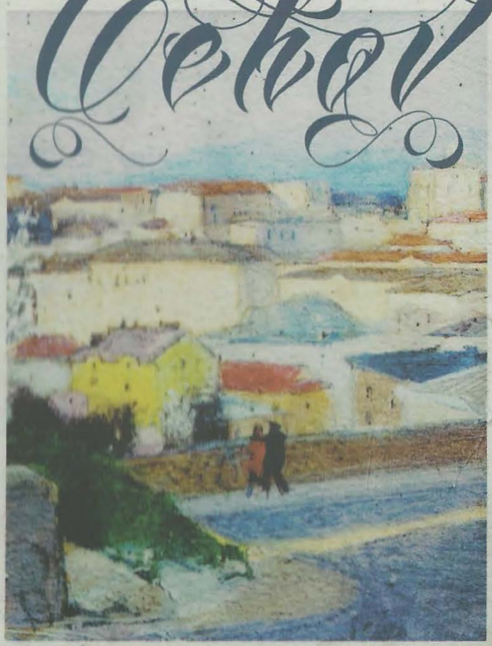
Seçme Öyküler 2

ÇEHOV – TAŞRA HİKÂYELERİ

Seçme Öyküler 2 • Taşra Hikâyeleri

Türkçesi: Hasan Âli Ediz

yordam edebiyat

***Hasan Âli Ediz** (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)*

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askerî Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü, Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askerî Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), *Anna Karenina* (Tolstoy), *Seçme Hikâyeler* (Çehov, 2 cilt), *Duman* (Turgenyev), *Mayıs Gecesi* (Gogol), *Dubrovski* (Puşkin), *Soyları* (Gorki), *Ekmeğimi Kazanırken* (Gorki), *Benim Üniversitelerim* (Gorki); Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz, çeviri hayatının ilk yıllarından itibaren Çehov öykülerini Türkçeleştirmeye başlamış; 1938'de *Artistin Ölümü*, *Kabuğuna Çekilmiş Adam*; 1939'da *6 No.lu Koğuş*; 1943'te *Bir Ressamın Hikâyesi* (Ve Diğer Hikâyeler); 1955'te *75.000* ve 1971'de *Küçük Köpekli Kadın* adlı seçkilerle bu öyküler Türkçeye kazandırılmıştır. Tüm bu çeviriler Rusça aslından yapılmış olup, toplu basımı 1991 yılında Engin Yayıncılık tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yordam Edebiyat'ta

Hasan Âli Ediz Çevirileri

Suç ve Ceza • Dostoyevski

✲

Anna Karenina • Tolstoy

✲

Seçme Öyküler • Çehov (2 cilt)

✲

Duman • Turgenyev

✲

Mayıs Gecesi • Gogol

✲

Dubrovski • Puşkin

✲

Soytarı • Gorki

✲

Ekmeğimi Kazanırken • Gorki

✲

Benim Üniversitelerim • Gorki

ANTON ÇEHOV

SEÇME ÖYKÜLER
2

TAŞRA HİKÂYELERİ

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 21 • **Seçme Öyküler 2: Taşra Hikâyeleri** • Anton Çehov
ISBN 978-605-172-207-8 (Tk) - ISBN 978-605-172-209-2 • *Türkçesi:* Hasan Âli Ediz
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Nisan 2017
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

---

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

SEÇME ÖYKÜLER

2

TAŞRA HİKÂYELERİ

İçindekiler

Atla İlgili Soyadı 9
Eczacının Karısı 14
Hanımefendi 21
İoniç 46
Baltalayıcı 67
Altıncı Koğuş 72
Başlıksız Bir Hikâye 136
İsveç Kibriti 141
Soğuk Anıları 165
Gerekli Önlemler 173
Asma Katlı Ev 178
Yaramazlık 200
Yağmurlu Havalar 204
Arabalık 210
Bir İdealistin Anılarından 217
Uyku 222
Hayaller 229
Mızrak Çuvala Sığmaz 238
Kılıbık 243
Hırsızlar 249
Zinoçka 268
Saadet 275
Kılıflı Adam 286
Veroçka 302
Çukurda 317
Dozunu Kaçırmış!.. 365
Bayan N.'nin Hikâyesi 370
Düşmanlar 375

Şampanya 390
Volodya 397
Yolunu Şaşıranlar 412
Telaş 417
Engel 425
İhtiyarlık 428
Bataklık 434
Güzeller 454

Atla İlgili Soyadı

Emekli Korgeneral Buldeyev'in dişi ağrımaya başlamıştı. Ağzını votka ve kanyakla çalkaladı, ağrıyan dişe afyon, terebentin, gazyağı bastırdı, ağzında sigara dumanı tuttu, yanağına tentürdiyot sürdü, kulağına alkollü pamuk koydu. Ama bütün bu tedbirler hiç fayda etmediği gibi, midesini bulandırmaktan başka bir şeye yaramadı. Doktor geldi, dişi karıştırdı, kinin yazdı, ama bu da para etmedi. Doktorun dişi çektirme teklifine general razı olmadı. Bütün evdekiler, karısı, çocukları, hizmetçileri, hatta aşçı çırağı Fetka bile, kendine göre bir çare teklif ediyordu. Bu arada Buldeyev'in kâhyası İvan Yevseyiç geldi, generale dişini okutmasını söyledi:

"Sayın generalim, on yıl önce ilçemizde Yakov Vasiliç adlı bir tekel memuru çalışıyordu. Diş ağrılarını öyle bir okuyup üflüyordu ki, müthiş! Bazen pencereye doğru döner, bir şeyler mırıldanır, biraz tükürürdü; sanki bıçakla kesilmiş gibi ağrı diniverirdi! Adamın işte böyle keskin bir nefesi vardı."

"Nerede o şimdi?"

"Tekel idaresinden çıkarıldıktan sonra Saratov'a gitti, kaynanasının evinde oturuyor. Bugün de yalnız dişten ekmek parasını çıkarıyor. Birinin dişi ağrırsa gider, o da gereken yardımı eder. Saratov'da oturanlara evinde bakar. Başka şehirlerde yaşayanları da telgrafla tedavi ediyor. Sayın generalim, ona bir tel çekelim. Yani 'Allah'ın kulu Aleksey'in dişi ağrıyor. Tedavi etmenizi rica ediyor,' diye... Tedavi ücretini de posta ile gönderirsiniz."

"Boş laf, dolandırıcılık bu!"

"Ama siz gene deneyin. Votkaya pek düşkündür. Kendi karısıyla değil de bir Alman kadınla yaşıyor, küfürbazın biri, ama keramet sahibi bir efendi doğrusu!"

Generalin karısı yalvararak:

"Telgraf çek ne olur! Alyoşa, telgraf çek!" dedi. "Sen böyle okumalara inanmazsın, ama ben kendi üzerimde denedim. İnanmasan da gene çek. Bundan bir zarar gelmez ki!.."

Buldeyev:

"Eh, peki," dedi, "öyle bir ağrıyor ki insan tekel memuruna değil, şeytana bile telgraf çeker. Of, aman, bittim! E, nerede oturuyor bu tekel memuru? Nasıl yazalım ona?"

General masaya oturdu, eline kalemi aldı.

Kâhya:

"Onu Saratov'da her köpek tanır," dedi. "Lütfen, sayın generalim, yazın, Saratov şehri... Sayın Bay Yakov Vasiliç... Vasiliç..."

"E, sonra?"

"Vasiliç... Yakov Vasiliç... ya soyadı?.. Bak işte soyadını unuttum. Vasiliç... Tüüü, Allah cezasını versin! Neydi soyadı? Demin buraya gelirken aklımda idi... Durun..."

İvan Yevseyiç gözlerini tavana dikti, dudaklarını kıpırdatmaya başladı. Buldeyev'le karısı sabırsızlıkla bekliyordu.

"Hadi, ne duruyorsun, çabuk düşün!"

"Şimdi, şimdi... Vasiliç... Yakov Vasiliç... Unuttum! Hem öyle de basit bir soyadı ki, atla ilgili gibi... Kısrakov mu? Hayır Kısrakov değil. Durun... Aygırov, Aygırov mu acaba? Hayır, o da değil! Hatırlıyorum, bir at ismiydi, ama aklımdan çıkıverdi..."

"Tayiç olmasın?"

"Hayır, değil. Durun... Kısrakovski, Kısrakin, Enikov."

"Bu at ismi değil, köpek ismi... Tayciyev mi?"

"İdişkin olmasın?"

"Hayır, İdişkin de değil."

"Beygirov, Beygirin... İdişkeviç mi?"

"Hiçbiri değil!"

"Peki, ona nasıl yazacağım? İyice bir düşün öyleyse..."

"Şimdi, şimdi. Beygirkin... Taykin... Dorunin..."

Generalin karısı:

"Durunov olmasın?" diye sordu.

"Hayır, efendim. Dizginov... Hayır, o da değil! Unuttum!"

General kızarak:

"Hay, Allah cezanı versin, mademki unuttun, ne diye tavsiyede bulunuyorsun? Hadi, defol git!" dedi.

İvan Yevseyiç usulca çıktı, general de yanağını tutarak odaları dolaşmaya başladı. "Ah anacığım!" diye inliyordu. "Of babacığım! Gözüm dünyayı görmüyor!"

Kâhya bahçeye çıktı. Gözlerini gökyüzüne dikti. Tekel memurunun adını hatırlamaya çalışıyordu:

"Kısraklıyev... Kısraklov... Kısrakenko... Hayır, değil. Beygirlovski, Kısrakovski, İdişovski, Kısrakyanskiy..."

Biraz sonra efendisinin yanına çağırdılar.

General:

"Aklına geldi mi?" diye sordu.

"Hayır generalim, hatırlayamadım."

"Atçıoğliyev olmasın? Yahut Beygirovskiy, ha? Değil mi?"

Evde herkes durmadan soyadı uydurmaya başladı. Atların yaşları, cinsleri, soyları ele alındı. Hatta yeleleri, nalları, koşumları bile unutulmadı... Evde, bahçede, uşak odasında, mutfakta, herkes bir aşağı bir yukarı dolaşıyor; alınlarını kaşıyarak soyadı arıyordu.

Kâhyayı ikide bir eve çağırıp soruyorlardı:

"Hergeleyiç, Nallıkin, Yeleliyev, olmasın?"

İvan Yevseyiç:

"Hiçbiri değil," diyerek gözlerini yukarı kaldırıyor, yüksek sesle düşünmeye devam ediyordu:

"Atkin, Atskiy, Atov, Beygirçenko..."

Çocuk odasından:

"Baba, baba!" diye sesler geliyordu: "Troykin, Dizginov, Üzengiliyev!"

Bütün konak ayaklanmıştı. Sabırsızlanan, acı çeken general, bu soyadını hatırlayacak olana beş ruble vermeyi vadetti. İvan Yevseyiç'in arkasından sürü ile dolaşmaya başladılar. Ona:

"Rahvanin, Kırov, Eşkinin," diyorlardı.

Akşam oldu, soyadı hâlâ bulunamamıştı. Telgrafı çekemeden yatmaya gittiler.

General bütün gece uyuyamadı. İnleye inleye bir o köşeye, bir bu köşeye gidip geliyordu. Sabahın üçüne doğru evinden çıktı. Kâhyanın penceresine vurdu. Ağlamaklı bir sesle:

"Safkanov değil mi?" diye sordu.

İvan Yevseyiç:

"Hayır generalim, Safkanov da değil," diye cevap verdi, ardından suçluymuş gibi içini çekti.

"Belki bu soyadı, bir at adı değil de başka bir isimdir!"

"Temin ederim generalim, at ismiydi... Bunu çok iyi hatırlıyorum."

"Ama sen de ne unutkan adammışsın be birader... Şimdi bu soyadı benim için dünyada her şeyden daha önemli. Öldüm, bittim!"

Ertesi gün general gene doktora adam gönderdi.

"Varsın dişimi çeksin!" diye kararını verdi. "Daha fazla dayanamayacağım..."

Doktor geldi, ağrıyan dişi çekti. Ağrı o anda dindi. General de rahat bir nefes aldı. Doktor, işini bitirip vizitesini aldıktan sonra arabasına bindi, evinin yolunu tuttu. Cümle kapısının dışında, tarlada İvan Yevseyiç'e rastladı. Kâhya yolun kenarında durmuş, ayaklarına dikkatle bakarak bir şeyler düşünüyordu. Alnındaki buruşuklardan, gözlerinin anlamından karışık, üzücü düşüncelere daldığı belliydi.

"Demirkırov, Eğerlidiyanski, Kadanov, Kulaviç, Midilliyev," diye mırıldanıyordu. Doktor ona dönerek:

"İvan Yevseyiç," dedi, "dostum, sizden dört beş kile kadar yulaf alamaz mıyım? Köylüler satıyor, ama yulafları pek kötü..."

İvan Yevseyiç doktora alık alık baktı. Yüzünde vahşice bir gülümseme belirdi, hiç karşılık vermeden ellerini iki yana açarak eve doğru öyle bir koşuş koştu ki sanki arkasından kuduz bir köpek kovalıyordu.

Generalin çalışma odasına daldı, avazı çıktığı kadar bağırarak:

"Buldum, buldum, generalim," dedi. "Allah razı olsun doktordan! Yulafov! Tekel memurunun adı Yulafov! Yulafov, generalim! Telgrafı Yulafov'a gönderin."

General, küçümseyen bir tavırla iki elini açık bir vaziyette İvan Yevseyiç'in yüzüne doğru birkaç defa uzatarak:

"Nah sana!" dedi. "Şimdi artık senin attan gelme soyadına ihtiyacım yok! Nah sana!"

1885

Eczacının Karısı

Birkaç eğri büğrü sokaktan ibaret B... kasabası derin bir uykuya dalmış. Donmuş havada koyu bir sessizlik var. Yalnız uzaklarda, pek uzaklarda, herhalde kasabanın dışında bir köpek, kısılmış tenor sesiyle uluyor. Şafak yakın.

Her şey uykuya gömüleli çok olmuş. Yalnız kasaba eczanesinin sahibi Çernomordik'in genç karısı ayakta. Üç kere yatağa uzanmış, ama nedense uyku tutmamıştı. Canı sıkılıyor, havasızlıktan bunalıyor, hüzün duyuyordu; insana ağlamak arzusu veren, sebebi bilinmeyen bir hüzündü bu. Boğazında kocaman bir düğüm var... Arkasında, biraz ötede, Çernomordik, duvara yaslanmış tatlı tatlı horluyor. Açgözlü bir pire burnunun kemerine yapışmış. Ama o, bunun farkında değil, hatta gülümsüyor bile. Çünkü rüyasında, bütün kasaba sakinlerinin öksürdüğünü, öksürük şurubu almak için eczaneye koştuğunu görüyor. İster iğne yap, ister top çektir, istersen okşa, uyandıramazsın.

Eczane, hemen hemen kasabanın dışında; eczacının karısı, uzaktan tarlaları görebiliyor... Doğunun, önce yavaş yavaş nasıl sıyrıldığını, sonra bir yangın alevi içinde nasıl kızardığını görüyor. Uzaktaki fundalıktan ansızın iri, geniş yüzlü ay yükseliyor. Yüzü kırmızı. (Zaten nedense ay fundalıktan her kurtuluşunda yüzü böyle kızarıyor.)

Gecenin sessizliği içinde birdenbire birtakım ayak sesleri, mahmuz şakırtıları duyuluyor. Eczacının karısı: 'Herhalde subaylar olacak,' diye düşünüyor, 'emniyet amirinin evinden karargâhlarına dönüyorlar.' Biraz sonra, arkalarında beyaz subay ceketleriyle iki karartı beliriyor. Birisi uzun boylu, şişmanca; öteki daha kısa, daha zayıf. Çit boyunca tembel tembel ilerliyor, yüksek

sesle bir şeyler konuşuyorlar. Eczanenin önüne gelince iki karartı, adımlarını yavaşlatıp pencerelere bakmaya başlıyor.

Zayıfı:

"Ecza kokusu geliyor," diye söyleniyor. "Öyle ya, burası eczane. Ha, hatırladım, geçen hafta buradan hintyağı almıştım. Eczacının suratı pek asıktı, çenesi tıpkı bir eşek çenesi. Amma da çene kardeş! Samson, Filistinlileri mutlaka böyle bir çeneyle öldürüyordu."

Şişman olanı, bas sesiyle:

"Evet," diyor. "Eczacı uyuyor. Hoş eczacının karısı da uyuyor ya. Şuracıkta Optiosov. Hani eczacının karısının güzelliğine diyecek yok."

"Gördüm. Pek de hoşuma gitti. Siz söyleyin doktor, bu kadın gerçekten bu eşek çeneliyi sevebilir mi? Bu mümkün mü?"

Doktor, sanki eczacıya acıyormuş gibi bir tavır takınıp, ah çekerek:

"Sevemez birader, herhalde sevmiyordur," diyor. "Şimdi gözünü sevdiğim, şimdi şu pencerenin arkasında uyuyordur. Optiosov ha, bir düşün! Sıcaktan, kolunun birini yorganın üstüne atmıştır... Dudakları yarı kapalı... Bir bacağı yataktan sarkmıştır. Şu hâlde eczacı herhalde sahip olduğu hazinenin farkında değildir. Onun nazarında ha bir şişe kezzap, ha güzel bir kadın, hepsi bir."

Subay durarak:

"Doktor," diyor, "ister misiniz şuraya girip bir şey alalım? Belki de eczacının karısını görürüz."

"Tüh! Tam zamanını seçtin. Hiç gece yarısından sonra olacak şey mi bu!"

"Ne çıkar bundan? Gece gündüz ilaç vermeye mecbur değiller mi? Hadi girelim."

"Peki, öyle olsun."

Perdenin arkasında gizlenen eczacının karısı kapının hafifçe çalındığını duyuyor. Yattığı yerde hâlâ gülümseyip tatlı tatlı horlayan kocasına bir göz attıktan sonra, arkasına bir hırka alıyor, çıplak ayaklarına bir terlik geçirip eczaneye koşuyor.

Camlı kapının arkasında iki karartı var. Eczacının karısı, lambanın fitilini açıyor, kapıya doğru yürüyor; artık ne can sıkıntısı kalmıştır, ne hüzün, ne de ağlamak isteği... Yalnız, kalbi hızlı hızlı atıyor. Şişman doktorla, zayıf Optiosov içeri giriyor. Artık onları iyice seçmek mümkün; göbekli doktor, siyah saçlı, sakallı, beceriksiz bir adamdır. En küçük bir şey yaparken bile yüzüne ter basar, ceketi de patlayacakmış gibi gerilir. Subay bıyıksızdır, kırmızı yanaklarıyla bir kadını andırır. Bir İngiliz kamçısı gibi eğilip bükülebilir bir hâli vardır. Eczacının karısı hırkasının göğsünü elleriyle kapatarak:

"Ne emrediyorsunuz baylar?" diye soruyor.

"Ee... Bize on beş kapiklik nane hapı."

Eczacının karısı hiç acele etmeden, rafların birinden bir kavanoz alıyor, tartmaya başlıyor. Müşteriler, yiyecek gibi, gözlerini kadının sırtına dikiyor; doktor, doymuş bir kedi edasıyla gözlerini kısarak bakıyor, teğmen ise çok ciddidir. Doktor:

"Doğrusu," diyor, "ilk defa bir kadının eczanede çalıştığını görüyorum."

Eczacının karısı yandan Optiosov'un al yanaklarına bir göz atarak:

"Bunda şaşacak ne var?" diyor. "Kocamın bir ulağı yok, her zaman ona ben yardım ederim."

"Demek öyle, eczaneniz de pek hoş hani. Ne çok şişe var böyle. Bu zehir şişeleri arasında dolaşmaktan korkmuyor musunuz? Buvvv..."

Kadın, nane hapını bir kâğıda sarıp doktora uzatır. Optiosov da parasını verir. Yarım dakika sessizlik içinde geçer... Erkekler birbirlerine bakıp kapıya doğru bir adım atar, durup gene bakışırlar.

Doktor:

"Bize on kapiklik karbonat verir misiniz?" der.

Eczacının karısı tembel tembel elini rafa uzatıyor. Optiosov parmaklarıyla oynayarak:

"Sizde," diyor, "şey yok mu... Yani şöyle insanı canlandıracak bir şey, mesela soda falan?"

"Vaar..."

"Bin yaşayın, siz bir kadın değil bir meleksiniz. Üç şişe verin bize."

Kadın çabuk çabuk karbonatı bir kâğıda sarıp kapının arkasında, karanlıkta kayboluyor. Doktor göz kırparak:

"Enfes," diyor. "Ne dersin, böyle bir ananas Madera adasında bile kolay kolay yetişmez. Ama... Horultuyu duyuyor musun? Eczacı beyefendi uyuyorlar."

Bir dakika sonra kadın dönüyor, tezgâhın üstüne beş şişe soda koyuyor. Mahzene indiği için hafifçe kızarmış, heyecanlanmıştır. Şişelerden birinin kapağını elinden düşürünce, Optiosov:

"Suss, yavaş," diyor. "Gürültü etmeyin. Sonra kocanızı uyandırırsınız."

"Varsın uyansın."

"Öyle tatlı uyuyor ki, yazık olur. Herhalde rüyasında sizi görüyor. Sıhhatinize."

Doktor sodayı içip geğirir:

"Şu kocalar da öyle can sıkıcı mahluklar ki, hani boyuna uyusalar iyi ederlerdi. Ah bu sodanın yanında biraz kırmızı şarap olsaydı."

Eczacının karısı gülümseyerek:

"Bunu da nereden çıkardınız şimdi?" diyor.

"Harika olurdu. Yazık ki eczanelerde içki satılmıyor. Ama durun, siz ilaç niyetine pekâlâ şarap satıyorsunuz, değil mi? Sizde *Vinum gallicum rubrum** yok mu?

"Vaar..."

"Tamam! Ondan verin bize! Tüh Allah kahretsin, ondan verin."

"Ne kadar istersiniz?"

---

* Kırmızı şarap. –*H. Âli Ediz*

"*Quantum satis.** Soda karıştırarak bir bardak lütfen. Önce soda ile içelim, sonra *per se.***"

Doktorla Optiosov tezgâha iyice yerleşir, şapkalarını çıkarıp çekmeye başlar.

"Ama bu şarap da hani çok berbat. Mübarek *vinum kötüsimum.* Ama sizin huzurunuzda içilince ilahi bir şarap oluveriyor. Biliyor musunuz siz çok hoşsunuz. Hayalen boyuna ellerinizi öpüyorum. Optiosov, bunu gerçekte yapmak için neyim varsa veririm. Namusum üzerine söylüyorum, hayatımı bile veririm."

Bayan Çernomordik, kıpkırmızı kesilip ciddi bir tavır takınarak:

"Neler saçmalıyorsunuz," diyor.

Doktor onu kurnazca süzerek:

"Epeyce cilvelisiniz," diyor. "Gözleriniz boyuna ateş ediyor: Bam! Bum!.. Tebrik ederim kazandınız, biz yenildik."

Kadın, karşısındakilerin kızarmış yüzlerine bakıyor, gevezeliklerini dinliyor, çok geçmeden o da canlanıyor. Onlarla konuşmaya, gülmeye, cilveler yapmaya başlıyor. Hatta müşterilerin uzun ısrarlarına dayanamayarak, biraz şarap bile içiyor:

"Siz subaylar," diyor, "ne olur sık sık kasabaya gelseniz. İnsan burada can sıkıntısından patlayacak, vallahi patlayacak hâle geliyor."

Doktor, sanki dehşete düşmüş gibi:

"Öyle ya," diyor, "böyle bir ananasın, bir tabiat mucizesinin, taşranın ıssızlığında bulunmaz bir şey olduğunu Gribiyedov söylemiyor mu... Taşranın ıssızlığında Saratova. Ama artık gidelim. Sizinle tanıştığımıza çok memnunuz. Borcumuz ne kadar?"

Kadın, gözlerini tavana dikiyor, uzun uzun düşündükten, dudaklarıyla birtakım hesaplar yaptıktan sonra:

"12 ruble 48 kapik," diyor.

---

* Yeteri kadar. *–H. Âli Ediz*

** Saf. *–H. Âli Ediz*

Optiosov, cebinden kabarık bir cüzdan çıkarıp, uzun boylu paraların arasından 12 ruble ile 48 kapiği arıyor. Parayı veriyor, ayrılmak üzere kadının elini sıkarken:

"Kocanız uyuyor," diye mırıldanıyor, "tatlı rüyalar görüyor."

"Bırakın bu saçmalıkları..."

"Saçmalık neresinde bunun? Tersine, hiç de saçma değil. Shakespeare'in dediği gibi: Gençliğinde, gençliğini yaşamış olan mesuttur."

"Elimi bırakır mısınız?"

Uzun veda sözlerinden sonra müşteriler, eczacının karısının ellerini öpüyor, kararsız kararsız, sanki bir şey unutup unutmadıklarını düşünüyormuş gibi, eczaneden çıkıyor. Kadın, hızlı adımlarla yatak odasına koşuyor, pencerenin önüne oturuyor.

Doktorla teğmenin eczaneden çıktıktan sonra isteksiz isteksiz yirmi adım kadar attığını, sonra durup bir şeyler fısıldaştığını görüyor. Kalbinde de, şakaklarında da bir şeyler atıyor, neden, o da bilmiyor, hele kalbi müthiş atıyor. Sanki orada fısıldaşan o iki kişi, onun kaderini tayin ediyor. Beş dakika sonra doktor, Optiosov'dan ayrılıp yoluna devam ediyor, teğmen ise geri dönüyor... Eczanenin önünden bir iki kere geçiyor... Kâh kararsız birkaç adım atıyor, kâh eczanenin kapısında duruyor. Nihayet binbir dikkatle zili çalıyor. Birden eczacının karısı, kocasının sesini duyuyor:

"Ne? Kim o? Kapı çalınıyor, duymuyor musun?" diye sert sert karısına çıkışıyor. "Ne biçim iş bu."

Eczacı yataktan kalkıyor, hırkasını giyiyor, uyku mahmurluğu içinde terliklerini sürüye sürüye eczaneye geçiyor. Kapıyı açıp:

"Ne istiyorsunuz?" diye soruyor.

"Ee!.. Bana 15 kapiklik nane hapı verir misiniz?"

Eczacı, hırıl hırıl sesler çıkararak, esneye esneye, uyuklaya uyuklaya, dizleriyle tezgâha vura vura, rafa uzanıyor, kavanozu alıyor.

İki dakika sonra, eczacının karısı, Optiosov'un eczaneden çıktığını, birkaç adım attıktan sonra nane haplarını tozlu yola fırlat-

tığını görüyor. Bir köşeden, doktor ona doğru yürüyor. Buluşuyor, elleriyle birtakım hareketler yaparak, sabah sisi içinde kayboluyorlar. Eczacının karısı, tekrar yatmak üzere çabuk çabuk hırkasını çıkaran kocasına kinle bakıp:

'Ne kadar bedbahtım,' diyor acı gözyaşlarını tutamayarak, 'ah, ne kadar bedbahtım,' diye tekrarlıyor. 'Kimse, hiç kimse bunu bilmiyor...'

Eczacı, yorganı başına çekerek:

"On beş kapiği tezgâhta unuttum... Lütfen onu çekmeye koyuver," diyor, derin bir uykuya dalıyor.

1886

Hanımefendi

I

Bir çift Viatka atının koşulu olduğu bir araba, kurumuş tozlu otları hışırdatarak Maksim Jurkin'in köy evi önünde durdu. Arabada Yelena Yegorovna Strelkova Hanımefendi ile kâhyası Feliks Adamoviç Rıjevetskiy oturmaktaydı. Kâhya, çevik bir sıçrayışla arabadan indi ve köy evine yaklaşarak işaret parmağıyla cama vurdu. Evin içinde bir ışık parladı. Yaşlı bir ses:

"Kim o?.." diye sordu ve pencerede Maksim'in karısının başı göründü.

Hanımefendi:

"Nineciğim, biraz dışarı çıkar mısın?" diye seslendi.

Bir dakika sonra Maksim'le karısı dışarı çıktı. Kapının önünde durarak, ilkin Hanımefendi'yi, sonra da kâhyayı selamladılar.

Yelena Yegorovna, ihtiyara seslenerek:

"Rica ederim söyle bana, bütün bunların anlamı ne?"

"Ne olmuş efendim?"

"Ne demek ne olmuş? Sanki bilmiyor musunuz? Stepan evde mi?"

"Hayır efendim, evde değil, değirmene gitti."

"Kuzum onun bu yaptığı ne? Ben bu adamı hiç anlamıyorum. Benden niye ayrıldı?"

"Bilmiyoruz, Hanımefendi. Hiçbir şey bilmiyoruz."

"Onun hesabına çok çirkin bir davranış! Beni arabacısız bıraktı. Onun yüzünden, Feliks Adamoviç atları arabaya koşmak ve arabayı sürmek zorunda kalıyor. Çok budalaca bir davranış! Bunun budalaca bir davranış olduğunu siz de anlarsınız! Yoksa aylığını mı az buldu, nedir?"

İhtiyar, pencereye bakmakta olan kâhyayı yan gözle süzerek:

"Allah bilir," dedi. "Bize bir şey söylemedi, kafasının içindekileri nereden bileceksin? 'Ayrıldım,' dedi, işte o kadar. Herhalde aylığı az bulmuş olacak."

Feliks Adamoviç, pencereye bakarak:

"Meryem Ana kandilinin altındaki sedirin üzerinde yatan kim?" diye sordu.

"Semyon, efendiciğim. Stepan burada değil!"

Hanımefendi, sigarasını içerek:

"Terbiyesizce bir davranış," dedi. "Mösyö Rıjevetskiy, o bizden ne kadar aylık alıyordu?"

"Ayda on ruble efendim."

"On ruble ona az göründü ise, on beş verebilirdim. Bir şey söylemeden çekip gitti. Namuslu bir davranış mı bu? Vicdanlı bir iş mi?"

Rıjevetskiy, her heceyi ayrı ayrı söyleyerek, ama sondan bir evvelki hece üzerinde vurgu yaparak:

"Bu milletle senlibenli olmaya gelmez, diye size kaç sefer söylemiştim, efendim," dedi. "Siz bu salakları şımarttınız, efendim. Bunlara aylıklarını toptan vermeye gelmez, efendim. Bunun ne gereği var? Hem ne diye aylığını arttırıyorsunuz? Arttırmadan da gelir. Kendisiyle anlaştık, onu tuttuk! –Sonra Maksim'e dönerek:– Ona, bir domuz olduğunu söyle, işte o kadar."

"*Finissez, don*!*"

"Duyuyor musun, mujik? Bir kez onu tuttuk, çalışmak zorunda. Aklına estiği zaman kalkıp gidemez! Hele yarın bir gelmesin! Söz dinlememeyi ben ona gösteririm! Sizin de başınız derde girer! Duydun mu kocakarı?"

"*Finissez*, Rıjevetskiy."

"Hepiniz bunun cezasını çekersiniz! İhtiyar çomar, bir daha benim yazıhaneme uğrayayım demeyin! Sizinle senlibenli olmak mı? Siz sanki insan mısınız? Siz iyi sözden ne anlarsınız? Siz ancak sopadan, kötülükten anlarsınız! Yarın ne olursa olsun gelmeli."

---

* Aslında Fransızca yazılmıştır. "Yeter artık" anlamına gelir. –*H. Âli Ediz*

"Kendisine söylerim. Niye söylemeyecekmişim? Söylemesine söylerim..."

Yelena Yegorovna:

"Aylığını arttıracağımı kendisine söyleyiniz," dedi. "Ben arabacısız yapamam. Bir başkasını bulduğum zaman canı isterse kalkıp gider. Yarın sabah bana gelmesi gerek. Hiç de nazik olmayan bu davranışından ötürü çok üzüldüğümü ona söyleyiniz! Siz de nineciğim, ona söyleyiniz! Bana geleceğini, beni peşinden adam göndermek zorunda bırakmayacağını umarım nineciğim, yanıma gel!.. Al bunu nineciğim! Böyle kocaman çocuklarla uğraşmak meğer ne zormuş. Al canım!"

Hanımefendi, cebinden güzel bir sigara tabakası çıkardı, sigaraların altından sarı bir banknot çekti ve ihtiyar kadına verdi.

"Gelmezse," diye ekledi, "hiç de istemediğim hâlde sizinle bozuşmak zorunda kalacağım! Ama öyle umarım ki, siz onu kandırırsınız! Haydi gidelim Feliks Adamoviç! Allahaısmarladık."

Rıjevetskiy arabaya atladı, dizginleri eline aldı, araba yumuşak yol üzerinde gitmeye başladı.

İhtiyar:

"Ne kadar verdi?" diye sordu:

"Bir ruble."

"Ver buraya!"

İhtiyar rubleyi aldı, iki avucu ile okşadı, özenle katladı ve cebine koydu. Evden içeri girerken:

"Stepan, kadın gitti," diye seslendi. "Değirmene gittin diye ona bir yalan kıvırdım."

Araba gidip de gözden kaybolur kaybolmaz, Stepan pencerede göründü. Limon gibi sararmış, tir tir titriyordu. Yarı yarıya pencereden sarkarak, kocaman yumruğunu karanlıkta kaybolan, uzaklardaki bahçeye doğru salladı. Bu, Hanımefendi'nin bahçesiydi. Yumruğunu altı kez salladıktan sonra, bir şeyler mırıldandı. Sonra pencereden içeri çekilerek, gürültü ile pencereyi kapadı.

Hanımefendi gittikten yarım saat sonra, Jurkin'in evinde akşam yemeğine oturmuşlardı. Mutfakta, sobanın yanı başında, kirli bir masanın başında Jurkin'le karısı oturmuştu. Onların karşısında Maksim'in, geçici olarak izinli gelmiş olan büyük oğlu Semyon oturuyordu. Bu, yıpranmış kırmızı yüzlü, çiçek bozuğu uzun burunlu, gözleri yağlı gibi duran bir delikanlıydı. Semyon yüzce babasına benziyordu. Yalnız, başı dazlak, saçı da kır değildi. Babası gibi kurnaz bakışlı, çingene gözlü de değildi. Semyon'un yanında Maksim'in ikinci oğlu Stepan duruyordu. Stepan yemek yemiyordu. Güzel, kumral başını yumruğuna dayamış, isli tavana bakıyor, derin derin bir şeyler düşünüyordu. Yemeği, tabakları getirip götüren, Stepan'ın karısı Marya idi. Çorbayı hiç konuşmadan içtiler.

Çorba içildikten sonra Maksim:

"Al şunu!" dedi.

Marya sofradan boş kâseyi aldı, ama soba yakın olduğu hâlde, onu sobaya kadar götürmesi kısmet olmadı. Kadın sallandı ve sandalyenin üstüne düştü. Kâse elinden kaydı, kucağından yere yuvarlandı, bir hıçkırık sesi duyuldu.

Maksim:

"Ağlayan da kim?" diye sordu.

Marya, daha da yüksek sesle hıçkırmaya başladı. Aradan iki dakika kadar geçti, Maksim'in karısı sofradan kalktı ve bulguru kendisi getirdi. Stepan boğazını temizledi ve yerinden kalkarak:

"Sus!.." diye mırıldandı.

Marya ağlamasını sürdürüyordu. Stepan:

"Sana sus, diyorlar!" diye bağırdı.

Semyon, sert ensesini kaşıyarak pervasızca:

"Şu kadın ağlamasını oldum olası sevmiyorum," diye söylendi. "Ağlıyor, niçin ağladığını kendisi de bilmiyor! Boşuna karı milleti dememişler! Canın ağlamak istiyorsa çık avluda ağla!"

Maksim:

"Kadının gözyaşı bir damla sudur," dedi. "Ee, ne ağlıyorsun bakalım? Kes artık şunu! Senin Stepan'ını kimse alacak değil! Şımarık, sen de! Gel de bulgurunu tıkın!"

Stepan, karısına doğru eğildi, hafifçe dirseğine vurdu:

"Ağlayacak ne var? Sus! Sana söylüyorum!.. Eeh, sen de! Hergele!"

Stepan kolunu kaldırarak, Marya'nın yatmakta olduğu kanepeye bir yumruk indirdi. Pırıltılı, iri bir gözyaşı damlası yanağından aşağı kaydı. Yüzündeki gözyaşını sildi, sofraya oturdu ve bulgurunu yemeye koyuldu. Marya kalktı, hıçkırarak, sofradakilerden uzakça, gidip sobanın arkasına oturdu. Bulguru yediler. İhtiyar:

"Marya, şırayı getir!" diye bağırdı. "Ödevini unutma, gelin! Surat asmak ayıptır! Küçük değilsin!"

Marya, sararmış, ağlamaklı yüzü ile ortaya çıktı, kimseye bakmadan kepçeyi ihtiyara uzattı. Kepçe elden ele dolaştı. Semyon kepçeyi eline aldı, istavroz çıkardı, içti ve gülmekten katılır gibi oldu.

"Ne gülüyorsun?"

"Hiç. Öyle. Gülünç bir şey geldi aklıma."

Semyon başını geriye attı, kocaman ağzını açtı ve bıyık altından güldü. Stepan'a göz ucuyla bakarak sordu:

"Demek Hanımefendi geldi? Ha? Neler söyledi? Ah! Ha-ha-ha!"

Stepan, ağabeyine baktı ve kıpkırmızı kesildi.

İhtiyar:

"On beş ruble veriyor," dedi.

"Bak sen! Hı, desin, yüz ruble bile verir. Allah kahretsin ki verir!"

Semyon gözünü kırptı ve gerindi. Sonra sözünü sürdürerek:

"Ah, benim elime böyle bir karı düşse! İnek gibi sağarım!.. İliklerini kuruturum!"

Semyon büzüldü, Stepan'ın omzuna vurdu ve bir kahkaha attı:

"Ya, böyle işte yavrum! Çok utangaç bir çocuksun! Bizim gibilere utangaçlık gelmez! Salaksın sen, Stepka! Hem de sırsıklam salak!"

İhtiyar:

"Tabii ki salak!.."

Yine hıçkırık sesleri duyuldu.

"Yine senin karı ağlıyor!.. Demek ki kıskanıyor, gıdıklamaktan korkuyor! Karı ağlamasını hiç sevmem! Sanki bıçakla kesiyorlarmış gibi oluyorum! Eh, karılar, karılar! Allah sizi ne diye yarattı bilmem ki? Hangi maddeye göre yarattı? Akşam yemeği için teşekkür ederim sayın baylar! Güzel düşler görmek için şimdi de biraz şarap içebilsek! Senin Hanımefendi'de herhalde çok şarap olsa gerek! İç! İstemem!"

"Sen çok duygusuz bir hayvansın, Semyon!"

Stepan bunu söyledikten sonra içini çekti. Şiltesini kucakladığı gibi avluya çıktı. Onun arkasından Semyon da çıktı.

Avluda, sessiz, dingin bir yaz gecesi başlıyordu. Uzak tepelerin ardından ay doğuyordu. Onu karşılamak üzere, kenarları gümüşlü, dağınık bulutlar yüzüyordu. Ufuk soldu ve onun bütün genişliğince, soluk, hoş bir yeşillik yayıldı. Yıldızlar daha zayıf görünmeye başladı ve sanki aydan korkmuş gibi, küçücük ışıklarını kendi içlerine çektiler. Irmaktan dört bir yana, yanakları okşayan bir gece rutubeti yayıldı. Papaz Grigori'nin evindeki –bütün köyce duyulan– saat, dokuzu çaldı. Yahudi meyhaneci gürültü ile pencereleri kapadı ve kapının üzerine kirli bir fener astı. Sokakta, evlerde ses seda kesilmişti. Stepan, otların üzerine bir şilte serdi, istavroz çıkardı. Dirseğini başının altına koyarak yattı. Ağabeyi Semyon boğazını temizleyerek onun ayakları dibine oturdu:

"Evet..." diye söylendi.

Biraz sustuktan sonra, oturduğu yere iyice yerleşti, piposunu yaktı ve konuşmaya başladı:

"Bugün Trafim'de idim... Bira içtim. Üç şişe içtim. Stepan sigara ister misin?"

"İstemiyorum."

"Tütünüm iyidir. Bir çay olsa içerdim. Sen Hanımefendi'de çay içer miydin? İyi miydi? Herhalde çok iyidir? Şöyle *funtu** beş ruble falan olmalı. Öyle çaylar var ki funtu yüz ruble eder. Dinim hakkı için öyle çaylar var. Gerçi ben içmedim, ama biliyorum. Kentte

* Funt: 400 gr. değerinde ağırlık ölçüsüdür. –*H. Âli Ediz*

tezgâhtar olarak çalıştığım zaman gördüm. Bir hanımefendi içiyordu. Yalnız çayın kokusu dünyalar eder. Koklamıştım. Yarın Hanımefendi'ye gidiyor muyuz?"

"Git başımdan!"

"Ne kızıyorsun? Ben küfretmiyorum, konuşuyorum. Kızacak ne var? Tuhaf şey. Niye sanki gitmeyesin? Anlamıyorum doğrusu!.. Parası çok, işi iyi, canının istediği kadar iç... Onun sigaralarını tellendirir, iyi çay içersin..."

Semyon, biraz sustuktan sonra sözlerini sürdürdü:

"Hem güzel bir kadın doğrusu! Bak, yaşlı bir kadınla ilişki kurmak kötü, ama bununla ilişki kurmak bir mutluluk!" Semyon tükürdü ve sustu. "Ateşli bir kadın! Ateşlinin ateşlisi! Ne güzel bir gerdanı var, tombul tombul!"

Semyon'a doğru dönen Stepan birdenbire sordu:

"Günaha girmez miyim?"

"Günah mı? Bunun neresi günah? Yoksula hiçbir şey günah değildir."

"Yoksullar da cehennem ateşinde yanar, eğer... Sonra ben yoksul muyum? Ben yoksul değilim."

"Bunun ne günahı olacakmış? Sen onu baştan çıkarmadın ki, o seni baştan çıkardı! Bostan korkuluğu sen de!.."

"Haydut! Düşüncelerin de haydutça!"

Semyon içini çekerek:

"Aptalın birisin sen!" dedi. "Aptal! Mutluluğunu bilmiyorsun! Anlamıyorsun! Demek ki çok paran var. Demek ki paraya ihtiyacın yok!"

"İhtiyacım olmasına var, ama başkasının parasına değil!"

"Çalacak değilsin ki, o kendi elceğiziyle sana verecek! Senin gibi bir budala ile konuşulmaz ki! Ha duvara söylemişsin, ha sana!"

Semyon kalktı ve gerindi.

"Pişman olacaksın, ama iş işten geçecek! Artık bundan sonra seni bilmek bile istemiyorum. Artık sen benim kardeşim değilsin, canın cehenneme! O salak ineğinle ne hâlin varsa gör!"

"İnek dediğin Marya mı yani?"

"Marya."

"Ya... Sen o inek dediğinin tırnağı bile olamazsın. Defol!"

"Bizim için de iyi olurdu, senin için de. Aptal!"

"Defol!"

"Ben giderim. Vuracak kimse bulamazsın!"

Semyon arkasını döndü, ıslık çalarak eve girdi. Beş dakika sonra, Stepan'ın yanındaki otlar hışırdadı. Stepan başını kaldırdı. Marya ona doğru geliyordu. Marya geldi, biraz durdu, sonra Stepan'ın yanına uzandı. Bir fısıltı hâlinde:

"Gitme Stepan," dedi, "gitme hayatım! O seni mahveder! Melun karıya Polonyalı* az geliyor ki, seni de istiyor. Stepancığım, gitme o kadının yanına!"

"Haydi, sırnaşıp durma!"

Marya'nın gözyaşları incecikten Stepan'ın yüzüne damladı.

"Bana kıyma Stepan! Günaha girme. Yalnız beni sev, başkalarına gitme! Allah'ın huzurunda nikâhımız kıyıldı, yalnız benimle yaşa! Ben öksüzüm, senden başka kimsem yok!"

"Kes artık! Cadı! Gitmeyeceğiz dedik ya!.."

"Bak karışmam. Gitme sevgilim! Ben gebeyim, Stepan. Yakında çocuğumuz olacak. Bizi bırakıp gitme, sonra Allah senin cezanı verir! Babanla Semyon, senin o kadının yanına gitmeni çok istiyor, ama sen gitme! Sen onlara bakma! Onlar insan değil, canavar..."

"Uyusana be!"

"Uyuyorum Stepan, uyuyorum."

Stepan'ın babası Maksim'in sesi duyuldu:

"Marya, neredesin, buraya gel, annen çağırıyor!"

Marya fırladı ve eve koştu. Maksim, ağır ağır oğlu Stepan'ın yanına geldi. Soyunmuştu, sırtındaki don gömlekle bir ölüye benziyordu. Ay ışığı dazlak kafası üzerinde oynaşıp duruyor, bir çingeneninkini andıran gözlerini aydınlatıyordu. Stepan'a:

"Hanımefendi'ye yarın mı, yoksa öbür gün mü gidiyorsun?" diye sordu.

---

* Söz konusu Polonyalı, Hanımefendi'nin kâhyası Rıjevetskiy'dir. *–H. Âli Ediz*

Stepan hiç karşılık vermedi.

"Gideceksen yarın gitmelisin, hem erken erken, belki atlar tımarsızdır. On beş ruble vermeyi vadettiğini unutma! On rubleye gitme!"

Stepan:

"Zaten gitmeye de niyetim yok," dedi.

"Neden?"

"Öyle işte. İstemiyorum."

"Neden ama?"

"Siz kendiniz bilirsiniz!"

"Bak, karışmam Stepan, bu ihtiyar hâlimle beni dayak atmak zorunda bırakma!"

"Döversen döv!"

"Bir insan babasına böyle mi karşılık verir? Kime karşılık veriyorsun? Dikkat et! Daha ağzın süt kokuyor, bir de kalkmış böyle kaba kaba karşılıklar veriyorsun!"

"Gitmeyeceğim, ötesi yok bunun işte!.. Kiliseye gidiyor, öte yandan da günah işlemekten korkmuyorsunuz!"

"Sana ev açmak istiyorum, aptal! Sana yeni bir ev yapmamız gerekiyor mu, gerekmiyor mu? Sen ne dersin? Keresteyi nereden alacağız? Herhalde Strelkova'dan değil mi? Parayı kimden borç alacağız? Yine ondan değil mi? Keresteyi de, parayı da verecek odur. Bu senin için bir ödül olacak!"

"Ben ödül istemiyorum, buna ihtiyacım yok!"

"Ama bak, döverim sonra?"

"Döversen döv!"

Maksim gülümsedi ve kolunu ileri doğru uzattı. Elinde kırbaç vardı.

"Döveceğim, Stepan!"

Stepan öbür yana döndü. Uyumasına engel oluyorlarmış gibi bir tavır takındı.

"Demek gitmeyeceksin, öyle mi? Bunu sahi mi söylüyorsun?"

"Evet, sahi söylüyorum. Gidersem Allah belamı versin."

Maksim kolunu kaldırdı. Stepan, yüzünde ve omzunda şiddetli bir ağrı duydu. Deli gibi ayağa fırladı.

"Baba, vurma!" diye bağırdı. "Anlıyor musun, vurma!"

"Ne olacakmış?"

Maksim bir an için düşündü ve Stepan'a bir daha, bir daha vurdu:

"Baban bir şey emrettiği zaman, onun sözünü tutmalısın! Gidiyor musun, namussuz herif?"

"Vurma, anlıyor musun?"

Stepan ağlamaya başladı ve hızla şilteye kapandı.

"Pekâlâ, gideceğim! Gideceğim! Ama bunu aklından çıkarma, ömrün boyunca mutluluk nedir bilmeyeceksin! Lanetli bir adam olarak kalacaksın!"

"Anladık, anladık! Kendin için gideceksin, benim için değil. Yeni bir ev bana değil, sana gerek. Döveceğim dedim, dövdüm işte!"

"Gideceğim, gideceğim! Ama bu kırbacı unutma!"

"Anladık, korkutmalarını dinledik. Bir kez daha söyle, işiteyim."

"Pekâlâ, gideceğim!"

Stepan sesli ağlamasını kesti. Yüzükoyun döndü ve sessizce ağlamaya başladı.

"Omuzları sarsılıyor! İçin için ağlıyor! Bağırarak ağla! Yarın erkenden gitmelisin. Aylığını peşin al. Çalıştığın dört günün parasını da almayı unutma! Senin kısrağa bir başlık almaya yarar. Vurduğum kırbaçlar için darılma!.. Ben babayım, ister döver, ister severim. Böyle işte, şimdi uyu bakalım!"

Maksim sakalını sıvazladı ve eve doğru yürüdü. Stepan, eve girince babasının: "Keratayı kırbaçladım!" dediğini duyar gibi oldu. Semyon'un kahkahaları işitildi.

Papaz Grigori'nin evinden, acıklı bir piyano sesi duyuldu. Papazın karısı, her gece saat dokuzda piyano çalmayı bir alışkanlık hâline getirmişti. Köye, pes perdeden, tuhaf bir melodi yayıldı. Stepan kalktı, parmaklığın üzerinden atlayarak, sokak boyunca

yürümeye başladı. Dereye doğru gidiyordu. Dere cıva gibi parlıyor, aylı yıldızlı gökyüzünü yansıtıyordu. Çevrede bir ölüm sessizliği vardı. Yaprak bile kımıldamıyordu. Yalnız ara sıra, ağustosböceğinin sesi duyuluyordu. Stepan, derenin tam kıyısına gidip oturdu, yüzünü yumruğuna dayadı. Karanlık birtakım düşünceler, birbiri ardından aklını kurcalamaya başladı.

Derenin karşı kıyısında, Hanımefendi'nin bahçesini çevreleyen yüksek, düzgün kavak ağaçları yükseliyordu. Ağaçların arasından, köşkün bir penceresinin ışığı görünüyordu. Demek ki Hanımefendi uyumuyordu. Stepan, kırlangıçlar derenin üzerinde uçuşmaya başlayıncaya kadar kıyıda oturdu ve düşündü. Dereyi ay değil de, artık doğmakta olan güneş aydınlatmaya başlayınca doğruldu. Derede yüzünü yıkadı, doğuya dönerek istavroz çıkardı, dua etti ve hızlı, kararlı adımlarla dere boyunca yürüyerek, derenin geçiş yerine geldi. Derin olmayan geçiş yerini geçerek, Hanımefendi'nin köşküne doğru yollandı.

II

Yelena Yegorovna ertesi sabah uyanınca:

"Stepan geldi mi?" diye sordu.

Hizmetçi:

"Evet efendim, geldi!" diye karşılık verdi.

Strelkova gülümsedi:

"Yaaa. Güzel. Nerede şimdi kendisi?"

"Tavlada."

Hanımefendi karyoladan fırladı. Çabucak giyindi, kahve içmek üzere yemek odasına gitti.

Strelkova görünüşte hâlâ gençti, yaşından da genç görünüyordu. İlk gençlik çağını çoktan geçirdiği, yaşının otuzu aşkın olduğu, yalnız gözlerinden belli oluyordu. Gözleri kestane renginde, derin ve güvensizdi; kadın gözlerinden çok erkek gözlerini andırıyordu. Kadın güzel değildi, ama hoşa gidebilirdi. Yüzü dolgun, sempatik ve sağlıklı idi. Semyon'un sözünü ettiği gerdanı ve göğsü

olağanüstü güzeldi. Eğer Semyon güzel ellerin ve ayakların değerini bilseydi, herhalde Hanımefendi'nin ellerinin ve ayaklarının sözünü etmeden duramazdı. Giyim kuşamı çok sade, hafif ve yazlıktı. Saçları da çok sade taranmıştı. Strelkova tembel bir kadındı, tuvaleti ile uğraşmayı sevmezdi. Oturduğu yurtluk bekâr olan kardeşinindi. Kardeşi Petersburg'da oturuyordu, yurtluğunu çok seyrek düşünüyordu. Strelkova'nın kocası Albay Strelkov, çok dürüst, efendiden bir adamdı. O da Petersburg'da oturuyor, karısını, kardeşinin yurtluğunu düşündüğünden de az düşünüyordu. Karısı bir yıl bile birlikte oturmadan, kocasından ayrılmıştı. Kadın, daha evlendiklerinin yirminci gününde kocasını aldatmıştı.

Strelkova, kahvesini içmeye oturunca, Stepan'ı çağırmalarını buyurdu. Stepan geldi ve kapıda durdu. Yüzü sapsarı, saçları darmadağınıktı. Kapana yakalanmış bir kurt gibi, yabani ve ürkek bakıyordu. Hanımefendi ona bir göz attı ve kızardı. Fincanına kahve doldurarak:

"Merhaba Stepan!" dedi. "Bu yaptığın numaralar nedir kuzum? Ne diye çekip gittin? Dört gün oturdun, sonra kalkıp gittin! Hem izin almadan gittin! İzin alman, söylemen gerekirdi."

Stepan:

"Ben söyledim, efendim," diye mırıldandı.

"Kime söyledin?"

"Feliks Adamiç'e söyledim."

Strelkova biraz sustuktan sonra sordu:

"Yoksa darıldın mı? Cevap versene Stepan! Sana soruyorum! Darıldın mı?"

"Bana öyle şeyler söylemeseydiniz ben gitmezdim. Beni araba sürmek için aldınız, yoksa şey için değil."

"Bu konuyu kapayalım... Sen beni anlamadın, hepsi bu kadar. Darılmamak gerekir. Ben öyle önemli hiçbir şey söylemedim. Eğer senin darılacağın bir şey söylediysem bile senin bunu... Çünkü ben... Ne istersem söylemeye hakkım var. Senin aylığını arttıracağım. Artık şimdi aramızda hiçbir anlaşmazlık olmayacak demektir."

Stepan döndü ve bir adım attı. Strelkova onu durdurarak:

"Dur, dur!" diye seslendi. "Daha sözlerimi bitirmedim. Bana bak Stepan, bende yepyeni bir arabacı elbisesi var. Onu alıp giyersin; şu sırtındaki elbiseler hiçbir işe yaramaz. Sana onları Fiyodor ile gönderirim."

"Emredersiniz!"

"Yüzün niye öyle? Hâlâ surat edip duruyorsun! Bu kadar mı gücüne gitti? Peki, peki. Ben bir şey... Burada, benim yanımda çok rahat edeceksin! Her şeyden memnun kalacaksın. Darılmaca yok. Darılmıyorsun değil mi?"

"Biz darılabilir miyiz sanki?"

Stepan elini salladı. Göz kapaklarını açıp kapadı ve arkasını döndü.

"Stepan ne oluyorsun?"

"Bir şeyim yok. Biz size darılabilir miyiz?.. Biz darılamayız!"

Hanımefendi kalktı, üzüntülü bir hâl takındı ve Stepan'ın yanına yaklaştı.

"Stepan, sen ağlıyor musun?"

Hanımefendi Stepan'ı kolundan tuttu.

"Ne oluyorsun Stepan? Ne oluyorsun? Söylesene canım? Sana kim ne yaptı?"

Hanımefendi'nin gözlerinde yaşlar belirdi.

"Söyle canım!"

Stepan elini salladı, göz kapaklarını çabuk çabuk açıp kapadı ve sesli sesli ağlamaya başladı.

"Hanımefendi," diye mırıldandı, "seni seveceğim. Ne istersen her şeyi yapacağım! Her şeye razıyım! Yalnız o namussuzlara bir şey verme! Bir kapik, bir zırnık bile verme! Ben her şeye razıyım! Ruhumu şeytana satacağım, yalnız onlara bir şey verme!"

"Onlar dediğin kim?"

"Babamla ağabeyim. Bir zırnık bile verme! Öfkelerinden çatlasın melunlar!"

Hanımefendi gülümsedi. Gözlerini sildi ve kahkaha ile gülmeye başladı:

"Güzel," diye söylendi. "Git artık! Şimdi elbiselerini gönderirim."

Stepan çıktı.

Hanımefendi onun arkasından bakarak ve geniş omuzlarını hayran hayran seyrederek, 'Aptal olması ne kadar da iyi!' diye düşündü. 'Birtakım açıklamalara girişmekten beni kurtardı... "Sevmek"ten ilk söz eden o oldu.'

Akşama doğru, batmakta olan güneşin, gökyüzünü kırmızı bir renge, toprağı da altın rengine boyadığı sırada, Strelkova'nın atları sonsuz bozkır yolunda, köyden uzak ufuklara doğru, rüzgâr gibi uçuyordu. Araba lastik top gibi zıplıyor, ağır başaklarını yolun üzerine eğmiş olan ekinleri acımasızca koparıp çiğniyordu. Arabacı yerinde Stepan oturuyordu. Atları şiddetle kamçılıyor, âdeta dizginleri bin parçaya ayırmak istiyordu. Büyük bir zevkle giyinmişti. Kılığına az zaman ve az para harcanmadığı görülüyordu. Hiç de ucuz cinsten olmayan kadife kumaş, güçlü vücuduna çok iyi gitmişti. Göğsünden, üzerinde madalyon bulunan bir zincir sarkıyordu. Konçları akordeon biçimindeki çizmeleri pırıl pırıl boyanmıştı. Üzerine tavus tüyü oturtulmuş arabacı şapkası, kıvırcık sarı saçlarını belli belirsiz örtüyordu. Yüzünden aptalca bir boyun eğiş, aynı zamanda –kurbanı atlar olan– delice bir öfke okunuyordu. Arabada Hanımefendi, bütün vücuduyla yayılmış, sere serpe oturuyor ve geniş göğsüyle temiz havayı soluyordu. Yüzünde gençlik kırmızılığı oynaşıyor, hayattan tat aldığı hissediliyordu.

"Aferin Stepan, aferin!" diye bağırdı. "Böyle gerek! Sür gitsin! Rüzgâr gibi!"

Tekerleklerin altına rastlayan taşlar, kıvılcımlar hâlinde etrafa saçılıyordu. Köy gittikçe geride kalıyordu. Köy evleri, Hanımefendi'nin ambarları gözden kayboluyordu. Kısa bir süre sonra, kilisenin çan kulesi de gözlerden silindi. Sonunda köy, dumanlı bir çizgi hâline geldi ve uzakların içine batıp kayboldu. Stepan ise durmadan arabayı sürüyor, sürüyordu. Korktuğu günahtan elden geldiğince uzaklaşmak istiyordu. Ama hayır, günah,

omuzlarının arkasında, arabada oturuyordu. Stepan günahtan kaçamamıştı. O gece bozkır ve gökyüzü, Stepan'ın ruhunu nasıl sattığına tanık oldu.

Saat on birde araba geri dönüyordu. Yan atlardan biri topallıyordu. Ortadaki at köpük içinde idi. Hanımefendi arabanın köşesinde oturuyor, gözleri yarı kapalı, pelerininin içinde büzülüyordu. Dudaklarında mutlu ve sevinçli bir gülümseme uçuşuyordu. Dingin, hafif hafif soluyordu. Stepan arabayı sürüyor ve ölmekte olduğunu sanıyordu. Kafasının içi bomboş ve dumanlı idi, göğsünü ise bir sıkıntı durmadan kemiriyordu.

Her gün akşama doğru tavladan yeni atlar çıkarılıyordu. Stepan bunları arabaya koşuyor ve bahçe kapısına gidiyordu. Hanımefendi, yüzü pırıl pırıl, bahçe kapısından çıkıyor, arabaya biniyor ve çılgınca bir gezi başlıyordu. Bu gezinin yapılmadığı bir gün bile olmamıştı. Stepan'ın şanssızlığından, bu geziye gidemeyeceği yağmurlu bir gün bile olmamıştı.

Bir gece, böyle bir geziden sonra, bozkırdan dönen Stepan, avludan çıkıp dere boyunda yürümeye başladı. Her zamanki gibi başı dumanlı ve bomboştu, göğsünde ise korkunç bir sıkıntı vardı. Gece güzel ve durgundu. Havada güzel kokular uçuşuyor, Stepan'ın yüzünü okşuyordu. Stepan derenin ötesinde, gözleri önünde karartı hâlindeki köyünü hatırladı. Evini, bahçesini, atını, karısı Marya ile birlikte yattığı sediri, o mutlu günlerini hatırladı. Katlanamayacağı kadar büyük bir acı duydu. Birdenbire kulağına hafif bir ses çalındı:

"Stepan!"

Stepan etrafına bakındı. Marya ona doğru geliyordu. Derenin sığ yerinden yeni geçmişti. Kunduraları elinde idi.

"Stepan neye gittin?"

Stepan, boş gözlerle karısına baktı ve arkasını döndü.

"Stepancığım, beni böyle öksüz, kime bıraktın?"

"Bırak beni!"

"Stepancığım, ama Allah seni cezalandırır! Cezanı görürsün! Geri dönülmez korkunç bir ölüm seni bekliyor! Benim sözlerimi

hatırlayacaksın! Hatırlar mısın, Trofim amca bir asker karısıyla düşüp kalkıyordu? Sonra nasıl öldü? Allah göstermesin!"

"Ne tebelleş olup duruyorsun? Sen de..."

Stepan ileriye doğru iki adım attı. Marya iki eliyle onun kaftanından tuttu:

"Ama ben senin karınım, Stepan, beni böyle fırlatıp atamazsın!"

Marya yüksek sesle ağlamaya başladı:

"Sevgilim! Ayaklarını yıkayıp suyunu içeceğim! Haydi eve gidelim!"

Stepan, Marya'nın elinden kurtuldu ve ona bir yumruk attı. Üzüntüsünden, çektiği acıdan ona vurmuştu. Yumruk kadının karnına rastlamıştı. Marya'nın ağzından bir "Ay!" çıktı, karnını tuttu ve yere oturdu:

"Ah, ah!" diye inledi.

Stepan gözlerini kırpıştırdı, yumruğunu şakağına bastırdı ve başını çevirmeden avluya doğru yürüdü.

Tavlaya gelince, şiltenin üzerine kendini bıraktı, başını yastığa koydu ve bütün gücüyle elini ısırdı.

Bu sırada Hanımefendi kendi yatak odasında oturmuş, fal bakıyordu: Yarın akşam hava iyi mi olacak, yoksa kötü mü? İskambil kâğıtları havanın iyi olacağını söylüyordu.

III

Sabahın erken saatlerinde Rıjevetskiy, gece yatıya kaldığı komşusundan eve dönüyordu. Güneş henüz doğmamıştı. Saat dört suları idi. Kâhyanın kafası uğulduyor, arabayı sürüyor ve hafifçe sallanıyordu. Yolun yarısı ormandan geçiyordu.

Rıjevetskiy, kâhyası olduğu yurtluğa yaklaşırken: 'Bu da nesi?' diye düşündü. 'Birisi ağaçları kesiyor!' Sık ormanın içinden kulağına balta sesleri ve dalların hışırtıları geliyordu. Rıjevetskiy kulak kabarttı. Bir küfür savurdu, arabadan atladı ve ormanın içine doğru yürüdü.

Semyon Jurkin yere oturmuş, baltasıyla yeşil dalları kesiyordu. Yanında, kesilmiş üç kızılağaç duruyordu. Biraz ileride, bir köylü arabasına koşulu, taze ot yemekte olan bir at görünüyordu. Rıjevetskiy Semyon'u görür görmez, hemen, hem mahmurluğu hem uykusu dağıldı. Sarardı, bir sıçrayışta Semyon'un yanına vardı:

"Sen öyle ne yapıyorsun? Ha?" diye bağırdı. Sözleri:

"Sen öyle ne yapıyorsun? Ha?" diye yankılandı.

Ama Semyon ona hiç karşılık vermedi. Piposundan bir nefes çekti ve işini sürdürdü.

"Sana soruyorum: Ne yapıyorsun öyle alçak herif?"

"Sanki görmüyor musun? Sana bir girip çıkan mı var?"

"Ne dedin, ne dedin? Tekrar et bakayım!"

"Sana, bas git diyorum."

"Ne, ne, ne?"

"Sana, bas git diyorum. Ne bağırıp çağırıyorsun?"

Rıjevetskiy kıpkırmızı kesildi ve omuzlarını silkti:

"Nasıl? Hem ne cesaretle bunu yapıyorsun?"

"Demek ki yapabiliyorum. Ne yapacaksın bakalım? Korkmuyorum işte! Senin gibileri pek çok! Hepinize yaranmaya kalksam buna vaktim yetmez!"

"Ne cesaretle ağaçları kesebiliyorsun? Bunlar senin mi?"

"Senin de değil."

Rıjevetskiy kırbacını kaldırdı, ama vurmadı. Çünkü Semyon baltasını göstermişti.

"Bu ormanın kimin olduğunu biliyor musun, alçak herif?"

"Biliyorum, Strelkova'nın ormanı, kendisiyle gidip konuşacağım. Orman onun, ben de gidip ona hesap vereceğim. Sen kim oluyorsun? Sen bir uşaksın! Ben seni tanımıyorum. Bas git! Marş!.."

Semyon piposuyla baltaya vurdu ve kötü kötü gülümsedi.

Rıjevetskiy arabasına koştu, dizginleri şaklattı, yıldırım hızıyla arabayı köye doğru sürdü. Oradan tanıklar aldı, onlarla birlikte suç mahalline geldi. Tanıklar Semyon'u suçüstü yakaladı. İş büyüdü. Muhtar, muhtarın yardımcısı, köy kâtibi, korucu geldi. Bir

tutanak düzenlendi. Tutanağı Rıjevetskiy imzaladı. Semyon'u da imzalamak zorunda bıraktılar. Ama Semyon gülüp duruyordu.

Semyon öğleye doğru Hanımefendi'nin yanına gitti. Hanımefendi ağaç kesme işini öğrenmişti. Semyon selam vermeden yaşam koşullarının ağırlığından, Polonyalı kâhyanın dayak attığından, kendisinin topu topu üç ağaç kestiğinden söz etmeye başladı.

Hanımefendi öfkelendi:

"Başkasının ormanına girip ne cesaretle ağaç kesebiliyorsun?" diye bağırdı.

Semyon, bir yandan Hanımefendi'nin öfkesini seyrederken öte yandan da:

"Herif başımıza bela oldu," diye söylendi. "Bir söz söylesen, hemen ağzını bozuyor. Hiç olur mu böyle? Hemen horozlanıyor! Olmaz böyle şey... Biz de insanız yahu!.."

"Sana soruyorum, benim ağaçlarımı ne cesaretle kesiyorsun, terbiyesiz adam!"

"O size yalan söylemiş Hanımefendi! Evet... Ben ağaç kestim, ne yalan söyleyeyim... Ama ne diye beni dövmeye kalkıyor!"

Hanımefendi'nin soylu öfkesi kabardı! Semyon'un Stepan'ın ağabeyi olduğunu unuttu; soylu bir eğitim gördüğünü, her şeyi, her şeyi unuttu ve Semyon'a bir tokat attı.

"Defol!" diye bağırdı. "Senin şu mujik suratını görmeye katlanamıyorum, yıkıl karşımdan!"

Semyon, derin derin içini çekerek:

"Allahaısmarladık! Elden ne gelir! Ne yapalım!" diye mırıldandı ve dışarı çıktı.

Avluya çıktığı zaman kasketini giymeyi bile unutmuştu.

İki saat sonra Maksim, Hanımefendi'ye geldi. Suratı asık, kaşları çatıktı. Hanımefendi'ye çatmaya ya da küstahça bir şeyler yapmaya niyetli olduğu suratından belli idi.

Hanımefendi:

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

"Merhaba efendim. Ben, Hanımefendi, daha çok sizden bir şey rica etmeye geldim. Kerestemiz yok. Birkaç tahtacık verseniz!"

"Ne olacak? Buyur, al." Maksim'in yüzü parladı.

"Çocuğa bir ev yapacağım, ama elde kereste yok. Son ödevimiz. Çorba içmeye oturduk, ortada çorba yok. He-he-he? Tahta, kalın tahta, ince tahta. Semyon gelip terbiyesizce laflar etmiş. Hanımefendi darılmayın! Budalanın biridir o... İşi anlamıyor... Cahil millet. Ağaç almak için gelmeme izin veriyorsunuz, değil mi Hanımefendi?"

"Gel!"

"Şu hâlde siz lütfen Feliks Adamiç'e emir verin! Allah size ömürler versin! Sayenizde Stepka'nın da bir evi olacak."

"Yalnız şunu bil ki Jurkin, benim malım pahalıdır. Sen de bilirsin ki ben kereste satmam. Çünkü kendime gerek... Satarsam pahalıya satarım."

Maksim'in suratı asıldı:

"Yani ne gibi?"

"Basbayağı işte... Birincisi, parayı hemen şimdi isterim, ikincisi..."

"Ben para ile istemiyorum."

"Ya nasıl istiyorsun?"

"Nasıl istediğim belli. Kendiniz bilirsiniz. Şu anda mujikte para ne gezer? Metelik desen o bile yok."

"Ben bedava vermem."

Maksim avucunda kasketini sıkıyordu, tavana bakmaya başladı. Biraz sustuktan sonra:

"Bunu sahi mi söylüyorsunuz?" diye sordu.

"Evet sahi söylüyorum. Daha başka bir diyeceğin var mı?"

"Ne diyebilirim? Kereste vermiyorsunuz, sizinle artık ne diye konuşayım? Allahaısmarladık. Yalnız şu ağaçları vermemekle iyi etmiyorsunuz! Pişman olacaksınız! Bana vız gelir ama siz pişman olacaksınız!.. Stepan tavlada mı?"

"Bilmiyorum."

Maksim, anlamlı bir bakışla Hanımefendi'ye baktı, öksürdü, küstahça bir tavır takınarak odadan çıktı. Öfkesinden allak bullak

olmuştu. 'Seni dubaracı karı, seni!' diye düşünerek tavlaya doğru yürüdü.

Stepan bu sırada tavlada bir iskemlenin üzerine oturmuş, önünde durmakta olan atın sağrısını, tembel tembel tımar ediyordu. Maksim tavlaya girmedi, kapıda durdu:

"Stepan!" diye seslendi.

Stepan hiç karşılık vermedi, babasına bakmadı bile. At kımıldadı.

Maksim:

"Haydi, eve gideceksin!" dedi

"Gitmiyorum."

"Sen bunu bana söyleyebilir misin?.."

"Söylediğime göre, demek söyleyebilirmişim."

"Sana emrediyorum!"

Stepan yerinden fırladı, tavlanın kapısını babasının suratına kapadı.

Akşama doğru Stepan'a köyden bir çocuk geldi ve Maksim'in Marya'yı evden kovduğunu, Marya'nın, nerede geceleyeceğini bilmediğini söyledi. Çocuk sözlerine şunları da ekledi:

"Marya şimdi kilisenin bitişiğinde oturmuş ağlıyor, başına bir sürü insan toplanmış, hepsi de sana küfredip duruyor."

Stepan, ertesi sabah erkenden, Hanımefendi'nin yurtluğunda herkesin henüz daha uykuda olduğu bir sırada, eski elbiselerini giydi ve köye gitti. Sabah çanları çalmıyordu. Işıklı, neşeli bir pazar sabahıydı. İnsanların yaşayıp, mutlu olacakları bir gündü. Stepan kilisenin yanından geçti, boş gözlerle çan kulesine baktı ve meyhaneye doğru yürüdü. Ne yazık ki meyhane kiliseden önce açılıyordu. Stepan meyhaneye girdiği zaman, tezgâhın başına içkiciler oturmuştu bile.

Stepan:

"Votka!" diye bağırdı. Ona votka doldurdular.

Stepan votkayı içti, biraz oturdu, tekrar içti. Stepan sarhoş olmuştu. Sağa sola ikramlara koyuldu. Meyhanede gürültülü bir içki sefası başladı.

Sidor:

"Strelkova'dan çok mu aylık alıyorsun?" diye sordu.

"Gerektiği kadar alıyorum. İç bakalım, eşek!.."

"Güzel iş. Bayramın kutlu olsun Stepan Maksimiç! İyi pazarlar. Size ne oldu kuzum?"

"Ben de... Ben de içiyorum."

"Çok iyi. Doğrusu, bütün bunlar çok iyi, çok çekici şeyler, Stepan Maksimiç! Böyle... Sormama izin verir misiniz, ayda on ruble alıyor musunuz?"

"Ha-ha-ha! Bir beyefendi ayda on ruble ile nasıl geçinebilirmiş? Siz ne yapıyorsunuz? O yüz ruble alıyor!"

Stepan bu sözleri söyleyene baktı ve köşede, bir iskemlenin üzerinde oturup içmekte olan ağabeyi Semyon'u tanıdı. Semyon'un arkasından, sinsi sinsi gülümsemekte olan Papaz yardımcısı Manafuilov'un içkici suratı görünüyordu.

Semyon şapkasını çıkararak:

"Sormama izin verir misiniz beyefendi, acaba Hanımefendi'nin atları iyi mi, kötü mü? Siz bunları beğeniyor musunuz?"

Stepan, konuşmadan kendisine votka doldurdu ve sessizce içti.

Semyon sözlerini sürdürerek:

"Herhalde çok iyi olmaları gerekiyor. Yalnız ne yazık ki arabacı yok. Arabacısız nafile."

Manafuilov, Stepan'ın yanına geldi ve başını sallayarak:

"Sen! Sen bir domuzsun!" dedi. "Domuz!.. Günah değil mi? Bir de Hristiyan olacak! Yaptığın günah değil mi? Kitapta ne yazıyor, ha?"

"Kes! Salak herif!"

"Salak. Buna karşılık sen akıllısın. Arabacı ama atların yanında değil. He-he... Kadın sana şeker de veriyor, değil mi?"

Stepan kolunu salladı ve şişe ile Manafuilov'un kocaman kafasına vurdu. Manafuilov sallandı ve sözlerini sürdürdü:

"Aşk!.. Bu ne mene bir duygudur? Tuh, yazık ki nikâhlanamıyorsun. Beyefendi olurdun!.. Doğrusu, çocuklar, iyi bir beyefendi olurdu!.. Sert, kültürlü bir beyefendi!.."

Etraftan bir kahkaha koptu. Stepan kolunu salladı, şişeyi ikinci sefer aynı başa indirdi. Manafuilov sallandı, bu sefer yere yıkıldı.

Semyon kardeşine saldırarak:

"Sen ne dövüşüp duruyorsun?" diye bağırdı. "Kadınla nikâhlan, ondan sonra dövüş! Çocuklar, bu neye dövüşüyor? Sana soruyorum, neye dövüşüyorsun?"

Semyon gözlerini kırpıştırdı, Stepan'ı göğsünden yakaladı ve boş böğrüne bir yumruk indirdi. Manafuilov kalktı, uzun parmaklarını Stepan'ın suratına doğru salladı.

"Çocuklar! Dövüş! Vallahi dövüş!.. Dayan!.."

Meyhanede gürültü arttı. Konuşmalar kahkahalara karıştı.

Meyhanenin kapısında bir kalabalık toplandı. Stepan, Manafuilov'u yakasından tuttu ve kapıdan dışarı fırlattı. Papaz yardımcısı bir çığlık attı ve merdivenlerden aşağı tekerlek gibi yuvarlandı. Gülüşmeler daha da arttı. Meyhane iyice dolmuştu. Sidor da, kendisini ilgilendirmeyen bu işe karıştı ve Stepan'ın sırtına vurdu. Stepan, ağabeyi Semyon'u omzundan yakaladığı gibi kapıdan dışarı fırlattı. Semyon'un kafası kapının pervazına çarptı, merdivenlerden koşa koşa indi ve yüzü ıslanmış bir hâlde tozlara yuvarlandı. Arkasından kardeşi Stepan koştu, hemen ağabeyinin karnının üstüne sıçradı ve karnının üstünde dans etmeye başladı. Yükseklere zıplayarak, büyük bir öfke, büyük bir zevkle dans ediyordu. Uzun süre zıpladı durdu.

"Değerince" gürültü edilmişti. Stepan etrafına bakındı, çevresinde gülen birçok surat gördü: Hepsi de birbirinden sarhoş ve neşeli idi, ne kadar da çok surat vardı! Semyon üstü başı darmadağınık, her yanı kan içinde, yumrukları sıkılı bir hâlde yerden doğruluyordu. Yüzü, yırtıcı bir hayvan yüzünü andırıyordu. Manafuilov tozların içinde yatıyor ve ağlıyordu. Toz, gözlerini kapamıştı. Çevrede ve etrafında kim bilir neler oluyordu?..

Stepan silkindi, sarardı ve deli gibi koşmaya başladı. Arkasından kovalamaya başladılar:

"Yakalayın!.. Yakalayın! Tutun! Adam öldürdü," diye bağırıyorlardı.

Stepan müthiş bir korkuya kapıldı. Onu yakalarlarsa mutlaka öldüreceklerini sanıyordu. Daha hızlı koşmaya başladı.

"Yakalayın! Tutun!.."

Hiç farkında olmadan baba evine geldi. Avlu kapısı ardına kadar açıktı. İki kanat da rüzgârdan sallanıp duruyordu. Stepan avluya girdi.

Kapıdan üç adım kadar ötede, bir yonga ve talaş yığınının üstünde Marya'sı oturuyordu. Ayaklarını altına almış, güçsüz kollarını öne doğru uzatmıştı, gözlerini yerden ayırmıyordu. Marya'yı görünce heyecanlanan Stepan'ın alkolden karıncalanmış beyninde birdenbire parlak bir düşünce çaktı...

Buradan kaçmak, ölüm gibi sapsarı, bu ezilmiş, bu çok sevdiği kadınla birlikte elden geldiğince uzaklara kaçmak... Bu işkencelerden uzaklara, örneğin Kuban'a kaçmak!.. Ah, Kuban ne kadar da güzel bir yerdi! Piyotr amcanın mektuplarına inanmak gerekirse, Kuban bozkırlarında ne sonsuz bir özgürlük varmış. Orada yaşam daha rahat, yazlar daha uzun, halk daha yiğitmiş! İlk zamanlar Stepan ile Marya, karıkoca ırgatlığa girerler, sonra da kendilerine toprak satın alırlardı. Orada, ne dazlak kafalı, çingene gözlü Maksim, ne de sinsi sinsi gülen içkici Semyon onlarla olacaktı.

Bu düşüncelerle Marya'ya yaklaştı ve önünde durdu. Ama bu arada içkiden başı dönüyor, gözlerinde renkli lekeler uçuyor, bütün bedeni ağrıyordu. Zorlukla ayakta duruyordu.

Dilinin konuşma yeteneğini kaybettiğini hissederek:

"Kuban'a, oraya. Kuban'a, Piyotr amcanın yanına. Biliyor musun! Hani şu mektup yazan..."

Ama iş, düşünüldüğü gibi olmadı! Kuban düşü tuzla buz oldu. Marya, yalvaran gözlerini, onun çoktan beridir taranmamış saçlarıyla yarı yarıya kapanmış sapsarı, çılgın yüzüne kaldırdı ve yerinden doğruldu... Dudakları titredi:

"Sen misin, haydut?" diye ağlamaya başladı. "Sen, ha?.. Demek suratını meyhanede benzetmişler, lanetli adam!.. Benim işkence-

cim! Beni nasıl yiyip bitirdiysen, inşallah öbür dünyada da seni öyle yiyip bitirirler, katil herif! Benim gibi bir öksüzü öldürüp, mahvettin!"

"Sus!"

"Gaddar insanlar!.. Hristiyan ruhuna zerre kadar acımıyorsunuz! Haydutlar, bana işkence ettiniz! Sen katilsin, Stepka! Allah cezanı verecek! Dur, görürsün!.. Bu yaptıkların boşa gitmez! Sanıyorsun ki yalnız ben acı çekiyorum? Hiç öyle sanma... Sen de acı çekeceksin..."

Stepan gözlerini kırpıştırdı ve sallandı.

"Sus! Allah aşkına sus!.."

"Seni sarhoş seni! Kimin parası ile içtiğini biliyorum. Biliyorum, haydut! Sevincinden içiyorsun, değil mi?.. Demek mutlusun?"

"Mâşâ, ne olursun, sus!.."

"Neye geldin? Ne istiyorsun? Öğünmek için mi geldin? Durumunu öğünmeden de biliyoruz. Bütün dünya biliyor. Tabii bütün gözler senin üzerinde, mutsuz!.."

Stepan ayağını yere vurdu, sallandı, gözlerinden şimşekler çakarak dirseğiyle Marya'yı itti:

"Sana sus diyorum! Yüreğimi parça parça etme!"

"Konuşacağım işte! Dövecek misin? Ne yapalım döv!.. Döv bu öksüzü... Bu da bir sonuçtur. Senden sevgi mi bekleyeceğim? Vur, haydut! Benim sana ne gereğim var? Senin Hanımefendi'n var... Zengin, güzel... Ben hamhalat bir kadınım, o ise soylu. Neye vurmuyorsun, haydut?"

Stepan kolunu kaldırdı. Marya'nın, öfkeden biçimini yitirmiş yüzüne, bütün gücüyle bir yumruk indirdi. Sarhoş yumruğu Marya'nın şakağına rastlamıştı. Marya sallandı, hiç ses çıkarmadan yere yuvarlandı. Kadın yere düşerken, Stepan kadının göğsüne bir yumruk daha indirmeyi başarmıştı.

Kocası, sıcak, ama artık ölmüş bulunan karısının bedenine doğru eğildi. Bulanık gözlerle, onun acı çekmiş yüzüne baktı ve hiçbir şey anlamadan ölünün yanına oturdu.

Güneş artık köy evlerinin üzerinde yükselmiş, ortalığı yakmaya başlamıştı. Artık rüzgâr sıcak sıcak esiyordu. Titreşen halk, koyu bir kalabalık hâlinde Stepan'la Marya'nın çevresinde halkalandığı zaman, yakıcı havada ezici bir sıkıntı baş göstermişti. Burada bir cinayet işlendiğini görüyor, anlıyor, ama gözlerine inanmıyorlardı. Stepan, bulanık bakışlarla halkı süzüyor, dişlerini gıcırdatıyor, anlamsız birtakım sözler mırıldanıyordu. Kimse Stepan'ın kollarını bağlamaya kalkışmıyordu. Maksim, Semyon, Manafuilov halkın arasında duruyor ve birbirlerine sokuluyordu. Bir ölüm kadar sapsarı yüzleriyle:

"Karısını neye şey etmiş?" diye soruyorlardı.

Anne ortalıkta koşuşuyor ve yüksek sesle ağlıyordu.

Olup bitenleri Hanımefendi'ye anlattılar. Hanımefendi'nin ağzından bir ah çıktı. Hemen içi alkol dolu pülverizatöre el attı. Ama düşüp bayılmadı:

"Ne korkunç millet!" diye söylendi. "Ah, ne millet! Alçaklar!.. Çok iyi! Ben onlara gösteririm! Benim nasıl bir kuş olduğumu şimdi anlayacaklar!"

Onu yatıştırmaya kâhya Rıjevetskiy geldi, Hanımefendi'yi yatıştırdı. Kaprisli Hanımefendi'nin Stepan'a vermek için ordan aldığı, kârlı, sıcacık, ona en iyi yaraşan kendi eski yerine geçti. Yılda on sefer onu bu yerinden kovarlar, on sefer de bunun için bir ödenti verirlerdi. Hem de az bir para değil!

1882

İONİÇ

I

İl merkezi S. kentine gelenler, can sıkıntısından, tekdüze yaşamdan yakındığı zaman yerliler, âdeta kendilerini savunurcasına, kentte çok iyi yaşandığını, kentin kütüphanesinin, tiyatrosunun, kulübünün olduğunu, kentte balolar verildiğini, nihayet kendileriyle dostluk kurulabilecek akıllı, ilginç, iyi aileler bulunduğunu söylerlerdi. Bu arada, en kültürlü ve yetenekli aile olarak da, Turkin'leri gösterirlerdi.

Bu aile, ana caddede, vali konağı bitişiğindeki evlerinde oturuyordu.

Topluca, esmer, yakışıklı, favorili bir adam olan İvan Petroviç Turkin, hayır işleri yararına amatör oyunlar düzenler, eski general rollerini kendisi oynar, oynarken de çok gülünç bir biçimde öksürürdü. Pek çok fıkra, bilmece, atasözü bilir; şaka etmesini, nükteli sözler söylemesini severdi. Yüzünün ifadesi her zaman öyle idi ki, şaka mı ediyor, yoksa ciddi mi söylüyor, anlamak zordu. Karısı Vera Yosifovna, zayıfça, sevimli, *pince-nez** takan bir bayandı. Hikâyeler, romanlar yazar, bunları konuklarına seve seve okurdu. Genç kızları Yekaterina İvanovna, piyano çalardı. Kısacası, ailenin her üyesinin kendine göre bir yeteneği vardı. Turkin'ler, konuklarını güler yüzle karşılar, yeteneklerini açık yüreklilikle onlara gösterirlerdi. Büyük kâgir evleri genişti, yazın serindi. Evin pencerelerinin yarısı, baharda bülbüllerin öttüğü eski tenis bahçesine bakardı. Evde konuklar olduğu zaman, mutfaktan bıçak takırtıları kulağa çarpar, avluya kızarmış soğan kokuları yayılırdı. Bu da her zaman, bol ve lezzetli bir akşam yemeğinin habercisi olurdu.

---

* *Pince-nez*: Aslında Fransızca yazılmıştır; kelebek gözlük. –*H. Âli Ediz*

Zemstvo doktorluğuna atanıp S. şehrinden on verst uzaklıktaki Diyalij'e yerleştiği zaman Doktor Dmitri İoniç Startsev'e de, aydın bir kişi olarak, Turkin'lerle tanışması gerektiğini söylemişlerdi.

Bir kış günü, bir rastlantı ile onu İvan Petroviç'le tanıştırdılar. Havadan, tiyatrodan, koleradan söz ettiler. Bunu davet izledi. Baharda bir bayram günü –İsa'nın göğe çıkış yortusu idi– Startsev, hastaları kabul ettikten sonra biraz eğlenmek, fırsattan yararlanarak kendisine bazı şeyler satın almak üzere kente yollandı. Acele etmeden yaya yürüyor (henüz kendi arabası yoktu) ve durmadan bir şarkı mırıldanıyordu:

> Gözyaşlarını henüz içmemişken
> yaşamın kadehinden...

Kentte öğle yemeğini yedi, kent bahçesinde dolaştı. Sonra birdenbire İvan Petroviç'in daveti aklına geldi, Turkin'lere gidip ne biçim insanlar olduğunu görmeye karar verdi.

Onu dış kapının merdivenlerinde karşılayan İvan Petroviç:

"Lütfen, merhabalar efendim," dedi. "Böyle sevimli, böyle tatlı bir konuğu gördüğüme çok, çok sevindim. Gidelim de sizi eşimle tanıştırayım." Doktoru karısıyla tanıştırarak sözlerini sürdürdü: "Ona diyorum ki Veroçka, doktorun hastanede oturmaya hiçbir hakkı yoktur. Boş zamanlarını sosyeteye vermelidir. Doğru değil mi, canımın içi?"

Vera Yosifovna, konuğunu yanına oturtarak:

"Buraya oturunuz," dedi, "bana kur yapabilirsiniz. Kocam kıskançtır, tam bir Othello'dur. Ama biz sizinle işi öyle idare etmeye çalışırız ki, o bir şeyin farkında olmaz!"

İvan Petroviç, karısına dönerek sevecenlikle:

"Ah sen, şımarık kuşum," diye söylendi ve karısının alnından öptü, sonra yine konuğuna dönerek: "Tam zamanında onur verdiniz," diye ekledi. "Eşim büyük bir roman yazdı, bugün okuyacak."

Vera Yosifovna kocasına seslenerek:

"Jançik," dedi, "*dites que l'on nous donne du thé.**

Startsev'e, on sekiz yaşlarındaki kızları Yekaterina İvanovna'yı tanıttılar. Kızları, annesine çok benziyordu, onun gibi zayıfça ve sevimliydi. Görünüşü henüz çocuksu idi; ince belli, ince yapılı bir kızdı. Artık gelişmiş olan genç kız göğsü güzel ve diriydi; baharı, gerçek bir baharı söylüyordu. Sonra reçelle, balla, şekerleme ile ağızda eriyen çok lezzetli bisküvilerle çay içtiler. Akşama doğru yavaş yavaş konuklar sökün etmeye başladı. İvan Petroviç, hepsini ayrı ayrı, içi gülen gözleriyle karşılıyor ve:

"Lütfen, merhaba," diyordu.

Sonra hepsi, çok ciddi yüzlerle misafir odasında oturdu. Vera Yosifovna, romanını okudu. Romanına şöyle başladı: "Soğuk şiddetleniyordu." Pencereler ardına kadar açıktı. Mutfaktan bıçak takırtıları ve kızarmış soğan kokuları geliyordu. Yumuşak, derin koltuklar rahattı. Işıklar misafir salonunun loşluğunda, tatlı tatlı göz kırpıyordu. Şimdi, sokaktan seslerin ve kahkahaların, avludan leylak kokularının geldiği bu yaz akşamında, soğuğun nasıl şiddetlendiğini, batmakta olan güneşin soğuk ışınları ile karlı ovayı ve bir başına yolda yürüyen yolcuyu nasıl aydınlattığını anlamak zordu. Vera Yosifovna romanında, genç, güzel bir kontesin kendi köyünde nasıl okullar, hastaneler, kütüphaneler açtığını, gezici bir ressamı nasıl sevdiğini anlatıyor; yaşamda hiçbir zaman olmayan şeyleri okuyordu. Ama yine de bunları dinlemek hoştu, iyiydi. Akla hep bunun gibi iyi, sakin düşünceler geliyor, insan kalkmak istemiyordu.

İvan Petroviç, yavaşça:

"Hiç de fena değil," dedi.

Romanı dinleyen ve çok, çok uzaklara dalıp giden konuklardan biri, zor işitilen bir sesle:

"Evet... Gerçekten de öyle," dedi.

Bir, sonra bir saat daha geçti. Komşu kent bahçesinde orkestra çalıyor, koro hâlinde şarkı söyleniyordu. Vera Yosifovna defterini kapayınca, beş dakika kadar sustular ve koronun söylediği "Luçi-

* Aslında Fransızca yazılmıştır. "Bize çay vermelerini söyle!" –*H. Âli Ediz*

nuşka" şarkısını dinlediler. Bu şarkı romanda olmayan ama yaşamda olan bir şeyi veriyordu.

Startsev:

"Eserlerinizi dergilerde bastırıyor musunuz?" diye Vera Yosifovna'ya sordu.

"Hayır, hiçbir yerde bastırmıyorum. Yazıyorum ve dolabımda saklıyorum. Hem niçin bastırayım," diye açıklamada bulundu, "gelirimiz var."

Nedense herkes içini çekti.

İvan Petroviç kızına dönerek:

"Sen şimdi bize bir şey çalıver Kotik," dedi.

Piyanonun kapağını kaldırıp, zaten hazır durmakta olan notaları açtılar. Yekaterina İvanovna oturdu, iki eliyle tuşlara vurdu; sonra hemen yine, bütün gücüyle vurdu, bir daha vurdu, bir daha vurdu. Omuzlarıyla göğsü titriyordu. İnatla hep aynı yere vuruyor, tuşları piyanonun içine gömmeden vurmaktan vazgeçmeyeceği izlenimini veriyordu. Salon gök gürlemesiyle dolmuştu; döşemeler de, tavan da, mobilyalar da, her şey gürlüyordu. Yekaterina İvanovna, güç, bundan ötürü ilginç, uzun, tekdüze bir pasaj çalıyordu. Startsev bunu dinlerken, yüksek bir dağdan taşların yuvarlandığını, durmadan, boyuna yuvarlandığını gözünde canlandırıyor ve bu yuvarlanmanın bir an önce durmasını istiyordu. Bu arada kendisini zorlamaktan pembeleşen, güçlü, enerjik Yekaterina İvanovna, alnına düşen saç buklesiyle çok hoşuna gitmişti. Diyalij'de hastalar ve mujikler arasında geçirdiği bir kıştan sonra, bir salonda oturmak; bu genç, bu zarif ve herhalde masum yaratığı seyretmek; bu gürültülü, usanç verici, ama yine de kültürlü sesleri dinlemek, öylesine hoş, öylesine yeni bir şeydi ki...

Kızı çalmasını bitirip kalkınca, İvan Petroviç, gözlerinde yaşlarla:

"Eh, Kotik," dedi, "bugün her zamandan daha iyi çaldın! Öl Denis, bundan iyisini yazamazsın!"* Hepsi de kızın etrafını çevir-

* Bu sözler, Prens Potemkin tarafından o çağın ünlü Rus yazarlarından Denis İvanoviç Fonvizin'in (1745-1792) *Nedorosl* adlı eseri için söylenmiştir. Dilimize *Anasının Kuzusu* adıyla çevrilen bu eseri çok beğenmiş olan Potemkin, "Öl Denis, bundan iyisini yazamazsın" sözleriyle yazarı övmüştür. *–H. Âli Ediz*

di, onu kutladı, hayranlıklarını belirtti, çoktandır böyle bir müzik dinlemediklerine onu inandırmaya koyuldu. Kız ise bir şey söylemeden, hafifçe gülümseyerek söylenenleri dinliyor, her hâlinde bir zafer edası okunuyordu.

"Çok güzel! Olağanüstü!"

Startsev de, genel heyecana kendini kaptırarak:

"Çok güzel!" dedi. "Müzik öğrenimini nerede yaptınız?" diye Yekaterina İvanovna'ya sordu: "Konservatuvarda mı?"

"Hayır, konservatuvara gitmeye henüz hazırlanıyorum. Burada madam Zavlovskaya'dan ders aldım."

"Buradaki liseyi mi bitirdiniz?"

Onun yerine annesi Vera Yosifovna karşılık verdi:

"Öğretmenleri eve getirttik. Lise ya da enstitüde, kötü birtakım etkiler olabileceğini siz de kabul edersiniz! Büyüme çağındaki bir kız yalnız annesinin etkisi altında kalmalıdır."

Yekaterina İvanovna:

"Ama ben yine de konservatuvara gideceğim," dedi.

"Hayır, Kotik annesini sever. Kotik babasıyla annesini üzmek istemez."

Yekaterina İvanovna, şaka ile karışık bir hırçınlıkla:

"Hayır, gideceğim, gideceğim!" diye üsteledi ve küçücük ayağını yere vurdu.

Akşam yemeğinde, yeteneklerini gösterme sırası İvan Petroviç'e gelmişti. Yalnız gözleriyle gülerek fıkralar anlatıyor, nükteler savuruyor, gülünç birtakım problemler ortaya atıyor, onları yine kendisi çözüyordu. Durmadan, uzun alıştırmalarla meydana gelmiş ve herhalde onda bir alışkanlık hâlini almış kendi tuhaf diliyle konuşuyordu: büyüksü, kötücemsi ve bunun gibi.

Ama iş bununla da bitmiyordu. Karınları doymuş ve memnun konuklar hole doluşup paltolarını ve bastonlarını alırken, başı tıraşlı, tombul yanaklı, on dört yaşlarındaki uşak Pavluşa ya da burada kendisine taktıkları adla Pava, konukların çevresinde dönenip duruyordu. İvan Petroviç ona seslenerek:

"Haydi bakalım Pava, gösterini yap!"

Pava, özel bir poz aldı, kolunu yukarı kaldırdı ve trajik bir sesle: "Öl, mutsuz kadın!" dedi.

Herkes güldü.

Startsev sokağa çıkarken, 'İlginç,' diye düşündü. Sonra içkili bir restorana uğradı, bira içti ve yaya olarak Diyalij'e, evine yollandı. Yürüdüğü sürece, bütün yol boyunca bir şarkı mırıldandı.

Senin sesin benim için hem tatlı,
hem üzücü...*

Dokuz verst yürüyüp sonra yatağına yatınca en küçük bir yorgunluk bile duymadığını gördü. Tam tersine, ona öyle geldi ki, seve seve daha yirmi verst yürüyebilirdi. Startsev, artık uyku bastırdığı sırada: 'Hiç de fenaca değil...' diye düşündü ve güldü.

II

Startsev, Turkin'lere gitmeye hep niyet ediyordu. Ama hastanede pek çok iş vardı, bir türlü boş vakit bulamıyordu. Böylece, iş ve yalnızlık içinde bir yıldan fazla bir zaman geçti. Derken, kentten, mavi zarflı bir mektup getirdiler.

Vera Yosifovna, çoktandır migren ağrısı çekiyordu. Ama son zamanlarda Kotik, konservatuvara gideceğini söyleyerek onu her gün korkutmaya başlayınca, nöbetler sıklaşmaya başlamıştı. Şehrin bütün doktorları Turkin'lere taşınıp durmuştu, işte Vera Yosifovna ona, dokunaklı bir mektup yazarak gelip acılarını dindirmesini rica ediyordu. Startsev kalkıp gitti. Bundan sonra da sık sık, ama çok sık onlara gitmeye başladı. Gerçekten de Vera Yosifovna'ya biraz yardımı oldu. O da bütün misafirlerine, Startsev'in olağanüstü, şaşılacak bir doktor olduğunu anlatmaya başladı. Ama artık Startsev, Turkin'lere, kadının migreni için gitmiyordu.

Bir bayram günü idi. Yekaterina İvanovna piyanodaki uzun, yorucu egzersizlerini bitirmişti. Sonra, uzun bir süre yemek sa-

* Puşkin'in *Gece* şiirindendir. *-H. Âli Ediz*

lonunda oturup çay içtiler, İvan Petroviç gülünç bir şeyler anlattı. Derken kapının zili çaldı. Hole gidip, gelen konuğu karşılamak gerekiyordu. Startsev, bu şaşkınlık anından yararlanarak Yekaterina İvanovna'ya büyük bir heyecan içinde, yavaşça:

"Size yalvarırım, Allah aşkına beni üzmeyin, bahçeye gidelim," dedi. Kız âdeta, onun kendisinden ne istediğini anlamamış, buna akıl erdirememiş gibi omuzlarını silkti, ama kalkıp yürüdü.

Startsev, kızın arkasından giderek:

"Siz üçer dörder saat piyano çalıyorsunuz," dedi. "Sonra annenizle konuşuyorsunuz, sizinle konuşmanın hiç olanağı yok. Yalvarırım size, bir çeyrek saatinizi olsun bana veriniz!"

Sonbahar yaklaşıyordu, eski bahçe sessiz ve hüzünlü idi. Patikalarda esmer yapraklar yuvarlanıyordu. Artık ortalık erken kararıyordu. Startsev sözlerini sürdürerek:

"Bütün bir haftadır sizi görmedim. Bunun ne acı olduğunu bir bilseniz! Oturalım. Beni dinleyiniz."

İkisinin de bahçede en sevdikleri yer, ihtiyar, kalın akçaağacın altındaki sıra idi. Şimdi de bu sıraya oturdular.

Yekaterina İvanovna, soğuk bir iş adamı edasıyla sordu:

"Ne istiyorsunuz?"

"Bütün bir haftadır sizi görmedim, uzun süredir sizi dinlemedim. Büyük bir tutku ile sesinizi duymak istiyorum. Sesinize susamış gibiyim. Konuşunuz."

Genç kız körpeliğiyle, gözlerinin, yanaklarının saf ifadesiyle onu büyülüyordu. Hatta giysisinin bedenine oturuşunda bile olağanüstü bir sevimlilik buluyor; sadeliğiyle, saf inceliğiyle onda dokunaklı bir şeyler görüyordu. Aynı zamanda, bu saflığına rağmen genç kız ona, yaşına göre çok akıllı ve gelişmiş görünüyordu. Onunla edebiyattan, sanattan, her şeyden konuşulabilir; ona yaşantıdan, insanlardan yakınılabilirdi. Gerçi ağırbaşlı bir konuşma sırasında, birdenbire, tamamıyla yersiz olarak gülmeye başladığı ya da eve kaçtığı da olurdu. O, hemen bütün S.'li kızlar gibi çok okurdu. (Genellikle S.'de çok az okurlardı. Hatta buranın kü-

kütüphanesinde genç kızlarla genç Yahudiler olmasa, kütüphaneyi pekâlâ kapatabilirler, diye konuşulurdu.) Bu durum, genellikle Startsev'in hoşuna gider, her seferinde genç kıza, son günlerde ne okuduğunu heyecanla sorar ve kız anlatırken, hayran hayran onu dinlerdi.

Bu sefer de:

"Görüşmediğimiz bu hafta içinde ne okudunuz?" diye sordu. "Söylemenizi rica ederim."

"Pisemski'yi okudum."

"Özellikle, nesini?"

Kotik:

"*Bin Can*'ını," diye karşılık verdi. "Pisemski'yi Aleksey Feofilaktiç diye çağırmaları ne kadar da gülünç!"

Kız birdenbire yerinden kalkıp eve doğru yürüyünce, Startsev korkuyla bağırdı:

"Nereye gidiyorsunuz? Sizinle konuşmam gerek, düşüncelerimi anlatmak zorundayım. Beş dakika olsun benimle kalınız! Yalvarırım size!"

Kız, bir şeyler söylemek ister gibi durdu, sonra Startsev'in eline beceriksizce bir pusula sıkıştırdı ve eve koştu. Orada yine piyanonun başına geçti.

Startsev pusulada şunları okudu: "Bugün, gece saat on birde, mezarlıkta, Demetti anıtı yanında bulununuz!"

Startsev, evine gelince: 'Hiç de akıllıca bir davranış değil,' diye düşündü. 'Mezarlık da ne oluyor? Neden sanki?'

Mesele açıktı; Kotik alay ediyordu.

Gerçekten de, bunu kolayca sokakta, kent bahçesinde yapmak elde iken, geceleyin kentin uzağında, mezarlıkta randevu vermek, sahiden de kimin aklına gelirdi. Ona, Zemstvo doktoruna, akıllı, ağırbaşlı bir adama, içini çekmek, pusulalar almak, mezarlıklara taşınmak, şimdi ise lise öğrencilerinin bile güldüğü budalalıklar etmek yaraşır mıydı? Bu serüven nereye varacaktı? Öğrendikleri zaman arkadaşları ne diyecekti? Startsev kulüpte, masaların etra-

fında dolaşırken böyle düşünüyordu. Ama saat on buçukta, birdenbire kalkıp arabasıyla mezarlığa gitti.

Onun artık çift atlı arabası, Panteleymon adlı, kadife yelekli bir arabacısı vardı. Ay ışığı ortalığı aydınlatıyordu. Ortalık sessiz ve sıcaktı, ama sonbahara özgü sıcaktı. Kentin dış mahallesinde, mezbaha yanında köpekler uluyordu. Startsev arabayı, kentin kenarında, bir sokağın içinde bıraktı, kendisi de yaya olarak mezarlığa gitti. 'Herkesin kendine göre tuhaflıkları var,' diye düşündü. 'Kotik de tuhaf bir kız. Kim bilir, belki de şaka etmiyordur, kalkar gelir.' Böylece o boş, zayıf umuda kendini kaptırdı ve bu umut onu sarhoş etti.

Yarım verst kadar kırlardan yürüdü. Mezarlık, uzaktan, orman ya da büyük bir bahçe gibi karanlık bir alan hâlinde beliriyordu. Beyaz taş duvar ve kapı göründü. Ay ışığında, kapıda şu yazılar okunabiliyordu: "İşte o saat geldi." Startsev küçük kapıdan içeri girdi. Gözüne çarpan ilk şey, geniş, ağaçlı yolun her iki yanındaki beyaz haçlar, heykeller ve bunlarla kavak ağaçlarının kara gölgeleri oldu. Her yanda, uzaklarda, akla kara görünüyordu; uykulu ağaçlar dallarını aklar üzerine eğmişti. Burası kırlardan daha aydınlık görünüyordu. Pençeleri andıran akçaağaç yaprakları, ağaçlı yolun sarı kumları ve mezar taşları üzerinde açık seçik ayırt ediliyordu. Anıtlar üzerindeki yazılar açıkça belli oluyordu. İlk ağızda Startsev'i şaşırtan şey, ömründe ilk kez gördüğü, belki de bir daha görmesinin kısmet olmayacağı şey oldu.

Başka hiçbir şeye benzemeyen bir dünya, ay ışığının böylesine iyi ve yumuşak olduğu bir dünya... Burası sanki onun beşiğiydi. Yaşam yoktu, yoktu, yoktu, ama her karanlık kavak ağacında, her mezarda, sessiz, çok güzel, sonsuz bir yaşamı vadeden bir gizin varlığı hissediliyordu. Mezar taşlarından ve solmuş çiçeklerden, yaprakların sonbahar kokularıyla birlikte, yakarış, keder ve huzur da yayılıyordu.

Her yer sessizdi. Yıldızlar gökten derin bir uysallıkla bakıyordu. Startsev'in ayak sesleri çok sert ve yersizdi. Ancak kilisenin

saati çalmaya başladığı ve o kendisini ölü ve sonsuz olarak buraya gömülü gibi düşündüğü zaman birinin kendisine baktığını hisseder gibi oldu ve bir an için bunun huzur dolu bir sessizlik değil, yokluğun derin can sıkıntısı, yenilmiş bir umutsuzluk olduğunu düşündü.

Demetti anıtı, üzerinde melek bulunan küçük bir kilise biçimindeydi. Bir tarihte, S.'den bir İtalyan operası geçiyormuş. Operanın kadın şarkıcılarından biri ölmüş, onu gömmüşler ve bu anıtı dikmişler... Kentte artık bu kadın sanatçıyı kimse hatırlamıyordu, ama giriş kapısındaki kandil, ay ışığını yansıtıyor ve yanıyormuş gibi görünüyordu.

Kimsecikler yoktu. Hem gece yarısı buraya kim gelirdi? Ama Startsev bekliyor ve sanki ay ışığı, içindeki tutkuyu tutuşturuyordu. Tutku ile bekliyor, hayalinde öpüşmeler, kucaklaşmalar canlandırıyordu. Anıtın yanında yarım saat kadar oturdu, sonra elinde şapkası, ağaçlı yan yollarda dolaşmaya başladı. Bekleyerek dolaşıyor ve düşünüyordu: Kim bilir bu mezarlarda, bir zamanlar sevmiş olan, kendilerini okşamalara bırakarak tutku ile alev alev yanan ne kadar güzel ve büyüleyici kadın ve kız gömülüdür. Gerçekten şu doğa ana, insanla ne kötü şaka ediyor, bunu anlamak ne acı bir şey. Startsev böyle düşünüyor, aynı zamanda ne pahasına olursa olsun, aşk istediğini, aşkı beklediğini haykırmak istiyordu. Artık önünde mermer parçaları değil, çok güzel bedenler parlıyor, utanarak ağaçların gölgelerinde saklanan şekiller görüyor, bir sıcaklık duyuyor ve bu acı çekme bir ağırlık hâlini alıyordu.

Ve bir perde inmiş gibi, ay, bulutların ardında kayboldu. Birdenbire, çevredeki her şey karardı. Startsev kapıyı zorla buldu. Bir sonbahar gecesinde olduğu gibi artık ortalık kararmıştı. Sonra, arabasını bıraktığı sokağı arayarak bir buçuk saat dolaştı durdu.

Panteleymon'a:

"Yoruldum, zorla ayakta duruyorum," dedi.

Keyifli keyifli arabaya binerken:

'Ah, şişmanlamamak gerekmiş!' diye düşündü.

III

Startsev, ertesi akşam Turkin'lere, kıza evlenme teklifinde bulunmaya gitti. Ama o sırada berber, Yekaterina İvanovna'nın odasında kızın saçlarını düzelttiği için, bunun uygunsuz olduğu anlaşıldı. Kız kulübe, bir dans partisine gitmeye hazırlanıyordu.

Uzun süre yemek odasında oturup çay içmek gerekmişti. İvan Petroviç konuğun düşünceli hâlini, sıkıldığını görünce, yeleğinin cebinden bir pusula çıkardı ve Alman kâhyanın yurtlukta, inkârın bozulduğu, utangaçlığın kalmadığı* yolundaki gülünç mektubunu okudu.

Startsev, onu dalgın dalgın dinlerken: 'Herhalde iyi bir drahoma verirler,' diye düşünüyordu.

Uykusuz geçen bir geceden sonra, âdeta ona tatlı, uyuşturucu bir şey içirmişler gibi, sersemlemiş bir hâldeydi. Ruhu dumanlı, ama sevinçli ve sıcaktı. Aynı anda, kafasının içindeki soğuk, ağır bir parça da şöyle düşünüyordu:

'Henüz daha geç kalmadan, dur! O senin dengin mi? O şımartılmış, hırçın, nazlı, saat ikilere kadar uyuyan bir kız, sen ise, bir papaz yardımcısının oğlu, bir Zemstvo doktorusun!'

'Ne olacak sanki?' diye düşünüyordu. 'Varsın olsun!'

Kafasındaki parça düşünmeyi sürdürüyordu:

'Üstelik onunla evlenirsen, ailesi Zemstvo doktorluğunu bırakıp kentte yaşaman için seni zorlayacaktır!'

'Ne yapalım yani?' diye düşünüyordu. 'Şehirse şehir, drahoma verirler, mobilya düzeriz...'

Sonunda, dekolte balo kılığı ile güzel, tertemiz bir hâlde Yekaterina İvanovna içeri girdi. Startsev, hayran hayran ona baktı ve öylesine heyecanlandı ki, bir kelime bile söyleyemedi, yalnız ona bakıyor ve gülüyordu.

Kız vedalaşmaya koyuldu. Startsev de –artık orada kalmasının bir gereği kalmadığı için– eve gitme zamanının geldiğini, hastaları beklediğini ileri sürerek yerinden kalktı.

---

* İyi Rusça bilmeyen Alman kâhya, bütün kilitlerin bozuk olduğunu, duvarların çöktüğünü bildirmek istemişti. *–H. Âli Ediz*

İvan Petroviç:

"Yapılacak bir şey yok," dedi. "Gidiniz! Ha, hazır gidiyorsunuz, Kotik'i de arabanızla kulübe kadar götürürsünüz!"

Avluya tek tük yağmur damlaları düşüyordu. Ortalık çok karanlıktı. Arabanın nerede olduğunu, ancak Panteleymon'un hırıltılı öksürüğünden tahmin etmek mümkündü. Faytonun körüğünü kaldırdılar.

İvan Petroviç kızını arabaya bindirerek:

"Ben halı üzerinden gidiyorum," dedi. "Sen de şimdilik yalan söyleyerek gidiyorsun, o da şimdilik yalan söyleyerek gidiyor! Çek bakalım! Lütfen güle güle!"

Araba hareket etti.

Startsev:

"Ben dün mezarlığa gittim," diye başladı. "Hiç de iyi yürekli, insaflı davranmadınız!"

"Demek mezarlığa gittiniz?"

"Evet, gittim, hemen hemen saat ikiye kadar sizi bekledim. Acı çektim..."

"Şakadan anlamazsınız, böyle acı çekin işte!.."

Onu seven adamla böyle kurnazca alay ettiğinden ve böylesine sevildiğinden memnun olan Yekaterina İvanovna, kahkaha ile güldü. Ve birdenbire korkudan bağırdı. Çünkü tam bu sırada atlar, kulübün giriş kapısında keskin bir dönüş yapmış, araba da yan yatmıştı. Startsev, Yekaterina İvanovna'yı belinden kucakladı; korkan kız, ona sokulmuştu. Startsev, kendini tutamadı ve büyük bir tutku ile onu dudaklarından, çenesinden öptü ve ona sımsıkı sarıldı.

Kız soğuk bir eda ile:

"Yeter!" dedi.

Ve bir an sonra artık Kotik arabada yoktu. Kulübün ışıklı ana kapısı yanındaki polis, iğrenç bir sesle Panteleymon'a bağırıyordu:

"Ne durdun salak herif? Çek ileriye."

Startsev evine gitti, ama kısa bir süre sonra döndü. Başkasının frakını giymiş, boynuna kabaran ve hep yakalıktan kaymak isteyen, sert beyaz bir kravat takmıştı. Gece yarısı kulübün salonunda oturuyor ve coşkun coşkun Yekaterina İvanovna ile konuşuyordu.

"Oh, hiçbir zaman sevmemiş olanlar ne kadar da az biliyor! Bana öyle geliyor ki, daha şimdiye kadar hiç kimse, doğru olarak aşkı tasvir etmemiştir. Hem, bu ince, bu mutlu, bu acılı duyguyu anlatabileceğini de hiç sanmıyorum. Yaşamda bir kez olsun bu duyguyu tadanlar, bunu sözlerle anlatmaya kalkışmaz. Giriş yapmanın, anlatmanın gereği ne? Parlak, güzel sözlerin gereği var mı? Aşkım sınırsızdır... Size rica ediyor ve yalvarıyorum –sonunda Startsev ağzından baklayı çıkardı–, benim karım olunuz!"

Yekaterina İvanovna, biraz düşünerek, çok ciddi bir ifadeyle:

"Dmitri İoniç," dedi. "Dmitri İoniç, bana verdiğiniz onurdan ötürü size çok minnet duyuyorum, size çok saygım var, ama –Kotik ayağa kalktı ve sözlerini ayakta sürdürdü– ama beni bağışlayınız, sizin karınız olamam. Ciddi konuşalım. Dmitri İoniç, yaşamda her şeyden çok sanatı sevdiğimi bilirsiniz; müziği delice sever, ona taparım, bütün ömrümü ona adadım. Artist olmak istiyorum, ün, başarı, özgürlük istiyorum. Oysa siz, bu kentte yaşamaya devam etmemi, benim için katlanılmaz olan bu boş, bu yararsız yaşamı sürdürmemi istiyorsunuz! Karınız olmak, oh hayır, beni bağışlayınız! İnsan yüksek, parlak bir amaca yönelmek zorundadır, aile yaşamı ise beni sonsuz olarak bağlar. Dmitri İoniç (genç kız hafifçe gülümsedi, çünkü "Dmitri İoniç" derken "Aleksey Feofilaktiç"i, hatırlamıştı), siz iyi yürekli, soylu, akıllı bir insansınız, herkesten iyisiniz... –Genç kızın gözleri yaşarmıştı– Size derin bir sempatim var ama... Ama bana anlayış gösteriniz!"

Ağlamamak için başını çevirdi ve salondan çıktı.

Startsev'in yüreğinin heyecanlı atışları durdu. Kulüpten sokağa çıkınca, her şeyden önce, boynundaki sert kravatı çekip çıkardı, derin bir soluk aldı. Biraz utanç duyuyordu. Gururu incinmişti. Ret cevabı beklemiyordu. Bütün hayallerinin, üzüntülerinin,

umutlarının onu, tıpkı amatör grupların oynadığı küçük bir piyeste olduğu gibi, böyle budalaca bir sonuca sürüklediğine inanmıyordu. Duygularına, aşkına acıyordu, hem öylesine acıyordu ki, oturup hüngür hüngür ağlaması ya da şemsiyesini, bütün gücüyle Panteleymon'un geniş sırtına indirmesi işten bile değildi.

Üç gün elini hiçbir işe sürmedi, yemedi, uyumadı, ama Yekaterina İvanovna'nın, konservatuvara girmek üzere Moskova'ya gittiği söylentilerini duyunca rahatladı, eski yaşantısını sürdürmeye başladı.

Sonraları, mezarlıkta nasıl dolaştığını ya da bütün kenti dolaşarak nasıl frak aradığını hatırlayınca, tembel tembel gerinerek söyleniyordu:

"Az uğraşmadık doğrusu!.."

IV

Aradan dört yıl geçti. Startsev'in artık kentte büyük bir müşteri kalabalığı vardı. Her sabah Diyalij'deki evinde hastalarını çabucak muayene eder, sonra da kentteki hastalarına giderdi. Ama artık çift atlı faytonuyla değil, çıngıraklı troykasıyla gider, geceleyin geç vakit evine dönerdi. Kilo almış, şişmanlamıştı. Nefes darlığı çektiği için, istemeyerek yaya yürüyordu. Panteleymon da şişmanlamıştı. Enine büyüdükçe, daha acı iç çekiyor ve kara bahtından yakınıyordu. Araba ile dolaşmak onu pençesine almıştı.

Startsev birçok eve girip çıkıyor, birçok insanla karşılaşıyor, ama hiç kimse ile yakınlık kurmuyordu. Kentliler konuşmalarıyla, yaşam görüşleriyle, hatta görünüşleriyle onu sinirlendiriyordu. Deneyimleri ona öğretmişti ki; kentli ile kâğıt oynadığın ya da yemek yediğin zaman, onun sakin, iyi yürekli, hatta hiç de budala olmayan bir kişi olduğunu düşünebilirdin. Ama onunla yenmeyen bir şeyden, örneğin politikadan ya da bilimden söz açmaya gör, o zaman o, bir çıkmaza saplanır ya da öylesine budalaca, berbat bir felsefe yürütmeye başlar ki, canı cehenneme deyip çekip gitmekten başka yapılacak bir şey kalmaz! Ne zaman Startsev, örneğin libe-

ral görüşlü bir şehirli ile, insanlığın çok şükür ilerlediği, zamanla kimlik kâğıdı olmadan dolaşılabileceği, ölüm cezasının kalkacağı konuları üzerinde konuşmayı denese, kentli ona yan yan, güvensizlikle bakar ve: "Demek o zaman herkes sokakta istediğini boğazlayabilecek?" diye sorardı. Startsev bir toplulukta, akşam yemeğinde ya da çayda, çalışmak gerektiğinden, çalışmadan yaşanamayacağından söz etse herkes bundan alınır, kızmaya başlar ve can sıkıcı bir şekilde tartışmaya koyulurdu. Bütün bunlarla birlikte kentliler hiçbir iş, hem de kesinlikle hiçbir iş yapmaz, hiçbir şeyle ilgilenmezdi. Onlarla hangi konular üzerinde konuşulacağını kestirmenin asla olanağı olamazdı. Startsev konuşmalardan kaçınır, yalnız yemek yer ve vist oynardı. Herhangi bir evde bir aile bayramına rastladığı, onu da yemeğe çağırdıkları zaman, oturur, konuşmadan yemek yer ve tabağına bakardı. O sırada bütün konuşulanlar anlamsız, gerçekten uzak, budalaca şeyler olurdu. Startsev sinirlenir, heyecanlanır ama sesini çıkarmazdı. Ve her zaman somurtkan bir yüzle oturup sustuğundan ve önündeki tabağa baktığından, ona kentte "Somurtkan Polonyalı" adını takmışlardı. Oysa onun Polonyalılıkla hiçbir ilgisi yoktu.

Tiyatro gibi, konser gibi eğlencelerden kaçınır, buna karşılık her akşam zevkle üç saat vist oynardı. Farkında olmadan yavaş yavaş alıştığı bir eğlencesi daha vardı. Bu da, hasta muayenelerinden kazandığı kâğıt paraları akşamları ceplerinden çıkarmaktı. Esans, sirke, günlük, balıkyağı kokan ve bütün ceplerine tıkıştırılmış olan yetmiş ruble tutarındaki bu sarı, yeşil kâğıt paralar birkaç yüzü bulunca, Startsev bunları "Karşılıklı Kredi Ortalığı"na götürüp cari hesaba yatırırdı.

Yekaterina İvanovna'nın gidişinden sonra, bütün bu dört yıl içinde Startsev, Turkin'lere, o da hâlâ migren ağrısından tedavi görmekte olan Vera Yosifovna'nın çağırması üzerine, topu topu iki sefer gitmişti. Yekaterina İvanovna, her yaz ailesine misafirliğe gelirdi. Ama Startsev bir kez olsun onu görmemişti; nedense olmamıştı.

Ama işte dört yıl geçti. Sakin, sıcak bir sabah, hastaneye bir mektup getirdiler. Vera Yosifovna, Dmitri İoniç'e, onu çok göreceği geldiğini, ne olursa olsun onlara onur vermesini ve acılarını dindirmesini yazıyor, üstelik bugün kendisinin doğum günü olduğunu bildiriyordu. Mektubun altına şunlar eklenmişti: "Annemin ricalarına ben de katılırım. K."

Startsev biraz düşündü ve akşama Turkin'lere gitti.

İvan Petroviç onu karşıladı. Yalnız gözleriyle gülümseyerek:

"Ooo, lütfen merhaba! Size *bonjur*lar!"

Beyaz saçlarıyla artık iyice yaşlanmış görünen Vera Yosifovna, Startsev'in elini sıktı, cilveli cilveli içini çekti:

"Siz, doktor, bana kur yapmak istemiyorsunuz," dedi. "Bize hiç gelmiyorsunuz, ben artık sizin için ihtiyarım. Ama işte bir genç kız geldi. Belki o benden daha talihli çıkar."

Ya Kotik? O zayıflamış, sararmış, daha güzelleşmiş, bedeni daha incelmişti. Ama artık o Kotik değil, Yekaterina İvanovna idi. Eski körpeliği, o çocuksu saf ifadesi kalmamıştı. Bakışlarında da, davranışlarında da yeni –ürkekçe, suçlu– bir şeyler vardı. Sanki o burada Turkin'lerin evinde, kendini kendi evinde hissetmiyordu.

Startsev'e elini uzatırken:

"Nice yazlar, nice kışlar!" dedi. Kalbinin hızla çarptığı belliydi. Israrla ve merakla doktorun yüzüne bakarak sözlerini sürdürdü: "Ne kadar toplanmışsınız! Yanmış, erkekleşmişsiniz, ama genel olarak az değişmişsiniz."

Kotik şimdi de onun hoşuna gidiyordu. Hem de çok hoşuna gidiyordu ama artık onda eksik olan ya da fazla olan bir şey vardı. Ama bunun özellikle ne olduğunu Startsev'in kendisi de söyleyemezdi. Ne var ki, eskisi gibi hissetmesine engel olan bir şey vardı. Kızın solgunluğu, yeni yüz ifadesi, zayıf gülümseyişi, sesi; biraz sonra da robu, oturduğu koltuk hoşuna gitmiyordu. Geçmişte, neredeyse onunla evleneceği sıralardaki bir şeyler de hoşuna gitmiyordu. Dört yıl önce onu heyecanlandıran aşkını, düşlerini ve umutlarını hatırladı ve kendini zor bir durumda hissetti. Tat-

lı çörekle çay içtiler. Sonra Vera Yosifovna roman okudu. Hayatta hiçbir zaman olmayan bir şeyler okudu. Startsev dinliyor, onun kırlaşmış güzel başına bakıyor, bitirmesini bekliyordu.

'Yeteneksiz kişi, hikâye yazmasını bilmeyen değil, yazıp da gizlemesini bilmeyendir,' diye aklından geçirdi.

İvan Petroviç:

"Fenaca değil," dedi.

Sonra Yekaterina İvanovna, gürültülü gürültülü ve uzun uzun piyano çaldı. Bitirince de ona uzun uzun teşekkür edip, hayranlıklarını belirttiler.

Startsev: 'İyi ki onunla evlenmemişim,' diye düşündü.

Kotik ona bakıyor ve herhalde kendisine bahçeye çıkmalarını önersin diye bekliyordu. Ama Startsev susuyordu.

Yekaterina İvanovna, ona yaklaşarak:

"Haydi biraz konuşalım," dedi. "Nasılsınız? Ne var ne yok sizde?" Sinirli sinirli sözlerini sürdürüyordu: "Bütün bu günlerde hep sizi düşündüm. Size mektup göndermek, kalkıp Diyalij'e gelmek istedim. Hatta gelmeye karar da verdim, ama sonra kararımdan caydım, kim bilir şimdi benim için ne düşünüyorsunuz. Bugün sizi öyle bir heyecanla bekledim ki... Allah aşkına haydi bahçeye çıkalım."

Bahçeye çıktılar. Dört yıl önce olduğu gibi, yine ihtiyar akçaağacın altındaki sıraya oturdular. Ortalık karanlıktı.

Yekaterina İvanovna:

"Ee, nasılsınız bakalım?" diye sordu.

Startsev:

"Eh işte, şöyle böyle yaşayıp gidiyoruz," dedi.

Söyleyecek başka bir şey bulamadı, sustular.

Yekaterina İvanovna:

"Ben heyecanlanıyorum," dedi ve elleriyle yüzünü kapadı. "Ama siz bana aldırmayın! Evde öylesine iyi, herkesi görmekten öylesine sevinçliyim ki... Ama hâlâ alışamıyorum. Ne çok anı!.. Öyle sanmıştım ki, sizinle durmadan sabaha kadar konuşacağız!"

Startsev, şimdi onun yüzünü, parlak gözlerini daha yakından görüyordu. Kotik ona burada, karanlıkta, odada olduğundan daha genç görünüyordu. Hatta sanki, eski çocuksu ifadesi de geri gelmiş gibiydi. Gerçekten de genç kız ona, bir zamanlar kendisini öylesine ateşli, öylesine içten, öylesine mutsuz sevmiş olan bir adamı sanki daha yakından görmek ve anlamak istercesine saf bir merakla bakıyordu. Genç kızın gözleri bu aşk için ona teşekkür ediyordu. Startsev de en küçük ayrıntılarına kadar, bütün olup bitenleri, mezarlıkta nasıl dolaştığını, sonra sabaha karşı, yorgun argın eve nasıl döndüğünü hatırladı. Birdenbire içine bir tasa çöktü, geçmişe acıdı, ruhunda bir ışık yandı.

"Sizi kulübe kadar nasıl geçirdiğimi hatırlıyor musunuz?" diye sordu. "O zaman yağmur yağıyordu. Ortalık karanlıktı."

Ruhundaki ışık gittikçe büyüyordu. Konuşmak, yaşamdan yakınmak istiyordu. İçini çekerek:

"Eh!" dedi. "Siz bana nasıl yaşadığımı soruyorsunuz! Biz burada nasıl yaşayabiliriz? Yaşamıyoruz ki, ihtiyarlıyoruz, şişmanlıyoruz, sönüp gidiyoruz. Birbirinden ayırt edilmeyen günler ve geceler, sönük, anlamsız, en küçük bir iz bırakmadan geçip gidiyor. Gündüz para kazanmak, akşamları kulüp, katlanamadığım kumarcılar, içkiciler, kısık sesliler topluluğu. Bunun neresi iyi?"

"Ama sizin işiniz, yaşamda soylu bir amacınız var. Hastanenizden söz etmeyi ne kadar da severdiniz! Ben o zaman tuhaf bir kızdım, kendimi büyük bir piyanist olarak düşlerdim. Şimdi bütün genç kızlar piyano çalıyor, ben de herkes gibi çalıyordum. Hiçbir özelliğim yoktu. Annem ne kadar yazarsa, ben de o kadar piyanistim. Tabii ben o zaman sizi anlamıyordum. Ama Moskova'da sizi sık sık düşündüm. Zemstvo doktoru olmak, acı çekenlere yardım etmek, halka hizmet etmek ne büyük bir mutluluktur." Yekaterina İvanovna heyecanla üsteledi: "Evet, ne büyük bir mutluluk!.. Moskova'da sizi düşündüğüm zaman bana öyle ideal, öyle yüce bir insan olarak görünüyordunuz ki..."

Startsev akşamları cebinden büyük bir sevinçle çıkardığı kâğıt paraları hatırladı ve ruhundaki ışık söndü.

Evine gitmek üzere ayağa kalktı. Genç kız onun koluna girdi:

"Siz, yaşamımda tanıdığım insanların en iyisisiniz," diye sözlerini sürdürdü. "Sizinle görüşüp konuşacağız, değil mi? Bana söz veriniz. Ben piyanist değilim, artık kendi hesabıma aldanmıyorum, sizin yanınızda piyano çalmayacağım, müzikten söz etmeyeceğim."

Eve girdikleri zaman Startsev lambanın ışığında kızın yüzünü, kendisine dikilmiş hüzünlü, minnet dolu, meraklı bakışlarını gördüğü zaman bir rahatsızlık duydu ve yine, 'İyi ki o zaman evlenmemişim,' diye düşündü.

Startsev vedalaşmaya koyuldu. İvan Petroviç onu geçirirken:

"Akşam yemeği yemeden gitmeye hiçbir yasal hakkınız yok," dedi. "Bu, tarafınızdan yapılmış çok dikine bir davranıştır."

Hole çıktıklarında Pava'ya dönerek:

"Haydi bakalım, gösterini yap!" dedi.

Pava artık bir çocuk değil, bıyıklı bir delikanlı idi. Pozunu aldı, kolunu yukarı kaldırdı ve trajik bir sesle:

"Öl, mutsuz kadın!" diye bağırdı.

Bütün bunlar Startsev'i sinirlendiriyordu. Arabasına binip, bir zamanlar onun için öylesine sevimli ve değerli olan karanlık eve ve bahçeye bakarken, birden her şeyi hatırladı: Hem Vera Yosifovna'nın romanlarını, hem Kotik'in gürültülü piyano çalışlarını, hem İvan Petroviç'in esprilerini, hem Pava'nın trajik pozunu. Hatırladı ve düşündü: Bütün kentin en yetenekli insanları böylesine yeteneksiz ise; kentin kendisi nasıldı?

Üç gün sonra Pava, Yekaterina İvanovna'dan bir mektup getirdi. Genç kız:

"Bize gelmiyorsunuz. Neden?" diye yazıyordu. "Bize karşı değişmiş olmanızdan korkuyorum. Korkuyorum ve yalnız bunu düşünmek bile beni ürkütüyor. Beni avutunuz, geliniz ve her şeyin iyi olduğunu söyleyiniz! Sizinle konuşmam gerekli. Sizin Y. T.'niz."

Startsev mektubu okudu, biraz düşündükten sonra Pava'ya:

"Bugün gelemeyeceğimi söyle, dostum, çok işim var. Şöyle, üç gün sonra geleceğimi söyle."

Ama üç gün geçti, bir hafta geçti, o yine de gitmedi. Nasılsa bir gün, Turkin'lerin evinin önünden geçerken, hiç olmazsa bir dakika için onlara uğraması gerektiğini hatırladı, ama biraz düşündü ve... Uğramadı.

Ve Turkin'lere artık bir daha hiç gitmedi.

V

Aradan birkaç yıl daha geçti. Startsev daha da göbeklendi, şişmanladı, güçlükle soluk alıyor, artık başını arkaya atarak yürüyordu. Şişman, kıpkırmızı yüzüyle çıngıraklı troykasında giderken; Panteleymon da şişman, kıpkırmızı yüzü ve kalın ensesiyle, kollarını, sanki tahtadanmış gibi, dosdoğru ileri uzatmış bir hâlde arabacı yerinde oturarak gelip geçenlere "destur!" diye bağırırken, görünüşü korku ile karışık saygı uyandıran bir tablo meydana gelir, insan değil de, puta tapanların bir tanrısı gidiyor sanılabilirdi. Kentte çok müşterisi vardı, soluk almaya vakti yoktu. Artık bir yurtluğu, kentte iki evi vardı. Daha elverişli bir üçüncüsünü almayı da tasarlıyordu. "Karşılıklı Kredi Ortaklığı" kendisine satılık bir evden söz edince, teklifsizce bu eve gidiyor, bütün odaları dolaşarak, şaşırmış bir hâlde, korku ile kendisine bakan giyinmemiş kadınlara ve çocuklara aldırış etmeden, bastonuyla bütün kapıları dürterek soruyordu:

"Bu çalışma odası? Bu yatak odası? Ya bu ne?"

Bu sırada güçlükle soluk alır ve alnındaki terleri silerdi.

Pek çok işi vardı, ama yine de Zemstvo'daki yerini bırakmıyordu. Para hırsı onu pençesine almıştı. Hem o yanda, hem bu yandaki işlerinin üstesinden gelmek istiyordu. Diyalij'de ve kentte onu kısaca İoniç diye çağırırlardı: "İoniç nereye gidiyor?" ya da: "İoniç'i konsültasyona çağırsak mı acaba?"

Herhalde boğazı yağ bağladığı için olsa gerek, sesi değişmiş, incelmiş, tiz bir hâl almıştı. Huyu da değişmişti. Çekilmez, sinirli bir insan olmuştu. Hastaları kabul ederken genellikle kızar, sabırsızca bastonunu yere vurur ve biçimsiz sesiyle bağırırdı:

"Lütfen yalnız sorularıma cevap veriniz! Konuşmayalım!"

O yapayalnızdı. Can sıkıntısı içinde yaşıyor, onu hiçbir şey ilgilendirmiyordu.

Diyalij'de kaldığı bütün bu süre içinde, Kotik'e olan aşkı onun biricik, belki de son mutluluğu olmuştu. Akşamları kulüpte vist oynar, sonra da koca masaya bir başına oturur ve akşam yemeği yerdi. Ona, en yaşlı ve en saygıdeğer garson İvan hizmet ederdi. Kendisine Lafit No:17 şarabı verirlerdi. Herkes; kulübün idarecileri de, aşçıları da, garsonları da onun neyi sevdiğini, neyi sevmediğini bilir ve bütün güçleriyle ona yaranmaya çalışırdı. Yoksa Allah göstermesin, birdenbire kızar, bastonuyla yere vurmaya başlardı.

Akşam yemeği yerken çok seyrek olarak döner ve rastgele bir konuşmaya katılırdı:

"Neden söz ediyorsunuz? Ha? Kimi?"

Komşu masalardan birinde Turkin'lerden söz açıldı mı, o sorardı:

"Hangi Turkin'lerden söz ediyorsunuz? Hani şu kızları piyano çalan Turkin'lerden mi?"

İşte onun için söylenebileceklerin hepsi bu kadar.

Ya, Turkin'ler? İvan Petroviç ihtiyarlamadı, zerre kadar değişmedi, yine eskisi gibi nükteler savuruyor, fıkralar anlatıyordu. Vera Yosifovna konuklarına, yine eskisi gibi, açık yüreklilikle, seve seve romanlarını okuyordu. Kotik ise, her gün, dörder saat piyano çalıyordu. Göze çarpacak kadar yaşlanmıştı. İkide bir hastalanıyor, her sonbahar, annesiyle birlikte Kırım'a gidiyordu. İvan Petroviç, garda onları geçirirken, tren kalktığı sırada, gözyaşlarını silerek:

"Lütfen güle güle!" diye bağırıyor ve mendilini sallıyordu.

1898

Baltalayıcı

Sorgu yargıcının karşısında, sırtında çadır bezinden gömlek olan, bacakları yamalı çuval parçasıyla sarılı, sıpsıska bir köylü duruyor. Çiçek bozuğu, kıllı yüzünde, aşağı doğru sarkık gür kaşlarının altındaki küçülmüş gözlerinde, üzüntülü bir ağırbaşlılık okunuyor. Çoktandır taranmamış karmakarışık saçları, başında bir şapka gibi duruyor, ona daha fazla bir örümcek ağırbaşlılığı veriyor.

Sorgu yargıcı:

"Denis Grigoriyev," diye söze başlıyor, "yanıma yaklaş da soracaklarıma karşılık ver. Bu temmuz ayının yedisinde demiryolu bekçisi İvan Semenov Akinfov, sabahleyin demiryolundan geçerken, yüz kırk birinci kilometrede, seni rayla traversi bağlayan bir cıvata somununu çıkarırken görmüş. Somun işte burada! Seni de bu somunla beraber yakalamış. Böyle mi oldu?"

"Ha?"

"Her şey Akinfov'un anlattığı gibi mi oldu?"

"Elbette oldu."

"Peki. Niye somunu çıkarıyordun?"

"Ha?"

"Sen bu 'ha'yı bırak da sorduğuma karşılık ver. Somunu niçin çıkarıyordun?"

Denis, gözlerini tavana dikerek kısık bir sesle:

"Gerekmese çıkarmazdım."

"Somun nene gerek senin?"

"Somun mu? Biz somunu oltada kullanırız..."

"Biz, dediğin de kim?"

"Biz, halk işte, Klimov köylüleri yani..."

"Bana bak, azizim, benim karşımda kendini budala göstermeye çalışma. Burada oltayı işe karıştırıp yalan uydurma boşuna!"

Denis, gözlerini kırpıştırarak mırıldanıyor:

"Anamdan doğalı yalan söylemedim de şimdi mi söyleyeceğim? Hem sayın bayım, zokasız olur mu hiç? Bir kurdu, bir küçük balığı oltaya bağla bakalım, zokasız dibe gider mi? –Gülümseyerek– Hıı, yalan söylüyormuşum! Suyun üstünde yüzen yemden ne hayır gelir? Levrek, turna balığı, yayın balığı her zaman suyun dibinde yüzer, suyun yüzünde olta ile yalnız alabalık tutulabilir. O da binde bir. Bizim ırmakta alabalık da yoktur, o açık suları sever."

"Ne diye bu alabalıktan konuşup duruyorsun?"

"Ha? Kendiniz sordunuz ya? Bizde efendiler de böyle balık tutar. En küçük çocuk bile zokasız balık tutmaya kalkışmaz. Tabii işten anlamayanlar zokasız da tutmak için uğraşır durur. İnsan budala oldu mu..."

"Demek sen bu somunu zoka yapmak için çıkardın ha?!"

"Elbette, oynayacak değilim ya!"

"Zoka için bir kurşun, bir mermi, bir çivi bulamadın mı?"

"Kurşun yolda bulunmaz, çivi de işe yaramaz... Somundan daha iyisi can sağlığı. Hem ağır, hem deliği var..."

"Şuna da bak, kendini budala göstermeye çalışıyor. Sanki anasından dün doğmuş, yahut gökten inmiş. Sersem herif, bu somun çıkarmanın ne kazalara yol açacağını düşünmüyor musun? Bekçi olmasaydı koca tren yoldan çıkar, insanlar ölürdü. Onları sen öldürmüş olacaktın!"

"Aman sayın bayım, neler söylüyorsunuz. Allah korusun, ne için öldüreyim? Gâvur muyuz? Cani miyiz? Allah'a şükür, efendiciğim, birisini öldürmek şöyle dursun, bu gibi düşünceleri aklımıza bile getirmeden yaşadık bugüne dek! Allah korusun, ne söylüyorsunuz?"

"Sence bu tren kazaları neden oluyor? İki üç somun çıkardın mı, al sana bir tren kazası."

Denis gülümser, gözlerini küçülterek sorgu yargıcına şüpheli şüpheli bakar:

"Aman efendim, etmeyin, kaç yıldır tüm köy halkı somun çıkarıyor da bir şey olmuyor. Siz, tren raydan çıkar, insanlar ölür, diyorsunuz. Rayı sökseydim yahut da demiryolu üzerine bir kalas koysaydım, o zaman tren devrilebilirdi. Bir somundan ne çıkar."

"Ne laf anlamaz adamsın; bu somunlar rayı traverse bağlıyor."

"Anlıyorum efendim. Ama tümünü çıkarmıyoruz ki! Düşünerek yapıyoruz bu işi!.."

Esner, ağzına doğru istavroz çıkarır.

Sorgu yargıcı:

"Geçen yıl burada bir tren yoldan çıkmıştı. Demek bu yüzden..."

"Ne dediniz?"

"Dedim ki, trenin niye yoldan çıktığı anlaşılıyor şimdi."

"Siz tabii anlamak için okuyup yazdınız, velinimetim. İşte bakın, işi anlayıverdiniz. Bekçiye gelince ne olacak, köylünün biri. Hiçbir şey sorup anlamadan yakama yapıştı, beni sürüklemeye başladı. Bir defa düşün de sonra al götür.. Asil bayım, şunu da yazın, iki defa ağzıma vurdu, göğsüme de vurdu."

"Evini aradıkları zaman bir somun daha bulmuşlar. Onu nereden, ne zaman çıkardın?"

"Ha, şu kırmızı sandığın altındaki somunu mu demek istiyorsunuz?"

"Nerede olduğunu bilmiyorum, evinde bulmuşlar. Ne zaman çıkardın?"

"Çıkarmadım, tekgöz Simeon'un oğlu İgnaşka verdi. Yani sandığın altındakini. Yoksa avluda, kızakta bulunanı Mitrofan'la beraber çıkarmıştık."

"Hangi Mitrofan?"

"Mitrofan Petrov'la. Bilmiyor musunuz canım? Ağ yapar, efendilere satar. Bu somunlar ona çok gerekli. Her ağa on tane gider."

"Dinle şimdi, kanunun 1081. maddesine göre demiryoluna bile bile bir zarar verildiği, bu zarar yoldan geçen treni tehlikeye soktuğu, suçlu bu hareketin bir kazaya meydan vereceğini bildiği halde... anlıyor musun, bildiği halde... Bu somun çıkarmanın sonunun nereye varacağını bilmemezlik edemezsin. Böyle bir suçlu kürek cezası giyer, kürek cezası!"

"Tabii siz daha iyi bilirsiniz. Biz cahil insanlarız. Ne anlarız ki?"

"Her şeyi anlarsın, her şeyi! Yalan söylüyorsun, anlamazlıktan geliyorsun!"

"Ne diye yalan söyleyeyim. İnanmazsanız köye sorun... Zokasız yalnız akkefal tutarsın. Şu kötü kayabalığı yok mu, o bile zokasız tutulmaz."

Sorgu yargıcı gülümseyerek:

"Alabalığı unuttun... Onu da söylesene!"

"Bizde alabalık çıkmaz ki. Oltayı suyun üstüne zokasız bırakırsan saldece kefal gelir, o da binde bir."

"Hadi sus artık."

Bir sessizlik başlar.

Denis, ayak değiştirir. Yeşil çuha örtülü masaya bakar, önündeki çuha değil de, güneşmiş gibi gözlerini bir açıp bir kapar. Sorgu yargıcı, çabuk çabuk bir şeyler yazar. Biraz sustuktan sonra Denis sorar:

"Gidebilir miyim?"

"Hayır, seni jandarma ile cezaevine göndermek zorundayım."

Denis, göz kırpıştırmayı keser. Kalın kaşlarını yukarı doğru kaldırarak, sorar gibi yargıca bakar:

"Yani ne demek istiyorsunuz, cezaevi de ne demek? Nasıl olur sayın bayım? Vaktim yok benim. Panayıra gitmek gerek. Yegor'dan üç ruble alacağım var, domuz yağından kalma, onu almalıyım..."

"Sus, karışma."

"Cezaevi, cezaevi. Bir sebep olsa giderdim ama böyle hiç yoktan gitmek. Neden yani? Bir şey mi çaldım, kavga mı ettim? Ak-

lınıza vergi borcu geldi ise inanmayın muhtara bayım. Tahakkuk memuruna sorun... Bizim muhtar imansızın biri..."

"Sus!"

Denis mırıldanır:

"Zaten susuyorum! Allah beni çarpsın, muhtar hesapları yaparken bozmadı ise. Biz üç kardeşiz: Kuzma Grigoriyev, Yegor Grigoriyev, bir de ben Denis Grigoriyev."

Sorgu yargıcı:

"Yeter be yahu! Hey Simeon, al şunu götür," diye bağırıyor.

İki iri yarı jandarma kendisini tutup dışarı çıkarırken Denis mırıldanıyor:

"Üç kardeşiz. Kardeş kardeşten sorumlu değil ki! Kuzma, para vermesin, Denis gitsin cezasını çeksin. Bunlar da sözüm ona yargıç. O bizim koca general öldü, Allah rahmet eylesin; sağ olsaydı, gösterirdi Hanya'yı Konya'yı size. İnsan yargıç oldu mu yargıçlığını bilmeli. Sırasında dayak da atılır, ama ortada fol yok yumurta yokken..."

1885

Altıncı Koğuş

I

Hastanenin avlusunda, dulavratotlarının, ısırganların ve yaban kenevirlerinin meydana getirdiği koca bir ormanla çevrili küçük bir pavyon vardır. Bu pavyonun çatısı paslanmış, bacası yarı yarıya yıkılmış, antresinin çürümüş basamaklarında otlar fışkırmış ve sıvalarından ancak izler kalmıştır. Pavyonun ön yüzü hastaneye; arka yüzü ise –üzerine çiviler çakılmış gri renkli tahta perdeyle hastaneden ayrılan– tarlaya bakar. Sivri uçları yukarıya dönük bu çivilerin, bu tahta perdenin ve pavyonun kendisinin, bizde yalnız hastane ve hapishane binalarında görülebilen, o kendine özgü kasvetli ve uğursuz bir görünüşü vardır.

Eğer ısırganların dalamasından korkmuyorsanız, pavyona giden daracık yoldan yürüyerek, içeride ne olup ne bittiğini gözden geçirelim: Dış kapıyı açarak taşlığa giriyoruz. Burada, duvarların dibinde ve sobanın yanında, hastanenin eski püsküleri bir dağ gibi yığılı durmaktadır. Şilteler, parça parça olmuş eski hırkalar ve kaputlar, pantolonlar, mavi çizgili gömlekler, hiçbir işe yaramayan kullanılmış ayakkabılar... Bütün bu eski püsküler küme hâlinde yığılmış, buruşmuş ve birbirine karışmış bir durumda çürümekte, boğucu bir koku yaymaktadır.

Bu eşya yığını üzerinde, piposu daima dişleri arasında, şeritleri solmuş pantolonuyla yaşlı bir asker emeklisi olan bekçi Nikita yatar. Onun sert ve bitkin bir yüzü, kendisini stepteki çoban köpeklerine benzeten sarkık kaşları ve kırmızı bir burnu vardır. Boyu kısa, bedeni zayıf ve kaslı, ama görünüşü heybetli, yumrukları güçlüdür. O, saf, olumlu, verilen işi gereğince yapan, dar kafalı, dünyada her şeyden çok düzeni seven, bundan ötürü de düzeni bo-

zanların dövülmeleri gerektiğine inanan insanlardandır. Nikita, surata, göğüse, sırta, kısacası nereye rast gelirse oraya vurur; böyle yapılmazsa burada düzenin sağlanamayacağına inanır.

Biraz ilerleyince, taşlığı hesaba katmazsanız, bütün pavyonu kaplayan büyük ve geniş bir odaya girersiniz. Buranın duvarları kirli mavi bir renge boyalıdır; tavanı, ocaksız bir izbeninki gibi islidir. Kışın burada sobaların tüttüğü ve ortalığın marsık koktuğu besbellidir. Pencereler, içeriden takılan demir parmaklıklarla çirkinleştirilmiştir. Döşeme ise esmer ve pürtüklüdür. Odanın içi ekşi lahana, lamba fitili, tahtakurusu ve amonyak kokmaktadır; ilk ağızda bu kokular, insanda yırtıcı hayvanlar sirkine girmiş gibi bir izlenim bırakır.

Odada, döşemeye vidalarla tutturulmuş karyolalar vardır. Bunların üzerinde, mavi hastane hırkaları ve eski geleneğe uygun olarak takkeler giymiş insanlar oturmakta ve yatmaktadır; bunlar akıl hastalarıdır.

Bunlar burada beş kişidir. İçlerinden yalnız biri soylu, ötekileri küçük burjuvadır. Kapıdan birincisi, kırmızı parlak bıyıklı, ağlamaktan gözleri kızarmış, uzun boylu zayıf bir adamdır. Başını ellerine dayamış oturmakta ve bir noktaya bakmaktadır. Gece gündüz kederlidir. Başını sallar, içini çeker ve acı acı gülümser. Seyrek olarak lafa karışır; sorulara genellikle yanıt vermez... Kendisine verildiği zaman, otomatik olarak yer ve içer. Sürekli ve şiddetli öksürüğüne, yanaklarının zayıflığına ve pembeliğine bakılırsa, onda verem hastalığının başladığına inanabiliriz.

Bundan sonra sivri sakallı, bir zencininki gibi kara ve kıvırcık saçlı, yerinde hiç duramayan, canlı, ufak tefek bir ihtiyar gelir. Gündüzleri bir pencereden öbürüne gider gelir. Ya da yatağında bağdaş kurarak oturur ve bir şakrak kuşu gibi hiç durmadan ıslık çalar, alçak sesle şarkı söyler ve kıs kıs güler. Geceleyin Allah'a dua etmek, yani göğsünü yumruklamak ve parmağıyla kapıyı kurcalamak için kalktığı zaman da çocuk neşesini ve canlı karakterini belli eder. Bu, sahibi olduğu şapka atölyesi bundan yirmi yıl önce yandığı zaman aklını kaçıran, budala, Yahudi Moyseyka'dır.

Altıncı Koğuş'ta oturanlar içinde bu pavyondan hatta hastaneden dışarıya çıkma izni yalnız buna verilmiştir. Herhalde o, hastanenin eskisi, sessiz ve zararsız bir deli, şehrin çocuklarla ve köpeklerle çevrili bir hâlde görmeye alıştığı bir eğlence olarak, uzun zamandan beri böyle bir gedikten yararlanmaktadır. Sırtında hırkacığı, başında gülünç bir takke, ayağında şıpıdıklar, bazen yalın ayak, hatta pantolonsuz olarak sokaklarda dolaşır; dükkânların ve kapıların önünde durarak birer kapik isterdi. Ona burada *kvas**, ötede ekmek, daha ötede bir kapik verirler; öyle ki, genellikle pavyona karnı tok ve cebi dolu olarak döner. Böylece dilenerek getirdiği bütün şeyleri Nikita elinden alır ve kendi cebine indirirdi.

Nikita bu işi, Moyseyka'nın ceplerini tersine çevirerek, dünyada düzensizlik kadar kendini hiçbir şeyin sinirlendirmediğine, onu bir daha sokağa çıkarmayacağına yemin ederek, hoyratça, canı gönülden yapardı.

Moyseyka hizmet etmesini sever. Arkadaşlarına su verir; uyudukları zaman üzerlerini örter, hepsine sokaktan birer kapik getirmeyi ve yeni birer şapka dikmeyi vadeder. Solundaki yatak komşusu felçliye yemek yedirir. O bunu acıdığından ya da insanca bir düşünceyle değil de, sağdaki komşusu Gromov'u taklit ederek ve elinde olmadan ona boyun eğerek yapar.

Eski mahkeme muhzırı** ve il sekreteri soylu kişilerden, otuz üç yaşlarında İvan Dmitriç Gromov, *itisaf manisinden**** hastadır. Ya dertop olmuş bir hâlde yatağında yatar ya da gezinti yapıyormuş gibi bir köşeden öbür köşeye gider gelir, pek seyrek olarak da oturur. Her zaman belirsiz, karışık bir bekleyişin heyecanı, coşkunluğu ve gerginliği içindedir. Koridordaki küçük bir hışırtı ya da sokaktan gelen bir haykırış, onun başını kaldırıp kulak kabartması

---

* *Kvas*: Şıraya benzer bir nevi Rus içkisi. *–H. Âli Ediz*

** Eski mahkeme teşkilatlarında, sanık, tanık gibi ilgililerin mahkemede bulunmalarını sağlayan memur. *–H. Âli Ediz*

*** Her zaman izlendiğine, kendisine zulüm edildiğine inanan, sürekli bir kuşku içinde yaşayan bir çeşit akıl hastası. Fransızcası *Manie de péersécution*'dur. *–H. Âli Ediz*

için yeter. Onu yakalamaya mı geliyorlar? Onu mu arıyorlar? Bu anlarda yüzü büyük bir telaş ve dehşet ifadesi taşır.

Onun, mücadeleyle, bitmez tükenmez acılarla ezilmiş ruhunu bir ayna gibi yansıtan, geniş, elmacık kemikleri çıkık, daima solgun ve mutsuz yüzü hoşuma gider. Mimikleri tuhaf ve hastalıklıdır. Ama derin ve gerçek bir acının yüzünde doğurduğu ince çizgiler zeki ve aydın adamlarınki gibidir; gözlerinde sıcak ve canlı bir pırılti vardır. O, kibarlığıyla, inceliğiyle, Nikita bir yana, herkese karşı olan tatlı davranışıyla hoşuma gider. Birisi yere bir düğme ya da bir kaşık düşürse, onu yerden kaldırmak için hemen yatağından fırlar. Arkadaşlarıyla her sabah selamlaşır; gece yatarken de onlara iyi geceler diler.

Deliliği, sürekli heyecanından ve mimiklerinden başka aşağıdaki hâllerde de kendini belli eder: Kimi zaman geceleri hırkasına sarınır ve bütün bedeni tir tir titreyerek, dişleri birbirine vurarak, hızlı hızlı bir köşeden öteki köşeye gidip gelmeye ve karyolaların arasında dolaşmaya başlar. Âdeta şiddetli bir sıtmaya tutulmuş izlenimi verir. Birdenbire duruşundan ve arkadaşlarına bakışından, onlara çok önemli bir şey söylemek istediği anlaşılır; ama herhalde kendisini dinlemeyeceklerini ya da anlamayacaklarını düşünerek sabırsızlıkla başını sallar ve yürümesine devam eder.

Ama konuşma isteği, çabucak, bütün öteki düşünceleri yener ve o kendini koyverir, ateşli ateşli konuşur. Düzensiz, ateşli ve bir nöbeti andıran kesik kesik konuşmaları, çoğu zaman anlaşılmaz bir hâldedir. Ama buna karşılık gerek sözlerinde, gerek sesinde olağanüstü güzel bir şeyler duyulur. Konuştuğu zaman karşınızda hem bir deli hem de bir insan bulunduğunu anlarsınız. Onun çılgın sözlerini kâğıda geçirmek çok güçtür. İnsanların alçaklığından, gerçeği çiğneyen zordan ve şiddetten, zamanla yeryüzünde kurulacak olan olağanüstü güzel yaşamdan, zalimlerin kalın kafalılığını ve zorbalığını her dakika kendisine hatırlatan pencere parmaklıklarından söz eder. Bütün bunlar eski, ama henüz söylenmemiş şarkılardan yapılma, birbirini tutmayan, düzensiz bir potpuriyi andırmaktadır.

II

On iki, on beş yıl kadar önce, şehrin en büyük caddesindeki evinde, Gromov adlı hâli vakti yerinde bir memur yaşıyordu. Gromov'un iki oğlu vardı: Sergey ve İvan. Sergey, üniversitenin dördüncü sınıfındayken vereme yakalandı ve öldü. Bu ölüm, Gromov ailesi üzerine birdenbire çullanan bir sürü felaketin âdeta başlangıcı oldu. Sergey'in gömülmesinden bir hafta sonra ihtiyar baba, sahtekârlık ve rüşvet suçundan mahkemeye verildi, daha sonra hapishane revirinde tifodan öldü. Eviyle bütün mobilyaları mezatta satıldı; İvan Dmitriç'le annesi tamamıyla gelirsiz kaldı.

Babasının sağlığında Petersburg Üniversitesi'nde okumakta olan ve ayda altmış, yetmiş ruble alan İvan Dmitriç'in yoksulluk üzerine en küçük bir düşüncesi bile yoktu. Şimdiyse yaşayışını kökünden değiştirmek zorunluluğunu duydu. Az bir para karşılığında, sabahtan akşama kadar ders vermek, yazı işleriyle uğraşmak zorunda kaldı. Ama buna rağmen, bütün kazancını annesine gönderdiği için, açlık içinde kıvranıyordu... İvan Dmitriç böyle bir yaşayışa katlanamadı, cesaretini yitirdi, zayıf düştü ve üniversiteyi bırakarak memleketine döndü. Burada, küçük bir kasabada, iltimas yoluyla ilçe okulunda bir öğretmenlik elde etti; ama meslektaşlarıyla anlaşamadı; öğrencilerin hoşuna gitmedi, kısa bir süre sonra işini bıraktı. Annesi öldü. Sade suya kuru ekmekle geçinerek altı ay boş gezdi. Sonra mahkeme muhzırı oldu. Bu görevinde, hastalığı yüzünden işinden çıkarılıncaya kadar kaldı.

Hiçbir zaman, hatta öğrencilik yıllarında bile, sağlıklı bir insan izlenimini bırakmamıştı. Hep solgun yüzlü, zayıftı ve soğuk algınlığından yakınırdı. Az yer, kötü uyurdu. Bir kadeh şarap içse başı döner, sinir bunalımına tutulurdu. Topluluğu severdi, ama sinirliliği ve kuruntusu yüzünden hiç kimseyle samimi olamaz, dost edinemezdi. Kasabalıların cahilliğini, uyuşuk ve hayvanca yaşantılarını çirkin, çok iğrenç bulduğunu söyleyerek onları küçümserdi. Yüksek ve tenor bir sesle, ateşli ateşli, ya hoşnutsuzluğunu ve öfkesini ya da sevinç ve hayranlığını belli ederek, ama candan ve

içten konuşurdu. Onunla ne konuşursanız konuşun, her şeyi aynı konuya sürüklerdi: Kasabada yaşamak can sıkıcıdır; toplum yüksek çıkarlardan yoksundur, sadece zorbalıkla, kaba bir sefahatle ve ikiyüzlülükle çeşitlendirilmiş sıkıcı ve anlamsız bir yaşayış sürmektedir. Namussuzların karnı tok, sırtı pektir; namuslu insanlar ise bir lokma ekmeğe muhtaçtır. Okul gereklidir, dürüst eğilimli, yerel bir gazete gereklidir, tiyatro, okuma salonları ve aydın güçlerin birleşmesi gereklidir. Toplumun bilinçli bir hâle gelmesi, tüylerinin ürpermesi gerekir. İnsanlar üzerine olan yargılarında, hiçbir ayrıntı gözetmeden siyah ve beyaz gibi aşırı renkler kullanırdı. Ona göre insanlık, namuslular ve alçaklar olmak üzere ikiye ayrılmıştı; bunun ortası yoktu. Kadınlardan ve aşktan hep coşkuyla, hayranlıkla söz ederdi. Ama bir defacık olsun âşık olmamıştı.

Sinirliliğine ve yargılarının sertliğine rağmen, kasabada onu severler ve arkasından, "Vanya," diye sevgiyle söz ederlerdi. Doğuştan olan inceliği, herkesin yardımına koşma alışkanlığı, düzenseverliği, ahlakının temizliği, eskimiş redingotu, hastalıklı görünüşü, aile mutsuzluğu, herkeste iyi, sıcak ve gamlı duygular uyandırıyordu. Üstelik bilgili, çok okumuş bir adamdı, kasabalılara göre her şeyi biliyordu, Ona bir çeşit canlı ansiklopedik sözlük gözüyle bakıyorlardı.

Çok okurdu. Kulüpte, sinirli sinirli sakalını çekiştirerek dergi ve kitapları gözden geçirirdi. Yüzünden, okumadığı, âdeta çiğnemeye vakit bulmadan büyük bir tutkuyla kitabı yuttuğu belli olurdu. Okumanın, onda, hastalıklı alışkanlıklardan biri olduğunu kabul etmek gerekti; çünkü o, geçen yılın gazete ve takvimleri bile olsa, eline geçen her şeyin üzerine aynı hırsla atılır ve okurdu. Evinde hep yatarak okurdu.

III

Bir sonbahar sabahı, İvan Dmitriç, paltosunun yakasını kaldırmış, dar sokaklarda ve avlularda çamurları şapırdatarak, bir esnaftan, mahkemece hükmolunan bir parayı almaya gidiyordu. Her sa-

bah olduğu gibi, keyfi yerinde değildi. Sokağın birinde, silahlı dört jandarmanın götürdüğü, elleri kelepçeli iki mahkûmla karşılaştı. İvan Dmitriç, eskiden de bu gibi mahkûmlara sık sık rastlardı; her defasında bunlar onda bir çeşit acıma duygusu ve üzüntü uyandırırdı; ama bugünkü bu karşılaşma onda, özel ve tuhaf bir izlenim bıraktı. Kendisini de böyle kelepçeye vurabilecekleri ve bunlar gibi çamurların içinden geçirerek hapishaneye götürebilecekleri düşüncesi, nedense, birdenbire kafasında uyandı. İşini görüp evine dönerken, postanenin yanında, kendisiyle selamlaşan ve aynı yönde birkaç adım yürüyen, bildik bir polis komiserine rastladı; her nedense bu da kendisine kuşkulu göründü. Evinde bütün gün, mahkûmlar ve silahlı jandarmalar aklından çıkmadı, anlaşılması olanaksız bir üzüntü onu okumaktan ve aklını başına toplamaktan alıkoydu. Akşam olunca odasında ışık yakmadı. Geceleyinse uyumadı; hep, kendisini gelip tutuklayabileceklerini, ellerine kelepçe vurabileceklerini ve hapishaneye götürebileceklerini düşündü. Herhangi bir suç işlediğini hatırlamıyordu; ileride de, asla hiç kimseyi öldürmeyeceğine, yangın çıkarmayacağına, hırsızlık etmeyeceğine söz verebilirdi; ama istemeyerek, kazara bir suç işlemek, bir iftiraya uğramak, sonunda adli bir hatanın kurbanı olmak güç bir şey miydi? Eski bir halk deyişi, dilenci torbasıyla hapishanenin tövbe tutmadığını söyler. Bugünkü adalet mekanizmasına göre adli bir hata işlemek çok mümkündür ve bunda şaşılacak bir yan da yoktur. Başkalarının acısıyla iş ve görev ilişkileri olan, örneğin, yargıç, polis, doktor gibi insanlar zamanla ve alışkanlıkla öylesine pişerler ki, isteseler bile, müşterilerine biçimsel bir davranıştan daha başka türlüsünü gösteremezler. Onların bu bakımdan, avluda koyunları ve danaları kesip de kanlarının aktığını fark etmeyen bir mujikten zerre kadar farkları yoktur. Kişiye gösterilen bu biçimsel ve acımasız davranış karşısında suçsuz bir insanın bütün yaşam haklarını elinden alarak onu küreğe mahkûm etmek için yargıca ancak bir şey gerekir: zaman. Karşılığı maaş olan birkaç formaliteye uymak için yetebilecek bir zaman... İşte hepsi bu kadar. Bundan

sonra da işin yoksa şimendiferden iki yüz verst uzaklıkta olan bu küçük ve pis kasabada adalet ve korunma ara... Hem her türlü zor ve baskının toplumca akla yakın ve uygun bir zorunluk sayıldığı, buna karşılık, örneğin aklama kararı gibi yumuşak ve acıma duygusu taşıyan bir işlemin, doyurulmamış ve intikamcı birtakım duyguların patlamasına yol açtığı bir anda adaleti düşünmek gülünç bir şey değil midir?

İvan Dmitriç, ertesi sabah, alnında soğuk bir ter olduğu hâlde, kendisini her dakika tutuklayabileceklerine tamamıyla inanmış olarak büyük bir korku içinde yatağından kalktı... Dünkü korkunç düşünceler mademki böylesine uzun bir süre kafasında kalabilmişti, demek ki bunlarda mutlaka bir gerçek payı vardı. Ortada hiçbir sebep yokken bu düşünceler onun kafasına gelemezdi!

Penceresinin önünden ağır ağır bir bekçi geçti: Bu da mı nedensizdi? İşte evinin yanında iki adam durdu ve sustu... Bunlar niçin susuyordu?

Böylece İvan Dmitriç için acılı günler ve geceler başladı... Penceresinin önünden geçen veya evinin avlusuna giren herkes, ona gizli polis ya da casus gibi görünüyordu. İlçenin emniyet müdürü, her gün öğle vakti çift atlı arabasıyla sokaktan geçerdi; kasaba yakınlarındaki malikânesinden emniyet müdürlüğüne geliyordu. Ama her seferinde İvan Dmitriç'te, müdürün çok çabuk ve yüzünde özel bir ifade olduğu hâlde geçtiği; herhalde kasabada önemli bir caninin peyda olduğunu bildirmek için acele ettiği izlenimi uyanırdı.

İvan Dmitriç, kapının her çalınışında titremeye başlıyor, ev sahibinin yanında bir yabancı gördüğü zaman âdeta bitiyordu. Polislerle, jandarmalarla karşılaştığı zaman ilgisiz görünmek için gülümsüyor ve ıslık çalıyordu. Gecelerce, sabaha kadar uyumuyor, tutuklanmayı bekliyordu. Ama ev sahibi kadına uyuyormuş görünmek için derin uykulara dalmış bir adam gibi horluyor ve derin derin soluk alıyordu. Çünkü uyumaması demek, onda, vicdanını kemiren bazı şeylerin bulunması demekti. Ne parlak kanıt! Mantık ve olaylar bütün bu korkuların saçma ve psikopatça olduğuna,

eğer işe biraz geniş bakılacak olursa, tutuklanmanın ve hapishaneye girmenin aslında öylesine korkunç bir şey olmadığına onu inandırıyordu. Önemli olan, vicdanının temiz ve rahat olmasıydı. Ama İvan Dmitriç ne kadar mantığa uygun ve akıllıca muhakeme yürütüyorsa, üzüntüsü de öylesine güçleniyor ve acı verici bir hâl alıyordu. Bu tıpkı, balta girmemiş bir ormanda kendisine bir meydancık açmak isteyen bir münzevinin hikâyesini andırmaktadır; münzevi ağaçları baltaladıkça, onlar daha güçlü gelişiyorlardı. Nihayet İvan Dmitriç bu çeşit düşüncelerin de yarar sağlamadığını görünce kendini büsbütün umutsuzluğa ve korkuya kaptırdı.

Herkesten elini eteğini çekmeye ve insanlardan kaçmaya başladı. Görevini eskiden de sevmiyordu; şimdiyse ondan büsbütün tiksinir olmuştu. Onu aldatmalarından, farkına varmadan cebine bir para koyarak rüşvet aldı diye suçlamalarından veya kendinin, istemeyerek resmî kâğıtlardan birinde sahtecilik sanılabilecek bir yanlışlık yapmasından ya da emanet bir parayı kaybetmesinden korkmaya başladı... İşin tuhafı şu ki, namus ve özgürlüğünü ciddi olarak tehlikeye düşürebilecek binlerce neden icat ettiği şu günlerdeki kadar, düşünceleri, hiçbir zaman böylesine akıcı ve böylesine yaratıcı olmamıştı. Ama buna karşılık dış dünyaya ve özellikle kitaplara olan ilgisi hissedilir derecede azalmış, belleğini hızla yitirmeye başlamıştı...

İlkbaharda karlar kalktığı zaman, mezarlığın yakınlarındaki bir çukurun içinde, bir kocakarının ve bir çocuğun, korkunç bir ölümün izlerini taşıyan yarı çürümüş cesetleri bulundu. Kasabada herkes cesetlerden ve bunların bilinmeyen katillerinden söz ediyordu. İvan Dmitriç, bunları kendisinin öldürmüş olmasından kuşkulanmamaları için sokaklarda gülümseyerek dolaşıyor, tanıdıklarına rastladıkça sararıyor, kızarıyor, zayıf ve kendilerini koruyamayan kimseleri öldürmekten daha alçakça bir cinayet olamayacağını anlatmaya koyuluyordu. Ama bu yapmacık tavırlar onu pek çabuk yordu; düşünüp taşındıktan sonra, kendi durumundaki bir kimse için yapılacak en iyi şeyin, ev sahibesinin bodrumun-

da saklanmak olduğuna karar verdi. Bütün bir gün ve bir gece ve daha ertesi gün bodrumda kaldı. Adamakıllı üşüdü ve havanın kararmasını bekleyerek bir hırsız gibi kendi odasına süzüldü. Orada, kulağı kirişte ve hiç kımıldamadan, ortalık aydınlanıncaya kadar odanın ortasında ayakta durdu. Sabahleyin erkenden, daha güneş doğmadan, ev sahibine sobacılar geldi. İvan Dmitriç, bunların mutfaktaki sobayı onarmak için geldiklerini biliyordu; ama korku onu, bu gelenlerin sobacı kılığına girmiş polisler olduğuna inandırdı. Yavaşça evden çıktı; müthiş bir korkuya kapılmış olduğu hâlde, şapkasız ve ceketsiz sokağa fırladı. Köpekler havlayarak onu kovalamaya başladı. Arkasından bir mujik haykırıyordu. Hava, kulaklarının içinde ıslık çalıyordu. İvan Dmitriç'e, sanki dünyanın bütün gazabı sırtına binmiş, kendisini kovalıyor gibi geldi.

Onu yakaladılar, evine getirdiler, ev sahibi kadını, doktor çağırmaya gönderdiler. İleride kendisinden söz edeceğimiz doktor Andrey Yefimiç, hastaya taflan suyu damlası verdi; başına soğuk kompres konulmasını öğütledi; üzgün üzgün başını salladı ve ev sahibesine, bir daha gelemeyeceğini, çünkü insanların akıllarını kaçırmalarına engel olmanın doğru bir şey olmayacağını söyleyerek çıkıp gitti.

İvan Dmitriç'in geçinecek ve kendisine baktıracak parası olmadığı için, onu acele hastaneye kaldırdılar ve orada zührevi hastalıklar koğuşuna yatırdılar... Geceleri uyumuyor, hırçınlık ediyor, hastaların rahatını kaçırıyordu; Andrey Yefimiç'in emriyle onu Altıncı Koğuş'a nakletmekte gecikmediler...

Aradan bir yıl geçince, İvan Dmitriç'i kasabada tamamıyla unuttular. Ev sahibesi tarafından saçak altındaki kızağın içine atılan kitapları, mahalle çocuklarınca alınıp götürüldü.

IV

İvan Dmitriç'in solundaki komşusu, daha önce de söylediğim gibi, Yahudi Moyseyka idi. Sağındaki komşusuysa, yağdan şişmiş, yusyuvarlak bir hâle gelmiş, tamamıyla anlamsız, aptal yüzlü bir

mujikti. Bu, çoktandır düşünme ve duyma yeteneğini yitirmiş, hareketsiz, obur, pis bir hayvandı. Daima keskin, boğucu ve pis bir koku yaymaktaydı.

Onun temizliğine bakan Nikita, yumruklarına acımadan, olanca gücüyle, fena hâlde döverdi onu. İşin korkunç yanı onun dövülmesi değildi –çünkü buna alışılabilirdi–, bu aptallaşmış hayvanın bütün bu dayaklara karşı ses çıkarmayışı, hiçbir harekette bulunmayışı, hatta gözünü bile kırpmayışı, sadece ağır bir fıçı gibi bir yandan öbür yana hafifçe sallanışı idi.

Altıncı Koğuş'un beşinci ve sonuncu hastası, bir zamanlar postanede mektup ayırıcılığı yapmış, zayıfça, ufak telek, sarışın, iyi ama biraz hileci yüzlü bir adamdı. Şen ve duru bakışlı, zeki ve sakin gözlerine bakarak, onun önemli ve çok hoş bir sır sakladığına inanılabilirdi. Yastığının ve şiltesinin altında, kendisinden zorla almaları veya çalmaları korkusuyla değil de, utangaçlığından sakladığı bir şey vardı. Bazen sırtı arkadaşlarına dönük olduğu hâlde pencereye yaklaşır, boynuna bir şey geçirir ve başını önüne eğerek bunu seyrederdi. Bu sırada kendisine yaklaşılsa, utanır ve boynundan bir şey koparırdı. Ama onun sırrını öğrenmek güç bir şey değildi.

İvan Dmitriç'e sık sık:

"Beni kutlayın," derdi. "İkinci rütbeden yıldızlı Stanislav nişanını aldım. İkinci rütbeden yıldız nişanı ancak yabancılara verilir... Ama nedense, beni ayrı tutmak istemişler... (Hayretle omuzlarını silkerek gülümserdi.) Doğrusunu isterseniz, bunu hiç de beklemiyordum."

İvan Dmitriç düşünceli bir edayla:

"Ben bu konudan hiçbir şey anlamıyorum," derdi.

Eski posta memuru, kurnaz kurnaz gözlerini kırparak eklerdi:

"Benim er geç ne alacağımı biliyor musunuz? Mutlaka İsveç 'Kutupyıldızı' nişanını alacağım... Bu öyle bir nişandır ki, özenmeye değer... Beyaz haç ve siyah kurdele... Bu çok güzel bir şey."

Herhalde, bu pavyonda olduğu kadar hiçbir yerde yaşam böylesine tekdüze değildir. Sabahleyin hastalar, felçli hasta ve şişman

mujik dışında, taşlıktaki büyük yarım fıçıda yüzlerini yıkar ve hırkalarının etekleriyle kurulanırlar. Sonra Nikita'nın, hastanenin ana binasından getirdiği çayı, kalaylı maşrapalarla içerler. Öğleyin, ekşi lahanadan yapılmış *şçi* adlı çorbayla, karabuğdaydan yapılmış bir çeşit lapa yerler. Akşamleyin de öğleden artakalan lapayı yerler. Öteki zamanlarda ise yatarlar, uyurlar, pencereden bakarlar, koğuşun bir köşesinden ötekine gidip gelirler. Ve bu, böyle her gün sürüp gider. Hatta eski posta memuru bile hep aynı nişanlardan söz eder.

Altıncı Koğuş'ta yeni kişiler seyrek görülür; doktor, uzun süreden beridir akıl hastalarını almıyor; bu dünyada akıl hastanesini ziyaret etmek heveslisi insanlar da pek az... Pavyona iki ayda bir Semyon Lazariç adlı bir berber gelir. Berberin, delilerin saçlarını nasıl kestiğinden, Nikita'nın ona nasıl yardım ettiğinden, sarhoş ve güleç yüzlü berberin her görünüşünde, hastaların nasıl bir heyecana ve şaşkınlığa kapıldıklarından söz etmeyeceğiz.

Berberden başka, pavyona hiç kimse uğramaz. Hastalar, her gün sadece Nikita'yı görmeye mahkûmdur.

Bununla birlikte geçenlerde hastanede oldukça tuhaf bir haber yayıldı.

Doktorun, güya sık sık Altıncı Koğuş'a gidip gelmeye başladığına ilişkin ortalıkta bir söylenti dolaşmaya başladı.

V

Tuhaf bir söylenti!

Doktor Andrey Yefimiç Ragin, bazı bakımlardan olağanüstü bir adamdı. Anlattıklarına göre gençliğinde çok sofuymuş; papaz olmaya hazırlanıyormuş. 1863 yılında liseyi bitirince, İlahiyat Akademisi'ne girmek istemiş. Ama hekim ve cerrah olan babası, kendisiyle acı acı alay ederek, eğer papaz olursa, ona evlat gözüyle bakmayacağını kesin bir dille söylemiş. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum. Ama Andrey Yefimiç'in kendisi, hekimliğe ya da uzmanlık alanlarına karşı asla hiçbir eğilim beslemediğini birçok defa itiraf etmiştir.

Ama ne olursa olsun, tıp fakültesini bitirdikten sonra papaz olmadı. Herhangi bir sofuluk da göstermiyordu; hekimliğinin ilk zamanlarında da, tıpkı şimdiki gibi, bir kilise adamına çok az benziyordu.

Görünüşü, bir mujiğinki gibi ağır ve kabaydı. Yüzü, sakalı, düz saçları, sağlam ve hantal yapısı, büyük yol üzerindeki obur, hovarda ve sert meyhaneciyi hatırlatıyordu. Sert yüzü, geniş mavi damarcıklarla örtülüydü; burnu kırmızı, gözleri küçüktü. Boyu uzun, omuzları geniş, elleri ayakları çok iriydi: Bir yumrukta insanın canını alabilecek izlenimini veriyordu. Ama davranışları yumuşak, yürüyüşü ihtiyatlıydı. Dar koridorda karşılaştığınız zaman, size yol vermek için her zaman ilkin o durur ve ondan beklediğiniz kalın bir sesle değil de ince, yumuşak, tenor bir sesle size "pardon!" derdi. Boynundaki küçük bir şiş, kolalı ve sert yakalar takmasına engel olduğu için, her zaman kumaştan ya da basmadan, yumuşak gömlek giyerdi. Genellikle bir doktor gibi giyinmezdi. Bir elbiseyi onlarca yıl giyer ve genellikle bir Yahudi mağazasından satın aldığı yenisi de, üzerinde eskisi kadar buruşuk ve eskimiş görünürdü. Aynı redingotla hastalarına bakar, aynı redingotla yemeğini yer, yine o redingotla ziyaretlerini yapardı. Bunu, cimriliğinden değil de, kılık kıyafete önem vermeyişinden yapardı.

Andrey Yefimiç, görevini devralmak için kasabaya geldiği zaman, "Hayır Kurumu" korkunç bir durumdaydı. Pis kokudan, koğuşlarda, koridorlarda, hastanenin avlusunda bile soluk almak güçtü. Hastane hademeleri, hastabakıcılar ve bunların çocukları, koğuşlarda hastalarla birlikte yatıyordu. İnsanlara rahat vermeyen hamamböceklerinden, tahtakurularından, farelerden yakınıyorlardı. Hastanenin cerrahi bölümünde yılancığın önüne bir türlü geçilemiyordu. Bütün hastanede ancak iki teşrih bıçağı vardı; bir termometre bile yoktu. Banyoların içine patates doldurmuşlardı. İdare memuru, çamaşırcı, sağlık memuru, hastaları soyup soğana çeviriyordu. Andrey Yefimiç'ten önceki eski doktora gelince, bunun sözde hastane alkolünün gizli satışıyla uğraştığını; kendisi

için, hastabakıcılardan ve kadın hastalardan kurulu koca bir harem meydana getirdiğini söylüyorlardı. Bütün bu düzensizlikler kasabaca çok iyi biliniyor, hatta büyütülüyordu bile. Ama hepsi de sessizce karşılanıyordu. Bazıları hastaneye sadece köylülerle orta hâlli halkın yattığını, bu gibi insanların ise, evlerinde hastaneden çok daha kötü bir yaşayış sürdüklerini, bunun için, hastaneden şikâyetçi olamayacaklarını ileri sürerek, bu düzensizlikleri hoş görüyordu. Hastaları piliç kızartmasıyla besleyecek değillerdi ya! Kimisi ise; *Zemstvo*'nun* yardımı olmadan, kasabanın bir başına iyi bir hastane meydana getiremeyeceğini, hiç olmayacağına, kötü de olsa bir hastanenin bulunmasının yine de iyi bir şey olduğunu söyleyerek bu yolsuzlukları küçültmeye uğraşıyordu. Genç Zemstvo'ya gelince, kasabanın, kendi hastanesi olduğunu bahane ederek o da gerek kasabada gerek kasaba yakınlarında yeni bir hastane açmıyordu.

Andrey Yefimiç hastaneyi inceledikten sonra, bunun, son derece yüz kızartıcı ve kasaba halkının sağlığı için çok zararlı bir kurum olduğuna karar verdi. Onun kanısınca yapılacak en akıllıca iş, hastaları taburcu etmek ve hastaneyi kapatmaktı. Ama bunun için yalnız kendi isteğinin yeterli olmadığını, bunun yararsız bir şey olacağını düşündü. Maddi ve manevi pisliği bir yerden kovsanız, o mutlaka oradan kalkıp bir başka yere konar. Onun kendi kendine yok olmasını beklemek gerek. Sonra, insanlar, bir hastane açıyor ve buna katlanıyorsa, demek ki bu hastane onlara gereklidir. Kör inançlar ve günlük yaşantımızdaki bütün bu pislik ve iğrençlikler, toprağa atılan bir gübre gibi, zamanla biçim değiştirerek yararlı bir nesne hâline geleceklerine göre, zorunlu şeylerdir. Dünyada hiçbir iyi şey yoktur ki, mayasında bir murdarlık yatmasın!

İşinin başına geçen Andrey Yefimiç, düzensizlikleri, oldukça ilgisizlikle karşılar gibi oldu. Sadece, hademelerin ve hastabakıcıların koğuşlarda yatmamasını rica etti; aygıtlar için iki dolap yap-

* *Zemstvo*: Çarlık Rusya'sında 1864 yılından başlayarak kabul edilmiş, bizdeki belediye teşkilatlarını andıran yerel bir idare biçimidir. –*H. Âli Ediz*

tırdı. İdare memuru, çamaşırcı, sağlık memuru ve yılancık hastalığı yine yerlerinde kaldı.

Andrey Yefimiç, zekâyı ve namusluluğu olağanüstü derecede severdi. Ama kendisinde, çevresinde namuslu ve zeki bir yaşam yaratmaya yetecek bir karakter ve kendi hakkına inanış yoktu. Kesin olarak reddetmesini, emretmesini, zorlamasını bilmezdi. Hiçbir zaman sesini yükseltmemeye, hiçbir zaman emir kipi kullanmamaya yemin etmiş gibiydi. "Ver" veya "getir" demek ona güç geliyordu. Karnı acıktığı zaman, kararsız bir edayla öksürerek, aşçı kadına: "Acaba, nasıl etsek de bir çay içsek!" ya da "Acaba nasıl etsek de bir öğle yemeği yesek!" derdi.

İdare memuruna, çalmaktan vazgeçmesini söylemek veya onu kapı dışarı etmek ya da bu gereksiz, bu asalak görevi kaldırmak, onun gücünün yetemeyeceği bir işti. Onu aldattıkları, ona yaltaklandıkları ya da imzalanmak üzere kendisine sahte bir hesap getirdikleri zaman Andrey Yefimiç bir ıstakoz gibi kızarır, kendini suçlu hisseder, ama yine hesabı imzalardı. Hastalar, aç kaldıklarından veya hastabakıcıların kendilerine fena baktıklarından yakındıkları zaman, utanır ve kabahatli bir edayla:

"Peki peki," diye mırıldanır, "ben konuyu sonra incelerim. Herhalde işin içinde bir yanlışlık olsa gerek," derdi.

İlk zamanlarda Andrey Yefimiç büyük bir çabayla çalışıyordu. Her gün sabahtan öğlene kadar hastaları muayene ediyor, ameliyat yapıyor, hatta doğum işleriyle bile uğraşıyordu. Kadınlar, onun çok dikkatli olduğunu, özellikle kadın ve çocuk hastalıklarını çok iyi tanıladığını söylüyordu. Ama zamanla bu tekdüze ve yararsızlığı apaçık işten sıkılmaya başladı. Bugün otuz hastaya bakacaksınız, yarın ise bunların sayısı otuz beşi, öbür gün kırkı bulacak ve bu böyle günden güne, yıldan yıla sürüp gidecek... Hâlbuki, şehirdeki ölüm sayısı azalmıyor, hastalar eksilmiyor. Sabahtan öğleye kadar başvuran kırk hastaya ciddi bir yardımda bulunmak maddi bakımdan elde değildir. Böylece ister istemez, ortaya bir aldatma durumu çıkmaktadır. Bir yıl içinde, ortalama on iki bin kişiye bakıldığına göre, düpedüz, on iki bin kişi aldatılmış demektir.

Ağır hastaları koğuşlara yatırarak bilimin kurallarına göre onlarla uğraşmak da mümkün değildir; çünkü kural vardır, ama bilim yoktur. Felsefeyi bir yana bırakarak, öteki doktorlar gibi, ukalaca kurallara boyun eğseniz bile, bunun için de yine her şeyden önce pislik değil, temizlik ve iyi bir havalandırma düzeni, kokmuş, ekşi, lahanadan yapılmış çorba değil, temiz bir besin gereklidir. Dahası, hırsızlar değil, iyi yardımcılar gerektir.

Hem zaten ölüm, herkes için doğal ve yasal bir sonuç ise insanların ölmesine ne diye engel olmalıdır? Herhangi bir memur veya tüccar, alnında yazılı olan zamandan beş ya da on yıl fazla yaşarsa, bunun ne yararı vardır? Öte yandan hekimliğin amacı, ilaçlarla acılarımızı azaltmaksa, elde olmayarak hatırımıza şöyle bir soru gelir: Bu acıları ne diye azaltmalı? Birincisi, söylediklerine göre acı çekmek insanları olgunlaştırırmış. İkincisi, eğer insanlık haplarla ve damlalarla gerçekten de acılarını azaltmayı öğrenecek olursa, o zaman, şimdiye kadar sadece bütün felaketlere karşı bir sığınak olmakla kalmayan, aynı zamanda bir mutluluk sağlayan din ve felsefeden tamamıyla yüz çevirmez mi?

Puşkin ölümünden önce korkunç acılara katlandı; zavallı Heinrich Heine yıllarca kötürüm olarak yaşadı. O hâlde, acı olmayınca, yaşamları bomboş, anlamsız geçecek ve bir amibin yaşamına benzeyecek olan bir Andrey Yefimiç'i ya da bir Matriyona Savişna'yı hasta olmaktan ne diye alıkoymalıdır?

Buna benzer düşüncelerin yükü altında ezilen Andrey Yefimiç, cesaretini yitirdi ve hastaneye her gün gelmemeye başladı.

VI

Onun yaşamı şöyle geçiyordu: Genellikle sabahları saat sekizde kalkıyor, giyiniyor ve çayını içiyordu. Sonra ya çalışma odasında oturup okuyor ya da hastaneye gidiyordu. Burada, hastanede, dar ve karanlık koridorlarda, muayene edilmeyi bekleyen poliklinik hastaları otururdu. Önlerinden, tuğla zemin üzerinde çizmelerini tıkırdatarak, hastane hademeleri ve hastabakıcılar, hastane kaput-

ları giymiş bitkin yüzlü hastalar geçer, gece oturakları taşınır ve ölüler geçirilirdi. Çocuklar ağlar, koridorda hava akımları olurdu. Andrey Yefimiç, ateşli, veremli ve genellikle çabuk etkilenen hastalar için bu hâllerin çok acı verici olduğunu biliyordu; ama elinden ne gelebilirdi?

Muayene odasında onu kısa boylu, şişman, iyice tıraş edilmiş ve temizce yıkanmış tombul yanaklı, davranışları yumuşak ve cana yakın sağlık memuru Sergey Sergeyeviç karşılar. Yeni ve bol elbisesiyle Sergey Sergeyeviç, bir sağlık memurundan çok bir senatörü andırmaktadır. Sergey Sergeyeviç'in şehirde kalabalık müşterisi vardır; beyaz kravat takar; kendisini, hiç müşterisi olmayan doktordan daha yetenekli, daha bilgili sayar.

Hasta kabul odasının bir köşesinde, çerçeve içinde, önünde kocaman bir kandilin asılı olduğu Meryem Ana resmi bulunmaktadır. Bunun yanı başında beyaz bir örtüyle örtülü portatif bir mihrap durur. Duvarlara, piskoposların portreleri, Sviatogorsk Manastırını canlandıran bir tablo ve peygamber çiçeklerinden yapılma kuru çelenkler asılmıştır. Sergey Sergeyeviç sofu bir adamdır ve dinsel süslemeleri sever. Meryem Ana kandili, onun çabası ve parasıyla oraya konmuştur. Pazar günleri, muayene odasında, onun emriyle hastalardan biri yüksek sesle dualar okur; bu okumadan sonra da Sergey Sergeyeviç, elinde buhurdan olduğu hâlde bütün koğuşları dolaşır, oraları günlükle tütsüler.

Hastalar çok, zaman da pek azdır; bundan ötürü de herkesin üstünkörü muayenesiyle, herkese uyuşturucu bir pomat ya da hintyağı cinsinden bir ilaç verilmesiyle yetinilir. Andrey Yefimiç, çenesi yumruğuna dayalı, düşünceli bir hâlde oturur, sorularını alışkanlıkla sorardı. Sergey Sergeyeviç de oturur, ellerini ovuşturur ve zaman zaman lafa karışırdı:

"Tanrı'ya kötü ibadet ettiğimiz için acı çekiyor ve yoksulluğa katlanıyoruz. Evet, bu böyle..."

Muayene sırasında Andrey Yefimiç hiçbir ameliyat yapmaz. O, uzun süreden beri bu gibi şeylerle uğraşmaz olmuştur. Kan görmek,

onun üzerinde kötü bir etki yapar. Küçük bir çocuğun boğazına bakmak için ağzını açtırsa, çocuk da haykırmaya, küçücük elleriyle kendini korumaya kalksa, doktorun kulakları uğuldar, başı döner ve gözlerinden yaşlar boşanır... Reçetesini yazmakta acele eder ve anneye, çocuğunu elden geldiğince çabuk götürmesini işaret eder.

Muayenede hastaların ürkekliği ve kalın kafalılığı, sofu Sergey Sergeyeviç'in yakınlığı, duvarlardaki portreler, hatta yirmi yıldan beri boyuna yinelediği kendi soruları bile onu pek çabuk bıktırır... Beş altı hastaya baktıktan sonra kalkar, gider. Geri kalan hastaları onsuz, yardımcısı alır.

Allah'a şükür uzun süreden beri özel hastası bulunmadığını ve hiç kimsenin gelip kendisini rahatsız etmeyeceğini düşünerek evine gelen Andrey Yefimiç, hemen çalışma odasındaki masasının başına geçer ve okumaya başlar. Daima büyük bir memnunlukla ve çok okur. Aylığının yarısı kitaba gider; evinin altı odasından üçü, kitaplarla ve eski dergilerle doludur. Hepsinden çok felsefe ve tarihle ilgili eserleri sever; doktorlukla ilgili olanına gelince, sadece, daima sonundan okumaya başladığı *Vraç** dergisine abonedir. Okuması, her defasında, arası kesilmeden birkaç saat sürer ve onu yormaz. O, bir zamanlar İvan Dmitriç'in yaptığı gibi yutarcasına ve çabuk çabuk okumaz, tam tersine, yavaş yavaş, anlamını kavrayarak, anlamadığı veya hoşuna giden yerlerde durarak okur. Okurken, daima kitabının yanında, açıkta, tabağa konmamış bir hâlde doğrudan doğruya masanın örtüsü üzerinde hıyar ya da elma turşusu ve küçük bir sürahi votka bulunur. Her yarım saatte bir, gözlerini kitabından ayırmadan bir kadeh votka doldurur ve içer, sonra yine bakmadan, el yordamıyla hıyar turşusuna uzanır ve ondan bir parça ısırır.

Saat üçte, ihtiyatla mutfağın kapısına yaklaşır, öksürerek:

"Daryuşka," der, "nasıl etsek de şu öğle yemeğini yesek."

Oldukça kötü ve pis bir yemekten sonra Andrey Yefimiç, kollarını göğsünde kavuşturarak odasında dolaşır ve düşünür. Saat

* *Vraç*: Doktor. *–H. Âli Ediz*

dördü, sonra beşi çalar; Andrey Yefimiç ise hâlâ dolaşmakta ve düşünmektedir. Zaman zaman mutfağın kapısı gıcırdar, kapının arkasından Daryuşka'nın uykulu ve kırmızı yüzü görünür, ilgiyle, sevecenlikle:

"Andrey Yefimiç," diye sorar, "bira içme zamanınız gelmedi mi?"

Andrey Yefimiç yanıtlar:

"Hayır, daha gelmedi. Bekleyeceğim, biraz daha bekleyeceğim..."

Alışıldığı üzere akşama doğru, Andrey Yefimiç'in bütün kasabada kendisiyle konuşmaktan sıkılmadığı tek kişi olan, Posta Müdürü Mihayil Averyaniç gelir. Mihayil Averyaniç bir zamanlar çok zengin bir derebeyiymiş. Süvari ordusunda hizmet ediyormuş... Ama sonradan yoksul düşmüş, bu yüzden, ihtiyarlığında posta hizmetine girmek zorunda kalmış. Mihayil Averyaniç, dinç ve sağlam yapılı, güzel ve kırçıl favorili, terbiyeli, gür ve güzel sesli bir adamdır. İyi yürekli, duyguludur ama çabuk kızar. Postaneye işi düşenlerden herhangi birisi onun düşüncesini kabul etmese, ona itiraz etse veya sadece düşüncelerini ileri sürmeye kalksa Mihayil Averyaniç kıpkırmızı kesilir, bütün gövdesi titremeye başlar ve gök gürültüsünü andıran bir sesle: "Susunuz!" diye bağırır. Böylece, uzun süreden beri postane, kasabada, ayak basılmaması gereken bir yer olarak ün salmıştır. Mihayil Averyaniç, Andrey Yefimiç'i kültürlü ve soylu ruhu için sever ve sayar; hâlbuki gerek emri altındaki memurlara, gerek kasabalılara yüksekten bakar.

Andrey Yefimiç'in yanına girerken:

"İşte ben geldim," der. "Merhaba dostum! Herhalde sizi bıktırdım, değil mi?.."

Doktor ona yanıt verir:

"Tam tersine, çok sevindim. Sizi görmekten her zaman pek mutlu oluyorum."

İki dost kanepenin üzerine oturur ve hiç konuşmadan bir süre sigara içer.

Andrey Yefimiç:

"Daryuşka," diye seslenir, "bize bira verseniz, nasıl olur?"

Yine bir şey konuşmadan, doktor, düşünceye dalmış bir hâlde, Mihayil Averyaniç ise anlatacak çok ilginç bir şeyi olan insanlara özgü şen ve canlı bir tavırla, birinci şişeyi içerler. Konuşmaya ilk başlayan hep doktordur.

Başını sallayarak ve karşısındakinin gözlerine bakmayarak (o hiçbir vakit karşısındakinin gözlerine bakmaz) ağır ağır ve yavaş bir sesle konuşmaya başlar:

"Sayın Mihayil Averyaniç, kasabamızda ilginç ve akıllıca konuşmasını bilen ve seven insanların bulunmayışı ne acı, ne acı bir şeydir. Bu bizim için büyük bir eksikliktir. Hatta aydınlar bile bayağılığın üstüne çıkamıyor. Sizi temin ederim ki, onların zekâ düzeyleri de aşağı tabakanınkinden hiç yüksek değil..."

"Çok doğru. Ben de sizinle aynı görüşteyim."

Doktor ağır ağır ve aralıklı olarak sözünü sürdürür:

"Bu dünyada insan aklının yüksek manevi belirtilerinden başka her şeyin önemsiz ve bayağı olduğunu siz de bilirsiniz. Akıl ve zekâ, insanla hayvan arasında keskin bir sınır meydana getirir; insanın tanrısallığını ima eder, hatta bir dereceye kadar, bulunmayan ölümsüzlüğün yerine bile geçer. Buna göre akıl ve zekâ, zevklerin biricik kaynağını oluşturur. Oysa biz çevremizde akıl ve zekânın varlığını ne görüyor, ne de işitiyoruz. Şu hâlde biz sevinçten, zevkten yoksunuz. Evet, gerçi bizim kitaplarımız var, ama bu, canlı konuşmalardan, karşılıklı ilişkilerden büsbütün başka bir şey. Pek de doğru olmayan bir karşılaştırma yapmama izin verirseniz, kitaplar nota, konuşma ise şarkının ta kendisidir."

"Çok doğru."

Sonra bir sessizlik olur. Daryuşka mutfaktan çıkar; yüzünde budalaca bir keder ifadesi olduğu hâlde, başını yumruğuna dayayarak, konuşulanları dinlemek üzere kapının ağzında durur.

Mihayil Averyaniç içini çekerek:

"Eh! Bugünkülerde akıl ve zekâ arıyorsunuz!" diye söylenir.

Ve eskiden ne kadar neşeli, sağlıklı, hoş yaşandığını, o zamanlar Rusya'da ne kadar zeki ve akıllı bir aydınlar kadrosu bulunduğunu ve bu kadronun dostluk ve namus kavramına ne kadar değer verdiğini anlatır. O zamanlar senetsiz olarak para verilir ve sıkıntıdaki bir dosta yardım eli uzatmamak namussuzluk sayılırmış. Ya o zamanki seferler, serüvenler, savaşlar, arkadaşlar, kadınlar neymiş? Ya Kafkasya ne olağanüstü bir ülkeymiş! Bir tabur komutanının eşi varmış ki, -tuhaf bir kadın- subay elbisesi giyer, bir başına, kılavuzsuz olarak geceleyin dağlara çıkarmış. Bu kadının köylerden birinde bir prensle serüveni olduğu söylenirmiş!

Daryuşka içini çeker:

"Göklerin hâkimesi, Meryem Anamız!"

"Ya nasıl yerlerdi! Nasıl içerlerdi! O zamanlar ne ateşli liberaller vardı!"

Andrey Yefimiç dinler ve hiçbir şey işitmez; o, bir şeyler düşünür ve birasını içer. Sonra Mihayil Averyaniç'in sözünü keserek birdenbire söze başlar:

"Ben zeki ve akıllı insanları, onlarla konuştuğumu sık sık düşümde görürüm. Babam beni çok iyi okuttu. Ama 1860 yılı düşüncelerinin etkisi altında kalarak beni doktor olmaya zorladı. Bana öyle geliyor ki, eğer onu o zamanlar dinlemeseydim, şimdi düşünce hareketinin tam merkezinde bulunacaktım. Herhalde fakültelerden birinde kürsüm olacaktı. Hiç kuşku yok ki akıl ve zekâ da ölümsüz değildir, geçicidir; ama benim ona niçin böylesine tutkum olduğunu tabii siz biliyorsunuzdur. Yaşam can sıkıcı bir kapandır. Düşünen bir adam olgunluk çağına ulaştığı ve bilinci olgunlaştığı zaman, elinde olmayarak, kendisini çıkışı olmayan bir kapanda hisseder. Gerçekte o, kendi isteğine rağmen, birtakım rastlantılarla yokluktan yaşama davet olunmuştur... Niçin? Kendi varlığının sebep ve amacını anlamak ister; ona söylemezler veya söyleseler de saçma sapan şeyler söylerler; o kapıyı çalar, açmazlar; sonunda ölüm de yine isteğine rağmen gelip ona çatar. Ve işte böyle tıpkı hapishanede olduğu gibi ortaklaşa felaketlerle birbiri-

ne bağlanmış insanlar bir arada oldukları zaman nasıl kendilerini biraz daha iyi hissederlerse, yaşamda da, çözümlemeye ve genellemeye yatkın olan insanlar, bir arada bulundukları ve vakitlerini, yüksek ve özgür düşünce alışverişiyle geçirdikleri zaman, kapanın varlığını fark etmezler. İşte bu anlamda akıl ve zekâ, yeri hiçbir şeyle doldurulamayan bir zevk, bir hazdır."

"Çok doğru."

Andrey Yefimiç, karşısındakinin gözlerine bakmadan ağır ağır ve kesik kesik, zeki insanlardan ve onlarla olan konuşmalardan söz etmeyi sürdürür; Mihayil Averyaniç ise, onu dikkatle dinler ve "Çok doğru" sözüyle dediklerini doğrular.

Posta müdürü birdenbire sorar:

"Siz ruhun ölümsüzlüğüne inanmıyor musunuz?"

"Hayır, sayın Mihayil Averyaniç, inanmıyorum, inanmak için de hiçbir neden görmüyorum."

"Ne yalan söyleyeyim, benim de kuşkum var. Ama yine de içimde, hiçbir zaman ölmeyecekmişim gibi bir duygu var. Bazen kendi kendime, 'Behey moruk, ölme vakti geldi,' diye düşünüyorum. Hâlbuki içimden bir ses, 'İnanma, ölmeyeceksin!' diye haykırıyor."

Saat dokuzu geçince Mihayil Averyaniç gitmeye davranır. Kapının ağzında kürkünü giyerken içini çekerek söylenir:

"Ama alın yazısı bizi öyle ücra bir yere attı ki! Hepsinden kötüsü de burada ölmek zorunda oluşumuzdur. Eh, ne yazık!"

VII

Andrey Yefimiç dostunu geçirdikten sonra, masasına oturur ve tekrar okumaya başlar. Akşamın, daha sonra gecenin sessizliği hiçbir gürültüyle bozulmaz. İnsana öyle gelir ki zaman, kitabı üzerine eğilen doktorla birlikte durmuş ve donmuştur. Yine insana öyle gelir ki; bu kitaptan ve bu yeşil abajurlu lambadan başka hiçbir şey yoktur. Doktorun kaba, köylü yüzü, insan zekâsının belirtileri karşısında, yavaş yavaş duygulanma ve hayranlık gülümseyişiyle aydınlanır. O, 'Ah, insan niçin ölümsüz değildir?' diye düşünür. 'Bütün bu beyin

merkezlerine, beynin bu girinti çıkıntılarına ne gerek var? Bütün bunların toprağa karışması ve eninde sonunda dünyanın kabuğuyla birlikte soğuyarak, sonunda milyonlarca yıl, anlamsız ve hedefsiz dünyayla birlikte güneşin çevresinde dönmesi yazılı olduktan sonra görme, konuşma, duyma, deha neye yarar? Soğuyup güneş etrafında dönmesi için, yüksek, hemen hemen tanrısal denilecek zekâsıyla insanı, hiçlikten çekip çıkarmak, sonra da âdeta alay olsun diye onu balçık hâline getirmek tamamıyla gereksizdir.

Maddenin başkalaşması! Ama ölümsüzlüğün bu yerine geçeniyle avunmak, ne büyük bir korkaklıktır. Doğada olup biten bilinçsiz süreçler, insan budalalığından da aşağıdır. Çünkü budalalıkta, ne de olsa, bilinç ve irade vardır; süreçlerde ise hiçbir şey yoktur. Ancak ölüm karşısında duydukları korku, meziyetlerine üstün gelen korkaklardır ki, cisimlerin zamanla, otta, taşta, kurbağada yaşayacaklarına inanarak avunur.'

Saat çaldığı zaman Andrey Yefimiç koltuğunun arkalığına yaslanır, biraz düşünmek için gözlerini yumar. Ve birdenbire, okuduğu kitaplardaki iyi düşüncelerin etkisiyle geçmişine ve şimdiki zamanına bir göz atar. Geçmişi iğrençtir; onu düşünmemek daha iyi. Şimdiki zamanına gelince, o da geçmişinden farksızdır. O bilir ki, düşünceleri, soğumuş olan toprakla birlikte güneşin çevresinde döndüğü sırada, hemen şuracıkta, doktor evinin yanı başında, büyük hastane binasında, birtakım insanlar hastalığın ve fiziksel pisliğin pençesi altında inlemektedir; belki de, bunlardan biri uyumamakta veya sıkı bağlanmış bir bağın acısıyla inlemektedir; ya da hastalar, hastabakıcılarla iskambil oynamakta ve votka içmektedir.

Geçen bir yıl içinde on iki bin insan aldatılmıştı. Hastanelerin yönetilmesi işi, bundan yirmi yıl önce olduğu gibi, hep hırsızlık, dedikodu, adam çekiştirme, adam kayırma, kaba bir şarlatanlık temeli üzerine kurulmuştur. Hastane, eskiden olduğu gibi, ahlaksız ve hastalar için çok zararlı bir kurum olmaya devam ediyor. Doktor bilir ki, Altıncı Koğuş'ta, parmaklıkların arkasında Nikita hastaları dövmekte ve Moyseyka her gün şehre giderek dilenmektedir.

Öte yandan yine o çok iyi bilir ki, son yirmi beş yıl içinde doktorlukta, akıl almaz değişiklikler olmuştur. Kendisi üniversitede okurken, ona öyle geliyordu ki, pek yakında doktorluk simyacılığın ve metafiziğin akıbetine uğrayacaktır. Hâlbuki şimdi, geceleri okurken, doktorluk onu duygulandırıyor ve onda şaşkınlık, hatta coşkunluk bile uyandırıyor. Gerçekten de ne beklenmedik bir pırıltı, ne devrim! Antisepsi sayesinde büyük *Pirogov*'un* gelecekte bile yapılamaz dediği ameliyatlar yapılmaktadır. Basit köy hekimleri bile diz eklemini kesme ameliyatlarına girişebiliyor; kadın ameliyatlarında ancak yüzde bir ölüm oranı var. Mesane veya böbrek taşı hastalıkları öylesine basit sayılıyor ki, artık bunlar üzerine yazı bile yazılmıyor. Frengi, kökünden sağaltılmaktadır. Ya kalıtım kuramı, ipnotizma, Pasteur'ün ve Koch'un buluşları, istatistikli sağlık koruma ve bizim Rus köy hekimliğimiz?

Hastalıkların bugünkü sınıflandırılışıyla, tanı ve sağaltım yöntemleriyle psikiyatri bundan önce olanlarla ölçülürse başlı başına bir *Elbrus*'dur.** Şimdi artık delileri soğuk duşa sokmuyor, onlara deli gömleği giydirmiyor, onları insanca tedavi ediyor, hatta gazetelerin yazdığına göre onlar için balolar, partiler bile düzenliyorlar.

Andrey Yefimiç bilir ki, bugünkü anlayış ve zevklere göre Altıncı Koğuş gibi iğrenç bir yer, ancak belediye başkanıyla bütün belediye üyelerinin yarı cahil oldukları; doktora, ağızlara erimiş kurşun bile akıtsa, eleştirmeden, her sözüne inanılması gerekli bir papaz gözüyle bakıldığı, dört şimendiferden iki yüz kilometre uzaklıkta küçük bir kasabada bulunabilir. Bir başka yerde olsaydı, halk ve gazeteler, bu küçük Bastil'de taş üstünde taş bırakmazdı.

Andrey Yefimiç gözlerini açarak kendi kendine sorar:

'Peki, ne olacak? Bundan ne çıkar? Antisepsi, Koch, Pasteur falan filan ama sorunun niteliği zerre kadar değişmedi! Hastalık ve ölüm yine aynı. Delilere eğlenceler, balolar düzenliyorlar ama

---

* Pirogov: Tanınmış Rus operatörlerinden biridir. –*H. Âli Ediz*

** *Elbrus*: Bilindiği üzere, Kafkas Dağları'nın en yüksek tepesidir. Yani burada psikiyatri bilimi, eskisine göre bir zirve, bir şahika olarak kabul ediliyor. –*H. Âli Ediz*

onları yine dışarı bırakmıyorlar. Demek ki, her şey saçma ve anlamsız. Gerçekte en iyi Viyana kliniğiyle benim hastanem arasında hiçbir fark yok!'

Ama üzüntü ve kıskançlığa benzer bir duygu onu umursamazlıktan alıkoyar. Bu, belki de yorgunluktan ileri geliyor. Ağır kafası kitabın üzerine eğiliyor, daha yumuşak olması için kollarını başının altına koyuyor ve düşünüyor:

'Ben zararlı bir davaya hizmet ediyorum ve aldattığım insanlardan aylık alıyorum; ben namuslu değilim. Ama kendi başıma ben hiçbir şey değilim; ancak kaçınılmaz toplumsal kötülüğün bir parçasıyım. Bütün ilçe memurları zararlı kimselerdir ve boşu boşuna aylık almaktadır... Demek ki, kendi namussuzluğumdan sorumlu olan ben değilim, zamandır. Eğer iki yüz yıl sonra doğmuş olsaydım, bambaşka bir insan olurdum.'

Saat üçü çaldığı zaman Andrey Yefimiç lambasını söndürür ve yatak odasına çekilir. Canı uyumak istemez.

VIII

Bundan iki yıl önce Zemstvo'nun cömertliği tuttu. İleride bir ilçe hastanesi açılıncaya kadar, kasaba hastanesinin hekim kadrosunu güçlendirmek için yıllık üç yüz ruble bir para ayırdı. Ayrıca Andrey Yefimiç'e yardım etmek üzere kasaba tarafından, ilçe doktoru Yevgeni Feodoroviç Hobotov çağrıldı.

Bu, çok genç bir adamdı, henüz otuz yaşında bile yoktu. Esmer teni, uzun boyu, çıkık elmacık kemikleri ve küçük gözleriyle dedeleri arasında bir yabancı olduğunu gösteriyordu. Kasabaya, cebinde beş parası olmadan, elinde küçük bir valiz, yanında "aşçım" dediği genç ama çirkin bir kadın olduğu hâlde geldi. Genç kadının emzikte bir de çocuğu vardı.

Yevgeni Feodoroviç, viziyerli bir kasket, uzun konçlu çizmeler ve kışın kısa köylü gocuğu giyerdi. Sağlık memuru Sergey Sergeyeviç'le ve veznedarla sıkı bir dostluk kurdu. Öteki memurlara ise, nedense aristokrat diyor ve onlardan kaçınıyordu. Evinde

topu topu *1881 Yılına Ait Viyana Kliniğinin En Yeni Reçeteleri* adlı bir kitap vardı. Bir hastaya bakmaya giderken yanında hep bu kitabı taşırdı. Kâğıt oyunlarını sevmez, akşamları kulüpte bilardo oynardı. Konuşma sırasında "sıktın be!", "sirkeli mantifolya", "kafanı allak bullak edecek!" gibi sözleri kullanmasını çok severdi.

Haftada iki kez hastaneye gelir, koğuşları dolaşır ve hasta kabul ederdi. Antiseptik maddelerin hiç bulunmayışı ve hacamat vantuzlarının kullanılması onu sinirlendiriyor, ama Andrey Yefimiç'i gücendirmekten çekindiği için yeni yöntemler kullanmıyordu. Meslektaşı Andrey Yefimiç'i kaşarlanmış bir hileci sayıyor ve çok parası olduğunu sanıyor, için için onu kıskanıyordu. Seve seve onun yerine geçmeye hazırdı.

IX

Yerlerde artık kar bulunmadığı ve hastane bahçesinde sığırcık kuşlarının öttüğü, martın sonlarına doğru bir ilkbahar akşamıydı; doktor Andrey Yefimiç, arkadaşı posta müdürünü geçirmek üzere kapıya kadar çıkmıştı. İşte tam bu sırada, dilenmekten dönmekte olan Yahudi Moyseyka avludan içeri giriyordu. Yahudi'nin başında şapka yoktu; çıplak ayaklarına küçük lastikler giymişti, elinde de, topladığı sadakalarla dolu küçük bir torba vardı.

Yahudi, gülümseyerek ve soğuktan titreyerek doktora:

"Bana bir kapik ver," dedi.

Hiçbir zaman reddetmesini bilmeyen Andrey Yefimiç, ona on kapik verdi. Ve çıplak ayaklarının kırmızı ve zayıf topuk kemiklerine bakarak: 'Bu rutubetli, ıslak havada, ne kadar da fena!' diye düşündü.

Biraz acımayı biraz da tiksintiyi andıran bir duygunun etkisiyle, Yahudi'nin kâh dazlak kafasına, kâh topuk kemiklerine bakarak onun ardından binaya girdi.

Doktor içeri girince, Nikita eşya yığınının üstünden yere inerek esas vaziyeti aldı.

Andrey Yefimiç tatlı bir sesle:

"Merhaba Nikita," dedi. "Acaba nasıl etsek de bu Yahudi'ye bir kundura falan verdirsek? Kendini üşütecek."

"Emredersiniz, efendimiz! İdare memuruna söylerim."

"Lütfen. Sen bunu benim adıma iste. Benim rica ettiğimi söyle."

Taşlıktan Altıncı Koğuş'a girilen kapı açıktı. Karyolasında yatmakta olan İvan Dmitriç, dirseklerine dayanarak doğrulmuş, büyük bir telaşla bu yabancı sese kulak kabartmıştı. Birdenbire doktoru tanıdı. Öfkesinden tir tir titreyerek yatağından fırladı; kıpkırmızı ve öfkeli bir yüzle, gözleri dışarı uğramış bir hâlde koğuşun ortasına kadar koştu ve bir kahkaha atarak bağırdı:

"Doktor gelmiş! Sonunda! Efendiler sizi kutlarım! Doktor, ziyaretleriyle bizi onurlandırdı. Melun, iğrenç herif!"

İvan Dmitriç, o zamana kadar Altıncı Koğuş'un hiç görmediği bir öfke ve kudurganlık nöbeti içinde uluyarak ayağıyla yere vurdu:

"Bu canavarı öldürmeli! Hayır, onu öldürmek azdır! Onu, apteshane lağımında boğmalı!"

Bu söylenenleri işiten Andrey Yefimiç, taşlıktan koğuşa baktı ve tatlı bir sesle sordu:

"Niçin?"

İvan Dmitriç, çırpıntılı bir davranışla hastane kaputuna sarınarak ve korkutucu bir edayla doktorun üzerine yürüyerek:

"Niçin mi?" diye haykırdı. "Niçin mi? Hırsız!" Tükürmek istiyormuş gibi dudaklarını büzerek: "Şarlatan cellat!.."

Andrey Yefimiç suçlu suçlu gülümseyerek:

"Sükûnet bulunuz," dedi. "İnan olsun ki, ben hiçbir zaman hiçbir şey çalmadım. Öteki şeylere gelince herhalde siz fazlaca büyütüyorsunuz! Görüyorum ki bana kızgınsınız! Rica ederim sükûnet bulunuz ve kabilse bana niçin öfkelendiğinizi de serinkanlılıkla söyleyiniz!"

"Ya siz beni niçin burada tutuyorsunuz?"

"Çünkü hastasınız."

"Evet, hastayım. Hâlbuki düzinelerce, yüzlerce deli serbest olarak dışarıda dolaşıyor; çünkü sizin cehaletiniz onları sağlıklı in-

sanlardan ayırt edebilecek güçte değildir. Niçin buradaki bu mutsuz insanlar ve ben herkesin vur abalıyasıymışız gibi burada oturmak zorunda olalım? Siz, sağlık memuru, idare memuru ve bütün o hergele hastane personeliniz ahlak bakımından, ölçülemeyecek kadar her birimizden aşağı olduğunuz hâlde niçin biz burada bulunuyoruz da, siz yoksunuz? Mantık bunun neresinde?"

"Ahlakla mantığın bununla hiçbir ilişkisi yok. Her şey rastlantıya bağlıdır. Buraya kimi koydularsa o buradadır; buraya koyulmayanlar da dışarıda geziyor, işte sorun bundan ibaret. Benim bir doktor oluşumla sizin bir akıl hastası oluşunuzda ne bir ahlak ne de bir mantık aranmalıdır. Bu düpedüz bir rastlantıdan başka bir şey değildir."

İvan Dmitriç boğuk bir sesle:

"Ben bu saçmalıkları anlamıyorum," dedi. Ve karyolasına oturdu.

Nikita'nın, doktorun yanında ceplerini aramaktan korktuğu Moyseyka, yatağının üzerine bir parça ekmek, kâğıt ve kemik parçaları koydu ve hâlâ soğuktan tir tir titreyerek, şarkı söyler gibi çabuk çabuk, Yahudice bir şeyler mırıldanmaya başladı. Herhalde, kendisini dükkân açmış varsayıyordu.

İvan Dmitriç, titrek bir sesle sözünü sürdürerek:

"Beni bırakınız," dedi.

"Bunu yapamam."

"Ama niçin? Niçin?"

"Çünkü bu benim elimde değil de onun için. Ama bir düşününüz: Serbest bıraksam da siz bundan ne kazanacaksınız? Gidiniz... Kasaba halkı ya da polis sizi yakalayıp tekrar buraya gönderecek..."

İvan Dmitriç alnını silerek:

"Evet evet, burası doğru," dedi. "Ama bu korkunç bir şey!.. Peki, ben ne yapmalıyım? Ne?"

İvan Dmitriç'in sesi ve hareketli, genç ve zeki yüzü Andrey Yefimiç'in hoşuna gitti. Genç adamı yatıştırmak ve ona tatlı birkaç söz söylemek isteğine kapıldı. İvan Dmitriç'in yanı başına, yatağa oturdu. Biraz düşündükten sonra:

"Ne yapmalı, diye soruyorsunuz," dedi. "Sizin durumunuzda olan birisi için en iyi şey buradan kaçmaktır. Ama yazık ki bunun hiçbir yararı yok. Sizi yakalarlar. Toplum, suçlulardan, akıl hastalarından ve genel olarak uygunsuz kişilerden korunduğu zaman, onu yenmek olanaksızdır. O zaman sizin için yapılacak biricik şey, burada bulunuşunuzun zorunlu olduğunu düşünerek avunmaktır."

"Bunun kimseye yararı yok."

"Mademki hapishaneler ve akıl hastaneleri vardır; o hâlde onların içinde bazı kimselerin bulunması da bir zorunluktur. Eğer bu kimse siz değilseniz, ben olurum; ben değilsem bir başkası olur. Uzak bir gelecekte hapishanelerin ve tımarhanelerin ortadan kalkacağı zamanı bekleyiniz! O zaman ne pencerelerin üzerinde demir parmaklıklar ne de deli gömlekleri bulunacak, bu zaman er geç gelecektir."

İvan Dmitriç, alaycı bir edayla gülümsedi. Gözlerini kırpıştırarak:

"Siz alay ediyorsunuz," dedi. "Sizin ve yamağınız Nikita gibi efendilerin gelecek ile hiçbir ilişkisi yoktur. Ama sayın efendimiz, iyi günlerin geleceğine güvenebilirsiniz! Belki ben düşüncelerimi adice belirtiyorum, gülünüz! Ama yeni bir yaşamın güneşi doğacak. Gerçek zafer kazanacak, bizim sokağımız bayram edecektir. Ben bunu göremeyeceğim; o zamana kadar gebermiş olacağım. Ama herhalde, birilerinin torunları bunu görecektir. Onları bütün kalbimle selamlıyor ve seviniyorum; onlar hesabına seviniyorum. İleri! Tanrı yardımcınız olsun, dostlarım!"

İvan Dmitriç, gözleri pırıldayarak, yerinden kalktı; ellerini pencereye doğru uzatarak heyecanlı bir sesle sözlerini sürdürdü:

"Bu demir parmaklıkların arkasından sizi kutsuyorum! Yaşasın gerçek! Seviniyorum."

İvan Dmitriç'in davranışı kendisine *teatral* görünmekle birlikte pek hoşuna giden Andrey Yefimiç:

"Sevinmek için ciddi bir neden görmüyorum," dedi. "Hapishaneler ve akıl hastaneleri olmayacak ve buyurduğunuz gibi, gerçek

muzaffer olacak; ama işin niteliği değişmeyecek; doğa yasaları olduğu gibi kalacak. İnsanlar yine, şimdiki gibi acı çekecek, ihtiyarlayacak ve ölecekler... Yaşamınızı ne kadar görkemli bir gün doğuşu aydınlatırsa aydınlatsın, sizi eninde sonunda tabuta mıhlayıp bir çukurun içine atıvereceklerdir."

"Ya ölümsüzlük?"

"Bırakın onu canım!"

"Siz ona inanmıyorsunuz, ama ben inanıyorum. Dostoyevski ya da Voltaire'in kişilerinden biri, Tanrı olmasaydı insanlar onu icat ederdi, diyor. Ben de bütün gücümle inanıyorum ki, eğer ölümsüzlük yoksa insanın büyük zekâsı onu er geç icat edecektir."

Andrey Yefimiç sevincinden gülümseyerek:

"Doğru bir söz," dedi. "Sizin inanmış olmanız çok iyi bir şey. Böyle bir inançla dört duvar arasında bile mutlu yaşanabilir... Bir yerde okudunuz mu?"

"Evet, üniversitede okudum, ama bitirmedim."

"Siz düşünen, ağırbaşlı bir adamsınız! Hangi koşullar altında olursa olsun, avuntuyu bizzat kendinizde bulabilirsiniz! Yaşamı anlamaya çalışan ve dünya telaşını küçümseyen serbest ve geniş bir düşünce... İşte, insanlığın daha yücesini asla bilmediği iki nimet... Üç kat parmaklık arkasında olsanız bile bunları elde edebilirsiniz! Diyojen bir fıçının içinde yaşadığı hâlde dünyanın bütün krallarından daha mutluydu."

İvan Dmitriç asık bir suratla:

"Sizin Diyojen'iniz bir budaladan başka bir şey değildi," dedi ve birdenbire öfkelenerek yerinden fırladı:

"Bana Diyojen'den ve anlayıştan ne diye söz ediyorsunuz? Ben yaşamı seviyorum, hem de büyük bir tutkuyla seviyorum! Bende *itisaf manisi* var; acı verici sürekli bir korku çekiyorum. Ama bazı anlar olur ki beni şiddetli bir yaşama tutkusu sarar. O zaman delirmekten korkarım. İçimde öylesine bir yaşama isteği var ki..."

Heyecanlanmış bir hâlde odanın içinde birkaç tur attı; sonra sesini alçaltarak şunları söyledi:

"Hayallere daldığım zaman, hayaletler beni ziyaret eder. Birtakım insanlar yanıma gelir; kulağıma sesler, müzik sesleri çalınır. Bilmediğim, tanımadığım birtakım ormanlarda, deniz kıyılarında dolaşıyormuşum gibi olurum. Canım öylesine yaşama karışmak, öylesine tasalanmak ister ki... Kuzum, ortalıkta ne gibi yenilikler var, anlatsanıza? Neler olup bitiyor?"

"Kasaba üzerine mi bilgi edinmek istiyorsunuz, yoksa genel olarak mı?"

"İlkin kasaba üzerine bilgi veriniz; sonra da genel olarak verirsiniz!"

"Ne diyeyim, kasaba dayanılamayacak kadar sıkıcı. Kendisiyle laf edebileceğin, sözünden, sohbetinden yararlanabileceğin bir kişi bile yok. Sonra yeni insanlar da yok... Ama geçenlerde Hobotov isminde genç bir doktor geldi."

"O daha benim zamanımda gelmişti. Dangalağın biri galiba?"

"Evet, kültürsüz bir adam. Ama tuhaf bir şey... Biliyor musunuz, bütün belirtilere göre büyük şehirlerimizde bir fikir durgunluğu yok; hareket var. Şu hâlde oralarda, gerçek insanların olması gerek. Hâlbuki nedense, oralardan bize her seferinde, öyle birtakım adamlar gönderiyorlar ki, onları görmek bile insanın midesini bulandırıyor. Mutsuz kasaba!"

İvan Dmitriç içini çekerek:

"Mutsuz kasaba!" dedi ve güldü. Sonra yine sözüne devam ederek sordu:

"Ya genel olarak nasıl? Gazete ve dergilerde neler var?"

Koğuşun içerisi artık kararmıştı. Doktor ayağa kalktı; gerek yabancı ülkelerde, gerek Rusya'da neler yazıldığından, göze çarpan düşünce akımlarından söz etmeye başladı. İvan Dmitriç onu dikkatle dinliyor ve sorular soruyordu. Ama birdenbire, âdeta çok müthiş bir şey hatırlamış gibi başını elleri arasına aldı ve sırtı doktora dönük bir hâlde yatağının içine uzandı...

Andrey Yefimiç:

"Neyiniz var?" diye sordu.

İvan Dmitriç kaba bir edayla:

"Siz artık benden bir kelime bile işitemezsiniz," dedi. "Beni bırakınız!"

"Ama niçin?"

"Size söylüyorum, beni bırakınız! Ne Allah'ın belası herif!"

Andrey Yefimiç omuzlarını silkti; içini çekerek dışarı çıktı. Taşlıktan geçerken:

"Nikita," dedi, "burasını biraz temizlesen iyi olur, çok ağır bir kokusu var!"

"Emredersiniz, efendim!"

Andrey Yefimiç evine dönerken aklından şunları geçiriyordu:

'Ne hoş bir delikanlı! Buraya geldiğimden beri, galiba, kendisiyle konuşulabilecek ilk insan olarak buna rastladım. Muhakeme etmesini, özellikle gerekli olan şeylerle ilgilenmesini biliyor.'

Okurken, sonra da yatağa yatınca hep İvan Dmitriç'i düşündü. Ertesi sabah da uyandığı zaman, dün, akıllı ve dikkate değer bir delikanlıyla tanıştığını hatırladı ve ilk fırsatta gidip onu görmeye karar verdi.

X

İvan Dmitriç, tıpkı dünkü durumunda, başı elleri arasında, ayakları bükük bir hâlde yatıyordu. Yüzü görünmüyordu.

Andrey Yefimiç:

"Merhaba dostum!" dedi. "Uyumuyorsunuz ya?"

İvan Dmitriç, başı yastığa gömülü bir hâlde:

"Birincisi, ben sizin dostunuz değilim," dedi. "İkincisi, boşuna vakit kaybediyorsunuz. Benden bir kelime bile alamazsınız!"

Andrey Yefimiç şaşırarak:

"Tuhaf..." diye mırıldandı. "Dün akşam rahat rahat konuşuyorduk; ama nedense, birdenbire gücendiniz ve konuşmayı kestiniz! Herhalde bazı yersiz sözler söylemiş ya da inançlarınıza aykırı olan bazı düşünceler ileri sürmüş olacağım..."

İvan Dmitriç doğruldu; alaycı ve telaşlı bir bakışla doktoru süzerek:

"Sözlerinize inanacağımı sanıyorsunuz!" dedi. Gözleri kıpkırmızıydı. "Gidip başka yerde casusluk eder, başkalarını iskandil edebilirsiniz; burada sizin için yapılacak hiçbir şey yok. Buraya hangi amaçlarla geldiğinizi ben daha dün anlamıştım."

Doktor gülümseyerek:

"Ne tuhaf bir kuruntu!" dedi. "Demek siz beni bir casus sayıyorsunuz, öyle mi?"

"Evet, öyle sayıyorum... Casus ya da deneme için beni karşısına çıkardıkları bir doktor; ikisi de aynı kapıya çıkar."

"Özür dilerim ama çok tuhaf adamsınız?"

Doktor, İvan Dmitriç'in karyolası yanındaki bir tabureye oturdu ve sitemli sitemli başını salladı:

"Haklı olduğunuzu varsayalım," dedi. "Diyelim ki polise teslim etmek için sizi sinsice bir tuzağa düşürmeye çalışıyorum. Sizi yakalayıp mahkemeye veriyorlar. Mahkemede ya da hapishanede durumunuz buradan kötü mü olacak? Sizi sürgüne ya da kürek cezası çekmeye gönderirlerse, sanki orada, bu pavyonda oturmaktan daha mı çok acı çekeceksiniz? Sanmıyorum. O hâlde niçin korkuyorsunuz?"

Görünüşe göre bu sözler İvan Dmitriç'i etkiledi. Yatışmış bir hâlde oturdu.

Saat dördü geçiyordu; genellikle bu, Andrey Yefimiç'in apartmanında bir aşağı bir yukarı dolaştığı ve Daryuşka'nın doktordan bira vaktinin gelip gelmediğini sorduğu saatti. Dışarıda güzel ve durgun bir hava vardı.

Doktor:

"Yemekten sonra biraz dolaşmaya çıkmıştım," dedi. "Gördüğünüz gibi buraya da uğrayıverdim. Artık iyice bahar geldi."

İvan Dmitriç sordu:

"Hangi aydayız? Martta mı?"

"Evet, martın sonlarındayız!"

"Dışarısı çamur mu?"

"Hayır, pek de öyle değil. Bahçede patikalar bile meydana gelmiş."

İvan Dmitriç, âdeta uykudan yeni kalkmış gibi kıpkırmızı olan gözlerini ovuşturarak:

"Şimdi arabayla kırlarda bir gezinti yapmak, sonra da ılık, rahat bir çalışma odasına dönmek... Ve namuslu bir doktora şu baş ağrımı tedavi ettirmek ne kadar iyi bir şey olurdu," dedi. "Çoktandır insanca yaşamıyorum. Burası iğrenç, dayanılamayacak kadar iğrenç bir yer."

İvan Dmitriç, bir gün önceki heyecan ve coşkunluktan yorgun ve hâlsizdi; isteksizce konuşuyordu. Parmakları titriyor ve şiddetli bir baş ağrısı çektiği yüzünden belli oluyordu.

Andrey Yefimiç:

"Ilık, rahat bir çalışma odasıyla bu koğuş arasında hiçbir fark yoktur," dedi. "İnsanın huzuru ve mutluluğu kendi dışında, kendi içindedir."

"Yani ne gibi?"

"Basit bir insan iyiliği ya da kötülüğü dışarıdan, yani bir arabadan veya bir çalışma odasından bekler; oysa düşünen bir kişi bunu sadece kendinden bekler."

"Siz bu felsefeyi, havanın her zaman ılık olduğu ve portakal ağaçlarının çiçeklendiği Yunanistan'da vaaz ediniz! Bu felsefe buranın iklimine uymaz. Ben kiminle Diyojen'den söz etmiştim? Sizinle mi?"

"Evet, dün, benimle!"

"Diyojen'in iyi bir çalışma odasına ve sıcak bir apartmana gereksinimi yoktu; orası kendiliğinden sıcaktı. Bir fıçıda oturup portakalla zeytin yemesi pekâlâ oluyordu. Ama aynı Diyojen'in Rusya'da oturması gerekseydi, değil aralık ayında, mayısta bile bir oda istemeye kalkışması doğal olurdu. Yoksa soğuktan kıkırdardı."

"Hayır. Genel olarak bütün öteki acılar gibi soğuğu da duymamak eldedir. Marc Auréle diyor ki: 'Acı, acının canlı olarak düşünülmesi, hatıra getirilmesidir. Bu düşünceyi kafandan atmak için iradeni zorla, onu def et, şikâyet etmekten vazgeç, acı da yok olup gider.' Bu doğrudur. Bilge ya da düpedüz bir düşünür, düşü-

nen adam, özellikle acıyı küçümsemekle ayırt edilir. O her zaman memnundur, hiçbir şeye şaşmaz."

"Acı çektiğime, memnun olmadığıma ve insanlığın alçaklığına şaştığıma göre, demek ki ben budalayım."

"Boşuna böyle konuşuyorsunuz! Daha sık, derin düşüncelere dalacak olursanız, bizi heyecanlandıran bütün bu dış etkilerin ne kadar önemsiz olduğunu anlarsınız. Yaşamı anlamaya çalışmak gerek. Gerçek mutluluk ondadır."

İvan Dmitriç suratını buruşturarak:

"Anlamak!.." diye mırıldandı. "İç... Dış... Beni bağışlayın, ama ben bunu anlamıyorum. Ben ancak şunu biliyorum..."

İvan Dmitriç bu sözlerden sonra ayağa kalktı ve öfkeli öfkeli doktora bakarak sözünü sürdürdü:

"Ben ancak, Allah'ın beni sıcak kandan ve sinirden yarattığını biliyorum, evet! Organik dokuya gelince, eğer o canlı ise, her türlü kışkırtmalara karşı tepki göstermesi gerekir. İşte ben de tepki gösteriyorum. Ağrıya karşı bağırma ve gözyaşlarıyla; alçaklığa karşı hoşnutsuzlukla; adiliğe karşı tiksintiyle karşılık veriyorum. İşte bence yaşam denilen şey budur. Organizma ne kadar basit ise, o kadar az duyar ve kışkırtmaya karşı öylesine az tepki gösterir. Organizma ne kadar yüksekse gerçeğe karşı olan tepkisi de öylesine şiddetli ve anlayışlı olur. Bunu bilmeyecek ne var? Doktor olduğu hâlde böylesine önemsiz şeyleri bilmiyor! Acıyı küçümsememek, hep memnun olmak ve hiçbir şeye şaşmamak için şu hâle gelmek (İvan Dmitriç sözünün burasında şişman ve aşırı yağ bağlamış mujiği gösterdi) ya da bütün duyarlığını yitirinceye kadar acıya gömülmek, bir başka deyimle, artık yaşamamak gerekir."

İvan Dmitriç, öfkeli öfkeli sözünü sürdürdü:

"Beni bağışlayın. Ben ne bilgin, ne de filozofum. Bu söylediklerinizden hiçbir şey anlamıyorum. Düşünecek, muhakeme edecek bir hâlde değilim."

"Tam tersine, siz çok güzel düşünüyorsunuz!"

"Karikatürize ettiğiniz Stoacılar kusursuz insanlardı. Ama doktrinleri, daha iki bin yıl önce donmuş, yaşama gücünü yitir-

mişti. Pratik olmadığı ve yaşama gücünü yitirdiği için de ne bir adım ileri gitti, ne de gidebilecektir. Bu doktrin ancak, her doktrinin çeşnisine bakmakla ve bunları etüt etmekle ömürlerini geçiren bir azınlık arasında başarı sağladı. Çoğunluk ise bunu anlamıyordu. Zenginliğe ve konfora karşı ilgisizliği, acıyı ve ölümü küçümsemeyi öğütleyen bir doktrin, büyük bir çoğunluğun hiç de anlamayacağı bir şeydir. Çünkü bu çoğunluk hiçbir zaman ne zenginliği ne de konforu tanımıştır. Acıyı küçümsemek ise, bu çoğunluk için yaşamın kendisini küçümsemek demekti. Çünkü insanın bütün yaşamı, açlığı, soğuğu, hakareti, yoksulluğu hissetmekten ve ölüm karşısında Hamletvari bir korku duymaktan başka bir şey değildir. Bütün yaşam bu duygulardadır: Ondan usanç getirebilir, ondan tiksinebilirsin ama onu hiçbir zaman küçümseyemezsin! Evet böyle, tekrar ediyorum. Stoacıların bağlandığı doktrinin, asla geleceği olamaz! Gördüğünüz üzere, yüzyılın başından bugüne dek savaşım, acı karşısında duyarlık, kışkırtmaya karşı tepki göstermek yeteneği gelişip durmaktadır."

İvan Dmitriç birdenbire düşünce dizisini kaybetti, durakladı ve can sıkıntısıyla alnını ovuşturdu:

"Önemli bazı şeyler söylemek istiyordum," dedi. "Ama görüyorsunuz ki şaşırdım. Neden söz ediyordum? Ha, evet! Stoacılardan biri, yakınlarından birinin özgürlüğünü satın almak için kendini bir köle gibi satmış. Görüyorsunuz ya, demek ki, bir Stoacıda bile, üzüntü karşısında bir tepki meydana gelmiş; çünkü yakınlarından biri uğruna kendini feda etmek gibi soylu bir davranış için, asi ve acı çeken bir ruh sahibi olmak gerekir. Ben burada, hapishanede, bütün öğrendiklerimi unuttum; yoksa daha başka örnekler de verebilirdim. Örnek olarak İsa'yı alalım. İsa ağlamakla, gülmekle, kederlenmekle, öfkelenmekle, hatta can sıkıntısıyla gerçeğe karşılık vermiyor muydu? İsa acıyı gülümseyerek karşılamadı; ölümü küçümsemedi. Tam tersine bu 'darbenin kendisinden uzaklaşması için' Getsemani bahçelerinde Tanrı'ya yalvardı."

İvan Dmitriç güldü ve oturdu.

"Tutalım ki," dedi, "insanın huzur ve rahatı kendinden dışarıda değil de bizzat kendinde olsun. Yine tutalım ki acıyı küçümsemek ve hiçbir şeye şaşmamak gerekir. Ama siz bu doktrini ne sıfatla ileri sürüyorsunuz? Siz bir bilge misiniz? Siz bir filozof musunuz?"

"Hayır, ben filozof değilim; ama bunu herkes ileri sürebilir. Çünkü bu mantığa uygun bir şeydir."

"Hayır ama anlayış, acıyı küçümseme ve öteki konularda neden kendinizi yetkili saydığınızı bilmek isterim. Yoksa bir zamanlar siz de acı çektiniz mi? Acı üzerine bir bilginiz var mı? Çocukluğunuzda dayak yediniz mi?"

"Hayır. Benim anamla babam dayak ve benzeri cezalardan nefret ederdi."

"Hâlbuki beni babam şiddetle kamçılardı. Benim babam sert, uzun burunlu, sarı boyunlu, basurlu bir memurdu. Ama sizden söz edelim. Ömrünüz boyunca kimse size parmakla bile dokunmadı; kimse sizi korkutmadı, kimse size dayak atmadı. Siz bir öküz kadar sağlıklısınız. Babanızın kanadı altında büyüdünüz, onun yardımıyla okudunuz; sonra hemen, işi az bir memurluğa kondunuz! Yirmi yıldan fazla bir süreden beri odunu, aydınlatması, hizmetçisiyle bedava bir apartmanda oturuyor, dilediğiniz gibi hareket ediyor, keyfiniz isterse çalışıyorsunuz! Siz yaradılıştan gevşek ve tembel bir adamsınız; bunun için de yaşamınızı, sizi hiçbir şeyin rahatsız etmeyeceği ve yerinizden oynatmayacağı bir biçimde düzenlemeye çalıştınız. İşlerinizi sağlık memuruna ve öteki hergelelere bıraktınız; kendinizse sıcak ve rahat bir yerde oturarak para biriktirdiniz, kitap okudunuz ve binbir çeşit yüksek saçmalığın hayali ile ve (İvan Dmitriç, doktorun kırmızı burnuna bakarak) içkiyle avundunuz. Bir kelimeyle, siz yaşamı görmediniz, onu hiç bilmiyorsunuz! Gerçeği ise ancak kuramsal olarak biliyorsunuz! Acıyı ise küçümsüyor ve çok basit bir nedenden ötürü de hiçbir şeye şaşmıyorsunuz: İçte dışta, anlamsız, değeri olmayan bir boşluk; yaşamı, acıyı, ölümü küçümsemek; anlayış, gerçek mutluluk... Bütün bunlar Rus tembeline uygun gelen bir felsefedir. Örneğin

bir mujiğin karısını dövdüğünü görüyorsunuz. Ne diye araya gireceksiniz? Varsın dövsün, er geç bunların ikisi de ölmeyecek mi? Üstelik döven kişi, attığı dayakla, dövdüğü kişiyi değil, kendini küçültmüş oluyor. Sarhoşluk kötü ve uygunsuz bir davranıştır, ama içen de içmeyen de ölmeyecek mi sanki? Karşınıza dişi ağrıyan bir kadın çıkıyor. Pöf, ne önemi var? Ağrı, bir ağrı kuruntusundan başka bir şey değildir. Üstelik dünyada hastalıksız yaşanamaz; hep öleceğiz! Öyleyse, haydi kadın, defol! Beni düşünmekten ve votkamı içmekten alıkoyma! Bir gün karşınıza bir delikanlı çıkıyor, sizden, 'Ne yapayım, nasıl davranayım,' diye öğüt istiyor. Bir başkası, buna yanıt vermeden önce biraz düşünürdü. Hâlbuki burada yanıt hazır: Anlamaya ya da gerçek mutluluğu bulmaya çalış! Bu fantastik 'gerçek mutluluk' nedir? Tabii buna yanıt yok. Bizi burada demir parmaklık arkasında tutuyorlar, çürütüyorlar, bize işkence ediyorlar. Bu davranış hem iyi hem de mantıklıdır; çünkü bu koğuşla sıcak ve rahat bir oda arasında hiçbir fark yoktur. Uygun bir felsefe: Hem hiçbir iş yapma, hem vicdanın tertemiz olsun, hem de kendini filozof say! Hayır efendi, bu ne felsefedir, ne düşünüştür, ne de görüş genişliğidir; bu tembellikten, fakirizmden, uyku sersemliğinden başka bir şey değildir. Evet!" İvan Dmitriç yine öfkelendi: "Acıyı küçümsüyorsunuz ama parmağınızı bir kapıya sıkıştırırsanız, kim bilir, belki de avaz avaz bağırmaya başlarsınız!"

Andrey Yefimiç hafifçe gülümseyerek:

"Belki de bağırmam," dedi.

"Nasıl olur! Peki, tutalım ki size inme inse ya da küstahın biri, durumundan ve rütbesinden yararlanarak, herkesin içinde size hakaret etse, siz de onun bu davranışının cezasız kalacağını bilseniz, o zaman, şuna buna 'gerçek mutluluğa ermeyi' öğütlemenin ne olduğunu çok iyi anlarsınız!"

Andrey Yefimiç, memnunluğundan ellerini ovuşturarak ve gülerek:

"İşte bu orijinal," dedi. "Sizdeki, bu genelleştirme eğilimini gördükçe hoş bir hayrete kapılmaktan kendimi alamıyorum. Az

önce söylediğiniz, beni karakterize eder nitelikteki sözleriniz ise, gerçekten de olağanüstü. Sizinle konuşmanın bana büyük bir zevk verdiğini söylemekten kendimi alamayacağım. Söylediklerinizi dinledim; şimdi siz de benim söyleyeceklerimi dinlemek lütfunu benden esirgemeyiniz!"

XI

Bu konuşma bir saat kadar sürdü ve görünüşe göre Andrey Yefimiç'in üzerinde derin bir etki bıraktı. Her gün pavyona gelmeye başladı. O buraya sabahları ve öğleden sonraları geliyor, çoğu zaman akşam karanlığı bastırıncaya kadar İvan Dmitriç ile konuşmasını sürdürüyordu. İlk zamanlar İvan Dmitriç ondan çekiniyor, doktorun kötü niyetler beslediğinden kuşkulanıyor ve açıktan açığa hoşnutsuzluğunu belli ediyordu. Sonraları doktora alıştı ve ona karşı takındığı sert davranışların yerini, alaycı bir hoşgörü aldı.

Doktor Andrey Yefimiç'in sık sık Altıncı Koğuş'u ziyarete başladığı haberi hastaneye pek çabuk yayıldı. Ne sağlık memuru, ne Nikita, ne de hastabakıcılar, onun oraya niçin gittiğini, saatlerce orada niçin kaldığını, ne konuştuğunu, niçin reçete yazmadığını anlayabildiler. Doktorun bu davranışı tuhaf karşılandı. Eskiden hiç olmadığı hâlde şimdi Mihayil Averyaniç de artık onu evinde bulamamaya başladı. Daryuşka çok telaşlanmıştı, çünkü şimdi doktor, birasını belirsiz zamanlarda içiyor, hatta bazen öğle yemeklerine bile gecikiyordu.

Haziran sonlarında bir gündü, doktor Hobotov bir iş için Andrey Yefimiç'e gelmişti; onu lojmanında bulamayınca avluda aramaya koyuldu. Bu arada ona, ihtiyar doktorun akıl hastalarının yanında olduğunu söylediler. Hobotov koğuşa girip de koridorda duraklayınca kulağına birtakım konuşmalar çalındı. İvan Dmitriç öfkeli öfkeli şunları söylüyordu:

"Biz hiçbir vakit anlaşamayız ve siz hiçbir zaman düşüncenizi bana kabul ettiremezsiniz! Siz gerçeğin ne olduğunu bilmiyorsunuz ve hiçbir zaman acı çekmemişsiniz; sadece bir sülük gibi, başkala-

rının acısından beslenerek yaşamışsınız! Bense doğduğum günden başlayarak bu ana kadar, aralıksız, hep acı çektim. Bunun için size açıkça söylüyorum: Ben kendimi, her bakımdan sizden üstün ve daha etkili sayıyorum. Bana ders vermek sizin harcınız değildir."

Andrey Yefimiç yavaşça ve kendisini anlamak istemediği için üzgün bir edayla şöyle yanıt verdi:

"Size, hiç de kendi düşüncelerimi kabul ettirmek iddiasında değilim. Dostum, sorun bu değil. Sorun, sizin acı çekmiş, benim de çekmemiş olmam sorunu değildir. Acı ve sevinçler geçici şeylerdir; şimdi onları bir yana bırakalım. Sorun, her ikimizin de düşünce sahibi olmamızdır; biz birbirimizin kişiliğinde düşünmeye ve yargılamaya elverişli insanlar görüyoruz ve bu durum, görüşlerimiz arasındaki ayrım ne olursa olsun, aramızda bir dayanışma doğuruyor. Ah dostum, genel delilikten, ehliyetsizlikten, budalalıktan ne derece bıktığımı ve sizinle her defasında ne büyük bir sevinçle konuştuğumu bir bilseniz! Siz akıllı bir adamsınız, ben sizden hoşlanıyorum."

Hobotov, kapıyı hafifçe araladı ve koğuşun içine bir göz attı. Başı takkeli İvan Dmitriç'le doktor Andrey Yefimiç, yan yana karyolanın üzerine oturmuşlardı. Deli, kaşını gözünü oynatıyor, titremeler geçiriyor ve çırpıntılı hareketlerle kaputuna sarınıyordu. Doktor ise, başını önüne eğmiş, hareketsiz oturuyordu; yüzü kırmızı, bitkin ve kederliydi.

Hobotov omuzlarını kaldırdı, gülümsedi ve Nikita ile bakıştı. Nikita da omuzlarını kaldırdı.

Ertesi gün Hobotov, sağlık memuru ile birlikte pavyona geldi. İkisi de taşlıkta durarak konuşulanları dinledi. Dışarı çıkarlarken Hobotov:

"Bizim dede galiba büsbütün aklını oynattı," dedi.

Pırıl pırıl boyanmış çizmelerini kirletmemek için, dikkatle su birikintilerinin üzerinden atlayarak yürüyen bizim terbiyeli Sergey Sergeyeviç'imiz içini çekerek:

"Allah'ım, sen biz günahkâr kullarını bağışla," dedi. "Sayın Yevgeni Feodoroviç, doğrusu bunu çoktandır bekliyordum."

XII

O günden sonra Andrey Yefimiç, çevresinde bazı gizli şeyler fark etmeye başladı. Hademeler, hastabakıcılar, hastalar kendisiyle karşılaştıkları zaman, meraklı gözlerle ona bakıyor ve sonra aralarında bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Hastane bahçesinde karşılaşmaktan hoşlandığı hastane müdürünün kızı Mâşâ, şimdi, kendisini okşamak için gülerek yanına yaklaşan doktordan, nedense sebepsiz yere kaçıyordu. Posta Müdürü Mihayil Averyaniç onu dinlerken artık "çok doğru" demiyordu; sadece anlaşılmaz bir sıkıntı içinde: "Evet, evet, evet..." diye mırıldanmakla yetiniyor ve doktora, üzgün ve düşünceli bir edayla bakıyordu. Sonra dostuna nedense, artık bira ve votka içmemesini öğütlemeye başladı. Ama nazik bir adam olduğu için bu düşüncesini açıkça değil de, üstü kapalı bir biçimde –ve içki içtikleri için hastalanan, içkiyi bırakınca tamamıyla iyileşen– kâh son derece iyi bir adam olan tabur komutanından, kâh çok iyi bir insan olan alay papazından örnekler vererek belirtti. İki üç kez ziyaretine gelen meslektaşı Hobotov da alkollü içkileri bırakmasını ve görünürde hiçbir neden olmadığı hâlde, bromür almasını salık verdi.

Andrey Yefimiç ağustosta, belediye başkanından, çok önemli bir işle ilgili olarak kendisini gelip görmesini rica eden bir mektup aldı. Belirtilen günde belediye dairesine giden Andrey Yefimiç, orada askerî komutanı, ilçe milli eğitim müfettişini, belediye meclisi üyelerinden birini, Hobotov'u ve kendisine doktor diye tanıtılan şişman, sarışın bir bayı buldu. Söylenmesi güç bir Polonyalı soyadını taşıyan bu doktor, şehirden otuz verst uzaklıkta bir harada oturmakta ve şimdi kasabada, bir başka yere gitmekte oluşu dolayısıyla, bir rastlantı olarak bulunmaktaydı.

Karşılıklı selamlaştıktan ve herkes masanın başına geçip oturduktan sonra, belediye meclisi üyesi, Andrey Yefimiç'e dönerek:

"Burada sizinle ilgili bir dilekçe var," dedi. "Bakınız, Yevgeni Feodoroviç diyor ki, ana binada bulunan eczaneye orası dar gelmektedir. Onu pavyonlardan birine nakletmek gerekiyor. Aslında bu

önemli bir iş değil; eczaneyi pavyonlardan birine nakletmek pekâlâ kabildir; ama gelgelelim, pavyonun onarıma gereksinmesi var."

Andrey Yefimiç biraz düşündükten sonra:

"Evet," dedi, "işi onarımsız geçiştirmek kabil değil. Örneğin köşedeki pavyonu eczane hâline getirmek için, tahminime göre, en aşağı beş yüz rubleye gereksinme vardır. Yararsız bir harcama."

Kısa bir sessizlik oldu.

Andrey Yefimiç, yavaş bir sesle sözünü sürdürdü:

"Ben daha on yıl önce, bu hâliyle hastanenin, kasaba kaynaklarına göre bir lüks sayıldığını bildirmek onuruna ermiştim. Bu hastane 1840'lı yıllarda yapılmıştı. Ama o zamanlar kasabanın kaynakları şimdikinden farklıydı. Kasaba gereksiz inşaat ve fuzuli birtakım memurluklar için çokça para harcıyor. Düşünceme göre, başka bir düzen uygulandığı takdirde bu parayla iki örnek hastane idare edilebilir."

Belediye meclisi üyesi büyük bir canlılıkla:

"Çok iyi," dedi. "Şu başka düzenin ne olduğunu söyler misiniz?"

"Doktorluk servisinin Zemstvo'nun yönetimine verilmesi gerektiğini evvelce arz etmiştim, efendim."

Sarışın doktor gülerek:

"Paraları Zemstvo'ya veriniz," dedi. "O da onları güzelce çalsın!"

Belediye meclisi üyesi gülerek doğruladı:

"Alışıldığı üzere."

Andrey Yefimiç bulanık ve yorgun bir bakışla sarışın doktora baktı ve:

"Biraz insaflı olmak gerek," dedi.

Yeniden bir sessizlik oldu. Çaylar içildi. Nedense çok telaşlı olan askerî komutan masanın üzerinden Andrey Yefimiç'in elini tutarak:

"Doktor," dedi. "siz artık bizi büsbütün unuttunuz! Âdeta bir keşiş oldunuz: İskambil oynamıyorsunuz, kadınları sevmiyorsunuz. Bizimle arkadaşlık etmek sizi sıkıyor."

Ve hepsi birden, aklı başında bir adam için bu kasabada yaşamanın ne kadar can sıkıcı bir şey olduğundan söz etmeye başladılar. Kasabada ne tiyatro, ne de müzik vardı; kulüpteki son danslı suarede, yirmiye yakın dam olduğu hâlde ancak iki kavalye vardı. Gençlik dans etmiyor; sadece büfenin başına üşüşüyor ya da kâğıt oynuyordu.

Andrey Yefimiç, kimsenin yüzüne bakmadan, ağır ağır ve yavaş bir sesle, kasabalıların yaşam enerjilerini, kalplerini, zekâlarını kâğıt oyunlarıyla ve dedikoduyla tüketmelerinin, vakitlerini yararlı konuşmalarla ve okumayla geçirmeyi bilmemelerinin ve istememelerinin, aklın kendilerine verdiği zevklerden yararlanmak isteğini göstermemelerinin üzülünecek, hem de çok üzülünecek bir şey olduğunu anlatmaya koyuldu. "İlginç ve dikkate değer olan sadece akıl ve zekâdır; geri kalan şeyler adi ve süflidir."

Meslektaşını dikkatle dinlemekte olan Hobotov birdenbire sordu:

"Andrey Yefimiç, bugün ayın kaçı?"

Sorduğu soruya yanıt alınca, Hobotov sarışın doktorla birlikte, beceriksizliğini anlayan bir mümeyyiz edasıyla, Andrey Yefimiç'e bugün günlerden hangi gün olduğunu, bir yılda kaç gün bulunduğunu, Altıncı Koğuş'ta olağanüstü bir peygamber bulunduğunun doğru olup olmadığını sormaya başladı.

Andrey Yefimiç bu son soruya yanıt verirken kızardı ve:

"Canım bu bir hasta," dedi. "Ama çok ilginç bir delikanlı." Artık ona hiçbir soru sorulmadı.

Andrey Yefimiç koridorda paltosunu giyerken, askerî komutan elini onun omzuna koydu ve içini çekerek:

"Artık biz ihtiyarların dinlenme zamanı geldi," dedi.

Andrey Yefimiç belediye dairesinden çıkınca bunun, aklî dengesini incelemekle görevli bir komisyon olduğunu anladı. Kendisine sorulan soruları hatırladı, kıpkırmızı oldu ve nedense yaşamında ilk kez olarak doktorluğa karşı derin bir acıma duydu. Doktorların az önceki sınavlarını hatırlayarak kendi kendine: 'Aman Allah'ım,' diye düşündü, 'ama bunlar psikiyatri okuyalı ve sınav

vereli çok olmadı; peki bu kara cahillik nereden geliyor? Bunların psikiyatriden hiç anladıkları yok!'

Ve yaşamında ilk kez kendini hakarete uğramış, öfkelenmiş hissetti.

O günün akşamı Mihayil Averyaniç onu görmeye geldi. Posta müdürü selam vermeden yanına yaklaştı ve iki elinden tutarak heyecanlı bir sesle:

"Azizim, dostum!" dedi. "Benim samimiyetime inandığınızı, beni samimi bir arkadaş saydığınızı kanıtlayınız... Dostum!"

Ve Andrey Yefimiç'in konuşmasına engel olarak heyecanla devam etti:

"Sizi kültürünüzden, ruh soyluluğunuzdan ötürü seviyorum. Beni dinleyiniz, azizim. Bilimin kuralları, doktorları size gerçeği söylemekten alıkoyuyor. Ama ben askercesine bütün çıplaklığıyla gerçeği size söyleyeceğim: Siz hastasınız! Azizim beni affediniz, ama bu bir gerçektir, çevrenizdekiler, uzun zamandan beri bunun farkındadır. Doktor Yevgeni Feodoroviç, dinlenmenizin biraz kendinizi avutmanızın, sağlığınız için bir zorunluluk olduğunu bana şimdi söyledi. Bu çok doğru bir şey! Çok mükemmel bir şey! Bugünlerde izin alarak hava değişimine gideceğim. Dostum olduğunuzu kanıtlayın, birlikte gidelim! Eski günleri canlandıralım!"

Andrey Yefimiç biraz düşündükten sonra:

"Ben kendimi çok iyi hissediyorum," dedi. "Gitmeye gelince, hiçbir yere gidemem. Size olan dostluğumu başka türlü göstermeme izin veriniz!"

Kitapsız, Daryuşka'sız, birasız, niçin olduğunu, nereye olduğunu bilmeden gitmek? Yirmi yılda kurulan yaşama düzenini altüst etmek? Bu düşünce ona ilk ağızda çok yabani ve düşsel göründü. Ama o belediye dairesindeki konuşmayı ve belediyeden evine dönerken duyduğu acı izlenimleri hatırlayınca, birtakım budalaların kendisini deli saydıkları bu kasabadan kısa bir süre için ayrılmak akla yatkın geldi. Ve:

"Peki, nereye gitmek niyetindesiniz?" diye sordu.

"Moskova'ya, Petersburg'a, Varşova'ya... Varşova'da yaşamımın en mutlu beş yılını geçirdim. Ne güzel bir şehir! Azizim, gidelim!.."

XIII

Bir hafta sonra, Andrey Yefimiç'e dinlenmesini, bir başka deyimle, istifasını vermesini önerdiler. O bunu ilgisizce karşıladı. Bundan bir hafta sonra da o ve Mihayil Averyaniç, bir posta arabasına binmiş oldukları hâlde en yakın şimendifer istasyonuna gidiyorlardı. Hava serin, açık, gökyüzü mavi, uzaklar saydamdı. İstasyona olan iki yüz verstlik yolu, yolda iki kez geceleyerek iki günde aldılar. Menzil yerlerinde kirli bardaklarla çay getirildiği zaman Mihayil Averyaniç fena hâlde öfkeleniyor, bütün vücudu tir tir titreyerek: "Susunuz! Tartışma istemez!" diye haykırıyordu. Posta arabasında bulundukları zaman ise durmadan, Kafkasya'ya, Polonya Krallığı'na yaptığı gezileri anlatıyordu. Bunlar ne serüvenler ve ne rastlantılardı! Bağırarak konuşuyor, bu sırada gözleri, yalan söylediği kanısını veren şaşırmış bir hâl alıyordu. Üstelik konuşurken, Andrey Yefimiç'in yüzüne doğru soluyor ve kulağı dibinde kahkahalar atıyordu. Bütün bunlar doktoru rahatsız ediyor, düşünmesine, düşüncelerini bir yere toplamasına engel oluyordu.

Şimendiferde, ekonomik olsun diye üçüncü mevkide, sigara içilmeyen vagonda yolculuk ediyorlardı. Yolcular düzgün insanlardı. Mihayil Averyaniç herkesle pek çabuk tanıştı. Bir sıradan ötekine giderek böyle kötü bir yolda yolculuk etmenin hiç de iyi bir şey olmadığını bağıra bağıra anlatmaya başladı: Her yanda hilecilik vardı. Atla yolculuk etmek daha uygun değil miydi? Günde yüz verst yol aldığın hâlde yine kendini sağlam ve çevik hissederdin! Kötü rekolte, Pinsk bataklıklarının kurutulmasından ileri geliyordu. Genellikle her yanda bir kargaşa hüküm sürüyordu.

Öfkeleniyor, bağırarak konuşuyor ve başkalarına konuşma fırsatı vermiyordu. Gürültülü kahkahalarla ve anlamlı el kol hareketleriyle kesilen bu bitmez tükenmez gevezelikler Andrey Yefimiç'i yoruyordu.

Canı sıkılmış bir hâlde: 'İkimizden hangimiz deliyiz?' diye düşünüyordu. 'Yolcuları hiçbir şekilde rahatsız etmemeye çalışan ben mi, yoksa kendini herkesten daha akıllı ve ilginç sanan, bundan ötürü de kimseye rahat vermeyen bu egoist mi?'

Moskova'da Mihayil Averyaniç, apoletsiz bir asker ceketi ve kırmızı şeritli bir pantolon giydi. Sokakta, başında asker kasketi, sırtında bir kaput olduğu hâlde dolaşıyor, askerler kendisine selam veriyordu. Şimdi Andrey Yefimiç, arkadaşında, bir zamanlar kendisinde bulunan soylulukla ilgili bütün iyi şeyleri yitirerek, sadece kötü şeyleri bırakan bir insan hâli görüyordu. O (Mihayil Averyaniç) hiç de gerekmediği hâlde kendisine hizmet edilmesini seviyordu. Örneğin kibrit, masanın üzerinde, önünde durduğu ve o bunu gördüğü hâlde kibrit getirmesi için garsona sesleniyor; oda hizmetçisinin yanında, don gömlek, iç çamaşırıyla dolaşmaktan sıkılmıyordu. Hiç ayrım gözetmeden bütün garsonlara, hatta ihtiyarlara: "Sen!" diye sesleniyor, öfkelenince de onlara aptal ve sersem demekten çekinmiyordu. Bu durum, Andrey Yefimiç'e aristokratça ama iğrenç görünüyordu.

Mihayil Averyaniç dostunu her şeyden önce İverskaya Kilisesi'ne götürdü. Kendisi orada, yerlere kadar eğilerek ve gözlerinden yaşlar akıtarak ateşli ateşli dua etti. Duasını bitirdiği zaman içini derin derin çekerek:

"Gerçi sen Allah'a inanmazsın ama," dedi, "dua ettiğin zaman ruhunda bir rahatlık hissedersin! Şu tasviri öp dostum!"

Andrey Yefimiç utandı ve tasviri öptü. Mihayil Averyaniç ise dudaklarını uzatarak ve başını sallayarak mırıltıyla dua etmeye başladı; tekrar gözlerinden yaşlar boşandı. Sonra Kremlin'e gittiler. Orada *çar topunu** ve *çar çanını*** gördüler, hatta onu elleldiler.

* Çar topu ya da Rusçasında olduğu gibi "çar top" yani "topların kralı" denilen bu top, dünyanın en büyük toplarından biri olup bir metre çapındadır. *–H. Âli Ediz*

** Çar çanı ya da Rusçasında olduğu gibi "çanların kralı". Bu çan dünyanın en büyük çanlarından biri olup 19 ton ağırlığındadır. Bu çan hiçbir vakit yerine konamadı, düştü ve bir parçası kırıldı. Bugün Kremlin Müzesi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Dış görünüşü bir çadırdan farksızdır. İçinde ferah ferah ayakta olarak altı kişi durabilir. *–H. Âli Ediz*

Moskova Nehri'nin öte yakasındaki manzarayı seyrettiler. Spasitel Kilisesini * ve Rumyantsev Müzesini gezdiler.

Testov'da öğle yemeğini yediler. Mihayil Averyaniç favorilerini okşayarak uzun uzun yemek listesini inceledikten sonra, lokantalarda kendini, evindeymiş gibi hissetmeye alışmış obur bir insan edasıyla:

"Bakalım bugün bize ne yemek yedireceksiniz, meleğim?" dedi.

XIV

Doktor geziyor, seyrediyor, yiyor, içiyor, ama Mihayil Averyaniç'le bir arada bulunmanın verdiği usançtan başka bir şey duymuyordu. O, dostundan kurtulup dinlenmek, ondan kaçmak, saklanmak istiyordu; dostu ise onu yanından bir adım bile ayırmamayı ve elden geldiğince onu eğlendirmeyi kendisi için bir borç sayıyordu. Seyredilecek hiçbir şey olmadığı zamanlar onu sözleriyle oyalıyordu. Andrey Yefimiç buna iki gün katlandı, ama üçüncü gün hasta olduğunu, bütün gününü evde geçirmek istediğini dostuna söyledi. Dostu, bu durum karşısında, kendisinin de evde kalacağını bildirdi. Öyle ya canım, biraz dinlenmek gerekti, bu hâle ayak mı dayanırdı! Andrey Yefimiç, yüzü arkalığa dönük bir hâlde kanepeye uzandı; dişlerini sımsıkı kilitleyerek, dostunun, Fransa'nın er geç Almanya'yı mutlaka yeneceğine, Moskova'da pek çok hileci bulunduğuna, görünüşlerine göre atların değeri üzerine bir yargıda bulunulamayacağına ilişkin hararetli açıklamalarını dinledi.

Doktorun kulaklarında uğultular, kalbinde çarpıntılar başladı. Ama nezaketinden ötürü, dostuna susmasını ya da çıkıp gitmesini rica etmek cesaretini gösteremedi. Bereket versin bir otel odasında kapalı kalmaktan Mihayil Averyaniç'in canı sıkıldı. Yemekten sonra gezmeye çıktı.

---

* Rusça adı *Hram Hrisos Spasitel* olan bu kilise 1812 yılında Moskova Nehri kıyısında, Moskova'nın Napolyon'dan kurtarılışı onuruna yapılmıştır. Çok büyük ve görkemli bir kilise olmakla birlikte, mimari değeri yoktur. Sovyetler Birliği döneminde bu kilise yıkılarak, bunun sağlam temelleri üzerine 300 metre yüksekliğindeki büyük "Sovyet Sarayı" yapılmıştır. *–H. Âli Ediz*

Yalnız kalan Andrey Yefimiç, kendinde hoş bir hafiflik hissetti. Hareketsiz olarak bir kanepenin üzerine uzanıp yatmak ve odada bir başına olduğunu düşünebilmek ne kadar güzeldi! Bir köşeye çekilmeden gerçek mutluluk olamazdı. Şeytan, meleklere yabancı olan bir köşeye çekilme isteğini beslediğinden Allah'a ihanet etmiş olsa gerekti. Andrey Yefimiç, son günlerde gördüğü ve işittiği şeyleri düşünmek istedi, ama Mihayil Averyaniç bir türlü aklından çıkmıyordu.

Doktor, can sıkıntısıyla, aklından şunları geçiriyordu: 'O bir dostluk ve bir iyi yüreklilik eseri olarak izin aldı ve benimle kalkıp geldi. Bu dostça vasilikten daha kötü bir şey olamaz! Hâlbuki o aslında iyi yürekli, yüce gönüllü, neşeli bir adama benziyor; gelgelelim sıkıcı bir adam. Hem de katlanılamayacak kadar sıkıcı. Nitekim öyle insanlar vardır ki sadece iyi ve akıllı sözlerden başka bir şey söylemedikleri hâlde siz yine onların ahmak olduğunu hissedersiniz!'

Bundan sonraki günlerde Andrey Yefimiç hasta olduğunu söylemeye devam ederek odasından çıkmayıp, yüzü kanepenin arkalığına dönük bir hâlde; dostu, sözleriyle kendisini eğlendirmeye çalıştığı zamanlar bunalarak, o odada bulunmadığı zamanlar dinlenerek kanepede yatıyordu. Gerek böyle bir yolculuğa çıktığı için kendisine; gerek her geçen gün gevezeliğini ve laubaliliğini arttıran dostuna içerliyor; düşüncelerini bir türlü ciddi ve yüce bir düzeye çıkaramıyordu.

Kendi miskinliğine içerleyerek: 'İvan Dmitriç'in sözünü ettiği gerçekler bana musallat oluyor,' diye düşünüyordu. 'Ama saçma... Evime dönünce her şey eski hâlini alır.'

Petersburg'da da aynı durum sürdü. Günlerce odasından çıkmıyor, kanepede yatıyor ve ancak bira içmek için kalkıyordu.

Mihayil Averyaniç hiç durmadan, onu Varşova'ya gitmek için sıkıştırıyordu.

Andrey Yefimiç yalvaran bir sesle:

"Aziz dostum," diyordu, "ben oraya ne diye gideyim? Siz yalnız gidiniz, bana da, evime dönmem için izin veriniz! Size yalvarırım."

Mihayil Averyaniç bu sözlere şiddetle karşı çıkıyordu:

"Buna asla razı olamam. Orası olağanüstü bir şehirdir. Ben Varşova'da yaşamımın en mutlu beş yılını geçirdim."

Andrey Yefimiç'in karakteri, düşüncesinde direnmeye elverişli değildi. İstemeye istemeye Varşova'ya gitti.

O burada da odasından çıkmıyor, kanepede yatıyor, kendisine, dostuna ve Rusça anlamamakta direnen garsonlara kızıp duruyordu. Her zamanki gibi kanlı canlı ve neşeli olan Mihayil Averyaniç ise sabahtan akşama kadar şehirde dolaşıyor ve eski dostlarını aramakla vakit geçiriyordu. Birkaç gece dışarıda geceledi. Yine böyle –kim bilir nerede– dışarıda geçirdiği bir gecenin sabahında, sabahleyin pek erken, çok heyecanlı, yüzü kıpkırmızı, saçları darmadağınık bir hâlde otele döndü. Kendi kendine bir şeyler mırıldanarak uzun bir süre odanın içinde bir köşeden öteki köşeye gidip geldi. Sonra duraklayarak:

"Her şeyden önce namus gelir," diye söylendi.

Bir süre daha dolaştıktan sonra başını elleri arasına aldı ve acıklı bir sesle:

"Evet, her şeyden önce namus gelir," dedi. "Bu Babil'e gelme düşüncesinin ilk kez hatırıma geldiği dakikaya lanet olsun!" Doktora dönerek, "Azizim," dedi, "beni bağışlayın: Kumarda kaybettim, bana beş yüz ruble veriniz!"

Andrey Yefimiç beş yüz ruble saydı ve hiçbir şey söylemeden dostuna verdi. Öfkeden ve utancından hâlâ kıpkırmızı duran Mihayil Averyaniç gereksiz yere yemin etti, kasketini başına geçirerek dışarı çıktı.

Yaklaşık olarak iki saat sonra geri dönünce, kendini bir koltuğa attı, derin bir soluk alarak:

"Namusum kurtuldu," dedi. "Dostum, gidelim! Bu melun şehirde bir dakika bile kalmak istemiyorum. Dolandırıcılar! Avusturya casusları!"

İki arkadaş kasabalarına döndükleri zaman, aylardan kasımdı; sokaklar kalın bir kar tabakasıyla örtülüydü. Andrey Yefimiç'in

yerine doktor Hobotov geçmişti. Andrey Yefimiç'in geziden dönüp hastanedeki beylik evi boşaltmasını bekleyerek, hâlâ eski evinde oturuyordu. Aşçım dediği çirkin kadın, daha şimdiden pavyonlardan birine yerleşmişti...

Şehirde hastaneyle ilgili yeni dedikodular dönüyordu. Çirkin kadının hastane müdürüyle kavga ettiği, hastane müdürünün de affedilmesi için, kadının dizlerine kapandığı söyleniyordu.

Kasabaya geldiğinin daha birinci günü Andrey Yefimiç, kendine bir ev aramak zorunda kaldı.

Posta müdürü ürkek bir edayla ona:

"Dostum," dedi, "saygısızlığımı bağışlayınız, kaç paranız var?"

Andrey Yefimiç sessizce üzerindeki parayı sayarak:

"Seksen altı ruble," dedi.

Doktorun verdiği yanıtı anlamayan Mihayil Averyaniç, sıkılarak:

"Ben onu sormuyorum," dedi. "Genel olarak servetiniz ne kadardır, diyorum?"

"Size söyledim ya, seksen altı ruble! Başka hiçbir şeyim yok."

Mihayil Averyaniç, doktoru soylu ve namuslu bir adam biliyordu. Ama yine de onda, en aşağı yirmi bin ruble para bulunduğunu sanıyordu. Şimdi ise, doktorun yoksul olduğunu, geçinecek kadar bile parası olmadığını öğrenince, nedense, birdenbire ağlamaya başladı ve dostunu kucakladı.

XV

Andrey Yefimiç, Biyelova adlı, esnaftan bir kadının üç pencereli, küçücük evinde oturuyordu. Bu evciğin, mutfak hesaba katılmazsa, üç odası vardı. Bunlardan pencereleri sokağa bakan iki odada doktor; öteki odayla mutfakta da, Daryuşka ve üç çocuğuyla Biyelova oturuyordu. Kimi zaman Biyelova'nın sevgilisi sarhoş mujik de gecelemeye geliyor ve gece yarısı çıkardığı rezaletle Daryuşka'nın ve çocuklarının ödünü patlatıyordu. O, eve gelerek mutfağa oturup votka istemeye başladığı zaman herkes tedirgin

oluyordu. Doktor acıdığından, ağlamakta olan çocukları yanına alıyor, onları kendi odasında yere yatırıyor ve bu, ona büyük bir mutluluk veriyordu.

Doktor, yine eskisi gibi saat sekizde kalkıyor, çayını içtikten sonra eski kitaplarını ve dergilerini okumaya koyuluyordu. Yenilerini almak için artık para bulamıyordu. Ya kitapların eski oluşundan ya da durumun değişmiş olmasından, okumak artık onu eskisi kadar ilgilendirmiyor, yoruyordu. Vaktini boş geçirmemek için, kitaplarının ayrıntılı bir kataloğunu hazırlıyor ve kapaklarına birer etiket yapıştırıyordu. Bu tekdüze ve zahmetli iş, ona, okumadan daha zevkli görünüyordu. Bu iş, anlaşılmaz bir biçimde onun düşüncelerini uyuşturuyor, hiçbir şey düşünmüyor ve zaman hızla akıp gidiyordu. Hatta mutfakta oturarak Daryuşka ile patates soymak ya da karabuğday bulgurunu ayıklamak bile ona çok ilgi çekici görünüyordu.

Cumartesi ve pazarları kiliseye gidiyordu. Bir duvarın dibinde duruyor, gözlerini yarı kapayarak söylenen ilahileri dinliyor; babasıyla, anasıyla, üniversiteyle ve dinle ilgili birçok düşünceye dalıyordu. Burada bulunduğu sürece, hem rahatlık hem hüzün duyuyordu. Kiliseden çıkarken de ayinin bu kadar çabuk bitişine üzülüyordu.

Kendisiyle konuşmak için iki kez hastaneye, İvan Dmitriç'i görmeye gitti. Ama her iki seferinde de onu çok heyecanlı ve öfkeli buldu. İvan Dmitriç, çoktandır boş ve anlamsız gevezelikten bıktığı için kendisini rahat bırakmalarını rica etti ve melun, alçak insanlardan, bütün çektiği acılara karşılık, bir başına bir hücreye hapsedilmek gibi bir ödül beklediğini söyledi. Bu kadarcık bir şeyi kendisinden esirgeyecekler miydi?

Andrey Yefimiç her iki seferinde de onunla vedalaşıp ona iyi geceler dileğinde bulunduğu zaman o, bir köpek gibi uluyarak:

"Cehenneme kadar yolun var!" diye haykırdı.

Şimdi Andrey Yefimiç bir üçüncü sefer onu yoklamaya gidip gitmemekte kararsızdı. Hâlbuki canı da gitmek istiyordu.

Eskiden Andrey Yefimiç öğle yemeğinden sonra evinin odalarında dolaşır ve düşünürdü. Şimdiyse, öğle yemeğinden akşam çayına kadar, yüzü kanepenin arkalığına dönük olduğu hâlde kanepede yatıyor ve kendisini bir türlü alt edemediği süfli birtakım düşüncelere kaptırıyordu. Yirmi yılı aşkın hizmetine karşılık, kendisine bir emekli maaşı bağlanmayışına, bir ikramiye verilmeyişine çok üzgündü. Gerçi görevini namusla yapmamıştı; ama namuslu olup olmadıklarına bakılmayarak ayrıcasız bütün memurlara emekli maaşı verilmiyor muydu? Bugünkü adalet anlayışına göre rütbe, nişan, emeklilik, ahlak değerine ve yeteneklere göre değil de, nasıl olursa olsun, genel olarak memuriyete verilmiyor muydu? Bu konuda niçin yalnız o, bir istisna oluştursundu?

Parası hiç yoktu. Bakkalın önünden geçmeye, ev sahibesinin yüzüne bakmaya utanıyordu. Bira borcu otuz iki rubleye çıkmıştı. Biyelova'ya da borcu vardı. Daryuşka gizlice eski elbiseleri ve kitapları satıyor, ev sahibi kadına da, yakında doktorun eline çokça bir para geçeceği yalanını kıvırıyordu.

Andrey Yefimiç, biriktirdiği bin rubleyi yolculuğa harcadığı için kendi kendine kızıyordu. Şimdi bu para onun işine ne kadar yarayacaktı! İnsanların kendisine rahat yüzü vermemelerine de üzülüyordu. Hobotov, hasta meslektaşını ara sıra yoklamayı, kendisi için bir ödev sayıyordu. Andrey Yefimiç, Hobotov'un her şeyinden, yusyuvarlak besili yüzünden, kötü, hoşgörülü edasından, "meslektaş" sözünden, yüksek çizmelerinden tiksiniyordu. Ama hepsinden kötüsü Hobotov'un, Andrey Yefimiç'in tedavisini bir ödev olarak benimsemesi ve gerçekten de tedavi ettiğini sanmasıydı. Her ziyaretinde bir şişe bromür ve revand hapları getiriyordu.

Mihayil Averyaniç de, dostunu yoklamayı ve onu eğlendirmeyi bir ödev sayıyordu. Her defasında sahte bir laubalilikle Andrey Yefimiç'e geliyor, zoraki kahkahalar atıyor ve ona, bugün çok sağlıklı bir yüzü olduğunu, hâlinin Allah'ın inayetiyle gittikçe iyiliğe doğru yüz tuttuğuna teminat veriyordu. Onun bu davranışlarından, dostunun durumunu umutsuz bulduğuna hükmetmek kabildi. Varşova'dan kalma borcunu hâlâ ödememişti; bunun doğur-

duğu ağır utançtan çok üzgün ve tedirgindi, bu yüzden daha çok kahkaha atmaya, daha eğlendirici şeyler anlatmaya gayret ediyordu. Anlattığı hikâye ve fıkralar şimdi ona sonsuzmuş gibi görünüyor ve Andrey Yefimiç'e olduğu kadar kendisine de acı veriyordu.

O geldiği zamanlar Andrey Yefimiç genel olarak, yüzü duvara dönük bir hâlde kanepeye uzanır, dişlerini sımsıkı kilitleyerek onu dinlerdi; ruhunun üzerine, tabaka tabaka köpükler toplanır ve dostunun her ziyaretinden sonra bu köpüklerin arttığını, âdeta boğazına kadar yaklaştığını hissederdi.

Aşağılık duygularını boğmak için o, kendisinin de, Hobotov'un da, Mihayil Averyaniç'in de doğada en küçük bir iz bile bırakmadan er geç yok olup gideceğini düşünmeye çalışırdı. Bir milyon yıl sonra dünyanın çevresinde, uzayda bir ruhun uçtuğunu varsayacak olursak, onun balçıktan ve çıplak kayalardan başka bir şey görmesine olanak olmayacaktı. Her şey; kültür de, ahlak yasası da, dulavratotu ile bile örtünmeden mahva mahkûmdur. Şu hâlde bakkaldan utanmanın, değersiz Hobotov'un, Mihayil Averyaniç'in sıkıcı dostluğunun ne önemi vardı? Bütün bunlar boş ve anlamsız şeylerdi.

Ama artık bu düşüncelerin de bir yararı görülmüyordu. Bir milyon yıl sonraki yeryüzünün hâlini göz önüne getirir getirmez, hemen çıplak kayalıkların arkasından uzun konçlu çizmeleriyle Hobotov ya da kahkahalar atan Mihayil Averyaniç görünür, hatta şu mahcup fısıltısı bile kulağına çalınırdı: "Varşova borcuma gelince, güvercinim, onu da bugünlerde ödeyeceğim... Ne olursa olsun..."

XVI

Bir gün Mihayil Averyaniç, öğleden sonra, Andrey Yefimiç'in kanepede yatmakta olduğu bir sırada geldi. Tam bu sırada bromürü ile Hobotov da çıkageldi. Andrey Yefimiç zorlukla doğruldu, iki eliyle kanepeye dayanarak oturdu.

Mihayil Averyaniç:

"Dostum," diye söze başladı, "bugün yüzünüzün rengi düne göre çok daha iyi. Bugün dinçsiniz, vallahi çok dinçsiniz!"

Hobotov esneyerek:

"Artık iyileşmeli meslektaşım," dedi, "iyileşmeli! Bu tekdüze yaşayıştan herhalde siz de sıkılmaya başlamışsınızdır."

Mihayil Averyaniç neşeli bir edayla:

"İyileşeceğiz," diye devam etti, "hem de yüz yıl daha yaşayacağız! Evet, evet!"

Hobotov:

"Yaşamasına yüz yıl yaşayamayız ama yirmi yıl daha yaşarız," diye avuttu. "Bir şey değil, bir şey değil meslektaşım! Artık bu karanlık düşüncelerden vazgeçiniz!"

Mihayil Averyaniç bir kahkaha atarak ve dostunun dizlerine vurarak:

"Biz daha kendimizi göstereceğiz," dedi. "Kendimizi göstereceğiz! Allah izin verirse önümüzdeki yaz Kafkasya'ya gideceğiz ve bütün Kafkasya'yı atla dolaşacağız. Hop! Hop! Hop! Kafkasya'dan dönüşte, kim bilir, belki de bir düğünümüz olur." Mihayil Averyaniç alaycı bir edayla gözlerini kırptı:

"Sizi evlendireceğiz, sevgili dostum, sizi evlendireceğiz!"

Andrey Yefimiç birdenbire içindeki köpüğün boğazına tıkandığını hissetti; kalbi şiddetle çarpmaya başladı. Hızla ayağa kalkarak ve pencereye doğru yürüyerek:

"Bu adiliktir," dedi. "Adi şeylerden söz ettiğinizin nasıl oluyor da farkında değilsiniz!"

Sözlerine yumuşak ve nazik bir edayla devam etmek istedi; ama bu isteğine rağmen yumruklarını sıkarak başından yukarı kaldırdı. Kıpkırmızı kesilerek ve bütün gövdesiyle titreyerek her zamankine benzemeyen bir sesle haykırdı:

"Beni bırakınız! Dışarı çıkınız! İkiniz de dışarı çıkınız!"

Mihayil Averyaniç'le Hobotov ayağa kalktı. İlkin ona şaşkın şaşkın, sonra da korkuyla baktılar.

Andrey Yefimiç bağırmasına devam etti:

"İkiniz de çıkınız! Ahmaklar! Budalalar! Ne dostluğuna ne de ilacına ihtiyacım var, ahmak adam! Ne iğrenç, ne bayağı bir davranış!"

Hobotov'la Mihayil Averyaniç şaşkın şaşkın birbirlerine bakıp, kapıya doğru geri geri çekilerek, koridora çıktılar. Andrey Yefimiç bromür şişesini kaptığı gibi arkalarından fırlattı. Şişe, kapının eşiğinde gürültüyle kırıldı.

Andrey Yefimiç koridora fırlayarak ağlamaklı bir sesle:

"Cehenneme kadar yolunuz var," diye bağırdı. "Cehenneme kadar!"

Misafirler gidince, Andrey Yefimiç, humma nöbeti içindeymiş gibi tir tir titreyerek kanepeye uzandı ve daha uzun bir süre tekrarlayıp durdu:

"Ahmaklar!.. Budalalar!.."

Yatışınca kafasına ilk gelen düşünce şu oldu: Şimdi zavallı Mihayil Averyaniç herhalde çok utanmış ve çok üzülmüş olmalıydı; bütün bu olan bitenler pek feciydi. Eskiden buna benzer bir olay hiçbir zaman başına gelmemişti. Aklı, terbiye ve nezaketi nerede kalmıştı? Olayları anlayışı, filozofça umursamazlığı ne olmuştu?

Doktor utancından ve can sıkıntısından bütün gece uyuyamadı. Sabahleyin saat onda postaneye gitti ve Mihayil Averyaniç'ten özür diledi.

Duygulanan Mihayil Averyaniç, dostunun elini kuvvetle sıkarak bir iç çekişiyle:

"Olup bitenleri unutalım," dedi. "Geçmişi hatırlayanın gözü kör olsun!"

Ve birdenbire:

"Lübavkin!" diye öylesine bağırdı ki bütün posta dağıtıcıları ve ahali titredi. "Bir sandalye ver!"

Öte yandan, gişeden taahhütlü bir mektup uzatan bir kadına da:

"Sen de biraz bekle, meşgul olduğumu görmüyor musun?" dedi.

Sonra Andrey Yefimiç'e dönerek nezaketle devam etti:

"Artık geçmişi unutalım. Rica ederim dostum, oturunuz!"

Bir dakika kadar sessizce dizlerini ovuşturduktan sonra:

"Size darılmak aklımdan bile geçmemişti," dedi. "Hastalık babamızın oğlu değildir, bunu biliyorum. Dün geçirdiğiniz bunalım

bizi korkuttu. Sonra biz doktorla uzun uzadıya sizden söz ettik. Dostum, hastalığınızla ciddi olarak niçin uğraşmak istemiyorsunuz? Böyle olur mu? Samimiliğimi bağışlayınız ama siz çok elverişsiz koşullar içinde yaşıyorsunuz: Eviniz dar ve pis, size bakan yok, tedavi için paranız yok... Sevgili dostum, doktor ve ben size bütün kalbimizle yalvarıyoruz, öğütlerimizi dinleyiniz: Hastaneye yatınız! Orada, besin, bakım ve tedavi iyidir. Yevgeni Feodoroviç, söz aramızda, kötü bir eğitim görmüş olmasına rağmen işinin ehli bir adamdır; ona tamamıyla güvenebilirsiniz! Sizinle ilgileneceğini bana vadetti."

Andrey Yefimiç, posta müdürünün bu samimi ilgisinden ve birdenbire yanaklarında parlayıveren gözyaşlarından duygulandı. Elini kalbinin üzerine koyarak mırıldandı:

"Sayın dostum, inanmayınız! Onlara inanmayınız! Bu yalandır! Benim bütün hastalığım, yirmi yılda bütün kasabada bir akıllı insan bulabilmem ve bu bulduğum kişinin de bir deli oluşudur. Benim hiçbir hastalığım yok. Ben sadece çıkışı olmayan bir kısırdöngüye düştüm. Benim için hepsi bir, her şeye hazırım."

"Hastaneye yatınız, aziz dostum!"

"Bir çukur da olsa bence hepsi bir."

"Her konuda Yevgeni Feodoroviç'in sözünü dinleyeceğinize bana söz veriniz, dostum."

"Hay, hay, söz veriyorum. Ama sayın dostum, tekrar ediyorum, ben bir kısırdöngünün içine düştüm. Şimdi her şey, hatta dostlarımın candan ilgisi bile, beni bir şeye, mahvolmaya doğru itmektedir. Ben mahvoluyorum ve bunu itiraf etmek cesaretini de gösteriyorum."

"Dostum, siz iyileşeceksiniz!"

"Bunu söylemek neye yarar? Benim şimdi duyduğum şeyleri, yaşamlarının sonunda duymayan pek az insan vardır. Böbreklerinizde bir bozukluk olduğunu ya da kalbinizin büyüdüğünü size söyleseler veya deli ya da cani olduğunuzu iddia etseler, yani, bir kelimeyle, çevrenizdeki insanlar birdenbire dikkatlerini size çe-

virseler, çıkışı olmayan bir kısırdöngüye düştüğünüzü biliniz! Bu daireden çıkmaya çalıştıkça, yolunuzu daha çok şaşıracaksınız! Teslim olunuz, çünkü artık hiçbir insan gücü sizi kurtaramayacaktır. Ben böyle sanıyorum."

Bu arada gişenin önünde bir yığın halk birikmişti. Andrey Yefimiç işe engel olmamak için ayağa kalktı ve izin istedi. Mihayil Averyaniç, doktordan bir kez daha söz aldı ve onu dış kapıya kadar geçirdi.

Aynı günün akşamı Hobotov sırtında kısa kürkü, ayağında uzun çizmeleri olduğu hâlde ansızın Andrey Yefimiç'e geldi. Ve ona, sanki dün hiçbir şey olmamış gibi:

"Meslektaşım," dedi, "size ufak bir işim düştü. Sizi çağırmaya geldim: Benimle bir konsültasyona gelir misiniz?"

Hobotov'un, bir gezintiyle onu avutmak ya da gerçekten de ona üç beş kuruş kazandırmak istediğini sanan Andrey Yefimiç giyindi ve onunla birlikte sokağa çıktı. Dünkü suçunu unutturmak ve Hobotov'la barışmak fırsatını bulduğundan memnundu. Dünkü olaydan hiç söz etmeyen ve kendisini bağışlayan Hobotov'a candan müteşekkirdi. Hobotov gibi kültürsüz bir adamdan böyle bir nezaket hiç beklenmezdi.

Andrey Yefimiç sordu:

"Peki, hastanız nerede?"

"Yanımda, hastanede. Ne zamandır size göstermek istiyordum. Çok ilginç bir vaka..."

Hastanenin avlusuna girdiler ve asıl binayı dolaşarak delilerin bulunduğu pavyona doğru yöneldiler. Bütün bunlar, nedense sessizce oluyordu. Pavyona girdikleri zaman Nikita, âdeti olduğu üzere fırladı ve vaziyet aldı.

Andrey Yefimiç'le birlikte Altıncı Koğuş'a girerlerken Hobotov yarım sesle:

"Hastalardan birinin ciğerlerinde komplikasyon olmuş, siz beni burada bekleyiniz, ben şimdi gelirim. Hastayı dinleme aleti bulup getireceğim," dedi. Ve çıkıp gitti.

XVII

Ortalık kararıyordu. İvan Dmitriç, başı yastığa gömülü bir hâlde yatağında yatıyordu. İnmeli hasta kımıldamadan oturuyor, sessizce ağlıyor ve dudaklarını oynatıyordu. Şişman mujik ve eski mektup ayırıcısı uyuyorlardı. Ortalık sessizdi.

Andrey Yefimiç, İvan Dmitriç'in karyolasına oturmuş bekliyordu. Aradan yarım saat geçtikten sonra Hobotov'un yerine, kucağında hasta kaputu, birtakım çamaşırlar ve terlikler olduğu hâlde, Nikita koğuşa girdi, yavaşça:

"Lütfen giyininiz asaletli efendimiz," dedi.

Sonra boş ve herhalde az önce getirilmiş olan bir karyolayı göstererek ekledi:

"İşte yatağınız, lütfen buraya. Bir şey değil, inşallah iyileşirsiniz!"

Andrey Yefimiç her şeyi anladı. Bir kelime söylemeden Nikita'nın gösterdiği yatağa girdi ve oturdu. Nikita'nın ayakta beklediğini görünce çırılçıplak soyundu ve bir utangaçlık duydu. Sonra hastanenin çamaşırlarını giydi. Külot çok kısa, gömlek çok uzundu. Kaput, isli balık kokuyordu.

Nikita:

"İnşallah iyileşirsiniz," diye tekrarladı.

Ve Andrey Yefimiç'in elbiselerini kucaklayarak dışarı çıktı, arkasından kapıyı kilitledi.

Utançla kaputuna sarınan ve bu yeni kılığıyla bir mahpusa benzediğini hisseden Andrey Yefimiç:

'Ne fark eder?' diye düşündü, 'Benim için hepsi bir... Bir frakın, bir üniformanın ya da bir hastane kaputunun bence hiç farkı yok...'

Ama saati ne olmuştu? Ya, yan cebindeki bloknotu? Sigaraları... Nikita elbiselerini nereye götürmüştü? Şimdi galiba, ölünceye kadar ne pantolon, ne yelek, ne de çizme giyecekti. Bütün bunlar ilk anda ona tuhaf, hatta inanılmaz göründü. Andrey Yefimiç şimdi bile, Biyelova'nın eviyle Altıncı Koğuş arasında hiçbir ayrım bulunmadığı, bu dünyadaki her şeyin boş ve anlamsız olduğu ka-

nısındaydı. Hâlbuki bu arada elleri titriyor, ayakları donuyordu. Ve yakında İvan Dmitriç'in uyanarak kendisini hastane kaputuyla göreceği düşüncesi onu ürkütüyordu. Ayağa kalktı, birkaç adım attı ve tekrar oturdu.

İşte, yarım saat, bir saat oturdu ve bu hâl, üzüntü verecek kadar onu sıktı. Acaba burada, bu insanlar gibi, bir gün, bir hafta, hatta yıllarca yaşayabilecek miydi? Merak ederek oturdu, dolaştı ve yeniden oturdu. Hatta gidip pencereden bakmak ve yeniden koğuşun içinde bir köşeden öteki köşeye gidip gelmek de mümkündü. Peki ya sonra? Ömrü boyunca bir put gibi burada oturup düşünecek miydi? Hayır bu mümkün değildi.

Andrey Yefimiç yattı, ama yatmasıyla kalkması bir oldu. Kolunun yeniyle alnındaki soğuk terleri sildi ve bütün yüzünün balık isi kokusuna bulandığını hissetti. Tekrar odanın içinde dolaştı.

Hayretle kollarını açarak:

"Herhalde işin içinde bir yanlışlık var," diye söylendi. "Durumu anlamak gerek, burada bir yanlışlık var..."

Bu sırada İvan Dmitriç uyandı. Yatağının içinde oturdu, yüzünü yumruklarına dayadı. Tükürdü. Sonra, ilgisiz bakışlarla doktora baktı ve görünüşe göre ilk anlarda hiçbir şey anlamadı. Ama çok geçmeden uykulu yüzü, zalim ve alaycı bir hâl aldı. Bir gözünü kapayarak yarı uykulu kısık bir sesle:

"Aha, sizi de buraya tıktılar, benim küçük güvercinim!" dedi. "Çok güzel! Bugüne kadar başkalarının kanını siz içtiniz, şimdi de sizinkini içecekler! Çok güzel!"

İvan Dmitriç'in sözlerinden ürken Andrey Yefimiç:

"İşin içinde bir yanlışlık var," dedi.

Ve omuzlarını kaldırarak tekrar etti:

"İşin içinde bir yanlışlık olmalı!"

İvan Dmitriç ikinci kez tükürdü ve yattı.

"Melun yaşam!" diye homurdandı. "İşin acı ve can sıkıcı yanı bu yaşamın, çekilen acılara karşı bir ödülle ya da operada olduğu gibi aşırı bir saygı ve ululamayla değil de ölümle bitişidir. Hademeler ge-

lir ve ölüyü kollarından ve bacaklarından yakaladıkları gibi bodruma sürüklerler. Bırr! Ama ne zararı var? Buna karşılık öteki dünyada da biz bayram edeceğiz! Ben öteki dünyadan bir hayalet hâlinde buraya gelip, bu ifritleri korkutacağım. Saçlarını ağartacağım!"

Moyseyka içeri girdi, doktoru görünce elini uzatarak:

"Bana bir kapikçik ver!" dedi.

XVIII

Andrey Yefimiç pencereye yaklaştı ve kırlara baktı. Artık gece olmuştu. Ufkun sağ yanından, soğuk ve kıpkızıl bir ay doğuyordu. Hastanenin tahta perdesinden, yüz *sajen** kadar ileride, taştan duvarla çevrili beyaz, yüksek bir bina görünüyordu. Burası, hapishane idi. Andrey Yefimiç:

"İşte gerçek!.." diye düşündü ve korktu.

Ay da, hapishane de, tahta perdedeki çiviler de, kemik yakan fabrikanın uzak alevleri de korkunçtu.

Arkada biri içini çekti. Andrey Yefimiç etrafına bakındı; gülümseyen ve alaycı alaycı bir gözünü kırpan, göğsü nişanlı ve sırmalı bir adam gördü. Bu da ona korkunç göründü.

Andrey Yefimiç, ayda ya da hapishanede hiçbir özellik olmadığına, aklı başındaki insanların da nişan taktıklarına, zamanla her şeyin yok olup balçık hâline geleceğine kendini inandırmaya çalıştı. Ama birdenbire, onu bir umutsuzluk sardı. İki eliyle parmaklığa sarıldı ve bütün gücüyle onu sarstı. Lakin sağlam parmaklık kımıldamadı bile.

O zaman, korkusunu azaltmak için İvan Dmitriç'in yatağına gitti ve oturdu. Titreyerek ve soğuk terlerini silerek:

"Azizim," dedi, "ben cesaretimi yitirdim, umutsuzluğa düştüm."

İvan Dmitriç alay ederek:

"Biraz felsefe yapınız," dedi. "Aman yarabbi!.. Evet, evet... Siz, bir

* *Sajen*: 2,134 metre tutan bir uzunluk ölçüsüdür. –*H. Âli Ediz*

zamanlar, Rusya'da felsefe bulunmadığını, ama en bayağı insanlara varıncaya kadar, herkesin felsefeden söz ettiğini söylemiştiniz!.."

Andrey Yefimiç, âdeta acındırmak istiyormuş gibi ağlamaklı bir sesle devam etti:

"Ama bayağı, adi insanların felsefe yapmasının kimseye zararı yok. Lakin dostum, bu zalim neşenin sebebi ne? Hem bu bayağı insanlar mademki tatmin edilmemişlerdir, felsefe yapmamalarına olanak mı var? Akıllı, bilgili, gururlu, özgürlüksever, Allah'ın istediği gibi bir adam için, pis bir taşra kasabasında doktorluk etmekten ve ömrü boyunca şişe çekmekten, sülük ve yakı yapıştırmaktan başka çare kalmıyor. Bu şarlatanlıktır, ahmaklıktır. Adiliktir! Oh, Allah'ım!"

"Saçma şeyler söylüyorsunuz! Doktorluğu beğenmiyorduysanız vekil olmalıydınız!"

"Biz hiçbir şey, hiçbir şey olamayız!.. Azizim, biz zayıf adamlarız!.. Ben ilgisiz bir adamdım. Sağlam ve cesur düşünürdüm. Ama cesaretimi yitirmem için yaşama biraz sertçe dokunmam yetti. Tam bir dermansızlık... Biz zayıf insanlarız, acınacak insanlarız. Siz de öylesiniz azizim... Siz akıllı ve soylusunuz! Annenizden emdiğiniz sütle birlikte, ondan soylu huylar da kaptınız! Ama yaşama atılır atılmaz yoruldunuz ve hastalandınız! Zayıfız, zayıf!.."

Karanlığın basmasıyla birlikte, korku ve hakarete uğrama duygusundan başka tedirgin edici daha bazı şeyler de Andrey Yefimiç'e sıkıntı veriyordu. Sonunda, bunun sigara ve bira içme isteği olduğunu anladı.

"Ben buradan çıkacağım azizim," dedi. "Buraya ışık getirmelerini söyleyeceğim! Ben böyle kalamam. Buna katlanamam."

Andrey Yefimiç kapıya doğru gitti ve kapıyı açtı. Ama Nikita hemen yerinden fırladı ve onun yolunu kesti.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. "Olmaz olmaz! Şimdi uyku zamanı."

Andrey Yefimiç şaşırdı:

"Ama ben bir dakika için çıkacağım, şöyle avluda biraz dolaşacağım."

"Olmaz olmaz, yasaktır. Bunu siz de biliyorsunuz!"

Nikita gürültüyle kapıyı kapadı ve sırtıyla kapıya dayandı.

Andrey Yefimiç omuzlarını silkerek sordu:

"Ama ben buradan çıkarsam bundan kime ne? Anlamıyorum!" Titrek bir sesle ekledi: "Nikita, benim dışarı çıkmam gerek. Buna ihtiyacım var."

Nikita, öğüt verici bir edayla:

"Düzeni bozmayınız! Bu iyi bir şey değil," dedi.

İvan Dmitriç birdenbire bağırarak sıçradı:

"Hangi şeytanın işidir bunlar? Bizi ne hakla dışarı çıkmaktan alıkoyuyor? Ne cesaretle bizi burada alıkoyuyor? Yargılamadan hiç kimsenin özgürlüğünün sınırlanamayacağı açıkça yazılıdır. Bu zorbalıktır! Bu baskıdır."

İvan Dmitriç'in bağırmasından cesaretlenen Andrey Yefimiç:

"Tabii bu zorbalıktır," dedi. "Benim dışarı çıkmam gerek, dışarı çıkmak zorundayım! Onun hakkı yok! Bırak da dışarı çıkayım, diyorum sana!"

İvan Dmitriç kapıyı yumruklayarak:

"İşitiyor musun, hayvan herif!" diye bağırdı. "Aç kapıyı, yoksa kırarım. Deri yüzücü herif!"

Andrey Yefimiç, bütün bedeniyle titreyerek:

"Aç!" diye haykırdı. "Ben istiyorum!"

Nikita, kapının öte tarafından cevap verdi:

"Biraz daha söylen, biraz daha!"

"Hiç olmazsa git de, Yevgeni Feodoroviç'i buraya çağır! Burayı onurlandırması için benim rica ettiğimi söyle!.. Bir dakika için!"

"Zaten yarın sabah kendiliğinden gelecek!"

İvan Dmitriç bu arada sözüne devam etti:

"Bizi asla bırakmayacaklar. Bizi burada çürütecekler! Hey Allah'ım, acaba öbür dünyada gerçekten de cehennem yok mu ve bu alçaklar affedilecekler mi? Öyleyse adalet nerede? Aç alçak herif, boğuluyorum," diye tiz bir sesle haykırdı ve kapıya yüklendi; "Kafamı parçalayacağım! Katiller!"

Nikita hızla kapıyı açtı, Andrey Yefimiç'i iki eliyle ve diziyle kabaca itti. Sonra alabildiğine hız alarak adamcağızın suratına

bir yumruk indirdi. Andrey Yefimiç, muazzam, tuzlu bir dalganın kendisini baştan aşağı örttüğünü ve karyolaya doğru sürüklendiğini sandı. Gerçekten de ağzında bir tuz tadı vardı: Herhalde dişleri kanamış olacaktı. Âdeta yüzecekmiş gibi ellerini salladı ve birinin karyolasına tutundu, bu sırada da Nikita'nın iki kez sırtına vurduğunu hissetti.

İvan Dmitriç de keskin bir çığlık attı. Herhalde onu da dövüyorlardı.

Sonra her şey sustu. Hafif bir ay ışığı, parmaklıkların arasından süzülüyor, döşemenin üzerinde ağa benzer bir gölge uzanıyordu. Ortalık korkunçtu.

Andrey Yefimiç yattı, soluk alamıyordu. Büyük bir dehşet içinde ikinci kez vurmalarını bekliyordu!.. Sanki birisi, bir orak alarak ona saplamış ve birkaç sefer göğsünün ve bağırsaklarının içinde bunu döndürmüştü.

Acısından yastığı ısırdı, dişlerini sıktı ve birdenbire, bu karışıklık arasında, çok açık olarak kafasında korkunç, dayanılmaz bir düşünce parladı: Demek ki, ay ışığı altında siyah gölgeler hâlinde görünen bu insanlar da, yıllarca, her gün böyle bir acı çekmişlerdi. Yirmi yılı aşkın bir süre içinde nasıl oluyor da o bunu anlamamış, anlamak istememişti? O acıyı bilmiyordu, acı üzerine hiçbir düşüncesi yoktu. Demek suçsuzdu. Ama vicdanı, Nikita gibi laf anlamaz, kaba vicdanı, onu tepeden tırnağa kadar donmaya zorlamıştı.

Yerinden fırladı. Bütün gücüyle haykırmak ve hemen Nikita'yı, sonra Hobotov'u, hastane müdürünü, en son da kendini öldürmeye koşmak istedi. Ama göğsünden bir ses bile çıkmadı, bacakları ona boyun eğmedi. Tıkanacak gibi kaputunu ve gömleğini şiddetle üzerinden çekti, parçaladı ve hissiz olarak yatağın üzerine düştü.

XIX

Ertesi sabah başı ağrıyor, kulakları uğulduyordu, bütün bedeninde hâlsizlik duyuyordu. Dünkü zayıflığını hatırlamaktan herhangi bir utanç duymadı. Dün güçsüzdü, aydan bile korkuyordu. Eskiden

varlıklarından bile kuşku duyduğu birtakım düşünce ve duygularını açıkça söylüyordu. Örneğin, felsefe yapan adi tabakanın tatmin edilmemiş olmaları gibi... Ama şimdi ona her şey vız geliyordu.

Yemiyor, içmiyor, hareketsiz yatıyor ve susuyordu. Kendisine soru sorulduğu zaman: 'Benim için hepsi bir, yanıt vermeyeceğim, hepsi bir benim için,' diye düşünüyordu.

Öğleden sonra Mihayil Averyaniç geldi, yüz gram çayla yarım kilo marmelat getirdi. Daryuşka da geldi. Yüzünde şaşkın bir acı olduğu hâlde, bütün bir saat onun yatağı yanında durdu. Hobotov da onu yoklamaya geldi. Beraberinde bir şişe bromür getirmişti. Çıkarken de Nikita'ya, koğuşu bir şeyle tütsülemesini emretti.

Akşama doğru Andrey beyin kanamasından öldü. İlkin ona şiddetli bir titreme geldi. Sonra bir kusma başladı. İğrenç bir şeyin, ta parmaklarına varıncaya kadar bütün gövdesine girdiğini, midesinden başına yükseldiğini, gözlerini, kulaklarını kapladığını sandı. Andrey Yefimiç son deminin geldiğini anladı ve İvan Dmitriç'in, Mihayil Averyaniç'in ve milyonlarca insanın ölümsüzlüğe inandıklarını hatırladı. Ya gerçekten de ölümsüzlük varsa? Ama o ölümsüzlüğü istemiyordu. Ölümsüzlüğü ancak bir an için hatırlamıştı. Dün onlar üzerine bazı şeyler okuduğu olağanüstü güzel ve görkemli bir ceylan sürüsü önünden geçti. Sonra bir kadın kendisine bir taahhütlü mektup uzattı. Mihayil Averyaniç bir şeyler söyledi. Sonra her şey kayboldu ve Andrey Yefimiç sonsuz unutuluşa gömüldü.

Hademeler geldi, onu kollarından ve bacaklarından tutarak hastane kilisesine götürdüler. O, orada gözleri açık olarak masanın üzerinde yattı, geceleyin ay ışığı onu aydınlattı.

Sabahleyin Sergey Sergeyeviç geldi. İsa'nın çarmıha gerilmiş tasviri karşısında sofuca dua etti ve eski şefinin gözlerini kapadı.

Bir gün sonra da Andrey Yefimiç'i gömdüler. Cenaze töreninde Mihayil Averyaniç'le Daryuşka'dan başka kimsecikler yoktu.

1892

Başlıksız Bir Hikâye

Beşinci yüzyılda da güneş, tıpkı şimdiki gibi, her sabah doğar, her akşam uykuya yatardı. Sabahleyin, güneşin ilk ışınları çiylerle öpüşürken, yeryüzü canlanır, hava, sevinç, neşe, umut sesleriyle dolardı. Akşamları ise aynı yeryüzü sessizleşir, somurtkan karanlıkların içinde kaybolurdu. Her gün bir önceki güne, her gece bir önceki geceye benzerdi. Seyrek olarak, bulutlar yoğunlaşır, öfkeli öfkeli gök gürler ya da uyuklayan bir yıldız gökte kayardı. Kimi zaman, yüzü sararmış bir papaz koşa koşa gelir, manastırdan pek de uzak olmayan bir yerde bir kaplan gördüğünü anlatırdı. Ve hepsi bu kadar işte. Sonra yine birbirine benzeyen günler günleri, geceler geceleri izlerdi.

Papazlar çalışır, dua ederdi. Manastırın ihtiyar başpapazı org çalar, Latince şiirler yazar, müzik parçaları bestelerdi. Bu olağanüstü ihtiyarın sayılamayacak kadar çok engin yeteneği vardı. Öylesine ustaca org çalardı ki, yaşamlarının sonuna doğru kulakları ağırlaşan en ihtiyar papazlar bile, onun hücresinden org ezgileri yükseldiği zaman, gözyaşlarını tutamazdı. En basit şeylerden, örneğin ağaçlardan, yırtıcı hayvanlardan veya denizden söz ettiği zaman, gülümsemeden ya da ağlamadan onu dinleyemezlerdi. Sanki onun ruhunda da, orgundaki ezgilerin ahengi gizliydi. Öfkelendiği veya güçlü bir sevince kapıldığı ya da korkunç ve azametli bir şeyden söz etmeye başladığı zaman, tutkulu bir esin onun benliğini sarar, şimşekler çakan gözlerinden yaşlar boşanır, yüzü kızarır, sesi gök gürlemesini andırırdı. Onu dinleyen papazlar, ondaki esinin ruhlarını büyülediğini hissederlerdi. Bu çok güzel, bu eşsiz dakikalarda başpapazın gücü sonsuzlaşırdı. O anlarda ma-

nastırdaki papazlara, denize atlamalarını buyursa, hepsi de büyük bir sevinçle onun buyruğunu yerine getirirlerdi.

Tanrı'yı, yeri, göğü övdüğü müziğinde, şiirinde, sesinde papazlar sürekli bir sevinç ve neşe kaynağı bulurlardı.

Öyle anlar olurdu ki, tekdüze yaşamlarında ağaçlar, çiçekler, ilkbahar, sonbahar, denizin uğultusu onları bıktırır, gürültü onları yorar, kuş cıvıltıları kulaklarına tatsız gelirdi. Ama ihtiyar başpapazın yetenekleri tıpkı ekmek gibi, onlara her gün gerekliydi.

Aradan yıllar geçti. Birbirine benzeyen günler günleri, geceler geceleri izledi. Manastırın çevresinde, yabani kuşlardan, yırtıcı hayvanlardan başka bir canlı görülmedi. İnsanların bulunduğu köy ve kasabalar, manastırdan uzaktı. Manastırdan oralara gitmek ya da oralardan manastıra gelmek için, yüz kilometrelik bir çölü aşmak gerekiyordu. Çölü aşmayı ancak yaşamını küçümseyenler, yaşamaktan vazgeçenler göze alıyor ve bir mezara gelir gibi manastıra geliyorlardı.

Bunun içindir ki, bir kentli, yaşamayı seven sıradan bir günahkâr, bir gece kapılarını çaldığı zaman papazlar çok şaşırmıştı. Bu adam, başpapazdan, kendisini kutsamasını ve dua etmeye izin vermesini rica etmeden önce yiyecek ve şarap istedi. Kentten bu çöle nasıl olup da geldiği sorusuna da, uzun bir avcılık hikâyesiyle karşılık verdi: Ava gitmiş, şarabı fazla kaçırmış ve yolunu şaşırmıştı. Papaz olup ruhunu kurtarması önerisine karşılık da, gülümseyerek: "Ben sizin yoldaşınız olamam," demişti.

Karnını doyurduktan ve şarabını içtikten sonra kendisine hizmet eden papazları iyice bir süzmüş, sitemli sitemli başını sallamış ve onlara şunları söylemişti:

"Siz papazlar, burada hiçbir şey yapmıyorsunuz! Yalnız yiyip içmeyi biliyorsunuz. İnsan ruhu böyle mi kurtarılır? Düşünün bir kez: Siz burada rahat rahat oturup, yiyip içer ve mutluluk hayalleri kurarken, yakınlarınız mahvolup cehenneme gidiyor. Kentte neler olup bittiğine bir bakınız! Halkın bir bölümü açlıktan kırılırken, öteki bölümü, altınlarını ne yapacağını bilmiyor. Bala üşüşen si-

nekler gibi, zevk ve eğlence çirkeflerinde boğulup gidiyor. İnsanlarda ne din, ne doğruluk kalmış! Onları kurtarmak kimin ödevi! Herhalde sabahtan akşama kadar oturup içen benim gibilerinin değil. Allah size bu ruhu, bu yüreği, bu inancı, bu dört duvar arasında oturup hiçbir şey yapmamak için mi verdi?"

Kentlinin bu sarhoş sözleri küstahça ve yakışıksızdı. Ama bunlar, manastırın başpapazı üzerinde tuhaf bir etki yaptı. İhtiyar, çömezleriyle bakıştı, sarardı ve:

"Kardeşler," dedi. "Adam doğru söylüyor! Gerçekten de zavallı insanlar, cehalet ve ruh zayıflığı yüzünden günah ve imansızlık çirkefinde mahvolup duruyor. Biz ise, sanki bu iş bizi ilgilendirmiyormuş gibi yerimizden kımıldamıyoruz. Niçin onlara gidip unuttukları Tanrı'yı hatırlatmayalım?"

Şehirlinin sözleri ihtiyara çok dokunmuştu. Ertesi gün asasını aldığı gibi, çömezleriyle vedalaştı ve kente yollandı. Manastırın papazları böylece, onun müziğinden, sözlerinden ve şiirlerinden yoksun kaldı.

Papazların canı bir ay, iki ay çok sıkıldı. Ama ihtiyar görünürde yoktu. Derken, üçüncü ayın sonunda, onun asasının bildik sesi duyuldu. Papazlar, onu karşılamaya koştu, kendisini soru yağmuruna tuttu. Başpapaz onlarla buluştuğuna sevinecek yerde acı acı ağlamaya başladı ve bir kelime bile söylemedi. Papazlar, onun çok ihtiyarladığını ve zayıfladığını fark etti. Yüzü yorgun ve derin bir horlanma izi taşımakta idi. Ağlamaya başlayınca, horlanmış bir insan izlenimi vermekteydi.

Öteki papazlar da ağlamaya başladı ve büyük bir duyarlılıkla, onun niçin ağladığını, yüzünün neden böyle üzgün bir görünüş taşıdığını soruşturmaya başladı. Ama ihtiyar, bir kelime bile söylemedi, gidip hücresine kapandı. Tam yedi gün, hiçbir şey yemeden, hiçbir şey içmeden, org çalmadan hücresinde kaldı ve ağladı. Kapısını vurmalarına ve üzüntüsünü anlatma ricalarına, derin bir sessizlikle karşılık verdi.

İhtiyar sonunda hücresinden çıktı. Çömezlerini çevresine toplayıp, ağlamaklı, horlanmış bir yüzle ve hoşnutsuzlukla, son üç ay içinde başına gelenleri anlatmaya başladı. Manastırdan kente kadar olan yolu anlatırken, sesi sakin, gözleri gülümsüyordu. Anlattığına göre, yolda, kuşlar ona şarkı söylüyor, dereler şırıldıyor, genç umutlar ruhunu heyecanlandırıyormuş. Hem gidiyor, hem de kendini savaşa giden ve geleceğine inanan bir er olarak hissediyormuş. Yolda, şiirler düzerek, hayaller kurarak, yolun nasıl bittiğinin bile farkında olmamış.

Ama kentten ve insanlardan konuşmaya başlayınca, sesi titredi, gözleri çakmak çakmak oldu, bütün bedeni öfke ile tutuştu. Kente girdiği zaman rastladığı ve gördüğü şeyleri ömründe ne görmüş, ne de aklına getirmeye cesaret etmişti. Ancak burada, ömründe ilk kez, ihtiyarlığında, şeytanın ne kadar güçlü, kötülüğün ne kadar güzel, insanların ne kadar değersiz, zayıf ve yüreksiz olduğunu anlamış ve görmüştü. Kötü bir rastlantı olarak ilk girdiği ev, zevk ve eğlence eviydi. Çok parası olan yaklaşık elli kişi, yiyor ve alabildiğine şarap içiyordu. Başlarına şarap vuran bu insanlar şarkı söylüyor, Tanrı'dan korkan insanların söylemeye cesaret edemeyeceği korkunç ve edepsizce laflar ediyordu. Sınırsızca özgür, dinç ve mutlu olan bu insanlar, ne Tanrı'dan, ne şeytandan, ne de ölümden korkuyor, canları ne isterse onu yapıyor, tutkularının onları sürüklediği yere gidiyorlardı. İçtikleri şarap ise temizdi, kehribar gibiydi, altın yaldızlı kıvılcımlar saçıyordu. Herhalde çok tatlı ve mis gibi kokulu olmalıydı. Çünkü onu her içen, mutlu mutlu gülümsüyor ve daha içmek istiyordu. İnsanların gülümseyişine o da bir gülümseyişle karşılık veriyor ve onu içtikleri zaman, âdeta tatlılığında nasıl şeytanca bir güzellik taşıdığını biliyormuş gibi neşeli neşeli kıvılcımlanıyordu.

İhtiyar, gittikçe öfkelenerek ve öfkesinden ağlayarak, gördüklerini anlatmaya devam etti. İhtiyar, bu zevk ve eğlence düşkünü kişilerin çevresinde toplandıkları masanın ortasında, yolunu şaşırmış yarı çıplak bir kadın duruyordu, diye anlattı. Doğada bun-

dan daha güzel, bundan daha çekici birini bulmak çok zordu. Bu engerek yılanı kadın, gençti. Uzun saçlıydı, kara gözlü, esmer tenli, kalın dudaklı idi. Edepsiz ve küstahtı, kar gibi bembeyaz dişlerini göstererek gülümsüyor, âdeta: "Bakın, bakın, ben ne kadar edepsiz, ne kadar güzelim!" demek istiyordu. İpek kumaş, güzel kıvrımlar hâlinde omuzlarından dökülüyordu; ama güzellik, elbise altında gizli kalmak istemiyor, tıpkı körpe sebzelerin bahar toprağının göğsünden fışkırması gibi, kıvrımların arasından hırsla meydana çıkıyordu. Bu edepsiz kadın, şarap içiyor, şarkı söylüyor ve onu isteyen herkese kendini veriyordu.

Daha sonra ihtiyar, öfke ile kollarını sallayarak at yarışı alanlarından, boğa güreşlerinden, tiyatrolardan, çıplak kadın resmi ve heykeli yapılan sanat atölyelerinden söz etti. İhtiyar, âdeta görünmeyen bir müzik aletini çalar gibi, güzel, düzgün, uyumlu konuşuyordu. Birbirine kenetlenmiş papazlar ise dikkatle onu dinliyor, heyecan ve hayranlıktan solukları kesiliyordu. İhtiyar, şeytanın bütün güzelliğini, kötülüğün bütün çekiciliğini, baştan çıkarıcı kadın bedeninin bütün büyüleyici inceliğini uzun uzun anlattıktan sonra, şeytanı lanetledi, arkasını dönüp, hücresinin kapısı arkasında kayboldu.

İhtiyar, ertesi sabah hücresinden çıktığı zaman, manastırda tek bir papaz kalmamıştı. Hepsi kente kaçmıştı.

1888

İsveç Kibriti

(Polisiye Hikâye)

I

1885 yılı 6 Ekim sabahı, S. ilçesi 2. Bölge Polis Karakoluna, iyi giyinmiş genç bir adam başvurdu ve patronu, eski süvari teğmenlerinden Mark İvaniç Klauzov'un öldürülmüş olduğu haberini verdi. Genç adam bunu söylerken sapsarı ve çok heyecanlı bir hâlde idi. Elleri titriyor, gözlerinden müthiş bir korku okunuyordu.

Polis komiseri:

"Kiminle konuşmak onuruna eriyorum?" diye sordu.

"Adım Psekov'dur. Klauzov'un kâhyası, tarım uzmanı ve teknisyeniyim."

Psekov'la birlikte olay yerine gelen polis komiseri ve resmî tanıklar şu durumla karşılaştı: Klauzov'un oturmakta olduğu evin bir bölümünün çevresinde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Olay çevrede yıldırım hızıyla duyulmuş, günün pazar olması yüzünden çevredeki bütün köylerin halkı olay yerine akın etmişti. Ortalıkta müthiş bir gürültü vardı. Yer yer sararmış ve ağlamış yüzlere de rastlanmakta idi. Klauzov'un yatak odasını kilitli bulmuşlardı. Kapının anahtarı içeriden kapının deliğine sokulmuştu.

Kapıyı yoklayan Psekov:

"Herhalde katiller pencereden girmiş olacak," dedi.

Yatak odası penceresinin baktığı bahçeye gittiler. Pencerenin karanlık ve uğursuz bir görünüşü vardı. Pencere, güneşten solmuş yeşil bir perde ile örtülü idi. Perdenin bir köşesi hafifçe kıvrılmıştı, buradan yatak odasının içi görülebilirdi.

Polis komiseri:

"İçinizden içeri bakan oldu mu?" diye sordu.

Ufak tefek, kır saçlı, emekli çavuş görünüşlü bir ihtiyar olan bahçıvan Yefrem:

"Aman efendimiz, dizlerimizin bağı çözüldü, bakacak hâlimiz mi var?" dedi.

Polis komiseri, pencereye bakarak içini çekti:

"Eh Mark İvaniç, Mark İvaniç! Sonun kötüdür diye sana söylemiştim. Sana söylemiştim zavallı dostum, ama sen kulak asmadın! Sefahat hiçbir zaman insana iyilik getirmez!.."

Psekov:

"Aferin şu Yefrem'e," dedi, "o olmasaydı biz hiç akıl etmeyecektik. İşin içinde bir iş olduğu ilk kez onun aklına geldi Bu sabah yanıma gelerek: 'Bizim bey neden böylesine çok uyuyor?' diye sordu. 'Yatak odasından çıkmayalı bir hafta oluyor!' Bunu bana söyler söylemez, beynime bir balyoz indirdiler sandım. Birdenbire gözümün önünde bir şimşek çaktı: Bey, geçen cumartesiden beri görünmemişti, bugünse pazar! Yedi gün, dile kolay!"

Polis komiseri bir kez daha içini çekti:

"Ya, zavallı! Akıllı, okumuş, iyi bir adamdı. Toplulukta, arkadaşlıkta birinci sınıf bir adamdı. Ama toprağı bol olsun, zevk ve eğlenceye çok düşkündü. Böyle bir şey beklenirdi!" Polis komiseri, resmî tanıklardan birine dönerek, "Stepan," diye seslendi, "hemen şimdi karakola git, Andruşka'yı emniyet amirine gönder, durumu ona anlatsın! Ona de ki: Mark İvaniç'i öldürmüşler! Sonra polise söyle buraya gelsin! Orada ne yapıyor? Sonra, sorgu yargıcı Nikolay Yermolayeviç'e git, buraya gelmesini söyle! Dur, iyisi mi ben ona bir mektup yazayım."

Polis komiseri, evin çevresine bekçiler koydu, sorgu yargıcına bir mektup yazdı ve çay içmek üzere kâhyanın yanına gitti. On dakika sonra, komiser, bir taburenin üzerinde oturmuş, şekeri ağzında emerek, sıcak bir çay yudumluyor, bu arada da Psekov'a şunları söylüyordu:

"Ya, işte böyle! Soylu, zengin bir adam, Puşkin'in dediği gibi Allah'ın sevgili kulu, ama işte ne oldu? Bir hiç! Sarhoşluk etti, kendini zevk ve eğlenceye kaptırdı, sonunda işte böyle öldürdüler."

İki saat sonra, arabayla, sorgu yargıcı Nikolay Yermolayeviç Çubikov geldi. Bu, uzun boylu, 60 yaşlarında şişmanca bir adamdı. Yirmi beş yıldır bu meslekte çalışıyordu. Bütün ilçede, dürüst, akıllı, enerjik, işini seven bir adam olarak tanınıyordu. Onunla birlikte olay yerine, onun gedikli yol arkadaşı, yardımcısı ve sekreteri, uzun boylu, 26 yaşında bir genç olan Dükovski de geldi.

Çubikov, Psekov'un odasına girerek, aceleyle herkesin elini bir bir sıkarken, konuşmaya başladı:

"Sahi mi baylar? Sahi mi? Mark İvaniç'i öldürdükleri sahi mi? Hayır, bu olamaz! Bu olamaz!"

Polis komiseri içini çekerek:

"Buyurun, görün işte!" dedi.

"Aman yarabbi! Ben onu daha geçen cuma günü Tarabankova'da, fuarda gördüm! Onunla, affedersiniz, votka içtim!"

Komiser, bir kez daha içini çekti:

"Buyurun, görün!" dedi.

İçlerini çektiler, dehşete kapıldılar, birer bardak çay içtiler ve evin, Mark İvaniç'in bulunduğu bölümüne gittiler.

Polis, halka:

"Dağılın!" diye bağırdı.

Sorgu yargıcı, evin, Mark İvaniç'in kalmakta olduğu küçük bölümüne gelince, her şeyden önce, yatak odasının kapısını incelemeye koyuldu. Kapı, çam ağacından yapılmış ve sarıya boyanmıştı. Kapıda hiçbir zorlama, kanıt sayılabilecek hiçbir belirti yoktu. Kapıyı zorlamaya koyuldular. Uzun vurmalardan, çatırtılardan sonra kapı, balta ve tornavidaya boyun eğince, sorgu yargıcı:

"Baylar, işi olmayanların çekilmelerini rica ederim," diye bağırdı. "Soruşturmanın düzgün yürümesi için bunu sizden rica ediyorum. Polis efendi, içeri kimseyi bırakmayınız!"

Sorgu yargıcı Çubikov, yardımcısı ve polis komiseri, kapıyı açtı. Kararsızca, birbiri peşinden yatak odasına girdiler. Gözlerine şöyle bir manzara çarptı: Biricik pencerenin önünde, üzerinde kuş tüyü yatak bulunan, kocaman, tahta bir karyola vardı. Ezilmiş, buruşmuş yatağın üzerinde, topak hâline gelmiş yorganla, ketenden bir kılıfın içindeki yastık, yine çok buruşmuş ve ezilmiş bir hâlde yere yuvarlanmıştı. Karyolanın önündeki masanın üzerinde gümüş paralar göze çarpıyordu. Yine masanın üzerinde, yandığı zaman pis koku çıkaran kükürt başlı bir kibrit kutusu vardı. Yatak odasında, karyoladan, masadan ve biricik sandalyeden başka bir mobilya yoktu. Polis komiseri karyolanın altına bir göz atınca, on tane kadar boş şişe, eski bir hasır şapka ve yarım şişe kadar votka gördü. Masanın altında, tozla örtülü bir tek çizme vardı. Sorgu yargıcı, odaya bir göz attıktan sonra, kaşlarını çattı, kızardı. Yumruklarını sıkarak:

"Namussuzlar!" diye mırıldandı.

Dükovski, yavaşça:

"Peki, ya Mark İvaniç nerede?" diye sordu.

Sorgu yargıcı Çubikov, ona kabaca karşılık verdi: "Karışmamanızı rica ederim." Sonra, sesini alçaltarak komisere döndü: "Yevgraf Kuzmiç, meslek hayatımda bu, ikinci olaydır: 1870 yılında da tıpkı buna benzer bir olay olmuştu. Herhalde hatırlayacaksınız... Tüccar Portretov'un öldürülüşü olayı... O zaman da böyle olmuştu. Namussuzlar adamı öldürmüş, ölüsünü pencereden çıkarıp götürmüştü."

Çubikov pencereye yaklaştı, perdeyi kenara çekti, pencereyi yavaşça itti, pencere açıldı.

"Açıldı, demek ki sürgülü değilmiş. Hımm! Pencere pervazındaki izleri görüyor musunuz? İşte diz kapağı izi. Birisi oradan girmiş. Pencereyi iyice gözden geçirmek gerek."

Dükovski:

"Döşemelerde dikkati çekecek hiçbir şey yok," dedi. "Ne leke, ne çizik. Yalnız yanmış bir İsveç kibriti buldum. İşte! Hatırladığı-

ma göre, Mark İvaniç sigara içmezdi. Topluluklarda, evinde, kükürtlü kibrit kullanırdı. İsveç kibriti hiç kullanmazdı. Bu kibrit bir ipucu olabilir."

Sorgu yargıcı elini sallayarak:

"Aman, rica ederim, susunuz!" dedi. "Bir kibrit bulmuş, bunu sorun yapıyor! Böyle sabırsız insanlardan hiç hoşlanmam. Kibritle uğraşacağınıza şu yatağı gözden geçirseniz daha iyi edersiniz."

Dükovski yatağı gözden geçirdikten sonra raporunu verdi:

"Ne kan lekesi ne de başka leke var. Yeni bir yırtık, sökük de yok. Yastıkta diz izleri var. Yorganda bir sıvı lekesi göze çarpıyor. Rengine, lezzetine ve kokusuna bakılırsa, bira lekesi. Yatağın genel görünüşü, burada bir boğuşma olduğu izlenimini veriyor."

"Sen söylemeden de bir boğuşma olduğunu biliyoruz. Size boğuşmayı sormadık. Boğuşmayı araştıracağınıza..."

"Adamın çizmelerinden biri ortada, öbürü görünürlerde yok!"

"Peki sonuç?"

"Çizmelerini çıkarırken adamı boğmuşlar. Adamcağız çizmenin birini çıkarmaya vakit bulamamış demek."

"Götürmüş!.. Onu boğduklarını nereden biliyorsunuz?"

"Yastıkta diz izleri var. Yastık çok ezilmiş, buruşmuş, karyoladan iki metre kadar uzağa atılmış..."

"Boş gevezelikler! İyisi mi bahçeye gidelim. Burada ortalığı karıştıracağınıza gidip bahçeyi gözden geçirseniz daha iyi edersiniz! Siz olmadan da ben odayı gözden geçiririm."

Bahçeye gidince, her şeyden önce otları gözden geçirdiler. Pencerenin altındaki otlar, hem de tam duvarın dibindeki dulavratotu kümesi ezilmişti. Dükovski burada, kırılmış birkaç dalla bir parça pamuk buldu. Çalıların üst bölümünde, koyu mavi yün iplikler bulundu.

Dükovski, kâhya Psekov'a dönerek:

"Son defa giydiği kostüm ne renkte idi?" diye sordu.

"Sarı keten elbiseler."

"Çok güzel. Demek ki, elbiseleri mavi renkte olan biri var."

Birkaç dulavratotunun başı kesilmiş ve dikkatle bir kâğıda sarılmıştı. Bu sırada polis Aertsıbaşev-Svistakovski ile doktor Tütüyev geldiler. Polis oradakileri selamladıktan sonra hemen merakını gidermeye koyuldu. Uzun boylu, çok zayıf, gözleri çukura kaçmış, uzun burunlu, sivri çeneli bir adam olan doktor ise, kimse ile selamlaşmadan, kimseye bir şey sormadan, gidip bir ağaç kütüğünün üzerine oturdu ve konuşmaya başladı:

"Sırplar yine ayaklanmış! Ne istiyorlar anlamıyorum! Ah, Avusturya, Avusturya! Bütün bunlar senin başının altından çıkıyor!"

Pencere üzerinde dışarıdan yapılan araştırmalar hiçbir sonuç vermedi. Buna karşılık otların ve pencereye yakın çalıların arasında yapılan araştırmalar, çok yararlı sonuçlar verdi. Örneğin Dükovski, otların üzerinde, lekelerden meydana gelmiş ve pencereden bahçenin derinliklerine doğru birkaç metre uzanan, uzun, esmer bir çizgi bulmayı başardı. Çizgi, bir leylak ağacının altında, koyu kahverengi, esmer, büyük bir leke hâlinde son bulmakta idi. Yine bu ağacın altında, bir teki yatak odasında bulunmuş olan çizmenin öteki teki de bulundu.

Lekeleri gözden geçiren Dükovski:

"Bu eski bir kan," dedi.

Doktor, "kan" sözü üzerine yerinden kalktı ve lekelere, tembel tembel, şöyle bir göz attı:

"Evet, kan," diye mırıldandı.

Çubikov, alaycı alaycı Dükovski'ye bakarak:

"Kan olduğuna göre, demek adamı boğmamışlar," dedi.

"Yatak odasında boğmuşlar, canlanmasından korkarak burada da keskin bir şeyle başına vurmuşlar. Çalıların altındaki lekeler, bahçeden nasıl ve ne ile götüreceklerini buluncaya kadar, orada oldukça uzun bir süre yattığını göstermektedir."

"Peki, ya çizme?"

"Bu çizme, yatmadan önce çizmelerini çıkarırken boğulduğu olasılığını daha da güçlendiriyor! Bir çizmesini çıkarmış, ötekisini

de, yani bunu yarı yarıya çıkarabilmiş. Bu yarı yarıya çıkan çizme de, adamı götürürlerken, sarsıntıdan, kendiliğinden ayağından çıkmış olacak."

Çubikov:

"Ne zekâ, ne zekâ!" diye alay etti. "Tıraş, tıraş! Yüzümün kesilmedik bir yanı kalmadı! Düşünceler ileri sürmekten ne zaman vazgeçeceksiniz? Boyuna düşünceler ileri süreceğinize laboratuvar araştırması için kanlı otlardan biraz alsanız daha iyi edersiniz!"

Çevreyi inceledikten ve planını çıkardıktan sonra sorgu yargıçları, bir tutanak düzenlemek ve kahvaltı etmek üzere kâhyanın yanına gittiler. Kahvaltı ederken konuşmaya koyuldular. Söze Çubikov başladı:

"Saate, paralara ve öteki eşyalara hiç dokunulmamış. Cinayet, para için yapılmamış, bu, iki kere iki dört eder gibi bir kesinlikle belli."

Dükovski, cinayeti tamamıyla aydın bir kişi işlemiş, düşüncesini ileri sürdü.

"Bunu nereden çıkardınız?"

"Benim buluşum olan İsveç kibritinden. Çünkü bura köylüleri bu kibriti henüz bilmiyor. Bu kibriti ancak derebeyleri kullanıyor, o da hepsi değil. Hem şunu söyleyeyim ki, cinayeti bir kişi değil, en azından üç kişi işlemiş: İkisi adamı tutmuş, üçüncüsü de boğmuş. Klauzov güçlü kuvvetli bir adamdı. Katillerin bunu bilmiş olması gerekir."

"Uyurken yaptılarsa, onun gücünün ne önemi var?"

"Katiller onu çizmesini çıkarırken öldürmüş. İş, çizmesini çıkarırken olduğuna göre, adam demek ki uyumuyormuş."

"Kafanızı yoracağınıza yemenize bakın!"

Bahçıvan Yefrem, semaveri masaya koyarken:

"Bu alçaklığı yapsa yapsa, Nikolaşka yapmıştır," dedi.

Kâhya Psekov:

"Çok mümkündür," dedi.

"Bu Nikolaşka da kimdir?"

Yefrem:

"Beyefendinin uşağı," dedi. "O yapmaz da kim yapar? Haydudun biridir o, efendimiz. İçkici, zevk ve eğlence düşkünü bir heriftir. Göklerin hâkimesi böylesini görmemiştir. Beyefendinin votkasını her zaman o götürür, beyefendiyi soyup yatağına yatıran odur. O öldürmeyip de kim öldürecek? Sonra size şunu da söylemek cesaretinde bulunacağım ki, efendimiz, bu serseri, bir gün meyhanede, beyefendiyi öldüreceğinden söz etmiş. Bütün bunlar da şu Akulka denen karı yüzünden oluyor. Onun asker karısı bir sevgilisi vardı. Bu kadın beyefendinin hoşuna gitti; kadını yanına aldı, tabii Nikolaşka da buna içerledi. Şimdi kendisi mutfakta, sarhoş bir hâlde yerlerde yuvarlanıp duruyor, ağlıyor, beyefendiye acıdığını söylüyor, hepsi yalan."

Kâhya Psekov:

"Gerçekten de Akulka yüzünden ona kin bağlamış olabilir. O bir asker karısı ama Mark İvaniç, boşuna ona Nana* adını takmadı. Onun da gerçekten Nana'yı andıran bir yanı var. Çekici bir yanı."

Sorgu yargıcı, kırmızı bir mendille burnunu silerek:

"Gördüm, biliyorum," dedi.

Dükovski kızardı ve gözlerini yere indirdi. Polis komiseri, parmaklarıyla tabağın üzerinde trampet çalmaya başladı. Polis öksürdü ve nedense evrak çantasını karıştırmaya başladı. Akulka ve Nana'dan söz edilmesi, görünüşe göre yalnız doktorun üzerinde bir etki yapmadı. Sorgu yargıcı, Nikolaşka'nın getirilmesini buyurdu. Nikolaşka, genç, çok uzun boylu, hantal vücutlu, uzun, çiçek bozuğu burunlu, göğsü basık bir delikanlı idi. Sırtında efendisinin eski bir ceketi vardı. Psekov'un odasına girince, sorgu yargıcının önünde yerlere kadar eğildi. Yüzü uykulu ve ağlamaklı idi. Sarhoştu. Ayakta zor durabiliyordu.

Çubikov ona:

"Beyefendi nerede?" diye sordu.

"Öldürmüşler, efendimiz."

---

* Emile Zola'nın (1840-1902) *Nana* romanındaki kadın karakter. –*H. Âli Ediz*

Nikolaşka bunu söyledikten sonra gözlerini kırpıştırdı ve ağlamaya başladı.

"Öldürdüklerini biliyoruz. Peki şimdi nerede? Yani onun ölüsü?"

"Söylediklerine göre pencereden çıkarmış ve bahçeye gömmüşler."

"Hımm! Soruşturma sonuçlarını artık mutfak da öğrenmiş. Kötü. Peki, efendini öldürdükleri gece sen neredeydin? Yani cumartesi gecesi?"

Nikolaşka başını yukarı kaldırdı, boynunu uzattı ve düşünmeye başladı.

"Bilemeyeceğim, efendimiz," dedi. "İçkiliydim, hatırlamıyorum."

Dükovski, gülümseyerek ve ellerini ovuşturarak:

"Orada olmadığını kanıtlamaya çalışacak," diye fısıldadı.

"Demek böyle! Peki, efendinizin penceresi altındaki kan nereden geliyor?"

Nikolaşka yine başını yukarı kaldırdı ve düşünceye daldı.

Polis:

"Çabuk düşün!" dedi.

"Şimdi, efendimiz bu önemsiz bir kandır. Tavuk kesmiştim de... Basbayağı... Her zamanki gibi kesmiştim, ama bu sefer tavuk elimden kurtuldu, kaçmaya başladı. İşte kan bundan geliyor."

Yefrem, Nikolaşka'nın, gerçekten de her akşam ve çeşitli yerlerde tavuk kestiğini, ama kesilmiş tavuğun elinden kurtulup kaçtığını kimsenin görmediğini, bunu da yadsımasının herhalde mümkün olmadığını söyledi.

Dükovski yine gülümsedi ve:

"Numara yapıyor, canım," dedi. "Hem de budalaca bir numara!"

"Akulka ile tanışır mıydınız?"

"O konuda günah işledim, efendim."

"Peki, beyefendi, bu kadını senin elinden aldı mı?"

"Hayır efendim, benim elimden almadı! Akulka'yı benim elimden alan şudur Bay Psekov; İvan Mihalyıç'tır. İvan Mihalyıç'ın elinden de beyefendi aldı. Bu iş böyle oldu."

Psekov şaşırdı, sol gözünü kaşımaya başladı. Dükovski gözlerini ona dikti, ondaki şaşkınlığı fark etti ve irkildi. Kâhyanın ayağında o zamana kadar hiç dikkatini çekmemiş olan mavi bir pantolon gördü. Bu pantolon ona, pencerenin altındaki dulavratotları üzerinde bulunan mavi iplikleri hatırlattı. Çubikov da, kendi hesabına, kuşkulu gözlerle Psekov'a baktı. Sonra Nikolaşka'ya dönüp:

"Haydi git!" dedi. "Şimdi size bir soru sormama izin veriniz, Bay Psekov. Tabii siz, cumartesiyi pazara bağlayan gece buradaydınız?"

"Evet, saat onda akşam yemeğini Mark İvaniç'le birlikte yedik."

"Peki, ya sonra?"

Psekov şaşırdı ve masadan kalktı:

"Sonra... Sonra... Doğrusunu isterseniz, hatırlamıyorum," diye mırıldandı. "O gece çok içmiştim. Nerede ve ne zaman yattığımı bilmiyorum. Ne diye bana öyle tuhaf tuhaf bakıyorsunuz? Sanki onu ben öldürmüşüm gibi."

"Peki, nerede uyandınız?"

"Çiftlik halkının mutfağında, tandırın üzerinde, herkes bunu söyleyebilir. Tandırın üzerine nasıl yattım, bilemiyorum."

"Heyecanlanmayın... Akulina'yı tanır mıydınız?"

"Bu işte hiçbir özellik yok!"

"Bu kadın sizden Klauzov'un eline geçmiş?"

"Evet. Yefrem, bize biraz daha mantar getir! Çay ister misiniz Sayın Komiser Yevgraf Kuzmiç?"

Beş dakika kadar süren ağır, korkunç bir sessizlik baş gösterdi. Dükovski susuyor ve delici bakışlarını sapsarı kesilen Psekov'un yüzünden ayırmıyordu. Sessizliği sorgu yargıcı bozdu:

"Evin ana bölümüne gidip rahmetlinin ablası Marya İvanovna ile konuşmamız gerek. Acaba bize bazı bilgiler veremez mi?"

Çubikov ile yardımcısı kahvaltı için teşekkür ettikten sonra evin ana bölümüne gitti. Orada Klauzov'un, 45 yaşlarında bir kız kurusu olan ablası Marya İvanovna'yı, Meryem Ana kandilinin önünde dua ederken buldular. Ellerinde evrak çantaları, başla-

rında resmî şapkalar bulunan konukları görünce, evde kalmış kız sapsarı kesildi.

Nazik Çubikov, kırılıp dökülerek:

"Sizi dua ederken rahatsız ettiğimiz için, her şeyden önce özür dilerim," diye söze başladı. "Sizden bir ricamız var. Tabii duymuş olacaksınız, kardeşinizin şu ya da bu biçimde öldürüldüğünü sanıyoruz. Biliyorsunuz, bu Tanrı yazısı. Ölümden kimse kurtulamaz, ne çar, ne de çoban. Bu konuda bize aydınlatıcı bir bilgi veremez misiniz?"

Marya İvanovna, daha da çok sararak ve elleriyle yüzünü kapayarak:

"Ah, bana sormayınız!" dedi. "Size bir şey söyleyemem! Ben ne söyleyebilirim? Ah, hayır, hayır. Kardeşimle ilgili bir söz söyleyemem! Ölürüm de söyleyemem!"

Marya İvanovna ağlamaya başladı ve başka bir odaya gitti. Sorgu yargıçları bakıştı, omuzlarını silkti ve çekilip gitti.

Dükovski, evin ana bölümünden çıkarken:

"İblis karı!" diye bir küfür salladı. "Herhalde bir şeyler biliyor ve gizliyor. Hizmetçinin yüzünden de bir şeyler okunuyor. Durun bakalım iblis karılar, hepsini anlayacağız!"

Akşama, solgun yüzlü ay ışığı ile aydınlanan Çubikov'la yardımcısı, evlerine dönüyorlardı. Üstü açık bir arabada oturuyor, kafalarından, geçirdikleri günün bilançosunu yapıyorlardı. İkisi de yorulmuştu, susuyordu. Çubikov, genellikle yolda konuşmasını sevmezdi. Geveze Dükovski ise, ihtiyara yaranmak için susuyordu. Yolun bitimine doğru, yardımcı, yine de sessizliğe dayanamadı ve konuşmaya başladı.

"Bu işte Nikolaşka'nın parmağı olduğu *non dubitandum est.** Ne mal olduğu zaten yüzünden belli. İfadesi onu tamamıyla ele veriyor. Ama onun bu işe ön ayak olmadığına da hiç kuşkum yok. O bu işte sadece budala bir araçtan başka bir şey değildir. Tamam mı? Alçakgönüllü Psekov'un da esaslı bir rolü olduğu kanısındayım."

* Burada "şüphe götürmez" anlamında kullanılmıştır. –*H. Âli Ediz*

"Bırak şu zırvalamayı! Size göre Akulka'yı her tanıyan demek ki katildir? Ah sizi ateşli çocuk! Size emzik vermeli, emzik; böyle işler değil! Siz de Akulka'ya kur yaptınız, bu hesapça sizin de bu işte parmağınız var demektir, öyle mi?"

"Akulka sizde de bir ay kadar aşçılık etti, ee?.. Ben bir şey söylemiyorum. Cumartesiyi pazara bağlayan gece sizinle kâğıt oyunu oynamıştım, sizi gördüm, yoksa sizden de kuşkulanırdım. Babacığım, sorun karı sorunu değil. Sorun, aşağılık, iğrenç, kötü duygulardadır. Alçakgönüllü delikanlı yenilgiyi kabul etmedi. Onun sorunu... Öç almak istedi. Sonra... Şu kalın dudaklar, açıkça onun duygularını meydana vuruyor. Akulka'yı Nana ile karşılaştırdığı zaman nasıl da dudaklarını yaladı, hatırlıyor musunuz? Onun, şu alçağın, büyük bir tutkuyla nasıl yanıp tutuştuğu apaçık bir şey! Böylece, horlanmış bir onur ve doyurulmamış bir tutku. Cinayet işlemek için bu kadarı yeter de artar bile. İki kişi elimizde; ama üçüncüsü kim? Nikolaşka ile Psekov adamı tuttu. Onu boğan kim? Psekov, ürkek, utangaç, genellikle korkak bir adam. Nikolaşka gibileri, yastıkla boğmasını bilmez. Bunlar baltayla bıçakla iş görür. Onu boğan bir üçüncüsü, ama kim?"

Dükovski şapkasını gözlerine indirdi ve düşünmeye daldı. Araba sorgu yargıcının evine gelinceye kadar sustu. Eve girip paltosunu çıkarırken:

"Buldum!" diye bağırdı. "Buldum, Nikolay Yermolayeviç! Bunun nasıl olup da daha önce aklıma gelmediğini bilmiyorum. Biliyor musunuz üçüncü kim?"

"Rica ederim, bırak şimdi bunları! Bak, akşam yemeği hazır! Otur da yemek yiyelim!"

Sorgu yargıcı ile Dükovski akşam yemeğine oturdu. Dükovski kendisine bir kadeh votka doldurdu, kalktı, gerindi ve gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

"Şunu biliniz ki, alçak Psekov ile birlikte suç ortaklığı eden ve adamı boğan bir kadındır. Evet!.. Ben, öldürülenin ablası Marya İvanovna'dan söz ediyorum."

Çubikov, soluk borusuna kaçan votka ile boğulur gibi olarak, gözlerini Dükovski'ye dikti:

"Siz... Şey olmayasınız?" dedi. "Başınız falan... Ağrımıyor ya?"

"Benim sağlığım yerinde. Peki, diyelim ki ben aklımı kaçırdım, ama bizi görür görmez kadındaki telaşı neyle açıklarsınız? Kadının herhangi bir açıklama yapmak istemeyişine ne anlam verirsiniz? Diyelim ki bütün bunlar önemsiz, saçma şeylerdir. Güzel! Peki! Ama onların arasındaki ilişkiyi düşününüz!.. Kadın kardeşinden nefret ediyordu. Kadın, fanatiktir, eski din taraflısıdır; adamsa, zevk ve eğlenceye düşkün, dinsizin biridir. Kadındaki nefretin kaynağı budur. Anlattıklarına göre adam onu, kendisinin şeytanın bir meleği olduğuna inandırmaya başarmış, adam kadının yanında ispirtizma denemeleri yapıyormuş!"

"Peki bundan ne çıkar?"

"Anlamıyor musunuz? Kadın eski din taraflısıydı, bağnazdı. Kardeşini bağnazlığı yüzünden öldürdü. Kadın bu davranışıyla yalnız zehirli bir bitkiyi, bir zevk ve eğlence düşkününü öldürmekle kalmadı, dünyayı bir dinsizden de kurtarmış oldu. Böylece, din uğruna büyük bir sevap da işlemiş oldu. Oh, siz bu evde kalmış kızları, bu eski din taraflılarını bilmiyorsunuz! Dostoyevski'yi okuyunuz!* Ya Leskov ile Peçyorski** ne yazıyorlar?.. Kafamı kesseniz öldüren odur, diyeceğim, odur! Ah, sinsi karı! Biz odadan içeri girdiğimiz zaman Meryem Ana kandilinin önünde dua etmesi sadece gözümüzü boyamak için değil de nedir? Meryem Ana kandilinin önüne diz çöker, dua edersem, onlar benim ilgisiz olduğumu, kendilerini hiç beklemediğimi sanırlar, diye düşünmüştür. Bütün acemi suçluların uyguladığı bir yöntemdir bu! Ne olursunuz Nikolay Yermolayeviç, kulunuz köleniz olayım, bu işi bana veriniz! Bu işle sonuna kadar ben uğraşayım! Ne olursunuz!.. Ben başladım, ben bitireyim!"

---

* Dostoyevski'nin (1821-1881) *Ecinniler* romanına atıfta bulunuluyor. *-H. Âli Ediz*

** Nikolay S. Leskov (1831-1895): Rus kiliseleri ve rahipleri hakkında öyküler yazmıştır. Andrey Peçyorski (gerçek adı Pavel İ. Melnikov, 1819-1883) eski din taraflıları hakkında yazılar yazmıştır. *-H. Âli Ediz*

Çubikov başını salladı, somurttu:

"Güç, karmaşık işleri biz de çözmesini biliriz," dedi. "Sizin ödeviniz, gerekmeyen işlere burnunuzu sokmamaktır. Size dikte edilen yazıları yazmakla yetininiz! İşte sizin işiniz budur!"

Dükovski parladı, kapıyı vurup çıktı. Çubikov, arkasından bakarak: 'Zeki, anasının gözü,' diye mırıldandı. 'Çok zeki! Ne var ki yersiz kızıyor! Fuarda ona bir ağızlık satın alıp armağan etmem gerekecek.'

Ertesi gün sabahleyin Klauzovka'dan koca kafalı, tavşan dudaklı bir delikanlı getirdiler. Çoban Danilka adını taşıyan bu delikanlı, çok dikkate değer bilgiler verdi:

"İçkiliydim," diye başladı. "Gece yarısına kadar vaftiz babamla oturmuştum. Eve giderken, içki başıma vurduğu için şöyle dereye girip bir yıkanayım, dedim. Yıkanırken, bir de ne göreyim, set boyunca iki adam gidiyor, adamlar kara bir şey taşıyorlar. 'Huu!' diye bağırdım. Herifler korktu, tabanları yağlayıp Makaryovski'nin bostanına doğru kaçmaya başladı. Allah belamı versin ki götürdükleri bizim beydi."

O gün, akşama doğru Psekov'la Nikolaşka tutuklandı ve tutuklu olarak ilçe merkezine gönderildi. Orada da hemen hapishaneye kondular.

II

Aradan on iki gün geçti.

Sabah saatleri idi. Sorgu yargıcı Nikolay Yermolayeviç, odasında, yeşil masanın başında oturmuş, "Klauzov cinayeti" ile ilgili dosyayı gözden geçiriyordu. Dükovski, kafesteki bir kurt gibi, telaşlı telaşlı bir köşeden ötekine gidip geliyordu. Seyrek sakalını sinirli sinirli çekiştirerek:

"Nikolaşka ile Psekov'un suçluluğuna inanıyorsunuz. Peki Marya İvanovna'nın suçluluğuna niçin inanmak istemiyorsunuz? Kanıtları yetersiz mi buluyorsunuz?"

"İnanmadığımı söylemiyorum, inanmasına inanıyorum... Elimizde somut kanıtlar yok! Ortada birtakım psikolojik ipuçlarından, bağnazlıktan ve buna benzer kanıtlardan başka bir şey yok."

"Siz mutlaka balta, kanlı yatak çarşafı istiyorsunuz! Ben size kanıtlayacağım! İşin psikolojik yanını küçümsemekten vazgeçiniz! Sizin Marya İvanovna'nız Sibirya'yı boylayacak! Bunu ispatlayacağım! Psikolojik kanıtları yetersiz buluyorsanız elimde somut kanıtlar da var. Psikolojik kanıtlarımın ne kadar doğru olduğunu size bunlar gösterecek! Yalnız şimdi siz bana izin veriniz!"

"Kuzum siz neden söz ediyorsunuz?"

"İsveç kibritinden. Yoksa unuttunuz mu? Ama ben unutmadım! Öldürülen Klauzov'un odasında bu kibriti kimin yaktığını öğreneceğim! Bu kibriti ne Nikolaşka ne de Psekov kullanmış! Arama yapıldığı zaman kendilerinde böyle bir kibrit bulunmadı. Üçüncü kişi ise Marya İvanovna'dır. Ben de kanıtlayacağım. Siz yalnız ilçede bir gezinti yapmama izin veriniz! Bunu araştırıp öğreneceğim!"

"Pekâlâ, oturunuz!.. Şimdi sorguya başlayalım."

Dükovski, küçük masanın başına geçip oturdu ve uzun burnunu kâğıtların arasına soktu. Sorgu yargıcı:

"Nikolay Tetehov'u getiriniz!" diye bağırdı.

Nikolaşka'yı getirdiler. Nikolaşka sapsarı idi, zayıflamış, bir deri bir kemik kalmıştı.

Sorgu yargıcı Çubikov:

"Tetehov!" diye söze başladı: "1879 yılında birinci bölge mahkemesinde hırsızlık suçundan yargılanmış ve hapis cezasına mahkûm edilmişsiniz! 1882 yılında da ikinci sefer, yine hırsızlıktan yargılanmış ve mahkûm edilmişsiniz! Biz hepsini biliyoruz."

Nikolaşka'nın yüzünde bir şaşkınlık belirdi. Sorgu yargıcının kendisiyle ilgili bu bilgisi onu şaşırtmıştı. Ama kısa bir süre sonra bu şaşkınlığın yerini bir korku aldı. Ağlamaya başladı, gidip yüzünü yıkamak ve kendini biraz yatıştırmak için izin istedi. Onu dışarı çıkardılar. Sorgu yargıcı:

"Psekov'u getiriniz!" emrini verdi.

Psekov'u getirdiler. Delikanlı, son günlerde yüzce çok değişmişti. Zayıflamış, sararmış, yüzü uzamıştı. Gözlerinden umursamazlık okunmakta idi.

Çubikov:

"Oturunuz bakalım Psekov," dedi. "Bugün daha akıllıca davranacağınızı, geçen sefer yaptığınız gibi yalan söylemeyeceğinizi umarım. Siz, bütün bu zaman içinde, ortada size karşı birçok kanıt olduğu hâlde, Klauzov'un öldürülmesi olayına katıldığınızı yadsıdınız! Bu, hiç de akıllıca bir davranış değil! Suçunuzu kabul ederseniz durumunuz hafifler. Bugün sizinle son kez konuşuyorum. Bugün suçunuzu kabul etmezseniz, yarın geç kalmış olursunuz! Haydi anlatın bakalım."

Psekov:

"Ben bir şey bilmiyorum," diye mırıldandı. "Sizin kanıtlarınızı da bilmiyorum."

"Yazık! İzin veriniz de işin nasıl olduğunu size anlatayım. Cumartesi akşamı siz Klauzov'un yatak odasında onunla birlikte oturup votka ve bira içtiniz. (Dükovski, sorgu yargıcının konuşması süresince gözlerini Psekov'un yüzüne dikerek, bakışlarını ondan hiç ayırmadı.) Bu işte size Nikolay yardım etti. Saat bire doğru Mark İvaniç yatıp uyumak istediğini söyledi. Çünkü kendisi her zaman saat birde yatardı. Adamın yatağın kenarına oturup çizmelerini çıkarmaya ve size çiftlikle ilgili direktifler vermeye koyulduğu sırada, siz Nikolay'la işaretleşerek, sarhoş olan patronunuzu yakaladığınız gibi yatağa yatırdınız. İkinizden biri ayaklarına, öteki de başına çöktü! Bu sırada odaya, bu cinayet konusunda önceden kendisiyle anlaşmış bulunduğunuz, sizce bilinen siyahlı bir kadın girdi. Yastığı yakaladığı gibi adamı boğmaya başladı. Boğuşma sırasında mum söndü. Kadın cebinden bir İsveç kibriti çıkardı ve mumu yaktı. Öyle değil mi? Yüzünüzden doğru söylediğimi anlıyorum. Sonra... Adamı boğup, soluk almadığına inanınca, Nikolay'la birlikte onu pencereden çıkardınız ve dulavratotlarının yanına yatırdınız. Canlanmasından korkarak, sivri ve keskin bir

şeyle kafasına vurdunuz. Sonra onu alıp bir süre leylak ağaçlarının altına yatırdınız... Biraz dinlendikten ve düşündükten sonra onu alıp götürdünüz... Çitin üzerinden aşırdınız. Sonra yol boyunca yürüdünüz, su bendine geldiniz. Bendin orada köylünün biri sizi korkuttu. Ne oluyorsunuz?"

Bembeyaz kesilen Psekov, ayağa kalktı ve sallandı:

"Boğuluyorum," diye bağırdı. "İyi, iyi... Varsın öyle olsun... Çok rica ederim. Bırakın da biraz dışarı çıkayım."

Psekov'u dışarı çıkardılar. Çubikov, oturduğu yerde tatlı tatlı yayılarak:

"En sonunda itiraf etti," dedi. "Kendini ele verdi. Doğrusu kurnazlıkla adama itiraf ettirdim."

Dükovski gülerek:

"Siyahlı kadını da yadsımadı," dedi. "Ama ne yalan söyleyeyim, şu İsveç kibriti beni fena hâlde rahatsız ediyor. Artık daha fazla dayanamayacağım. Allahaısmarladık! Ben gidiyorum."

Dükovski kasketini başına geçirdi ve çıkıp gitti. Çubikov, Akulka'yı sorguya çekmeye başladı. Akulka, hiçbir şey bilmediğini söyledi:

"Ben yalnız sizinle yaşadım, başka kimse ile yaşamadım," dedi.

Dükovski akşamın altısına doğru döndü. Her zamankinden daha heyecanlı idi. Elleri öylesine titriyordu ki, paltosunun düğmelerini bile çözemedi. Yanakları alev alevdi. Yeni birtakım haberlerle geldiği besbelli idi. Bir bomba gibi Çubikov'un odasına girerek:

"*Veni, vidi, vici*!"* sözleriyle koltuğa yığıldı. "Sizi namusumla temin ederim ki, artık dâhi olduğuma inanmaya başlıyorum. Dinleyiniz, sizi şeytanlar alsın! Dinleyiniz ve şaşınız, ihtiyar! Gülünç ve hazin! Elimizde üç kişi var, değil mi? Ben dördüncüsünü buldum. Hem bu dördüncüsü kadın! Hem nasıl bir kadın! Ona şöyle bir omzumla dokunabilmek için ömrümün on yılını verirdim!

* Aslında Latince yazılmış: "Geldim, gördüm, kazandım" anlamına gelmektedir. *–H. Âli Ediz*

Neyse, dinleyiniz! Klauzovka'ya gittim, etrafında helezonlar çevirmeye başladım. Yol üstündeki bütün dükkânlara, meyhanelere, mahzenlere uğrayarak İsveç kibriti sordum. Nereye başvurduysam yok karşılığını verdiler. Bu zamana kadar taban teptim, yirmi kez umudumu kaybettim, yirmi kez yeniden buldum. Bütün gün dolaştım durdum. Ancak bir saat önce aradığımı buldum. Hem de buradan üç verst uzaklıkta. Bana on kibritlik bir paket uzattılar. İçinde bir kutu kibrit eksikti. Hemen sordum: 'Bu bir kutuyu kime sattınız?' Falanca kadına dediler. Hoşuna gitmiş, satın almış. Aziz dostum! Nikolay Yermolayeviç! Orta dereceli papaz okulundan kovulma, bol bol Fransız polis romanları yazan Gaborion'u okumuş bir adam, bak, bazen neler yapabilirmiş? Vallahi insanın aklı duruyor! Bugünden tezi yok, artık kendime saygı duymaya başlıyorum! Vay canına! E, haydi gidelim!"

"Nereye gidiyoruz?"

"O kadına, dördüncüye. Acele etmemiz gerek, yoksa... Yoksa... Sabırsızlıktan öleceğim! Kim olduğunu biliyor musunuz? Tahmin edemezsiniz ki! Bizim yaşlı polis komiseri Yevgraf Kuzmiç'in genç karısı Olga Petrovna. Bak meğer kimmiş! Kibrit kutusunu satın alan o imiş!"

"Siz... Sen... Siz... Delirdiniz mi yoksa?"

"Bunda şaşılacak hiçbir şey yok! Birincisi, bu kadın sigara içiyor, ikincisi, kadın Klauzov'a delice âşık. Herif, Akulka gibi bir kadın yüzünden onun aşkına karşılık vermedi. Öç alma sorunu... Bir gün mutfakta, paravananın arkasında onları nasıl gördüğümü şimdi hatırladım. Kadın ona yalvarıp yakarıyor, o da, içmekte olduğu sigaranın dumanını kadının yüzüne üflüyordu. Neyse, kalkıp gidelim. Acele etmemiz gerek, ortalık kararıyor. Hemen gidelim!"

"Ağzı süt kokan bir çocuğun lafıyla namuslu, dürüst bir kadını geceleyin rahatsız edecek kadar aklımı kaçırmadım henüz."

"Namuslu, dürüst... Haydi canım siz de... Siz sorgu yargıcı değil, bir paçavrasınız! Hiçbir zaman size küfretmek cesaretini gös-

termemiştim, ama şimdi bu işi yapmaya siz beni zorladınız! Siz paçavra gibi bir adamsınız, hiçbir şeyi umursamıyorsunuz! Ne olursunuz Nikolay Yermolayeviç! Size çok rica ederim!"

Sorgu yargıcı elini salladı, tükürdü.

"Size çok rica ederim, bunu sizden kendi adıma değil, adalet adına rica ediyorum. Size yalvarıyorum! Ömrünüzde bir kez olsun hatırımı kırmayınız!"

Dükovski sorgu yargıcının önünde diz çöktü.

"Nikolay Yermolayeviç! Ne olursunuz, beni kırmayınız! Bu kadın konusunda bir yanlışlık yaparsam, bana alçak, aşağılık bir insan deyiniz! Bu iş başka bir şey... Bu, sıradan bir iş değil, âdeta bir roman. Bu bütün Rusya'yı ayağa kaldıracak bir iştir. Bundan böyle en önemli işlerin soruşturmasını size vereceklerdir. Bunu anlayın, inatçı ihtiyar!.."

Sorgu yargıcı suratını astı, kararsızca elini şapkasına uzattı:

"Şeytan götürsün seni, haydi gidelim!"

Sorgu yargıcının arabası polis komiserinin evinin kapısına dayandığı zaman ortalık artık kararmıştı. Sorgu yargıcı elini kapının çıngırağına uzatırken:

"Biz ne domuz insanlarız," dedi. "Elâlemi rahatsız ediyoruz."

"Aldırmayınız, efendim, aldırmayınız! Sıkılganlığın gereği yok. Arabamızın yayı kırıldı deriz."

Kapıda, Çubikov'la Dükovski'yi uzun boylu, etine dolgun, yirmi üç yaşlarında, kara kaşlı, kıpkırmızı, kalın dudaklı bir kadın karşıladı. Bu, Olga Petrovna'nın ta kendisiydi. Kadın, geniş bir gülümseme ile:

"Ah, ne güzel bir rastlantı," dedi. "Tam da akşam yemeğine geldiniz! Benimkisi, Yevgraf Kuzmiç evde değil. Papaza gitmişti, biraz gecikti. Ama önemi yok, o olmasa da olur. Oturunuz! Bir sorgudan falan mı geliyorsunuz?"

Misafir odasına girip bir koltuğa otururken Çubikov:

"Evet," diye söze başladı. "Bizim arabanın yayı kırıldı da."

Dükovski, onun kulağına eğilerek:

"Onu birdenbire şaşırtınız!" diye fısıldadı. "Ona bir şaşırtmaca veriniz!"

"Evet, ya... Aklımıza esti, geliverdik işte!"

"Onu şaşırtınız diyorum, size! Kem küm ederseniz, tahmin eder."

Çubikov, yerinden kalkarak pencereye doğru giderken:

"Bildiğin gibi davran, benim yakamı bırak!" diye söylendi. "Ben yapamam! Bu işe sen başladın, sen bitir."

Dükovski, komiserin eşinin yanına yaklaşarak ve kocaman burnunu kıvırarak:

"Evet ya," diye başladı, "biz buraya ne akşam yemeğine geldik ne de kocanızı görmeye... Biz, sayın bayan, öldürdüğünüz Mark İvaniç'in nerede olduğunu sormaya geldik."

Komiserin karısı:

"Ne? Hangi Mark İvaniç," diye kekeledi, yüzü birdenbire, bir anda kıpkırmızı kesildi. "Ben... Anlamıyorum!"

"Yasalar adına size soruyorum! Klauzov nerede? Biz her şeyi biliyoruz!"

Komiserin eşi, Dükovski'nın bakışlarına dayanamayarak yavaşça sordu:

"Kimden öğrendiniz?"

"Lütfen bize nerede olduğunu söyleyiniz?"

"Ama nereden öğrendiniz? Size kim söyledi?"

"Biz her şeyi biliyoruz. Size yasa adına soruyorum!"

Komiserin eşinin bu şaşkınlığından cesaretlenen sorgu yargıcı, kadının yanına yaklaşarak:

"Bize gösteriniz onu, biz de kalkıp gideriz. Yoksa..."

"Onu ne yapacaksınız?"

"Bu soruların gereği ne hanımefendi? Onu bize göstermenizi rica ediyoruz! Bakınız titriyorsunuz, şaşırdınız! Evet, o öldü; hem doğrusunu isterseniz onu siz öldürdünüz! Suç ortaklarınız sizi ele verdi!"

Komiserin eşi sapsarı kesildi. Ellerini kaldırarak: "Yalnız, Allah aşkına kocama söylemeyiniz! Size yalvarırım! Buna katlanamaz."

Komiserin eşi duvarda asılı duran büyük bir anahtarı aldı. Konuklarını mutfaktan ve bir sofadan geçirerek avluya çıkardı. Avlu karanlıktı. Hafif bir yağmur çiseliyordu. Kadın önden yürüyordu. Çubikov'la Dükovski, yabani kenevir ve ayakları altında sesler çıkaran çirkef kokusu ile ciğerlerini doldurarak, yüksek otların arasından, onun arkasından yürüdüler. Avlu büyüktü. Çirkef çukuru çabuk bitti. Ayakları kazılmış toprağın yumuşaklığını duydu. Karanlıkta, ağaç siluetleri belirdi. Ağaçların arasında, bacası eğrilmiş küçük bir ev göründü. Komiserin eşi:

"İşte hamam," dedi. "Yalnız size yalvarırım, kimseye bir şey söylemeyiniz!"

Hamama varınca, Çubikov'la Dükovski, kapıda kocaman bir asma kilit gördüler. Sorgu yargıcı, yardımcısına:

"Mumla kibritleri hazırlayınız!" diye fısıldadı.

Kadın kapıyı açtı ve konukları banyo dairesine soktu. Dükovski kibriti çaktı ve banyo dairesinin holünü aydınlattı. Holün orta yerinde bir masa vardı. Masanın üzerinde, küçük bir semaverin yanında, içinde soğumuş lahana çorbası bulunan bir kâse ile yemek artıklarıyla dolu bir tabak duruyordu.

"Yürüyelim!"

Banyo dairesinin bundan sonraki odasına girdiler. Burada da bir masa duruyordu. Masanın üzerinde, jambon dolu büyük bir tabak, votka dolu bir şişe, tabaklar, bıçaklar, çatallar vardı.

Sorgu yargıcı:

"Peki o nerede?" diye sordu. "Ölü nerede?"

Sapsarı ve titremekte olan komiserin karısı:

"Üst ranzada," dedi.

Dükovski eline mum parçasını alarak üst ranzaya tırmandı. Orada, kuş tüyü kocaman bir şiltenin üzerinde hareketsiz yatmakta olan uzun bir insan bedeni gördü. Bu insan bedeni hafifçe horluyordu.

Dükovski:

"Allah belasını versin, bizi aldatıyorlar!" diye bağırdı. "Bu o değil! Burada canlı bir sersem yatıyor! Hey, siz kimsiniz, Allah belanızı versin!"

İnsan bedeni ıslık çalarak soludu ve kımıldadı. Dükovski dirseğiyle onu dürttü. İnsan bedeni kollarını yukarı kaldırdı, gerindi ve başını uzattı. Kalın, kısık bir ses:

"Kim bu yukarı çıkan?" diye sordu. "Ne istiyorsun?"

Dükovski, elindeki mumu bu bilinmeyen adamın yüzüne yaklaştırdı ve bir çığlık attı. Kıpkırmızı burnuyla, taranmamış karmakarışık saçlarıyla, bir ucu fiyakalı fiyakalı kıvrılmış, küstahça yukarı, tavana bakan kara bıyıklarıyla eski süvari subayı Klauzov'u tanımakta güçlük çekmedi.

"Siz... Mark... İvaniç? Bu olamaz!.."

Sorgu yargıcı yukarı baktı ve âdeta taş kesildi.

"Evet, bu, benim. Siz de Dükovski'siniz! Hangi şeytan sizi buraya attı? Şu aşağıdaki herif de kim? Aman yarabbi, sorgu yargıcı! Sizi hangi rüzgâr attı?"

Klauzov aşağıya indi ve Çubikov'u kucakladı. Olga Petrovna, kapının ardında kayboldu.

"Nasıl oldu da buralara düştünüz? Çekelim kafaları be! Tra-ta-ti-tom. İçelim dostlar! Peki ama buraya sizi kim getirdi? Benim burada olduğumu nasıl öğrendiniz? Neyse, boşver! İçelim."

Klauzov lambayı yaktı ve üç kadeh votka doldurdu. Sorgu yargıcı kollarını açarak:

"Yani, ben seni anlamıyorum," dedi. "Bu sen misin? Yoksa değil misin?"

"Çok oluyorsun... Yoksa ahlak dersi mi vermeye kalkışacaksın. Hiç zahmet etme!.. Sen, delikanlı Dükovski, iç bakalım! Bu akşamı kutlayalım... Ne bakıp duruyorsunuz? İçsenize!"

Sorgu yargıcı, otomatik bir davranışla votka kadehini ağzına boşaltarak:

"Ama yine de anlayamıyorum," dedi. "Buraya niye geldin?"

"Burası hoşuma gidiyorsa, burada rahatım iyiyse, niye gelmeyecekmişim?"

Klauzov votkasını içti ve ağzına bir lokma jambon attı.

"Gördüğün üzere, komiserin eşinin evinde keyif çatıyorum. Bir ev perisi gibi ücra, ıssız yerde oturuyorum. İç bakalım! Kadına acıdım doğrusu! Kadına acıdım ve dünyadan elini eteğini çekmişler gibi, bu kullanılmayan hamamda oturup duruyorum. Karnımı doyuruyorum. Gelecek hafta buradan ayrılmayı düşünüyorum. Bıktım artık."

Dükovski:

"Anlaşılır şey değil!" dedi.

"Burada anlaşılmayan ne var?"

"Anlaşılır gibi değil! Allah aşkına şunu söyleyiniz: Çizmenizin bahçede işi ne?"

"Ne çizmesi?"

"Çizmenizin bir tekini yatak odanızda, ötekisini de bahçede bulduk."

"Bunu öğrenip de ne yapacaksınız? Bu sizi ilgilendirmez! İçin be, Allah belanızı versin! Mademki beni uyandırdınız, için bakalım! Bu çizme hikâyesi çok ilginçtir. Ben Olga'ya gelmek istemiyordum. Buyruk altında yaşamak hoşuma gitmiyordu. Kadın, penceremin altına gelip çıkışmaya başladı. Bilirsiniz, genellikle kadınların her zaman yaptığı şey. Ben sarhoştum, çizmeyi kaptığım gibi ona fırlattım. Ha-ha-ha! Küfretme kaltak, gibilerden. Kadın pencereden içeri girdi. Lambayı yaktı, sarhoşluğumdan yararlanarak beni pataklamaya başladı. Beni epeyce patakladı, ondan sonra buraya getirip hapsetti. Şimdi burada yiyip içip ense yapıyorum: Aşk, votka, yiyecek! Ama siz nereye gidiyorsunuz? Çubikov, sen nereye?"

Sorgu yargıcı tükürdü ve hamamdan çıktı. Onun arkasından da başını önüne eğerek Dükovski çıktı. İkisi de hiç konuşmadan arabaya bindi ve yola düzüldüler. Yol, bu sefer olduğu kadar hiçbir zaman onlara böylesine uzun ve sıkıcı gelmemişti. İkisi de susuyordu. Çubikov bütün yol boyunca öfkesinden tir tir titredi. Dü-

kovski, karanlığın ve çiseleyen yağmurun, yüzündeki ayıbı okumalarından korkuyormuş gibi, yüzünü yakasının içine gizledi.

Sorgu yargıcı, eve gelince, evinde doktor Tütüyev'i buldu. Doktor masanın başına oturmuş, derin derin soluyarak *Niva* dergisini karıştırıyordu. Üzgün bir gülümseyişle sorgu yargıcını karşıladı:

"Şu dünyada neler oluyor," diye söze başladı. "Yine Avusturya... Gladstone da kendine göre..."

Sorgu yargıcı şapkasını masanın altına atarak salladı:

"İskelet herif! Bana sataşma! Bin kez sana söyledim, benim yanımda politikadan söz etme! Şimdi politikanın sırası değil!" Sonra Dükovski'ye dönüp onu yumruğu ile dürtükleyerek, "Sana gelince, ömrüm boyunca bunu unutmayacağım," diye ekledi.

"Ama şu İsveç kibriti! Ben bilebilir miydim?"

"Şu İsveç kibritinle yerin dibine bat! Defol, beni sinirlendirip durma, yoksa Allah bilir şimdi sana ne yaparım! Bir daha da ayağını atma buraya!"

Dükovski içini çekti, şapkasını aldı ve çıkıp gitti. Kapıdan çıkınca:

'Gider bir yerde kafayı çekerim,' kararını verdi ve üzgün üzgün meyhanenin yolunu tuttu.

Komiserin karısı hamamdan eve gelince kocasını misafir odasında buldu.

Kocası:

"Sorgu yargıcı niye gelmiş?" diye sordu.

"Klauzov'u bulduklarını haber vermeye gelmiş. Düşün ki adamı, bir başkasının karısının evinde bulmuşlar."

Komiser, gözlerini yukarıya kaldırarak içini çekti:

"Eh, Mark İvaniç, Mark İvaniç! Zevk ve eğlencenin sonu kötüdür, diye sana kaç sefer söyledim, söyledim ama sözümü dinletemedim!"

1884

Soğuk Anıları

"Haçı suya atma" yortusu günü N. ilçe merkezinde büyük ve genel bir şenlik düzenlenmişti.

Şenlik yeri olarak çarşı ile piskoposluk binası arasındaki ırmağın geniş bölümü seçilmiş; etrafı iplerle, bayrak ve çamlarla çevrilmişti. Ufak kızaklarla zevkli kayabilmek için gerekli görülen, buzdan küçücük dağlar yapılmıştı.

Şenliğin oldukça yoğun bir programı vardı. Kocaman afişler bir sürü eğlenceyi; pateni, askerî mızıkayı, her biletine isabet olan bir piyangoyu, "elektrikli güneş"i vesaire vesaireyi ilân ediyordu. Ama müthiş bir don bütün planı altüst edecekti. Yortu arifesinde, rüzgârla karışık eksi yirmi sekiz derece soğuk olduğundan, şenliğin ertelenmesi söz konusu olmuştu. Bununla birlikte, uzun zamandır bu büyük günü sabırsızlıkla bekleyen halk, bu ertelemenin artık lafını bile işitmek istemiyordu.

Nihayet, eğlencenin ertelenmesi düşüncesinde olan idareci bayanlar da, "Eğer biri üşürse elbette ısınacak bir yer bulur," dedi. "Allahın kışında hava günlük güneşlik olacak değil a... Tabii don olacak."

Ağaçlar, hayvanlar, saç, sakal, kardan ve dondan bembeyazdı. Hatta hava bile sanki soğuğa dayanamayarak çıtır çıtır çatlamıştı. Bununla birlikte, haçın suya atılma töreni biter bitmez, eğlenceleri düzenleyen komite paten yerine gitti. Askerî mızıka da, elifi elifine, tam saat birde çalmaya başladı.

Eğlencelerin en civcivli yerinde, saat dörde doğru, ilçenin ileri gelenleri ısınmak için ırmak boyundaki pavyonda toplandı.

Binada karısı ile ihtiyar kaymakam, piskopos, mahkeme reisi, lise müdürü ve eşraftan birçok kişi vardı. Kadınlar koltuklara

oturmuş, erkekler geniş camlı kapının ağzında paten yapanları seyrediyordu.

Piskopos:

"Hey Allah'ım hey! Ayaklarıyla ne notalar çıkarıyorlar!.. Dinim hakkı için bu adamların ayaklarıyla yaptıklarını hiçbir şarkıcı sesiyle yapamaz," diye şaşkınlığını açığa vuruyordu.

Lise müdürü, pavyonun önünde kayarken kuş gibi akıp giden öğrencileri:

"Bu Smirnov'dur, bu Grujiov'dur," diye birer birer tanıtıyordu.

Kaymakam gülerek:

"Baylar, hele şu küçük adama bakın," dedi, "hâlâ yaşıyor. Şu bize doğru geleni görüyor musunuz, bizim belediye reisi. Şimdi kim bilir bize neler anlatacak!"

İçi tilki derisi ile kaplanmış, düğmeleri çözük gocuğuyla, büyük kasketli zayıf bir ihtiyar, kayakçılardan kendisini koruyarak ırmağın öteki kıyısından geliyordu.

Bu, kasabanın en eski yerlilerinden, N. belediye başkanı, milyoner tacir Yeremiev idi. Kolları vücudundan ayrı, soğuktan büzülmüş bir halde yerinde sıçrayarak, çizmelerinin tabanlarını yere vuruyor, bir an önce bir yere sığınmak için acele ediyordu.

Yolun ortalarında birdenbire çömelerek bir kadının arkasına saklandı ve kadını yeninden çekti. Kadın arkasına dönünce ihtiyar yan tarafından birdenbire sıçradı ve kadıncağızı korkutmuş olmaktan doğma başarısının açık sevinci içinde, ihtiyarlara özgü gürültülü bir sesle kahkahayı bastı.

Kaymakam:

"Küçük ihtiyar hâlâ çevik, bu yaşta bile paten yapmayı bilmeyişi şaşılacak şey," dedi.

Belediye başkanı pavyona yaklaşırken kollarını sallayarak ve kısa adımlarla koşarak, koca lastik çizmeleriyle kendisini buzun üstüne saldı ve kayarak kapının yanına geldi.

Kaymakam, belediye başkanına yaklaşarak:

"Yegor İvaniç sana da paten almak gerek!" dedi.

İhtiyar selam vermek için kasketini çıkarırken genizden gelen ince bir sesle:

"Gerçekten öyle; ben de bunu düşünüyordum," diye karşılık verdi.

Sonra, hazır bulunanlara döndü ve kaymakamdan başlayarak, sıra ile hepsinin bayramını kutladı. Nice nice yıllara sağlıkla yetişmeleri dileğinde bulundu. Daha sonra sayın piskopos efendi:

"Bir don var amma... Ne don! Allah korusun! Korkunç bir şey!" dedi.

Başkan, kızarmış ve donmuş göz kapaklarını kırpıştırarak büyük lastik çizmelerini döşemeye vuruyor, üşümüş bir arabacı gibi, ısınmak için kollarını durmadan açıp kapıyordu.

"Bu, insanı kuduz bir köpekten daha fena ısıran lanet bir soğuk. Gerçekten bir felaket," diye gülerek ekledi.

Kaymakam:

"Öyle ama," dedi, "sağlık için iyidir. İnsanı güçlendirir ve kamçılar."

Belediye başkanı sivri sakalını mendiliyle silerek:

"Tutalım ki öyle olsun," dedi. "Ama olmaması daha iyi olurdu. Tanrı insanı bu dondan korusun, sayın bay kaymakam. Bence kadiri mutlak hazretleri bunu bize bir ceza olsun diye gönderiyor. Yazın günah işliyor, kışın da kefaretini veriyoruz!"

Belediye başkanı etrafına çabucak bir göz gezdirdikten sonra kollarını kavuşturdu. Kâh kaymakama, kâh piskoposa bakarak sordu:

"Ee şimdi... Hadi bakalım... Nerede şu insanı biraz ısıtan nesneler? Bay kaymakam! Sayın piskopos cenapları. Eminim ki hanımlar da sizin gibi üşümüşlerdir. Bilinen şey, onsuz olmaz."

Hepsi, başlarını iki yana sallayarak, buzların üstünde sıcak içki içmeye gelmediklerini bildirdi. Ama ihtiyar belediye başkanı hiçbir şey duymamış gibi kapıyı açtı. İşaret parmağını bükerek, gelmesi için birine işaret etti.

Bir ustabaşı ile bir amele koştu.

"Hah şöyle! Hemen Sosatin'lere koşun ve bize on bardak... ne isteyecektik... Hah! On bardak sıcak şarap... Olmazsa punç yapıp göndermelerini söyleyin," dedi.

Odadakiler gülüştü.

Biri:

"Oh ne âlâ!... Ziyafet," dedi.

Belediye başkanı:

"Aldırmayın, bu içilecek. Evet ne diyordum, on bardak... Aynı zamanda Benediktin* de ister. Bunların arasına en iyisinden iki şişe de şarap koysun... Ee, hanımefendilere ne isteyelim? Onlara çavdar ekmeği, ceviz içi, akide şekeri, ama karışık tarafından! Hadi bakalım, çabuk, kuş gibi gelmeli, göreyim sizi," diye mırıldandı.

Belediye başkanı çizmeleriyle döşemelerin üzerinde tepinerek ve ellerini birbirine sürterek bir dakika sustu, sonra tekrar dona karşı fena şeyler söylemeye başladı.

Kaymakam ona:

"Yooo... Yegor İvaniç, lanet okuma. Rus soğuğunun büyüleyici bir etkisi vardır. Rus halkının, birçok erdemini ve niteliğini, büyük arazilerine ve yaşamak için iklimle yaptıkları yabani savaşa borçlu olduklarını daha yeni okudum. Bence bu tamamıyla doğrudur."

"Öyle beyefendi, bu belki doğrudur, ama don olmasaydı daha iyi olurdu. Herhalde Fransızların yenilgiye uğramasına, türlü türlü yiyeceklerin korunmasına, çocukların paten yapabilmesine meydan ve fırsat veren dondur. Bu bakımdan bunların hepsi gerçek... Sıkı giyinmiş olanlar için soğuk, zevkten başka bir şey değildir. Ama bir amele için, bir dilenci için, hacca giden bir Müslüman için, hemen hemen çıplak halde bir başına yaşayan için ise, soğuk en büyük felakettir. Piskopos hazretleri! Böyle bir soğuk ve don, yoksulluğu katmerleştirir. Hırsızı daha hilekâr, kötüyü daha yabani yapar. Bilmem anlatmaya değer mi? Bugün yetmişimi geçiyorum. Bir çocuğum, evimde bir sobam ve içilecek her çeşit içkim var. Şimdi don bana bir şey yapamaz. Onu düşünmüyor, hatırıma

* Bir çeşit likör. –*H. Âli Ediz*

getirmek bile istemiyorum. Ama eskiden... Onu düşünmek bile korkunç bir şey. Zamanla hafızamı, düşmanlarımı, günahlarımı, her şeyi ve her türlü mutsuzluğu unuttum. Her şeyi unuttum, ama donu... Ah, ondan hatırımda kalanlar! Anamın ölümünde kimsesiz, yersiz yurtsuz bir yetim kalmıştım... Yırtık pırtık elbiselerimden başka bir şeyim, yakınım ve akrabam yoktu... Açtım, yatacak yerim yoktu. Kısacası, ne bu dünyada başımı sokacak bir yerim, ne de öbür dünya için bir umudum vardı. Ama o zamanlar, ihtiyar, iki gözü kör bir kadını günde beş kapiğe sokakta dolaştırma işini bulma mutluluğuna ermiştim. Soğuklar sert ve yabani idi. İhtiyar kadınla sokağa çıkınca acı başlıyordu. Hey Allah'ım! İlkin sıtma tutmuş gibi bir nöbet, bir kıvrılma ve büzülme; sonra kuş gibi çırpınma ve sıçramalar; en sonunda kulaklarınız, parmaklarınız ve ayaklarınız ağrımaya başlar. Sizi sanki kıskaçla sıkıyorlarmış gibi sancılar başlar. İnsan donda üç saat kalınca insanlıktan çıkar. Ayaklarınız katılaşır, göğsünüz daralır, karnınız çekilerek sırtınıza yapışır. Özellikle kalbinizde anlatılmaz, bıçak gibi bir ağrı duyarsınız. Her şey, ağaçtan yapılmış bir put gibi uyuşur ve donar. Yürürsünüz, ama sanki yürüyen siz değilsinizdir. Sanki sizin yerinize biri ayaklarınızı sürüklemektedir. Öyle bir an gelir ki ruhunuz bile donar ve artık bir şey duymaz olursunuz. O zaman ihtiyar kadını bırakmak, ya da gezici bir satıcının işportasından sıcak bir ekmek çalmak ya da birisi ile dövüşmek çaresini ararsınız. Yatma zamanı gelince durumun daha iyi olduğunu sanmayın. Gece yarılarına kadar uyuyamaz ve ağlamayı beklersiniz. Hem niçin ağlamak, insan bunu bir türlü kendi kendine anlayamaz."

Kaymakamın, bunları dinlemekten canı sıkılan karısı:

"Mademki ortalık daha kararmadı, bir paten turu yapalım. Benimle kim gelmek ister," dedi ve çıktı. Arkasından herkes dışarı döküldü. İçeride yalnız kaymakam, piskopos ve belediye başkanı kaldı.

Yegor İvaniç, gocuğunun kanatlarını açacak biçimde kollarını göğe kaldırarak:

"Hey gidi günler hey! Ya beni bir balıkçının yanına yerleştirdikleri zaman çektiklerim," diye sözünü sürdürdü. "Şafakla dükkâna gelirdim... Saat dokuza doğru tamamıyla donardım. Mosmor bir surat... Parmaklarım soğuktan, artık para sayamayacak ve düğmelerimi ilikleyemeyecek kadar uyuşurdu. Ayazda kalıp vücudumun bütün oynak yerleri birbirine yapışarak, böyle akşama kadar zoraki durunca, aman Allah'ım, öğleye doğru çoktan karnım sırtıma yapışmış ve kalbim üzüntü ve düşünceyle dolmuş olurdu. Daha sonra patron olunca da bu halden daha iyisini görmedim. Yine müthiş ve işitilmemiş soğuklar, fare kapanı gibi her tarafından rüzgâra açılmış bir mağaza... Sözüm ona bir gocuğum vardı, öyle kürk falan değil, balık derisinden delik deşik bir şey...İnsan, dona dona kendini kaybederek, âdeta buzdan daha katı bir şey kesiliyor. Biri kulağından çeker, biri ensesine vurur. Adam serseme dönünce müşterisini, namussuzun biri gibi görmeye başlar ve ona fena davranmak, fazla parasını almak için can atar. Akşama eve dönünce adam yatmak ister; ama şöyle keyifle, içinden gelmez. İnsan etrafındakileri, herkesin yediği bir lokma ekmeği bile eleştirmeye başlar, darılır ve darıltır. Nihayet, öyle bir boşanış boşanırsınız ki, beş zorba jandarma bile sizi tutamaz. Don insanı fena yapar ve herkes ölçüsüz içer."

Yegor İvaniç ellerini birleştirdi ve nefesi tıkanıyormuş gibi, mağazasının kâtipleriyle yaptığı gezide tanık olduğu hayatın ağırlığını ve acılığını anlatmayı sürdürdü:

"Bir de kışın balığı Moskova'ya gönderdiğiniz zamanı bir bilseniz. Aman Allah'ım!"

Kaymakam üzülerek:

"Gerçekten de insanoğlu nelere katlanıyor... Yegor İvaniç, sizin kışın Moskova'ya balık götürdüğünüz zaman ben savaşta idim. İlginç bir olay hatırlıyorum..." dedi ve Osmanlı-Rus savaşında, bağlı olduğu birliğin ayaz bir gecede nasıl otuz altı saat karlar altında hiç kımıldamadan, bıçak gibi kesen bir rüzgârda kaldığını ve Türkler

tarafından görülme korkusuyla birliğinin nasıl ateş yakmadığını, kımıldamadığını, birlikte o gece sigara içmenin bile yasak olduğunu anlattı.

Anılar değilmişti. Belediye başkanı ile kaymakam coşmuş, neşelenmiş; boyuna, biri ötekinin sözünü keserek geçmişi dile getirmişlerdi. Piskopos da, daha Sibirya'da papazken, günün birinde müthiş bir soğukta, köpeklerin çektiği bir kızakta uyuyakaldığı için nasıl devrildiğini ve ölümden nasıl kurtulduğunu, Tonguzların kendisini nasıl yarı ölü bir halde bulmuş olduğunu anlattı. Sonra ihtiyarlar, aralarında kararlaştırmış gibi sustu. Birbirlerinin yanına oturarak, kendi düşüncelerine daldı.

Belediye başkanı derin bir ah çekti:

"İnsan bunları unuttuğunu sanıyor, ama suçları, okul çocuklarını, mahpusları görünce hepsi tekrar insanın anılarına saldırıyor. Hepsi bir yana, şimdi şu bando çalan mızıkacılardan başkalarını düşünmenin gereği ne? Herhalde onların kalbi çoktan ağrıyordur. Karınları çoktan sırtlarına yapışmış ve bakırdan çalgıları ağızlarında donmuştur. Mızıkalarını çalarken, 'Hey anam hey! Daha bu kadar ve böyle uzun üç saat, Allah'ın ayazında oturarak kalmak?!' diyorlardır.

İhtiyarlar, en hor görülen dilenciyi bile Allah'a ulaştıran en büyük soyluluğun, en büyük erdemin, en büyük zenginliğin ne olduğunu; insanların zaafını, acısını, sabrını düşünmeye başladı... Bu sıralarda hava mavileşiyordu. Kapı açıldı, iki işçi Sosatin'lerden, sıkı sıkıya örtülmüş şişelerle büyük bir ibrik getirerek içeri girdi.

Bardaklar dolunca ortalığa bayıltıcı bir tarçın ve nefis bir karanfil kokusu yayıldı. Kapı yeniden açıldı, burnu soğuktan kıpkırmızı olmuş genç belediye çavuşu içeri girdi. Askerce selam verdikten sonra elini kasketinde tutarak kaymakama: "Hanımefendi eve gittiklerini efendimize bildirmemi buyurdular," dedi.

İhtiyarlar, donmuş ve birbirinden ayrılmış parmaklarını kasketinde saygı ile tutan belediye çavuşuna bakarken; burnunun kızarmış, gözlerinin feri sönmüş ve uçları beyaz tüylü başlığının

ağzına yaklaşmış, kalbinin ağrıdığını ve ruhunun bitkin bir halde olduğunu hissettiler.

Kaymakam, belediye çavuşuna, biraz kararsızca:

"Alın... Sıcak şarap... İçin!" dedi.

Belediye başkanı da kaymakamın teklifini destekledi:

"Hadi... İç... Sıkılma!" dedi.

Belediye çavuşu şarap bardağını aldı, geriye çekilerek ses çıkarmadan yavaşça içmeye başladı. Sıkıntı ile içiyor, ihtiyarlar da onu sessizce seyrediyordu. O, şarabını içerken, sanki bütün üzüntü ve acıları yüreğinden boşalıyor, donan ruhu ılık bir rehavet içinde yavaş yavaş gevşiyordu.

Kaymakam yine derin, ah'lı bir ses çıkardı, ayağa kalkarak:

"Artık eve dönme zamanı geldi," dedi. Sonra belediye çavuşuna: "Mızıkacılara söyle... çalgıyı kessinler... ve Pavel'e, benim adıma mızıkacılara bira ya da votka verilmesi için emir vermesini rica et..." dedi. Kaymakamla piskopos belediye başkanından izin isteyerek pavyondan ayrıldı.

Belediye başkanı içmeyi sürdürdü. Belediye çavuşu sıcak şarabını içip bitirinceye kadar, ona bir sürü ilgi çekici şey anlatmaya vakit ve fırsat buldu. Artık bir türlü susmak bilmiyordu.

1887

Gerekli Önlemler

İlçe merkezi olmaktan çıkmış, kasaba gardiyanının deyimiyle, teleskopla dahi aransa haritada yeri bulunamayacak olan, küçük bir kasaba. Öğle güneşi ortalığı aydınlatmakta. Etrafta çıt yok. Belediyeden çarşıya doğru, kasaba doktorundan, polis komiserinden, ticaret odası temsilcisinden, iki de belediye üyesinden kurulu bir sağlık komisyonu, ağır ağır ilerlemekte, arkalarından da saygıyla polis memurları gelmektedir. Komisyonun yolu, tıpkı cehenneme giden yol gibi, iyi niyet taşlarıyla döşelidir. Sağlık komisyonu üyeleri hem yürüyor, hem de ellerini sallayarak, pislikten, alınması gereken önlemlerden ve kolera mikrobu taşıyan maddelerden konuşuyorlardı. Öyle akıllıca laflar ediliyordu ki, hepsinin ilerisinde giden polis komiseri, birdenbire heyecana kapılarak başını geriye çevirdi ve:

"Baylar," dedi, "bakın, işte biz böyle sık sık toplansak da oturup konuşsak ne iyi olur! Hem iyi bir şey hem de insan toplumun içinde yaşadığını anlamış olur. Yoksa nedir o boyuna kavga gürültü. Vallahi böyle."

Ticaret odası temsilcisi doktora dönerek kurbanını seçen bir cellat edasıyla:

"Acaba kimden başlasak Anikita Nikolavyiç?" dedi. "Oşeynikov'un dükkânından işe başlasak mı dersiniz? Bir defa adam madrabazın biri. Sonra... Artık o çok oluyor! Geçenlerde ondan biraz bulgur aldırmıştım, bir de ne göreyim, sözüm meclisten dışarı, içinde fare pislikleri. Karım tabii ağzına bile koymadı."

Doktor, ilgisizce:

"Ne yapalım?" dedi. "Mademki Oşeynikov'dan başlayalım diyorsunuz, Oşeynikov'dan başlayalım!"

Sağlık komisyonu "A. M. Oşeynikov'un Çay, Şeker, Kahve ve Başka Sömürge Malları Ticarethanesi"ne* girdi. Sözü uzatmadan kontrole koyuldular.

Kazan sabunlarından çok güzel bir biçimde yapılmış piramitleri gözden geçiren doktor:

"Sabunlardan ne güzel bir Babil kulesi yapmışsın," dedi. "Kâfir, neler de icat ediyorsun! Hah! Hah! Hah!.. Bu da ne? Baylar, şuraya bakın, şuraya! Demyan Gavriloviç sabunla ekmeği aynı bıçakla kesiyor!"

Dükkân sahibi, haklı olarak:

"Anikita Nikolayiç," dedi, "merak etmeyin, kolera böyle şeylerden olmaz!"

"Gerçi orası öyle amma, insan tiksiniyor. Üstelik ben de ekmeği senden satın alıyorum."

"Aman efendim üzüldüğünüz şeye bakın! Biz sizin gibi soylu müşterilerimiz için başka bıçak kullanıyoruz! Aman efendim..."

Polis komiseri miyop gözleriyle, uzun uzun, bir jambon parçasına baktı. Tırnağıyla üstünü kazıdı, gürültülü gürültülü kokladı. Sonra parmağıyla jambonun kabuğuna vurarak sordu:

"Sakın *striknin*'li falan olmasın?"

"Aman efendim, ne münasebet! Hiç öyle şey olur mu?"

Polis komiseri utandı, jambon parçasının yanından uzaklaştı ve gözlerini kırpıştırarak duvardaki bir fiyat listesini incelemeye koyuldu. Ticaret odası temsilcisi, elini bulgur fıçısına daldırdı ve orada eline, kadife gibi yumuşacık, tüylü bir şeyler geçti. Fıçının içine baktı, bir anda yüzünü bir sevecenlik duygusu kapladı:

"Aman yarabbi, pisi pisiler! Ne güzel de pisi pisiler! Bulgurun içine gömülmüş, nasıl da keyifli keyifli başlarını kaldırıyorlar. Demyan Gavriloviç, bunlardan birini bana gönderiver!"

"Olur! Niçin olmasın! Baylar, bilmem, mezelikleri görmek ister misiniz? Tuzlu balık. Sardalya. Peynir! Sonra güneşte kurutulmuş

* Çehov'un babasının da böyle bir yeri vardı ve Çehov'un çocukluğu burada çıraklık ederek geçti. *-H. Âli Ediz*

mersin balığı. Perşembe günü geldi. En iyi cinsinden. Mişka, şu bıçağı versene!"

Sağlık komisyonu üyeleri birer parça mersin balığı keserek ilkin kokladı, sonra da ağızlarına attılar.

Dükkân sahibi Demyan Gavriloviç, âdeta kendi kendine söylenir gibi:

"Ben de bir parça alırım doğrusu," dedi. "Şurada bir yerde bir şişe olacak! İnsan bir kadehçik yuvarlamalı ki, mersin balığının tadını anlayabilsin! Mişka şu şişeyi versene!"

Mişka, yanaklarını şişirerek ve gözlerini fal taşı gibi açarak şişenin mantarını çıkardı ve şişeyi şangırtı ile tezgâhın üzerine koydu.

Polis komiseri, kararsızlık içinde ensesini kaşıyarak:

"Bilmem ki aç karnına nasıl olur," diye söylendi. "Amma, birer kadehçik olduktan sonra, zararı yoktur. Yalnız Demyan Gavriloviç, sen de biraz çabuk ol! Senin votkanı beklemeye hiç de vaktimiz yok!"

On beş dakika sonra sağlık komisyonu üyeleri, dudaklarını silerek ve kibrit çöpleriyle dişlerini karıştırarak, Goloribenko'nun dükkânına yollandı. Burada aksi gibi içeri girmek kabil değildi. Güçlü kuvvetli beş delikanlı, terlemiş ve kıpkırmızı olmuş bir hâlde, dükkândan dışarıya bir yağ fıçısını yuvarlamaya çalışıyordu:

"Sağa doğru, sağa doğru! Kenarından tutun! Dayanın, dayanın! Altına bir takoz koyun! Hay Allah belasını versin! Baylar, kenara çekilin, ayaklarınızı ezer!"

Fıçı kapıda tıkanıp kaldı ve yerinden kımıldamaz oldu. Delikanlılar burunlarından soluyarak, bütün güçleriyle fıçıyı itmeye ve alabildiğine küfretmeye başladı. Uzun bir çabadan ve havayı bozan uzun solumalardan sonra, fıçı, sonunda yerinden kımıldadı ve nedense, doğa yasalarına aykırı olarak, gerisin geriye yuvarlanmaya başladı ve yine kapıda sıkışıp kaldı. Burundan solumalar yeniden başladı. Polis komiseri, yere tükürerek:

"Hay Allah belasını versin," dedi. "Şibukin'e gidelim. Bu itoğlu-itler akşama kadar burada soluyup duracak!"

Sağlık komisyonu Şibukin'in dükkânını kapalı buldu. Komisyon üyeleri şaşkın şaşkın birbirinin yüzüne bakarak söylenmeye başladı:

"Allah Allah az önce bu dükkân açıktı. Biz Oşeynikov'un dükkânına girerken, Şibukin, kapısının eşiğinde durmuş, bir bakır çaydanlık çalkalıyordu."

Komisyon üyeleri, kapalı dükkânın önünde durmakta olan bir dilenciye dönerek:

"Dükkân sahibi nereye gitti?" diye sordu.

Dilenci, kısık bir sesle:

"Allah rızası için fakire bir sadaka," diye sızlanmaya başladı. "Gönlünüzden ne koparsa, şu sakata ihsan edin!"

Ticaret odası temsilcisi dışında, bütün sağlık komisyonu üyeleri, ellerini sallayarak ileri doğru yürüdüler. Ticaret odası temsilcisi Plümin, dilenciye bir kapik uzattı, âdeta bir şeyden korkmuş gibi, acele acele istavroz çıkardı ve arkadaşlarının arkasından koştu.

İki saat kadar sonra sağlık komisyonu üyeleri geri dönüyordu. Komisyon üyelerinin görünüşü yorgun ve bitkindi. Teftişleri boş geçmemişti: Bir bekçi, muzaffer bir eda ile arkalarından yürüyor ve çürük elma dolu bir tabla taşıyordu.

Polis komiseri, "Rhin Şarap ve Votka Mahzeni" tabelasına yan yan bakarak söylendi:

"Şimdi bu haklı yorgunluktan sonra, bir iki kadehçik yuvarlayıp şöyle biraz kendimizi toparlamamız hiç de fena olmayacak."

"Eh, pek fena olmaz!.. İsterseniz girelim!"

Sağlık komisyonu üyeleri mahzene indi ve ayakları eğri yuvarlak bir masanın çevresine oturdu. Polis komiseri, başıyla mahzen sahibine bir işaret verdi, az sonra, masanın üzerinde bir şişe peyda oldu.

Ticaret odası temsilcisi bir kadeh yuvarladıktan sonra suratını buruşturarak:

"Meze olmaması ne yazık," diye söylendi. "Şöyle biraz hıyar turşusu yok mu? Dur hele..."

Ticaret odası temsilcisi, koltuğu altında tabla ile durmakta olan polise dönerek en sağlam elmalardan birini seçti ve ısırdı. Polis komiseri, âdeta buna şaşmış gibi bir tonla:

"Yahu burada çürük olmayan elmalar da varmış. Getir şunu ben de bir tane seçeyim! Şu tablayı şuraya getir, koy! İyilerini seçip temizleriz, geri kalanları da götürüp dökersin! Anikita Nikolayiç, doldur bakalım! Bak işte, böyle sık sık toplanıp görüşsek ne iyi olur! Kulübü, hiçbir şeyi olmayan bu Allah'ın dağında koyunlar gibi yaşıyoruz. Memleket değil, âdeta Avustralya... Doldur ulan!.. Doktor, elmadan buyurmaz mısınız? Vallahi kendi elimle sizin için temizledim."

• • •

Polis memuru, arkadaşlarıyla birlikte mahzenden çıkmakta olan polis komiserine yaklaşarak:

"Efendimiz," diye sordu. "Tablayı ne yapmamı emrediyorsunuz?"

"Ta-ta-tablayı mı? Hangi tablayı? Ha, anladım!.. Elmalarla birlikte yok edin! İmha edin! Çünkü, mikrop yuvası!"

"Ama efendimiz, elmaları siz yediniz!"

"Ha! Çok iyi öyleyse! Bana bak, bizim eve git de, Marya Vasilyevna'yı gör, bir saat sonra geleceğimi haber ver! Söyle de bana darılmasın! Ben Plünin'e yatmaya gidiyorum. Şöyle biraz uyuyacağım. Anlıyor musun? Uyumaya gidiyorum. Marya'nın kollarında. *Şprehen zi doyç** İvan Andreyiç?"

Polis komiseri, gözlerini havaya kaldırarak ve ellerini açarak, acı acı başını salladı ve:

"İşte, bütün yaşantımız böyledir!" diye söylendi.

1884

---

* "Almanca biliyor musunuz?" anlamına gelir. *-H. Âli Ediz*

Asma Katlı Ev

(Bir Ressamın Hikâyesi)

I

Bu olay, bundan altı yedi yıl önce, Belokurov adlı genç bir derebeyinin T. iline bağlı ilçelerden birindeki yurtluğunda oturduğum sıralarda geçmişti. Belokurov, sabahları erken kalkan, Rus biçimi pardösü ve işlemeli gömlek giyen, akşamları bira içen ve durmadan bana, hiçbir yerde, hiç kimseden ilgi görmediğinden yakınan bir adamdı. Belokurov, evin bahçedeki ayrı bir bölümünde, bense, eski derebeyi köşkünde, sütunlu büyük bir salonda oturuyordum. Salonda, üzerinde yatmakta olduğum geniş bir kanepeden ve üzerinde fal baktığım masadan başka hiçbir mobilya yoktu. Durgun havalarda bile bu salondaki eski Amasov* sobaları uğuldar, fırtınalı havalardaysa, bütün ev sallanır, âdeta büyük parçalara ayrılıyormuş gibi bir hâl alırdı. Hele geceleri, salonun ön pencereleri hep birden şimşek ışıklarıyla aydınlandığı zaman, korkunç bir durum ortaya çıkardı.

Kaderin, sürekli olarak boş gezmeye mahkûm ettiği ben, kesin olarak hiçbir şey yapmıyordum. Saatlerce pencerelerimden göğe, kuşlara, küçük patika yollara bakıyor, postadan getirdikleri her şeyi okuyor ve uyuyordum. Kimi zaman evden çıkar, geç vakitlere kadar başıboş dolaşırdım.

Bir seferinde böyle bir dolaşmadan eve dönerken, bilmeyerek, tanımadığım bir yurtluğa girmiştim. Güneş artık batıyordu. Çi-

---

* Amasov sobaları: 1839 yılında, Amasov adlı birinin bulduğu bir çeşit sıcak hava düzeni. *-H. Âli Ediz*

çeklenmiş çavdarların üzerine, akşam gölgeleri düşmüştü. Sık dikilmiş iki sıra ihtiyar, çok yüksek çam ağacı, kuytu, güzel bir yol meydana getirerek, boydan boya, iki duvar hâlinde uzanıyordu. Kolayca çitin üzerinden atlayarak, bir karış boyunda çam iğnecikleriyle örtülü bu yoldan yürümeye başladım. Ortalık sessiz ve karanlıktı. Ancak yer yer, çamların sivri uçlarında; altın renkli parlak bir ışık titreşiyor ve örümcek ağlarında binbir renge boyanıyordu. Ortalıkta, insanı tıkayacak kadar güçlü bir çam kokusu vardı. Biraz yürüdükten sonra, ıhlamur ağaçlarının meydana getirdiği bir yola saptım. Burada da bir bakımsızlık ve ihtiyarlık göze çarpıyordu. Bir yıl önce dökülmüş olan yapraklar ayaklarımın altında hazin hazin hışırdıyor, ağaçların arasındaki loşlukta, gölgeler gizleniyordu. Sağda, eski meyve bahçesinde, isteksizce, hafif bir sesle bir asma kuşu ötüyordu; herhalde o da ihtiyarlamış olsa gerekti. İşte ıhlamurlar da bitti. Teraslı ve asma katlı beyaz bir evin yanından geçtim. Birdenbire önümde derebeyi yurtluğunun avlusu, hamamıyla, kalabalık yeşil söğüt ağaçlarıyla geniş bir göl belirdi. Gölün karşı kıyısında, uzun, ince çan kulesiyle bir köy görünüyordu. Çan kulesinin tepesindeki haç, batan güneşin kızıllıklarıyla tutuşmuş gibiydi. Bu manzara bir an için, üzerimde, âdeta büyüleyici etki yaptı. Bu manzarada, doğup büyüdüğüm yerlerle ilgili, iyice bildiğim, âdeta küçüklüğümde görmüşüm izlenimini bırakan bir hâl vardı.

Avludan kırlara açılan beyaz taş kapıda, bu çok eski sağlam, aslanlı kapıda, iki kız duruyordu. Bunlardan yaşça büyük olanı, ince, solgun benizli ve çok güzeldi. Başında kestane renginde bir saç yığını vardı. Ağzı küçücük ve inatçı, yüzü ciddi bir ifade taşıyordu. Bana şöyle âdeta isteksizce bir göz attı. Hepten genç olan ötekisi ise on yedi on sekiz yaşından hiç de fazla değildi. O da, solgun benizli ve inceydi, büyük ağızlı ve iri gözlüydü. Bana şaşarak baktı. Yanlarından geçerken, ötekine İngilizce bir şeyler söyledi ve kızardı. Bu iki sevimli yüzü çoktandır tanıyormuşum gibi geldi bana...

Güzel düş görmüş bir insanın duygusuyla eve döndüm.

Bundan kısa bir süre sonra, Belokurov'la evin çevresinde dolaşmakta olduğumuz bir sırada, öğlene doğru, birdenbire lastik tekerlekli bir payton, yumuşak otların üzerinde hışırdayarak avluya girdi. Arabanın içinde, o gün gördüğüm iki kızdan biri vardı. Bu gelen, kızların büyüğüydü. Kızın elinde, yangın felaketine uğramışlar için bir yardım listesi vardı. Kız, yüzümüze bakmadan, Siyanovo köyünde kaç evin yandığını; kaç erkeğin, kaç kadının, kaç çocuğun evsiz kaldığını, kendisinin de üye bulunduğu yangın felaketine uğrayanlar için yardım toplayan komitenin ilk ağızda neler yapmak düşüncesinde olduğunu ciddi bir edayla, ayrıntılı olarak anlattı.

Kız listeyi bize de imzalattıktan sonra sakladı ve hemen vedalaşmaya koyuldu. Belokurov'a elini uzatırken:

"Siz artık bizi büsbütün unuttunuz Piyotr Petroviç," dedi. "Bekliyoruz. Eğer Mösyö N. (kız adımı söyledi) hayranlarıyla tanışmayı umursar da bize onur verirse, gerek annem gerekse ben çok sevineceğiz."

Kızın önünde saygıyla eğildim.

Kız gidince Piyotr Petroviç anlatmaya başladı: Söylediğine göre bu kız iyi bir ailedenmiş... Adı da Lidya Volçaninova'ymış. Annesi ve kız kardeşiyle birlikte oturmakta olduğu yurtluk ise, gölün karşı kıyısındaki köy gibi, Şelkovka adını taşımaktaymış... Babasının bir zamanlar Moskova'da yüksek bir mevkii varmış... Gizli danışman rütbesiyle ölmüş. Hâli vakti yerinde olmasına rağmen Volçaninova'lar, yaz kış köyde oturmaktaymış. Lidya, Şelkovka köy okulunda ayda yirmi beş rubleye öğretmenlik yapıyormuş. Kız bu parayla kendi gereksinimlerini sağlıyor, emeğiyle geçindiğini övünerek söylüyormuş. Belokurov:

"İlginç bir aile," dedi, "bir gün gidiverelim. Sizi görünce çok sevinecekler."

Bilmem nasıl oldu; bir bayram günü öğleden sonra, Volçaninova'ları hatırladık ve Şelkovka'ya gittik... Onların üçü de, anneyle

iki kız kardeş, evdeydi... Bir zamanlar güzel olduğu anlaşılan, şimdi ise, yaşıyla ilgili olmayarak sağlığı bozuk olan ve nefes darlığı çeken, dalgın ve üzgün anneleri, resim üzerine konuşmalarıyla beni oyalamaya çalışıyordu. Şelkovka'ya gelmem olasılığı olduğunu kızından öğrenince Moskova sergilerinde görmüş olduğu iki üç peyzajımı hatırlamış. Şimdi de, bu peyzajlarda neyi anlatmak istediğimi soruyordu. Lidya ya da evdeki adıyla Lida, benden çok Belokurov'la konuşuyordu. Ciddi, hiç gülmeden, köy yerel yönetiminde niçin çalışmadığını, şimdiye kadar bir kez olsun köy toplantılarında niçin bulunmadığını ona soruyor ve dargın bir sesle:

"Bu davranışınız hiç de iyi değil, Piyotr Petroviç," diyordu. "Ayıp doğrusu."

Annesi de kızını destekliyordu:

"Doğru Lida, doğru! Hiç de iyi değil."

Lidya bana dönerek sözlerini sürdürdü:

"Bütün ilçemiz Balagin'lerin elinde bulunuyor. İlçe Yönetim Kurulu Başkanı Balagin'dir. İlçedeki öteki resmî işleri, yeğenleriyle damatları arasında paylaşmış, istediğini yapıyor. Mücadele etmek gerek. Gençlik güçlü bir parti kurmalıdır. Ama gençliğimizin hâlini işte görüyorsunuz. Ayıp doğrusu, Piyotr Petroviç."

Köy örgütünden söz edildiği sürece, küçük kız kardeşi Jenya hiç konuşmadı. Ciddi konuşmalara katılmadı. Aile arasında ona, henüz büyük bir insan gözüyle bakmıyor ve küçücük bir çocuk gibi, Misüs diye çağırıyorlardı. Çünkü Jenya, küçüklüğünde evlerindeki miss'e, Misüs demekteymiş...

Misüs, hiç durmadan, merakla beni süzüyordu. Albümdeki fotoğrafları gözden geçirdiğim zaman, parmaklarıyla işaret ederek: "Bu amcam... Bu da vaftiz babam," diye açıklamalarda bulunuyordu. Bu sırada da, bir çocuk hâliyle, omuzlarını bana yaslıyordu; böylece yakından, onun zayıf, gelişmemiş göğsünü, ince omuzlarını, uzun örgülerini, sıkı sıkıya bir kemerle bağlanmış zayıf vücudunu gördüm.

Kroket ve Çin tenisi oynadık. Bahçede dolaştık. Çay içtik, sonra uzun uzun akşam kahvaltısı ettik. Kocaman, boş, sütunlu salondan sonra, duvarlarında yağlı boya kaba resimler bulunmayan, Lida ve Misüs sayesinde her şeyi bana genç ve temiz görünen, her şeyinde düzen okunan, hizmetçilerinin "siz" diye konuştukları bu küçük ve rahat evde, kendimi pek keyifli hissediyordum. Kahvaltıda Lida, yine Belokurov'la, köy örgütünden, Balagin'den, okul kütüphanesinden söz etti. Lida, canlı, samimi, belli görüşleri olan bir kızdı. Belki de öğretmenliğin verdiği bir alışkanlıkla çok ve yüksek sesle konuşmasına rağmen, onu dinlemek insanın hoşuna gidiyordu.

Buna karşılık, daha öğrenciliğinden beri her konuşmayı bir tartışma hâline dökmek alışkanlığında olan Piyotr Petroviç ise, akıllı, ileri düşünceli bir adam olarak görünmek isteğiyle, can sıkıcı, renksiz ve uzun konuşuyordu. Kollarıyla jestler yaparken sos kabını devirdi; masa örtüsü üzerinde kocaman bir leke meydana geldi. Ama benden başka galiba, kimse bunun farkında olmadı.

Eve dönerken ortalık karanlık ve sessizdi.

Belokurov:

"İyi bir terbiye, masa örtüsü üzerine yemek dökmemekten çok, bir başkası döktüğü zaman bunun farkında olmamaktır," dedi ve içini çekti. "Evet, çok iyi ve kültürlü bir aile... İyi insanlardan çok uzaklaştım, çok!.. Hep iş, iş, iş!.."

Arkadaşım, örnek bir çiftçi olmak için ne kadar çok çalışmak gerektiğinden söz etti. Oysa ben onun hakkında, ne kadar ağır, ne kadar tembel bir adam, diye düşünüyordum. Arkadaşı bir şeyden ciddi olarak söz ederken "e... e... e... e..." diye uzatır, konuştuğu gibi de ağır ağır çalışırdı. Her işte geç kalır, her zaman gecikirdi. Onun bir iş adamı olabileceğine hiç de inanmazdım. Çünkü postaya atılmak üzere kendisine verdiğim mektupları, haftalarca cebinde taşırdı.

Yan yana yürürken, bana şunları söylüyordu:

"Hepsinden kötüsü, evet, hepsinden kötüsü, çalışıp çalışıp kimseden ilgi görmemektir. Hem de en küçük bir ilgi."

II

Volçaninova'lara gidip gelmeye başladım. Orada, genel olarak terasın alt basamağında otururdum. Kendimden duyduğum hoşnutsuzluk beni üzer, böyle çabuk ve anlamsızca akıp giden yaşamıma acırdım. Bana ağırlık vermeye başlayan yüreğimi koparıp atmanın ne iyi bir şey olacağını boyuna düşünüp dururdum. Ben böyle düşünürken terasta konuşmalar, eteklik hışırtıları duyulur, kitap sayfaları çevrilirdi. Gündüzleri Lida'nın hasta kabul edişine, kitap dağıtışına ve başına hiçbir şey örtmeden, elinde şemsiyesiyle sık sık köye gidişine, akşamları da yüksek sesle Zemstvo'dan, okullardan söz edişine pek çabuk alıştım. Küçük, zarif ağızlı ve daima sert tavırlı bu ince, güzel kız, iş üzerine bir konuşma açılınca, her seferinde, bana:

"Böyle şeyler sizi ilgilendirmez," derdi.

O beni sempatik bulmazdı. Peyzaj ressamı olduğum, tablolarımda halkın dertlerini tasvir etmediğim ve onun düşüncesine göre de, kendisinin kuvvetle inandığı şeylere ilgi göstermediğim için beni sevmiyordu. İyi hatırlıyorum: Baykal gölü kıyısındaki bir yolculuğum sırasında, sırtında gömlek, ayağında mavi şalvar bulunan, atlı bir Buryat kızına rastlamış, elindeki borusunu bana satıp satmayacağını sormuştum. Onunla konuştuğum sürece kız, benim Avrupalı yüzüme, şapkama hor bir bakışla bakmıştı. Sonra, bir dakika içinde, benimle konuşmaktan bıkarak atını sürüp gitmişti. İşte Lida da, tıpkı bu kız gibi, benim yabancılığımı hor görüyordu.

Lida, bana olan antipatisini hiçbir zaman açıkça göstermezdi. Ama ben bunu hissederdim. Terasın alt basamaklarında otururken sinirlenir, doktor olmayan bir insanın köylüleri tedavi etmesinin, onları aldatmaktan başka bir anlama gelmeyeceğini, iki bin desyatin* toprağı olduktan sonra iyiliksever olmanın kolay bir şey olduğunu söylerdim.

---

* Desyatin: 2,70 akr genişliğinde bir arazi ölçüsüdür. *–H. Âli Ediz*

Kız kardeşi Misüs'e gelince; onun hiçbir kaygısı yoktu. Bu kız zamanını tıpkı benim gibi tam bir avarelik içinde geçiriyordu. Sabahleyin kalkar kalkmaz hemen kitaba sarılır, ayacıkları zorlukla yere değecek bir biçimde terasta derin bir koltuğa gömülerek okurdu. Ya elinde kitap, ıhlamur ağaçlarının meydana getirdiği patikada kaybolur ya da kapıdan çıkarak kırlara açılırdı.

Misüs, büyük bir hırsla kitaba dalarak bütün gün okurdu. Ancak bazen, bakışlarının yorgun ve dalgın bir hâl alışından, yüzünün olağanüstü sararışından bu okumanın, onun kafasını ne kadar yorduğunu anlamak kabil olurdu. Ben geldiğim zaman, beni gören Misüs hafifçe kızarır, kitabını elinden bırakır, iri gözleriyle yüzüme bakarak, büyük bir canlılıkla neler olup bittiğini, örneğin hizmetçi dairesinde bacanın tutuştuğunu ya da yanaşmalardan birinin gölde büyük bir balık tuttuğunu bana anlatırdı. Sıradan günlerde açık renkli bir bluz ve koyu mavi bir eteklik giyerdi. Biz onunla dolaşır, reçellik vişne toplar, kayık gezintileri yapardık. Misüs, bir vişne dalına erişmek için zıplarken ya da kürek çekerken, bluzunun geniş yenleri içinde, ince, zayıf kolları görünürdü. Ben resim yaparken o yanımda durur, hayran hayran beni seyrederdi.

Temmuz sonlarında bir pazar günü, sabahın dokuzunda Volçaninova'lara gelmiştim. Evden biraz uzakça, parkta dolaşıyor, pek bol olan beyaz mantar arıyordum. Mantarlara rastladıkça, sonradan gelip Jenya (Misüs) ile birlikte toplamak üzere işaretler koyuyordum. Sıcak bir rüzgâr esiyordu. Her ikisinin de, Jenya ile annesinin, pazarlık, açık renkli roplarını giymiş oldukları hâlde, kiliseden eve nasıl geldiklerini, Jenya'nın, rüzgârdan uçmasın diye şapkasını nasıl tutmakta olduğunu gördüm. Sonra bunların terasta nasıl çay içtiklerini de işittim.

Sürekli aylaklığına mazeret arayan benim gibi işsiz güçsüz bir insan için, çiftliklerimizdeki yaz günlerinin bu pazar sabahları her zaman olağanüstü çekicidir. Çiyden henüz ıslaklığını koruyan yeşil bahçe, güneş altında baştan başa pırıldar ve mutlu görünürken, evin dört bir yanında yükselen muhabbet çiçeği ve zakkum koku-

larını içerler... Herkes güzel giyinmiş, neşelidir. Bütün bu sağlıklı, tok ve güzel insanların, bu uzun gün süresince hiçbir iş görmeyeceklerini bilen bir insan, bütün yaşamın hep böyle sürüp gitmesini ister. Şimdi ben de aynı şeyi düşünüyor ve böylece işsiz güçsüz, amaçsız, bütün gün, bütün yaz dolaşmaya hazır bir hâlde, bahçede geziniyordum.

Kolunda bir sepet olduğu hâlde Jenya geldi. Yüzünde beni bahçede bulacağını bilen ya da önceden sezen bir ifade vardı. Mantar topluyor, konuşuyorduk. Bana bir şey sorduğu zaman, yüzümü görmek için öne geçiyordu. Laf arasında:

"Dün bizim köyde bir mucize oldu," dedi. "Topal Pelageya bütün bir yıl hastaydı. Ne doktorların, ne de ilaçların bir yararı olmuştu. Derken dün, kocakarının biri okuyup üflemiş, hasta kadıncağızın hiçbir şeyi kalmamış."

"Bu önemli bir şey değil," dedim. "Mucizeleri yalnız hastalarla kocakarılarda aramamalıdır. Sağlık da bir mucize değil midir? Ya yaşamın kendisi? Anlaşılamayan her şey bir mucizedir."

"Anlaşılamayan şeylerden siz korkmaz mısınız?"

"Hayır. Anlayamadığım olaylara cesaretle yaklaşırım, onlara boyun eğmem. Ben onların üstündeyim. İnsan kendini aslanlardan, kaplanlardan, yıldızlardan, doğadaki her şeyden, hatta anlaşılamayan ve mucize gibi görünen şeylerden bile yüksek saymalıdır. Yoksa o insan değil, her şeyden korkan bir fare demektir."

Jenya, bir ressam olarak çok şey bildiğimi, bilmediğim şeyler üzerine de, doğru tahminlerde bulunabileceğimi sanıyordu. Benim kendisini, sonsuzluk ve güzellik dünyasına, onun kanısınca bildiğim, bu yüksek dünyaya sokmamı istiyor; benimle Tanrı'dan, sonsuzluktan, yaşamdan söz ediyordu. Kendimin ve tasarılarımın ölümden sonra, sonsuz olarak yok olacağına inanmadığım için, "Evet, insan ölümsüzdür, evet, bizi sonsuz bir yaşam bekliyor!" diye, ona karşılık verirdim. Beni dinliyor, bana inanıyor ve hiçbir kanıt aramıyordu.

Eve dönerken, kız birdenbire durakladı:

"Bizim Lida çok iyi bir insan," dedi. "Doğru değil mi? Onu çok, pek çok severim. Her an yaşamımı onun uğruna vermeye hazırım."

Jenya parmağıyla koluma dokunarak sözünü sürdürdü:

"Ama bana şunu söyleyin: Siz onunla niçin boyuna tartışıyorsunuz? Niçin sinirlisiniz?.."

"Çünkü o haksız da ondan."

Jenya, olumsuz anlamda başını salladı, gözlerinden yaşlar akmaya başladı:

"Ne anlaşılmaz şey," diye söylendi.

Bu sırada, bir yerden yeni dönmüş olan Lida, güzel, zarif, güneş ışığı altında pırıl pırıl, taraçanın yanında duruyor; elinde kırbacı, yanaşmalardan birine emirler veriyordu. Acele ederek ve yüksek sesle konuşarak, iki üç hasta kabul etti. Sonra kâh şu dolabı, kâh bu dolabı açarak meşgul ve ciddi bir eda ile odalarda dolaştı, asma kata çıktı. Öğle yemeği için uzun süre onu aradılar ve çağırdılar. Artık çorbayı bitirdiğimiz sıralarda yemeğe gelebildi. Nedense bütün bu küçük ayrıntıları sevgiyle hatırlıyorum. Hiçbir önemli olay geçmemiş olmasına rağmen o günü baştan aşağı çok canlı olarak hatırlıyorum. Yemekten sonra Jenya derin koltuğa gömülerek kitap okudu, bense taraçanın alt basamaklarında oturdum. Hepimiz susuyorduk. Gökyüzü baştan başa bulutlarla örtüldü. İnce, seyrek yağmur damlacıkları yağmaya başladı. Hava sıcaktı. Rüzgâr çoktan dinmişti. İnsana, bugün hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu. Taraçaya, elinde yelpaze, uykudan yeni kalkmış bir hâlde Yekaterina Pavlovna çıktı.

Jenya, annesinin elini öperek:

"Ooo, anne," dedi, "gündüzleri uyumak senin için zararlıdır."

Jenya ile annesi, birbirlerini taparcasına severlerdi. Biri bahçeye çıktığı zaman, öteki taraçada durur, ağaçlara bakarak: "Hu-hu-u Jenya!" diye seslenir ya da: "Anneciğim, neredesin?" diye haykırırdı. Onlar her zaman birlikte dua eder, her ikisi de aynı derecede birbirlerini çok iyi anlardı. İnsanlara karşı davranışları da birbirinin tıpkısı idi. Yekaterina Pavlovna da bana pek çabuk alıştı ve

bağlandı. İki üç gün görünmediğim zaman, hasta olup olmadığımı anlamak için adam gönderirdi. O da tablolarımı hayranlıkla seyreder, Misüs gibi, aynı gevezelik ve aynı açık yüreklilikle evde olup bitenleri bana anlatırdı. Aile sırlarını bile bana anlattığı olurdu.

Yekaterina Pavlovna, büyük kızına derin bir saygı beslerdi. Lida, hiçbir zaman nazlanmaz, sadece ciddi şeylerden söz ederdi. Kendine özgü bir yaşayış sürerdi. Hep kamarasında oturan bir amiral gemiciler için ne ise, Lida da, gerek annesi, gerek kız kardeşi için kutsal, biraz da gizemli bir insandı.

Annesi sık sık:

"Bizim Lida olağanüstü bir insan," derdi. "Öyle değil mi?"

Şimdi de, yağmur yağdığı sürece biz hep Lida'dan söz ettik. Annesi:

"Lida çok iyi bir insan," dedi.

Sonra da, korkuyla etrafına bakınarak, bir suikastçı edasıyla yavaşça ekledi:

"Bu zamanda böylelerini fenerle arasanız bulamazsınız! Ama biliyor musunuz, ben yavaş yavaş korkmaya başlıyorum. Okul, eczane, kitaplar falan filan bunların hepsi de iyi, hoş şeyler ama aşırılığın gereği ne? Artık yirmi dördüne girdi. Biraz da kendisiyle ciddi olarak ilgilenmesinin zamanı geldi. Böyle, eczaneydi, kitaptı derken, insan, ömrünün nasıl geçtiğinin farkında bile olmaz!.. Kocaya varmak gerek."

Okumaktan yüzü sararan Jenya, saçları karmakarışık bir hâlde başını kaldırdı ve annesine bakarak, âdeta kendi kendine konuşur gibi:

"Anneciğim," dedi, "her şey Allah'ın iradesine bağlı!.."

Yine okumaya koyuldu.

Sırtında Rus biçimi pardösüsü ve işlemeli gömleği olduğu hâlde Belokurov geldi. Kroket ve çimen tenisi oynadık. Sonra, ortalık kararınca, uzun uzun akşam yemeği yedik. Lida yine okullardan, bütün ilçeyi avucu içine alan Balagin'den söz etti. O akşam Volçaninova'lardan ayrılırken, boş geçen uzun bir günün ve ne kadar uzun

sürerse sürsün bu dünyada her şeyin bitmeye mahkûm olduğuna ilişkin hazin bir inanışın izlenimlerini içimde götürüyordum.

Jenya bizi kapıya kadar geçirdi. Belki de bütün gün, sabahtan akşama kadar benimle birlikte bulunmasından ötürü, onsuz canımın sıkıldığını ve bütün bu sevimli ailenin bana pek yakın olduğunu hisseder gibi oldum. Bütün yaz boyunca, ilk kez olarak, canım resim yapmak istedi.

Birlikte eve giderken, Belokurov'a sordum:

"Bana söylesenize, niçin böyle can sıkıcı renksiz bir yaşam sürüyorsunuz? Gerçi benim yaşamım da sıkıcı, ağır ve dümdüz. Çünkü ben ressamım, tuhaf bir adamım. Daha delikanlılık çağlarından beri, kıskançlık, kendimden hoşnutsuzluk, kendi işlerime güvensizlik gibi duygularla sinirlerim harap oldu. Ben her zaman yoksulum, serseriyim; oysa siz sağlıklı, normal bir adamsınız! Derebeyi, çiftlik sahibi bir insansınız! Niye böyle renksiz, sönük bir yaşam sürüyor, yaşamdan böylesine az yararlanıyorsunuz? Örneğin, niçin şimdiye kadar Lida'ya ya da Jenya'ya âşık olmadınız?"

Belokurov:

"Bir başka kadını sevdiğimi unutuyorsunuz," diye karşılık verdi.

Belokurov, binanın bahçedeki bölümünde birlikte yaşadığı arkadaşı Lübov İvanovna'dan söz ediyordu. Her gün, besili bir kazı andıran, şişman, iri yarı, kendini beğenmiş bir kadının, gerdanında kolye, sırtında Rus biçimi giysiler, elinde daima şemsiye olduğu hâlde bahçede nasıl dolaştığını; hizmetçinin kendisini boyuna yemeğe ya da çay içmeye çağırdığını görürdüm. Bu kadın, bundan üç yıl önce, arkadaşımın yurtluğundaki ayrı bölümlerden birini yazlık olarak kiralamış, böylece de galiba Belokurov'da büsbütün oturmaya başlamıştı. Kadın, arkadaşımdan on yaş büyüktü. Arkadaşıma karşı çok sert davranır, arkadaşım bir yere gitmek için ondan izin almak zorunda kalırdı. Kadının sık sık, o erkek sesiyle ağladığı olurdu. O zaman ben kendisine haber gönderir, ağlamasını kesmezse, evden çıkıp gideceğimi söyletirdim; bunun üzerine o da

ağlamasını keserdi. Eve döndüğümüz zaman Belokurov kanepeye oturdu, suratını asarak düşünceye daldı. Ben de âdeta âşıkmışım gibi hafif bir heyecan içinde, salonda dolaşmaya başladım. Canım Volçaninova'lardan söz etmek istiyordu.

"Lida," dedim, "ancak kendisi gibi hastanelerde, okullarla uğraşan Zemstvolu birini sevebilir. İnsan böyle bir kız için yalnız Zemstvo'ya girmeye değil, hani şu masallarda olduğu gibi, demir çarık bile eskitmeye razıdır. Ya Misüs? Bu Misüs de ne şeker şey!.."

Belokurov "e... e... e... e..." diye uzatarak, zamanımızın hastalığı olan kötümserlikten söz etmeye başladı. Güvenle, âdeta onunla tartışıyormuşum gibi bir tonla söylüyordu. Oturup konuşan ve ne zaman gideceği belli olmayan bir adamın verdiği umutsuzluğu, yüzlerce kilometre uzunluğunda, tekdüze, boş ve yanmış stepler veremez!

Ben, sinirli sinirli:

"Sorun kötümserlikte ya da iyimserlikte değildir," dedim. "Sorun, yüz kişiden doksan dokuzunun akılsız oluşundadır."

Belokurov bu sözlerimi kendi üzerine aldı, darıldı, gitti.

III

Dışarıdan bir yerden gelmiş olan Lida, eldivenlerini çıkarırken, annesine şunları söyledi:

"Prens, Maloziymov'da konuk olarak kalıyor. Sana saygılarını sundu. Çok ilginç şeyler anlattı. Maloziymov'da bir sağlık merkezi kurulması sorununu bir kez daha il kurulunda konuşacağına söz verdi. Ama diyor ki: 'Umudum çok zayıf.'"

Lida bana dönerek ekledi:

"Bağışlamanızı rica ederim. Bütün bunların sizin için çok çekici şeyler olmayacağını hep unutuyorum."

Sinirlendiğimi hissettim:

"Niçin çekici olamazmış?" diye sordum ve omuzlarımı silktim. "Benim düşüncelerimi öğrenmek sizin işinize gelmiyor, ama sizi temin ederim ki bu sorun beni çok ilgilendiriyor."

"Yaaa?.."

"Evet. Benim düşünceme göre Maloziymov'da bir sağlık merkezi kurulmasının hiç de gereği yok."

Benim sinirliliğim ona da geçmişti. Gözlerini süzerek bana baktı ve sordu:

"Şu hâlde gerekli olan neymiş? Tablolar, manzaralar mı?"

"Hayır, manzara resimlerinin de gereği yok. Orasının hiçbir şeye gereksinimi yoktur."

Eldivenlerini çıkarma işini bitirdi. Postadan henüz getirmiş oldukları gazeteyi açtı. Bir dakika sonra da, herhalde kendini tutmaya çalışarak, yavaş bir sesle:

"Geçen hafta Anna, doğururken öldü. Yakınlarda bir sağlık merkezi bulunsaydı bu kadın sağ kalırdı. Bana öyle geliyor ki, ressam efendilerinin de bu konuda, şu ya da bu biçimde bir görüşleri olması gerekir."

"Sizi temin ederim ki bu konuda benim çok kesin görüşlerim var."

Lida, âdeta beni dinlemek istemiyormuş gibi yüzünü gazetenin arkasına sakladı. Ben sözlerimi sürdürdüm:

"Bence, bugünkü koşullar altında, sağlık merkezleri, okullar, kütüphaneler, eczaneler, sadece esarete hizmet etmekten başka bir şeye yaramıyor. Halk büyük bir zincirle bağlı bulunuyor. Siz bu zinciri kırmıyorsunuz, sadece buna yeni halkalar ekliyorsunuz! İşte benim düşüncem."

Lida, gözlerini bana kaldırdı, alaycı bir eda ile gülümsedi. Ben, asıl söylemek istediğim ana düşünceyi yakalamaya çalışarak sözlerimi sürdürdüm:

"İşin önemli yanı Anna'nın doğum sırasında ölmesi değildir. Sorun, bütün bu Anna'ların, Mavra'ların, Pelageya'ların sabah karanlığından akşam karanlığına kadar bellerini bükmeleri, güçlerinin üstündeki işlerden hastalanmaları, ömürleri boyunca aç ve hasta çocukları üzerine titremeleri, ölümden ve hastalıktan korkmaları, hep tedaviyle yaşamaları ve genç yaşta ihtiyarlayıp ölmeleridir.

Bunların çocukları da, biraz büyüyünce aynı biçimde yaşamaya başlar. Ve böylece yüzlerce yıl geçer... Milyarlarca insan, bir lokma ekmek için sürekli bir korku duyarak hayvandan daha kötü bir yaşam sürmektedir. Durumlarının bütün korkunçluğu; ruhlarını düşünmeye, ne olduklarını hatırlamaya vakit bulamamalarıdır. Açlık, soğuk, hayvansal korku ve bir yığın iş, tıpkı çığ gibi, manevi çalışmalara, özellikle insanı hayvandan ayıran ve uğrunda yaşamaya değer bu biricik şeye götüren bütün yolları onlara kapatmıştır. Siz, hastanelerle, okullarla onların yardımına koşuyorsunuz. Ama bu davranışınızla onları boyunduruktan kurtarmış olmuyorsunuz! Tam tersine, onların yaşantısına yeni yeni kör inançlar getirmek suretiyle gereksinmelerinin sayısını artırarak, onları daha çok esaret altına alıyorsunuz! Kaldı ki, onların Zemstvo yerel yönetimlere kitap parası, daha bilmem ne parası ödeyerek bellerini daha çok bükmek zorunda olduklarını hesaba katmıyorsunuz."

Lida, gazetesini bırakarak:

"Sizinle tartışmayacağım," dedi. "Ben bunları eskiden de dinlemiştim. Size yalnız şunu söyleyeceğim: Elimizi kolumuzu bağlayarak oturamayız! Gerçi biz insanlığı kurtaramıyoruz, belki de, birçok konuda yanılıyoruz. Ama biz haklıyız. Kültürlü bir insanın en yüksek, en kutsal ödevi yakınlarına hizmet etmektir. İşte biz de, bildiğimiz kadar hizmet etmeye çalışıyoruz. Bu sizin hoşunuza gitmiyor; ama ne yapalım, herkesi memnun etmemize olanak yok!.."

Annesi:

"Doğru Lida, doğru," dedi.

O, Lida'nın yanında daima ürkek bir hâl takınır, akla yakın olmayan ya da gereksiz bir şey söylemekten korkarak, ürkek ürkek kızının yüzüne bakardı. Hiçbir zaman Lida'ya karşı çıkmaz, daima onu haklı çıkarırdı: "Doğru Lida, doğru!.."

"Mujiklerin okuyup yazması, acınacak öğüt ve nüktelerle dolu kitaplar, sağlık merkezleri, ne cehaleti ne de ölüm oranını azaltır: Sizin bu pencerelerinizden sızan ışığın, bu koca bahçeyi aydınlata-

mayışı gibi... Siz bu insanlara hiçbir şey vermiyorsunuz!.. Onların yaşamına yaptığınız karışmalarla, yeni birtakım gereksinimler, emek harcamak için yeni nedenler yaratıyorsunuz!.." dedim.

Lida, can sıkıntısıyla:

"Ah, aman yarabbi," diye söylendi, "ama bir şeyler yapmak gerekmez mi?"

Sesinde düşüncelerime önem vermeyen, onları hor gören bir ton vardı...

"İnsanları, ağır kol işinden kurtarmak gerekir," dedim. "Boyunduruklarını hafifletmek, bütün yaşamlarını sobaların, teknelerin, tarlaların başında geçirmemelerini; ruhlarını, Allah'ı düşünebilecek vakit bulmalarını, kendi iç yeteneklerini daha geniş ölçülerde gösterebilmelerini sağlamak için, onlara soluk alma olanağını vermek gerekir. Tinsel çalışmalarında her insanın ödevi, gerçeği ve yaşamın anlamını sürekli olarak aramadan ibarettir. İnsan bir kez kendi gerçek ödevini anladıktan sonra, onu ancak din, bilim, güzel sanatlar tatmin edebilir, yoksa bu saçma sapan şeyler değil..."

Lida:

"İşten kurtarmak!" diye gülümsedi. "Bu mümkün mü acaba?"

"Evet. Onların işinin bir bölümünü üzerinize alınız! Eğer biz hepimiz, kentli köylü, ayrıcasız hepimiz, maddi ihtiyaçların giderilmesi için insanlarca harcanan iş gücünü aramızda paylaşmaya razı olsaydık, belki de her birimize günde iki üç saatten fazla iş düşmezdi. Zengin fakir, her birimizin günde üç saatten fazla çalışmadığımızı, geriye kalan zamanımızın da serbest olduğunu bir düşünün! Bir de fiziksel varlığımıza daha az bağlı olmak ve daha az çalışmak için, iş gücünün yerini alacak makineler bulduğumuzu, gereksinimlerimizi en aza indirmek için çaba harcadığımızı düşünün! Kendimizi ve çocuklarımızı soğuktan ve açlıktan korkmayacak biçimde güçlendiriyoruz, sağlığımız üzerine Anna'nın, Mavra'nın, Pelageya'nın sürekli olarak titredikleri gibi titremiyoruz. Düşünün ki tedavi görmüyoruz; eczaneler, sigara fabrikaları, şaraphaneler işletmiyoruz. Sonuç olarak ne kadar boş zamanımız

kalıyor. Hepimiz, ortaklaşa boş zamanımızı, bilim ve sanata veriyoruz. Tıpkı mujiklerin bazen hep birlikte yol onarmaları gibi, biz de hep birlikte gerçeği ve yaşamın anlamını aramaya koyuluyoruz. Ve ben eminim ki, bu takdirde gerçek çok kısa zamanda meydana çıkarılır ve insan, sürekli olarak onu ezen ve üzen ölüm korkusundan, hatta ölümün kendisinden kurtulabilir."

Lida:

"Ama siz kendi sözlerinizle çelişkiye düşüyorsunuz," dedi. "Bilim bilim diye bağırıyorsunuz, öte yandan okuma yazmayı ret ve inkâr ediyorsunuz!.."

"Okuma yazma bir insana sadece meyhanelerdeki ilanları, arada sırada da anlamadığı kitapları okumak olanağını sağlayacak olduktan sonra, böyle bir okuma yazma bizde Rürik* zamanından beri vardır. Gogol'ün Petruşka'sı** da çoktandır okuryazar. Gerçekte köy, Rürik zamanında neyse, bugün de öyledir. Bize okuma yazma değil, tinsel yetenekleri açığa vurmak için özgürlük gerek. Okullar değil, üniversiteler gerek."

"Siz tıbbı da inkâr ediyorsunuz!.."

"Evet. Tıp, doğanın bir belirtisi olarak sadece hastalıkları öğrenmek için gerekli olurdu, yoksa onları tedavi etmek için değil. Tedavi edecek olduktan sonra hastalıkları değil, bunların nedenlerini tedavi etmek gerekir. Başlıca nedeni, kol işini ortadan kaldırınız; o zaman hastalık da olmaz." Heyecanla sözlerimi sürdürdüm: "Ben, tedavi eden bir bilim tanımıyorum. Bilimler ve sanatlar, bunlar gerçek iseler, geçici amaçlar peşinde değil, ölümsüz ve genel amaçlar peşinde koşar. Gerçeği, yaşamın anlamını, Allah'ı, yürek gücünü ararlar. Oysa bilim ve sanatı günlük gereksinmelerle eczanelere, kütüphaneciklere adadıkları zaman, bunlar yaşamı zorlaştırmaktan, onu daha karmaşık bir hâle koymaktan başka

---

* Rürik: Dokuzuncu yüzyıl sonlarında Novgorod'da hüküm süren bir Rus prensinin adı olup, ilk Rus devleti olan, Kiyev devletinin kurucusu sayılır. *–H. Âli Ediz*

** Petruşka: Gogol'ün *Ölü Canlar* eserinin kişilerinden Çiçikof'un uşağıdır. *–H. Âli Ediz*

bir şey yapmış olmazlar. Doktorlarımız, eczacılarımız, hukukçularımız, şairlerimiz hiç yok... Bütün zekâmızı, bütün manevi enerjimizi, geçici gereksinimlerimizi gidermeye harcıyoruz. Bilginlerin, yazarların, ressamların işi başlarından aşkın. Bunların lütufkârlıkları sayesinde yaşam konforu her geçen gün artıyor, bedenimizin gereksinimleri çoğalıyor. Oysa bu arada, gerçekten henüz çok uzağız. Oysa insan, yine eskisi gibi, en yırtıcı, en pis hayvan olarak kalmakta ve durmadan bütün insanlığın büyük bir bölümünün soysuzlaşmasına, her türlü yaşama yeteneğini sonsuz olarak yitirmesine çaba harcamaktadır. Bu yaşam koşulları altında bir ressama gereksinme yoktur. Ressam ne kadar yetenekli ise onun rolü de o kadar tuhaf ve anlaşılmaz bir nitelik almaktadır. Çünkü gerçekte o, yırtıcı, pis bir hayvanı eğlendirmek için çalışmaktadır. Ben çalışmak istemiyorum ve çalışmayacağım... Bana hiçbir şey gerekli değil, isterse bütün dünya yerin dibine batsın!.."

Lida, kız kardeşine:

"Misüska, sen dışarı çık!" dedi.

Herhalde sözlerimi böyle bir genç kız için zararlı bulmuş olacaktı.

Jenya, ablasına, annesine mahzun mahzun baktı ve dışarı çıktı.

Lida, bana dönerek:

"İnsanlar genellikle, kendi ilgisizliklerini mazur göstermek istedikleri zaman böyle güzel sözler söylerler," dedi. "Hastaneleri, okulları yadsımak, tedavi etmekten ve okutmaktan daha kolaydır."

Annesi:

"Doğru Lida, doğru!" diye onu doğruladı.

Lida sözlerini sürdürerek:

"Çalışmayacağınızı söyleyerek tehditlerde bulunuyorsunuz!.. Anlaşılan eserlerinize çok fazla değer veriyorsunuz! Artık tartışmayı keselim, sizinle hiçbir zaman anlaşamayız, çünkü az önce küçümseyerek kendilerinden söz ettiğiniz bütün o kütüphanecikler ve eczaneciklerin en ilkelini bile, dünyanın bütün tablolarından üstün sayarım."

Lida, sözlerini bitirdikten sonra hemen annesine dönerek, tamamıyla başka bir tonla konuşmaya başladı.

"Prens, bize son kez geldiğinden beri çok zayıflamış, çok değişmiş. Kendisini Vişi'ye gönderiyorlarmış."

Lida, benimle konuşmamak için annesine prensten söz ediyordu. Yüzü ateş gibi yanıyordu. Heyecanını gizlemek için, âdeta miyop denecek kadar masaya eğilmiş, gazete okur gibi yapıyordu. Benim orada bulunuşum, onu sıkıyordu. Vedalaştım ve eve yollandım.

IV

Avlu sessizdi. Gölün karşı kıyısındaki köy artık uyumuştu. Hiçbir ışık görünmüyor, yalnız gölün üzerinde yıldızların soluk yansımaları pırıldıyordu. Beni geçirmek üzere bekleyen Jenya, arslanlı kapıda hareketsiz duruyordu.

Karanlıkta yüzünü seçmeye çalışırken, bana dikilen üzgün, kara gözlerini gördüm.

"Köyde her şey uyuyor," dedim. "Meyhanede at hırsızları da rahat rahat uyurken, biz aklı başında insanlar birbirimizi sinirlendiriyor ve tartışıyoruz."

Hüzünlü bir ağustos gecesiydi. Hüzünlü diyorum, çünkü artık sonbahar kokuyordu. Kıpkızıl bulutlarla örtülü bir ay doğuyor, yolu, yolun iki yanındaki sonbahar ekinleriyle örtülü tarlaları, çok zayıf aydınlatıyordu. Sık sık yıldız kayıyordu. Jenya, yolda benimle yan yana yürüyor, –nedense kendisini korkutan– kaymakta olan yıldızları görmemek için gökyüzüne bakmamaya çalışıyordu.

Gecenin rutubetinden titreyerek:

"Bana öyle geliyor ki, siz haklısınız," dedi. "Eğer insanlar, hep birlikte, kendilerini tinsel çalışmalara verebilseler, kısa zamanda her şeyi öğrenebilirlerdi."

"Ona ne şüphe! Biz yaratıkların en yükseğiyiz. Biz gerçekten insan dehasının bütün gücünü anlayabilsek ve yalnız yüksek amaçlar için yaşayabilsek, eninde sonunda birer Tanrı gibi olur-

duk. Ama bu hiçbir zaman olmayacak! İnsanlık soysuzlaşıyor ve dehadan bir iz bile kalmıyor."

Artık kapı gözden kaybolunca, Jenya durakladı, acele acele elimi sıktı. Titreyerek:

"İyi geceler," dedi. Omuzları, yalnız incecik bir bluzla örtülüydü. Soğuktan büzülmüştü. "Yarın geliniz!"

İçime, kendimden ve insanlardan hoşnutsuz, sinirli bir hâlde yalnız kalacağım düşüncesinden doğma bir korku çökmüştü. Şimdi ben de, kaymakta olan yıldızlara bakmamaya çalışıyordum.

"Rica ederim, benimle bir dakika daha kalınız!" dedim.

Ben Jenya'yı seviyordum. Herhalde onu; beni karşılayıp geçirdiği için, bana sevgi ve hayranlıkla baktığı için seviyor olsam gerekti. Onun solgun yüzü, incecik boynu, ince kolları, zayıflığı, hiçbir iş yapmayışı, kitapları, ne kadar da olağanüstü dokunaklı bir güzellik taşıyordu. Ya zekâsı?.. Onda üstün bir zekâ olduğundan kuşku duymuyordum. Belki de beni sevmeyen sert ve güzel ablası Lida'dan başka türlü düşündüğü için, görüşlerinin genişliğine hayrandım. Ben ressam olarak Jenya'nın hoşuna gidiyordum. Yeteneğimle onun yüreğini çalmıştım. Yalnız onun için resim yapmayı tutkuyla istiyor ve onu, benimle birlikte bu ağaçlara, bu kırlara, bu sislere, bu şafaklara –içimde bugüne kadar kendimi umutsuzca yalnız ve gereksiz saydığım– bu olağanüstü, bu görkemli doğaya sahip olacak olan benim küçük kraliçem olarak hayal ediyordum.

"Size yalvarırım, bir dakika daha kalınız!.." dedim.

Sırtımdan paltomu çıkardım, onun üşümüş omuzlarını örttüm. Erkek paltosu içinde gülünç ve çirkin görünmekten korkan Jenya güldü, paltoyu omuzlarından attı. İşte bu sırada onu kucakladım; yüzünü, omuzlarını, ellerini öpmeye başladım.

Jenya:

"Yarına kadar!.." diye fısıldadı. Âdeta gecenin sessizliğini bozmaktan korkuyormuş gibi yavaşça, beni kucakladı. "Bizim birbirimizden gizli kapaklı hiçbir şeyimiz yok. Ben şimdi bütün bunları

anneme ve ablama anlatmak zorundayım. Bu o kadar korkunç bir şey ki... Annem bir şey değil, annem sizi seviyor, ama Lida!.."

Jenya kapıya doğru koştu.

"Allahaısmarladık!" diye haykırdı.

Sonra, iki dakika kadar onun koşuşunu dinledim. Canım eve gitmek istemiyordu, hem ne diye gidecektim? Bir süre kararsızlık içinde durdum. Jenya'nın oturduğu sevimli, saf, eski evi –asma katın âdeta gözleri andıran pencereleriyle bana bakan ve her şeyi anlayan evi– bir kez daha görmek için sessizce geri döndüm. Terasın yanından geçtim. Çin tenisi oynadığımız alanın yanında, karanlıkta, ihtiyar bir ağacın altındaki sıranın üzerine oturdum, buradan evi gözetlemeye başladım. Misüs'ün oturduğu asma katın pencerelerinde ilkin parlak bir ışık yandı. Sonra da, yeşil bir ışık göründü. Demek lambaya abajur geçirmişlerdi. Gölgeler kımıldadı. Sessizlik, duygululuk, kendimden hoşnutluk duygularıyla dopdoluydum. Kendimden hoşnuttum, çünkü gönlümü kaptırabilmiş, sevebilmiştim. Ama aynı zamanda, yine bu sırada benden birkaç adım ötede, bu evin odalarından birinde, beni sevmeyen, belki de benden nefret eden bir Lida'nın bulunuşu düşüncesiyle bir huzursuzluk duyuyordum. Oturuyor, hep, belki Jenya çıkar diye bekliyordum. Kulak kabartıyordum. Bana öyle geliyordu ki, asma katta konuşuyorlardı.

Aradan bir saat kadar geçti. Yeşil ışık söndü, artık gölgeler görünmez oldu. Ay, evin üzerinde, yükseklerde duruyor, uyuyan bahçeyi, yolları aydınlatıyordu. Evin önündeki çiçeklikte dalya çiçekleri ve güller açıkça ayırt ediliyor ve hepsi de sanki aynı renkteymiş gibi görünüyordu. Ortalık iyice soğudu. Bahçeden çıktım, giderken yoldan paltomu aldım, ağır ağır evimin yolunu tuttum.

Ertesi gün öğleden sonra Volçaninova'lara geldiğim zaman, evin bahçeye bakan camlı kapısı ardına kadar açıktı. Şimdi neredeyse Jenya, çiçekliğin ardındaki alandan ya da patikalardan birinden çıkar veya odalardan birinden sesi duyulur diye terasta bir süre oturup bekledim. Sonra misafir odasına, yemek odasına geçtim. Kimsecikler yoktu. Yemek odasından, uzun koridor boyunca,

evin sundurmasına geçtim, sonra geri döndüm. Koridorun üzerinde birkaç kapı vardı. Bunlardan birinden Lida'nın sesi duyuldu:

"Bir... Yerde... Allah... Kargaya... Bir parça... Peynir göndermiş."

Lida, ağır ağır, kelimeleri uzatarak tane tane söylüyordu: Herhalde birine bir yazı dikte ettiriyordu:

"Allah... Kargaya..."

Ayak sesleri duymuş olacak ki birdenbire sordu:

"Kim var orada?"

"Benim, ben."

"Aaa!.. Affedin, şimdi yanınıza gelemeyeceğim, Daşa'ya ders veriyorum."

"Yekaterina Pavlovna bahçede mi?"

"Hayır, bu sabah kız kardeşimle birlikte Penza ilindeki teyzeme gitti." Bir süre sustuktan sonra ekledi:

"Kışın da, herhalde, Avrupa'ya gidecekler. Bir... Yerde... Allah... Kargaya... Bir parça... Peynir göndermiş*... Yazdın mı?"

Sundurmaya çıktım. Hiçbir şey düşünmeden orada duruyor ve göle, köye bakıyordum.

"Bir parça peynir... Allah, bir yerde kargaya bir parça peynir göndermiş... Peynir..." sözleri kulağıma kadar geliyordu...

İlk kez buraya hangi yoldan geldiysem, yine aynı yoldan, ama tersine olmak üzere çıktım. İlkin avludan bahçeye geçtim, evin yanından yürüdüm, sonra ıhlamur ağaçlarının meydana getirdiği patikaya saptım... Burada küçücük bir çocuk arkamdan yetişti, elime bir pusula tutuşturdu. Pusulada şunları okudum:

"Ablama hepsini anlattım. Sizden ayrılmamı istiyor. Sözünü dinlemeyerek onu üzmek elimden gelmezdi. Allah sizi mutlu etsin!.. Beni affediniz! Annemle nasıl acı acı ağladığımızı bir bilseniz!"

Daha sonra kuytu çam yolu... Yıkılmış çitler... O zamanlar çavdarların çiçek açtığı, bıldırcınların öttüğü bu ovada, şimdi serseri

---

* Tanınmış Rus yazarlarından Krilov'un ünlü bir masalının ilk bölümü. *–H. Âli Ediz*

inekler, başıboş beygirler dolaşıyor; şurada burada, tepelerde sonbahar ekinleri yeşeriyordu. Her zamanki gibi soğukkanlılığımı korudum. Volçaninova'larda konuştuğum şeylerin hepsi için bir utanç duyuyordum. Eskiden olduğu gibi yine sıkılmaya başladım. Eve gelince eşyalarımı topladım, akşama doğru Petersburg'a hareket ettim.

Bir daha Volçaninova'ları görmedim. Yalnız geçenlerde Kırım'a giderken trende Belokurov'a rastladım. Yine eskisi gibi sırtında Rus biçimi pardösü, işlemeli bir gömlek vardı. Sağlığını sorduğum zaman, "Duanız bereketiyle" cevabını verdi. Onunla uzun uzun konuştuk. Yurtluğunu satmış. Lübov İvanovna'nın adına bir başkasını, daha küçüğünü almış. Volçaninova'lar üzerine çok az bilgi verdi. Anlattığına göre, Lida, yine eskisi gibi Şelkovka'da oturuyor, okulda çocuklara ders veriyormuş. Yavaş yavaş kendi çevresinde düşüncelerine uygun bir kalabalık toplayabilmiş ve son Zemstvo seçimlerinde güçlü bir partiyle ortaya çıkarak, o zamana kadar bütün ilçeyi avucunda tutan Balagin'i "sepetlemiş". Belokurov, Jenya ile ilgili ancak şunları söyleyebildi: Kız o evde oturmuyormuş, nerede olduğu da belli değilmiş.

Artık asma katlı evi unutmaya başlıyorum. Ancak arada sırada, okurken ya da resim yaparken, şu ya da bu nedenle, birdenbire kâh penceredeki yeşil ışık, kâh soğuktan ellerimi ovuşturarak, sevdalı bir hâlde eve dönerken, geceleyin kırlarda yankılanan ayak seslerim aklıma geliyor. Daha seyrek olarak da, yalnızlıktan bunaldığım, canımın sıkıldığı dakikalarda, onların da beni hatırladıklarını, beklediklerini, bir gün gelip karşılaşacağımızı belirsiz olarak hatırıma getiriyor ve nedense, yavaş yavaş, bu bana bir olasılık gibi görünmeye başlıyordu.

Misüs, neredesin?

1896

YARAMAZLIK

Hafifçe yukarı doğru kalkık burunlu genç bir kız olan Anna Semenovna ile yakışıklı bir delikanlı olan İvan İvaniç, yavaş yavaş dik bayırdan aşağı, ırmağın kıyısına indiler... Orada, genç ve geniş bir söğüt ağacının dalları arasına konmuş olan bir sıranın üzerine oturdular. Sıra, hemen hemen suyun içindeydi... Ama genç sevdalılar için, bundan güzel, bundan kuytu bir yer olamazdı. İnsan kendini burada herkesten ve her yerden uzak hissediyordu. Bu yüksek yerden, saydam suyun içindeki balıkların hareketlerini, yüzüşlerini gözle izleyebilmek işten bile değildi.

Aslında, genç sevdalılar da hazırlıklı gelmiş, balık tutmak için gerekli olan her şeyi yanlarında getirmişlerdi. Hemen kollarını sıvayarak balık tutmaya koyuldular. Delikanlı, bir süre sessizce sevgilisinin yüzüne baktıktan sonra:

"Sevgilim," diye söze başladı, "sonunda baş başa kalabildik. Bilseniz ne kadar sevinçliyim!.. Anna Semenovna, bilseniz size neler söylemek istiyorum. Sizi ilk gördüğüm gün (Aman dikkat, sizin oltaya balık geldi!) şimdiye kadar nasıl olup da sizsiz yaşayabildiğime hayret ettim; dünyada sevebileceğim biricik insanın siz olduğunuza hemen aklım yattı. (Aman dikkat, hem de kocaman bir balık!) Evet, daha ilk görüşte size çıldırasıya âşık oldum. (Aman oynatmayınız, bırakın yemi kapsın!) Sevgilim, size çok, pek çok yalvarırım, siz de beni –benim sizi sevdiğim kadar demeyeceğim, çünkü bu kadarını kesinlikle umamam– hiç olmazsa biraz... (Aman çekiniz!)"

Anna Semenovna oltalı elini yukarı kaldırdı ve bir feryat kopardı: Oltanın ucunda yeşil dalgırlı gümüş rengi bir balık çırpınıp duruyordu. Genç kız:

"Aman Allah'ım hani balığı!.." diye söylendi. "Aman aman çabuk... Balık oltayı koparacak..."

Balık oltadan ayrıldı ve otların üzerine fırladı. Ama ikinci bir sıçrayışla oradan da suya yuvarlandı.

Balığın peşinden koşan İvan İvaniç, istemeyerek genç kızın elinden tuttu ve yine istemeyerek bu eli dudaklarına götürdü.

Genç kız elini çekmek istedi, ama geç kalmıştı. Delikanlı şiddetle genç kızı kendine doğru çekti ve bir an için dudakları birleşti.

Bütün bu işler âdeta istemeyerek, kaşla göz arasında olup bitmişti. Öpüşmeleri, karşılıklı söz vermeler, yeminler, mutlu dakikalar, ahlar ohlar izledi.

Gelgelelim... Bu yalancı dünyada sonsuz olan ne var ki!.. Bunun için sonsuz mutluluk da olamaz!.. Her mutluluğun içinde, o mutluluğu bozacak bir tohum gizlidir. Hatta bunlar olmasa bile, dışarıdan gelen birtakım etmenler, mutlaka bu mutluluğu bozar...

Nitekim bu kez de böyle oldu: Gençler, tatlı tatlı öpüşürken, birdenbire şeytani bir kahkaha işittiler. Kahkahanın geldiği yana, dereye doğru baktıkları zaman fena hâlde şaşırdılar: Derede, beline kadar suyun içine girmiş çırılçıplak bir çocuk duruyordu. Bu, Anna Semenovna'nın kardeşi, lise öğrencisi Kolâ idi.

Kolâ suyun içinden genç sevdalılara bakıyor ve kurnaz kurnaz gülüyordu. Sonunda, gülmeyi keserek:

"Vayyy, demek siz öpüşüyorsunuz, ha?.." dedi. "Durun anneme söyleyeyim de siz görürsünüz!.."

İvan İvaniç kıpkırmızı kesilerek kekelemeye başladı:

"Namuslu bir insan sıfatıyla... Elâlemi gözetlemek dünyanın en büyük adiliğidir, gördüklerini başkalarına söylemekse, bundan da beter bir alçaklıktır. Namuslu bir insan sıfatıyla sizin böyle şeylerden..."

"Namuslu insan", İvan İvaniç'in sözünü yarıda keserek, "Bana bir ruble verirseniz kimseye bir şey söylemem," dedi, "ama vermezseniz gördüklerimi önüme gelene anlatırım."

İvan İvaniç cebinden bir ruble çıkararak Kolâ'ya uzattı. Kolâ, rubleyi ıslak avuçları içine sıkıştırarak ve ıslık çalarak suyun içinde yüzmeye başladı.

Genç sevdalılar o gün daha fazla öpüşmedi.

İvan İvaniç ertesi gün şehirden Kolâ'ya resim boyasıyla bir top getirdi. Ablası da ona bir sürü boş kutu hediye etti. Daha sonra, köpek başlı kol düğmelerini de hediye etmek gerekti.

Herhalde bütün bu hediyeler yaramaz çocuğun pek hoşuna gitmiş olacaktı; çünkü artık bütün oyunlarını bırakmış, adım adım sevdalıları izlemeye başlamıştı. Sevdalılar nereye gitse, o da bir gölge gibi onların peşinden hiç ayrılmıyordu. Zavallı sevdalılar bir dakika bile yalnız kalamıyordu.

İvan İvaniç bu hâli gördükçe fena hâlde içerliyor, dişlerini gıcırdatarak:

"Alçak!" diye söyleniyordu. "Bacak kadar boyuna bakmadan ne büyük bir alçak! Ya büyüdüğü zaman kim bilir ne olacak?"

Upuzun haziran ayı hep böyle geçti; Kolâ, zavallı sevdalılara soluk bile aldırmadı. Yeni hediyeler koparmak için durmadan onları korkutuyor, kendisine ne verilse gözü doymuyor, mutlaka bir yenisini istiyordu.

Derken, günün birinde bir cep saati istemeye başladı. Kolâ'nın ağzını kapatmak için bunu da vadetmek zorunda kaldılar.

Bir gün öğle yemeğine oturmuşlardı. Sofraya güzel bir tatlı konmuştu. Kolâ birdenbire gülmeye başladı. Bir gözünü kırparak İvan İvaniç'e seslendi:

"Nasıl, söyleyeyim mi?"

İvan İvaniç mosmor kesildi. Yanlışlıkla tatlı yerine peçeteyi ağzına soktu. Anna Semenovna sofradan fırlayarak kendini bir başka odaya attı.

Sevdalılar, ta ağustosun sonuna kadar artık birbirlerini hiç görmedi.

Sonunda, İvan İvaniç sevgilisini resmen annesinden istedi. Ah, bu ne mutlu bir andı!

İvan İvaniç, kızın annesiyle babasından olumlu yanıt aldıktan sonra hemen bahçeye fırlayarak Kolâ'yı aramaya başladı. Kolâ'yı bulduğu zaman sevincinden haykırmamak için kendini zor tuttu. Büyük bir hınçla yaramaz çocuğun kulağına yapıştı. Bu sırada, aynı amaçla Kolâ'yı aramakta olan ablası da yetişti ve Kolâ'nın öbür kulağına sarıldı.

Kolâ ağlayarak onlara yalvardıkça iki sevgilinin yüzü sevinçlerin en büyüğünü yaşadıklarını gösteren bir ifadeyle pırıl pırıl yanıyordu.

"Yapmayın!.. Allah aşkına yapmayın! Vallahi bir daha söylemem! Ay... Ay... Ay. Bu seferlik bağışlayınız! Ne olursunuz!"

İki sevdalı, bütün sevişme dönemleri boyunca, Kolâ'nın kulaklarını çektikleri şu anki kadar mutlu bir an geçirmediklerini sonradan birbirlerine itiraf etti.

1883

Yağmurlu Havalar

İri iri yağmur damlaları karanlık camları kamçılıyordu. Bu yağmur, bir defa başladıktan sonra, nihayet soğuktan donan sayfiyeli alışıp büsbütün kayıtsız kalıncaya kadar günlerce, haftalarca sürüp giden sayfiye yağmurlarındandı. Soğuktu. Havada keskin, hoşa gitmeyen bir rutubet kokusu vardı. Avukat Kvaşin'in kaynanasıyla karısı, hırkalarını giyip şallara sarılmış, yemek odasında, masanın başında oturuyordu. İhtiyar kadının yüzünden, çok şükür karnım tok, sağlığım yerinde, biricik kızımı da iyi bir erkeğe verdim, şimdi artık müsterih bir vicdanla iskambil falı açmaya hakkım var, ifadesi okunuyordu. Orta boylu, tombul, yirmi yaşlarında, uysal yüzlü, solgun benizli bir kadın olan kızı, dirseklerini masaya dayamış kitap okuyordu; ama gözlerine bakınca kitapla değil de kitapta yazılı olmayan kendi düşünceleriyle ilgilendiği anlaşılabilirdi. Kadınlar susuyordu. Yağmurun gürültüsü, aşçı kadının derinlerden, mutfaktan gelen sesi onlara kadar geliyordu.

Kvaşin evde yoktu. O, yağmurlu havalarda sayfiyeye gelmez, şehirde kalırdı; rutubetli sayfiye havası bronşitine pek fena tesir ettiği için çalışmasına engel oluyordu. Kanaatince boz renkli havanın soğuk manzarası, yağmurun pencerelerde bıraktığı gözyaşı izleri kuvvetini alıyor, ona can sıkıntısı veriyordu. Rahat yaşamaya daha elverişli olan şehirdeyse, yağmurlu günler hemen hemen fark edilmeden geçiyordu.

İhtiyar kadın iki defa fal açtıktan sonra, iskambil kâğıtlarını karıştırdı, kızına:

"Yarın hava iyi olacak mı, bizim Aleksey Stepanoviç gelecek mi, diye fal açtım. Gelmeyeli bugün tam beş gün oluyor..." dedi. "Ne hava. Yarabbi..."

Nadejda Filipovna kayıtsız gözlerle annesini süzerek yerinden kalktı, odanın içinde bir köşeden bir köşeye gidip gelmeye başladı. Kendi düşüncelerine devam ederek:

"Barometre dün yükseliyordu," dedi, "bugünse gene düşüyormuş!"

İhtiyar kadın, iskambil kâğıtlarını uzun sıralar hâlinde dizdikten sonra başını salladı.

Kızına bakarak:

"Göreceğin mi geldi?" diye sordu.

"Elbette."

"Nasıl göreceğin gelmez? Buraya uğramayalı bugün beş gün oluyor. Mayısta en çok iki, bazen üç gün gelmezdi, şimdiyse, dile kolay, tam beş gün! Benim bile karısı olmadığım hâlde, göreceğim geldi. Dün bana, barometre düşüyor, dediler, ben de sırf Aleksey Stepanoviç için piliç keserek, balıkları temizlemelerini söylemiştim. O, pilici, balığı sever. Rahmetli baban, balığı görmeye bile tahammül edemezdi, ama Aleksey Stepanoviç seviyor. Her zaman iştahla yiyor."

Kızı:

"Onu düşünürken kalbim sızlıyor," dedi. "Bizim bile canımız sıkılıyor, onun elbette daha çok sıkılır, anneciğim!"

"Sıkılmaz olur mu? Bütün gününü mahkemede geçiriyor, gece de yapayalnız, baykuş gibi boş evde yatıyor."

"Beni en çok korkutan nedir biliyor musunuz, anne, orada yapayalnız, hizmetçisiz kalışı. Ne semaver koyacak, ne su verecek kimsesi var. Yaz ayları için neden bir uşak tutmamalı? Hem de o sevmedikten sonra bu sayfiyeye ne lüzum var? Ona, istemez demiştim, ama dinletemedim. 'Senin sağlığın için lazım,' dedi. Ama bende sağlık ne gezer? Zaten hastalığımın başlıca sebebi onun bu cefalara benim için katlanmış olmasıdır."

Annesinin arkasından durup bakan Nadejda Filipovna, açılan falda bir yanlışlık gördü, masaya eğilip düzeltmeye başladı. Ortalığa gene bir sessizlik çöktü. İkisi de kâğıtlara bakarken sevgili Aleksey Stepanoviç'in şu dakikada şehirde karanlık, boş odada

yapayalnız oturduğunu; aç, yorgun bir hâlde aile hasretiyle yanıp tutuşarak, masası başında çalıştığını düşünüyordu.

Nadejda Filipovna'nın birdenbire gözleri parladı:

"Biliyor musun, anne?" dedi. "Hava yarın da böyle olursa sabah treniyle şehre, onu ziyaret etmeye gideceğim! Hiç olmazsa sağlık durumunu öğrenir, yüzüne doya doya bakar, çayını içerim."

Bu kadar basit, yerine getirilmesi de pek kolay olan bir düşüncenin o ana kadar akıllarına gelmediğine ikisi de şaşakaldı.

Şehir, sayfiyeden yarım saat kadar uzaktaydı, trenden indikten sonra da yirmi dakika kadar arabaya gitmek gerekiyordu. Ana kız biraz daha konuştuktan sonra ikisi de memnun, aynı odada uykuya yattı.

Salondaki saat gecenin ikisini vurduğu zaman ihtiyar kadın:

"Of-of... Yarabbi, biz günahkâr kullarını bağışla!" diyerek içini çekti. "Hiç uykum yok!"

Kızı, fısıltıyla:

"Uyumuyor musun, anne?" diye sordu. "Ben de hep Alyoşa'yı düşünüyorum. Şehirde sağlığı bozulmasa bari! Kim bilir ne biçim lokantalarda, aşçı dükkânlarında yemek yiyordur."

İhtiyar kadın içini çekti:

"Ben de bunları düşünüyordum. Yarabbi, sen onu koru. Ya bu yağmura ne buyurulur?!"

Sabahleyin yağmur, artık pencereleri dövmüyordu. Ağaçlar hüzünlü hüzünlü duruyor, rüzgârın her esişinde yapraklarında biriken yağmur damlalarını yere serpiyordu. Çamurlu yollarda insanların ayak izleri, araba tekerleklerinin oyduğu yollar, hendekler, çukurlar su doluydu. Nadejda Filipovna yola çıkmaya karar verdi.

İhtiyar kadın, kızını şallarla sarıp sarmalarken:

"Benden selam götür," diyordu. "Hem de söyle ona, pek öyle mahkeme mahkeme dolaşmasın... İnsana dinlenme de lazım. Sokağa çıkarken boynuna atkı sarmayı unutmasın, havaların durumu belli, Tanrı korusun! Pilici de al, ona götür; ev yemeği soğuk da olsa gene aşçı yemeğinden iyidir."

Kızı, akşam treniyle, yahut sabahleyin döneceğini söyleyerek gitti.

Ama söylediğinden çok daha erken, öğle yemeğine doğru geri döndü. O geldiği sırada ihtiyar kadın, kendi odasında, sandığın üstünde uyuklarken, akşam yemeği için damat beye acaba ne kızartsam, diye düşünüyordu.

Kızı, solgun bir yüzle, darmadağınık saçlarla annesinin odasına girdi, hiçbir şey söylemeden, şapkasını çıkarmadan yatağa yığıldı, başını yastıkların arasına gömdü.

İhtiyar kadın şaşırıp kalmıştı:

"Ne oldun?" diye söylendi. "Niçin bu kadar çabuk döndün? Aleksey Stepanoviç nerede?"

Nadejda Filipovna başını kaldırdı, kuru, yalvaran gözlerle annesinin yüzüne baktı.

Nihayet:

"O, bizi aldatıyor, anne!" diyebildi.

İhtiyar kadın korku dolu bir sesle:

"Ne diyorsun, Tanrı layığını versin!" dedi, gecelik hotozu başından yana kaydı. "Bizi kim aldatmaya kalkışır? Allah'ım, sen bizi koru!"

Kızı:

"Bizi aldatıyor, anne!" diye tekrarlarken çenesi titredi.

İhtiyar kadın sarardı:

"Bunu da nereden çıkardın?" diye bağırdı.

"Şehre gidince dairemizi kapalı buldum. Kapıcı, Alyoşa'nın bu beş gün içinde bir defa bile eve gelmediğini söyledi. Evde oturmuyor! Oturmuyor! Oturmuyor!"

Nadejda Filipovna ellerini salladı, hıçkırarak ağlamaya başladı. Hem ağlıyor, hem de:

"Oturmuyor! Oturmuyor!" diye tekrar ediyordu.

Sinir buhranları başladı.

İhtiyar kadın korku içinde kalarak:

"Bu nasıl şey?" diye mırıldanıyordu. "Daha üç gün önce gönderdiği mektupta evden dışarı çıkmadığını yazıyordu! Peki geceleri nerede yatıyor? Yarabbi sen bilirsin!"

Nadejda Filipovna halsiz düşmüştü, hatta şapkasını bile çıkaramıyordu. Afyon yutmuş gibi manasız gözlerle etrafına bakınıyor, sinirden gerilen parmaklarıyla annesinin eline yapışıyordu.

İhtiyar kadın, kızının yanında telaşlı telaşlı dolaşıyordu:

"Tam inanacak adamı bulmuşsun. İnsan kapıcının sözlerine inanır mı?" diye ağlamaklı bir sesle söylendi. "Ne kadar kıskanç şeymişsin! O, bizi aldatmaz... Hem de bizi aldatmaya nasıl cesaret eder? Biz şöyle böyle insanlardan mıyız? Tüccar soyundan olsak bile gene böyle bir şey yapmaya hakkı yoktur, çünkü sen nikâhlı karısısın! Biz gereken yere şikâyet de edebiliriz! Seninle evlendiği zaman çeyiz olarak tam yirmi bin altın verdim! Sen çeyizsizin biri değilsin ki!"

Bu sözleri söyler söylemez, kendisi de ağlamaya başladı, sonra kolunu silkti; kendisi de halsiz düştü, sandığın üstüne yattı. Bu sırada gökyüzünde mavi lekeler görünmüş, bahçede ıslak otlar üzerinden ilk güneş ışığı yavaşça kaymış, neşelenen serçeler, gökyüzünde koşuşan bulutların gölgelerinin aksettiği su birikintileri etrafında cıvıldaşarak zıplamaya başlamıştı, ama ana kız, hiçbir şeyin farkında değildi.

Akşamüzeri Kvaşin geldi. Şehirden ayrılmadan önce eve uğramış, kapıcıdan, kendisi yokken karısının geldiğini öğrenmişti.

Neşeli neşeli kaynanasının odasına girdi, onların yaşlarla dolu gözlerini, somurtkan yüzlerini görmüyormuş gibi davranarak:

"İşte, ben de geldim!" dedi. "İşte geldim! Tam beş gündür görüşmedik!"

Aceleyle karısının, kaynanasının ellerini öptü, ağır bir işi başardığı için memnunluk duyan bir insan tavrıyla kendisini koltuğa attı.

Ciğerlerindeki bütün havayı dışarı çıkararak:

"Of!" dedi. "O kadar bitkinim ki, sormayın, zorla oturuyorum! Hemen hemen beş gün... geceli gündüzlü sanki iğne üzerinde oturuyormuşum gibi yaşadım! Bu zaman içinde eve bir kere bile uğramadım! Hep Şipunov ile İvançikov'un müsabakasıyla uğraştım. Galdeyev'in mağazasının üstündeki büroda çalışmak zorunda kal-

dım... Yemedim, içmedim, bir sıranın üstünde yattım, dondum, bittim... Bir dakika bile boş durmadım, eve gitmeye bile vakit bulamadım. İşte Nadyuşa bu yüzden eve uğrayamadım..."

Bu sözleri söyledikten sonra Kvaşin, fazla çalışmaktan bel kemiği ağrıyormuş gibi ellerini kalçasına dayadı, yalanının yahut kendisinin dediği gibi, diplomatlığının, nasıl bir tesir bıraktığını anlamak için yan gözle karısının, sonra kaynanasının yüzüne baktı. Kaynanasıyla karısı, kaybettikleri kıymetli bir şeyi hiç beklemedikleri, ummadıkları bir zamanda bulan insanlar gibi sevinçle bakıştılar... Yüzleri parlıyor, gözleri yanıyordu...

Kaynanası, yerinden fırlayarak:

"Aziz yavrum," diye bağırdı. "Ah, yarabbi, ben ne diye burada oturuyorum? Çabuk çay hazırlasınlar! Belki karnın da açtır?"

Karısı, sirkeyle ıslatılan mendili başından çekip atarak:

"Elbette açtır!" dedi. "Anne, çabuk şarapla mezeleri getirin! Natalya, sofrayı hazırla! Ah, yarabbi hiçbir şey hazır değil!"

İkisi de mesut, bahtiyar; odalarda telaşla koşuşmaya, bir şeylerle uğraşmaya başladı...

Biraz sonra masa hazırlanmıştı. İçi dışı Madera şarabı, likör kokan, tokluktan güçlükle nefes alan Kvaşin, durmadan açlıktan şikâyet ediyor, yemekleri zorla çiğniyor, durmadan Şipunov ile İvançikov'un müsabakasından söz ediyordu. Karısı da, kaynanası da gözlerini onun yüzünden ayırmayarak düşünüyordu:

'Ne akıllı, ne nezaketli adam! Hem de ne güzel erkek!'

Akşam yemeğinden sonra Kvaşin kocaman, yumuşacık kuş tüyü yatağına yatarken:

'Bu pek önemli!' diye düşünüyordu. 'Gerçi tüccar soyundan, cehalet kokan insanlardır, ama kendilerine göre ayrı bir güzellikleri olduğu da inkâr edilmez. İnsan haftanın bir iki gününü burada zevkle geçirebilir.'

Yorganı başından aşağı çekti, ısındı, uykuya dalarken:

"Bu pek önemli!" diye mırıldandı.

1887

Arabalık

Akşamleyin saat ona geliyordu. Arabacı Stepan, kapıcı Mihaylo, arabacının köyden dedesine misafirliğe gelen torunu Alyoşka ve her akşam evin avlusuna tuzlu balık satmaya gelen yetmişlik ihtiyar Nikandr arabalıkta bir fener etrafına oturmuş, papaz oyunu oynuyordu. Ardına kadar açık olan kapıdan bütün avlu, ev sahiplerinin oturduğu büyük ev, avlu kapısı, kilerler, kapıcı dairesi görünüyordu. Bütün bunlar, gece karanlığıyla örtülüydü. Yalnız, içinde bir kiracı oturan küçük evin dört penceresi pırıl pırıl parlıyordu. Arabaların, kızakların kalkık oklarının gölgeleri, duvarlardan kapıya doğru uzanıyor, fenerden, oyunculardan gelen gölgelerle karışıyor, titriyordu... Ambarı ahırdan ayıran ince ara duvarın arkasında beygirler vardı. Etraf ot kokuyor, ihtiyar Nikandr'dan nahoş bir tuzlu balık kokusu geliyordu. Arabacı, kral* olmuştu; kendisince krallara yakışır bir tavır takınmıştı; kırmızı, kareli bir mendile gürültülü bir şekilde hapşırdıktan sonra:

"Şimdi istediğimin kafasını keserim," diyordu.

Sekiz yaşlarında, çoktandır makas görmemiş açık sarı saçlı bir oğlan çocuğu olan Alyoşka, arabacıya sert sert, kıskançlıkla baktı, kendisinin de kral olmasına az kalmıştı. Bunun için de suratını asmış, kaşlarını çatmıştı. Kâğıtlara düşünceli düşünceli bakarak:

"Dede," dedi, "ben senden sonra oynayacağım. Biliyorum sende kupa kızı var."

"Haydi budala, bu kadar düşünme, oyna bakalım."

Alyoşka, çekine çekine kupa oğlanını oynadı. Bu anda avludan çıngırak sesi işitildi. Kapıcı ayağa kalkarak:

---

* Kâğıt oyunlarında papaza verilen ad. –*H. Âli Ediz*

"Hay Allah müstahakını versin," dedi. "Haydi kral, git de kapıyı aç şimdi."

Biraz sonra geri döndüğü zaman, oyunda Alyoşka prens; tuzlu balık satıcısı asker, arabacı da köylü olmuştu. Arabacı tekrar oyuna oturarak:

"Vaziyet kötü gidiyor," dedi. "Şimdi doktorlar çıktı, kapıyı açtım, çıkaramadılar."

"Nerede, çıkarmak kolay mı? Herhalde yalnız beynini altüst etmişlerdir, o kadar. Kurşun kafaya girdiyse ne yapsalar para etmez."

Arabacı devamla:

"Kendini kaybetti," dedi. "Herhalde ölecek. Alyoşka, it oğlu it, kâğıtlarıma bakma, yoksa kulaklarını çekerim ha. Evet, doktorlar dışarıya çıktı, annesi babası da içeri girdi... Şimdi geldiler. Öyle bağıra bağıra ağlıyorlar ki, yürekler acısı. 'Biricik oğlumuz,' diyorlar. Felaket işte."

Oyuna dalmış olan Alyoşka'dan başka herkes, iyice aydınlatılmış olan evin pencerelerine baktı. Arabacı:

"Yarın karakola gitmek lazımmış," dedi. "İfade alacaklar... Ben ne söyleyebilirim ki? Görmedim ki? Bu sabah çağırdı beni, bir mektup uzatıp, 'Bunu posta kutusuna atar mısın,' dedi. Ağlamış olduğu gözlerinden belliydi. Karısı, çocukları evde yoktu, gezmeye çıkmışlardı... İşte ben mektubu götürürken o da tabanca ile şakağına bir kurşun sıkmış. Geldiğim zaman da aşçı kadın var kuvvetiyle imdat çağırıyordu."

Tuzlu balık satıcısı kısık bir sesle:

"Büyük bir günah," dedi, başını çevirdi. "Büyük günah."

Arabacı, bir kâğıdı daha büyük bir kâğıtla kırarak:

"Fazla okumuşluğundan," dedi. "Kaçırdı işte. Bazen bütün gece oturur, boyuna yazar dururdu... Hey, köylü, oynasana!.. Ama gösterişli bir efendiydi doğrusu. Beyaz tenli, uzun boylu bir adamdı. İyi de kiracı idi."

Arabacı, dokuzlu kozla bir kupa papazı alarak:

"Hep kadın milleti yüzünden," dedi. "Başka birinin karısına tutulmuş, karısından da soğumuşmuş. Olur böyle şeyler. Kral kızmaya başlıyor ha."

Bu sırada tekrar kapı açıldı. Öfkelenen kral, canı sıkılmış gibi bir tükürdü, dışarıya çıktı. Aydınlanmış pencerelerde dans eden çiftlere benzeyen gölgeler göründü. Avluda heyecanlı sesler, acele adımlar işitildi. Arabacı:

"Herhalde gene doktorlar geldi," dedi. "Yorulacak bugün Mihaylo."

Bir an için ulumayı andıran garip bir ses işitildi. Alyoşka, korkuyla dedesine, sonra pencerelere baktı, dedi ki:

"Dün kapının yanında başımı okşadı. 'Çocuk, nerelisin sen?' dedi. Dede şimdi böyle uluyan kimdi?"

Dede cevap vermedi, yalnız fenerin fitilini düzeltti. Biraz sonra:

"Gitti adam," dedi ve esnedi. "Kendisi de mahvoldu, çocukları da. Şimdi bütün hayatları boyunca çocukları bu ayıptan kurtulamaz."

Arabacı döndü, fenerin yanına oturdu:

"Öldü," dedi. "Darülacezeye haber gönderildi, ihtiyar kadınlar gelsin diye."

Arabacı istavroz çıkardı:

"Allah rahmet eylesin," diye mırıldandı.

Alyoşka da dedesine bakarak istavroz çıkardı.

Tuzlu balık satıcısı:

"Onun gibiler böyle anılmaz," dedi.

"Niye?"

"Günah işte."

Arabacı ona hak verdi:

"Doğru," dedi, "şimdi ruhu doğrudan doğruya cehenneme gidecek. Şeytanın eline geçecek."

Satıcı:

"Günah," diye tekrarladı. "Böyleleri ne gömülür, ne onlar için ayin yapılır. Onlara bir leş gibi muamele edilir. Hiçbir merasim yapılmaz."

İhtiyar, kasketini giyip ayağa kalktı:

"Bizim general karısının da başına böyle bir şey geldi," dedi. Kasketini aşağıya doğru çekti. "Biz o zaman hâlâ köle idik, general karısının küçük oğlu, o da herhalde fazla okumuşluğundan olacak, ağzına bir kurşun sıktı. Dini kanunlarımıza göre, onu papazsız, ayinsiz mezarlığın öte tarafına gömmek lazımdı. Ama hanımefendi, ele güne ayıp olmasın diye, polislere, doktorlara rüşvet vermiş, oğlu, bu işi buhran içinde, kendisini bilmez bir hâlde işlemiş gibi kâğıt almış. Para ile her şey yapılır. Böylece onu, papazlarla, bando ile yani gereken merasimle gömdüler. Hem de kilisenin altına gömdüler. Sonra rahmetli general, bu kiliseyi kendi parasıyla tamir ettirdi, ailesinden kim ölmüşse şimdi orada yatıyor. Bu gömmeden sonra bir iki ay geçiyor, her şey yoluna giriyor. Ama üçüncü aya basınca, bir gün kilisenin bekçileri, general karısının kendilerini kabul etmelerini rica ediyor. Ne istiyorlar? Huzuruna çıkınca kadının ayaklarına kapanıyorlar: 'Bizi affedin hanımefendi,' diyorlar, 'ama daha fazla kilisede çalışamayız. Başka bekçiler bulun, bizi lütfen bu işten affedin.' Hanımefendi: 'Niçin?' diye soruyor. 'Tahammülümüz kalmadı,' diye cevap veriyorlar, 'oğlunuz, bütün gece kabir altında uluyor.'"

Alyoşka bundan ürperdi, pencereleri görmemek için yüzünü arabacının sırtına dayadı. İhtiyar devamla:

"General karısı ilk önce buna hiç inanmak istememiş. 'Bütün bunlar,' demiş, 'sizin, cahil halkın kendi kendinizi inandırmanızdan.' Bir müddet sonra bekçiler gene ona gittiler, hem bu sefer zangoçla birlikte. Onun uluduğunu o da duymuş. General karısı işlerin sarpa sardığını gördü. Bekçilerle birlikte yatak odasına kapandı, dedi ki: 'İşte dostlarım size yirmi beş ruble, siz bu gece usulca şu bahtsız oğlumu topraktan çıkarın, kabristanın arkasına gömün.' Herhalde onlara birer kadeh de votka ikram etti. Bekçiler de dediğini yaptılar, üstü yazılı mezar taşı, hâlâ kilisenin altındadır. Generalin oğlu ise, kabristan arkasında."

Tuzlu balık satıcısı:

"Hey Allah'ım affet günahlarımızı," diye ah çekti. "Yılın ancak bir gününde böyleleri için dua edilir. Üçleme yortusunun cumartesi günü. Onların ruhu için fakirlere sadaka verilmez, günahtır. Ama ruhlarının selameti için kuşlara yem dağıtılabilir. Generalin karısı, her üç günde bir dörtyol ağzına çıkar, kuşlara yem dağıtırdı. Bir defa dörtyol ağzında, nereden geldiği belli olmayan siyah bir köpek ortaya atladı, ekmeği kaptı, sonra kaybolup gitti... Tabii bu köpeğin ne biçim köpek olduğu belli. Bundan sonra generalin karısı beş gün ne yedi, ne içti, yarı deli bir hâlde gezdi... Birdenbire bahçede diz çöküyor, uzun uzun dua ediyordu. Eh, allahaısmarladık kardeşler, Allah yardımcınız olsun. Gel Mihayloşka bana kapıyı açıver."

Tuzlu balık satıcısıyla kapıcı dışarı çıktı. Arabalıkta kalmamak için arabacıyla Alyoşka da çıktı. Arabacı, hâlâ gölgeleri bir görünüp bir kaybolan pencerelere bakarak:

"İşte, bizim gibi yaşıyordu, öldü. Bu sabah avluda geziyordu, şimdi ise ölü yatıyor," dedi.

Arabacı, tuzlu balık satıcısıyla yürüyerek:

"Gün gelir, biz de ölürüz," dedi.

İkisi de karanlıkta kayboldu. Arabacı, arkasından da Alyoşka, ışıklı pencerelere çekine çekine yaklaştılar. Uzun uzun ağlamış olan pek solgun bir bayan, kır saçlı yakışıklı bir erkek, odanın ortasında iki oyun masasını çekiyordu. Herhalde ölüyü, üstüne koyacaklardı. Masaların yeşil çuhası üzerinde hâlâ tebeşirle yazılmış rakamlar görünüyordu. Sabahleyin avluda koşup bağıran, bir sandalye üzerinde duruyor, elini uzatarak yatak örtüleriyle bir aynayı örtmeye çalışıyordu. Alyoşka, fısıldayarak:

"Büyük baba, ne yapıyorlar?" diye sordu.

İhtiyar:

"Şimdi onu masaların üstüne koyacaklar," dedi. "Haydi gidelim oğlum, yatma zamanı geldi."

Arabacıyla Alyoşka, arabalığa döndü. Allah'a dua edip ayakkabılarını çıkardılar. Stepan, döşeme üzerinde bir köşede, Alyoşka

ise kızakta yattı. Arabalığın kapıları artık kapanmıştı. Söndürülmüş fenerden kuvvetli bir is kokusu geliyordu. Biraz sonra Alyoşka başını kaldırdı, etrafına baktı, kapı aralığından aynı dört pencereden ışık görünüyordu:

"Dedeciğim, korkuyorum," dedi.

"Hadi, uyu, uyu."

"Dedim ya, korkuyorum."

"Ne korkuyorsun? Amma da şımardın ha."

İkisi de sustu.

Alyoşka birdenbire kızağın üstüne sıçradı. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak dedesine doğru koştu.

Arabacı da kalkarak:

"Ne var, ne oluyor?" diye sordu.

"Uluyor. Korkuyorum, dedeciğim... İşitmiyor musun?"

Arabacı kulak kabarttı:

"Ağlıyor," dedi. "Hadi git yat, budala. Acıları var, ağlıyorlar."

Torun, hıçkırarak, baştan aşağı titreyerek:

"Köye gitmek istiyorum dede," dedi. "Anneme gidelim, köye gidelim. Gidelim, canım dedeciğim, sevaba girersin."

"Ne budala çocuk. Hadi, sus, sus. Ben de feneri yakayım, budala!"

Arabacı, aranarak kibriti buldu, feneri yaktı. Ama ışık Alyoşka'yı sakinleştirmedi. Ağlayarak:

"Stepan dedeciğim, köye gidelim," dedi. "Buradan korkuyorum, çok korkuyorum. Mendebur, beni niye köyden getirdin?"

"Kim mendebur? İnsan öz dedesine böyle söyler mi? Döverim seni ha."

"Döv, döv, döv, eşek sudan gelinceye kadar döv ama, Allah aşkına beni anneme götür."

Arabacı, tatlı tatlı fısıldayarak:

"Hadi oğlum, hadi sus, korkma..." dedi. "Ben de korkuyorum ya. Allah'a dua et."

Kapı gıcırdadı, kapıcının başı göründü:

"Uyumuyor musun Stepan?" dedi. "Bense bütün gece uyuyacağım." İçeri girdi. "Bütün gece pencereyi bir aç bir kapa. Sen Alyoşka, niçin ağlıyorsun?"

Arabacı, onun yerine cevap vererek:

"Korkuyor," dedi.

Tekrar kısa bir zaman için bir uluma işitildi. Arabacı dedi ki:

"Ağlıyorlar. Annesi gözlerine inanmak istemiyor. Acıdan helak oluyorlar."

"Babası da burada mı?"

"Burada... Bir kenara oturup susuyor. Çocukları da akrabalarına götürdü... Eh Stepan, biraz iskambil oynasak mı dersin?"

Arabacı başını kaşıyarak:

"Olur," dedi. "Sen Alyoşka, git uyu. Evlenecek zamanın geldi, hâlâ tutup ağlıyorsun, budala. Hadi git, sersem git."

Kapıcının odada bulunuşu Alyoşka'yı yatıştırdı. Çekine çekine kızağa gitti, yattı. Uyku arasında fısıltılar duyuyordu. Dedesi:

"Kırıp alıyorum," diyordu.

Kapıcı da:

"Kırıp alıyorum," diyerek tekrarlıyordu.

Avluda çıngırak çaldı, kapı gıcırdadı. O da sanki "Kırıp alıyorum," diyordu. Alyoşka, rüyasında efendiyi gördü; gözlerinden korkup, ağlayarak sıçrayıp kalktığı zaman artık sabah olmuştu. Bir yanda dedesi horluyor, arabalık artık ona korkunç gelmiyordu.

1887

Bir İdealistin Anılarından

Mayısın onunda yirmi sekiz günlük bir izin aldım. Bizim veznedardan da yüz rublelik bir avans kopardım. Niyetim, ne olursa olsun şöyle bir "yaşamak"tı. Ama öylesine alabildiğine bir yaşam sürmek istiyordum ki, aradan onlarca yıl geçtikten sonra bile yalnız bunun anılarıyla yaşayabilmeliydim.

Ama bu kelimenin en iyi anlamıyla "yaşamak" nedir, bilir misiniz? Bu, yazlık tiyatroya gidip operet seyretmek, akşam yemeğini yiyip sabaha çakırkeyf bir hâlde eve dönmek demek değildir. Bu, sergiye, oradan da at yarışlarına gidip müşterek bahislere girmek demek değildir. Yaşamak istiyorsanız, trene atlayıp, havanın leylak ve salkım kokularıyla dolu olduğu, inci beyazlıklarıyla ve elmas pırıltısını andıran çiy damlalarıyla gözlerinizi okşayan inci çiçeklerinin yarışırcasına yetiştiği yerlere gidiniz! Orada, açıklıkta, mavi kubbenin altında, yeşil ormanın, şırıltılı derelerin manzarası karşısında, kuşların ve yeşil böceklerin arasında, yaşantının ne olduğunu anlarsınız! Buna bir de geniş kenarlı şapkayla, çapkın bakışlarla ve beyaz önlükle olan birkaç randevuyu da ekleyiniz! Ne yalan söyleyeyim, cebimde izin kâğıdı, veznedarın cömert davranışıyla koltuklarım kabarmış bir hâlde yazlığa giderken, bütün bunları sayıklayıp duruyordum.

Yazlığı, evindeki fazla bir odayı yemeğiyle, mobilyasıyla, kısacası her şeyiyle kiraya vermekte olan Sofya Pavlovna Knigina'dan, bir dostumun tavsiyesiyle kiraladım. Yazlığın kiralanması işi tahmin edebildiğimden çabuk oldu. Perev'e gelip Knigina'nın yazlığını bulunca, çok iyi hatırlıyorum, taraçaya girmiş ve afallamıştım. Taraça, cana yakın, sevimli ve çok güzeldi. Ama taraçada masa

başında oturan ve çayını içmekte olan tombul ve sarışın kadın taraçadan daha sevimli ve (izninizle) daha cana yakındı. Kadın gözleriyle beni süzerek:

"Bir şey mi istiyorsunuz?" dedi.

"Affınızı rica ederim," diye söze başladım. "Ben... Şey, ben, herhalde yanlış gelmiş olacağım. Ben Knigina'nın yazlığını arıyordum efendim?"

"Knigina benim. Bir şey mi istediniz?"

Şaşırmıştım. Çünkü ev ve yazlık sahibi kadınlar denildiği zaman yaşlı, romatizmalı, üstleri başları kahve telvesi kokan kadınlar görmeye alışmıştım. Ama burada, enfes, güzel, eşsiz bir kadın oturmakta idi. Kekeleyerek, ne istediğimi anlattım. Kadın:

"Çok sevindim efendim!" dedi. "Lütfen oturunuz! Zaten arkadaşınız bana daha önce yazmıştı. Bir çay içmez misiniz? Sütlü mü olsun, limonlu mu?"

Bir cins kadın vardır ki (çoğunlukla sarışınlar), kendisiyle âdeta kırk yıldan beri tanıştığınız duygusuna kapılmak, kendinizi evinizdeymişsiniz gibi sanmak için onunla iki üç dakika konuşmanız yeter. İşte Sofya Pavlovna özellikle bu çeşit kadınlardandı. Birinci çayımı içerken, kadının evli olmadığını, parasının faiziyle geçindiğini, misafir olarak gelecek olan teyzesini beklediğini öğrendim. Yine bu arada, Sofya Pavlovna'yı, bir odayı kiraya vermek zorunluluğunda bırakan nedenleri de öğrendim: Birincisi, yazlık için bir başına yüz yirmi ruble vermek biraz ağır geliyordu. İkincisi, böyle bir başına yaşamak biraz korkunçtu. Geceleri hırsızlar, gündüzleri de korkunç birtakım mujikler gelebilirdi. Köşedeki odayı yalnız bir kadına ya da bir erkeğe kiraya vermesi, hiç de kötü bir davranış sayılmazdı!

Kadın, kaşığın üstündeki reçeli yalayarak içini çekti:

"Tabii erkek olsa daha iyi," dedi. "Erkeklerin işi daha hafiftir, hem daha güvenli olur."

Kısacası, aşağı yukarı bir saat sonra, Sofya Pavlovna ile enikonu dost olmuştuk. Kendisine veda ederken hatırladım:

"Bakınız, az kalsın unutuyordum. Her şeyden konuştuk, ama en önemlisine hiç dokunmadık. Size kaç para vereceğim? Burada ancak 29 gün kalacağım!.. Tabii öğle yemekleri, çay ve bunun gibi şeyler hesaba dâhil."

"Tam da konuşacak şey buldunuz! Kesenize ne kadar elverişli ise o kadar veriniz! Ben odamı parası için kiraya vermiyorum... Şöyle yanımda bir can yoldaşı bulunsun diye! 25 ruble verebilir misiniz?"

Ben tabii razı oldum. İşte yazlık yaşantım böyle başladı. Bu yaşantımın bütün özelliği, her günün bundan önceki güne, her gecenin bundan önceki geceye benzemesindedir. Ama bu tekdüze yaşantıda ne güzellikler vardı! Bunlar ne günler, ne gecelerdi! Okurlarım, büyük bir heyecan içindeydim, izin veriniz de sizi bir kucaklayayım!.. Sabahleyin uyanır, işimi bir an bile aklıma getirmeden sütlü çayımı içerdim. Saat on birde, ev sahibime "Günaydın" demeye gider ve orada sıcak kaymaklı kahve içerdim. Kahveden sonra öğle yemeğine kadar çene çalardık. Öğle yemeği ikide yenirdi. Ama bu ne enfes bir öğle yemeği olurdu. Bir kurt gibi acıktığınızı düşününüz: Masanın başına geçer, kocaman bir kadeh yaprak rakısı devirir, arkadan kızarmış etle bayır turpunu gövdeye indirirsiniz! Arkadan *akroşka* ya da bol kaymaklı *şçi* ve başka yemekler gelir. Yemekten sonra, kımıldamadan sırtüstü yatıp, roman okuma ve sık sık yerinizden fırlamalar... Çünkü ev sahibi kadın, ikide bir kapının yanından geçer ve "Yatınız! Yatınız!" diye size seslenir. Bunun arkasından gidip banyo yapmak. Geceleyin, geç vakte kadar Sofya Pavlovna ile gezintiler. Düşünün bir kez, bülbüllerden ve zaman zaman haykıran balıkçıl kuşlarından başka herkesin uykuda olduğu, hafifçe soluk alan rüzgârın uzak tren gürültüsünü belli belirsiz size kadar getirdiği gecenin bu saatlerinde, sarışın bir kadınla, korulukta ya da demiryolu boyunca dolaşıyorsunuz. Kadın, gecenin serinliğiyle, işveli işveli büzülüyor, ay ışığı altında balmumu gibi sararmış olan yüzünü sık sık size çeviriyor... Anlatılamayacak kadar güzel!

Aziz okurlarım, bir hafta bile geçmeden benden çoktandır beklediğiniz ve belli başlı her hikâyenin konusunu meydana getiren şey oldu. Artık dayanamamıştım. Sofya Pavlovna benim aşk ilanımı âdeta bunu çoktandır bekliyormuş gibi ilgisizce, hatta biraz da soğukça karşıladı. Yalnız, "Anlamıyorum, bu kadar uzun sözün gereği ne!" demek isteyen bir eda ile dudaklarını sevimli sevimli büzdü.

Yirmi sekiz gün bir saniye gibi geçti. İznim bittiği zaman, üzgün ve doymamış bir hâlde, yazlıkla ve Sofya ile vedalaştım. Bavulumu yerleştirirken Sofya bir divanın üstüne oturmuş, gözlerini kuruluyordu. Ben de, tatil günlerinde yazlıkta kendisini ziyaret edeceğimi, kışın Moskova'daki evine geleceğimi söyleyerek onu avuturken gözyaşlarımı zor tutuyordum.

Hatırlayarak:

"Ah, yavrucuğum," dedim, "seninle ne zaman hesaplaşacağız? Borcum ne kadar?"

"Sevgilim," dedi hıçkırarak: "Bir başka gün, sonra..." diye inledi.

"Niçin sonra?.. Atalar, 'Dostluk başka, alışveriş başka' der. Sonra ben asla senin kesenden yemiş olmak da istemiyorum. Canım nazlanma Sofya, borcum ne kadar?"

Ev sahibi kadın, hıçkırarak ve masanın gözünden bir çekmece çıkararak:

"Canım işte ne olacak," dedi, "önemsiz bir şey. Sonra verebilirdin!"

Sofya, çekmeceyi karıştırarak oradan çıkardığı kâğıdı bana uzattı.

"Hesap pusulası değil mi?" diye sordum. "Çok güzel işte! Çok güzel!" Gözlüklerimi taktım. "Hesaplarız olur biter." Hesaba göz attım. "Tutarı. Dur bakayım, bu ne? Tutarı... Sofya, bu değil! 'Tutarı 212 ruble 44 kapik,' bu benim hesabım değil!"

"Senin tontonum! Bir baksana!"

"Peki ama... Bu kadar da nereden çıktı? Yazlık kirası ve yemek parası 25 ruble. Kabul. Hizmetçi için 3 ruble. Haydi bu da kabul."

Ev sahibi, ağlamış gözlerini şaşkın şaşkın bana dikerek ve kelimeleri uzatarak:

"Seni hiç anlamıyorum tontonum," dedi. "Yoksa bana inanmıyor musun? Hesapla şu hâlde! Yaprak rakısı içtin ya! Öğleleri aynı fiyata sana votka veremezdim ya! Kahve ve çaya koyduğum kaymaklar. Sonra çilekler, hıyar turşuları, vişneler. Hatta kahve... Aramızdaki anlaşmada kahve yoktu, oysa sen her gün kahve içiyordun. Hem bunların değeri ne ki? Buyurunuz 12 ruble daha indireyim de yuvarlak hesap yalnız 200 ruble kalsın!"

"Ama... Burada bir de 75 ruble var. Niçin olduğu yazılmamış! Niçin bu?"

"Ne demek niçin? Bak işte bu güzel doğrusu!"

Sofya'nın küçük yüzüne baktım. Öylesine içten, öylesine açık, öylesine şaşkındı ki, dilim bir kelimecik daha söylemeye varmadı. Sofya'ya yüz ruble ile yüz rublelik bir senet verdim ve bavulumu sırtladığım gibi istasyonun yolunu tuttum.

Baylar, bana yüz ruble ödünç verecek bir hayır sahibi yok mu acaba?

1885

Uyku

Gece, on üç yaşlarındaki dadı Varka, çocuğun yatmakta olduğu beşiği sallıyor ve güç işitilebilen bir sesle mırıldanıyor:

"Ninni benim yavruma ninni.

Uyusun da büyüsün ninni."

Kutsal resmin önünde yeşil bir kandil yanıyor. Odada, boydan boya, bir köşeden öbür köşeye gerili bir ipe çocuk bezleri ve siyah büyük bir pantolon asılı. Kandilden tavana, kocaman, yeşil bir leke düşmüş. Bezlerin ve pantolonun uzun gölgeleri ocağa, beşiğe ve Varka'ya vuruyor. Kandil göz kırptıkça, leke ve gölgeler rüzgârlanmış gibi canlanıyor ve kımıldıyor. Ortalıkta boğucu bir hava var, oda lahana çorbası ve kundura malzemesi kokuyor.

Çocuk ağlıyor. Ağlamaktan çoktandır sesi kısılmış ve gücünü yitirmiştir. Ama yine de bağırıyor, ne zaman susacağı da belli değil. Varka'nın ise uykusu var. Gözleri kapanıyor, başı aşağı düşüyor, boynu ağrıyor. Göz kapaklarını, dudaklarını oynatamıyor, ona öyle geliyor ki yüzü kurumuş ve odunlaşmış; başı, bir toplu iğnenin başı kadar küçülmüştür. Mırıldanıyor:

"Uyusun da büyüsün, ninni, tıpış tıpış yürüsün, ninni."

Ocakta bir cırcırböceği ötüyor, kapının ötesinde, bitişik odada, usta ile kalfa Afanasi horluyor. Beşik acıklı bir sesle gıcırdıyor, Varka mırıldanıyor ve bütün bunlar, yatağa yatınca duyulması pek hoşa giden, gecenin ninni söyleyen müziğine karışıyor. Oysa şimdi bu müzik sadece kızı öfkelendiriyor ve sıkıyor. Çünkü onun uykusunu getiriyor. Ne var ki, uyku ona yasak: Varka, Allah korusun, bir uyusa, efendileri onu gebertirler.

Kandil göz kırpıyor. Yeşil leke ve gölgeler harekete gelerek Varka'nın yarı açık, hareketsiz gözlerine giriyor ve onun yarı uyu-

muş beynine dumanlı düşler hâlinde yerleşiyor. Gökyüzünde birbirini kovalayan ve bir çocuk gibi bağıran kara bulutlar görüyor. Ama işte rüzgâr esti, bulutlar kayboldu. Şimdi Varka'nın önünde, sulu çamurla örtülü geniş bir şose açılıyor. Şosede, omuzlarında torbalar bulunan birtakım insanlar yürüyor, birtakım gölgeler ileri geri gidip geliyor. Yolun her iki yanında, soğuk, müthiş bir sis arasından orman görünüyor. Birdenbire, torbalı ve gölgeli insanlar yerlere, sulu çamurların içine yuvarlanıyor. Varka: "Bu neden böyle?" diye soruyor. "Uyuyacağız, uyuyacağız!" diye ona cevap veriyorlar. Derin bir uykuya dalıyor, tatlı tatlı uyuyorlar. Telgraf tellerine ise kargalar ve saksağanlar dizilmiş. Çocuklar gibi bağrışıyor, onları uyandırmaya çalışıyorlar.

Varka:

"Ninni benim yavruma ninni, uyusun da büyüsün ninni!" diye mırıldanıyor ve artık kendisini karanlık, boğucu bir köy evinde görüyor.

Rahmetli babası Yefim Stepanov, yerlerde kımıldayıp duruyor. Varka onu görmüyor ama ağrıdan yerlerde nasıl kıvrandığını, inlediğini duyuyor. Onun deyimiyle "fıtığı kopmuş". Ağrısı öylesine şiddetli ki, bir sözcük bile söyleyemiyor, sadece havayı içine çekiyor ve dişleriyle trampet çalıyor:

"Bu-bu-bu-bu!"

Annesi Pelageya, Yefim'in ölmek üzere olduğunu beylere haber vermek için yurtluğa gitmişti. Gideli çok olmuştu, artık dönmesi gerekiyordu. Varka ocağın üzerinde yatıyor, uyumuyor, babasının "Bu-bu-bu"larını dinliyor. Birisinin köy evine yaklaştığı duyuluyor. Beyler, kendilerine kentten konuk gelen genç doktoru göndermişler. Doktor eve giriyor; karanlıkta görünmüyor, ama öksürüğü, kapıyı tıkırdatışı duyuluyor.

"Işığı yakın!" diyor.

Yefim:

"Bu-bu-bu!" diye karşılık veriyor.

Pelageya ocağa atılıyor ve içine kibrit koydukları kırık çanağı arıyor. Sessizlik içinde bir dakika geçiyor. Ceplerini araştıran doktor kendi kibritini yakıyor.

"Şimdi, hemen şimdi!" diye söylenen Pelageya, dışarı fırlıyor, biraz sonra da, bitmek üzere bulunan bir mumla dönüyor.

Yefim'in yanakları kızarmış, gözleri parlıyor, bakışlarında, oturduğu odayı ve doktoru delip geçen özel bir keskinlik var.

Doktor ona doğru eğilerek:

"Ee, nen var bakalım?" diye soruyor. "Bu nereden çıktı? Yoksa çoktan mı var?"

"Ne dediniz? Ölüyorum efendimiz. Günümüz doldu. Artık ben yaşamam."

"Bırak şu saçmalıkları. Biz seni iyi ederiz."

"Nasıl isterseniz, efendimiz. Çok çok sağ olun! Ama artık biz bunun farkındayız! Ölüm insanın kapısını çalınca yapılacak ne kalır."

Doktor, Yefim'le on beş dakika kadar uğraşır. Sonra doğrularak:

"Ben hiçbir şey yapamam," der. "Hastaneye gitmen gerek. Orada seni ameliyat ederler. Hemen gitmelisin! Mutlaka gitmen gerek! Gerçi vakit biraz geç, hastanede herkes uyuyordur, ama zararı yok, ben sana bir pusula veririm, duyuyor musun?"

Pelageya:

"Aman efendimiz," diyor, "ne ile gidecek? Arabamız yok ki."

"Zarar yok. Ben beylere rica ederim, onlar araba verir."

Doktor gidiyor, mum sönüyor, yine "Bu-bu-bu"lar başlıyor. Yarım saat sonra köy evine birinin geldiği duyuluyor. Bu, hastaneye gitmek için beylerin gönderdiği arabadır. Yefim hazırlanıyor ve gidiyor.

İşte, güzel ve açık bir sabah başlıyor. Pelageya evde değil. Yefim'in durumunu anlamak için hastaneye gitmiş. Bir yerlerde bir çocuk ağlıyor, Varka, birisinin kendi sesiyle ninni söylediğini işitiyor:

"Uyusun da büyüsün ninni! Tıpış tıpış yürüsün ninni!"

Pelageya dönüyor. İstavroz çıkararak mırıldanıyor:

"Gece ameliyat etmişler, sabahleyin de ruhunu Allah'a teslim etmiş. Toprağı bol olsun!.. Geç davrandınız... Daha erken getirmeniz gerekirdi, dediler."

Varka ormana gidiyor ve orada ağlıyor. Ama biri ansızın ensesine öyle bir vuruyor ki, alnı kayın ağacına çarpıyor, gözlerini kaldırınca, önünde efendisi kunduracıyı görüyor:

"Bu yaptığın ne, pis kız?" diyor. "Çocuk ağlıyor, sen uyuyorsun."

Fena hâlde kulağını çekiyor, kız başını silkiyor, beşiği sallıyor ve ninnisini mırıldanıyor. Yeşil leke, pantolonun ve bezlerin gölgeleri sallanıyor, ona göz kırpıyor ve yine hemen beynine saldırıyor. Yine, sulu çamurla kaplı şoseyi görüyor. Omuzları torbalı insanlar, gölge yerlere uzanıp derin uykulara dalmış. Varka onlara bakarken fena hâlde uykusu geliyor. O da seve seve yatardı ama annesi Pelageya yanı sıra gidiyor ve acele etmesi için onu zorluyor. İkisi de şehre gidip iş bulmak için acele ediyor.

Annesi yolda karşılaştıkları insanlardan sadaka dileniyor:

"Allah rızası için bir sadaka verin! Merhametli efendilerim. Bana acıyın!"

Bildik bir ses ona cevap veriyor:

"Çocuğu buraya ver! Ver çocuğu buraya!" Aynı ses ama bu sefer öfkeli ve sert tekrarlıyor: "Çocuğu buraya ver! Yoksa uyuyor musun, aşağılık kız?"

Varka yerinden fırlıyor, etrafına bakınca işi anlıyor. Ne şose ne Pelageya, ne de yolda karşılaştıkları kimseler var. Çocuğunu emzirmeye gelen ve odanın ortasında durmakta olan hanımından başka kimsecikler yok! Şişman, geniş omuzlu hanımı çocuğu emzirip sustururken Varka ayakta durup ona bakıyor ve bitirmesini bekliyor. Pencerenin ötesindeki hava artık mavileşiyor, gölgeler ve tavandaki yeşil leke, belirli olarak ağarıyor. Sabah yakın.

Hanım, geceliğinin göğsünü ilikleyerek:

"Al," dedi, "ağlıyor. Göze gelmiş olacak."

Varka çocuğu alıyor, beşiğe koyuyor, yine sallamaya başlıyor. Yeşil leke ve gölgeler yavaş yavaş kayboluyor. Artık kafasına girip beynini sislendirecek bir şeyler yok. Ama yine eskisi gibi uykusu var, hem fena hâlde uykusu var. Varka başını beşiğin kenarına koyarak, uykusunu kaçırmak için bütün gövdesiyle sallanıyor. Ama gözleri yine de kapanıyor, başı ağırlaşıyor.

Kapının ardından, efendisinin sesi duyuluyor:

"Varka, sobayı yak."

Demek, kalkıp işe başlama zamanı. Varka, beşiği bırakarak odun getirmek üzere odunluğa koşuyor. Sevinçlidir. İnsan koşarken ve yürürken, oturur durumdaki gibi uykusu gelmiyor. Odun getiriyor, sobayı yakıyor. Odunlaşmış yüzünün düzeldiğini, düşüncelerinin durulaştığını duyuyor.

Hanımı:

"Varka, semaveri yak!" diye bağırıyor.

Varka çırayı parçalıyor ama bunları semavere koyup ateşlerken, yeni bir emir duyuluyor:

"Varka, efendinin lastiklerini temizle!"

Yere oturarak, lastikleri temizliyor ve düşünüyor: Başını büyük ve derin bir lastiğin içine sokarak bunun içinde biraz kestirmek ne iyi olur. Birdenbire lastik büyüyor, şişiyor, bütün odayı kaplıyor. Varka elinden fırçayı düşürüyor, hemen başını silkerek gözlerini testekerlek açıyor, eşyaların gözünde büyümeyeceği ve hareket etmeyeceği bir biçimde bakmaya çalışıyor.

"Varka, dış merdivenleri yıka, müşterilere karşı ayıp oluyor."

Varka merdivenleri yıkıyor, odaları silip süpürüyor, sonra öteki sobayı yakıyor ve dükkâna koşuyor. İş çok, boş bir dakika bile yok. Ama bunlardan hiçbiri, mutfak masasının önünde, aynı yerde durarak patates soymak kadar ağır değildir. Başı masaya doğru eğilir, patates dumanlanır, bıçak elinden düşer. Yanı başında ise kolları sıvalı şişman ve öfkeli hanımı dolanır ve öylesine yüksek sesle konuşur ki, insanın kulakları çınlar. Yemeklerde hizmet etmek de,

çamaşır yıkamak da, dikiş dikmek de acı vericidir. Öyle anlar olur ki, hiçbir şeye başını çevirmeden, yere yıkılıp uyumak ister!

Gün bitiyor. Varka, pencerelerin nasıl karardığına bakarak, odunlaşan şakaklarını sıkıyor, nedenini kendisi de bilmeden, gülümsüyor. Akşam karanlığı, kapanan gözlerini okşuyor, ona biraz sonra derin bir uyku vadediyor.

Akşama efendilerine konuklar geliyor. Hanım:

"Varka, semaveri yak!" diye bağırıyor.

Efendilerinin semaveri küçüktür. Konukları çayla doyurmak için onu beş sefer ısıtmak gerek. Çaydan sonra Varka, bütün bir saat, aynı noktada durur, konuklara bakar ve emirlerini bekler.

"Varka, koş, üç şişe bira al!"

Varka yerinden fırlar, uykusunu dağıtmak için elden geldiğince çabuk koşmaya çalışır.

"Varka, koş votka al! Varka, şişe açacağı nerede? Varka, tuzlu balığı temizle!"

İşte, sonunda misafirler gitti. Lambalar sönüyor. Efendileri yatıyor.

Son emir duyuluyor:

"Varka, çocuğu salla!"

Ocakta cırcırböceği ötüyor, yeşil leke tavanda, pantolondan ve bezlerden düşen gölgeler yine Varka'nın yarı açık gözlerine giriyor, sallanıyor ve kızın beynini karartıyor.

"Uyusun da büyüsün ninni. Tıpış tıpış yürüsün ninni..." diye mırıldanıyor.

Çocuk bağırıyor, bağırmaktan tükeniyor. Varka yine çamurlu şoşeyi, torbalı adamları, Pelageya'yı, babası Yefim'i görüyor. Her şeyi anlıyor, hepsini tanıyor, ama onu ellerinden ve ayaklarından bağlayan, onu ezen, yaşamasına engel olan gücü yarı uykulu hâliyle bir türlü anlayamıyor.

Etrafına bakınıyor, ondan kurtulmak için o gücü arıyor, ama bulamıyor. Sonunda, bitkin bir hâle gelerek, bütün gücünü ve dikkatini topluyor, yukarıya, sallanan yeşil lekeye bakıyor, ço-

cuğun bağırmasına kulak kabartarak yaşamasına engel olan düşmanı buluyor.

Bu düşman çocuktur.

Kız gülüyor. Böylesine basit bir şeyi nasıl olup da şimdiye kadar anlamadığına şaşıyor. Yeşil leke, gölgeler ve cırcırböceği de galiba gülüyor ve şaşıyor.

Yanlış bir düşünce kızı avucu içine alıyor. Tabureden kalkıyor, ağzı kulaklarına varan bir gülümseyişle, gözlerini kırpmadan odada geziniyor, ellerini ayaklarını bağlayan çocuktan hemen şimdi kurtulacağı düşüncesi ona hoş ve gıdıklayıcı geliyor. Çocuğu öldürmek, sonra uyumak, uyumak, uyumak.

Gülerek, gözlerini kırparak ve yeşil lekeyi parmağıyla korkutarak, Varka, sessizce beşiğe sokuluyor, çocuğun üzerine eğiliyor. Onu boğarak hemen döşemelere yatıyor. Uyuyabileceği için sevincinden gülüyor, bir dakika sonra da, ölü gibi derin bir uykuya dalıyor.

1888

Hayaller

İki jandarma: Biri siyah sakallı, sağlam yapılı bir adam; bacakları pek kısa, öyle ki, arkadan bakılınca bacaklarının, bütün insanlarda olduğundan daha aşağıda olduğu, daha aşağıda başladığı görülür. Öbürü ise uzun boylu, zayıf, dimdik bir sopa gibidir, koyu kızıl renkli seyrek bir sakalı vardır. İkisi, soyunu sopunu hatırlamayan bir serseriyi, il merkezine götürmektedir. Birinci jandarma, sallana sallana yürür, her yanına bakınır, bir şeyi, kâh kolunu, kâh bir samanı çeker, uyluklarına vurur, bir şeyler mırıldanır. Umumiyetle kayıtsız, rahat bir hâli vardır; öbürü ise zayıf yüzü, dar omuzlarına rağmen çok sağlam, ciddi, önemli görünmektedir. Yüzünün çizgileri ve bütün ifadesiyle eski din kitaplarını kabul eden tarikat papazlarına yahut da eski tasvirlerdeki savaşçılara benzer; "zekâsından dolayı Tanrı ona biraz alın ilave etmiştir", yani keldir, bu da söylediğim benzerliği daha da çok arttırıyor. Birincisinin adı Andrey Ptaha, ikincisinin adı Nikandr Sapojnikov'dur.

Beraberlerinde götürdükleri adam, hiç de bir serseri hakkında düşündüğümüze benzemez; küçük, zayıf, hastalıklı bir adamdır. Yüzünün çizgileri renksiz, gayet küçük, pek belirsizdir. Kaşları seyrektir, bakışı uysal, itaatlidir; serseri, otuzunu aştığı hâlde bıyıkları henüz çıkmaktadır. Ellerini, yenlerinin içine sokarak çekingen çekingen yürümektedir. Köylülerin giydiğine benzemeyen, yünlü kumaştan, yıpranmış paltosunun yakası, kasketinin ta kenarına kadar kaldırılmıştır, öyle ki yalnız küçük kırmızı bir burun Allah'ın dünyasına bakmaya cüret eder. Sesi, pes bir tenor sesidir, durmadan zayıf zayıf öksürür. Onu, asıl adını saklamak isteyen bir serseri olarak görmek pek zordur. O, daha çok yoksul düşmüş, Allah'ın unuttuğu talihsiz bir papazdır; sarhoşluğundan dolayı

yerinden kovulmuş bir kâtiptir. Yahut da aktörlük alanında zayıf yeteneklerini deneyen, şimdi de avare çocuk kıssasının son perdesi için eve dönen bir tüccar oğlu veya yeğenidir. Sonbaharın, içinden çıkılmaz çamuruyla nasıl savaştığına bakılırsa, Rus manastırlarının birine giden, "her yerde rahat, günahsız" bir yaşayış arayıp da bulamayan bir manastır sofusudur.

Yolcular, çoktan beri yürümektedir. Ama etraftaki küçük bir toprak parçasından bir türlü kurtulamazlar. Önlerinde birkaç metre çamurlu, siyahımsı bir yol vardır, arkalarında da öyle. Daha uzaklarda insan nereye baksa beyaz bir sisin geçilmez duvarlarını görür. Yürürler, hep yürürler; duvar, biraz olsun yaklaşmaz. Toprak parçası hep aynı kalır. Bazen göze beyaz köşeli bir kaldırım taşı, sel çukuru, yahut geçen bir arabadan düşmüş bir saman parçası ilişir; büyük, donuk bir su birikintisi kısa bir zaman için parlar; bir de önde şekli belirsiz bir gölge görünür. Yaklaşınca gölge hepten küçülür, daha karanlık olur. Daha da yaklaşınca, yolcular, önlerinde rakamı silinmiş, bir yana eğrilmiş bir kilometre direği, yahut zavallı küçük bir kayın ağacı görür. Bu ağaç yol kenarlarında dilenen bir dilenci gibi ıslanmış ve çıplak haldedir. Üzerindeki son sarı yapraklarla bir şeyler mırıldanır, bir yaprağı kopar, yere tembel tembel uçar... Bundan sonra tekrar sis, çamur, yolların kenarında siyahımsı otlar görülür. Otlar üzerinde donuk, bulanık gözyaşları vardır. Bu gözyaşları, toprağın yaz güneşini karşıladığı, sonra uğurladığı zaman dökülen o rahat sevincin gözyaşları olmadığı gibi, bıldırcınların, bıldırcın kılavuzlarının susuzluğunu gideren gözyaşları da değildir. Yolcuların ayakları, ağır, yapışkan çamura batar. Her adım bir gayret ister.

Andrey Ptaha, biraz heyecanlıdır. Serseriyi süzer, bu canlı, içki içmez insanın, nasıl olup da adını hatırlayamadığını anlamaya çalışır:

"Sen Hristiyan mısın?" diye sorar.

Öbürü uysal uysal:

"Hristiyanım," diye cevap verir.

"Hım... Demek seni vaftiz ettiler."

"Tabii, ben Müslüman değilim ki. Kiliseye giderim, perhiz tutarım, gerektiği zaman et yemem. Dini bütün bir adamım."

"Adın ne?"

"Nasıl istersen o adı ver."

Ptaha, omuzlarını silker, büyük bir şaşkınlık içinde uyluklarına vurur. Nikandr Sapojinikov ciddi bir şekilde susar. O, Ptaha kadar saf değildir, bir Hristiyanı adını insanlardan gizlemeye zorlayan sebepleri gayet iyi bildiği bellidir. Manalı yüzü, soğuk ve serttir. Durmadan yürür, yol arkadaşlarıyla boşuna gevezelik etmeyi kendisine yakıştıramaz. Sanki herkese, hatta sise bile, dengesini, zekâsını göstermeye çalışır gibi bir hâli vardır. Ptaha devamla:

"Allah Allah, gel de çık işin içinden," der. "Mujik desen değil, efendi desen değil. Sanki ikisinin ortası bir şey... Geçenlerde havuzun kenarını yıkıyordum, elime bir hayvan geçti. Parmak kadar bir şey... Kuyruğu da var, galsamaları da. İlk önce balık dedim, ama baktım... Allah cezasını versin, ayakları var. Sıçan mıdır, balık mıdır, şeytan bilir. İşte sen de öylesin. Mesleğin ne?"

Serseri:

"Ben mujiğim, köylü soyundanım," der, içini çeker. "Anneciğim köle hizmetçilerdendi. Ben, gerçi ilk bakışta bir köylüye benzemem, doğru. İşte benim talihim böyle çıktı. Anneciğim, beyefendilerin yanında dadı olarak çalışırdı. Onlardan her zevki alırdı. Benim de işte kanım, tenim onundur. Ben de efendimin evinde kalırdım. Annem beni şımartır, iyi yetiştirmek, basit hâlimden kurtarıp iyi insanlar arasına sokmak isterdi. Ben yatakta yatar, her gün gereği gibi yemek yer, küçük beyzade pantolonu, yarım çizme giyerdim. Annem ne yerse, bana da yedirirdi. Beyefendiler ona elbise verir, annem de beni giydirirdi, iyi yaşadık. Çocukluğumda yediğim şekerleri, pastaları şimdi satsak iyi bir at alınabilir. Anneciğim, bana okuma yazma öğretti. Ta çocukken bana Allah korkusunu aşıladı, beni öyle yetiştirdi ki, şimdi hiç kaba, köylüce bir

söz söylemiyorum. Votka içmiyorum kardeş. İyi de giyiniyorum, iyi bir toplulukta gerektiği gibi davranıyorum. Annem hayatta ise Allah sağlık versin, öldü ise Allah rahmet eylesin."

Serseri, seyrek, kısa saçlı başından şapkasını çıkarır, gözlerini yukarı kaldırır, iki defa istavroz çıkarır. Nihayet erkekten ziyade kocakarı sesine benzer sesiyle kelimeleri uzata uzata:

"Allah'ım, ona rahat, güzel bir yer ver," der. "Kulun Ksemiye'nin günahlarını bağışla. Anneciğim olmasaydı, ben herhalde hiçbir şeyden anlamayan basit bir köylü olarak kalırdım. Şimdi dostum, ne sorarsan sor, her şeyi bilirim. Din kitaplarını, dünya kitaplarını, her türlü duayı, ilmihali bilirim. Zaten Tanrı buyruğuna göre yaşarım. İnsanlara kötülük etmem. Vücudumu temizlik, fazilet içinde tutarım. Zamanında perhiz tutarım, zamanı gelince de bozarım. Bazı insanlar sadece votkadan, oburluktan zevk alır. Bense boş zamanlarımda bahçeye oturur, yalnız kitap okurum. Hep okurum, sonra ağlar, ağlarım."

"Niye ağlarsın?"

"Dokunaklı yazarlar da... Bir kitaba beş kapik bulur verirsin ama durmadan ağlar, feryat edersin."

Ptaha:

"Baban öldü mü?" diye sorar.

"Bilmem kardeş! İşlenen günahı niye saklayayım, babamı tanımıyorum. Bana öyle geliyor ki, ben annemin piç çocuğuyum. Anneciğim, bütün ömrü boyunca hep beyin yanında oturdu, basit bir köylüye varmak istemedi..."

Ptaha alaylı alaylı gülümseyerek:

"Demek beyi ile," dedi.

"Evet, doğrusu kendisini koruyamadı. Gerçi temiz, Allah'tan korkan bir kadındı. Ama masumiyetini koruyamadı. Şüphesiz büyük bir günah ama şimdi belki de damarlarımda asilzade kanı dolaşıyor. Kibar zatım doğrusu."

Bu "asil adam" bütün, hafif, tatlı bir sesle, dar alnını buruşturup, üşümüş kırmızı burnundan gıcırtılı sesler çıkarıp anlatır,

Ptaha dinler, ona şaşkın şaşkın, yan yan bakar, durmadan omuzlarını silker.

Altı verst kadar yürüdükten sonra jandarmalarla serseri bir tümsek üstüne otururlar. Ptaha mırıldanarak:

"Köpek bile kendine verilen adı hatırlar," der. "Benim adım Andruşka'dır. Onunki Nikandr. Her insanın kutsal bir adı vardır. Başka bir adla çağırılmaz!"

Serseri, ah çeker, şakağını yumruğuna dayayarak:

"Benim adımı bilmek kime gerek?" der. "Benim de ne işime yarar? İstediğim yere gitmeme izin verselerdi, durum bugünkünden daha kötü olurdu. Arkadaşlar, ben kanunu bilir bir adamım. Şimdi ben adını hatırlayamayan bir serseriyim. Başıma gelebilecek en büyük bela, Doğu Sibirya'ya gönderilmektir. Otuz kırk kadar da kırbaç yerim. Ama asıl adımı söylersem, tekrar küreğe gönderirler."

"Yoksa küreğe mi hüküm giydin?"

"Çektim. Dört yıl tıraşlı kafa ile dolaştım. Zincir taşıdım."

"Niçin?"

"Adam öldürmeden. Daha çocuktum, on sekiz yaşlarındaydım. Anneciğim, beyin bardağına yanlışlıkla soda, limontuzu yerine sıçanotu koymuş. Kilerde çeşit çeşit kutular vardı. Birbirine kolaylıkla karıştırılabilirdi."

Serseri içini çeker, başını sallar:

"O, temiz insandı," der. "Ama kim bilir, başkalarının ruhu, kapalı kutudur. Belki dikkatsizlikle, belki de beyin başka bir hizmetçiye yakınlık göstermesini, böylece kendisine ettiği hakareti hazmedemediği içindir. Belki de bile bile yapmıştır. Küçüktüm, o zaman daha her şeyi bilmezdim. Şimdi hatırlıyorum. Bey, gerçekten başka bir odalık almıştı, anneciğim de çok üzülüyordu. Ondan sonra iki sene kadar mahkeme sürdü. Annem yirmi yıl kürek cezası giydi, ben ise yaşım küçük olduğu için yedi yıl."

"Senin suçun neydi?"

"Suç ortaklığı. Bardağı beye veren bendim. Her zaman böyle olurdu. Annem sodayı hazırlar, ben verirdim. Tabii bütün bunları kardeş, Tanrı huzurunda söyler gibi söylüyorum. Kimseye anlatmayın."

Ptaha:

"Canım kimse bize soracak değil ya," dedi. "Demek sen kürekten kaçtın?"

"Kaçtım dostum, kaçtım. Kaçanlar on dört kişi kadar vardık. Allah razı olsun. Arkadaşlar kaçtı da beni de yanlarına aldı. Şimdi siz söyleyin, ne diye adımı söyleyeyim? Söylersem gene küreğe gönderirler. Bense pek kötü bir kürek mahkûmuyum. Hastalıklı, narin bir adamım. Temiz temiz yatmayı, yemek yemeyi, uyumayı severim. Allah'a dua ederken bir kandil, bir mum yakmayı severim. Hiçbir yerde gürültü olmasın isterim. Secde ettiğim zaman döşemede çer çöp, tükürük olmamasını isterim. Ben de anneciğim için sabah akşam kırk defa kadar secde ederim."

Serseri, şapkasını indirir, istavroz çıkarır:

"Doğu Sibirya'ya göndersinler, korkmam."

"Daha mı iyi sanki?"

"Tabii. Kürekte balık istifi yaşanır. Darlık, itişip kakışma... İnsan bir yerde dinlenemez. Gerçek bir cehennem! Allah kimseye göstermesin. Haydutsun, haydut gibi yaşayacaksın; köpekten daha kötü. İnsan ne yemek yiyebilir, ne uyuyabilir, ne Allah'a dua edebilir. Sürgünde ise durum bambaşka. Sürgüne gidince önce topluluk içine girerim. İdare bana bir şeyler vermek zorundadır. Orada toprağın ucu bucağı yok derler, istediğin kadar al. Orada, tarla için, sebze bahçesi için, ev için toprak verirler. Orada herkes gibi çift sürer, buğday ekerim, hayvan beslerim, arılarım, koyunlarım, köpeklerim olur... Bir Sibirya kedisi beslerim, sıçanlar malımı yemesin... Ev bark kurarım, dinî tasvirler alırım. Allah kısmet ederse evlenir, çoluğa çocuğa karışırım."

Serseri, mırıldanır, dinleyicilerine değil de, başka bir yere bakar. Hayalleri ne kadar saf ise de öyle içten, candan bir eda ile or-

taya çıkar ki, inanmamak elden gelmez. Serserinin küçük yüzünde bir gülümseme okunur. Gözlerinde, burnunda, yüzünde, uzak saadetinin tatlı önduyusu sanki donuklaşmıştır. Jandarmalar dinlerler, ona ciddi ciddi hâlinden anlayarak bakar. Onlar da inanır.

Serseri devam eder:

"Sibirya'dan korkmam. Sibirya, burası gibi, Rusya'dır. Orasının da aynı Allah'ı, çarı vardır. Orada da seninle nasıl konuşursam öyle konuşurum. Ama orada daha çok hürriyet vardır. İnsanlar daha iyi yaşar. Her şey daha iyidir. Orasının nehirleri buradakilerden daha iyidir. Orada balıklar, hesaplanamayacak kadar çoktur. Benimse kardeşler, en büyük zevkim balık tutmaktır. İstersen bana ekmek verme ama bir olta verip bir yere oturmama izin ver. Olta ile de tutarım, ağ ile de tutarım, sepetle de tutarım, buzlar çözülünce de kepçe ile tutarım, gücüm yetmezse beş kapik verip bir köylüye tuttururum. Allah'ım ne zevktir o. İnsan, bir yayın balığı, bir kefal tutarsa sanki kardeşini görmüş gibi sevinir. Her balık için de ayrı usuller lazım; birisini kurtla tutarsın, birini kurbağa ile başkasını da sivrisinekle. Bütün bunları bilmek lazım. Mesela yayın balığını alalım: Yayın balığı kaba bir balıktır. Ne verirsen yer. Turna balığı, sazan balığını sever, kefali sığ yerde tutmaktan büyük bir zevk yoktur. Oltayı yirmi otuz metre uzağa kor, ucuna ağır bir şey değil de bir kelebek yahut bir mayısböceği takar bırakırsın, öyle ki, bunlar suyun üzerinde yüzer. Sen de suda pantolonunu çıkarır, oltayı bırakırsın. Turna ise birdenbire sicimi çeker. Yemi aşırmamasına dikkat etmek lazım. Kımıldadığını duyar duymaz hiç beklemeden çek. Hayatımda, hu-u, ne çok balık tuttum. Kaçtığımız zaman arkadaşlar ormanda yatarken, ben uyumaz, nehre inerdim. Nehir orada geniştir, çabuk akar. Kıyıları sarptır, müthiştir doğrusu. Kıyılarda hep bakir ormanlar vardır. Ağaçlar da öyledir ki, insanın yukarı bakınca başı döner. Buradaki fiyatla orada her çama on ruble verilir."

Hayallerin bu darmadağınık baskısı altında, geçmişin sıkıntılı hayalleriyle, saadetinin tatlı önduyusu ile zavallı adam susar, sanki

kendi kendine mırıldanıyormuş gibi sadece dudaklarını kımıldatır. Donmuş saadet gülümsemesi, yüzünden silinmez. Jandarmalar susar, düşünür, başlarını önlerine eğmişlerdir. Sonbahar sessizliği içinde soğuk, tatsız bir sis, topraktan sıyrılıp üçünün ruhuna işler. Gözleri önünde bir hapishane duvarı gibi gerilip de ona iradesinin sınırlarını gösterdiği zamanlarda, hızlı akan, geniş, sarp kıyılı nehirleri, geçilmez ormanları, uçsuz bucaksız bozkırları düşünmek insana tatlı gelir. Hayal gücü, sabah erkenden, gökyüzünde şafağın pembeliği daha inmeden, ıssız, sarp kıyıdan geçen bir insanın küçük bir leke olarak yürüyüp geçtiğini çizer. Sel yatağının iki yanında taraça hâlinde yükselen direklik ulu çamlar, her insana sert sert bakar, sert sert homurdanır. Kökler, kocaman taşlar, dikenli fidanlar yolunu keser. Ama o, bedence kuvvetli, ruhça cesurdur. Ne çamlardan, ne taşlardan, ne yalnızlığından, ne de her adımını tekrarlayan o kuvvetli yankıdan korkar.

Jandarmalar, hiç yaşamadıkları o serbestlik hayatının hâllerini kafalarında canlandırır. Hatırladıkları, çok eskiden işittikleri belli belirsiz şeyler midir, yoksa o hürriyet hayatının hayalleri onlara eski hür atalarından mı geçmiştir, bilmiyoruz.

Şimdiye kadar hiç söz söylememiş olan Nikandr Sapojinikov ilk defa olarak sessizliğe son verir. Serserinin bu güzel saadetine gıpta mı etmiş, yoksa ruhunda bu saadet hayallerinin içinde yüzdüğü kurşuni sisle, siyahımsı çamurla denk düşmediğini mi fark etmiştir? Ama serseriye sert sert bakar, der ki:

"Evet, öyle! Bütün bunlar güzel, iyi. Ama kardeş, sen o serbest yerlere varamayacaksın ki. Nereye gideceksin, nereye? Üç yüz verst yürür, sonra da ruhunu Allah'a teslim edersin. Altı verst yürüdük, soluğun kesildi, çok zayıfsın sen."

Serseri yavaş yavaş Nikandr'a döner, yüzündeki o mesut gülümseme kaybolur. Jandarmanın ciddi yüzüne korku ile suçlu suçlu bakar. Herhalde bir şeyler hatırlar. Başını önüne eğer. Ortalığa tekrar bir sessizlik çöker. Üçü de bir şeyler düşünür. Jandarmalar ancak Allah'ın düşünebileceği şeyi, yani onları o hür memleketten

ayıran mesafeyi ölçmek için kafa yorar. Serserinin kafasında ise mesafeden daha açık, daha belirli, daha korkunç hayaller birbirini kovalar. Önünde canlı olarak uzun mahkeme safhaları, kürek, sürgün zindanları, mahpusların koğuşları, yoldaki yorucu duraklar, sert kışlar, hastalıklar, arkadaşların ölümleri...

Serseri, gözlerini suçlu suçlu kırpar, üzerinde küçük ter damlaları görülen alnını kolu ile siler, sanki sıcak bir banyodan yeni çıkmış gibi sık sık solur. Sonra öbür kolu ile alnını siler, korku ile etrafına bakar. Ptaha, öbürüne hak vererek:

"Doğru," der, "varamazsın. Sen hiç de iyi yol yürümüyorsun. Kendine bak, bir deri bir kemik kalmışsın. Ölürsün kardeş."

Nikandr:

"Tabii ölür," der. "Nereye varacak? Onu şimdiden hastaneye yatırırlar. Tabii..."

Adını unutan adam, katı yürekli yol arkadaşlarının sert, kayıtsız yüzlerine bakar, kasketini çıkarmadan gözlerini fal taşı gibi açarak çabuk çabuk istavroz çıkarır. Tir tir titrer, başını sallar, üzerine basılmış bir tırtıl gibi bütün vücudu kıvranıp büzülür. Nikandr kalkarak:

"Eh, gitme zamanı geldi," der. "Dinlendik."

Bir dakika sonra yolcular, çamurlu yolda gitmeye başlar. Serseri, daha da çok büzülerek, ellerini yenlerine daha derin sokmuştur. Ptaha susar.

1886

Mizrak Çuvala Sığmaz

Pyotr Pyotroviç Posudin, aldığı imzasız mektup üzerine, N. kasabasına gitmek için köy yollarında troyka ile gizli geziye çıkmıştı.

Yüzünü yakasının arasına gizleyerek:

'Kar gibi tepelerine ineceğim,' diye hayal kuruyordu. 'Bir sürü yolsuzluk etmiş rezil herifler, şimdi de her şeyin gizli kapaklı kalacağını sanıyorlar... Ha-ha... Tam zaferlerini kutladıkları sırada: "Çağırın bakayım buraya falanla filanı!" dediğim zaman duyacakları korkuyu, şaşkınlığı bir düşünün. Kim bilir nasıl afallayacaklar! Ha-ha-ha...'

Doya doya hayal kurduktan sonra, Posudin arabacı ile konuşmaya başladı. Şöhret peşinde koşan bir insan olduğu için her şeyden önce kendinden söz açtı.

"Sen, Posudin'i tanıyor musun?"

Arabacı gülümseyerek:

"Nasıl tanımam," dedi. "Tanırız onu!"

"Peki niçin gülüyorsun?"

"Tuhaf şey! En küçük kâtibe varıncaya kadar herkesi tanıyoruz da Posudin'i tanımaz mıyız! Zaten onu buraya herkes tanısın diye tayin etmişler."

"Orası öyle... E, söyle bakayım, senin fikrince nasıl bir adam?"

Arabacı esnedi:

"Zararsız... İyi bir efendi, işini bilir... Buraya tayin edileli iki yıl bile olmadı, ama ne işler becerdi."

"Önemli bir şey mi yaptı?"

"Birçok iyi iş yaptı, Allah ondan razı olsun. Demiryolunu buradan geçirtti. Hohryukov'un işine son verdi... Bu Hohryukov'un ucu bucağı yoktu... Hergelenin biriydi, madrabazdı, öncekiler hep

onun suyuna giderlerdi. Posudin gelir gelmez Hohryukov'dan eser bile kalmadı... Böyle işte! Posudin, rüşvet yemez, birader, hayır! Sen ona yüz ruble, bin ruble ver, almaz, günaha girmek istemez... Hayır!"

Posudin, neşelenerek:

'Allah'a çok şükür, hiç olmazsa beni bu yönden anlamışlar,' diye düşündü. 'Buna çok sevindim.'

Arabacı devam ederek:

"Okumuş bir adam..." dedi. "Kibirli değildir... Bizimkiler ona şikâyete gitmişlerdi, efendilerle konuşuyormuş gibi muamele etmiş, hepsinin elini sıkmış, 'Buyurun, oturun,' demiş... Ateş gibi bir adam, çok da çalışkan... Hiç doğru dürüst konuşmaz, hep fırt fırt! Sonra hiç yavaş yürümez, hep koşar durur! Bizimkiler ona bir tek söz söylemeden hemen: 'Arabayı hazırlasınlar!' diye bağırmış, doğru buraya... Geldi, her şeyi yaptı... Bir kapik bile almadı. Eskisinden çok iyi! Gerçi öteki de kötü adam değildi. Gösterişli, azametliydi, bütün ilde ondan daha üstün bir sesle hiç kimse bağıramıyordu... Bir yere teftişe gittiği zaman sesi on fersah öteden duyulurdu; ama gösterişte, çalışkanlıkta şimdiki ötekinden çok daha üstün! Şimdikinin kafasındaki akıl, ötekininkinden yüz kat çok... Yalnız bir yönü kötü... Her bakımdan iyi adam, ama bir şeyi kötü: ayyaşın biri!"

Posudin:

'Hoppala!' diye düşündü.

"Sen nereden biliyorsun benim... şey onun ayyaş olduğunu?"

"Tabii, bayım, ben onu sarhoş görmedim, yalan uyduracak değilim, ama söylüyorlar... Onlar da sarhoş görmemişler, ama böyle bir söylenti dolaşıyor... Herkesin bulunduğu yerlerde yahut misafirlikte, toplantılarda hiç içmez. Kendi evinde çekiyor... Sabah yatağından kalkar, gözlerini ovuşturur ovuşturmaz, 'votka,' diye bağırır! Uşak, hemen bir bardak votka getirir, o, bunu yuvarlar yuvarlamaz bir bardak daha ister... Böylece bütün gün çeker. Çeker, ama hiç belli etmez! Demek kendini tutmasını biliyor. Oysa bi-

zim Hohryukov içtiği zaman yalnız insanlar değil, köpekler bile ulurdu! Posudin'in burnu kızarsa bari! Çalışma odasına kapanır, çek babam çek... Yabancılar bunu görmesin diye yazı masasının bir gözüne bir lastik boru uydurmuş. Bu çekmecede her zaman votka hazır duruyormuş... Boruya şöyle eğilip emdin mi, sarhoş oldun gitti... Arabaya bindiği zaman da çantasında taşıyor..."

Posudin, dehşet içinde kaldı:

'Nereden biliyorlar? Aman Allah, bunu bile biliyorlar! Ne rezalet!'

"Kadından yana da öyle... Köftehor! (Arabacı güldü, başını çevirdi.) Rezalet vesselam! Yedekte on tane kadar bulunduruyor... İki tanesi kendi evinde oturuyor... Biri şu, Nastasya İvanovna, vekilharç gibi bir şey, öteki de, kahrolasının adı neydi? Hah, Lüdmila Semyonovna, kâtip yerine... Ama Nastasya başta gelir. Bu ne derse o olur... Posudin'i kukla gibi oynatıyor. Her şey onun elinde. Ondan korktukları kadar Posudin'den bile korkmuyorlar... Ha-ha... Üçüncü aşüfte de Kaçalniy Sokağında oturuyor... Kepazelik!"

Posudin, kızararak:

'Adlarıyla biliyor,' diye düşündü. 'Hem de kim biliyor? Şehre bile inmeyen bir mujik, arabacı!.. Ne rezalet, iğrenç, bayağı bir şey!'

Sinirli sinirli:

"Bütün bunları nereden biliyorsun?" diye sordu.

"Söylüyorlar... Kendim görmedim, ama işittim. Hem öğrenmek zor mu sanki? Uşakla seyisin dilini kesemezsin... Belki Nastasya da sokak sokak dolaşıyor, talihinden söz ederek övünüyordur. İnsanların gözünden hiçbir yere kaçamazsın... İşte örneği: Bu Posudin yeni bir âdet daha çıkardı. Teftişlere gizli gitmek istedi... Eskisi bir yere gitmek istedi mi, bir ay önce haber verirdi. Yola çıktığı zaman da öyle bir velvele, öyle bir gürültü koparırdı ki, Allah korusun! Önden atlılar, yandan atlılar, arkadan atlılar koştururdu. Gideceği yere gider, uyur, yer içer, sonra haydi bakalım iş üzerinde çene çalmaya... Çene çalar, tepinir, gene uyur, geldiği gibi geri dönerdi... Şimdiki de bir şey duydu mu, gizlice, çabucak oraya gitmeye kalkı-

şır, kimse görmesin, anlamasın diye... Maskaralık! Memurlardan gizli evden çıkar, haydi trene... Gideceği yere kadar gider, posta arabası yahut kibarca bir şey değil de bir mujik arabası tutar. Başını kadın gibi sarıp sarmalar, yolda da, sesinden tanımasınlar diye, kart köpek gibi hırlar durur. Bunları anlattıkları zaman gülmekten katılırsın. Gider budala, sanır ki onu kimse tanımayacak. Oysa bu işlerden anlayan hemencecik tanır onu."

"Peki, nasıl tanıyabilir?"

"Basbayağı. Eskiden bizim Hohryukov, gizli seyahat ettiği zaman biz onu yumruğunun ağır vuruşundan anlardık. Eğer müşterinin çene kemiğine indirirse anlardık ki bu Hohryukov'dur. Posudin'i ise bir bakışta tanımak mümkün... Bayağı bir yolcu gibi, bayağı hareket eder, ama Posudin, sadeliğe uyacak adamlardan değildir. Örneğin, bir posta durağına gelir, hemen söylenmeye başlar!.. Pis kokuyor, aman sıcak, of soğuk... Piliç getir, meyve getir, her çeşit reçel hazırla... Posta duraklarında artık öğrenmişlerdir; birisi kışın piliç ile meyve isterse bil ki bu Posudin'dir. Eğer birisi menzil amirine, 'Azizim,' derse bunun Posudin olduğuna yemin edebilirsin. Hem onun kokusu da kendine göredir. Yatağa da kendi usulüne göre yatar... Menzilde kanepeye uzanır, çevresine lavanta serper, yastığının yanına üç tane mum koymalarını emreder. Yatar, kâğıtları okumaya başlar... Artık nasıl bir adam olduğunu menzil amiri değil, kedi bile anlar..."

Posudin:

'Sahi, sahi...' diye düşündü. 'Nasıl oldu da daha önce bunu akıl edemedim.'

"Zaten onu tanımak isteyen adam işin içinde meyve ile piliç olmasa gene tanır. Telgrafla her şeyi öğrenmek mümkün... Sen istediğin kadar suratını sarmala, istediğin kadar kendini belli etmemeye çalış, burada senin yola çıktığını çoktan öğrenmişler, bekliyorlardır bile... Posudin, belki daha evinden çıkmamıştır, buradaysa çoktan her şey hazır, lütfen buyurun! Onları suç üstünde yakalamaya, mahkemeye vermeye yahut işten el çektirmeye gelir,

ama gene onlar onunla alay ederler. Gerçi sen, müfettiş beyefendi, gizlice geldin, ama bak, bizim her şeyimiz tertemiz!.. O da sağına bakar, soluna bakar, geldiği gibi dönüp gider... Üstelik takdir eder, hepsinin ellerini sıkar, rahatsız ettiği için özür diler... İşte böyle! Sen ne sandın ya? Bayım! Buradakilerin hepsi birbirinden usta!.. Şeytana külahı ters giydirirler bunlar! Ustalıklarına bakarak şaşar, parmağını ısırırsın! Örneğin, bugünkü olayı ele alalım... Bu sabah müşterisiz dönüyordum, karşıma Yahudi istasyon büfecisi çıktı, koşa koşa geliyordu. 'Nereye böyle, çıfıt cenapları?' diye sordum. 'N. kasabasına şarapla meze götürüyorum,' dedi. 'Orada bugün Posudin'i bekliyorlar.' Nasıl, ha? Posudin, belki daha yola çıkmaya hazırlanıyor yahut tanınmamak için yüzünü sarıp sarmalıyordur. Belki yola da çıkmıştır, bunu hiç kimsenin bilmediğini sanıyor, buradaysa onun için şarap da, balık da, peynir de, çeşitli mezeler de hazır... Ne buyurulur? O, belki şimdi yolda giderken düşünüyordur: 'İşiniz bitmiştir, baylar!' Oysa bayların umrunda bile değil! Varsın gelsin! Onlar, bütün ipuçlarını çoktan gizledi!"

Posudin, kısık bir sesle:

"Geri!" diye seslendi. "Geri dön, hayvan!"

Şaşıran arabacı, arabayı geri çevirdi.

Kilibik

Güzel bir bahar sabahı ben ve kurmay yüzbaşılıktan emekli derebeyi Dokukin, nineden kalma koltuklara oturmuş, tembel tembel pencereden dışarısını seyrediyorduk. Canımız çok sıkılıyordu.

Dokukin:

"Tuh!" diye homurdanıyordu. "Öyle can sıkıntısı ki, mahkeme mübaşiri gelse memnun olacağım!"

Ben, 'Yatıp biraz kestirsem mi?' diye düşünüyordum.

Böylece can sıkıntısı konusu üzerinde uzun uzadıya düşünmeye başladık. Hayli zamandan beri temizlik yüzü görmeyen, bunun için gökkuşağını andıran camların arkasından, dünyanın bu durgunluğunda beliren küçük bir değişiklik gözümüze çarpıncaya kadar düşündük. Bir de baktık, geçen yıldan kalan yaprak yığınının üstünde duran, kâh bir ayağını, kâh öbür ayağını kaldırmaya çalışan horoz (o, her iki ayağını birden kaldırmak istiyordu), ansızın kanatlarını çırparak arı sokmuş gibi kapının yanından kaçıp kenara fırladı.

Dokukin gülümseyerek:

"Birisi geliyor..." dedi. "Hiç değilse gelen bir konuk olsa... Can sıkıntısından kurtulurduk..."

Horoz bizi aldatmamıştı. Bahçe kapısından önce bir at başı, sonra bütün bir at, nihayet uçmaya hazırlanan mayısböceğinin kanatlarını andıran büyük çirkin çamurluklu, kapkara, ağır bir yaylı araba göründü. Araba avluya girdi, biçimsiz şekliyle sola saptı, büyük bir gıcırtı ve patırtıyla ahıra yollandı. Arabada iki kişi vardı; biri kadın, öbürü de zayıf yapılı bir erkekti.

Dokukin, korku ifade eden gözlerle yüzüme bakarak şakağını kaşıdı:

"Hay, Allah kahretsin..." diye mırıldandı. "Dertsiz başa dert. Tevekkeli rüyamda fırın görmedim."

"Ne var? Bu gelenler kim?"

"Bizim hemşire ile kocası. Allah bela..."

Dokukin, yerinden kalktı, odada sinirli sinirli dolaşmaya başladı.

"Bütün kalbim buz kesildi..." diye homurdandı. "Kendi kız kardeşine karşı akrabalık duyguları beslememek günah, ama inanır mısınız, kız kardeşimi görmektense ormanda haydutlarla karşılaşmayı yeğ tutarım. Bir yere saklansak nasıl olur? Varsın Timoşka bir yalan uydursun, mesela, kongreye falan gittiler, desin."

Dokukin, yüksek sesle Timoşka'ya seslenmeye başladı. Ama yalan söylemeye, saklanmaya vakit kalmamıştı. Bir dakika sonra holden fısıltılar duyuldu. Kalın kadın sesi, ince erkek sesiyle fısıldaşıyordu.

Kalın kadın sesi:

"Etekliğimin kıvrımlarını düzelt!" diyordu. "Gene söylediğim pantolonu giymemişsin!"

İnce ses:

"Lacivert pantolonumu Vasili amcaya vermiştiniz, benekliyi de kışa kadar saklamamı emrettiniz," diye kendini savunmaya çalışıyordu. "Şalı arkanızdan getireyim mi, yoksa burada mı kalsın?"

Sonunda kapı açıldı. Odaya, kırk yaşlarında uzun boylu, şişman, mavi ipek entarili bir kadın girdi. Kırmızı, çilli yüzünde öyle sonsuz bir azamet vardı ki, Dokukin'in onu niçin sevmediğini hemen anladım. Şişman bayanın arkasından kısa boylu, zayıf bir adam badi badi yürüyerek geliyordu. Benekli bir redingot, geniş paçalı pantolon, kadife yelek giymişti. Omuzları dar, yüzü tıraşlı, burnu da kıpkırmızıydı. Yeleğinin önünde tasma zincirine benzeyen altın bir köstek sallanıyordu. Elbisesinde, tavır ve hareketlerinde, burnunda, bütün çelimsiz vücudunda kölelik derecesine varan bir korkaklık, bir ürkeklik vardı. Bayan içeri girdi, bizi görmüyormuş gibi davranarak tasvirlere doğru yürüdü, istavroz çıkarmaya başladı.

Kocasına dönerek:

"Dua et!" dedi.

Kırmızı burunlu adam titredi, haç çıkarmaya başladı.

Kadın duasını bitirince Dokukin:

"Hoş geldin, hemşire!" diyerek içini çekti.

Bayan azametle gülümsedi. Dokukin'i öpmek üzere dudaklarını uzattı.

Kırmızı burunlu adamcağız da öpüşmeye kalkıştı.

"Müsaadenizle tanıtayım... Kız kardeşim Olimpiada Yegorovna Hılikina... Kocası Dosifey Petroviç. Bu da benim en iyi ahbabım..."

Olimpiada Yegorovna sözlerin sonunu uzatarak:

"Müşerref oldum," dedi, ama elini uzatmadı.

"Memnun oldum."

Oturduk, bir dakika kadar sustuk.

Olimpiada Yegorovna, Dokukin'e:

"Galiba misafir beklemiyordun?" diye söze başladı. "Ben de sana gelmeyi aklımdan geçirmiyordum. Asiller derneği başkanına gidiyordum da, hazır buradan geçerken uğrayayım dedim..."

Dokukin sordu:

"Dernek başkanına niçin gidiyorsun?"

Bayan, başıyla kocasını işaret ederek:

"Niçin olacak? İşte onu şikâyet edeceğim," dedi.

Dosifey Petroviç gözlerini yere indirdi, ayaklarını sandalyesinin altına topladı, sıkılarak yumruğuna öksürdü.

"Onu niçin şikâyet edeceksin?"

Olimpiada Yegorovna içini çekti:

"Asilliğini unutuyor!" dedi. "Bilmiyor değilsin! Sana da, onun ana babasına da şikâyet etmiştim, nasihat vermesi için papaz Grigoriy'e kadar da sürükledim, kendim de birçok çareye başvurdum, ama para etmedi. İster istemez dernek başkanı beyefendiyi rahatsız etmek gerekiyor..."

"Peki, ama ne yaptı?"

"Hiçbir şey yapmadı, asilliğini unutuyor! Gerçi kendisi içki kullanmaz, yumuşak, uysal huylu, saygılıdır, ama asilliğini unut-

tuktan sonra bunların ne değeri kalır! Baksanıza, kamburunu çıkarmış oturuyor, tıpkı bir ricacı yahut küçük bir memur gibi... Asil bir insan böyle mi oturur? Adam gibi otur! İşitiyor musun?"

Dosifey Petroviç, adam gibi oturmak için olacak, boynunu uzattı, çenesini yukarı kaldırdı, korkak bakışlarla kaşlarının altından karısına baktı. Bir suç işleyen küçük çocuklar da büyüklerine tıpkı böyle bakar. Konuşmanın özel, kendi aralarında bir mahiyet aldığını görerek dışarı çıkmak üzere yerimden kalktım. Bayan Hılikina bu hareketimi gördü.

"Zarar yok, oturun!" dedi. "Gençlerin böyle şeyleri dinlemesi faydalıdır. Bizler pek öyle bilgin insanlar değilsek de sizden daha çok yaşadık. Bizim yaşadığımız gibi yaşamayı Allah herkese nasip etsin..."

Sonra kardeşine dönerek:

"Aziz kardeşim, buraya kadar gelmişken öğle yemeğini de sizinle beraber yeriz. Ama herhalde bugün sizin yemekleriniz etlidir. Çarşamba günü olduğunu aklına bile getirmemişindir..." diyerek içini çekti. "Bize zeytinyağlı yemek hazırlasınlar. Etli yemek yemeyiz, bunu böylece bilmiş ol."

Dokukin, Timoşka'yı çağırdı, zeytinyağlı yemek söyledi.

Hılikina sözlerine devam ederek:

"Yemeğimizi yer yemez dernek başkanına gideriz..." dedi. "Artık buna dikkat etmesi için yalvaracağım. Asil sınıftan olanların doğru yoldan sapmamalarına dikkat etmek onun görevidir..."

Dokukin:

"Yoksa Dosifey yolunu mu şaşırdı?" diye sordu.

Hılikina:

"Sanki ilk defa işitiyorsun," diyerek somurttu. "Hoş, sana göre hepsi bir ya... Kendin de pek o kadar asilliğini bilenlerden değilsin... Dur bakalım, bir kere de genç baya soralım."

Bana:

"Söyleyiniz, bakayım," dedi. "Asil bir insanın ne idüğü belirsiz kimselerle düşüp kalkması doğru mudur?"

Ben sakınca ile:

"Mesela kiminle?.." dedim.

"Tüccar Gusev ile mesela... Ben bu Gusev denilen adamı kapımın eşiğine bile yaklaştırmıyorum, bu ise onunla dama oynuyor, beraber yemek yiyor. Sonra bir kâtip parçasıyla ava gitmesi yakışık alır mı? İnsan bir kâtiple ne konuşabilir? Bilmek istiyorsanız, bir kâtip onunla konuşmak şöyle dursun, önünde sesini bile çıkarmak cesaretini gösteremez, evet beyefendi!"

Dosifey Petroviç:

"Ne yapayım, karakterim zayıf..." diye fısıldadı.

Karısı, parmağındaki yüzükle sandalyenin arkasına öfkeyle vurarak:

"Sana şimdi karakterin ne demek olduğunu gösteririm," diye korkuttu. "Bizim soyumuzu rezil etmene izin veremem! Kocam da olsan seni kepazeye çeviririm! Bunları anlamalısın! Seni adam eden benim! Onların, yani Hılikina'ların soyu sönmüş bir soydur, beyefendi, mademki ben aslen Dokukin soyundan olduğum hâlde ona vardım, o da buna değer verip saygı duymak zorundadır! Şunu da bilmelisiniz ki, beyefendi, o bana ucuza mal olmadı! Kendisini bir memuriyete yerleştirmek için az para harcamadım! Bir kere de kendisine sorun bakalım! Şunu bilmelisiniz ki onu birinci sınıf memurluk sınavına sokmak bana tam üç yüz rubleye mal oldu! Ne zorum var? Sen, sersem tavuk, bu zahmetlere senin için mi katlanıyorum sanıyorsun? Böyle bir şeyi aklından bile geçirme! Benim için en kıymetli şey, soyumuzun adıdır! Soyumuz bahis konusu olmasa, çoktan mutfağın bir köşesinde çürüyüp gitmiştin, bunu bilmiş ol!"

Zavallı Dosifey Petroviç, dinliyor, susuyor, bilmem korkusundan, bilmem kepaze olduğundan, büzüldükçe büzülüyordu. Yemek arasında da sert huylu karısı onu bir türlü rahat bırakmıyordu. Olimpiada Yegorovna gözlerini ondan ayırmıyor, onun her hareketini izliyordu.

"Çorbana tuz ek! Kaşığı yanlış tutuyorsun! Salata tabağını biraz öteye it, yoksa ceketinin yeni değecek! Gözlerini kırpma!"

Dosifey Petroviç, yemeğini hızlı hızlı yiyor, karısının bakışları altında, boa yılanının önüne bırakılan bir tavşan gibi büzülüyordu. Karısıyla zeytinyağlı yemek yerken gizleyemediği bir istekle bizim köftelerimize ikide bir göz ucuyla bakmaktan da kendini alamıyordu.

Yemekten sonra karısı:

"Dua oku!" dedi. "Kardeşime teşekkür et!"

Yemekten kalkan Hılikina, dinlenmek için yatak odasına çekildi. O, gider gitmez Dokukin, iki eliyle başını tutup odada dolaşmaya başladı.

Güçlükle nefes alarak Dosifey'e:

"Yarabbi, ne bahtsız adammışsın sen!" diye inledi. "Onunla burada bir saat bir arada oturduğum hâlde duymadığım azap kalmadı; gece gündüz onun yanından ayrılmayan sen garibin hâli nicedir... Of, aman bittim! Sen, bahtsız bir çilekeşsin! Öyle bir çilekeş, öyle bir çilekeş ki bir eşi daha yeryüzünde görülmemiştir!"

Dosifey gözlerini kırpıştırarak:

"Karakterden yana çok serttirler, orası doğru, ama ben, gece gündüz Tanrı'ya kendilerini koruması için dua etmeliyim, çünkü kendilerinden iyilikle sevgiden başka bir şey görmedim."

Dokukin, ümitsizlikle elini silkerek:

"İşte mahvolmuş bir adam!" dedi. "Oysa bir zamanlar kongrede söylevler veriyor, yeni harman makineleri icat ediyordu! Cadı karı, adamcağızın mahvına sebep oldu! Hey gidi!"

Öteden kadının kalın sesi duyuldu:

"Dosifey! Nerelerdesin! Buraya gel de sinekleri kov!"

Dosifey Petroviç titredi, ayaklarının ucuna basarak yatak odasına koştu...

Dokukin onun arkasından, "Tuh!" diye tükürdü.

1885

Hırsızlar

İlçede hoppa, içkici ve büyük bir palavracı olarak tanınan sağlık memuru Yergunov, hastaneye öteberi almak için gittiği Repino'dan, bir akşam evine dönüyordu. Geç kalmaması ve evine erken dönmesi için doktor ona en iyi atını vermişti.

Hava önceleri fena değildi, sakindi. Ama saat sekize doğru şiddetli bir kar fırtınası başladı. Evine topu topu yedi verst kaldığı sırada, sağlık memuru iyice yolunu kaybetti.

At sürmeyi bilmediği gibi yolu da bilmiyordu. Atın onu kendiliğinden götüreceğini umarak, gelişigüzel, gözünün gördüğü yere gidiyordu. Böylece aradan iki saat geçti. At yorulmuş, kendisi de iyice üşümüştü. Evine değil de gerisin geriye Repino'ya gitmekte olduğunu sandı. Derken fırtına gürültüsü arasında, boğuk bir köpek havlaması kulağına çalındı. İleride, kırmızı, bulanık bir leke belirdi. Yavaş yavaş, yüksek bir kapı, üzerinde sivri demirler sallanan uzun bir çit, bunun ardından da kuyudan su çekmeye yarayan eğri bir sırık göründü. Rüzgâr, gözlerinin önündeki kardan perdeyi dağıtınca, kırmızı lekenin bulunduğu yerde, yüksek damı sazdan, küçük, bodur bir ev ortaya çıktı. Üç pencerecikten bir tanesi, içeriden bir şeyle örtülmüş olanı, ışıklı idi.

Bu bina neyin nesiydi? Sağlık memuru, hastaneden altı yedi verst kadar ileride, yolun sağında, Andrey Çirikov'un hanı olması gerektiğini hatırladı. Geçenlerde arabacılar tarafından öldürülen Çirikov'dan sonra, bir kocakarı ile adamın kızı Lübka'nın kaldığını, Lübka'nın iki yıl önce tedavi için hastaneye geldiğini de hatırladı. Hanın kötü bir ünü vardı. Akşamın geç saatlerinde, üstelik bir başkasının atı ile buraya gelmek, hiç de tehlikeden uzak değildi. Ama yapılacak bir şey de yoktu. Sağlık memuru, çantasındaki ta-

bancayı yokladı, sertçe bir öksürdü ve kırbacıyla pencerenin pervazına vurdu:

"Hey, kim var orada?" diye bağırdı. "Allah'ın kulu kocakarı, kapıyı aç da ısınalım."

Kara bir köpek, kısık bir sesle havlayarak, yumak hâlinde atın ayaklarına doğru atıldı. Sonra bir beyaz köpek, arkadan yine bir kara köpek bunu izledi, derken köpeklerin sayısı onu buldu. Sağlık memuru bunlardan en irisini seçerek, kırbacını bütün gücüyle ona indirdi. Uzun bacaklı küçük bir köpek, sivri burnunu yukarı kaldırarak, ince, çıngıraklı bir sesle acı acı uludu.

Sağlık memuru, uzun süre, pencereye vurarak bekledi. İşte, çitin arkasında, evin yanında, ağaçların üzerindeki kırağılar kızardı. Kapı gıcırdadı, iyice sarınıp sarmalanmış, elinde fener, bir kadın biçimi belirdi.

Sağlık memuru:

"Nineciğim, izin ver de biraz ısınayım," dedi. "Hastaneye gidiyordum, yolumu kaybettim. Hava berbat mı berbat! Korkma, ben de sizdenim."

Kadın, sert sert:

"Bizimkilerin hepsi içeride," dedi. "Yabancıları ise biz çağırmadık! Hem pencereye ne vurup duruyorsun? Kapı kapalı değil ki."

Sağlık memuru avluya girdi ve merdivenlerin önünde durdu:

"Nineciğim, adamlarınızdan birine emret de atımı alsın!"

"Ben nine değilim."

Gerçekten de bu, nine değildi. Feneri söndürürken kadının yüzü aydınlanmış, sağlık memuru, kara kaşlarından Lübka'yı tanımıştı. Kız içeri girerken:

"Şimdi ne adamı arıyorsun?" dedi. "Kimisi sarhoş, uyuyor, kimisi de daha sabahtan Repino'ya gitti. Günlerden yortu..."

Yergunov, atını sundurmanın altına bağlarken, bir at kişnemesi duydu ve karanlıkta bir başka at daha fark etti. Atı yoklarken, bir kazak eyerine eli değdi. Demek ki evde, evin sahiplerinden başka biri daha vardı. Sağlık memuru, her olasılığa karşı kendi

atının eyerini çıkardı ve eve girerken, eyeri ve satın aldığı şeyleri yanına aldı.

Girdiği ilk oda geniş ve çok sıcaktı. Ortalıkta, döşemelerin az önce yıkanmış olduğunu gösteren bir koku vardı. Meryem Ana resminin altındaki masanın başında, kısa boylu, zayıf, kırk yaşlarında, kısa, açık kumral sakallı, mavi gömlekli bir mujik oturuyordu. Bu, sabıkalı dolandırıcı ve at hırsızı Kalaşnikov'du. Babasıyla amcası, Bogalövka'da bir meyhane işletiyordu. Kalaşnikov'un da birçok sefer hastaneye gelmişliği vardı. Ama o tedavi olmak için değil, doktorla atlar üzerine konuşmak için hastaneye gelirdi. Satılık at var mıydı? Acaba sayın doktor, doru kısrağını kula aygırla değiştirmek ister miydi? Şimdi Kalaşnikov'un saçı briyantinliydi, kulağında da gümüş bir küpe parlamaktaydı. Genel görünüşünde bir bayram havası vardı. Kaşları çatılmış, alt dudağını sarkıtmış bir hâlde, resimli, yıpranmış, kocaman bir kitabı dikkatle gözden geçiriyordu. Bir başka mujik de, sobanın yanında yere uzanmış yatıyordu. Yüzü, omuzları ve göğsü kısa bir gocukla örtülmüştü. Herhalde bu mujik uyuyor olmalıydı. Ökçelerinde demirler pırıldayan yeni çizmelerinin çevresinde, erimiş kardan meydana gelen iki su birikintisi göze çarpıyordu.

Sağlık memurunu gören Kalaşnikov, onunla selamlaştı.

Sağlık memuru Yergunov, üşüyen dizlerini avuçlarıyla ovuşturarak:

"Hava da ne hava," dedi. "Karlar enseme doldu. İyice ıslandım. Islak çamaşıra döndüm. Galiba tabancam da hapı yuttu."

Tabancasını çıkardı, her yanını gözden geçirdi, yine çantasına koydu. Ama tabancası hiçbir etki yapmadı. Mujik kitaba bakmayı sürdürüyordu.

"Ya, hava berbat. Yolumu kaybettim, buranın köpekleri olmasaydı, galiba mortoyu çekmiştim... Hani ömür bir şey olurdu. Buranın kadınları nerede?"

"Kocakarı Repino'ya gitmiş, kız da akşam yemeği hazırlıyor," diye karşılık verdi mujik.

Bir sessizlik baş gösterdi. Sağlık memuru titreyerek ve kesik kesik soluyarak avuçlarına üflüyor, kirpi gibi büzülüyor, çok üşüdüğü ve acı çektiği izlenimini vermeye çalışıyordu. Bir türlü yatışmayan köpeklerin, avluda havladığı duyuluyordu. Ortalıkta can sıkıcı bir hava esiyordu.

Sağlık memuru sert sert:

"Sen Bogalövka'lı olmalısın değil mi?"

"Evet, Bogalövka'lıyım."

Yapılacak başka bir şey olmadığı için sağlık memuru Bogalövka'yı düşünmeye başladı. Burası büyük bir köydü, derin bir vadide bulunuyordu. Öyle ki, ay ışığı olduğu gecelerde büyük yoldan giderken aşağıya, karanlık vadiye, sonra da yukarıya, gökyüzüne bakıldığı zaman, insan, ayın dipsiz bir uçurumun üzerinde asılı durduğu ve burasının dünyanın sonu olduğu izlenimine kapılırdı. Aşağıya giden yol çok dik, dönemeçli ve dardı. Bir salgın hastalık yüzünden ya da çiçek aşısı yapmak için Bogalövka'ya giderken, avazın çıktığı kadar durmadan bağırmak ya da ıslık çalmak zorundasın! Çünkü bir araba ile karşılaşacak olursan, geçemezsin! Bogalövka mujikleri iyi meyve yetiştirmekle ve at hırsızlığı ile ün salmıştı. Bahçeleri çok zengindi; ilkbaharda bütün köy vişne ağaçlarının beyaz çiçekleriyle donanırdı. Yazın vişnenin kovasını üç kapiğe satarlardı. Üç kapiği bayıldın mı, istediğin kadar vişne toplayabilirdin. Köyün kadınları güzel ve toktu, süslenmesini de severlerdi. Sıradan günlerde bile hiçbir şey yapmazlar, bütün gün evlerinin çevresindeki toprak setler üzerinde oturur, birbirlerinden, başlarını koyacak bir dayanak isterlerdi.

İşte ayak sesleri duyuldu. Odaya Lübka girdi. Bu, yirmi yaşlarında, sırtında kırmızı entari, yalın ayak bir kızdı. Göz ucuyla sağlık memuruna baktı, bir köşeden ötekine, iki sefer gidip geldi. Yürüyüşü bayağı bir yürüyüş değildi. Küçük küçük adımlarla, göğsünü öne doğru çıkararak yürüyordu. Anlaşılan, az önce yıkanmış olan tahtaların üzerinde, ayaklarını şaplatarak yürümek hoşuna gidiyordu. Kunduralarını bunun için mahsus çıkarmıştı.

Kalaşnikov, nedense gülümsedi ve parmağıyla kızı yanına çağırdı. Kız masaya yaklaştı. Adam ona kitaptaki resimlerden birini, gökyüzünde bir troykayı idare etmekte olan İlyas Peygamberi gösterdi. Lübka dirseklerini masaya dayadı. Kızıl renkte, ucunda kırmızı bir kurdele bulunan uzun saç örgüsü neredeyse yere değecek kadar, omuzlarından aşağı döküldü. Kız gülümsedi. Kalaşnikov:

"Eşsiz, çok güzel bir tablo," dedi, "eşsiz!" diye tekrarladı ve İlyas Peygamberin elindeki dizginleri eline almak ister gibi davranışta bulundu.

Rüzgâr sobada uğulduyordu. Bir şeyler hırladı, tısladı, sanki büyük köpek bir fareyi boğmuştu.

Lübka:

"Vay canına, iyi saatte olsunlar dolaşmaya başladı!" dedi.

Kalaşnikov:

"Rüzgâr bu," dedi. Biraz sustuktan sonra, gözlerini sağlık memuruna dikti ve sordu: "Osip Vasilyiç, ne dersiniz, sizce, yani bilginlere göre bu dünyada şeytan var mı, yok mu?"

Sağlık memuru:

"Kardeş, nasıl diyeyim, bilmem ki?" diye karşılık verdi ve bir omuzunu kaldırdı. "Bilimsel olarak düşünürsek, tabii şeytan yoktur. Çünkü bunlar hep kör inançlardır. Ama şu anda bizim yaptığımız gibi, şöyle üstünkörü düşünürsek, şeytan vardır, kısacası, ben hayatımda çok rastladım. Okulu bitirince Dragon Süvari Alayı'na askerî sağlık memuru olarak atandım. Tabii birçok savaşa katıldım. Madalyalar ve 'Kızılhaç' yararlık nişanı aldım. Ayastefanos Barış Antlaşması'ndan sonra Rusya'ya döndüm ve Zemstvo'ya girdim. Tabii bu çok hareketli yaşam koşulları altında, başkalarının düşlerinde bile göremeyecekleri birçok şey gördüm. Bu arada şeytanı da gördüm. Yani, şu boynuzlu, kuyruklu şeytanlar değil de, çünkü böylesi saçmadır, işte ona benzer, o çeşit şeyler gördüm."

Kalaşnikov:

"Nerede?" diye sordu.

"Çeşitli yerlerde, uzağa gitmenin gereği yok, daha geçen yıl, neyse, geceleyin adını anmayayım, ona şuracıkta, şu avlu kadar

yakın olarak rastladım. Şimdiki gibi hatırlıyorum, Golişino'ya, çiçek aşısı yapmaya gidiyordum. Bilinen şey, her zamanki gibi, hafif at arabasıyla gidiyordum. At, gerekli malzeme, ayrıca üzerimde saat falan da var. Hem gidiyor, hem çekiniyordum doğrusu. İnsan hâli. Her şey olabilirdi. Şu dünyada az mı serseri var!.. Allah belasını versin. Yılan yatağına geldim. Bayır aşağı inmeye başladım. Derken, karşıma biri çıkıverdi, işte o şey. Saçları kapkara, gözleri kapkara, yüzü de sanki dumandan islenmiş gibi, kapkara!.. Ata yanaştı, hemen sol dizgininden tuttu: 'Dur!' diye bağırdı. Atı iyice bir gözden geçirdi. Sonra beni de şöyle bir süzdü. Daha sonra dizginleri bıraktı. Kötü bir laf etmeden: 'Nereye gidiyorsun?' diye sordu. Dişleri meydanda, gözleri öfkeliydi. Çattık belaya, diye aklımdan geçirdim. 'Çiçek aşısı yapmaya gidiyorum,' diye karşılık verdim. 'Sen ne istiyorsun?' O da benim bu laflarıma karşılık olarak: 'Öyleyse beni de aşıla!' dedi. Kolunu sıvadı. Burnuma dayadı. Onunla konuşmaya girişmedim. Başımdan savmak için ona bir aşı yaptım. Bundan sonra lansetime şöyle bir göz attım. Tamamıyla paslanmıştı."

Sobanın yanında uyumakta olan mujik, birdenbire kımıldadı. Sırtındaki yarım gocuğu attı. İşte o zaman sağlık memuru, büyük bir şaşkınlık içinde, bir zamanlar, Yılan yatağında rastladığı aynı adamı gördü. Bu adamın saçı, sakalı, gözleri tıpkı kömür gibi, kapkaraydı. Yüzü esmerdi. Üstelik sağ yanağında da, mercimek büyüklüğünde bir ben vardı. Alaycı alaycı sağlık memuruna baktı ve:

"Atın sol dizginini tuttuğum doğru, ama aşı hikâyesini işkembenden uydurdun! Aramızda aşı konusunda bir konuşma bile geçmedi."

Sağlık memuru bozuldu:

"Ben senden söz etmiyorum," dedi. "Yat yattığın yerde."

Esmer mujik hiç hastaneye gelmemişti. Sağlık memuru onun kim ve nereli olduğunu bilmiyordu. Şimdi ona bakarken, çingene olması gerektiğine karar verdi. Mujik kalktı. Gerinerek ve yüksek sesle esneyerek Lübka ile Kalaşnikov'un yanına gitti, onların yanı

başına oturdu ve kitaba bakmaya başladı. Uykulu yüzünde duygululuk ve kıskançlık belirtileri vardı.

Lübka ona dönerek:

"Bak Merik," dedi, "bana böyle atlar getir, göğe çıkarım."

Kalaşnikov:

"Günah işleyenler göğe çıkamaz," dedi. "Bu kutsal kişilerin işidir."

Daha sonra Lübka masayı topladı. Büyük bir parça domuz yağı, hıyar turşusu, tahta çanağın içinde küçük parçalar hâlinde doğranmış söğüş et, bir tavanın içinde, hâlâ cızırdamakta olan kapuskalı sucuk getirdi. Masanın üzerinde, içinde votka bulunan façetalı bir sürahi peyda oldu. Votkayı kadehlere boşalttıkları zaman, odanın içine portakal kabuğu kokusu yayıldı.

Kalaşnikov'la esmer Merik'in kendi aralarında konuşmaları, sanki kendisi odada değilmiş gibi ona hiç önem vermemeleri, sağlık memurunun iyice canını sıkmıştı. Oysa o onlarla konuşmak, övünmek, yemek, içmek ve mümkünse, Lübka ile şakalaşmak istiyordu. Lübka, onlar yemek yedikleri sürece beş sefer onun yanına oturmuş, güya istemeyerek güzel omuzlarıyla ona dokunmuş, elleriyle kendi geniş kalçalarını okşamıştı. Bu, sağlıklı, her şeye gülen, hoppa, yerinde duramayan, hop oturup hop kalkan, otururken komşusuna kâh göğsünü, kâh sırtını dönen ve mutlaka ya dirseğiyle ya da diziyle ona dokunan bir kızdı.

Mujiklerin yalnız birer kadeh votka içip bundan fazla içmemeleri de sağlık memurunun hoşuna gitmemişti. Onun bir başına oturup içmesi ise pek de hoş bir şey değildi. Ama o kendini tutamadı, ikinci, sonra üçüncü kadehi de yuvarladı. Sucuğun hepsini yedi. Mujiklerin kendisinden kaçınmamaları, onu da kendi topluluklarına almaları için, onlara yaltaklanmaya karar verdi.

"Şu sizin Bogalövka'lılar yiğit adamlar doğrusu," dedi ve başını salladı.

Kalaşnikov:

"Hangi konularda yiğit?" diye sordu:

"Ne bileyim işte, hiç değilse at konularında. At çalmada büyük bir yiğitlik gösteriyorlar."

"Tam yiğit adamları buldun! Herifler düpedüz içkici ve hırsız!"

Bir süre sustuktan sonra Merik:

"O bir zamanlardı, şimdi geçti," dedi. "Kala kala onlardan yalnız bir ihtiyar, Filya kaldı. Ama işte o da kör!"

Kalaşnikov içini çekerek:

"Evet, yalnız Filya," dedi. "Şimdi kendisi yetmiş yaşında, bir gözünü Alman kolonisinden bir Alman çıkardı. Öteki gözü de iyi görmüyor, gözüne perde indi. Eskiden ilçe emniyet amiri onu görünce: 'Gel bakalım Şamil!' diye seslenirdi. Bütün mujikler de, Şamil aşağı, Şamil yukarı diye ondan ayrılmazdı. Şimdi ise ona 'Kör Filya'dan başka bir şey demiyorlar. Yiğit adamdı doğrusu! Bir gece, Lübka'nın babası, rahmetli Andrey Grigoryiç'le birlikte Rojnovo yakınlarına gidiyor. O sıralarda orada süvari alayları varmış. İkisi hem de en iyilerinden olmak üzere, alayın dokuz atını sürüp getiriyor. Herifler nöbetçilerden de korkmamış. Ertesi sabah da atların hepsini, yirmi rubleye, çingene Afonka'ya satmışlar. Şimdiki at hırsızları ise atı, adam sarhoşken ya da uykuda iken yürütüyor... Üstelik, Allah'tan korkmadan sarhoşun çizmelerini de alıp gidiyorlar... Sonra da cimrilik ederek bu atla iki yüz verstlik bir yol alıyor, pazarda Yahudi gibi pazarlık ederek bunu satmaya kalkışıyor ve tabii enayi gibi polise enseleniyorlar. Buna hırsızlık değil, rezillik derler."

Lübka:

"Ya Merik?" diye sordu.

Kalaşnikov:

"Merik bizden değil," dedi. "O Harkov'ludur. Mijiriça köyünden. Yiğitliğine gelince, ona diyecek yok! Yakınmak günah. İyi adamdır."

Lübka, şeytanca ve sevinçli bir bakışla Merik'i süzerek:

"Namuslu insanlar boşuna onu yarığın içinde yıkamamış!" dedi.

Sağlık memuru:

"Nasıl yani?" diye sordu.

Merik:

"Basbayağı," dedi ve gülümsedi. "Filya, Samoylovka yarıcılarından üç at çalmış; onlarsa benim çaldığımı sanmış. Samoylovka'nın bütün yarıcıları on kişiydi, yanlarında çalışan adamlarla birlikte sayıları otuzu buluyordu. Hepsi de Molokan* tarikatına bağlıydı. İşte bunlardan biri, pazarda yanıma gelerek: 'Merik, fuardan yeni atlar getirdik, gel de gör!' dedi. Bilinen şey, ata meraklı olduğum için, kalkıp yanlarına gittim. Hemen, otuzu birden üzerime çullandı. Kollarımı arkaya doğru kıvırdı ve ırmağa götürdüler. 'Şimdi sana atları göstereceğiz,' dediler. Buz tutmuş ırmağın üzerinde büyük bir delik zaten hazırmış. Bundan iki metre kadar uzaklıkta bir ikinci delik daha açtılar. Sonra bir ip alarak koltuğumun altında düğümlediler. İpin öteki ucuna da buzun altından öteki deliğe erişmek için eğri bir sopa bağladılar. Sopayı deliğe sokup öteki delikten çektiler. Ben ayağımda çizmeler, sırtımda gocuk, delikten suya düştüm. Onlar başucumda durmuş, kimisi ayağı ile kimisi baltalarla beni delikten içeri itmeye başladı. Sonra da, buzun altından çekerek öbür delikten çıkardılar."

Lübka titredi ve büzüldü.

Merik sözlerini sürdürerek:

"Suya girince, ilkin şiddetli soğuktan beni bir ateş bastı. Ama dışarı çekince iş değişti. Hemen orada karların üzerine uzanıverdim. Onlar ise sopalarla diz kapaklarıma, dirseklerime vurmaya başladı. Müthiş canım yandı. Dövdüler, dövdüler, sonra çekip gittiler. Üzerimdeki her şey donmaya başladı. Elbisem buz tuttu. Ayağa kalktım. Ama adım atacak gücüm kalmamıştı. Bereket versin araba ile oradan geçmekte olan bir köylü kadını beni arabasına alıp götürdü."

* Molokan Tarikatı: O sıralarda Rusya'nın bazı kesimlerinde pek yaygın olan, Ortodoks kilisesinin bütün dinsel törenlerini reddeden; her türlü eğlenceyi, içkiyi, sigarayı yasaklayan gerici, katı bir tarikat. –*H. Âli Ediz*

Bu arada sağlık memuru beş altı kadeh votka yuvarlamak fırsatını buldu. Ruhunda, olağanüstü, çarpıcı bir şeyler anlatmak, kendisinin de bir yiğit olduğunu, hiçbir şeyden korkmadığını göstermek isteği tutuştu:

"Bakınız, bizim Penza ilinde şöyle bir şey olmuştu," diye söze başladı.

Ama çok içtiğinden ve uyuklamaya başladığından, belki de iki sefer yalanı yüzüne vurulduğundan ötürü, mujikler ona yüz vermez olmuş, hatta sorularına karşılık vermekten bile vazgeçmişlerdi. Bu yetmiyormuş gibi, onun yanında öylesine açılmışlardı ki, sağlık memurunun tüyleri diken diken olmaya, vücudunda ürpertiler dolaşmaya başlamıştı. Bu da onların, kendisini umursamadıklarını gösteriyordu.

Kalaşnikov'un davranışları, aklı başında, sağduyulu bir adamın davranışları gibi ağırbaşlıydı. Olumlu konuşuyor, esnerken, her seferinde, ağzına doğru haç çıkarıyordu. Kimse bu adamın iki sefer hapse girmiş bir hırsız, hem de yoksulları soyan gaddar bir hırsız olduğunu, Sibirya'ya sürgün edilmesine karar çıktığını, ama onun gibi birer hırsız ve aşağılık insanlar olan babasıyla amcasının kefilliğiyle kurtulduğunu aklına getiremezdi. Merik ise, kendisini çevik, yiğit bir adam gibi gösteriyor, Lübka ile Kalaşnikov'un onu hayran hayran seyrettiklerini görüyor, o da kendini yiğit bir adam olarak görüyordu, kâh ellerini böğrüne dayıyor, kâh göğsünü kabartıyor, kâh oturduğu sandalyeyi gıcırdatacak kadar uzanıyordu.

Akşam yemeğinden sonra, Kalaşnikov, yerinden kalkmadan Meryem Ana resmi önünde dua etti ve Merik'in elini sıktı. Merik de dua ederek Kalaşnikov'un elini sıktı. Lübka sofrayı topladı, masanın üzerine naneli ballı çörekler, ceviz ve kabak çekirdeği, iki şişe de tatlı şarap koydu.

Kalaşnikov, kadehini Merik'le tokuşturarak:

"Toprağı bol olsun. Allah gani gani rahmet etsin. Andrey Grigoryiç sağ iken, burada ya da kardeşim Martin'de toplanırdık. Hey Allah'ım, hey!.. Ne insanlardı, ne konuşmalardı! Eşi benzeri ol-

mayan konuşmalar!.. Martin de Filya da, Fiyodor da hep birlikte olurduk. Her şey akıllıca, soylu idi. Ya nasıl eğlenirdik! Öyle eğlenirdik, öyle eğlenirdik ki..."

Lübka dışarı çıktı, biraz sonra da, başında yeşil bir eşarp, boynunda kolye ile geri döndü.

"Bak Merik," dedi. "Kalaşnikov bugün bana ne getirdi!"

Lübka aynaya baktı ve kolyenin ses çıkarması için birkaç sefer başını salladı. Sonra sandığı açarak içinden kırmızı ve mavi benekli basma bir entari çıkardı. Bunu, kırmalı, kırmızı, kâğıt gibi hışırdayan bir başka entari izledi. Sonra, mavi, gökkuşağı tonunda yeni bir eşarp daha çıkardı. Bütün bunları, kendisinde böyle hazineler bulunduğuna şaşmış gibi, ellerini çırparak ve gülerek göstermişti.

Kalaşnikov, balalaykasını akort etti ve çalmaya başladı. Sağlık memuru, onun hangi şarkıyı, neşeli mi, yoksa acıklı bir şarkı mı çaldığını bir türlü anlayamadı. Çünkü kimi zaman duygulanıyor, hatta ağlayacak gibi oluyor, kimi zaman da neşeleniyordu. Merik birdenbire ayağa fırladı, durduğu yerde ökçelerini yere vurmaya başladı. Sonra kollarını açarak, ökçeleri üzerinde, masadan sobaya, sobadan sandığa, gidip geldi. Derken birdenbire bir yerine bir şey batırılmış gibi zıpladı, havada ayaklarını birbirine vurarak, çömelip bacaklarını fırlatmaya başladı. Lübka kollarını çırparak korkunç bir çığlık attı ve onun peşinden gitti. İlkin, yan yana, âdeta sessizce birisinin yanına sokularak onu arkadan vurmak istiyormuş gibi, sinsi sinsi yürüdü. Merik'in ökçeleriyle yaptığı gibi, kısa küçük aralıklarla çıplak topuklarını yere vurmaya, sonra hızlı hızlı dönmeye başladı ve çömeldi, kırmızı entarisi bir çan gibi kabardı. Merik, dişlerini göstererek ve sert sert kıza bakarak, çömelmiş bir hâlde, âdeta korkunç bacaklarıyla onu yok etmek istiyormuşçasına kızın yanına geldi. Bu sırada kız fırladı, başını geriye attı. Kollarını neredeyse yere değecek kadar açarak, kanatlarıyla süzülen büyük bir kuş gibi odanın içinde süzülmeye başladı.

Sağlık memuru, sıradan bir mujik olmayıp bir sağlık memuru oluşuna üzüldü. Sırtında ne diye ceket ve zincire bağlı altın kap-

lama anahtar vardı da ipten kuşaklı mavi bir gömlek yoktu? O zaman hiç çekinmeden şarkı söyler, dans eder, içki içerdi ve Merik'in yaptığı gibi, iki kolu ile Lübka'yı kucaklayabilirdi.

Şiddetli ayak vuruşlarından, çığlıklardan, naralardan, büfedeki tabaklar şıngırdıyor, mumun alevi oynuyordu.

Lübka'nın gerdanındaki kolyenin ipi koptu. Boncukları yerlere saçıldı. Başındaki yeşil eşarp düştü; Lübka'nın yerinde yalnız kırmızı bir bulut görünüyor ve kapkara gözler ışıldıyordu. Merik'in ise kolları ve bacakları, neredeyse şimdi kopacaktı.

Ama işte Merik, son kez ayaklarını yere vurdu ve yere çakılmış gibi durdu. Lübka bitkin ve soluk soluğa, başını Merik'in göğsüne dayadı. Bir direğe yaslanır gibi ona yaslandı. Merik, kızın gözlerinin içine bakarak onu kucakladı, tatlı, yumuşak bir sesle, şaka ediyormuş gibi:

"Senin kocakarının paralarının nerede saklı olduğunu nasıl olsa öğrenirim. Onu öldürür, senin de bıçakla gırtlağını keserim, sonra da hanı yakarım. Herkes sizin yangında yandığınızı sanır, ben de sizin paracıklarınızla Kuban'a gider, orada at sürülerini kaçırır, koyun yetiştiririm."

Lübka, hiç karşılık vermedi. Yalnız suçlu suçlu Merik'e baktı ve sordu:

"Merik, Kuban iyi midir?"

Merik hiçbir şey söylemedi, sandığa giderek oturdu ve düşüncelere daldı. Herhalde, Kuban üzerine düşler kuruyor olsa gerekti.

Kalaşnikov doğrularak:

"Benim de gitme zamanım geldi," dedi. "Filya beni bekliyordur. Allahaısmarladık Lübka!"

Sağlık memuru, Kalaşnikov'un, onun atıyla gitmemesi için avluya çıkıp baktı. Kar fırtınası hâlâ sürüp gidiyordu. Beyaz bulutlar, uzun kuyruklarıyla yabani otlara, çalılıklara takılarak avluda hızla sürüklenip gidiyor, çitin ötesinde ise kırlarda kocaman kollu, beyaz kefenler giymiş devler, daireler çizerek düşüyor, kollarını sallamak ve dövüşmek için tekrar kalkıyordu. Rüzgâr da ne

rüzgârdı!.. Çıplak kayın ağaçlarıyla vişne ağaçları, rüzgârın kaba okşamalarına dayanamayarak, aşağıya, yere eğiliyor ve ağlıyordu: Tanrım, hangi günahımızdan ötürü bizi yere bağlıyorsun da özgürlük vermiyorsun?

Kalaşnikov, sert bir sesle:

"Dur!" diye bağırdı ve atına atladı.

Kapının bir kanadı açıktı. Bunun çevresinde, yüksek bir kar yığını göze çarpıyordu. Kalaşnikov:

"E gidiyoruz, değil mi?" diye bir daha bağırdı.

Kısa bacaklı bodur atı, karnına kadar kar yığınına gömülerek hareket etti. Kalaşnikov, kardan bembeyaz kesildi, kısa bir süre sonra da atı ile birlikte kapının ötesinde gözden kayboldu.

Sağlık memuru odaya döndüğü zaman Lübka yerlerde emekliyor ve kopan kolye boncuklarını topluyordu. Merik yoktu.

Sağlık memuru, kısa gocuğunu başının altına koyarak ve sıranın üzerine uzanarak aklından şunları geçirdi: 'Hoş kız!.. Ah, şu Merik burada olmasaydı!'

Lübka, yerlerde, sıranın çevresinde emeklemekle onu kışkırtıyordu. Ortada Merik olmasaydı, ne olursa olsun kalkar, kızı kucaklardım, diye aklından geçirdi. Ondan sonra ne olacağı kendiliğinden belli olurdu. Gerçi henüz o kızdı, ama namuslu olduğu kuşkuluydu. Namuslu da olsa bu haydut yatağında titizlik göstermeye değer miydi?

Lübka, boncuklarını topladı ve çıktı. Mum, dibine kadar yanmış, alev, şamdanın dibindeki kâğıdı tutuşturmuştu. Sağlık memuru yanına tabancasını ve kibritini koyarak mumu söndürdü. Meryem Ana kandilindeki ışık fazlasıyla kırpışıp duruyor, sağlık memurunun gözlerini rahatsız ediyordu. Lekeler tavanda, yerlerde, büfenin üzerine zıplayıp duruyor, bunların arasında, güçlü, dolgun göğüslü, kâh dans ederken, kâh danstan yorgun düşmüş, derin derin soluyan Lübka'nın hayali canlanıyordu.

'Ah iyi saatte olsunlar, şu Merik'i alıp götürseler!' diye düşündü.

Meryem Ana kandili son kez gözünü kırptı, cızırdadı ve söndü. Birisi, herhalde Merik olsa gerek, odaya girdi ve sandalyeye oturdu. Piposundan bir nefes çekti, bir an için, siyah beniyle esmer yüzü aydınlandı. Kötü tütün kokusundan sağlık memurunun boğazında bir gıcık peyda oldu:

"Ne kötü bir tütünün var be, Allah belasını versin!" diye söylendi. "İnsanın midesini bulandırıyor."

Merik:

"Tütüne yulaf çiçeği karıştırıyorum," dedi. Biraz durduktan sonra ekledi: "Göğüse iyi geliyor."

Bir süre piposunu çekiştirdi ve tükürdü. Yine gitti. Aradan yarım saat kadar bir zaman geçti. Birdenbire sofada bir ışık parladı. Sırtında kısa bir gocuk, başında şapka olduğu hâlde Merik, daha sonra elinde mumla Lübka göründü. Lübka yalvaran bir sesle:

"Kal, gitme Merik!" dedi.

"Hayır, Lübka, alıkoyma beni."

Lübka:

"Beni dinle Merik," dedi, sesi yumuşak ve tatlıydı. "Ben biliyorum; sen annemin paralarını bulacaksın, onu da, beni de öldüreceksin, sonra da Kuban'a, başka kızları sevmeye gideceksin, ama Allah var! Senden bir şey rica ediyorum hayatım; ne olursun kal!"

Merik kuşanarak:

"Hayır, dolaşmak istiyorum," dedi.

"Ne ile dolaşacaksın? Sen yaya geldin, neye binip dolaşacaksın?"

Merik, Lübka'ya doğru eğildi, kulağına bir şeyler fısıldadı. Lübka kapıya baktı ve gözyaşları arasında güldü:

"O uyuyor," dedi. "Palavracı iblis!"

Merik kızı kucakladı, dudaklarından tutku ile öptü ve dışarı çıktı. Sağlık memuru tabancayı cebine soktu, yerinden fırlayıp arkalarından koştu. Sokağın kapısını çabucak kapayıp sürgüsünü süren ve eşikte duran Lübka'ya:

"Çekil yolumdan," diye bağırdı. "Bırak! Niye orada durdun?"

"Oraya gidip ne yapacaksın?"

"Ata bakacağım!"

Lübka, şeytanca ve tatlı bir bakışla onu tepeden tırnağa kadar süzerek:

"Ona bakıp ne yapacaksın? Sen iyisi mi bana bak," dedi ve eğilip sağlık memurunun göğsünde bir zincire bağlı olarak sarkan, altın kaplama anahtarı elledi.

Sağlık memuru:

"Bırak gideyim," dedi. "Yoksa herif benim atıma binip gidecek!"

Sonra öfke ile kızın omuzuna vurdu. Onu kapıdan uzaklaştırmak için bütün gücüyle ve göğsüyle kıza yüklenerek: "Bırak, şeytan," diye bağırdı. Ama sımsıkı sürgüye yapışmış olan Lübka, sanki demirdenmiş gibi yerinden kımıldamıyordu. Sağlık memuru bitkin bir hâlde: "Bırak diyorum sana, herif gidecek!" diye üsteledi.

"Nereye gidecek? Gitmez."

Lübka, derin derin soluyarak ve ağrıyan omuzunu okşayarak, yine tepeden tırnağa kadar onu süzdü, kıpkırmızı kesildi ve gülmeye başladı:

"Gitme hayatım, ben burada bir başıma sıkılırım."

Sağlık memuru kızın gözlerinin içine baktı, düşündü ve onu kucakladı. Kız karşı koymadı.

Sağlık memuru:

"Haydi yaramazlık etme, bırak!" diye yalvardı.

Kız susuyordu. Sağlık memuru:

"Ama şimdi ben, Merik'i sevdiğini, ona neler söylediğini işittim," dedi.

"Söylememden ne çıkar! Kimi sevdiğimi kafamın içi bilir."

Kız yine parmağıyla sağlık memurunun göğsündeki anahtarı elledi ve yavaşça:

"Onu bana versene!.." dedi.

Sağlık memuru anahtarı zincirden çıkardı ve kıza verdi. Kız birdenbire boynunu uzattı, bir şeylere kulak verdi ve yüzü hemen

ciddileşti. Bakışları, sağlık memuruna soğuk ve şeytanca göründü. Hemen atını hatırladı. Bu sefer kızı kolayca bir kenara attı ve avluya koştu. Sundurmanın altında uyumakta olan domuz, tembel ve düzgün birtakım sesler çıkarıyor, inek, boynuzuyla bir yerlere vuruyordu. Sağlık memuru bir kibrit yaktı, domuzu da, ineği de, ateşi söndürüp dört bir yandan üzerine saldıran köpekleri de gördü. Ama atın yerinde yeller esiyordu. Köpeklere bağırarak, ellerini sallayarak, karların içine bata çıka avlu kapısından dışarı fırladı. Karanlıkta bakınmaya başladı. Bütün dikkatini topladı. Ancak, karların nasıl uçuştuğunu, kar parçalarının açıkça çeşitli biçimlere büründüğünü, kâh karanlığın içinde gülmekte olan bir ölünün beyaz yüzünü, kâh üzerinde, tüller giyinmiş kadın binici bulunan beyaz bir atın sıçramakta olduğunu, kâh başı üzerinde beyaz bir kuğu sürüsünün uçtuğunu görür gibi oldu. Öfkesinden ve soğuktan tir tir titreyerek ve ne yapacağını bilmeyerek tabancasıyla köpeklere ateş etti ve hiçbirisini vuramadı. Sonra gerisin geriye eve döndü.

Sofaya girerken, birisinin odadan çıkarak gürültü ile kapıyı kapadığını açıkça duydu. Oda karanlıktı. Sağlık memuru kapıyı itti, kapı kilitliydi. Bunun üzerine üst üste birkaç kibrit yakarak hemen gerisin geriye sofaya döndü, oradan da mutfağa, mutfaktan küçük bir odaya girdi. Bu odanın bütün duvarlarına eteklikler ve kadın ropları asılmıştı. Oda peygamber çiçeği ve dereotu kokuyordu. Köşede, sobanın yanında, üzerinde bir yığın yastık bulunan bir karyola vardı. Herhalde burası Lübka'nın annesinin odası olsa gerekti. Sağlık memuru buradan bir başka küçük odaya geçti ve Lübka'yı burada gördü.

Kız, basma parçalarından dikilmiş, alaca bulaca bir yorganla örtünmüş olarak bir sandığın üzerinde yatıyor ve uyur gibi yapıyordu. Kızın başucunda, Meryem Ana kandili yanıyordu. Sağlık memuru sert bir sesle:

"Atım nerede?" diye sordu.

Lübka hiç kımıldamadı. Sağlık memuru daha da sert bir sesle:

"Sana soruyorum, atım nerede?" diye tekrarladı ve kızın üzerinden yorganı çekerek: "Sana soruyorum, namussuz," diye üsteledi.

Kız yattığı yerden fırladı ve dizleri üzerinde doğruldu. Duvara yaslanarak, bir eliyle gömleğini tutuyor, öbür eliyle de yorganı tutmaya çalışıyordu. Sağlık memuruna korku ve tiksinti ile bakıyordu. Yakalanmış yırtıcı bir hayvan gibi gözleriyle, sağlık memurunun en küçük davranışlarını kurnazca izliyordu.

Sağlık memuru:

"Söyle, atım nerede, yoksa şimdi canını alırım senin!" diye bağırdı.

Lübka kısık bir sesle:

"Çekil pis herif," dedi.

Sağlık memuru, kızın gömleğini yakasından tutarak yırttı ve kendini tutamayarak bütün gücüyle onu kucakladı. Kız öfkesinden tıslayarak adamın kolları arasından kaydı, bir elini kurtararak –öbür eli, kopan gömleğine dolanmıştı– sağlık memurunun kafasına bir yumruk indirdi.

Acıdan, adamın başı döndü, kulakları çınladı. Geri geri çekildi. Bu sırada ikinci bir yumruk daha yedi, ama bu seferki yumruk şakağına rastlamıştı.

Sağlık memuru sallanarak ve düşmemek için pencere pervazına tutunarak, eşyalarının bulunduğu odaya gitti. Sıranın üzerine uzandı. Biraz yattıktan sonra, cebinden kibrit kutusunu çıkardı. Hiç gereği yokken, üst üste kibritleri yakmaya koyuldu. Kibritleri yakıp yakıp söndürüyor, masanın altına atıyordu. Bütün kibrit kutusunu bitirinceye kadar böyle yaptı.

Bu arada, pencerenin dışında hava mavileşmeye, horozlar ötmeye başladı. Sağlık memurunun başı ağrıyordu; kulaklarında da sanki bir tren köprüsünün altına oturmuş da, başı üzerinden bir trenin geçişini duyuyormuş gibi korkunç bir gürültü vardı. Kısa kürkünü ve şapkasını giydi. Atın eyerini ve içinde satın aldığı şeyler bulunan paketi bulamadı. Çanta bomboştu. Az önce avludan içeri girerken, birinin odadan kaçması boşuna değilmiş.

Köpeklerden kendini korumak için mutfaktan soba demirini aldı. Kapıyı ardına kadar açık bırakarak avluya çıktı. Fırtına din-

mişti, avlu sessizdi. Avludan dışarı çıktığı zaman, bembeyaz kırlar sanki ölü idi. Sabah göğünde bir kuş bile yoktu. Yolun her iki yanında ve uzaklarda, küçük bir orman görünüyordu.

Sağlık memuru önce onu hastanede nasıl karşılayacaklarını, doktorun kendisine ne söyleyeceğini düşünecek oldu. Herhalde bunu düşünmek, sorulacak sorulara bir karşılık hazırlamak gerekiyordu. Ama bu düşünceler dağılıyor ve kafasından uçup gidiyordu. Hem yürüyor, hem yalnız Lübka'yı ve geceyi birlikte geçirdiği mujikleri düşünüyordu. Lübka'nın, ikinci sefer kafasına vurduğu zaman, yorganı almak için nasıl yere eğildiğini ve dağılan saç örgüsünün nasıl yerlere düştüğünü hatırladı. Kafası karışıyor ve şunları düşünüyordu: Şu dünyada neden doktorlar, sağlık memurları, tüccarlar, kâtipler, mujikler vardı da neden düpedüz özgür insanlar yoktu. Oysa özgür kuşlar, özgür yırtıcı hayvanlar, özgür bir Merik vardı. Hem bunları; öğleyin öğle yemeği yemek, akşam olunca da yatmak gerektiğini; doktorun sağlık memurundan daha büyük olduğunu, bir evde oturmak ve yalnız karısını sevmek gerektiğini söyleyen ve uyduran kimdi?.. Niçin bunun tam tersi olmuyordu? Niçin gece öğle yemeği yenmiyor, gündüz uyunmuyordu? Ah, kimin olduğunu sormadan bir ata atlayabilse, rüzgârla yarış edercesine, yiğitçe kırlarda, ormanlarda, vadilerde at koşturabilse, birçok kız sevebilse, bütün insanların burunlarına gülebilse!

Sağlık memuru soba demirini karın içine attı. Alnını kayın ağacının beyaz, soğuk gövdesine dayadı ve düşüncelere daldı. Renksiz, tekdüze yaşamı, aldığı aylık, bağımlılığı, eczane, vantuz şişeleriyle yakılar arasında geçen yaşamı ona iğrenç, bayağı göründü.

'Eğlenmenin günah olduğunu söyleyen kim?' diye canı sıkılarak kendi kendine sordu. 'Bunu söyleyenler, hiçbir zaman Merik ya da Kalaşnikov gibi özgür yaşamadı. Lübka'yı sevmedi. Onlar, ömürleri boyunca el açtı, zevk ve eğlenceden uzak yaşadı, yalnız kendi kurbağaya benzeyen karılarını sevdiler. Kendisi şimdiye kadar bir hırsız, bir dolandırıcı, hatta bir haydut olmadıysa, sadece bilmediğinden ya da uygun bir fırsat düşmediğindendir.'

Aradan bir buçuk yıl geçmişti. Bir ilkbahar günü, çoktandır hastaneden kovulmuş, işsiz güçsüz dolaşmakta olan sağlık memuru, akşam geç vakit Repino'da bir meyhaneden çıktı. Tamamıyla amaçsız olarak yolda yürümeye başladı.

Kırlara açıldı. Orada bahar kokuyor, ılık, okşayıcı bir rüzgâr esiyordu. Sessiz, yıldızlı bir gece, gökten yeryüzüne bakıyordu. Aman yarabbi, gök ne derindi, dünyanın üzerinde nasıl da yayılmıştı! Sağlık memuru düşünüyordu: Şu dünya ne güzel yaratılmıştı, yalnız niçin ve hangi sebepten ötürü insanlar birbirini ayık ve sarhoş; çalışanlar ve işten kovulanlar olarak ayırıyordu? Neden, ayık ve karnı tok olanlar evlerinde rahat rahat uyuyordu da, içkiciler ve açlar, yerleri yurtları olmadan kırlarda serseri serseri dolaşmak zorunda kalıyordu? Bunu icat eden kimdi? Neden kuşlar ve ormanlarda yaşayan yırtıcı hayvanlar çalışmıyor, aylık almıyor da canları istediği gibi yaşıyordu?

Uzaklarda bir yerde, gökyüzünde, güzel bir kızıllık vardı. Sağlık memuru durdu, uzun uzun bunu seyretti ve hep düşündü; dün bir semaver aşırıp parasını meyhanede yediyse bu neden günah olsundu? Neden?

Yanından iki araba geçti: Birinde bir köylü karısı uyuyordu, ötekisinde de şapkasız ihtiyar bir adam vardı. Sağlık memuru:

"Dedeciğim," diye sordu. "Neresi yanıyor?"

İhtiyar:

"Andrey Çirikov'un hanı yanıyor," dedi.

Sağlık memuru, bir buçuk yıl önce, kışın, bu handa başına gelenleri, Merik'in nasıl övündüğünü hatırladı. Öldürülmüş olan kocakarı ile Lübka'nın nasıl yandıklarını gözünün önüne getirdi. Merik'e imrendi. Yine meyhaneye giderken, zengin meyhanecinin, celebin, demircinin evine bakarak aklından şunu geçirdi: Geceleyin zengince birinin evine girmek hiç de fena olmayacak!

1890

Zinoçka

Bir avcı kafilesi, köy kulübesinde, yeni biçilmiş kuru otların üstünde geceyi geçirmeye hazırlanıyordu. Ayışığı, pencerelerden içeriye vuruyor, sokakta da hazin hazin armonik çalınıyordu. Kulübeyi dolduran kuru ot yığını, etrafa tatlı, hafif, iç gıcıklayıcı bir koku saçıyordu. Avcılar köpeklerden, kadınlardan, ilk aşklarından, yabani ördeklerden konuşuyordu. Tanıdık bütün bayanların en ince özellikleri tahlil edilip, yüze yakın hikâye anlatıldıktan sonra, alacakaranlıkta kurmay subaylarda sık sık görülen kalın, kısık bir sesle konuşan en şişman avcı, yüksek sesle esneyerek:

"Sevilmek, pek öyle büyük bir şey değildir. Bayanlar, zaten bizleri sevmek için yaratılmışlardır. İçinizden biri kendisinden şiddetle, kudurmuşçasına nefret edildiğine şahit oldu mu? Biriniz nefretin bağışladığı tatlı duyguları incelediniz mi? Ha?"

Cevap veren olmadı.

Kurmay subayın kalın sesi:

"Hiç incelemediniz, öyle mi baylar? Bana gelince, güzel bir kız benden nefret etti, ilk nefretin alametlerini kendi üzerimde inceledim. İlk diyorum, baylar, çünkü bu ilk aşkın tamamen tersi bir şeydi. Ama şimdi anlatacağım olay, daha ne aşktan, ne de nefret denilen duygudan bir şey anladığım bir yaşta geçmişti. O zaman sekiz yaşındaydım, ama bunun önemi yok, çünkü baylar, burada önemli olan kişi erkek değil, kadındır. Şimdi dikkatinizi rica edeceğim. Güzel bir yaz akşamı, güneş batarken, bize girmeden bir ay kadar önce enstitüyü bitiren, pek sevimli, şiir kadar latif bir mahluk olan mürebbiyem Zinoçka ile benim odamda oturuyor, birlikte ders çalışıyorduk. Zinoçka, dalgın dalgın pencereye bakarak söylüyordu:

"Evet. Nefes alırken oksijen yutarız. Şimdi de siz söyleyin, Petya, nefes verirken ne çıkarırız."

"Karbon," diye cevap veriyordum.

Zinoçka:

"Doğru," diye kabul ediyordu. "Ürünlerse tersine, karbon alır, oksijen çıkarır. Karbon gazozda, semaver ateşinde vardır... Bu pek zararlı bir gazdır. Napoli'ye yakın bir yerde 'Köpek mağarası' denilen bir mağara vardır, içi karbonla doludur, buraya bırakılan bir köpek, hemen boğulup ölür."

Napoli yakınlarındaki bu bahtsız Köpek mağarası, bilgilerin temelidir, hiçbir mürebbiye de ondan bir adım öteye gitmek cesaretini gösteremez. Zinoçka, her zaman tabii bilimlerin faydalarından ateşli ateşli bahsederdi, ama kimya bahsinde bu mağaradan başka bir şey bildiğini sanmıyorum.

İşte efendim, Zinoçka tekrarlamamı söyledi. Tekrarladım. "Ufuk nedir?" diye sordu. Cevap verdim. Biz ufukla mağarayı gevelerken, avluda babam, ava gitmeye hazırlanıyordu. Köpekler durmadan havlıyor, atlar yerlerinde duramayarak sabırsızlanıyor, arabacılara cilve yapıyordu. Uşaklar da yük arabasına paketleri, başka öteberiyi yüklüyordu. Yük arabasının yanında fayton duruyor, buna İvanitski'lere doğum gününü kutlamaya gitmek üzere, annemle kız kardeşlerim biniyordu. Evde yalnız ben, Zinoçka, dişleri ağrıyan üniversiteli ağabeyim kalıyorduk. Bu durum karşısında bendeki hasetle can sıkıntısını artık siz tasavvur ediniz!

Zinoçka, pencereden dışarı bakarak:

"Şimdi söyleyiniz bakayım, nefes alırken ne yutuyoruz?" diye sordu.

"Oksijen..."

"Evet, toprağın gökle birleştiğini sandığımız yere de ufuk derler..."

Ama işte yük arabası yola koyuldu, onun arkasından da fayton... Bu aralık, Zinoçka'nın, cebinden bir kâğıt çıkardığını, sonra sinirli sinirli buruşturarak, şakağına bastırdığını görüyordum. Daha sonra birdenbire kızararak, saate baktığını gördüm.

"Unutmayın," dedi. "Napoli yakınlarında Köpek mağarası denilen bir yer vardır..."

Gene saate bakıp devam etti:

"Toprağın gökle birleştiğini sandığımız yere..."

Zavallıcık, büyük bir telaş, heyecan içinde odada dolaşmaya başladı, sonra bir daha saate baktı. Dersin bitmesine daha yarım saatten fazla bir zaman vardı.

Güçlükle nefes aldı, titreyen elleriyle aritmetik kitabını karıştırdı:

"Şimdi aritmetiğe başlıyoruz," dedi. "İşte 325 numaralı şu vazifeyi yaparsınız, ben de... şimdi gelirim..."

Odadan çıktı. Merdivenlerden aşağı uçar gibi koştuğunu duydum, sonra pencereden açık mavi entarisinin avluda pırıldayıp, bahçe kapısından geçerek, kaybolduğunu gördüm. Hareketlerinin çabukluğu, yüzünün kızarması, gösterdiği telaş, merakımı uyandırmıştı. Nereye, niçin koşuyordu? Ben yaştaki bir çocukta umulmayacak bir zekâm olduğu için hemen anlayıverdim, her şeyi kavradım: Sert tabiatlı olan annemle babamın burada bulunmayışından faydalanarak bahçeye koşmuştu! Demek ki, çilek yahut kiraz koparacaktı! O gider de ben durur muyum? Elbette ben de kiraz yemeye giderim. Tanrı cezasını versin! Aritmetik kitabını bir yana fırlattım, bahçeye koştum, kiraz ağaçlarına atıldım, ama Zinoçka orada yoktu. Çilek tarlasını, böğürtlenliği, bekçi kulübesini geçtikten sonra en hafif gürültüden ürkerek, sararıp solarak bostandan çıktığını, göle doğru ilerlediğini gördüm. Peşine düştüm, şu manzarayla karşılaştım: Gölün kenarında, iki ihtiyar söğüt ağacının kalın gövdeleri arasında ağabeyim Saşa duruyordu; dişleri ağrıdığı yüzünden hiç de belli değildi. Kendisine doğru gelen Zinoçka'ya bakıyordu, bütün benliği güneşle aydınlanmış gibi saadetle parlıyordu. Zinoçka da, sanki kendisini Köpek mağarasına sürükleyerek, karbon yutmaya zorluyorlarmış gibi, güçlükle yürüyor, ağır ağır nefes alıyor, ağabeyime doğru ilerliyordu... Bütün bunlar hayatında ilk defa buluşmaya geldiğini gösteriyordu. Ama

işte yaklaştı... Yarım dakika sessizce bakıştılar, sanki gözlerine inanamıyorlardı. Sonra görünmeyen bir kuvvet Zinoçka'yı itti. Ellerini Saşa'nın omzuna koydu, başını önüne eğdi. Saşa gülüyor, anlaşılamayan bir şeyler mırıldanıyor, çok âşık bir insanın beceriksizliğiyle her iki avucunu Zinoçka'nın yüzünde gezdiriyordu. Hava da öyle güzeldi ki, baylar... Güneşin, arkasında saklanmaya hazırlandığı tepe, iki söğüt ağacı, yeşil kıyılar, mavi gökyüzü, Saşa ile Zinoçka'nın gölgeleri, gölün ayna gibi düz, sakin yüzünde aksediyorlardı. Her yanda sessizlik hüküm sürüyordu. Kavak ağacının tepesinde bahçenin öte yanında da meleyen davar sürüleri ağıla dönüyordu. Sözün kısası, fırçayı al, resim yap.

Bütün bu gördüklerimden ancak Saşa'nın Zinoçka ile öpüşmesini anladım. Bu çok ayıp bir şeydi. Annem öğrenecek olursa ikisine de gösterirdi! Bilmem neden utanç duydum, buluşmanın sonunu beklemeden odama döndüm. Sonra aritmetik kitabını elime aldım, düşünmeye, fikir yürütmeye başladım. Yüzümde muzaffer bir gülümseme dolaştığının farkındaydım. Bir yandan başkalarına ait bir sırrı bilmek hoşuma gidiyor, öte yandan Saşa ile Zinoçka gibi yetişkin kimseleri istediğim dakikada adabı muaşerete aykırı hareketle suçlayabileceğimi bilmek daha ziyade hoşuma gidiyordu. Artık elimdeydiler, onların rahatı büsbütün benim iyi kalpliliğime bağlıydı. Öyleyse sabredin, ben size gösteririm!

Ben yatmaya hazırlanırken Zinoçka her zaman olduğu gibi elbiselerimi çıkarmadan yatıp yatmadığımı, dua edip etmediğimi anlamak için odama geldi. Onun çok güzel, mesut yüzüne baktım, gülümsedim. Öğrendiğim sır, beni içeriden dürtüyor, dışarı çıkmak istiyordu. Şöyle bir çıtlatıp yapacağı tesirin tadını çıkarmak gerekti.

Gülümseyerek:

"Ama ben biliyorum!" dedim. "Hı-hı-hı!"

"Ne biliyorsunuz?"

"Hı-hı! Saşa ile söğütlerin altında öpüştüğünüzü gördüm. Peşinizden gelmiştim, her şeyi gördüm..."

Zinoçka titredi, yüzü kıpkırmızı oldu. Sözlerim onun üzerinde yıldırım tesiri yapmıştı. Ayakta duracak takati kalmayarak üstünde su ile dolu bardakla, şamdan duran sandalyeye yığılır gibi oturdu.

İçin için güldüm, onun şaşkınlığından zevk duyuyordum.

"Sizin öpüştüğünüzü... gördüm..." diye tekrarladım. "Anneme söylersem görürsünüz!"

Cinsiyet bakımından korkak bir mahluk olan Zinoçka, uzun uzun yüzüme baktı, her şeyi bildiğimi anlayınca sert bir hareketle elimi yakaladı, titrek bir fısıltıyla:

"Petya, bu alçaklık olur..." dedi. "Size yalvarırım, Allah aşkına... erkek olun... kimseye bir şey söylemeyin... asil insanlar hafiyelik etmez. Bu en büyük alçaklıktır... yalvarırım size..."

Zavallı Zinoçka, hem erdemli, hem de sert tabiatlı bir kadın olan annemden, ateşten korkar gibi korkuyordu, bu bir; ikincisi pişmiş kelle gibi sırıtan yüzüm onun bu ilk, temiz, şairane aşkını kirletmemezlik edemezdi, bunun için onun ruh hâlini tahmin edeceğinizi sanırım. Benim sayemde bütün gece gözüne uyku girmemişti, sabah çayına geldiği zaman gözlerinin altında siyah halkalar vardı... Çaydan sonra Saşa ile karşılaştığım zaman, kendimi övünmekten, sırıtmaktan alamadım:

"Ama ben biliyorum! Dün Zinoçka ile öpüştüğünüzü gördüm!"

O, Zinoçka gibi korkak değildi, bunun için beklediğim tesiri görmeye muvaffak olamadım. Bu, beni daha ziyade kışkırttı. Mademki Saşa korkmamıştı, demek ki, her şeyi gördüğüme, bildiğime inanmıyordu; öyleyse sabret, sana ispat ederim!

Zinoçka, öğleye kadar ders verirken yüzüme bakmıyor, kekeliyordu. Beni korkutacak yerde, her fırsatta gözüme girmeye çalışarak, her dersten beş numara atıyor, yaramazlık ediyor diye babama şikâyet etmiyordu. Yaşımdan umulmayacak kadar zeki olduğumdan onun sırrını istediğim gibi sömürüyordum; derslerimi yapmıyor, odada takla atıyor, sorulan sorulara saygısızca cevap veriyordum. Sözün kısası bugüne kadar öyle devam etseydim, iyi bir şantajcı olurdum. İşte efendim, aradan bir hafta geçti. Başkasının

sırrı beni tahrik ediyor, ruhuma batan bir diken gibi bana eziyet veriyordu. Ne olursa olsun onu açığa vurmak, yapacağı tesiri görmek istiyordum. İşte bir gün öğle yemeğinde, birçok misafirin de hazır bulunduğu bir sırada alık alık sırıttım, şeytanlık dolu gözlerle Zinoçka'yı süzerek:

"Ben bir şey biliyorum... Hı-hı! Ben gördüm..." dedim.

Annem:

"Ne biliyorsun?" diye sordu.

Daha büyük bir şeytanlıkla Zinoçka'ya, sonra Saşa'ya baktım. Kızcağızın kızarışını, Saşa'nın öfke dolu bakışlarını görmeliydiniz! Dilimi ısırdım, sustum. Zinoçka yavaş yavaş sarardı, dişlerini sıktı, artık bir şey yemedi. Gene o gün, akşam dersleri arasında Zinoçka'nın yüzü değişmişti. Bu yüz daha haşin, daha soğuktu, bir mermeri andırıyordu. Gözleri, bakışları acayipti, doğrudan doğruya yüzüme çevrilmişti. Namusum üzerine yemin ederim ki, kurdun peşine düşen, dişlerini onun gırtlağına geçirmeye hazırlanan köpeklerde bile hiçbir zaman böyle ezici, yok edici gözler görmedim! Ders arasında Zinoçka, birdenbire dişlerini sıkıp, şunları fısıldadığı zaman, bu bakışın ifade etmek istediği manayı pek iyi anladım:

"Nefret ediyorum! Çirkin, iğrenç mahluk, sizden ne kadar nefret ettiğimi, tıraş edilmiş kafanızdan, bayağı kepçe kulaklarınızdan ne kadar iğrendiğimi bilseniz!"

Ama o anda bu sözlerinden kendisi de korktu:

"Bunları size söylemiyorum, rolümü tekrarlıyorum..." dedi.

Sonra, baylar, gece yarısı yatağıma yaklaştığını, gözlerini ayırmadan uzun uzun yüzüme baktığını gördüm. Bütün kalbiyle benden nefret ediyor, artık bensiz yaşayamıyordu. İğrenç suratımı görmek, onun için bir ihtiyaç olmuştu. Güzel bir yaz akşamını çok iyi hatırlıyorum. Etraf kuru ot kokuyordu, ortalıkta hiç ses yoktu. Mehtap vardı. Ağaçlık yolda dolaşarak, vişne reçelini düşünüyordum. Birdenbire solgun yüzlü güzel Zinoçka yanıma yaklaştı, kolumu yakaladı, boğulur gibi fısıldadı:

"Senden o kadar nefret ediyorum ki! Sana dilediğim kötülüğü daha hiç kimseye dilemedim! Bunu anla! Bunu anlamanı istiyorum!"

Biliyor musunuz, mehtap, şehvet dolu, solgun bir yüz, sessizlik... Hatta ben keratanın bile hoşuna gitmişti... Onun sesini dinliyor, parlayan gözlerine bakıyordum... İlk anlarda bu, benim için hoş, yeni bir şeydi, ama sonra beni bir korku aldı, haykırdım, bastığım yeri göremeyerek, bir deli gibi eve doğru koştum.

Anneme şikâyet etmekten başka çare yoktu. Ben de şikâyet ettim, bu arada, Saşa ile Zinoçka'nın öpüştüklerini söylemeyi de unutmadım. Budala olduğum için bunun doğuracağı sonuçları bilmiyordum, yoksa bu sırrı açmazdım. Annem beni dinledikten sonra öfkesinden kızardı:

"Bunu söylemek sana düşmez, sen daha küçüksün... Ama çocuklar için ne güzel bir örnek!" dedi.

Annem hem erdemli, hem yol yordam bilen bir kadındı. Bir rezalete meydan vermemek için Zinoçka'yı birdenbire değil de, çoğu zaman asil olmakla beraber evde kalmaları istenmeyen insanları kovdukları gibi, yavaş yavaş evden gitmek zorunda bıraktı. Hatırlıyorum. Zinoçka bizden ayrılırken evimize baktı, son bakışı, önünde oturduğum pencereye çevrilmişti; sizi temin ederim ki o bakışı hâlâ hatırlıyorum.

Zinoçka bir müddet sonra ağabeyimle evlendi. O, sizin de tanıdığınız Zinaida Nikolayevna'dır. Sonra harbiyeliyken onunla karşılaştım. Bütün gayretlerine rağmen bıyıklı harbiyeliyle nefret ettiği Petya arasında bir yakınlık bulamadı, ama gene de bana akrabaca muamele etmedi... Hatta şimdi bile, artık uslandığıma şahadet eden dazlak kafama, göbeğime, uysal görünüşüme rağmen ağabeyimi görmeye gittiğim zaman hâlâ bana yan gözle bakar, orada bulunmam rahatını kaçırır. Anlaşılan nefret de aşk gibi kolay kolay unutulmuyor... Durun bakayım! Galiba horoz ötüyor! Geceleriniz hayırlı olsun! *Mylord*, haydi yerine!

1887

SAADET

Büyük şose denilen step yolunun kenarında bir koyun sürüsü geceliyordu. Sürüyü iki çoban koruyordu. Birisi seksen yaşlarında dişsiz, titrek yüzlü bir ihtiyardı, dirseklerini yabani hatmi çiçeklerinin yapraklarına dayamış yüzükoyun yatıyordu; öteki kalın kara kaşlı, bıyıksız bir gençti. Arkasındaki elbise, çuvallık ucuz kendirden yapılmıştı. Ellerini başının altına koymuş, sırtüstü yatıyordu. Tepesinde, gökyüzünde uzayıp giden samanyoluna, orada uyuklayan yıldızlara bakıyordu.

Çobanlar yalnız değildi. Bir metre kadar ötede, yolu kaplayan alacakaranlığın içinde eyerli bir at vardı, onun yanında kocaman çizmeli, kısa cepkenli bir adam eyere dayanarak duruyordu. Görünüşe bakılırsa beylerin korucusuydu. Gergin, hareketsiz vücuduna, tavırlarına, çobanlarla atına gösterdiği muameleye bakılacak olursa ciddi, ağırbaşlı, kendi değerini bilen bir adamdı; askerce tavrı, beylerle, vekilharçlarla sık sık görüşme sonunda elde edilen yüksekten alçakgönüllü hâli karanlıkta bile göze çarpıyordu.

Koyunlar uyuyordu. Gökyüzünün doğu parçasını kaplamaya başlayan tanyerinin boz zemininde, uyumayan koyunların karartıları şurada burada durmuş, derin düşüncelere dalmıştı. Yalnız geniş stepleri, gökyüzünü, günlerle geceleri hayal etmekten doğan çok uzun, çok ağır düşünceleri, herhalde kendilerini de duygusuzluk derecesinde eziyor, sıkıyordu; şimdi yere mıhlanmış gibi dururken ne yabancı bir adamın orada bulunuşunu, ne de köpeklerin gösterdiği huzursuzluğu fark ediyorlardı.

Uykulu, durgun havada stepin yaz gecelerinde hiç de eksik olmayan biteviye bir gürültü vardı; çekirgeler hiç ara vermeden cırıldıyor, bıldırcınlar ötüyor, sürüden bir kilometre kadar uzakta,

kenarlarında söğüt ağaçları büyüyen derenin aktığı yatakta yavru bülbüller tembel tembel çiliyordu.

Korucu, çubuğunu yakmak için ateş istemek üzere durmuştu. Sessizlik içinde çubuğunu yaktı, içip bitirdikten sonra da hiçbir şey söylemeden eyere dayandı, düşünceye daldı. Genç çobansa ona hiç aldırmıyor, yatmaya, gökyüzüne bakmaya devam ediyordu. İhtiyar çoban, korucuyu uzun uzadıya inceledikten sonra sordu:

"Sen, Makarov çiftliğinden Panteley olmayasın?"

Korucu:

"Ta kendisi," diye cevap verdi.

"Ben de, kim acaba diye düşünüyordum. Tanıyamadım, zengin olacaksın. Nereden geliyorsun?"

"Kovılevskiy arazisinden."

"Epeyce uzak. Araziyi yarıya mı işletiyorsunuz?"

"Her türlüsü var. Yarıya da, kiraya da, eh, bostan yapmak için verdiğimiz de oluyor. Ben, daha doğrusu, değirmene gitmiştim."

Kirli beyaz renkli, kabarık tüylü, gözleriyle burnunun çevresinden keçeleşmiş tüy parçaları sarkan kocaman, kart çoban köpeği, yabancılara karşı kayıtsız olduğunu göstermeye çalışarak, iki üç defa sessiz sessiz atın çevresinde dolaştı, sonra birdenbire kızgın, bed sesiyle hırlayarak korucuya arkadan saldırdı, öteki köpekler de kendilerini tutamadı, yerlerinden fırladılar.

İhtiyar çoban, dirseğine dayanıp kalkarak:

"Hoşt melun!" diye bağırdı. "Hay geberesice, hay!"

Köpekler sakinleşince ihtiyar çoban, önceki duruşunu aldı, sakin bir sesle:

"Voznesenye günü Kovılevskiy'de Yefim Jmenya öldü. Geceleyin böylelerini anmak günahtır, berbat bir ihtiyardı. Duymuşsundur, belki?"

"Hayır, duymadım."

"Yefim Jmenya, demirci Stepka'nın amcası, onu tanımayan yoktur. Aman, ne melun ihtiyardı. Onu altmış yıldır tanırım. Ta Fransızları kovan Çar Aleksandr'ı, Taganrog'dan Moskova'ya

arabalarla götürdüğümüz zamandan beri... Ölen çarın cenazesini karşılamaya beraber gitmiştik, o zamanlar büyük şose Bahmut'a, Yesavlovsk'tan da Gorodiçe'ye gidiyordu, şimdi Kovıl'ın bulunduğu yerde keklik yuvaları vardı, her adım başı bir keklik yuvası. Daha o zaman Jmenya'nın ruhunu mahvettiğini, vücuduna şeytan yerleştiğini anlamıştım. Benim düşüncem şu: Mujik dediğin az konuşursa, kocakarı işleriyle uğraşırsa, ondan sonra tek başına yaşamaya çalışırsa, bil ki iyi bir şey değildir. Yefimka gençliğinde hep susardı. Şuna buna yan gözle bakar, hindi gibi kabarır dururdu. Kiliseye gitmek yahut gençlerle beraber sokakta gezmek âdeti değildi, hep yalnız başına oturur, yahut kocakarılarla fısıldaşırdı. Genç olduğu hâlde arıcılık, bostancılık ederdi. Bostanına gelenler, yetiştirdiği kavunlarla karpuzların ıslık çaldığını duymuş. Bir defa da herkesin önünde bir turna balığı yakalamış, balık birdenbire: 'Ho-ho-ho' diye gülmüş!.."

Panteley:

"Bunlar olağan şeylerdir," dedi.

Genç çoban yana döndü, kara kaşlarını kaldırarak, ihtiyara dikkatle baktı:

"Karpuzların ıslık çaldığını sen duydun mu?" diye sordu.

İhtiyar içini çekerek:

"Duymasına duymadım, Tanrı korudu," dedi, "başkaları söylüyordu. Hem bu, aklın almayacağı bir şey değil ki... Şeytan isterse taşın içinde de ıslık çalar. Köylülerin azat edilme fermanı çıkmazdan önce üç gün üç gece kaya uğuldamıştı. Kendim duydum. Turna balığının kahkaha atmasına gelince, Jmenya balık yerine şeytanı yakalamıştı da ondan..."

İhtiyar bir şeyler hatırlar gibi oldu. Birdenbire diz üstü kalktı, ellerini üşüyormuş gibi sinirli sinirli yenlerine sokup geveze kadınlar gibi burnundan konuşarak çabuk çabuk mırıldandı:

"Ulu Tanrı, sen bizi koru, günahlarımızı bağışla. Bir gün dere kıyısından Novopavlovka'ya gidiyordum. Yağmur yağmak üzereydi, öyle de fırtına vardı ki, Tanrı göstermesin... Var kuvvetimle

koşmaya başladım, yoldan da yabani erik ağaçları arasından (o zaman erik ağaçları çiçek açmıştı) beyaz bir öküz gidiyordu. Düşündüm: 'Bu kimin öküzü acaba? Burada ne işi var?' Öküz hem gidiyor, hem kuyruğunu sallıyor, hem de: 'Bö-ö-!' diye böğürüyordu. Ama birader, tam peşinden yetiştim, yaklaştım, bir de ne göreyim, Jmenya oluverdi. Üç defa istavroz çıkardım, o ise gözlerini belerterek bana bakıyor, bir şeyler homurdanıyordu. Dehşetli korktum. Yan yana yürümeye başladık, onunla konuşmaya korkuyordum. Bu aralık gök gürlüyor, şimşek çakıyor, ağaçların dalları suya kadar eğiliyordu. Birdenbire, yalan söylüyorsam Tanrı cezamı versin, tövbe etmeden öleyim, baktım bir tavşan, yolun bir tarafından öte tarafına geçiyor... Koştu, koştu, durdu, sonra insan sesiyle: 'Merhaba, mujikler!' demez mi!"

"Hoşt melun! Hay, geberesice seni!"

Bu sözleri, gene atın çevresinde dolaşmaya başlayan köpeğe söylemişti.

Hâlâ eyere dayanıp hareketsiz duran korucu:

"Olağan şeyler!" dedi.

Düşünceye dalan insanlar gibi, ahenksiz, boğuk bir sesle söylemişti. Sonra ciddi, emin bir sesle:

"Olağan şeyler!" diye tekrarladı.

İhtiyar, biraz önceki canlılığını kaybederek:

"Aman, ne hınzır ihtiyardı!" diye devam etti. "Mujiklerin azat edilmesinden beş yıl sonra ona meydan dayağı atmışlardı, o da öç almak için bütün Kovil'e boğaz hastalığı gönderdi. O zaman ölenlerin sayısı belirsizdi, sanki kolera salgını başlamıştı..."

Genç çoban biraz sustuktan sonra:

"Peki, boğaz hastalığını nasıl yollamış?" diye sordu.

"Nasıl olacak, basbayağı. Bundan kolay ne var? Yeter ki, insan istesin. Jmenya, insanları yılan yağıyla öldürüyordu. Bu öyle bir ilaçtır ki, yağın kendisi değil, kokusu bile öldürmeye yeter."

Panteley:

"Doğru," diye tasdik etti.

"O zaman gençler onu öldürmek istedi, ama ihtiyarlar engel oldu. Onu öldürmeye gelmezdi, çünkü gizli definelerin yerlerini biliyordu. Ondan başka da bilen yoktu. Buradaki defineler tılsımlıdır, bulmasına bulursun, amma göremezsin, o ise görüyordu. Bazen kıyıdan, yahut ormandan giderdi, çalılıklarla kayaların altında da birçok ışık görülürdü... Hem ışıklar da kükürt parıltısını andırıyordu... Ben de gördüm. Herkes Jmenya'nın, definelerin saklı olduğu yeri göstereceğini, yahut bunları kendisinin çıkaracağını umuyordu, o ise köpek ne kendi yer, ne de başkasına yedirir dedikleri gibi öldü gitti; ne kendisi çıkardı, ne de başkasına o yerleri gösterdi."

Korucu çubuğunu yaktı, kocaman bıyıklarıyla sivri, sert, iri burnu bir an aydınlandı. Ufacık ışık benekleri elinden şapkasına zıpladı, eyerin üstünden geçerek atın sırtında koşuştuktan sonra, kulaklarının yanında, yelesinin içinde kayboldu.

Korucu:

"Buralarda çok define var," dedi.

Yavaş yavaş gerindikten sonra çevresine bakındı, bakışlarını ağaran tanyerine dikerek ilave etti:

"Define vardır."

İhtiyar çoban içini çekerek:

"Elbette," dedi... "Bütün alametler olduğunu gösteriyor, ancak birader, kazıp çıkaracak adam yok. Hiç kimse sahici yerlerini bilmiyor, şimdiki zamana göre bütün defineler herhalde tılsımlıdır. Bulabilmek için insanın elinde muska olması gerekir, muska olmadıkça bir şey yapamazsın oğul. Jmenya'da muskalar vardı, ama o iblis oğlu iblisin elinden alabilirsen al. Zaten kimsenin eline geçmesin diye hiç yanından ayırmazdı."

Genç çoban yerde sürünerek, ihtiyara birkaç kulaç yaklaştı, başını yumruklarına dayayıp, sabit bakışlarını onun yüzüne dikti. Kara gözlerinde çocukça bir korku ile merak parladı. Bu iki duygu da sanki alacakaranlıkta onun genç, kaba yüzünün iri çizgilerini germiş, inceltmişti. Büyük bir dikkatle dinliyordu.

İhtiyar, sözlerine devam ederek:

"Buralarda birçok define olduğu kutsal kitaplarda da yazılı," dedi. "Bunun böyle olduğu zaten gün gibi açık. Novopavlosklu ihtiyar erlerden birine İvanovka'da bir pusula göstermişler, işte o pusulada definenin yeri, kaç batman altın olduğu, nasıl bir kabın içinde durduğu bile yazılıymış; pusulaya bakarak, çoktan kazıp çıkarırlardı, ama define tılsımlı, yanına yaklaşamıyorlar."

Genç çoban sordu:

"Neden yaklaşamıyorlar, dede?"

"Anlaşılan bir sebebi var, er bunu söylemedi. Tılsımlı da ondan olacak... Muska lazım."

İhtiyar, hevesli hevesli konuşuyordu, sanki yolcuya ruhunu açmak istiyordu. Devamlı, çabuk konuşmaya alışkın olmadığından hım hım ediyor, kekeliyor, bu konuşma eksikliğini kendisi de duyduğu için sözlerini baş, el ve zayıf omuzlarının hareketiyle süslemeye çalışıyordu; arkasındaki kaba keten gömlek, yaptığı her hareketten sonra kıvrılarak buruşuyor, omuzlarına doğru kayıyor, güneşten, ihtiyarlıktan kararmış sırtını meydana çıkarıyordu. Gömleğini eliyle çekiştiriyor, gömlek de hemen o dakikada gene kayıyordu. Nihayet ihtiyar çoban, gömleğinin bu itaatsizliği yüzünden çileden çıkmış gibi yerinden fırladı, acı bir sesle söylendi:

"Bu dünyada servet var, ama yere gömülü olduktan sonra neye yarar? Böylece o kadar mal, tıpkı ısırgan otu, yahut koyun gübresi gibi bir işe yaramadan yok olup gidiyor! Servet, o kadar çok ki, oğul, bütün il halkına yeterdi, ama ne yazık ki, kimse göremiyor! Zaman gelecek, beyler kazıp çıkaracak, yahut hükümet el koyacak. Beyler, eski mezarları kazmaya başladı bile... Kokuyu aldılar! Mujiğin servetine göz dikiyorlar! Hükümet de az kurnazlardan değil hani. Kanunda, mujiklerden biri define bulursa, amirlerine teslim etsin, diye yazılıymış. E, affetmişsin sen, yağma yok! Kapıp da kaçar mısın?!"

İhtiyar küçümseyen bir tavırla güldü, sonra yere oturdu. Korucu büyük bir dikkatle dinliyor, her şeyi olduğu gibi kabul edi-

yordu, ama vücudunun duruşuna, tek söz söylemediğine bakılacak olursa ihtiyarın anlattıkları onun için yeni bir şey değildi. Bunlar üzerinde çoktan beri düşündüğü, ihtiyarın bildiklerinden daha çok şey bildiği anlaşılıyordu.

İhtiyar, sıkılgan bir hareketle kaşınarak:

"Ne yalan söyleyeyim, ömrümde ben de on defa kadar servet aradım," dedi. "Tam yerlerinde aradım, ama anlaşılan tılsımlı definelere rastladım. Babam da aradı, kardeşim de aradı, ama zırnık bile bulamadı, servete kavuşamadan ölüp gittiler. Kardeşim İlya'ya, Allah rahmet eylesin, keşişin biri Taganrog'daki kalede bir yerde, üç taşın altında tılsımlı bir define bulunduğunu söylemiş; o zamanlarsa, hatırladığıma göre bu 1838 yılındaydı. Matveyev köyünde oturan bir Ermeni muska satıyordu. İlya da bir tane muska almış, iki kardeşiyle beraber Taganrog'a gitmiş. Ancak kaledeki o yere yaklaşınca tam orada tüfekli bir nöbetçi durduğunu görmüşler."

Bir ses, durgun havada akisler bırakarak bütün stepe yayıldı. Uzaklarda bir şey şiddetle gümledi, taşa çarptı, sonra: "Tah! tah! tah! tah!" diye çınlayarak stepe doğru koştu. Ses kesilince, ihtiyar çoban, soru dolu gözlerini kayıtsız, hareketsiz duran Panteley'e dikti.

Genç çoban biraz düşündükten sonra:

"Kömür ocaklarında kova koptu," dedi.

Ortalık aydınlanıyordu. Samanyolu gittikçe soluyor, eski çizgilerini kaybederek, yavaş yavaş kar gibi eriyordu. Gökyüzü somurtkan, bulanık bir hâl alıyordu. Böyle zamanlarda havanın açık mı kapalı mı olduğunu anlayamazsın, ancak doğuda görünen berrak, parlak çizgiye, bazı yerlerde henüz sönmeyen yıldızlara bakınca ne olduğunu anlarsın.

Sabahın ilk hafif rüzgârı geçen yıldan kalma otlarla sapları hiçbir hışırtı yapmadan usulca kımıldatarak yol kenarından koştu geçti.

Korucu düşüncelerinden sıyrıldı, başını salladı. İki eliyle eyeri sarstı, kolonları yokladı, ata binmeye cesaret edemiyormuş gibi, gene düşünceli düşünceli durdu.

"Evet," dedi, "dirsek yakın, ama ısıramazsın... Servet var, ama onu arayacak akıl yok."

Bunları söylerken yüzünü çobanlara çevirdi. Sert yüzünde, hayal kırıklığına uğramış gibi, hem hüzünlü, hem de alaylı bir ifade okunuyordu.

Sol ayağını üzengiye götürürken teker teker:

"İşte böylece servetin nasıl bir şey olduğunu göremeden ölür gidersin..." diye söylendi. "Gençler belki de görür, bize gelince, artık düşünmekten bile vazgeçmeliyiz."

Çiyle kaplı uzun bıyıklarını sıvazlayarak ağır ağır atına bindi, bir şey unutmuş yahut söylemek istediği şeyleri söyleyememiş gibi gözlerini kısarak uzaklara baktı. Gözle görülebilen tepeciklerin en sonuncusunun sise karıştığı mavimtırak ufukta, her şey durgundu; ufukla sınırsız stepin üzerinde şurada burada yükselen nöbet tepeleriyle kurganlar, cansız devler gibi duruyorlardı; onların hareketsizliğinde, sessizliğinde yüzyıllara, insanlara karşı tam bir kayıtsızlık seziliyordu; gene binlerce yıl geçecek, milyonlarca insan ölecek, onlarsa ölenlere hiç acımadan, yaşayanlarla hiç ilgilenmeden gene böylece duracaklar, kimse de onların burada niçin durduklarını, altlarında stepin hangi esrarını sakladıklarını bilmeyecek.

Uyanan kargalar, sessiz sessiz, teker teker toprak üzerinde uçuyordu. Ne bu uzun ömürlü kuşların uçuşunda, ne de her yirmi dört saatte bir, hiç şaşmadan tekrarlanan sabahta, ne stepin sınırsızlığında, ne de başka şeylerde bir mana vardı. Korucu gülümsedi:

"Ne engin yer, yarabbi!" dedi. "Git de saadeti bul bakalım!"

Sonra sesini alçaltıp yüzüne ciddi bir ifade vererek:

"Burada," diye ilave etti, "burada iki definenin gömülü olduğu muhakkak. Beylerin haberi yok, ihtiyar mujikler, daha ziyade erler, yerlerini iyice biliyorlar. Şurada, işte şu tepeciklerin bir yerinde (korucu kamçısıyla yan tarafta bir yeri gösterdi), bir zamanlar, haydutlar altın yüklü bir kervana baskın yapmışlar; bu altınlar, o zaman Voronej'de gemi yapan Büyük Petro'ya Petersburg'dan geliyormuş. Haydutlar sürücüleri tepelemişler, altınları yere gömmüş-

ler, sonra o yeri bir daha bulamamışlar. Öteki defineyi de bizim Don Kazakları gömmüşler. 1812 yılında Fransızlardan bir sürü mal, gümüş, altın vurmuşlar. Evlerine dönerlerken üstlerinin bütün altınlarla gümüşleri ellerinden alacaklarını öğrenmişler. İşte onlar da malları boşu boşuna âmirlerine vermektense hiç olmazsa çocuklarımıza kalsın diye tutmuş gömmüşler, ama nereye gömdükleri bilinmiyor."

İhtiyar somurtarak:

"Ben de bu definelerden konuşulduğunu duymuştum," diye mırıldandı.

Panteley, gene düşünceye dalarak:

"Evet," dedi. "Öyle..."

Ortalığa sessizlik çöktü. Korucu düşünceli düşünceli uzaklara baktı, gülümsedi. Yüzünde hep o, bir şeyi unutmuş yahut söyleyememiş gibi bir ifadeyle yuları çekti. At isteksiz isteksiz yürümeye başladı. Panteley yüz adım kadar gittikten sonra başını sertçe sarstı, düşüncelerinden sıyrıldı, atını kamçılayarak dörtnala sürdü.

Çobanlar yalnız kaldı.

İhtiyar:

"Bu adam, Makarov çiftliğinden Panteley'dir," dedi. "Yemek içmek efendilerden, yılda yüz elli alıyor. Okumuş adam..."

Uyanan koyunlar (üç bin baş kadar vardı), sırf yapacak başka işleri olmadığı için, alçak, yarı yarıya basılmış otları, isteksiz isteksiz yemeye başladılar. Güneş daha doğmamıştı, ama stepteki bütün tepecikler, uzaktan bakınca, bir buluta benzeyen sivri tepeli Savur Höyük görünüyordu. Bu höyüğün üstüne çıkılınca oradan gökyüzü gibi düz, ucu bucağı olmayan bir step, bey evleri, Nemçe ve Molakan çiftlikleri, köyler görünür, keskin gözlü bir Kalmık ise şehri de trenleri de görebilir. Ancak bu tepeden, bu dünyada sessiz steple, yüzyıllık mezarlarla, gömülü servet ve koyun düşünceleriyle hiçbir ilgisi olmayan büsbütün başka bir hayat olduğu görülür.

İhtiyar çoban, yanı başında duran kancalı sopasını yoklayıp ayağa kalktı. Susuyor, düşünüyordu. Genç çobanın yüzündeki ço-

cukça korku, merak ifadesi henüz kaybolmamıştı. Hâlâ dinlediği şeylerin tesiri altındaydı, sabırsızlıkla yeni hikâyeler bekliyordu.

Ayağa kalktı, yerden değneğini alırken:

"Dede, kardeşin İlya o ere ne yapmış?" diye sordu.

İhtiyar, soruyu duymamıştı. Dalgın gözlerle gencin yüzüne baktı, dudaklarını şapırdatarak:

"Sanka, ben hep İvanovka'da ere gösterdikleri pusulayı düşünüyorum. Panteley'e söyledim, neme gerek, pusuladaysa öyle bir yer gösterilmiş ki, çocuk gitse bulabilir. Biliyor musun neresi? Bogataya Baloçka'da, hani sel yatağı kaz ayağı gibi üç küçük yatağa ayrılıyor ya, işte define orta yatakta."

"E, peki kazanacak mısın?"

"Talihimi deneyeceğim..."

"Dede, bulunca ne yapacaksın?"

İhtiyar:

"Ben mi?" diyerek gülümsedi. "Hım... Hele bir bulayım da... hepsine gösteririm Hanya'yı Konya'yı... Ne yapacağımı ben bilirim..."

İhtiyar, defineyi bulursa ne yapacağını bir türlü anlatamadı. Hayatında belki ilk defa bu soru ona bu sabah sorulmuştu, yüzündeki hafif, kayıtsız ifadeye göre de önemli, üzerinde düşünmeye değer bir mesele değildi. Sanka'nın kafasında bir tereddüt daha kıpırdıyordu: Neden yalnız ihtiyarlar define arıyordu, dünya saadeti her gün ölebilecek olan bu yaşlı insanların nesine gerekti? Ama bu tereddüdü soruya dökmek, Sanka'nın elinden gelmiyordu, sormuş olsaydı bile ihtiyarın buna cevap verebileceği kuşkuluydu.

Hafif bir bulanıklıkla çevrili al güneş göründü. Henüz soğuk, geniş ışık kuşakları çiyle kaplı otların içinde yıkanarak, gerinerek, sanki bu işten bıkmadıklarını belirtmek için neşeli görünerek yerlere serilmeye başladı. Gümüşlü pelin, açık mavi çiğdemler, sarı kolza, kantaron çiçekleri, bütün bunlar, güneşin ışığını kendi gülümsemelerine bir karşılık gibi kabul ederek sevinçle parıldadılar.

İhtiyar çobanla Sanka birbirlerinden ayrılarak sürünün yan taraflarında durdular. İkisi de kımıldamadan yere bakıp düşüncelere dalarak birer sütun gibi duruyordu. Birincisi servet düşüncesinin tesirinden bir türlü kurtulamıyor, ötekiyse geceleyin söylenenleri düşünüyordu; onu asıl ilgilendiren kendisine hiç lüzumu olmayan, aklının ermediği bu saadet denilen şey değil, insan saadetinin böyle hayalî, masal gibi oluşuydu.

Yüzlerce koyun hep birden ürperip anlaşılmayan bir dehşet içinde, bir yerden emir almış gibi, sürüden ayrılarak yan tarafa ayrıldı. Sanka da bir an için sanki koyunların o uzun, ezici düşüncelerini öğrenmişti, o da aynı anlaşılmaz, hayvanca bir dehşet içinde yan tarafa atıldı, ama hemen kendini toparladı, bağırdı:

"Tuh, mendeburlar! Kudurdunuz mu, yere batasıcalar!"

Güneş yenilmez, devamlı, boğucu bir sıcaklık vadederek yeryüzünü kavurmaya başlayınca geceleyin kımıldayan, sesler çıkaran bütün canlılar, yarı uykuya daldılar. İhtiyarla Sanka ellerinde sopalarıyla sürünün iki yanında Hintli fakirler gibi kımıldamadan duruyor, derin derin düşünüyorlardı. Artık birbirlerini göremiyorlardı, her biri kendi hayatını yaşıyordu. Koyunlar da sonsuz düşünceler içindeydi...

1887

Kılıflı Adam

Muhtar Prokofey'in, Mironositskiy köyünün en kıyısında bulunan ahırına, gecelemek üzere, geç kalmış avcılar gelmişti. Bunlar yalnız iki kişiydi; biri veteriner İvan İvaniç, ötekisi de lise öğretmenlerinden Burkin. İvan İvaniç'in oldukça tuhaf, ikiz bir soyadı vardı: Çimsa-Gimalayski. Bu soyadı ona hiç de yaraşmıyordu. Bütün ilde onu, sadece adı ve baba adıyla çağırırlardı. İvan İvaniç, kent yakınlarındaki harada oturuyordu. Bugün de, biraz hava almak için ava çıkmıştı. Lise öğretmeni Burkin'e gelince, her yaz Kont P.'lere misafirliğe gelirdi. Çoktandır bu tarafların yerlisi gibi olmuştu...

Uyumuyorlardı. Uzun boylu, uzun bıyıklı, zayıfça bir ihtiyar olan İvan İvaniç, kapının dışına oturmuş, pipo içiyordu. Ay ışığı onu aydınlatıyordu. Burkin içeride, kuru otlar üzerine yatmıştı, karanlıkta görünmüyordu.

Çeşitli şeyler konuşuyorlardı. Laf arasında, muhtarın karısı Mavra'nın sağlıklı, akıllı bir kadın olduğundan, bütün ömrünce kendi köyünden dışarı çıkmadığından, kenti ya da treni hiç görmediğinden, bu son on yıl içindeyse, boyuna soba başında oturduğundan, ancak geceleri sokağa çıktığından söz ettiler...

Burkin:

"Bunda şaşılacak ne var sanki?" dedi. "Bu dünyada, yalnız yaşayan bir ıstakoz ya da bir sümüklüböcek gibi kabuğuna çekilmeye çalışan, yaradılıştan bir başına yaşamayı seven insanlar az değildir. Belki biz burada bir atavizm belirtisiyle, dedelerimizin henüz sosyal bir hayvan olmadıkları, kendi mağaralarında yalnız başına yaşadıkları zamana dönüş hâliyle karşı karşıyayız. Belki de bu, insan karakterinin çeşitlerinden bir tanesidir, kim bilir?.. Ben bir doğabilimci değilim. Buna benzer konulara dokunmak benim harcım

değildir. Bu yolda söylemek istediğim şey, Mavra gibi insanların, seyrek olmadıklarıdır. Hem uzağa gitmenin gereği ne?.. Bundan iki ay önce, bulunduğum kentte, Yunan dili öğretmenlerinden Belikov adlı bir arkadaşım öldü. Herhalde duymuş olacaksınız. Bu adamın en büyük özelliği, en iyi havalarda bile, daima, sırtında kalın bir palto, ayağında lastikler, elinde şemsiye olduğu hâlde dolaşmasıydı. Bu adamın şemsiyesi kılıflıydı, saatini de güderiden gri bir kılıf içinde taşırdı. Kalem açmak için kullandığı çakı bile bir kılıfın içinde bulunurdu. Hatta daima paltosunun kalkık yakası içine gizlendiğine göre, denilebilir ki bu adamın yüzü bile kılıflıydı. Sırtına kalın bir fanila giyer, gözüne siyah bir gözlük takardı. Kulaklarını pamukla tıkar, arabaya bindiği zaman, arabanın körüğünü kaldırtırdı. Bir kelimeyle, bu adamda kabuğuna çekilmek, kendisini yalıtmak, dış etkilerden koruyacak bir kılıfın içine hapsetmek gibi önüne geçilmez sürekli bir çaba göze çarpmaktaydı. Gerçek onu sinirlendirir, korkutur, sürekli bir heyecan içinde bulundururdu. Belki de bu ürkekliğini, şimdiki zamana karşı olan bu nefretini haklı göstermek için olacak, hep geçmişi, hiç olmamış şeyleri överdi. Öğretmekte olduğu eski diller de, onun için lastikleri, şemsiyesi gibi, kendisini yaşamın gerçeğinden gizlemeye yarayan birer araçtan başka bir şey değildi... O, âdeta kendinden geçmiş bir hâlde: 'Ah, şu Yunan dili ne kadar güzel, ne kadar ahenkli,' derdi. Sonra sözlerini kanıtlamak ister gibi, gözlerini yumarak ve işaret parmağını havaya kaldırarak: "*Antropos*"* sözcüğünü söylerdi.

Belikov, düşüncelerini de bir kılıfın içine saklamaya çalışırdı. Onun gözünde açık olan biricik şey, şu ya da bu işin yapılmasını yasak eden genelgelerle gazete makaleleriydi. Bir genelge ile öğrencilerin gece saat dokuzdan sonra sokağa çıkması ya da bir gazete makalesiyle cinsel aşk yasak edildiği zaman, bu onun için en belli, en açık şeydi. Yasak, işte o kadar... Ama bunun tersine izin ve ruhsatlarda onun için daima bir kuşku öğesi, belirsiz, tamamıyla söylenmemiş bir şeyler gizliydi. Örneğin, kentte okuma salonları-

* *Antropos*: Yunanca "insan" demektir. –*H. Âli Ediz*

nın, amatör tiyatro heyetlerinin ya da çayhanelerin açılmasına izin çıktığı zaman, başını sallar, yavaşça:

'Tabii bütün bunlar iyi, hoş, ama Allah vere de bundan bir şey çıkmasa...' derdi.

Yürürlükteki usul ve kurallardan ayrılma, uzaklaşma ya da bunların bozulması, aslında kendisini hiç de ilgilendirmemesi gerektiği hâlde tasaya düşürürdü... Arkadaşlarından biri okuldaki sabah duasına geç kalsa ya da lise öğrencilerinin yaramazlığına dair bazı dedikodular duyulsa veya kadın öğretmenlerden birini, gece geç vakit bir subayla görseler Belikov müthiş heyecanlanır:

'Allah vere de bundan bir şey çıkmasa,' derdi.

Kendi aramızda yaptığımız meslek toplantılarında, sakınganlığıyla, kuşku ve duraksamalarıyla; erkek ve kız liselerindeki öğrenciler fena davranıyor, sınıfta çok gürültü patırtı ediyor –bari amirlerin kulağına gitmese, Allah vere de bundan bir şey çıkmasa–, ikinci sınıftan Petrov'u, dördüncü sınıftan da Yegorov'u okuldan kovsak ne iyi olur, gibi tam anlamıyla kılıflı düşüncelerle bizi âdeta ezerdi. Sonuç ne olurdu?.. İç çekişleriyle, iniltileriyle, küçük ve solgun, tıpkı bir kokarcayı andıran küçük yüzündeki kara gözlükleriyle hepimizi ezer, geri çekilmek zorunda bırakır, yine Petrov'a, Yegorov'a hâl ve gidişten ihtar vermek, onları hapsetmek, sonunda okuldan kovmak zorunda kalırdık.

Belikov'un bizi evlerimizde ziyaret etmek gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı. Gelişigüzel bir öğretmenin evine gider, hiç konuşmadan oturur, güya bir şeyler incelerdi. Böylece, hiç konuşmadan bir, hatta iki saat oturduktan sonra da kalkıp giderdi... Bu ziyaretlere "arkadaşlarla iyi ilişkilerde bulunmak" adını verirdi. Görünüşe göre bu ziyaretler, bu oturuşlar ona ağır gelir, bunları sadece bir arkadaşlık ödevi saydığı için yapardı. Biz öğretmenler ondan korkardık. Hatta müdür bile korkardı. Tuhaf değil midir, bizim bütün öğretmenler okumuş, aklı başında, Turgenyev, Şçedrin* terbiyesi almış kişiler olduğu hâlde; daima lastik giyen, daima şemsiye taşı-

* İvan S. Turgenyev (1818-1883) ve Şçedrin (Mihail Y. Saltıkov, 1826-1889) dönemin özgürlükçü, aydın romancılarıdır. –*H. Âli Ediz*

yan bu adam, tam on beş yıl bütün liseyi avucu içinde tuttu. Yalnız liseyi mi ya?.. Bütün kenti avucu içine almıştı.

Kadınlarımız Belikov'un kulağına gidecek diye, cumartesi günleri evlerinde temsiller vermekten bile çekinirlerdi. Şehrin din adamları onun yanında perhiz yemeklerinden başka yemekler yemeye, iskambil oynamaya utanırdı. Belikov gibi insanların etkisi altında son on, on beş yıl içinde, kentimizde her şeyden korkmaya başlamışlardı. Hızlı konuşmaktan, mektup göndermekten, şununla bununla ahbap olmaktan, kitap okumaktan, yoksullara yardım etmekten, okuma yazma öğrenmekten korkuyorlardı."

İvan İvanoviç bir şey söylemek isteğiyle öksürdü; ama önce piposunu yaktı. Aya baktı, uzunca bir aralıktan sonra:

"Evet," dedi. "Kafalı, aklı başında, Turgenyev'i, Şçedrin'i, Buckle'yi* ve başkalarını okuyan insanlar ama gelgelelim, işte bu adama boyun eğmiş, ona katlanmışlar... Bütün sorun da burada ya..."

Burkin sözünü sürdürdü:

"Belikov benim oturduğum apartman katında oturuyordu. Kapılarımız karşı karşıyaydı. Birbirimizi sık sık görürdük. Ben onun ev yaşamını da bilirdim. Evdeki durumu da aynıydı: ropdöşambır, takke, panjurlar, sürgüler ve buna benzer daha bir sürü yasaklar, sınırlamalar ve 'Allah vere de bundan bir şey çıkmasa'lar. Perhiz yemeklerinin zararlı olduğuna inanırdı, ama 'Bak, Belikov oruç tutmuyor' demesinler diye öteki yemekleri yemezdi. Balığı sade yağda kızartır, öyle yerdi. Yediği yemekler perhiz yemekleri değildi; ama onlara sıradan yemek de denemezdi. Kendisi için fena şeyler düşünülmesin diye, evinde kadın hizmetçi bulundurmazdı. Altmış yaşlarında Atanasi adlı ihtiyar bir erkek aşçısı vardı. Atanasi, sarhoş, yarı divane, bir zamanlar hizmet erliğinde bulunmuş, yemek işlerinden az çok anlayan bir adamdı. Bu Atanasi çoğu zaman ellerini göğsüne kavuşturarak kapının önünde durur, derin bir iç çekişiyle, hep şu cümleyi tekrarlardı: 'Şimdi onlar pek çoğaldı.'

* Henry Thomas Buckle (1821-1862) İngiliz tarihçi. –*H. Âli Ediz*

Belikov'un yatak odası, âdeta bir sandık kadar küçüktü. Karyolası bir cibinlikle örtülüydü. Uykuya yattığı zaman başını da örterdi. Hava sıcaktır, boğucudur, rüzgâr kapalı kapıyı döver, soba inilder, mutfaktan iç çekmeler, haince iç çekmeler işitilir...

Belikov yorganın altında korkardı. Bir olay çıkmasından, Atanasi'nin gelip kendisini öldürmesinden, hırsızların içeri girmesinden korkardı. Bütün gece de korkunç düşler görürdü. Sabahleyin ikimiz birlikte okula giderken, yüzü sapsarı, canı sıkılmış bir hâlde görünürdü. Gitmek zorunda olduğu kalabalık lisenin, onu korkuttuğu, hatta ona tiksinti verdiği besbelliydi. Yaradılıştan bir başına yaşamaya alışmış olan bu adamın benimle birlikte yolda yürümesi bile, onun hesabına ayrı bir işkenceydi...

Âdeta bu ağır duygularını açıklamaya çalışır gibi:

'Sınıflarda çok gürültü ediyorlar,' derdi. 'Ne rezalet...'

Bu Yunanca öğretmeni, bu kılıflı adam, inanır mısınız, az kalsın evleniyordu."

İvan İvaniç ahırın içine acele bir göz attıktan sonra:

"Şaka ediyorsunuz," dedi.

"Evet, pek tuhaf ama az kalsın evleniyordu. Okulumuza Mihayil Saviç Kovalenko adlı, Ukraynalı yeni bir tarih ve coğrafya öğretmeni atadılar. Mihayil Saviç yalnız gelmedi, yanında Varya adındaki kız kardeşini de getirdi. Mihayil Saviç, genç, uzun boylu, kocaman elli, esmer bir delikanlıydı. Yüzünden, sesinin kalın olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de sesi, âdeta bir fıçıdan çıkar gibi inliyordu...

Kız kardeşi pek de genç sayılmazdı; otuz yaşındaydı. Ama o da tıpkı kardeşi gibi uzun boylu, düzgün vücutlu, kara kaşlı, pembe yanaklı, âdeta şeker gibi bir kızdı. Hem öylesine neşeli, öylesine gürültücü patırtıcı bir kızdı ki, durmadan Malorusya* romanslarını söyler, kahkahayla gülerdi. En küçük bir şey için çıngıraklı bir kahkaha atardı.

İyi hatırlıyorum, bu Kovalenko kardeşlerle ilk esaslı tanışmamız, müdürün isim gecesinde oldu. Bu gibi isim gecelerine bile bir

* Küçük Rusya, Ukrayna. –*H. Âli Ediz*

görev olarak gelen sert, ciddi öğretmenler arasında, birdenbire köpükten yeni bir Afrodit'in doğduğunu* gördük. Salına salına yürüyor, gülüyor, şarkı söylüyor, dans ediyordu. Duyarak 'Rüzgârlar İnliyor' şarkısını, sonra bir romans ve daha başka şarkılar söyledi. Kız hepimizi, hatta Belikov'u bile büyülemişti. Kızın yanına otururak, tatlı bir gülümsemeyle:

'Malorus dili, inceliğiyle, hoşa giden ahengiyle eski Yunan dilini hatırlatıyor,' dedi.

Bu iltifat, genç kızın çok hoşuna gitti. Ona büyük bir istekle, Gadyaçski ilçesinde bir çiftliği olduğunu, anneciğinin bu çiftlikte oturduğunu, orada çok güzel armut, ayva, kabak yetiştiğini, kabağa orada da 'kabak'** dendiğini, meyhaneye ise 'şinka' dendiğini, vb. uzun uzun anlattı.

Biz onları uzun uzun dinledik. Birdenbire hepimizin kafasında aynı düşünce dolaştı. Müdürün karısı yavaşça bana:

'Bunları evlendirsek iyi olur,' dedi.

Her nedense hepimiz, bizim Belikov'un evli olmadığını hatırladık.

Belikov'un yaşamındaki bu önemli ayrıntının nasıl olup da şimdiye kadar farkında olmadığımıza, gözümüzden kaçtığına şaşmaya başladık.

Genellikle Belikov kadın işini nasıl anlıyordu?.. Kendi hesabına bu yaşamsal sorunu nasıl çözüyordu? Önceleri bu bizi hiç de ilgilendirmiyordu. Her havada lastik giyen, cibinlik altında uyuyan bir adamın sevebileceği düşüncesini, belki de şimdiye kadar hiç hatırımıza getirmemiştik.

Müdürün karısı düşüncesini şöyle açıkladı:

'Belikov kırkını bir hayli aşkın, kız da otuzunda. Bana öyle geliyor ki, kız pekâlâ ona varır.'

---

* Botticelli'nin *Venüs'ün Doğuşu* tablosuna atıfta bulunuluyor. *–H. Âli Ediz*

** Ruslar kabağa "*tikva*" der. Ama Ukrayna'da, birçok Türkçe deyim arasında "kabak" sözcüğü de aynen kullanılmaktadır. Rusçada "kabak" kelimesi "meyhane" anlamına gelmektedir. *–H. Âli Ediz*

Bizde taşralarda, can sıkıntısından neler, ne saçmalıklar yapılmaz... Bu iş, en çok, asıl yapılması gereken şeylerin yapılmamasından ileri gelir. Kendisinin evli olabileceği hayalimizden bile geçmeyen Belikov'u evlendirmek birdenbire nereden aklımıza esti?

Müdürün karısı, müfettişin karısı ve lisenin bütün kadın öğretmenleri gayrete geldi, canlandılar... Hatta güzelleştiler... Yeni bir yaşama amacı görmüş gibi oldular...

Günün birinde müdürün karısının tiyatroda bir loca tuttuğunu gördük. Locada, elinde yelpaze, mutluluktan pırıl pırıl yanan Varya ile âdeta evinden kerpetenle yakalanıp çıkarılmış gibi büzülmüş bir hâlde küçücük Belikov, yan yana oturuyordu.

Bir akşam evimde bir suare verdim. Kadınlar Belikov'la Varya'nın da mutlaka çağrılması için direndi. Bir kelimeyle makine harekete geçti.

Varya'nın kocaya varmaya hazır olduğu anlaşıldı. Varya kardeşinin yanında pek de neşeli bir yaşam sürmüyordu, iki kardeşin, evde boyuna tartışıp kavga ettiklerini bilmeyen kalmamıştı. İşte size bir sahne: Sırtında işlemeli bir gömlek, saçları kasketinin altından alnına doğru sarkmış, sağlam yapılı, sırık gibi uzun Kovalenko gidiyor. Bir elinde bir kucak kitap, ötekinde de kalınca bir baston var. Arkasından, o da kitaplı olduğu hâlde, kız kardeşi geliyor. Kız yüksek sesle konuşmaya başlıyor:

'Ama Mihaylik, sen bunu okumadın... Sana söylüyorum, yemin ederim ki, sen bunu hiç okumadın...'

Kovalenko, bastonunu kuvvetle yere vurarak bağırıyor:

'Ben de sana diyorum ki okudum.'

'Aman yarabbi, Mihaylik, ne diye öfkeleniyorsun?.. Biz seninle ciddi bir konu üzerinde tartışıyoruz.'

Kovalenko daha yüksek bir sesle bağırıyor:

'Ben de sana okudum, diyorum.'

Evde de, yabancı bir konuk gelir gelmez, hemen tartışma başlardı.

Herhalde böyle bir yaşayış, kızı bıktırmış olacaktı. O da kendisine bir yuva istiyordu; sonra yaşını da hesaba katmak gerekti.

Artık beğenmeye, seçmeye vakti kalmamıştı. Önüne ilk çıkan kısmete, hatta bu, Yunan dili öğretmeni de olsa, dört elle sarılması gerekiyordu. Zaten bizim bütün kızlarımız için önemli olan nokta, kime olursa olsun, ille kocaya varmaktı. Ama işte ne olursa olsun, Varya, bizim Belikov'a açıkça bir eğilim göstermeye başlamıştı.

Ya Belikov?.. O Kovalenko'ları da bizi ziyaret ettiği gibi ziyaret ederdi. Onlara gider, oturur ve susardı. Susar, Varya ise ona 'Rüzgâr İnliyor' şarkısını söyler ya da kara gözleriyle dalgın dalgın Belikov'un yüzüne bakar, sonra birdenbire kahkahayla gülmeye başlardı.

Sevgi işlerinde, hele evlenmede, evliliği kulağa sokmanın büyük bir payı vardır. Herkes –arkadaşlar da, kadınlar da– mutlaka evlenmesi gerektiğine, artık onun yaşamda evlenmeden başka yapılacak hiçbir şeyi kalmadığına Belikov'u inandırmaya başladı. Biz hepimiz onu kutluyor, ciddi bir tavırla, evlenmenin önemli bir iş olduğunu anlatmaya çalışıyorduk.

Bütün bunlardan başka, Varya zaten çirkin bir kız değildi. Güzeldi. Bir danışman kızıydı. Sonra bir de çiftliği vardı. Hepsinden önemlisi de, Belikov'a sevecenlikle, tatlılıkla davranan ilk kadın olmasıydı. Bütün bunlar Belikov'un başını döndürdü. Sonunda o da, gerçekten evlenmesi gerektiğine karar verdi."

İvan İvanoviç, arkadaşının sözünü keserek:

"İşte şimdi lastikleriyle şemsiyesini almanın tam sırasıymış," dedi.

"Ne yazık ki bu olmadı. Masasının üzerine Varya'nın bir resmini koydu. Bana her geldikçe Varya'dan, aile yaşamından, nikâhın ciddi bir adım olduğundan söz etti.

Kovalenko'ları da sık sık ziyaret ediyordu. Ama gelgelelim yaşamını biraz olsun değiştirmedi. Hatta tersine, evlenme kararı onun üzerinde hastalıklı bir etki yaptı. Zayıfladı, sarardı, denilebilir ki kılıfına daha sıkı sarındı.

Bir gün, dudaklarında tuhaf bir gülümsemeyle:

'Varvara Savişna hoşuma gidiyor,' dedi. 'Evlenmenin her insan için bir gereksinme olduğunu da biliyorum. Ama ne bileyim işte, bütün bunlar pek birdenbire oluverdi. Biraz düşünmek gerek.'

'Burada düşünecek ne var?' dedim. 'Evlenin, bu iş de olup bitsin!..'

'Hayır, evlenme ciddi bir adımdır. Sonradan herhangi bir sorunun çıkmaması için her şeyi önceden hesaplamak, ölçmek biçmek gerek. Bu düşünce beni öylesine rahatsız ediyor ki, şimdi geceleri uyuyamaz oldum. Doğrusunu söyleyeyim, korkuyorum. Gerek kızın, gerek kardeşinin düşünceleri, düşünüş biçimleri çok tuhaf. Sonra, huyları da fazla atak. Evlendikten sonra başıma bir iş gelir diye korkuyorum.'

Gerek müdürün karısının, gerekse bizim bütün öteki kadın öğretmenlerin onca üzülmelerine aldırış etmeksizin, kıza evlenme teklif etmedi. Bu işi boyuna geciktirdi. Bir yandan önünde duran ödevleri, sorumlulukları durmadan tartıp biçiyor, öte yandan da, hemen her gün Varya ile gezip tozuyordu. Belki de, kendi durumundaki bir insan için böyle davranmanın bir usul, bir zorunluluk olduğuna inanıyordu. Aile yaşamından konuşmak için sık sık bana gelirdi. Birdenbire bir *Kolossalisches Skandal** olmasaydı, güçlü bir olasılıkla, eninde sonunda kıza evlenme teklifinde bulunacak; işsizliğin, can sıkıntısının sonucu olarak bizde yapılan budalaca, gereksiz binlerce evliliklerden biri daha olacaktı. Şunu da söylemeliyiz ki, Varya'nın kardeşi Kovalenko, daha tanıştığı günden beri Belikov'dan hoşlanmamıştı. Ondan âdeta tiksiniyordu. Omuzlarını kaldırarak bize:

'Anlamıyorum,' derdi, 'bu *Fiskal*'a,** bu iğrenç herife nasıl katlanabiliyorsunuz, bir türlü anlamıyorum!.. Ah, baylar, siz burada nasıl yaşayabiliyorsunuz?.. Burada hava, insanı boğacak kadar

* *Kolossalisches Skandal:* Aslında Almanca yazılmıştır. "Büyük bir rezalet" demektir. *–H. Âli Ediz*

** *Fiskal*: Birinci Piyotr zamanında memurların uygunsuz davranışlarını amirlerine bildirmek için atanmış memurlara verilen addır. Daha sonraları bu kelime hafiye, söz getirip götüren anlamında kullanılmaya başlanmıştır. *–H. Âli Ediz*

kötü. Sizin sanki nereniz öğretmen, pedagog?.. Siz birer memurcuktan başka bir şey değilsiniz... Burası, bir bilim tapınağı değil, bir zaptiye dairesi. Buradaki koku, zaptiye dairelerinin ekşi kokusu. Hayır, kardeşler, hayır... Biraz daha sizin yanınızda kaldıktan sonra çiftliğime döneceğim. Orada ıstakoz avlamayı yeğ sayarım. Siz burada Yuda'nızla baş başa kalınız...'

Ya da gözlerinden yaş gelinceye kadar güler, kâh kalın, kâh ağlar gibi ince bir sesle sorardı:

'Ne diye gelip bizde oturur?.. Ne ister... Oturur ve bakınır.'

Belikov'a 'Örümcek' adını takmıştı. Tabii bu durum karşısında, kız kardeşi Varya'nın 'Örümcek'le evlenmeye niyeti olduğunu ona söylemekten çekiniyorduk. Hatta bir seferinde müdürün karısı, Kovalenko'ya kız kardeşi Varya'yı Belikov gibi ağırbaşlı, herkesin saygısını kazanmış bir adamla evlendirmenin çok uygun olacağını çıtlattığı zaman, Kovalenko kaşlarını çatmış:

'Bu beni ilgilendirmeyen bir şey,' demişti. 'İsterse varsın engerek yılanıyla evlensin... Başkalarının işlerine karışmayı sevmem.'

Şimdi bundan sonrasını dinleyin: Dalgacılardan biri bir karikatür yapmış; elinde açık şemsiyesi, ayağında lastikleri olduğu hâlde, paçaları kıvrılmış pantolonuyla Belikov, kolunda da Varya vardır. Karikatürün altında şu yazı okunmaktadır: "Âşık Antropos".

Karikatürdeki anlatım çok güçlüydü. Bunu yapan sanatçı, görünüşe göre bir hayli emek harcamış. Çünkü karikatürün birer kopyası, kız ve erkek lisesi öğretmenlerinden, seminer öğretmenlerinden başka, kentin bütün memurlarına da gönderilmişti. Tabii bu arada Belikov da unutulmamış, ona da bir tane gönderilmiş... Karikatür Belikov'un üzerinde çok ağır, çok kötü bir etki yaptı.

Belikov'la birlikte evden çıkıyorduk. Hiç unutmam, 1 Mayıs'a rastlayan bir pazardı. Biz bütün lise öğretmenleri buluşarak hep birlikte bir kır gezintisi yapmak için sözleşmiştik. Onun yüzü yeşil, hatta siyah bir hâl almıştı. Birdenbire, dudakları titreyerek:

'Şu dünyada ne kötü, ne zalim insanlar var,' dedi.

O anda kendisine acıdım bile. İşte tam bu sırada, Kovalenko ile kız kardeşi Varya, bisiklete binmiş olarak yanımızdan geçti. Varya, yüzü kızarmış, yorgun olmasına rağmen, neşeli, mutlu görünüyordu. Kız, tam yanımızdan geçerken:

'Biz sizden önce gidiyoruz,' diye seslendi. 'Hava, öyle güzel, öyle temiz ki...'

İkisi de gözden kayboldu... Belikov'un rengi, yeşilken beyaz oldu. Âdeta mıhlanmış gibi olduğu yerde donakaldı, durdu, bana bakmaya başladı. Birdenbire:

'Ama izin veriniz, bu ne demek?.. Yoksa yanlış mı görüyorum?.. Lise öğretmenlerine, kadınlara bisiklete binmek yaraşır mı?..'

'Ben burada bir uygunsuzluk görmüyorum,' dedim. 'Varsın binsinler...'

Benim gösterdiğim ilgisizliğe şaşarak bağırdı:

'Ama nasıl olur?.. Siz ne söylüyorsunuz?..'

O kadar şaşkın bir hâldeydi ki daha fazla yürümek istemedi, eve döndü.

Ertesi gün boyuna sinirli sinirli ellerini ovuşturdu, ürpermeler geçirdi. Büyük bir keder içinde olduğu belliydi. Yaşamında ilk kez dersin yarısında çıktı. Öğle yemeği bile yemedi. Akşama doğru da, dışarıda bir yaz havası olmasına rağmen, daha kalınca giyinerek Kovalenko'lara gitmiş.

Varya evde yokmuş. Kovalenko'yu yalnız bulmuş. Delikanlı henüz öğle yemeğini yemiş, dinleniyormuş. Canı sıkkın, gözleri uykuluymuş. Belikov'u görünce, kaşlarını çatarak soğuk soğuk:

'Çok rica ederim, oturunuz,' demiş.

Belikov, on dakika kadar sessizce oturduktan sonra:

'İçimi boşaltmak için size geldim,' diye söze başlamış. 'Çok, çok fenayım. Alaycı rezilin biri, ikimize de çok yakın olan bir kadının ve benim, çok gülünç bir durumda resmimizi yapmış. Bu işte benim bir suçum olmadığına sizi temin etmeyi bir ödev sayarım. Ben, böyle bir alaya vesile olacak hiçbir davranışta bulunmadım. Tam tersine, adam gibi hareket ettim.'

Kovalenko somurtmuş bir hâlde oturuyor, susuyormuş. Belikov biraz bekledikten sonra, yavaş yavaş, üzgün bir sesle sözünü sürdürmüş.

'Bundan başka, size söyleyecek daha bazı şeylerim var. Ben uzun süreden beri öğretmenlik ediyorum, sizse yeni başlıyorsunuz... Bunun için daha yaşlı bir arkadaşınız gibi sizi uyarmak gerekliliğini duyuyorum. Siz bisiklete biniyorsunuz! Oysa bu eğlence, bir gençlik eğitmenine asla yakışmaz!..'

Kovalenko kalın bir sesle:

'Niçin?' demiş.

'Çok rica ederim Mihayil Saviç, artık bunu da açıklamanın gereği var mı?.. Burada anlaşılmayan ne var ki?.. Öğretmen bisiklete binerse öğrenciler ne yapmaz?.. Artık onlara da baş aşağı yürümek düşer. Mademki bisiklete binilecek diye bir genelge yoktur, demek ki bunu yapmak da doğru değildir. Dün kız kardeşinizi bisiklet üzerinde gördüğüm zaman dehşet içinde kaldım. Gözlerime inanmak istemedim. Bir kadın veya kızın bisiklete binmesi ne korkunç bir şey!..'

'Peki, yani, siz şimdi ne istiyorsunuz?..'

'İstediğim biricik şey, sizi uyarmak Mihayil Saviç. Siz gençsiniz, iyi bir geleceğiniz var, çok, çok ihtiyatlı davranmak zorundasınız... Sizse öyle laubali, öyle laubali davranıyorsunuz ki... Daima işlemeli gömlek giyiyorsunuz; sokakta giderken koltuğunuzun altında daima kitap taşıyorsunuz. Şimdi ortaya bir de bisiklet çıktı. Sizin ve kız kardeşinizin bisiklete bindiğiniz, okul müdürünün, milli eğitim müdürünün kulağına gidecek olursa iyi mi olur?..'

Kovalenko, öfkesinden kıpkırmızı kesilerek bağırmış:

'Benimle kız kardeşimin bisiklete binmesi, kimseyi ilgilendirmez! Ben, evdeki yaşamıma, aile yaşamıma karışacak olanın anasını ağlatırım.'

Belikov sapsarı kesilmiş, ayağa kalkmış:

'Benimle böyle konuşursanız,' demiş, 'sözlerimi sürdüremem. Benim yanımda amirlerim hakkında hiçbir zaman böyle sözler

kullanmamanızı rica ederim. Siz devlet idaresine saygı göstermek zorundasınız?..'

Kovalenko, öfkeyle karşısındakine bakarak:

'Ben devlet idaresine karşı kötü bir şey mi söyledim?..' demiş. 'Rica ederim, beni rahat bırakınız!.. Ben namuslu bir adamım. Sizin gibi insanlarla konuşmak istemiyorum. Ben hafiyelerden hoşlanmam!..'

Belikov, sinirli davranışlarda bulunmuş. Yüzünde dehşet ifadesi olduğu hâlde hızla giyinmeye başlamış. Hayatında ilk kez böyle bir kabalıkla karşılaşıyormuş. Koridordan merdiven başına çıkarken:

'Siz istediğinizi söyleyebilirsiniz,' demiş. 'Ama ben size sadece şunu hatırlatmak zorundayım; belki bu konuşmamı bir dinleyen olmuştur. Sözlerimize yanlış bir anlam verilmemesi, bundan herhangi bir iş çıkmaması için, bu konuşmamızı ana çizgileriyle bay müdüre arz etmek zorundayım. Ben bunu yapmak zorundayım.'

'Arz etmek mi?.. Defol, arz et!..'

Kovalenko onu arka taraftan, yakasından tuttuğu gibi itmiş. Belikov, lastikleriyle büyük bir gürültü çıkararak merdivenlerden yuvarlanmış. Merdiven yüksek ve diktir; ama buna rağmen Belikov sapasağlam aşağıya kadar yuvarlanmış. Aşağıda ayağa kalkarak, gözlükleri kırılmış mı diye burnunu yoklamış.

Ama Belikov tam merdivenlerden yuvarlanırken, yanında iki kadın olduğu hâlde Varya içeri girmiş. Kadınlar aşağıda durmuş, ona bakıyormuş. Bu, Belikov için hepsinden acı olmuş. Keşke boynunu, hatta iki ayağını kırsaydı da, böyle gülünç bir duruma düşmeseydi. Şimdi bütün kent duyacak, konu müdürün hatta milli eğitim müdürünün kulağına kadar gidecek, yeni bir karikatür yapılacak, bütün bunlar onun istifaya zorlanmasıyla sonuçlanacaktı. Allah vere de bunlardan bir şey çıkmasaydı!..

Belikov ayağa kalktığı zaman Varya onu tanımış, gülünç yüzüne, buruşmuş paltosuna, lastiklerine bakmış, ne olduğunu anla-

yamamış, kaza ile düştü sanarak kendisini tutamamış, bütün evi çınlatan bir kahkaha atmış:

'Hah-hah-haaaa...'

İşte bu şakrak kahkahasıyla her şey; hem evlenme işi hem de Belikov'un dünyadaki varlığı sona erdi. Artık Varya'nın söylediklerini işitmiyor, hiçbir şey de görmüyordu.

Eve gider gitmez; her şeyden önce masadaki resmi kaldırdı. Sonra da yatağa yattı, bir daha da kalkmadı.

Bu olaydan üç gün sonra Afanasi yanıma geldi. Efendisine bir şeyler olduğunu söyledi, doktor getirmek gerekip gerekmediğini sordu. Kalkıp Belikov'a gittim. Yorganını başına çekmiş, cibinliğin altında karyolada yatıyor, susuyordu. Sorulan sorulara, sadece, evet ya da hayır demekle yetiniyor, bunun dışında bir kelime bile söylemiyordu. Belikov yatıyor, Afanasi ise derin derin içini çekerek çatık bir suratla onun etrafında dolaşıyordu. Ağzı bir şarap fıçısı gibi kokuyordu.

Bir ay sonra Belikov öldü. Hepimiz, yani her iki lise ve papaz okulu öğretmenleri, cenazesinde bulunduk. Şimdi o, tabutta yatarken, yüzünün ifadesi sevimli, yumuşak, hatta neşeliydi. En sonunda, hiçbir zaman çıkamayacağı bir kılıfa konduğu için, âdeta sevinçli, mutlu görünüyordu. Evet, o ülküsüne kavuşmuştu. Onu gömdüğümüz gün, hava bile, anısına saygı göstererek kapalı, yağmurluydu. Hepimiz şemsiyeliydik, hepimizin ayağında lastikler vardı.

Varya da cenaze törenine gelmişti. Tabutu mezara indirirken ağladı. Burada dikkatimi bir şey çekti: Ukraynalı kadınlar ya güler ya ağlar. Bunun ikisinin ortası bir ruh hâli onlarda görülmez.

Doğrusu, Belikov gibi insanları gömmek büyük bir zevktir. Mezarlıktan eve dönerken hepimizin yüzü üzgündü. Hiç kimse, duyduğu sevinci –hani çok, çok uzak bir zamanda, küçüklüğümüzde, evdeki büyükler bir yolculuğa çıktıkları zaman, sonsuz bir özgürlüğün verdiği neşe içinde saatlerce bahçede koşup oynadığımız zamanki duygularımızı andıran sevinci– belli etmek istemiyordu. Ah, özgürlük, özgürlük! Hatta küçücük bir işaret, onun

olabileceğine ilişkin küçücük bir umut bile insanın ruhunu kanatlandırıyor; öyle değil mi?..

Mezarlıktan iyi bir ruh hâliyle döndük, ama aradan bir hafta geçmeden, genelgelerle yasak edilmeyen, ne var ki tamamıyla izin de verilmeyen yaşam, o sert, o yorucu, o anlamsız hayat, yine eskisi gibi akıp gitmeye başladı. Gerçi biz Belikov'u gömmüştük, ama böyle kılıfla yaşayan nice nice insanlar kalmıştı, daha da ne kadar kalacaktı."

İvan İvaniç:

"Asıl sorun da burada ya!.." dedi ve piposunu tüttürdü.

"Evet, daha da ne kadar kalacaktı!.."

Lise öğretmeni ahırdan çıktı. Kısa boylu, tıknaz, dazlak kafalı, neredeyse göbeğine kadar varan kara sakallı bir adamdı. Onunla birlikte iki köpek de çıktı. Öğretmen yukarı bakarak:

"Ne eşsiz bir ay ışığı," dedi.

Artık gece yarısı olmuştu... Sağda bütün köy görünüyordu. Uzun bir sokak, uzaklara, ta beş kilometre ilerisine kadar uzanıyordu. Her şey sessiz, derin bir uykuya gömülmüştü. Ortalıkta ne bir hareket, ne de bir ses vardı. Doğada böyle bir sessizlik olabileceğine insanın hiç inanası gelmiyordu. Mehtaplı bir gecede köy evleriyle, saman yığınlarıyla, uyumuş söğüt ağaçlarıyla geniş bir köy sokağını gördüğü zaman, insanın içine bir durgunluk çöker. Gecenin gölgeleriyle işten, kaygıdan, acıdan gizlenen sokak, bu durgunluk içinde yumuşak, kederli ve olağanüstü güzeldir. İnsana öyle gelir ki, bu anda yıldızlar bile ona, âdeta tatlı, şefkatli bir bakışla bakar... Yeryüzünde fenalık kalmamıştır. Her şey iyidir, mükemmeldir.

Solda, köyün kenarında tarlalar başlıyordu, ta uzaklara, ufka kadar görünen, baştan başa ay ışığıyla yıkanan bu tarlalarda da ne bir ses, ne de bir hareket vardı.

İvan İvaniç:

"Evet, asıl sorun da burada ya," diye tekrarladı. "Kentte kasvetli, boğucu bir yaşam sürüşümüz, gereksiz kâğıtlar karalamamız,

iskambil oynamamız, birer kılıf değil midir?.. Yaşamımızı işsiz güçsüz, zararlı kişiler, budala, saçma kadınlar arasında geçirmemiz, bir sürü saçma sapan şey söyleyip dinlememiz birer kılıf değil midir?.. İsterseniz size çok ibret alınacak bir hikâye anlatayım."

Burkin:

"Hayır, hayır," dedi. "Artık uyku vakti geldi, yarına kadar!"

İkisi de ahırın içine girdi, kuru otlar üzerine uzandı. İkisi de örtünmüş, uyuklamaya başlamıştı. Derken, birdenbire, hafif bir ayak sesi duyuldu. Birisi ahırın yanından geçiyordu. Birkaç adım atıyor, sonra duraklıyor, bir dakika sonra yine yürüyordu. Köpekler havladı.

Burkin:

"Mavra dolaşıyor," dedi.

Ayak sesleri kesildi.

İvan İvaniç, bir yanından öbür yanına dönerken, yine söylenmeye başladı:

"İnsanların nasıl yalan söylediklerini görür, işitirsin!.. Bu yalanları yuttuğun için de sana budala derler... Hakarete, horlanmaya katlanmak, namuslu, özgür insanlardan yana olduğunu açıkça söyleyememek, gülümsemek, yalan söylemek zorunda kalmak; bütün bunları da bir lokma ekmek, sıcak bir köşe, küçücük bir memurluk hatırı için yapmak... Hayır, hayır, artık böyle daha fazla yaşanamaz!.."

Öğretmen Burkin:

"İvan İvaniç," dedi, "şimdi siz bir başka hava tutturdunuz!.. İyisi mi uyuyalım."

On dakika sonra Burkin artık uyuyordu. İvan İvaniç ise boyuna bir yandan öbür yanına dönüyor, içini çekiyordu. Biraz sonra kalktı, tekrar kapının önüne çıktı. Kapının eşiğine oturarak bir pipo tüttürdü.

1898

Veroçka

İvan Alekseyiç Ognev o ağustos akşamı camlı kapıyı nasıl gürültüyle açtığını, taraçaya nasıl çıktığını hâlâ hatırlar. O akşam, üstünde hafif bir ceket, başında geniş kenarlı hasır bir şapka vardı. Bugün çizmeleriyle o hasır şapka, hâlâ yatağının altında, toz içinde duruyor. Bir elinde büyücek bir kitap defter paketini, öteki elinde kalın, boğumlu bir baston taşıyordu.

Kapının arkasında elinde bir lamba ile Ognev'in yolunu aydınlatan ev sahibi Kuzniyetsov duruyordu. Dazlak kafalı, beyaz, uzun sakallı bir ihtiyardı. Kar gibi beyaz pikeden bir ceket giymişti. Tatlı tatlı gülümsüyor, başını sallıyordu.

Ognev:

"Allahaısmarladık beybaba," diye seslendi.

Kuzniyetsov lambayı masanın üzerine koydu, taraçaya çıktı. İki uzun, dar, gölgeli basamağı aştı, çiçek kümelerine doğru yürüdü, sallandı; başları ıhlamur ağaçlarının gölgelerine dayandı.

İvan Alekseyiç:

"Allahaısmarladık, tekrar tekrar teşekkür ederim iki gözüm," dedi. "Gösterdiğiniz konukseverlik, iyilik, dostluk için teşekkürler... Konukseverliğinizi hiç unutmayacağım. Siz iyi kalpli bir insansınız. Kızınız da iyi kalpli bir insan. Zaten burada hepiniz iyi, samimi, neşeli insanlarsınız. Hepiniz öyle iyisiniz ki, sözle anlatamam."

Duygululuğunun artmasından, biraz önce içtiği likörün tesirinden Ognev, vaaz eder gibi ahenkli bir sesle konuşuyordu. O kadar duyguluydu ki içinden geçenleri sözlerle değil de daha çok göz kırpmalarıyla, omuz hareketleriyle anlatıyordu. Gene böyle biraz içmiş, duygulu bir hâlde olan Kuzniyetsov da genç adama doğru uzandı; öpüştüler. Ognev:

"Size çok alışmıştım," dedi; "hemen hemen her gün evinize geldim. Belki on gece burada kaldım. O kadar çok likör içtim ki, şimdi hatırladıkça içime korku basıyor. Ama daha çok Gavril Petroviç, bana gösterdiğiniz yardıma, benimle iş birliği etmenize teşekkür ederim. Siz olmasaydınız istatistiğimi yapmak için burada ekime kadar didinip durmak zorunda kalacaktım. Kitabımın önsözünde şöyle diyeceğim: 'Burada, bana can ve gönülden yardım eden, N... kazasının, ziraat müdürü Kuzniyetsov'a minnettarlığımı ifade etmeyi borç bilirim.' İstatistiğin parlak bir geleceği var! Vera Gavrilovna'ya en içten selamımı bildirin. Doktorlara, sorgu yargıçlarına, kâtibinize, yardımlarını hiçbir zaman unutmayacağımı lütfen söyleyin! Şimdi de beybabacığım birbirimizi kucaklayalım, son defa olarak öpüşelim."

Duygulanmış olan Ognev, ihtiyarla bir defa daha öpüştükten sonra, merdivenden inmeye başladı. Son basamakta başını arkaya çevirip:

"Acaba bir daha görüşecek miyiz?" diye sordu.

İhtiyar:

"Allah bilir!" dedi. "Ama sanırım ki, hiçbir zaman..."

"Evet, doğru. Size dünyaları versek Petersburg'a gelmezsiniz. Benim ise bu kazaya bir defa daha düşeceğim pek şüpheli. Hadi allahaısmarladık."

Kuzniyetsov:

"Bari şu kitapları burada bıraksaydınız," diye seslendi. "Bu koca yükü taşımak ne zorunuza. Yarın size bir adamla yollardım."

Ama Ognev, artık dinlemiyor, hızlı adımlarla evden uzaklaşıyordu. Şarapla ısınmış ruhunda neşe, sıcaklık, hüzün vardı... Yürüyor ve düşünüyordu: Hayatta iyi insanlarla karşılaşmak ne kadar sık mümkün oluyor? Ama bu karşılaşmalardan geriye yalnız hatıralar kalıyor, ne yazık! Hani, bazen ufukta turnalar görünür, hafif bir rüzgâr onların sevinç, şikâyet dolu seslerini getirir... Ama bir an sonra insan mavi ufuklara ne kadar dikkatle bakarsa bak-

sın, bir nokta bile görmez, bir ses işitmez... İşte bunun gibi, insanlar yüzleri ve konuşmalarıyla hayattan gelip geçerler, arkalarında hafızamıza silik izlerden başka bir şey bırakmayarak geçmişe gömülürler. Bahardan beri N... kazasında oturan, hemen her gün konuksever Kuzniyetsov'lara uğrayan İvan Alekseyiç, ihtiyara, kızına, hizmetçilere, akrabaları imiş gibi alışmıştı. Bütün evi, şu rahat taraçayı, ağaçlı yolların kıvrımlarını, mutfakla banyo dairesi önündeki ağaçların gölgelerini, hepsini, hepsini en küçük ayrıntısına kadar öğrenmişti; ama şimdi bahçe kapısından çıkar çıkmaz, bütün bunlar birer hatıra hâline gelecek, onun için gerçek manalarını ebediyen kaybedeceklerdi. Aradan bir iki yıl daha geçecek, bütün bu sevimli hatıralar, hayalinin yarattığı şeylerle beraber şuurunun içinde gitgide sönükleşecekti.

Ağaçlı yoldan bahçe kapısına doğru yürüyen, duygulu bir ruh hâli içinde olan Ognev: 'Dünyada insanlardan kıymetli hiçbir şey yoktur,' diye düşünüyordu. 'Hiçbir şey yoktur...'

Bahçede hava sakindi, ılıktı. Tütün, muhabbet çiçeği ve hâlâ solmamış olan gün çiçeklerinin kokuları duyuluyordu. Ağaç gövdeleriyle küçük fundalıkların arası sisle doluydu. Ama bu sis o kadar kesif değildi; ince, sanki ayışığıyla dolu bir sisti... Ognev'in hatırasında uzun zaman kalan şey, işte bu hayaletlere benzeyen sis parçalarının yavaş yavaş ama gözle fark edilebilecek bir şekilde birbirlerinin arkasından, ağaçlı yollardan geçip gitmesiydi. Ay, bahçenin üstünde, çok yükseklerde duruyordu. Onun altından doğuya doğru şeffaf sis lekeleri uçuşuyordu. Bütün dünya sanki siyah şekillerden ve serseri beyaz gölgelerden ibaretti. Belki de sise ilk defa bu mehtaplı ağustos gecesinde dikkat eden Ognev, tabiatla değil de bir dekorla karşı karşıya bulunduğunu sandı. Öyle bir dekor ki; sanki acemi teknisyenler, bahçeyi Bengal ateşiyle* aydınlatmak isteyerek, fundalıkların arkasına oturmuş, bu aydınlıkla beraber havaya beyaz bir duman da kaçırıvermişlerdi.

---

* Bengal ateşi: Havaifişek. –*H. Âli Ediz*

Ognev, bahçe kapısına yaklaşırken, alçak çitten karanlık bir gölge ayrıldı, ona doğru yürüdü. Ognev, sevinçle:

"Vera Gavrilovna," dedi, "siz burada mısınız? Bense sizi aramadık yer bırakmadım. Vedalaşmak istiyordum... Allahaısmarladık, gidiyorum."

"Bu kadar erken mi? Saat daha on bir..."

"Hayır, vaktidir, gitmem gerek. Beş kilometre kadar yürüyeceğim, sonra eşyalarımı toplayacağım; yarın sabah da erken kalkmak var..."

Ognev'in önünde Kuzniyetsov'un kızı Vera duruyordu. Yirmi bir yaşında, her zaman hüzünlü, rastgele giyinen güzel bir kızdı. Çok düşünen, bütün gün yatağa uzanıp ellerine geçirdikleri her şeyi tembel tembel okuyan, can sıkıntısı çeken hüzünlü kızlar zaten hep böyle rastgele giyinirler. Hele tabiattan zevk, güzellik duygusu almış olanlara kıyafetlerindeki bu ihmal daha da fazla bir çekicilik verir. Ognev, sonraları şu güzel Veroçka'yı, belinde kocaman pililer yaptığı hâlde gene de vücuduna dokunmayan geniş bluzunu; yukarı doğru taranmış saçlarından ayrılıp alnına düşen buklesini; akşamüstü, sakin havalarda durgun bir bayrak gibi omuzlarını örten, gündüzleri sofada, erkek şapkaları yanında buruşuk bir hâlde duran, yahut da ihtiyar kedinin yemek odasındaki sandığın üzerinde görüp, pek saygısızca üstüne uzandığı kenarları saçaklı küçük, kırmızı, el örgüsü şalını düşünmeden hatırlayamıyordu. Bu küçük şaldan, bu bluzun pililerinden rahat bir tembellik, bir ev hâli, bir içlilik sızıyordu. Ognev, belki de Vera'dan hoşlandığı için olacak, elbisesinin her kıvrımında sıcak, içli, saf, hatta iyi, şairane bir şey buluyordu. Bu öyle bir şeydi ki, içli olmayan, güzellik duygusundan uzak, soğuk tabiatlı kadınlarda bulunmazdı...

Veroçka, mütenasip vücutlu bir kızdı. Yüzünün çizgileri düzgün, bukleli saçları güzeldi. Hayatında pek az kız tanımış olan Ognev'e, Veroçka çok güzel görünüyordu. Bahçe kapısının yanında onunla vedalaşırken: "Gidiyorum!" dedi. "Hakkınızı helal edin! Bana yaptığınız iyiliklere teşekkür ederim!"

Tıpkı ihtiyarla konuşurken yaptığı gibi, vaaz eder gibi sesle, aynı göz kırpmaları, aynı omuz hareketleriyle Vera'ya, gösterdiği konukseverlik, içlilik, dostluk için teşekkür etmeye başladı:

"Anneme sizden her mektubumda bahsettim," dedi. "Herkes siz ve babanız gibi olsaydı bu dünya cennete dönerdi. Zaten burada herkes iyi, içli, sade..."

Vera:

"Siz şimdi nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

"Annemin yanına, Oriol'a gidiyorum. Orada bir iki hafta kalıp Petersburg'a, işimin başına döneceğim."

"Ya sonra?"

"Sonra mı? Bütün kış çalışacağım. Bahar gelince, gene bir kazaya gidip bilgi toplayacağım. Haydi, size saadetler, uzun ömürler dilerim. Hakkınızı helal edin. Belki de bir daha hiç görüşemeyiz."

Ognev eğildi, Veroçka'nın elini öptü. Sonra sessiz bir heyecan içinde arkasındaki pelerini düzeltti. Kitap paketini daha rahatça koltuğunun altına yerleştirdi. Sustu ve sonra dedi ki:

"Ne de çok sis var."

"Evet... Bizim evde bir şey unutmuş olmayasınız?"

"Yooo, sanmam..."

Ognev, birkaç saniye sessizce durdu. Sonra beceriksiz bir hareketle bahçe kapısına doğru döndü, bahçeden çıktı. Vera, onun arkasından çıkarak:

"Durun biraz, sizi ormana kadar götüreyim," dedi.

Yolda yürümeye başladılar. Buralarda artık ağaçlar ortalığı kapamıyor, gökyüzüyle uzakları, dört bir yanı görmek mümkün oluyordu. Sanki bir peçeyle örtülmüş olan tabiat şeffaf, donuk bir duman arkasında saklanıyor, ama bütün güzelliği bu peçenin arkasından neşeli neşeli bakıyordu. Daha kalın, daha beyaz olan sis parçaları, şurada burada fundalıkların veya ağaçların yanında uyuyor, yahut da parça parça yollarda yürüyor, toprağa sığmıyordu, sanki açık havaya yer vermek istiyordu. Sisin orasından ormana kadar bütün yol görünüyordu. Yolun iki tarafındaki karanlık

hendekten, sisin serbestçe dolaşmasına engel olan küçük çalılar çıkıyordu. Bahçe kapısına yarım kilometre uzakta Kuzniyetsov'a ait ormanın başladığı yer kararıyordu. Ognev, 'Niye benimle beraber geldi? Onu tekrar geri götürmek zorunda kalacağım,' diye düşünüyordu. Ama yandan Vera'nın yüzüne biraz baktıktan sonra tatlı tatlı gülümsedi:

"Bu kadar güzel bir havada ayrılıp gitmeye insanın içi razı olmuyor," dedi. "Tam romantik bir akşam; mehtap, sessizlik, her şey... her şey... Biliyor musunuz, Vera Gavrilovna, yirmi dokuz yıldan beri bu dünyada yaşıyorum, bir tek maceram yok... Randevuları, âşıklar yolunda öpüşmeleri ancak kulaktan duydum. Bu tabii bir hâl değil. İnsan şehirde, otel odasında oturduğu müddetçe bu eksikliği fark etmiyor, ama burada açık havada bu istek çok kuvvetle duyuluyor. İnsanın buna canı sıkılıyor doğrusu."

"Peki niçin böylesiniz?"

"Bilmem. Herhalde bütün ömrümce vakit bulamadım. Kim bilir, belki de beni şey edecek... tipte kadınlara rastlamadım. Zaten pek az tanıdığım var. Bir yere de gidip gelmiyorum."

Gençler, iki, üç yüz adım kadar sessizce yürüdüler. Ognev, Veroçka'nın açık başına, küçük şalına baktı. Ruhunda birbiri ardınca bahar, sonra yaz günleri canlandı. Petersburg'daki karanlık otel odasından uzakta, iyi insanların dostça hareketlerinden, tabiattan, sevdiği işten zevk alarak, şafakların nasıl gün batışına döndüğünü fark etmeden, yazın sona erdiğini haber vermek için, önce bülbüllerin, sonra bıldırcınların, öteki kuşların ötmekten vazgeçtiğini anlamaya vakit bulamadan geçirdiği günler... Zamanın nasıl geçtiği fark edilmediğine göre, demek ki, o günler rahat, iyi yaşanmış günlerdi. Ondan sonra Ognev, nisanın sonunda bu N... kazasına nasıl isteksiz isteksiz geldiğini hatırladı. Fazla parası yoktu. İnsanlara, yolculuğa alışık değildi. Burada da can sıkıntısıyla, yalnızlıkla karşılaşacağını, kendi düşüncesine göre bilimler arasında şimdi en yüksek yeri alan istatistik bilimine karşı bir kayıtsızlıkla karşılaşacağını sanıyordu. Nisan ayında bir pazar sabahı N... kaza-

sına geldiği zaman *starover** Riyabuhin'in hanına indi. Ona günde yirmi kapik karşılığında temiz, aydınlık bir oda verdiler. Koşulan tek şart, sigarasını dışarıda içmesiydi. Önce dinlenip kaza tarım müdürünün kim olduğunu öğrendikten sonra hemen yürüyerek Gavril Petroviç'e gitti. İhtişamlı korular, genç ormanlar arasında dört kilometre kadar yürüdü. Bulutların altında, havayı gümüş sesleriyle dolduran turnalar dalgalanıyor, yeşile çalan otlaklar üzerinden çayır kuşları kanatlarını vakarla sallayarak uçuyordu.

Ognev o zaman hayret içinde:

'Allah'ım!' diye düşünmüştü, 'burada her zaman bu hava mı teneffüs edilir? Yoksa yalnız bugün, benim gelişim şerefine mi ortalık böyle mis gibi kokuyor?'

Kuzniyetsov'larda, resmî bir kabul, iş için yapılan bir ziyaret nasıl karşılanırsa öyle bir karşılanış bekleyen Ognev içeri cesaretsiz cesaretsiz girdi. Önüne bakarak, sıkılgan bir hâlde sakalıyla oynuyordu. İhtiyar, önce alnını buruşturdu. Tarım Müdürlüğünün bu genç adama, istatistiğe hangi bakımdan faydalı olacağını anlayamadı. Ama Ognev, kendisine istatistik bilgilerinin ne olduğunu, nerelerden toplandığını etraflıca anlattıktan sonra, Gavril Petroviç canlandı; gülümsedi, bir çocuk merakıyla onun defterlerine bakmaya başladı. O günün akşamı Ognev, Kuzniyetsov'larda yemeğe kaldı. İçtiği sert likörden gittikçe sarhoş oluyor, yeni tanıdığı bu insanların sakin yüzlerine, tembel hareketlerine bakarak, bütün vücudunda tatlı, uyuşuk bir tembellik duyuyordu. Bu öyle bir hâldir ki, insana uyumak, gerinmek, gülümsemek isteği verir. Yeni tanıdıkları ise onu dostça süzüyor, annesinin babasının sağ olup olmadığını, ayda kaç para kazandığını, tiyatroya sık sık gidip gitmediğini soruyordu...

Ognev, o çevrede yaptığı gezintileri, kır eğlencelerini, balık avlarını, kazanın ileri gelenleriyle beraber Kızlar Manastırına ve her

---

* 17. yüzyıl başında Rusya'da, din kitapları üzerinde ve ibadet şekillerinde, aslına döndürmek için yapılan düzeltmeleri kabul etmeyen mezhebe mensup olan. *–H. Âli Ediz*

misafire boncuklu bir para çantası hediye eden Narfa Ana'ya yaptıkları ziyaretleri; o tam Ruslara has ateşli, bitmek tükenmek bilmeyen tartışmaları hatırladı. Tartışanlar, kızgınlıkla masaya yumruklarını vurur, birbirlerini anlamaz, birbirlerinin sözünü keser, hemen hemen her cümlede hiç farkına varmadan kendi kendilerini yalanlar, durmadan konu değiştirir, iki, üç saat tartıştıktan sonra gülerek:

"Biz tartışmaya niye girdik, Allah aşkına? Mangal tahtasından başladık, bayram haftasında bitirdik," derler.

Ormana yaklaştıkları sırada İvan Alekseyiç, Vera'ya şunları söylüyordu:

"Hatırlıyor musunuz, doktorla beraber Şertav'a nasıl gitmiştik. Hani o gün yolda bir ermişe rastlamıştık. Ben ona bir beşlik vermiştim. O da üç defa istavroz çıkarmış, beşliği çavdar tarlasına atmıştı. Allah'ım beraberimde o kadar çok hatıra götürüyorum ki, eğer onları bir araya toplayabilsek güzel bir altın külçe olurdu! Anlamıyorum, bu kadar zeki, duygulu insan büyük şehirlerde niye burun buruna yaşamaya razı olur da buralara gelmez. Nevski'de, o büyük rutubetli evlerde buradan daha çok rahatlık, daha çok gerçek mi var? Vallahi baştanbaşa ressamlarla, bilginlerle, gazetecilerle dolu olan o mobilyalı odalar bana hiçbir zaman çekici gelmedi."

Ormanın yirmi adım kadar yakınında, yol üstünde, küçük, dar, kenarları direkli bir köprücük vardı. Akşam gezintileri sırasında burası Kuzniyetsov'larla, misafirleri için her zaman küçük bir durak yeri olurdu. İsteyenler burada, ormanın yankısıyla eğlenirlerdi. Bu noktadan yolun, orman içinde nasıl kaybolduğu görülürdü. Ognev:

"İşte küçük köprüye geldik, artık buradan dönmelisiniz," dedi.

Vera durdu, biraz dinlendi. Sonra küçük direklerden birinin üstüne oturarak:

"Biraz oturalım," dedi. "Ayrılmadan önce vedalaşırken oturulur."*

* Bunun yolcuya, yolculuğa şans getireceğine inanılır. *–H. Âli Ediz*

Ognev, onun yanına, kitap paketinin üstüne yerleşti, konuşmaya devam etti. Vera, yol yürümekten ağır ağır nefes alıyor, İvan Alekseyiç'e değil de, başka bir yana bakıyordu. Bundan ötürü Ognev, onun yüzünü göremiyordu. Ognev:

"Bir de düşünün," diyordu, "on yıl sonra bir yerde karşılaşıvermişiz. O zaman, kim bilir, ne biçim insanlar olacağız? Siz saygın bir aile anası olacaksınız. Ben de, şimdiye kadar çıkarılmış olan kırk bin cilt istatistik kitaplarından birinin, hiç kimseye lüzumu olmayan kalın bir istatistik kitabının yazarı olacağım. Görüşüp, eski zamanları hatırlayacağız... Şimdi biz bugünü duyuyoruz, o bizi dolduruyor, heyecanlandırıyor... O zamansa birbirimize rastlayınca bu köprücükte son defa ne zaman görüştüğümüzü, günü, ayı, yılı hatırlayamayacağız. Siz herhalde değişeceksiniz... Söyleyin bakayım, değişecek misiniz?"

Vera ürperdi, yüzünü ona çevirerek sordu:

"Ne, ne diyorsunuz?"

"Şunu soruyorum..."

"Affedersiniz, söylediklerinizi duymadım."

İşte ancak o anda Ognev, Vera'da bir değişiklik olduğunu gördü. Kızın yüzü solgundu. Sık sık nefes alıyordu. Nefesinin titreyişi ellerinden, dudaklarından, başından belli oluyordu. Saçlarından, her seferki gibi, alnına bir bukle değil, iki bukle düşüyordu. Besbelli Ognev'in gözlerine bakmaktan çekiniyor, heyecanını gizlemeye çalışarak, kâh boynu sıkılmış gibi yakasını düzeltiyor, kâh kırmızı şalını bir omzundan öbürüne geçiriyordu.

Ognev:

"Üşüdünüz galiba?" diye sordu. "Bu sis içinde oturmak pek sıhhi bir şey değil. Durun ben sizi eve kadar götüreyim."

Vera susuyordu. İvan Alekseyiç gülümseyerek:

"Ne oldunuz?" diye sordu. "Susuyorsunuz, sorularıma cevap vermiyorsunuz. Rahatsız mısınız? Yoksa kızıyor musunuz? Söylesenize."

Vera, Ognev'in tarafındaki yanağının üstüne avucunu kuvvetle bastırdı. Sonra sert bir hareketle geri çekti.

Yüzünde büyük bir ıstırap okunuyordu. Fısıltıyla:

"Kötü bir durum..." diye mırıldandı. "Pek kötü."

Ognev, omuzlarını silkti, sıkılganlığını gizlemeden:

"Neden kötü olsun? Mesele ne?" diye sordu.

Hâlâ ağır ağır nefes alan, omuzları titreyen Vera, Ognev'e sırtını çevirdi. Yarım dakika kadar gökyüzüne baktıktan sonra:

"Sizinle konuşmam gerek, İvan Alekseyiç," dedi.

"Buyurun, sizi dinliyorum."

"Belki size garip gelecek, şaşacaksınız... Ama bu benim umurumda bile değil."

Ognev, bir defa daha omuzlarını silkti, dinlemeye hazırlandı.

Veroçka başını eğip parmağıyla şalının püskülünü kıvırarak:

"Bakın," dedi. "Ben size bir şey... bir şey söylemek istiyorum... Size garip gelecek, saçma bir şey gibi gelecek ama ben... ben... daha fazlasına tahammülüm kalmadı."

Vera'nın konuşması anlaşılmaz bir mırıltıya döndü, birden bir ağlama ile kesildi. Kız, yüzünü atkısıyla örttü. Başını daha çok eğdi. Başını daha çok eğdi, acı acı ağlamaya başladı. İvan Alekseyiç şaşırmıştı. Ne yapmak, ne söylemek gerektiğini bilmeden ümitsizce etrafına bakmaya başladı. Ağlamalara, gözyaşlarına alışık olmadığı için kendi gözleri de yanmaya, yaşarmaya başlamıştı. Şaşkınlık içinde:

"Amma da yaptınız," diye mırıldandı. "Vera Gavrilovna, bu da ne demek? Niçin ağlıyorsunuz? Söyleyin bana. Kuzum hasta mısınız? Yoksa biri sizi gücendirdi mi? Söyleyin... Belki bir şey... Size bir yardımım dokunur."

Ognev, Vera'yı yatıştırmak için ellerini yüzünden hafifçe çekmeye teşebbüs edince genç kız gözyaşları içinde gülümsedi:

"Ben sizi... Sizi seviyorum!" dedi.

Bu basit ve alelade sözler, sade bir dille söylenmişti. Ama büyük bir utanç duyan Ognev, Vera'dan yüzünü çevirdi, ayağa kalktı, sıkılganlıktan sonra korku duymaya başladı.

Vedalaşmanın, likörün, ruhunda uyandırdığı o hüzün, sıcaklık ve duygulu hâlin yerine, kuvvetli, hoşa gitmeyen bir sıkıntı başladı. Ruhu sanki altüst olmuştu. Yan gözle Vera'ya bakıyordu. Aşkını itiraf etmekle erkeklerin gözünde kadınları güzelleştiren o yasak bölge hâlinden çıktıktan sonra genç kız, ona şimdi daha kısa boylu, daha basit, daha soluk görünüyordu.

Dehşet içinde kalan Ognev kendi kendine:

'Bu ne biçim şey? Acaba ben onu seviyor muyum, sevmiyor muyum? Gel de işin içinden çık,' diye soruyordu...

Kıza gelince, sanki en önemli, en ağır olan şeyi söylediğinden, artık hafif, rahat rahat nefes alıyordu. O da ayağa kalkıp, İvan Alekseyiç'in yüzüne bakarak, çabuk çabuk, ateşli, durdurulamayacak bir tarzda konuşmaya başladı.

Birdenbire korkuya kapılan bir adam, kendisini şaşırtan felaketin gürültülerini nasıl birer birer, sırasıyla hatırlayamazsa Ognev de tıpkı öyle, sonraları Vera'nın sözlerinden, cümlelerinden hiçbirini hatırlayamadı. Yalnız bu sözlerin neye dair olduğunu, Vera'nın kendini, söylediklerinin tesirini hatırlıyordu. Kızın heyecandan biraz boğuk, kısık sesini, ifadesindeki ahengi, ateşliliği hâlâ o andaki gibi duruyordu. Vera gülerek, ağlayarak, kirpiklerindeki gözyaşlarını pırıldatarak, tanıştıkları ilk günden beri Ognev'in kendine göre özel hâlleriyle, akıllılığı ile iyi, zeki gözleri, hayattaki meseleleri, gayeleriyle kendisine nasıl tesir ettiğini, onu nasıl delicesine, derinden, ihtirasla sevdiğini anlattı; yazın bahçeden içeri girdiği yahut sofada pelerinini gördüğü zaman veya uzaktan sesini işittiği anlarda kalbine, saadetin ön duygusu olan bir ürperme dolduğunu, onun saçma şakalarının bile kendisini güldürdüğünü, defterlerindeki rakamların her birinde pek mantıklı, büyük bir mana bulduğunu, budaklı değneğini bütün ağaçlardan daha güzel gördüğünü söyledi.

Orman, sis parçaları ve yol kenarındaki su yolları, sanki kızı dinlemek için susmuştu. Ognev'in ruhunda ise kötü, tuhaf bir şey oluyordu... Aşkını anlatırken Vera, insanı sihirleyecek kadar

çekiciydi. Güzel ve ihtirasla konuşuyordu. Ama Ognev bütün iyi niyetine rağmen bir zevk, bir saadet duymuyor, yalnız Vera'ya karşı bir acıma, iyi bir insanın kendisi için ıstırap çektiğini bilmekten gelen bir azap, teessür duyuyordu. Bu, kitap mantığıyla düşündüğünden mi böyleydi? Yoksa çoğu zaman insanların hayata karışmasına engel olan o objektif olmak alışkanlığından mıydı? Gerçek olan şu idi ki Ognev, Vera'nın sevinçlerine, ıstıraplarına ciddi bir gözle bakamıyor, onlarda bir sunilik buluyordu. Ama gene de içinde bir duygu canlanıyor, ona gördüğü, dinlediği bu şeylerin, tabiat, kişi saadeti bakımından bütün istatistiklerden, kitaplardan, gerçeklerden daha derin, daha ciddi bir şey olduğunu fısıldıyordu. Bu yüzden Ognev de kendini suçlu görüyor, kızıyor, ama gene de bunun ne biçim bir suç olduğunu anlayamıyordu.

Neler söylemek gerektiğini hiç bilmemesi de bu güç durumu daha güzelleştiriyordu. Ama bir şeyler söylemek gerekti. Düpedüz, "Ben sizi sevmiyorum," diye karşılık vermek elinden gelmezdi. Ama "evet" de diyemezdi, çünkü o kadar aradığı hâlde ruhunda, bir kıvılcım bile bulamıyordu.

Ognev susuyor; Vera ise, onu görmekten, o anda bile nereye isterse peşi sıra gitmekten, karısı, yardımcısı olmaktan daha büyük bir saadet düşünmediğini, şimdi ayrılacak olurlarsa sıkıntıdan öleceğini anlatıyordu. Parmaklarını çatlatarak:

"Burada kalmam," diyordu, "bu ev, bu orman, bu hava bana manasız geliyor. Bu devamlı sükûnete, bu gayesiz hayata, burada oturan, birbirlerine iki damla su gibi benzeyen solgun, renksiz insanlara, artık tahammül edemiyorum... Hepsi iyi kalpli, içli insanlar... Çünkü karınları tok, ıstırap çekmeyen, mücadele etmeyen insanlar. Bense sefaletten, işten ruhları sertleşmiş insanların ıstırap çektiği o büyük, rutubetli evlere gitmek istiyorum."

Bu sözler de Ognev'e ciddi görünmüyor, yapmacık gibi geliyordu. Vera, sözlerini bitirdiği hâlde o hâlâ ne diyeceğini bilemiyordu. Ama susmak da imkânsızdı. Mırıldanarak:

"Ben, Vera Gavrilovna," dedi, "size çok müteşekkirim, ama ben... Hiçbir bakımdan böyle bir duyguya layık bir insan değilim. İkincisi, namuslu bir adam olarak size söylemeliyim ki, saadet muvazene üzerine kurulur. Yani iki taraf aynı şekilde... Sevildikleri zaman..."

Ama Ognev, mırıldandığı bu sözlerden hemen utandı, sustu. O anda yüzünde budalalık, suçluluk, bayağılık okunduğunu hissediyordu. Bütün ifadesi gergindi, tabii değildi... Vera, herhalde yüzündeki gerçek ifadeyi okumuş olacak ki, birdenbire ciddileşti. Rengi uçtu, başını eğdi. Sessizliğe dayanamayan Ognev:

"Beni bağışlayın," dedi, "size o kadar saygım var ki... İçim sızlıyor!"

Vera şiddetle döndü, hızlı hızlı eve doğru yürüdü. Ognev de peşinden gitti. Vera, elinin bileğiyle ona bir işaret yaparak:

"Hayır, lüzum yok," dedi, "gelmeyin, kendim de giderim..."

"Hayır, olmaz, sizi götürmeliyim, olmaz..."

Söylediği her söz ona bayağı, çirkin geliyordu. Her adım attıkça kendini daha suçlu buluyordu. Kendi kendine kızıyor, yumruklarını sıkıyor, soğukluğuna, kadınlara nasıl muamele edileceğini bilmediğine içerliyordu. Ruhunda bir heyecan yaratmaya çalışarak Veroçka'nın güzel boyuna posuna, saç örgüsüne, tozlu yolda küçük ayaklarının bıraktığı izlere bakıyor, onun sözlerini, gözyaşlarını hatırlıyordu, bütün bunlar onu ancak rikkate getiriyor, ama ruhunu ateşlendirmiyordu.

Bir yandan, 'Ama insan zorla da sevemez ya,' diye kendini iknaya çalışıyor, bir yandan da: 'Peki, ama zorla olmazsa ben ne zaman seveceğim,' diye düşünüyordu. 'Otuz yaşıma geliyorum, Vera'dan daha iyi bir kadına rastlamadım, hiçbir zaman da rastlamayacağım... Ah şu melun ihtiyar tabiatım!.. Otuz yaşında da ihtiyar olunur mu?'

Vera, biraz daha hızlı yürüyor, başını eğmiş, arkasına bakmıyordu. Ognev'e, kızcağız sanki kederinden küçülmüş, omuzları daralmış gibi geldi.

'Şimdi onun arkasından bakarak ruhunda neler geçtiğini tasavvur ediyorum,' diyordu. 'Herhalde ölecek kadar utanıyor, ıstırap çekiyor... Allah'ım bütün bunlarda o kadar şiir, hayat, mana var ki, taş olsa gene duygulanır. Ben ise ne budala, ne manasız bir insanım...'

Bahçe kapısı önünde Vera ona bir defa göz ucuyla baktı, boynunu büküp atkısına sarınarak, ağaçlı yoldan acele acele yürüdü.

İvan Alekseyiç tek başına kalmıştı. Ormana dönerken yavaş yavaş yürüyor, ikide bir durup bahçe kapısına bakıyordu. Yüzünde, sanki başından geçenlere kendisi de inanmıyormuş gibi bir ifade vardı. Yolda Veroçka'nın ayak izlerini arıyor, o kadar hoşlandığı bu genç kızın biraz önce kendisine âşık olduğunu söylediğine, kendisinin de onu beceriksizce, manasızca reddettiğine inanamıyordu. Hayatta insanların, iyi niyetlerine ne kadar az tabi olabildiklerini ilk defa tecrübeyle öğrenmiş oluyor, ne kadar namuslu, iyi kalpli olurlarsa olsunlar, istemeye istemeye başkalarını nasıl büyük, hiç de hak etmedikleri ıstıraplara düşürebileceklerini kendi misaliyle anlıyordu.

Vicdan azabı duyuyordu. Vera, gözden kaybolunca, sanki çok yakın, çok kıymetli, bir daha bulamayacağı bir şeyi kaybetmiş gibi oldu. Gençliğinin bir parçası, sanki Vera ile yok olup gitmişti. Bu kadar manasızca yaşadığı dakikaların, artık bir daha geri gelmeyeceğini hissediyordu.

Küçük köprüye gelince durdu, düşünceye daldı. Kızcağıza bu kadar garip, soğuk davranmış olmasının sebebini bulmak istiyordu. Bu sebebin dışarıda değil, kendi içinde olduğu belliydi. Kendi kendine şunu itiraf etti: Bu soğukluk, zeki adamların o kadar övündükleri mantığın soğukluğu değildi; egoist bir budalanın soğukluğu da değildi. Bu bir ruh zaafı, güzelliği derinden derine duymak kabiliyetsizliğiydi. Terbiyeden, ekmek parası için girişilen karmakarışık bir hayat mücadelesinden, otel odalarında kimsesiz yaşamaktan gelen erken ihtiyarlama idi.

Küçük köprüden yavaş yavaş, sanki istemeyerek ormana girdi. Koyu bir karanlık içinde, ötede beride kuvvetli, pırıl pırıl parlayan lekeler hâlinde ay ışığı ışıldıyordu. Ama Ognev, kafasının içindekilerden başka bir şeyle ilgili değildi. Kaybettiği şeyi yeniden elde etmek isteği duydu.

İvan Alekseyiç tekrar eve döndüğünü hatırlıyordu.

Ruhunu biraz önceki hatıralarla heyecanlandırmaya, Vera'yı zorla hayalinde yaşatmaya çalışarak bahçeden hızlı hızlı yürüyordu. Yolda ve bahçede artık sisten eser kalmamıştı. Parlak ay sanki yıkanmış gibi gökyüzünden ona bakıyor, yalnız doğu yönü sisleniyor, kararıyordu. Ognev dikkatle attığı adımları, karanlık pencereleri, gün çiçekleriyle muhabbet çiçeklerinin kesif kokularını hâlâ hatırlar. Kendisine alışık olan Karo, kuyruğunu ahbapça sallayarak yanına yaklaşmış, elini koklamıştı... Ognev'in evin etrafında iki defa dolaştığını, Vera'nın karanlık penceresi önünde bir müddet durduğunu, sonra elini sallayıp derin bir iç çekerek bahçeden çıktığını gören bir tek canlı yaratık da bu köpekti.

Bir saat sonra kasabaya varmıştı. Vücudunu, yanan yüzünü yorgun argın hanın kapısına dayayarak tokmağı vurdu. Kasabanın bir yerinde bir köpek uyku sersemliğiyle havlıyor, sanki tokmağı vuruşuna bir karşılık imiş gibi kilisenin yanında tunç bir gonga vuruluyordu.

Âdeta bir kadın geceliğine benzeyen upuzun bir entari giymiş olan hancı kapıyı açmış:

"Geceleri boyuna sürtüyorsun... Bu kadar sürteceğine Allah'ına dua etsen daha iyi olur..." diye homurdanıyordu.

Odasına giren İvan Alekseyiç yatağına yığıldı. Uzun uzun ateşe baktı. Sonra başını salladı, eşyasını toplamaya koyuldu...

1887

Çukurda

I

Ukleyevo köyü bir çukurun içinde bulunuyordu; öyle ki, şoseden ve tren istasyonundan, ancak çan kulesiyle basma fabrikalarının bacaları görünüyordu.

Gelip geçenler, bu köyün ne köyü olduğunu sorduğu zaman, onlara:

"Burası, cenaze töreninde kilise bekçisinin bütün havyarı yiyip bitirdiği köydür," yanıtını verirlerdi.

Bir tarihte, fabrikatör Kostükov'un yas sofrasında, ihtiyar kilise bekçisi başka yemekler arasında iri taneli siyah havyar bulunduğunu görmüş ve büyük bir açgözlülükle havyarı yemeye koyulmuş. Onu dürtmüşler, kolundan çekmişler, ama kilise bekçisi duyduğu zevkten âdeta kendinden geçtiği için, hiçbirinin farkında bile olmamış; habire yemeye devam etmiş. Bütün havyarı silip süpürmüş. Kavanozun içindeyse dört funt havyar varmış.

Bu olayın üzerinden uzun yıllar geçmiş, kilise bekçisi öleli bir hayli zaman olmuş, ama bu havyar hikâyesi bir türlü unutulmamıştı. Burada hayat mı çok yoksuldu, yoksa bura insanları, bundan on yıl önce geçen bu önemsiz olaydan başkasını fark etmesini mi bilmiyorlardı, her ne hâl ise, Ukleyevo köyü üzerinde bundan başka hiçbir şey söylenmiyordu.

Ukleyevo köyünde sıtma hiç eksik olmaz, özellikle, geniş gölgeler salan yaşlı söğütlerin örttüğü çitler boyunca, hatta yazın bile, batak bir çamur göze çarpardı. Burası her zaman fabrika atıkları ve basmaların yapılmasında kullanılan sirke ruhu kokardı. Fabrikalar –üçü basma, biri deri– tam köyün içinde değil de, biraz uzakta, köyün kıyısında bulunuyordu. Bunlar küçük fabrikalardı,

hepsinde çalışan işçilerin sayısı dört yüzü geçmiyordu. Deri fabrikası, sık sık ırmağın suyunu kokutuyordu; fabrika atıkları çayıra bulaşmış, köylünün koyunları şarbon hastalığına yakalanmış ve fabrikanın kapanması emredilmişti. Böylece fabrika kapalı sayılıyor; ama fabrika sahibinden ayda onar ruble alan bucak polisiyle ilçe doktorunun bilgisi dâhilinde gizlice çalışıyordu. Bütün köyün içinde şöyle hatırı sayılır, taştan yapılmış, damı sacla örtülü iki ev vardı. Bunlardan birinde Bucak Müdürlüğü bulunuyor; tam kilisenin karşısına rastlayan iki katlı evde, ötekinde ise, Grigori Petrov Tsıbukin adında Epifanlı bir şehirli oturuyordu.

Grigori bir bakkal dükkânı işletiyordu. Ama bu bir gösterişten başka bir şey değildi. Aslında o, votka, davar, deri, buğday, domuz gibi her türlü malın ticaretiyle uğraşıyordu. Örneğin kadın şapkaları için Avrupa'dan saksağan istendiği zaman, Grigori bunların çiftinden otuzar kapik kazanır, kesimlik orman satın alır, faizle para verirdi. Kısacası, Grigori Petrov, becerikli bir ihtiyardı.

Grigori'nin iki oğlu vardı. Büyüğü Anisim, gizli polis ajanıydı; seyrek olarak eve geliyordu. Küçüğü Stepan ticaret hayatına atılmıştı. Babasına yardım ediyordu. Ama ondan ciddi bir yardım beklemiyorlardı, çünkü hastalıklı ve sağırdı; karısı Aksinya, yortularda şapka giyen ve şemsiye taşıyan, endamlı, güzel bir kadındı. Sabahları erken kalkar, geç vakit yatar, eteklerini toplayarak ve anahtarlarını şıngırdatarak, bütün gün, kâh ambara, kâh mahzene, kâh dükkâna koşar dururdu. İhtiyar Tsıbukin gelinine keyifli keyifli bakar, gözleri parlar, o anda bunun, büyük oğlunun karısı olacak yerde, kadın güzelliğinden anladığı kuşkulu olan, sağır küçük oğlunun karısı oluşuna üzülürdü.

İhtiyar aile yaşamına tutkuyla bağlıydı. Ailesini, özellikle gizli polis ajanı olan büyük oğluyla gelinini dünyada her şeyden çok severdi. Aksinya, daha sağırla evlenir evlenmez olağanüstü bir beceriklilik göstermeye başladı: Kime borç vermek, kime vermemek gerektiğini hemen kavradı; kocasına bile güvenmeyerek anahtarları üzerinde taşıyordu. Hesaplara bakıyor, köylüler gibi beygirlerin

dişlerini muayene ediyor, boyuna ya gülüyor ya da bağırıyordu. Ama o, ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin ihtiyar sadece gülümsüyor ve:

"Yaşa gelinim! Yaşa güzeller güzeli yavrum!.." diye söyleniyordu.

İhtiyar Tsıbukin duldu. Ama oğlunun düğününden bir yıl sonra dayanamadı, kendisi de evlendi. Ona, Ukleyevo'dan otuz verst uzaklıkta, iyi bir aileden Varvara Nikolayevna adlı, yaşlıca; ama güzel ve gösterişli bir kadın buldular.

Varvara Nikolayevna üst kattaki odasına yerleşir yerleşmez, âdeta evin bütün pencerelerine yeni camlar takılmış gibi, evin içinde her şey parlamaya başladı. Meryem Ana kandilleri yandı, masalar, kar gibi beyaz örtülerle örtüldü. Pencerelerde ve evin önündeki bahçede, kırmızı güzel çiçekler peyda oldu. Artık şimdi yemekler bir sahanda yenmiyor, herkesin önüne ayrı bir tabak konuyordu. Varvara Nikolayevna, tatlı tatlı gülümsüyor ve evin içinde her şey gülümser gibi oluyordu. Eskiden hiç olmadığı hâlde, şimdi avluya dilenciler, gezginler, dolmaya başladı. Pencerelerin altında Ukleyevo kadınlarının çıngıraklı ve yakınmalı sesleri, sarhoşluklarından ötürü fabrikadan kovulmuş zayıf ve bitkin mujiklerin kabahatli öksürükleri duyulmaya başladı. Varvara, para, ekmek, eski elbise vererek bunlara yardım ediyordu. Evin içinde biraz daha eskiyince, dükkândan da öteberi taşıyıp vermeye başladı. Bir gün sağır delikanlı, analığını ellişer gramlık iki paket çay götürürken gördü ve buna fena hâlde içerledi. Bir sırasını getirerek babasına:

"Annem ellişer gramlık iki paket çay götürdü," dedi. "Bunu hangi deftere yazalım?"

İhtiyar hiç cevap vermedi. Biraz durdu, kaşlarını oynatarak düşündü, sonra yukarı, karısının yanına çıktı. Okşayıcı bir sesle:

"Varvaruşka yavrum," dedi, "şayet sana dükkândan bir şey gerekiyorsa gel al. Hiç çekinmeden al, afiyetle kullan!"

Ertesi gün sağır oğlan avludan geçerken analığına seslendi:

"Anne," dedi, "eğer size bir şey gerekirse alınız!.."

Kadının bu sadaka verişlerinde, tıpkı Meryem Ana kandillerinde, kırmızı çiçeklerde olduğu gibi bir yenilik, bir neşe, bir hafiflik vardı.

Perhiz arifesinde ya da üç gün süren yortularda mujiklere, fıçıya yaklaşılmayacak kadar pis bir koku yayan kokmuş domuz eti sattıkları ve sarhoşlardan rehin olarak tırpan, şapka, kadın başörtüleri aldıkları; kötü bir votkayla kendinden geçmiş fabrika işçilerinin çamurlarda yuvarlandıkları, fenalık ve günahkârlığın, koyulaşarak âdeta bir sis hâlinde havada asılı durduğu zaman, evin içinde, ne kokmuş domuz eti ne de votkayla hiçbir ilişiği olmayan sessiz, temiz bir kadının bulunduğunu düşünmek ruhlara bir hafiflik veriyordu. Bu kadının verdiği sadakalar, bu acı, bu ağır günlerde, makinelerdeki emniyet supabı etkisini yapıyordu.

Tsıbukin'in evinde günler, uğraşmakla geçerdi. Güneş henüz doğmamıştır. Aksinya koridorda yüzünü yıkayarak solumakta, semaver bir kötülüğü önceden haber verircesine fokurdamaktadır. Sırtında siyah uzun bir ceket, ayağında basma pantolon ve yüksek konçlu parlak çizmeler olduğu hâlde ihtiyar Grigori Petrov –küçümen, temiz– tıpkı ünlü bir şarkıdaki kaynata gibi odadan odaya dolaşır ve ökçelerini birbirine vururdu. Dükkânı açarlardı. Ortalık ışıdığı zaman kapının önüne bir koşu arabası yanaşır, ihtiyar, kocaman kasketini kulaklarına kadar çekerek cakalı bir edayla arabaya kurulurdu; bunun elli altı yaşında bir ihtiyar olduğuna kimse inanamazdı. Karısıyla gelini onu geçirirlerdi. İşte bu anda, üzerinde güzel temiz bir ceket olduğu ve arabaya da üç yüz ruble değerinde yağız bir aygır koşulu bulunduğu sırada, Grigori Petrov, mujiklerin rica ve şikâyetlerini dinlemek için kendisine yaklaşmalarını sevmezdi; o mujiklerden nefret eder, onlara hor gözle bakardı. Mujiklerden birinin kapıda beklediğini görecek olsa, öfkeli bir sesle:

"Hey orada ne duruyorsun, bas bakalım," diye haykırır; bekleyen bir dilenci ise:

"Allah versin!" diye onu savardı.

O, işlerini görmek için şuraya buraya giderdi. Karısı, koyu renk bir entari, siyah bir önlük giymiş olduğu hâlde odayı toplar ya da mutfak işlerini görürdü. Aksinya dükkânı idare ederdi; dışarıdan, para ve şişe şıngırtıları, kadının güldüğü veya bağırdığı ya da darılttığı müşterilerin öfkeli söylenişleri işitilirdi. Bu arada dükkânda, gizli votka satışının yapıldığını da fark etmek mümkün olurdu. Sağır da dükkânda oturur veya başı açık, elleri cebinde sokakta dolaşır ve dalgın dalgın kâh köy evlerine, kâh gökyüzüne bakardı.

Tsıbukin'lerin evinde günde altı kez çay içerler, dört kez yemek yerlerdi. Akşam olunca da o günkü geliri hesaplar, yazar, sonra da derin bir uykuya dalarlardı.

Ukleyevo'daki üç bez fabrikasıyla, fabrikatör büyük Hrımin'lerin, küçük Hrımin'lerin ve Kostükov'un evleri, telefonla birbirine bağlıydı. Bucak Müdürlüğüne de bir telefon kurmuşlardı. Ama hamamböcekleriyle tahtakuruları telefonun içine yuva yaptıklarından bu telefon kısa bir süre sonra işlemez oldu.

Bucak müdürü, okuması yazması kıt bir adamdı. Bütün sözcükleri büyük harflerle yazardı. Ama telefon bozulduğu zaman:

"Şimdi bize telefonsuzluk biraz güç gelecek," dedi.

Büyük Hrımin'lerle küçük Hrımin'ler, hiç durmadan birbirleriyle davalaşırdı. Bazen küçük Hrımin'ler de kendi aralarında kavga eder ve mahkemelik olurdu. Bu olay Ukleyevo halkını eğlendirirdi. Çünkü bunların her kavgasından sonra bu kavga üzerine bir yığın dedikodu yapılır, bir yığın laf söylenirdi.

Yortularda Kostükov ve küçük Hrımin'ler, araba gezintileri düzenler, danalar keserdi. Aksinya, kolalı etekliğini hışırdatarak, süslü püslü, dükkânın çevresinde, sokakta dolaşırdı. Küçük Hrımin'ler, onu yakaladıkları gibi, âdeta zorla, arabalarına bindirip götürürlerdi. İşte o zaman Tsıbukin de, yeni atını göstermek için arabayla çıkar, yanına da Varvara'yı alırdı.

Geceleyin araba gezintisinden sonra, herkes yatınca, küçük Hrımin'lerin avlusunda pahalı bir armonik çalardı. Eğer aylı bir gece ise, armonik sesi ruhlarda bir heyecan ve sevinç tutuştururdu. Artık Ukleyevo bir çukur olmaktan çıkardı.

II

Tsıbukin'ın büyük oğlu Anisim, çok seyrek olarak, ancak büyük yortularda evine gelirdi. Ama buna karşılık köye gelen hemşehrileriyle sık sık ithal malı hediyeler ve kendisinin olmayan çok güzel bir yazıyla yazılmış mektuplar gönderirdi. Bu mektuplar, her seferinde yazı kâğıdına dilekçe biçiminde yazılmış olurdu. Mektuplar, Anisim'in konuşurken hiç kullanmadığı: "Sevgili anneciğim ve babacığım, gereksinmenizi karşılamak için size bir funt kokulu çay gönderiyorum," biçiminde birtakım deyimlerle dolu bulunurdu.

Her mektubun altında âdeta bozuk bir kalem ucuyla yazılmış gibi, kargacık burgacık bir, "Anisim Tsıbukin" imzası atılır, bunun altında da, yine o güzel yazıyla, "gizli polis ajanı" sözleri eklenirdi.

Anisim'in mektupları yüksek sesle, birçok sefer okunur, çok duygulanan ve heyecandan kıpkırmızı kesilen ihtiyar Tsıbukin:

"Bak işte," derdi, "burada kalmak istemedi, okumuş bir çevreye gitti. Ne yapalım, varsın, gitsin! Kim neye yaraşırsa öyle olur."

Karnaval yortularının hemen öncesiydi. Bir gün doluyla karışık şiddetli bir yağmur yağmaya başladı. İhtiyar Tsıbukin ile Varvara dışarıya bakmak üzere pencereye yaklaştı. Tam bu sırada, Anisim'in kızakla istasyon yönünden gelmekte olduğunu görmesinler mi? Hâlbuki onu hiç beklemiyorlardı. Anisim üzgün ve telaşlı bir yüzle odadan içeri girdi. Onun yüzündeki bu üzüntülü ve telaşlı ifade sonraları da sürdü. Onda tuhaf bir başıboşluk göze çarpıyordu. Geri dönmekte acele etmiyor; işinden kovulmuşa benziyordu.

Varvara, Anisim'in gelişine memnundu, ona kurnaz kurnaz bakıyor, içini çekiyor ve başını sallıyordu.

Bir seferinde:

"Aman yarabbi bu nasıl iş?" diye söylendi. "Bu delikanlı yirmi sekizine girdiği hâlde, hâlâ bekâr yaşıyor. Oh... teh... te!"

Varvara'nın sakin ve tekdüze sözleri bitişik odadan ancak "oh... teh... te..." hâlinde duyuldu.

Varvara, ihtiyarla ve Aksinya ile fısıldaşmaya başladı. Onların yüzü de, tıpkı suikastçıların yüzü gibi, şeytanca ve gizemli bir hâl aldı.

Anisim'i evlendirmeye karar verdiler.

Varvara ona:

"Oh... teh... te..." dedi, "küçük kardeşini çoktan evlendirdiler. Hâlbuki sen, pazardaki horoz gibi hep eşsiz oturup duruyorsun!.. Bu ne olacak böyle? Allah'ın izniyle sen de evlen; sonra istersen yine görevinin başına dön!.. Karın burada bize yardımcı olarak kalır!.. Düzensiz bir yaşayış sürüyorsun, delikanlı! Görüyorum ki düzeni unutmuşsun! Oh... teh... te... Siz şehirliler hep günahkârsınız!.."

Tsıbukin'ler (baba oğul) evlendiği zaman, zengin oldukları için, onlara çok güzel gelinler seçmişlerdi. Şimdi Anisim için de güzel bir kız arıyorlardı.

Anisim çirkin ve gösterişsiz bir adamdı. Kısa boylu, zayıf, çelimsiz bir gövdesi olduğu hâlde, tıpkı zorla şişirilmiş gibi tombul ve şiş yanakları vardı. Bakışları keskindi; gözlerini hiç kırpmadan bakardı. Sakalı kırmızı ve seyrekti. Düşünceli zamanlarında sakalını ağzına alır, emerdi. Sık sık da içerdi; bu hâli, yüzünden ve yürüyüşünden belli olurdu... Ama ona, kendisi için çok güzel bir kız bulduklarını haber verdikleri zaman Anisim:

"Çok iyi," dedi, "zaten ben de kör, topal değilim. Hakça söylemek gerekirse, bizim Tsıbukin ailesinin hepsi güzeldir."

Kasabanın hemen bitişiğinde, Torguyevo adlı bir köy vardı. Bir süre önce köyün yarısını kasabaya katmışlar, öteki yarısı da köy olarak kalmıştı. Köyün, kasabaya katılan bölümünde kendi küçücük evinde dul bir kadın oturuyordu. Bu kadının çok yoksul, gündelikle işe giden bir kız kardeşi vardı. İşte bunun da Lipa adlı bir kızı vardı ki, o da annesi gibi gündelikle işe gidiyordu.

Lipa'nın güzelliği Torguyevo'da dillere destandı; ama kızın çok yoksul oluşu herkesin canını sıkıyordu. Bu kız üzerine Ukleyevo'da şöyle düşünüyorlardı: "Günün birinde nasıl olsa yaşlı veya dul bir adam çıkar da kızın yoksulluğuna bakmadan onunla evlenir; ya

da 'şöylece' onu yanına alır; bu sayede annesi de kızıyla birlikte geçinip gider."

Varvara, çöpçatan kadınlardan birinin aracılığıyla Lipa'yı duydu ve hemen Torguyevo'ya gitti.

Sonra, kızın teyzesinin evinde, o zamanki geleneğe uygun olarak, yemekli-şaraplı bir görücülük düzenlendi. Lipa, görücüler için diktirdiği pembe bir rop giymiş, saçlarına da, tıpkı alev gibi, gelincik renginde bir kurdele takmıştı.

Lipa, çelimsiz, zayıf, uçuk benizli, açık havada çalışmaktan yüzü esmerleşmiş, ince çizgili bir kızdı. Hüzünlü, ürkek bir gülücük, yüzünden hiç eksik olmuyordu. Gözleri, çocuksu, saf ve meraklı bir bakışla bakıyordu.

Lipa henüz çok gençti. Göğsü yeni yeni gelişmeye başlamıştı. Ama yaşı elverişli olduğu için evlenebilirdi.

Lipa gerçekten de güzeldi. Onun yalnız bir şeyi, kocaman iki kıskaç gibi boş olarak sarkan iri erkek elleri hoşa gitmeyebilirdi.

Tsıbukin kızın teyzesine:

"Gerçi çeyizi falan yok ama," dedi, "biz buna aldırış edenlerden değiliz. Nitekim biz oğlumuz Stepan'a da yine yoksul bir aileden kız almıştık, ama şimdi onu övecek söz bulamıyoruz. Gerek ev işlerinde, gerek öteki işlerde çok becerikli..."

Lipa kapının ağzında duruyor ve âdeta: "Beni ne isterseniz yapınız, size güveniyorum," demek istiyordu. Gündelikle çalışan annesi Praskovya ise mutfağa saklanmış, ürkekliğinden ölecek hâle gelmişti. Bir tarihte, gençliğinde, tahta silmeye gittiği bir tüccar, öfkelenerek üzerine yürümüş, kadıncağız bundan fena hâlde korkmuş ve ömrü boyunca onda bu korkunun izleri kalmıştı. Korkudan elleri, ayakları ve yanakları titriyordu. Kadın mutfakta oturduğu sürece konukların neler konuştuklarını işitmeye çalışıyor, parmaklarını alnına sürerek ve İsa'nın resmine bakarak boyuna istavroz çıkarıyordu.

Hafifçe sarhoş olan Anisim, mutfağın kapısını açıyor ve laubali bir edayla:

"Değerli anneciğim," diyordu, "niye burada oturup duruyorsunuz?.. Sizsiz canımız sıkılıyor."

Kıpkırmızı kesilen Praskovya ise, ellerini zayıf ve kuru göğsüne bastırarak:

"Aman efendim, rica ederim..." diye cevap veriyordu, "biz sizden çok memnunuz..."

Bu görücülük işinden sonra düğün günü kararlaştırıldı.

Sonra Anisim evinde, odaları arşınladı durdu, ıslık çaldı ya da birdenbire bir şey hatırlamış gibi düşünceye daldı ve âdeta bakışlarıyla toprağın derinliklerine girmek istiyormuş gibi, hareketsiz, delici bakışlarla döşemelere baktı, durdu. Evleneceğinden, büyük paskalyanın ilk pazar günü gibi kısa bir süre içinde evleneceğinden, ne bir sevinç belirtisi, ne de nişanlısıyla görüşmek için bir istek gösteriyordu. O boyuna ıslık çalıyordu. Sadece, üvey annesi ve babası istediği için evlendiği besbelliydi. Sonra köyde bir gelenek vardı: Delikanlı eve bir yardımcı gelsin diye evlenirdi; işte o, biraz da bunun için evleniyordu.

Anisim giderken acele etmiyor ve bundan önceki gelişlerinden büsbütün farklı davranıyordu. Onda bu sefer özellikle bir dağınıklık göze çarpıyor, söylemesi gereken sözlerden büsbütün başka şeyler söylüyordu.

III

Şikalovo köyünde, *Kendilerini Kırbaçlayanlar tarikatı*na* bağlı, terzi iki kız kardeş oturuyordu. Düğün elbiseleri bunlara diktiriliyordu.

İki kız kardeş sık sık prova yapmaya geliyor ve uzun uzun çay içiyorlardı.

Bunlar Varvara'ya, siyah dantelli ve siyah kehribarlı tarçını renkte rop, Aksinya'ya ise açık yeşil renkte göğsü sarı, uzun etekli bir rop dikiyorlardı. Terziler işlerini bitirdikleri zaman Tsıbukin

* Eskiden Rusya'da, herkesin önünde kendilerini kırbaçlayarak nefislerine işkence eden böyle mistik bir tarikat vardı. –*H. Âli Ediz*

bunların emeklerinin karşılığını parayla değil de, dükkânındaki malla ödedi. İki kız kardeş, ellerinde, kendilerine hiç de gerekli olmayan mumlarla ve sardalya kutularıyla dolu çıkınlar olduğu hâlde üzgün üzgün Tsıbukin'den ayrıldılar. Köyden çıkarak kıra geldikleri zaman, bir toprak yığınının üzerine oturup ağlamaya başladılar.

Anisim, düğüne üç gün kala, baştanbaşa yeniler giymiş olduğu hâlde köye geldi. Ayağında pırıl pırıl lastikler, boynunda kravat yerine, üzerinde kürecikler bulunan kırmızı bir kordon, sırtında da omuzları üzerine kartal kanat atılmış yepyeni bir palto vardı.

Anisim, önemle dua ettikten sonra babasıyla selamlaştı ve ona on tane gümüş ruble ile on tane yarım ruble verdi. Varvara'ya da bir o kadar verdi. Aksinya'ya yirmi tane beş kapiklik uzattı. Bu bağışın en güzel yanı bütün paraların, âdeta seçilmiş gibi, çil olmaları ve güneşte pırıl pırıl parlamaları idi. Ağır ve ciddi görünmeye çalışan Anisim, yüzünü geriyor, yanaklarını şişiriyordu; ama ağzı şarap kokuyordu. Herhalde her istasyonda büfeleri dolaşmış olacaktı. Bu sefer de onda tuhaf bir dağınıklık ve aşırılık vardı.

Sonra Anisim'le ihtiyar, çay içtiler ve kahvaltı ettiler. Varvara ise elindeki yeni rublelerle oynayarak, kasabada bulunan hemşehrileri üzerine sorular sormaya başladı.

Anisim:

"Allah'a şükür iyi yaşıyorlar," dedi. "Yalnız İvan Yegorov'un ailesi bir felakete uğradı. Adamın kocakarısı Sofya Nikiforovna veremden öldü. Kadının ruh istirahati için bir pastanede, adam başına ikişer buçuk rublelik yemek verdiler. Sonra üzüm şarabı da vardı. Bizim hemşehrilerden mujikler de vardı; bunlar için de ikişer buçuk ruble ödediler. Hâlbuki bunlar hiçbir şey yemediler. Mujik sostan ne anlar!"

İhtiyar:

"İki buçuk ruble ha!.." diyerek içini çekti.

"Ne olacak? Orası köy değil ki... Restoranlardan birine yemek yemeye gidersin, şunu bunu ısmarlarsın, derken arkadaşlar da ge-

lir... Biraz içelim dersiniz, bir de bakarsınız ki sabah olmuş. Hesap görmeye kalkarsınız. Adam başına üçer dörder rubleyi bulur. Samorodov'la gittiğimiz zaman, o yemek sonunda konyaklı kahve içmesini sever. Konyağın küçük kadehi altmış kapiktir."

İhtiyar öfkeyle:

"Palavra, hepsi palavra," dedi.

"Şimdi ben hep Samorodov'la beraberim. Bu, benim size gönderdiğim mektupları yazan Samorodov'dur. Çok güzel yazıyor."

Anisim, Varvara'ya dönerek neşeli bir edayla sözüne devam etti:

"Anne," dedi, "bu Samorodov'un nasıl bir adam olduğunu size anlatmaya kalksam, bana inanmazsınız! Hepimiz onu "Muhtar" diye çağırırız. Çünkü onda biraz Ermenilik var; kapkara bir adam. Ben onun içini dışını bilirim; nah şu beş parmağım gibi bütün işlerini bilirim, anne. O da bunu hissettiği için hep arkamdan gelir, peşimden hiç ayrılmaz. Şimdi ikimizin arasından su bile sızmaz!.. Biraz benden korkar gibi, ama bensiz de yaşayamaz!.. Ben nereye o da oraya. Yanılmayan, çok doğru gören bir gözüm var, anne. Bitpazarında bir mujiğin gömlek sattığını görürüm: 'Dur bakalım, derim, bu gömlek hırsızlık malıdır!' Gerçekten de dediğim çıkar; gömleğin bir hırsızlık malı olduğu anlaşılır."

Varvara sorar:

"Peki sen bunun böyle olduğunu nereden biliyorsun?"

"Benim bildiğim falan yok, ama benim öyle bir gözüm var işte: Ben orada ne çeşit bir gömlek olduğunu bilmem. Fakat her nedense beni oraya çeken bir şey var. Gömlek, hırsızlık malıdır. Hepsi bu kadar. Bizim poliste şöyle söylerler: 'Eh, Anisim çulluk avlamaya gidiyor!' Yani hırsızlık malı aramaya gidiyor. Evet... Herkes çalabilir, fakat iş çalınanı saklayabilmekte... Dünya geniş, ama hırsızlık malını saklayacak yer yok."

Varvara içini çekerek:

"Bizim Guntorev bucağında geçen hafta bir koyunla iki kuzuyu sürüp götürmüşler... Ama bunları arayıp bulacak kimse yok! Oh... teh... te..."

"Ne olacak?.. Bulunabilir... Bu bir şey değil, bulunur."

Düğün günü geldi. Serin ama açık ve keyifli bir nisan günüydü. Daha sabah karanlığından başlayarak atların yelelerinden ve arabaların oklarından renk renk kurdeleler sallanan *troykalar,** çift atlı arabalar, çıngıraklarını çalarak Ukleyevo'nun içinde gidip gelmeye başladılar. Arabaların bu gidiş gelişlerinden ürken kargalar söğütlerin üzerinde gürültü ediyor, sığırcık kuşları ise, Tsıbukin'lerin düğününe seviniyormuş gibi, boğazlarını yırtarcasına hiç durmadan ötüyorlardı.

Evdeki masalar, çoktan, tuzlu balıklarla, jambonlarla, içleri doldurulmuş kuşlarla, konserve kutularıyla, salamuralarla, marinalarla, birçok votka ve şarap şişesiyle dolmuştu. Füme sucuk kokularıyla bozulmaya yüz tutmuş ıstakoz kokuları burunlara gelmeye başlamıştı. İhtiyar Tsıbukin, ökçelerini yere vurarak ve bıçakları birbirine sürterek masaların etrafında dolaşıyordu.

Sık sık Varvara'ya sesleniyor, ondan bir şey istiyorlar; o da şaşkın bir hâlde, güçlükle soluyarak mutfağa koşuyordu. Daha sabah karanlığından başlayarak Kostükov'ların erkek aşçısıyla küçük Hrımin'lerin beyaz tenli kadın aşçısı mutfakta çalışmaktaydı.

Aksinya, saçlarını kıvırtmış, korse giymiş, entarisiz, ayağında gıcırtılı yeni potinler olduğu hâlde bir fırtına gibi avluda dolaşıyor ve yalnız çıplak bacaklarıyla çıplak göğsü göze çarpıyordu. Ortalıkta bir gürültüdür gidiyor, yeminler ve küfürler işitiliyordu. Gelip geçenler, ardına kadar açık kapıların önünde duraklıyorlar, her şeyde, görülmemiş, olağanüstü bir şeyler hazırlandığı hissediliyordu.

"Gelini getirmeye gittiler!.."

Çıngırak sesleri köyün çok uzaklarına yayılıyor ve sönüyordu...

Saat üçe doğru ahali akın etti. Yeniden çıngırak sesleri duyuldu, gelini getiriyorlardı.

Kilise ağzına kadar dolmuştu; büyük şamdan yanıyordu. Şarkıcılar, ihtiyar Tsıbukin'in isteğine uygun olarak, notayla şarkı söylüyordu. Işıkların ve ropların pırıltısı Lipa'nın gözlerini kamaştır-

* *Trokya*: Üç atlı araba. *–H. Âli Ediz*

mıştı. Ona öyle geliyordu ki, şarkıcılar, çıngıraklı sesleriyle, onun kafasına çekiçle vurur gibi vuruyorlardı. Yaşamında ilk kez giydiği korse ve iskarpinleri onu sıkıyor, yüzünün ifadesi, baygınlıktan yeni uyanmış bir insanın ifadesini andırıyordu: Bakınıyor, ama bir şey anlamıyordu.

Siyah bir redingot giymiş ve kravat yerine kırmızı bir kordon takmış olan Anisim, bir noktaya bakarak düşüncelere dalıyor, şarkıcılar seslerini yükselttikleri zaman hızla istavroz çıkarıyordu. Yüreğinde bir yumuşama vardı; ağlamak istiyordu. Bu kiliseyi daha çocukluk çağlarından beri tanırdı. Bir tarihte, rahmetli annesi onu buraya kurban yeme ayininde bulunmak üzere getirmişti. Yine bir tarihte, çocuklarla birlikte burada, okul korosunda şarkı söylemişti. Bu kilisenin her köşesi, her ikonu onda birer anı uyandırıyordu. İşte şimdi onun nikâhını kıyıyorlardı, gelenek ve göreneğe uymuş olmak için evlenmesi gerekti, ama şimdi artık bunu düşünmüyordu; düğünü tamamıyla unutmuştu. Gözyaşları, kutsal resimlere bakmasına engel oluyordu. Yüreğinde bir ağırlık vardı. Bugün değilse yarın, başına gelmesi yazılı felaketlerin –kurak günlerdeki fırtına bulutlarının bir damla yağdırmadan köyün üzerinden geçip gitmesi gibi– ona bir zarar vermeden geçip gitmesi için Tanrı'ya yalvarıyordu.

Geçmişinde öyle çok, öyle çok günah toplanmıştı ki, hepsi de içinden çıkılmaz, düzeltilmesi olanaksız olan bu günahların bağışlanmasını rica etmek bile uygunsuzdu. Ama işte o bunların affı için yalvarıyordu. Hatta yüksek sesle hıçkırdı bile; ama onun sarhoş olduğunu düşünerek kimse buna önem vermedi.

Telaşlı bir çocuk çığlığı duyuldu:

"Sevgili anneciğim, beni buradan götür, ah ne olursun!"

Papaz:

"Sus bakalım!.." diye bağırdı.

Kiliseden dönerlerken, halk da arkalarından koşuyordu. Dükkânın çevresinde, kapının önünde ve avlunun içinde pencerelerin altında da bir insan kalabalığı vardı. Yeni evlileri şarkılarla

övecek kadınlar da gelmişti. Genç evliler, ayaklarını eşikten atar atmaz, notalarıyla birlikte koridorda beklemekte olan şarkıcılar, avazları çıktığı kadar haykırmaya; kasabadan özel olarak getirilmiş olan orkestra çalmaya başladı. Yüksek bardaklar içinde Don şampanyası ikram edildi.

Gözlerini örtecek kadar gür kaşlı, uzun boylu, zayıf bir ihtiyar olan doğramacı ustası Yelizarov, yeni evlilere dönerek:

"Anisim ve sen, çocuğum," dedi, "birbirinizi seviniz, hak yolundan ayrılmayınız. Tanrı da sizi terk etmez, çocuklarım!"

Sonra, ihtiyar Tsıbukin'in omuzlarına abanarak hıçkırmaya başladı:

"Grigori Petrov, ağlayalım, sevinçten ağlayalım!.."

Bunları incecik bir sesle söylemişti. Ama arkasından hemen kahkahayla gülmeye koyuldu ve kalın bir sesle şunları ekledi:

"Ha-ha-ha... Senin bu gelinin de güzelmiş! Demek, her şeyi yerli yerinde, her şeyi uygun, aksayan hiçbir yanı yok! Bütün mekanizması sağlam, vidaları bol!.."

Yelizarov, Yegoryevskoye ilçesinde doğmuştu. Ama daha genç yaşından beri Ukleyevo'daki fabrikada, ilçede çalışmaya başlamış ve buraya yerleşmişti. Uzun süreden beri onu, işte böyle uzun, zayıf ve ihtiyar olarak tanıyor, çoktandır kendisini "koltuk değneği" diye çağırıyorlardı. Bu belki de onun, kırk yılı aşkın bir süreden beri fabrikalarda yalnız onarım işleriyle uğraşmasından ileri geliyordu. İnsanlar ve eşyalar üzerine yalnız sağlamlık bakımından yargıda bulunurdu: Acaba onarıma ihtiyaç var mıydı?.. Masanın başına oturmadan önce, sağlam olup olmadıklarını anlamak için birkaç sandalyeyi yokladı.

Şampanyadan sonra herkes masanın başına oturmaya başladı. Misafirler, sandalyelerini oynatarak konuşuyordu. Koridorda şarkıcılar şarkı söylüyor, mızıka çalıyor; bu sırada avluda, övücü kadınlar, hep bir ağızdan yeni evlileri övüyordu. Ortalıkta, insanın başını döndürecek kadar korkunç ve yabani bir ses karışımı vardı.

Koltuk Değneği, sandalyesi üzerinde fır fır dönüyor, komşularını dirsekleriyle dürtüyor, konuşmalarına engel oluyor, bazen ağlıyor bazen de gülüyordu.

"Çocuklar, çocuklar, çocuklar," diye acele acele mırıldanıyordu, "Aksinyüşka, Varvaruşka, hepimiz ahenk ve barış içinde yaşayalım, benim sevimli baltacıklarım..."

Az içki içiyordu. Şimdi de bir kadeh İngiliz votkasıyla sarhoş oluvermişti. Neden yapıldığı belli olmayan bu uğursuz içki, bütün içenleri sersemletmiş, âdeta yıldırımla vurulmuşa döndürmüştü. Artık diller peltekleşmeye başlamıştı.

Davetliler arasında papazlar, eşleriyle birlikte fabrika ustabaşıları, başka köylerden gelmiş tüccarlar ve dükkân sahipleri vardı. On dört yıldan beri bir arada çalışan ve bütün bu süre içinde şunu bunu aldatmadan ya da zarara sokmadan bir kâğıt imzalamayan ve bir kişiyi Bucak Müdürlüğünden dışarı bırakmayan bucak müdürüyle bucak sekreteri, yan yana oturuyorlardı; bunların ikisi de şişman, ikisi de besili ve adaletsizlikle öylesine dolu ki, insana, yüzlerinin derilerinde bile bir çeşit özellik, bir çeşit hilecilik varmış gibi geliyordu. Çok zayıf ve şaşı olan bucak sekreterinin eşi, bütün çocuklarını da getirmişti; âdeta yırtıcı bir kuş gibi tabaklara yan yan bakıyor ve eline geçen her şeyi kendisinin ve çocuklarının ceplerine tıkıyordu.

Lipa, yüzünde, kilisedeki ifade olduğu hâlde, put gibi oturuyordu. Anisim, karısıyla tanıştığından beri onunla bir kelime konuşmadığı için sesinin nasıl olduğunu bilmiyordu. Şimdi de, yanında oturduğu hâlde susuyor ve içiyordu. Epeyce sarhoş olunca, karşısında oturmakta olan kızın teyzesine seslenerek:

"Benim, Samorodov adlı bir arkadaşım var," dedi. "Özel kişiliği olan bir adamdır, konuşmasını bilir, ama teyzeciğim, ben onun içini biliyorum, o da bunu hissediyor. Teyzeciğim, izninizle ikimiz, Samorodov'un sağlığına içelim!"

Varvara, konuklara ikramda bulunarak bitkin ve şaşkın bir edayla yemek masasının etrafında dolaşıyor, yiyecek ve içeceğin

böylesine bol ve her şeyin böylesine zengin oluşuna seviniyordu; çünkü kimse söyleyecek bir söz bulamayacaktı.

Güneş batmış, ama öğle yemeği hâlâ sürüp gidiyordu. Artık neler yediklerinin, neler içtiklerinin farkında değillerdi. Konuşulanları işitmek de elde değildi. Yalnız orkestra sustuğu sıralarda, ara sıra bir kadının avludan bağırdığı açık olarak işitiliyordu:

"Kanımızı emdiniz, canavarlar, daha gebermeyecek misiniz?"

Akşama, müzik eşliğinde dans edildi. Kendi şaraplarıyla küçük Hrımin'ler geldi. Kadrile kalkıldığı zaman bunlardan biri, iki elinde birer şişe, ağzında kadeh olarak dans etti, bu hâl herkesi güldürdü. Kadril arasında birdenbire, çömelerek dans ediyorlardı. Yeşil Aksinya, bir görünüp bir kayboluyor, uzun etekleri etrafa rüzgâr saçıyordu. Birisi kadının eteklerine bastı. Koltuk Değneği:

"Hey," diye bağırdı, "alt pervazlardan birini kopardınız, çocuklar."

Aksinya'nın, seyrek kırpışan kurşuni, saf gözleri vardı; yüzünde de saf bir gülücük durmadan oynaşmaktaydı. Bu kırpışmayan gözlerde de, uzun bir boyun üzerindeki bu küçük başta da, onun ince, düzgün endamında da yılanca bir şeyler vardı. Baharda, yeşil çavdarların arasından uzanarak başını kaldıran bir engerek yılanı gelene geçene nasıl bakarsa, yüzünde gülücüğüyle sarı göğüslü yeşil Aksinya da öyle bakıyordu.

Hrımin'ler onunla çok senlibenliydiler. Kadının, bunlardan büyüğüyle uzun bir süreden beri yakın ilişkilerde bulunduğu açıkça belli oluyordu. Sağır ise hiçbir şey anlamıyor, ona bakmıyordu. O, ayak ayak üstüne atmış oturuyor, ceviz yiyor ve tabanca sesini andıran bir gürültü çıkararak bunları dişiyle kırıyordu.

İşte ihtiyar Tsıbukin de ortaya çıktı ve Rus dansına kalkmak istediğini anlatmak için mendilini salladı. Hemen, gerek evin içinden, gerek avluda biriken kalabalıktan bir onaylama uğultusu yükseldi:

"O dans edecek, o!.."

Varvara dans ediyordu; ihtiyarsa sadece mendilini sallıyor ve ökçeleriyle tempo tutuyordu. Ama birbirlerinin üzerinden, pence-

reden içeri bakan avludaki kalabalık hayranlık içindeydi. Bir an için ihtiyarın her şeyini; zenginliğini, hakaretlerini bağışlamışlardı.

Kalabalığın arasından:

"Aferin Grigori Petrov!.." sesleri yükseliyordu. "Dayan! Demek sende hâlâ iş var!.. Hah hah hah!.."

Bütün bunlar pek geç, sabahın ikisine doğru sona erdi. Anisim, sallanarak, teşekkür etmek ve vedalaşmak üzere şarkıcıları ve müzikçileri dolaşıyor, her birine çil çil birer yarım rublelik bahşiş veriyordu. İhtiyarsa sallanmadan, ama sanki bir ayağı üzerine basıyormuş gibi bir yürüyüşle konuklarını uğurluyor ve her birine:

"Düğün iki bine patladı," diyordu.

Konuklar dağılırken, birisi Şikalovo'lu bir gazinocunun yeni paltosunu alarak kendi eski paltosunu bırakmış... Anisim birdenbire parlayarak bağırmaya başladı:

"Dur!.. Ben şimdi onu bulurum! Bunu çalanı ben biliyorum! Dur!.."

Hemen sokağa fırladı ve birinin arkasından koşmaya başladı. Anisim'i yakaladılar, kollarına girerek eve getirdiler; sarhoş, öfkeden kıpkırmızı ve kan ter içinde olduğu hâlde –Lipa'nın teyzesinin yardımıyla– soyunmakta olduğu odaya ittiler ve kapıyı üzerine kilitlediler.

IV

Aradan beş gün geçti. Gitmeye hazırlanan Anisim, vedalaşmak üzere yukarı, Varvara'nın yanına çıktı. Varvara'nın odasında kutsal tasvir önündeki bütün kandiller yanıyor, oda günlük kokuyordu. Varvara ise, pencerenin kenarına oturmuş, kırmızı yünden bir çorap örüyordu. Anisim'i görünce:

"Bizde çok az kaldınız," dedi. "Yoksa canın mı sıkıldı? Oh... teh... te!.. Çok iyi yaşıyoruz, her şeyimiz bol, düğününü de gereğince iyi yaptık. İhtiyar, düğün için iki bin ruble harcadığını söylüyor. Kısacası, tam tüccarlar gibi bir yaşayış sürüyoruz. Yalnız bir sıkıntım var. Halka çok haksızlık ediyoruz. Hem öyle bir haksızlık

ki, aman Allah! Yüreğim sızlıyor doğrusu! Beygir mi trampa ediyoruz, bir şey mi satın alıyoruz, bir işçi mi kiralıyoruz, her şeyde hile yapıyoruz. Hep hile, hep hile! Dükkândaki vejetalin yağı, kokmuş ve acı; elâlemin katranı bundan iyi... Allah rızası için söyle, iyi yağ satamaz mıyız?"

"Kim neye yaraşıksa anneciğim..."

"Ama rica ederim, iki elimiz yanımıza gelecek. Ay... ay... ay!.. Hiç olmazsa gidip babanla bir konuşsan!"

"Siz kendiniz konuşsanız daha iyi olur."

"Bırak onu canım! Ben ona derdimi anlatıyorum, o ise, tıpkı senin bana verdiğin gibi, 'kim neye yaraşıksa' diye cevap veriyor. Ahirette kimin neye yaraşık olduğu araştırılmaz. Tanrı'nın mahkemesi yalnız adaleti düşünür."

Anisim, içini çekerek:

"Tabii, araştırılmaz," dedi. "Çünkü anneciğim, zaten Tanrı falan yok. Kim orada araştıracak!"

Varvara, şaşarak ona baktı, güldü ve ellerini çırptı. Anisim'in söylediği bu sözlere karşı, kadının böyle içten şaşması ve tuhaf bir yaratığa bakar gibi kendisine bakması, onu utandırdı:

"Belki, Tanrı vardır," dedi, "din yoktur. Nikâhımı kıydıkları zaman kendimde değildim. Kuluçkanın altından yumurtasını aldığın zaman içindeki civciv nasıl cıvıldarsa, benim vicdanım da âdeta onun gibi cıvıldamaya başladı. Nikâh töreni devam ettiği sürece ben, boyuna Tanrı var diye düşündüm. Ama kiliseden çıkar çıkmaz hiçbir şey kalmadı. Hem, Tanrı var mı, yok mu ben nereden bileyim? Küçüklüğümüzde bize bunu öğretmediler. Çocuk daha annesinin memesini emerken ona bir şey öğretirler: Kim neye yaraşıksa! Zaten babam da Tanrı'ya inanmıyor. Siz, bir tarihte bana Guntorev'in koyunlarının çalındığından söz etmiştiniz; ben, koyunları çalanı buldum: Onları çalan Şikalovo köyünden bir köylüymüş; koyunları çalan o, ama koyunların derisi de babamda çıkıyor... İşte, size din!"

Anisim, gözünü kırptı ve başını salladı. Sonra yine sözüne devam ederek:

"Bucak müdürü de Allah'a inanmıyor," dedi, "sonra bucak sekreteri, kilise zangocu da Allah'a inanmıyorlar. Eğer onlar kiliseye gidiyor ve oruç tutuyorlarsa bu, halkın kendilerini ayıplamasını önlemek içindir. Sonra, ne olur ne olmaz, belki de sahiden ahiret vardır düşüncesiyle de bunu yapıyorlardır. Şimdi, halk gücünü yitirdiği, ana babaya saygı kalmadığı için dünyanın sonu geldi, diyorlar. Tabii bu saçma bir şeydir. Benim anladığıma göre, anne, bütün bu belalar insanlardaki vicdansızlıktan ileri geliyor. Ben, anne, her şeyi açık seçik görüyor ve anlıyorum. Adamın sırtındaki gömlek hırsızlık malı ise hemen görüyorum, size öyle geliyor ki, sadece çay içiyor, hepsi bu kadar. Ama ben çaydan başka, onun vicdanı olmadığını da görüyorum. Günlerce dolaşıyor, vicdanlı tek insana rastlamıyorum. Bunun biricik nedeni Tanrı'nın var olup olmadığını bilmemeleridir. Eh, anne, allahaısmarladık. Hoşçakalın, sağlıcakla kalın. Beni iyilikle anın."

Anisim, Varvara'nın ayaklarına kadar eğildi ve:

"Bütün bu yaptıklarınız için size çok teşekkür ederim, anne," dedi. "Ailemiz sizden çok yarar görüyor. Siz, çok iyi bir kadınsınız, ben sizden çok hoşnutum."

Çok duygulanan Anisim dışarı çıktı. Ama tekrar dönerek:

"Samorodov beni bir işe bulaştırdı, ya zengin olacağım ya da mahvolacağım. Şayet bana bir şey olursa, anne, babamı avutunuz."

"Hiçbir şey olmaz, inşallah! Oh... teh... te!.. Tanrı merhametli ve bağışlayıcıdır. Sen, Anisim, şu karının gönlünü biraz alsan iyi olur. Birbirinize yan gözle bakıyorsunuz. Hiç olmazsa ona biraz güler yüz göstersen..."

Anisim, içini çekerek:

"O, çok tuhaf bir kadın," dedi. "Hiçbir şey anlamıyor, boyuna susuyor. Henüz çok toy... Biraz daha büyüsün."

Sokak kapısının önünde, arabaya koşulu, besili, yüksek, beyaz bir aygır duruyordu.

İhtiyar Tsıbukin, cakalı bir edayla arabaya sıçradı. Dizginleri eline aldı. Anisim, Varvara, Aksinya ve kardeşiyle öpüştü. Lipa

da merdivenin başındaydı. Ve sözde geçirmeye çıkmamış da, bir başkası için çıkmış gibi hareketsiz duruyor, bambaşka bir yöne bakıyordu. Anisim ona yaklaştı. Ve dudaklarını hafifçe onun yanaklarına değdirerek: "Allahaısmarladık," dedi. Lipa ise, Anisim'e bakmadan tuhaf tuhaf gülümsedi; yüzü seyirdi ve nedense herkes ona acıdı. Anisim de sıçrayarak arabaya bindi, kendini güzel sandığı için, cakayla elini beline dayadı.

Çukurdan yukarı çıktıkları sürece Anisim, hep geriye, köye baktı. Hava açık ve sıcaktı. Sürüyü ilk kez bugün çayıra salmışlardı. Sürünün etrafında bayramlıklarını giymiş kızlar ve kadınlar dolaşıyorlardı. Siyah öküz, serbestliğin verdiği sevinçle böğürüyor ve ön ayaklarıyla toprağı eşeliyordu. Her tarafta, aşağıda, yukarıda, tarlakuşları cıvıldaşıyordu.

Anisim, yeni badana edilmiş olan güzel, beyaz kiliseye baktı ve beş gün önce orada nasıl dua ettiğini hatırladı. Sonra yeşil damlı okula, bir zamanlar yıkandığı ve balık avladığı dereye baktı; yüreğini bir sevinç kapladı ve birdenbire yerden bir duvarın yükselerek yolunu kesmesini, onu sadece geçmişiyle baş başa bırakmasını istedi.

İstasyonda büfeye yanaştılar ve birer kadeh *Xérés* şarabı içtiler. İhtiyar şarap parasını vermek için elini cebine attı.

Anisim:

"Bunları ben ikram ediyorum," dedi.

İhtiyar memnunlukla oğlunun sırtını okşadı ve büfeciye, bak benim nasıl bir oğlum var, demek ister gibi göz kırptı. Sonra oğluna dönerek:

"Sen evde işin başında kalsaydın," dedi, "sana paha biçilmezdi. Seni tepeden tırnağa kadar altına boğardım."

"Olanaksız babacığım."

Xérés şarabı ekşimtıraktı ve balmumu kokuyordu. Ama birer kadeh daha içtiler.

İhtiyar, istasyondan döndüğü zaman, ilk ağızda küçük gelinini tanıyamadı. Kocası avludan çıkar çıkmaz Lipa değişmiş, birdenbire şenlenmişti. Yalın ayak, üstünde eski, yıpranmış bir eteklik,

kolları omuzlarına kadar sıvanmış bir hâlde, koridorda merdivenleri siliyor, ince ve pürüzsüz bir sesle şarkı söylüyordu. Kirli suyla dolu büyük bir tahta kovayı götürürken ve kendi çocuk gülüşüyle güneşe bakarken bir tarlakuşunu andırıyordu.

Kapının önünden geçmekte olan ihtiyar bir işçi, başını sallayarak seslendi:

"Grigori Petrov, Allah sana ne iyi gelinler göndermiş. Bunlar kadın değil, sahici birer hazine!"

V

8 Temmuz Cuma günü, Koltuk Değneği adıyla tanınan Yelizarov'la Lipa, Kazan Bakiresi yortuları için gittikleri Kazanskoye köyünden geri dönüyorlardı. Lipa'nın annesi Praskovya, bir hayli geriden geliyordu. Hasta ve nefes darlığı olan bu kadın hep geri kalıyordu. Vakit akşama yakındı.

Lipa'yı dinlemekte olan Koltuk Değneği; şaşmaktan kendini alamayarak:

"Yaaa!.. Peki sonra?" diyordu.

Lipa ise:

"İlya Makariç," diyordu, "ben reçeli çok severim. Köşeme çekilir ve hep reçelle çay içerim. Ya da Varvara Nikolayevna ile beraber çay içeriz; o bana acıklı birtakım hikâyeler anlatır. Onlarda çok reçel var: Dört kavanoz. Varvara bana: 'Sıkılma Lipa, ye!' derdi."

"Yaaa!.. Dört kavanoz!.."

"Zengin bir yaşayış sürüyorlar. Çayla çörek yiyorlar!.. Sığır eti istediğin kadar. Zengin bir yaşayış sürüyorlar ama, ben orada korkuyorum, İlya Makariç. Hem çok korkuyorum!"

Koltuk Değneği:

"Korkacak ne var, çocuğum?" diye sordu ve Praskovya'nın ne kadar geri kaldığını anlamak için arkaya baktı.

"Önceleri, düğünümüz olduğu sıralarda, Anisim Grigoryiç'ten korkuyordum. Gerçi o kötü bir adam değildir; kendisinden bir kötülük görmedim. Ama bana yaklaştığı zaman, ta iliklerime kadar

bütün bedenimde bir ürperme duyuyordum. Bir gececik olsun gözümü kapamadım; durmadan titredim ve Tanrı'ya dua ettim. Şimdi ise, İlya Makariç, Aksinya'dan korkuyorum. Aksinya kötü bir kadın değil, hep gülümsüyor, ama ara sıra pencereden içeri baktığı zaman gözleri öyle öfkeli, öyle ışıklı, öylesine yeşil ki tıpkı ağıldaki koyunlarınki gibi. Küçük Hrımin'ler onu kandırıyorlar: 'Sizin ihtiyarın,' diyorlar, 'Butiokino'da kırk desyatin kadar bir toprağı var. Bu kumlu, killi, sulu bir topraktır,' diyorlar. 'Sen Aksiyuşa,' diyorlar, 'orada kendine bir tuğla fabrikası kurdur, biz de seninle ortak oluruz.'"

"Şimdi tuğlanın bini yirmi rubledir. Kârlı bir iş. Dün, öğle yemeğinde Aksinya ihtiyara: 'Ben,' dedi, 'Butiokino'da bir tuğla fabrikası kurmak istiyorum; kendi başıma bir tüccar olacağım.' Aksinya hem söylüyor, hem gülümsüyordu. Grigori Petroviç'in yüzü düşünceli bir hâl aldı; bu önerinin hoşuna gitmediği besbelliydi: 'Ben sağ oldukça,' dedi, 'ayrılmak yok; hep birlikte yaşamalıyız!'"

Aksinya ihtiyara baktı, dişlerini gıcırdattı:

"Ona puf böreği getirdiler, yemedi!"

Koltuk Değneği şaştı:

"Demek yemedi, ha!.."

Lipa sözünü sürdürerek:

"Rica ederim, söyle bana," dedi, "bu kadın ne zaman uyur? Yarım saatçik kadar uyuduktan sonra yerinden fırlar, köylülerin bir yeri yakmamaları için, bir şey çalmamaları için hep dolaşır durur, etrafı kolaçan eder. Korkunç bir kadın, İlya Makariç! Küçük Hrımin'ler, düğünden sonra, yatmadan, doğru kasabaya davalaşmaya gitmişler. Halk arasında dönen dedikodulara göre, Aksinya yüzündenmiş! İki kardeş ona fabrika kurmayı vadetmişler; üçüncüsü buna kızmış. Fabrikaları bir ay kadar kapalı kaldı. Bu süre içinde işsiz kalan amcam Prohor, kapı kapı dolaşarak ekmek dilendi. Ona: 'Amca,' dedim, 'böyle kendini rezil edeceğine, şimdilik çift sürmeye ya da odun kesmeye gitsen daha iyi edersin!..' Amcam: 'Lipinka,' dedi, 'çiftçiliği unuttum, hiçbir şey bilmiyorum!'"

Dinlenmek ve Praskovya'yı beklemek için, Akçakavak Koruluğu kenarında mola verdiler.

Çoktandır taşeronluk yaptığı hâlde Yelizarov'un atları yoktu. Bütün ilçeyi, içinde soğan ekmek bulunan bir torbayla yaya olarak dolaşır; ellerini sallayarak geniş adımlar atardı. Onunla yan yana yürümek güçtü.

Koruluğun ağzında bir ölçme direği duruyordu. Yelizarov, sağlam olup olmadığını anlamak için direği elledi. Soluk soluğa Praskovya geldi. Onun buruşuk ve her zaman korkmuş gibi duran yüzü, mutlu bir pırıltıyla yanıyordu. Bugün, herkes gibi kiliseye gitmiş, panayırı dolaşmış ve orada armut turşusu suyu içmişti. Bu onun yaşamında seyrek olan bir şeydi; ona öyle geliyordu ki, o bugün, ömründe ilk kez kendi zevki için yaşamıştı.

Dinlendikten sonra, üçü birlikte, yan yana yola düzüldüler. Güneş artık batıyordu; ışıkları, koruluğun içinden süzülüyor ve ağaçların gövdelerini aydınlatıyordu. İleriden, gürültülü birtakım sesler geliyordu. Ukleyevo kızları, epey önce, önden gitmişlerdi. Ama herhalde burada, korulukta, mantar toplamak için durmuş olacaklardı.

Yelizarov:

"Hey kızlar!.. Hey güzeller!.." diye seslendi.

Karşılık olarak bir kahkaha işitildi.

"Koltuk Değneği geliyor!.. Koltuk Değneği!.. Moruk..."

Yankı da gülüyordu.

İşte, koruluk da geride kaldı. Artık fabrika bacalarının tepeleri de görünmeye başladı; çan kulesi üzerindeki haç pırıldadı: Burası köydü, hani şu: "Cenaze töreninde kilise bekçisinin bütün havyarı yiyip bitirdiği köy". Artık evlerine gelmiş gibiydiler. Bu koca çukurun içine inmekten başka yapılacak bir şey kalmıyordu. Yalın ayak yürümekte olan Lipa ile Praskovya, kunduralarını giymek üzere otların üzerine oturdular. Koltuk Değneği de onlarla birlikte oturdu.

Yukarıdan bakıldığı zaman Ukleyevo, söğütleriyle, beyaz kilisesiyle, deresiyle, güzel ve sessiz görünüyordu; yalnız manzarayı

bozan şey, tasarruf olsun diye karanlık, yabani bir renge boyanmış olan fabrika damlarıydı. Karşı taraftaki yamaçta, âdeta bir fırtınanın şuraya buraya fırlattığı demetler ve yığınlar biçiminde ve hemen şimdi biçilmiş, diziler hâlinde çavdarlar göze çarpıyordu. Yulaf da artık olgunlaşmıştı; şimdi güneşte tıpkı sedefler gibi ışıkları yansıtıyordu.

Hasat zamanıydı. Bugün yortu, yarın cumartesiydi. Çavdarları toplamak, samanları götürmek gerekiyordu. Sonra pazar, yine yortuydu. Her gün uzaklarda gök gürlüyordu; havada bir ağırlık vardı, yağmur yağacağa benziyordu. Şimdi herkes, tarlalara bakarak, Allah vere de ürünü zamanında toplayabilsek, diye düşünüyordu. Ruhlarda hem bir sevinç ve ferahlık, hem de bir huzursuzluk vardı.

Praskovya:

"Şimdi orakçılar pahalı," dedi. "Gündelikleri bir ruble kırk kapik!"

Halk, Kazanskoye panayırından akın akın geliyordu:

Kadınlar, yeni kasketler giymiş fabrika işçileri, dilenciler, çocuklar... Kâh tozları kaldırarak bir araba geçiyor ve arkasından, satılmadığına memnun bir beygir koşuyordu, kâh bir türlü yürümek istemeyen bir ineği, boynuzlarından çekip götürüyorlardı. Sonra yine, içinde, ayaklarını sarkıtmış sarhoş mujikler bulunan bir araba geçiyordu.

Bir kocakarı, kocaman şapkalı ve kocaman çizmeli bir çocuğu götürüyordu. Çocuk sıcaktan ve dizlerinin bükülmesine olanak vermeyen ağır çizmelerden bitkin bir hâle gelmişti, ama yine de, olanca gücüyle elindeki oyuncak boruyu hiç durmadan öttürüp duruyordu. Artık aşağı inmişler ve sokağa sapmışlardı, boru sesi hâlâ kulaklarına geliyordu.

Yelizarov:

"Bizim fabrikatörlerin nedense, keyifleri pek de yerinde değil," dedi. "Felaket!.. Kostyükov bana içerledi: 'Kornişlere çok tahta gitti,' diye söylendi. Ben de ona: 'Nasıl çok?' dedim. 'Ne kadar gerekse o kadar gitti Vasili Daniliç! Ben onları, yani şu tahtaları, bulgur-

la yiyecek değilim ki.' 'Bu gibi sözleri sen bana nasıl söyleyebilirsin?' dedi. 'Geveze! Unutma!.. Seni taşeron yapan benim.' Sanki ne önemli bir şeymiş bu! Ben taşeron değilken de yine, her gün çay içiyordum. O da: 'Siz hepiniz, dalaverecisiniz,' dedi. Ben sustum. Bu dünyada biz dalavereciyiz, öteki dünyada da siz, diye düşündüm. Ho ho ho!.. Ertesi gün yumuşadı: 'Makariç,' dedi, 'söylediğim sözlerden ötürü bana darılma. Eğer sana gerektiğinden çok söylendiysem bile kusura bakma!.. Ben birinci sınıf tüccarım, senden büyüğüm, sen susmak zorundasın!' Ben de ona: 'Siz,' dedim, 'birinci sınıf bir tüccarsınız, ben de dülgerim; burası doğru. Hazreti Yusuf da dülgerdi. Bizim sanatımız hak ve adalete uygundur. Tanrıca beğenilen bir sanattır. Ama daha büyük olmak sizin için daha elverişli ise, Vasili Daniliç, rica ederim buyurunuz.' Bundan sonra yani bu konuşmadan sonra, içimizden hangimiz daha büyüğüz, diye düşündüm: Birinci sınıf bir tüccar mı, yoksa bir dülger mi? Herhalde dülger olsa gerek, çocuklarım..."

Koltuk Değneği düşündü, sonra ekledi:

"Bu böyle çocuklar. Çalışan, eziyet çeken daha büyüktür."

Güneş artık batmıştı. Derenin, etrafı surla çevrili kilise meydanlığının ve fabrikaya yakın tarlaların üzerinde koyu, süt gibi beyaz bir sis yükseliyordu. Şimdi karanlığın hızla bastırdığı, aşağıda ışıkların titreştiği ve sisin dipsiz bir uçurumu gizliyor sanısını verdiği şu anda, yoksul olarak doğan ve ömürleri boyunca böyle yaşamaya, korkmuş ve zavallı ruhlarından başka her şeylerini başkalarına vermeye hazır olan Lipa ile annesinin aklına, bu büyük ve gizemli dünyada, birçok yaşam arasında, kendilerinin de bir güç olduğu, kendilerinin de herhangi birinden büyük olduğu düşüncesi, belki bir an için gelmiştir. Burada, yüksekte oturmak hoşlarına gidiyor ve mutlu bir gülüşle gülümsüyorlardı; her şeye rağmen aşağı dönmek gerekeceğini unutmuşlardı.

Sonunda evlerine döndüler. Orakçılar, kapının ve dükkânın yanında yerlere oturmuşlardı. Âdet olduğu üzere Ukleyevo'lular Tsıbukin'lere çalışmaya gitmezlerdi; yabancı gündelikçiler tutmak

gerekiyordu. Şimdi bunlar alacakaranlıkta, uzun siyah sakallı insanlar gibi görünüyorlardı.

Dükkân açıktı. Dilsizin, çıraklardan biriyle dama oynadığı, kapıdan görünüyordu. Orakçılar, zorla işitebilecek kadar hafif bir sesle şarkı söylüyorlar ya da yüksek sesle dünkü gündeliklerini istiyorlardı. Ama yarına kadar kalmalarını sağlamak için onlara gündeliklerini vermiyorlardı.

İhtiyar Tsıbukin, ceketsiz, sırtında yelek, Aksinya ile kapının önünde, kayın ağacının altında çay içiyorlardı. Masanın üstünde lamba yanıyordu.

Orakçılardan biri alay olsun diye:

"Dedeciğim," diyordu, "hiç olmazsa paranın yarısını ver!"

Bunun arkasından hemen bir kahkaha yükseliyor, sonra yine yavaş sesle şarkı başlıyordu.

Koltuk Değneği de çay içmeye oturdu ve anlatmaya koyuldu:

"Panayırdan geliyoruz. Eğlendik çocuklar, Allah'a şükür iyice eğlendik. Yalnız, şöyle fena bir şey oldu: Demirci Saşka tütün satın aldı, dükkâncıya çıkarıp yarım ruble verdi. Meğer yarım ruble sahteymiş!"

Koltuk Değneği çevresine bakındı. Bunları fısıltı hâlinde söylemek istemişti Ama sözleri kısık ve boğuk çıkmış, bunları herkes duymuştu.

"Evet, meğer yarım ruble sahteymiş. Saşka'ya: 'Bunu nereden aldın?' diye sordular. O da: 'Düğününe gittiğim zaman bunu bana Anisim Tsıbukin verdi,' dedi. Polise seslendiler. Demirciyi götürdüler. Dikkat et Petroviç, bunun altından bir çapanoğlu çıkmasın!.."

Kapının önündeki ses yine o alaycı tonla devam ediyordu:

"Dede! Dede!.."

Ortalığa bir sessizlik çöktü.

Koltuk Değneği:

"Ah çocuklar, çocuklar," diye çabuk çabuk söylendi ve ayağa kalktı. Uykusu gelmişti. "Çay için, şeker için teşekkür ederim, ço-

cuklarım! Uyku zamanı geldi. Artık ben epeyce çürüdüm, bütün kirişlerim çürüdü. Ha! Ha! Ha!.."

Giderken de:

"Anlaşılan ölümümüz yaklaştı!.." dedi ve hıçkırdı.

İhtiyar Tsıbukin çayını bitirmedi. Ama, derin düşüncelere dalmış bir hâlde, biraz daha oturdu.

Yüzünde, şimdi artık sokağın içinde bir hayli uzaklaşmış olan Koltuk Değneğinin ayak seslerini dinliyormuş gibi bir ifade vardı.

İhtiyarın düşüncelerini anlayan Aksinya:

"Demirci Saşka belki de yalan söylemiştir," dedi.

İhtiyar eve girdi, biraz sonra da, elinde bir çıkın olduğu hâlde geri döndü. Çıkını açtı, tamamıyla yeni, çil çil rubleler ışıldadı, bunlardan birini alarak dişine vurdu, sonra semaverin altındaki tepsinin üzerine attı. Sonra bir ikincisini daha attı ve Aksinya'ya bakarak büyük bir şaşkınlık içinde:

"Rubleler gerçekten de sahteymiş," dedi. "Bunlar, hani Anisim'in hediye olarak getirdiği rubleler."

İhtiyar, çıkını Aksinya'nın eline tutuşturarak bir fısıltı hâlinde sözlerini sürdürdü:

"Kızım sen bunları al, kuyuya at!.. Allah belalarını versin!.. Dikkat et gevezelik etmesinler! Başımıza bir iş çıkmasın. Semaveri götür, ışıkları söndür."

Ahırda oturmakta olan Lipa ile Praskovya, birbiri ardınca ışıkların nasıl söndüğünü gördüler... Yalnız yukarıda, Varvara'nın odasında mavi ve kırmızı gece kandilleri hâlâ yanmaktaydı. Orası insana huzur, hoşnutluk ve bilmezlik izlenimini veriyordu.

Praskovya, kızının zengin bir adamla evlenmiş olması düşüncesine bir türlü alışamıyordu; buraya geldiği zaman ürkekçe sofada gizleniyor, rica eden bir edayla gülümsüyordu. Ona çay ve şeker gönderiyorlardı.

Lipa da buna alışamamıştı. Kocası köyden gittikten sonra, kendi karyolasında değil de, rastgele, şurada, burada, mutfakta ya da arabalıkta uyurdu. Her gün tahta siliyor ya da çamaşır yıkıyordu;

ona, âdeta gündelikle çalışıyormuş gibi geliyordu. Şimdi de, kasabadan dönünce, çaylarını mutfakta, aşçı kadınla birlikte içtiler. Sonra arabalığa giderek kızakla duvarın arasına, yere uzandılar. Burası karanlıktı, hamutlar da kokuyordu.

Evin etrafındaki ışıklar söndü. Sonra dilsizin, dükkânı nasıl kapattığını, orakçıların avluda nasıl uyumaya hazırlandıklarını işittiler. Uzaklarda, küçük Hrımin'lerde güzel bir armonika çalınıyordu. Praskovya ile Lipa uyuklamaya başladılar.

Bir ayak sesiyle uyandıkları zaman, ay ışığı ortalığı aydınlatıyordu. Arabalığın kapısında, kucağında bir yatak olduğu hâlde Aksinya duruyordu:

"Herhalde burası daha serin olsa gerek," diye mırıldandı ve hemen kapının eşiğine uzandı. Ay ışığı onun her yanını aydınlatıyordu.

Uyuyamıyordu; ağır ağır soluyordu. Sıcaktan çırpınan ve üzerinde ne varsa, hemen hepsini atmış olan Aksinya, ayın büyülü ışıkları altında olağanüstü güzel, olağanüstü mağrur bir hayvan gibi görünüyordu.

Aradan bir süre geçtikten sonra yine ayak sesleri duyuldu: Kapıda bembeyaz, ihtiyar Tsıbukin göründü.

"Aksinya!" diye seslendi, "sen burada mısın?"

Aksinya öfkeli öfkeli:

"Ne istiyorsun!" diye cevap verdi.

"Az önce paraları kuyuya atmanı söylemiştim. Attın mı?"

"Malın suya atıldığı nerede görülmüş? Ben onları orakçılara verdim."

İhtiyar hayret ve korkuyla:

"Ah, aman yarabbi!" diye söylendi. "Edepsiz karı... Ah, aman yarabbi!"

İhtiyar avuçlarını birbirine vurdu ve çekilip gitti. Giderken de hep bir şeyler mırıldandı, durdu. Biraz sonra da Aksinya doğrulup oturdu, can sıkıntısıyla göğüs geçirdi. Sonra ayağa kalktı ve yatağını kucaklayarak dışarı çıktı.

Lipa:

"Anneciğim," diye söylendi, "niçin beni bunlara verdin?.."

"Kızım, evlenmek gerek. Bu düzeni kuranlar biz değiliz ki!"

Avuntusuz bir keder duygusu onları sarmak üzereydi. Ama onlara, göğün yüksekliklerinden, maviliklerin arasından, oradan, yıldızların bulunduğu yerden biri bakıyor ve Ukleyevo'da olup biten her şeyi görüyor, bekçilik ediyor gibi geldi. Kötülük ne kadar büyük olursa olsun, yine de gece sessiz ve güzeldir; yine de Tanrı'nın dünyasında doğruluk, yine, böyle sessiz ve güzel, her zaman vardı ve olacaktır. Yeryüzündeki her şey, ay ışığının geceyle kaynaşması gibi, sadece doğrulukla kaynaşmayı beklemektedir.

İkisi de yatışarak, birbirine sokulmuş bir hâlde uyudular.

VI

Sahte para yapıp piyasaya sürdüğü için Anisim'in hapse atıldığı haberi çoktan gelmişti. Aradan aylar geçti, koca bir yarım yıl geçti; uzun bir kış gelip geçti, bahar geldi; Anisim'in hapishanede bulunuşu düşüncesine, gerek evdekiler, gerek köydekiler alıştılar. Geceleyin birisi evin ya da dükkânın yanından geçince, Anisim'in hapishanede bulunduğunu hatırlardı. Kilise çanları çalındığı zaman yine, nedense Anisim'in hapishanede olduğu ve yargılanmayı beklediği hatırlanırdı.

Tsıbukin'lerin evi üzerine âdeta bir gölge düşmüş gibiydi. Ev kararmış, damı paslanmış, dükkânın demir kaplı, yeşil boyalı ağır kapısı donuklaşmış ya da sağırın deyimiyle, "kötülemiş"ti. Tsıbukin'in kendisi de, âdeta kararmış gibiydi. Çoktandır saçını sakalını kesmiyor, saçı sakalına karışmış bir hâlde dolaşıyor, arabaya, sıçramadan biniyor, dilencilere: "Allah versin!" diye bağırmıyordu. Gücü kuvveti gittikçe azalıyor ve bu her şeyinde göze çarpıyordu. Artık adamları da eskisi kadar kendisinden korkmuyorlardı. Hatta ilçe polis komiseri bile, gerekli olan şeyleri eskisi gibi almasına rağmen, dükkânda tutanak tutmuştu; gizlice şarap sattığı için yargılanmak üzere ihtiyarı üç kez kasabaya çağırmış-

lar; ama tanıklar gelmediği için iş uzamış, Tsıbukin cehennem azapları çekmişti.

İhtiyar sık sık oğlunu görmeye gidiyor, adamlar tutuyor, şuna buna dilekçeler veriyor, bir yerlere kilise bayrakları hediye ediyordu. Anisim'in bulunduğu hapishane gardiyanına mineyle "Ruh ölçüsünü bilir!" cümlesi yazılı gümüş bir çay tabağıyla uzun bir kaşık götürdü.

Varvara:

"İltimas arayacak kimsemiz yok ki," diyordu, "oh... teh... te!.. Büyüklerden birine rica etsek de, bu işle ilgili şeflere bir şeyler yazsalar... Bari mahkemeye kadar serbest bıraksalar!.."

O da üzgündü; ama şişmanlamış ve saçları beyazlamıştı. Eskisi gibi odasında kandiller yakıyor, evin içinde her şeyin temiz olmasına dikkat ediyor, konuklara reçel ve elma marmelatı ikram ediyordu.

Sağırla karısı Aksinya, dükkânla uğraşıyorlar. Yeni bir işe girişmişler, Butiokino'da bir tuğla fabrikası kurmuşlardı. Aksinya, hemen her gün arabayla oraya taşınıyordu. Bizzat kendisi bu fabrikayı idare ediyor ve tanıdıklarıyla karşılaştıkça, yeşil çavdarların arasından başını kaldıran yılan gibi, boynunu uzatıyor, masum ve gizemli bir biçimde gülümsüyordu.

Lipa ise perhiz arifesinde doğurduğu çocuğuyla oynayıp duruyordu. Bu, küçücük, çok zayıf, acınacak bir çocuktu. Onun ağlaması, bakması, hatta insan olarak sayılması, Nikifor diye çağırılması, insanın âdeta tuhafına gidiyordu. Çocuk beşikte yattığı zamanlar Lipa kapıya kadar giderek yerlere kadar eğiliyor:

"Günaydın Nikifor Anisimiç!.." diye ona sesleniyordu ve bütün gücüyle çocuğa doğru koşarak onu öpüyordu. Sonra yine kapıya gidiyor, yerlere kadar eğilerek yine:

"Günaydın Nikifor Anisimiç!.." diye tekrarlıyordu.

Çocuksa, küçücük kırmızı bacaklarını kaldırıyor ve tıpkı dülger Yelizarov'da olduğu gibi, gülmesi ağlamasına karışıyordu.

Sonunda mahkeme günü belirlendi, ihtiyar Tsıbukin, mahkemeye beş gün kala hareket etti. Sonra, tanık olarak gösterilen

köylülerin köyden gönderildikleri işitildi. Yaşlı tezgâhtar da hareket etti.

Mahkeme perşembe günü olmuştu. Ama aradan pazar da geçtiği hâlde ihtiyar hâlâ geri dönmemiş, ondan hiçbir haber de alınamamıştı. Salı günü akşama doğru Varvara, açık penceresinin önüne oturmuş, ihtiyarı gözlüyordu. Bitişik odada Lipa çocuğuyla oynuyor, onu havaya hoplatarak âdeta kendinden geçmiş bir hâlde:

"Sen kocaman, kocaman olacaksın!" diyordu. "Mujik olacaksın, birlikte gündelikle işe gideceğiz! Gündelikle işe gideceğiz!"

Varvara bu sözlere kızdı:

"Aman, sen de!" dedi. "Gündelikçiliği de nereden çıkardın, budala karı? Biz onu tüccar yapacağız!"

Lipa hafifçe bir şarkı mırıldanmaya başladı. Ama biraz sonra şaşırarak yine:

"Sen kocaman, kocaman olacaksın!" diye tekrarladı. "Bir mujik olacaksın, birlikte gündelikle işe gideceğiz!"

"Aman, sen de! Söyleyecek şey buldun!"

Lipa, kucağında Nikifor olduğu hâlde kapının önünde durdu ve sordu:

"Anneciğim, ben onu niçin böylesine çok seviyorum? Ben ona niçin böylesine çok acıyorum?"

Lipa, titrek bir sesle devam etti ve gözleri sulandı:

"Kimdir? Ne biçim şeydir? Bir tüy kadar, bir kırıntı kadar hafif olduğu hâlde ben onu âdeta büyük bir adammış gibi seviyorum, o kadar seviyorum ki... Örneğin o, hiçbir şey yapamaz, konuşamaz, ama ben onun küçücük gözlerinden ne istediğini anlarım."

Varvara kulak kabarttı: İstasyona yaklaşmakta olan akşam treninin gürültüsü kulağına çalındı. Sakın ihtiyar gelmiş olmasın? Artık o, ne Lipa'nın söylediklerini işitiyor, ne de bunları anlıyordu. Zamanın nasıl geçtiğini anlamıyordu; sadece titriyordu. Ama bu titreyiş korkudan çok şiddetli bir meraktan ileri geliyordu. Kadın, mujik dolu bir arabanın gürültüyle geçtiğini gördü. Bunlar, istasyondan gelmekte olan mahkeme tanıklarıydı. Araba dükkânın

yanından geçerken, emektar tezgâhtar arabadan atladı ve avluya girdi. Avluda, onunla selamlaştıkları, ona bazı şeyler sordukları işitildi.

Emektar tezgâhtar yüksek sesle:

"Medeni haklardan mahrumiyetine, mal ve mülkünün elinden alınmasına, altı yıl da kürek cezasına çarptırılmasına ve Sibirya'ya sürülmesine karar verildi," dedi.

Aksinya'nın, dükkânın arka kapısından çıktığı görüldü. Hâlbuki o biraz önce petrol tartıyordu; bir elinde şişe, öteki elinde huni, ağzında gümüş rubleler vardı. Peltek peltek konuşarak:

"Ya baba nerede kaldı?" diye sordu.

Emektar tezgâhtar:

"İstasyonda," dedi. "'Ortalık biraz kararsın da öyle gelirim,' diyor."

Anisim'in kürek cezasına çarptırıldığı evin içinde yayılınca, aşçı kadın, görgü kurallarının böyle gerektirdiğini sanarak, ölülerin arkasından nasıl feryat ederlerse, birdenbire mutfakta öyle feryada başladı:

"Bizleri kime bıraktın Anisim Grigoriç, benim güzel şahinim!.."

Ürken köpekler havlamaya başladı. Varvara pencereye koştu, büyük bir üzüntü içinde, sesinin bütün gücüyle aşçı kadına bağırmaya koyuldu:

"Yetişir artık, Stepanida, yetişir artık... Allah rızası için bizi üzme!"

Semaveri hazırlamayı unutmuşlardı; artık hiçbir şey düşünemez olmuşlardı. Yalnız Lipa, sorunun ne olduğunu bir türlü anlayamıyor, çocuğuyla uğraşmaya devam ediyordu.

İhtiyar Tsıbukin istasyondan gelince, artık ona hiçbir şey sormadılar. Selam verdikten sonra, konuşmadan bütün odaları dolaştı. Akşam yemeği yemedi.

İkisi yalnız kaldıkları zaman Varvara:

"İltimas edecek kimse çıkmadı," dedi. "Rica etmen için sana söylemiştim. Sözümü dinlemedin... Bir dilekçe verseydin!.."

İhtiyar elini sallayarak:

"Kendim uğraştım," dedi. "Anisim mahkûm olur olmaz onu savunan baya koştum: 'Artık geçti, yapılacak hiçbir şey yok,' dedi. Anisim de: 'Artık geçti!' diyor. Ama ben yine de mahkemeden çıkar çıkmaz bir avukatla konuştum: Ona kapora verdim. Bir hafta kadar bekleyeceğim, sonra yine gideceğim! Bakalım Allah ne gösterecek!"

İhtiyar, yine sessizce bütün odaları dolaştı; Varvara'nın yanına döndüğü zaman, karısına:

"Galiba hastalandım," dedi. "Başım dönüyor. Aklım karışıyor."

Lipa duymasın diye kapıyı kapadıktan sonra, yavaşça sözünü sürdürdü:

"Şu para işi canımı sıkıyor. Hatırlar mısın, Anisim düğününden biraz önce, bana yeni yeni gümüş rubleler, yarım rublelikler getirmişti? Çıkınlardan birini saklamıştım; geri kalanını kendi paralarımla karıştırmıştım. Nur içinde yatsın, benim Dmitri Filatiç adında bir amcam vardı. Amcam mal almak için sık sık kâh Moskova'ya, kâh Kırım'a giderdi. Amcamın bir de karısı vardı. Amcam mal için şuraya buraya gittiği zaman, o da başkalarıyla düşüp kalkarmış. Onların altı çocuğu vardı. Bazen amcam içtiği zaman, gülerek: 'Şu çocukları bir türlü ayırt edemiyorum,' derdi, 'hangisi benimkiler, hangisi başkalarının?' Şakacı bir adamdı o. Şimdi ben de onun gibi, paraların hangisi sahte, hangisi sahicidir, ayırt edemiyorum. Bana, hepsi sahteymiş gibi geliyor."

"Hay Allah layığını versin!"

"İstasyonda bilet alırken üç ruble verdim; bu üç ruble bana sahteymiş gibi geldi. Korkuyorum. Galiba hastayım."

Varvara başını sallayarak:

"Ne denir, hep Tanrı'nın dediği olur. Oh... teh... te! Ama bunun üzerinde düşünmek gerek Petroviç... İnsanın saati saatine uymaz, sen genç bir adam değilsin! Günün birinde gözlerini kapayıverirsen, küçük torununa haksızlık etmelerinden korkuyorum. Çok korkuyorum. Nikifor'a haksızlık ederler! Babası yok gibi bir şey!

Annesi henüz çok genç, cahil!.. Hiç değilse Butiokino'daki araziyi, küçüğün üstüne yapsan, Petroviç!.."

Varvara, ihtiyarı kandırmaya devam ederek:

"Düşün bir kere, çok güzel bir çocuk, yazık olur doğrusu! Yarın git kâğıdı yazıver! Bekleyecek ne var sanki?"

Tsıbukin:

"Ben torunumu unutmuştum," dedi. "Gidip onu öpeyim! Demek, diyorsun ki iyi bir çocuk? Allah'ın izniyle varsın büyüsün!"

İhtiyar kapıyı açtı ve parmağıyla Lipa'ya işaret ederek yanına çağırdı. Lipa, kucağında çocuğu olduğu hâlde ihtiyarın yanına geldi. İhtiyar:

"Lipinka," dedi, "eğer bir şey gerekirse, iste! Canın ne isterse ye! Biz senden hiçbir şey esirgemiyoruz. Yeter ki sen sağ ol!" Çocuğa istavroz çıkararak, "Torunumu koru! Oğlumu kaybettim, onun yerine torunum kaldı."

İhtiyarın yanaklarından yaşlar akmaya başladı. İçini çekerek uzaklaştı. Bir süre sonra da yattı; yedi gecelik bir uykusuzluktan sonra, derin bir uykuya daldı.

VII

İhtiyar Tsıbukin kısa bir süre için kasabaya gidip geldi. Birisi ihtiyarın, vasiyetini yazmak için notere gittiğini ve Butiokino'yu, hani şu Aksinya'nın tuğla harmanı kurduğu Butiokino'yu torunu Nikifor'a vasiyet ettiğini kadına haber verdi. Aksinya'ya, bunu, ihtiyarla Varvara'nın, çardağın yanında, kayın ağacı altında çay içtikleri bir sırada sabahleyin haber verdiler. Aksinya, dükkânı sokak ve avlu taraflarından kilitledi; kendisinde bulunan bütün anahtarları aldı ve ihtiyarın ayaklarına doğru fırlatarak yüksek sesle:

"Artık bundan sonra sizin için çalışmayacağım," diye bağırdı ve birdenbire hıçkırmaya başladı. "Bu hesapça ben sizin gelininiz değil, hizmetçiniz oluyorum! Herkes benimle alay ediyor: 'Bakın,' diyorlar, 'Tsıbukin kendisine ne iyi bir hizmetçi bulmuş!' Ben ken-

dimi size kiralamadım. Ben dilenci değilim, kimsenin beslemesi de değilim; benim de anam babam var."

Aksinya, gözyaşlarını silmeden, öfkeden şaşı bir hâl almış olan yaş ve kin dolu gözlerini ihtiyara dikti. Bütün gücüyle bağırdığı için yüzü ve boynu kıpkırmızı olmuş ve uzamıştı.

Kadın, sözlerini sürdürerek:

"Artık size hizmet etmek istemiyorum," dedi. "Bittim, yoruldum. Çalışmaya, Allah'ın günü dükkânda oturmaya, geceleri votka peşinde koşmaya gelince beni ararsınız! Toprak bağışlamaya gelince o kürek mahkûmunun karısıyla onun piçini düşünürsünüz! Buranın sahibi, hanımefendisi o; ben ise onun hizmetçisi! Her şeyinizi o kürek kaçkını boğulasıca karıya verin, ben evime gidiyorum. Kendinize başka bir budala bulun, melun canavarlar!"

İhtiyar, yaşam boyu bir kez olsun çocuklarına ne küfretmiş, ne de onlara dayak atmıştı; aile halkından birinin kendisine kaba sözler söyleyebileceğini, saygısızlık edebileceğini aklına bile getirmemişti. Şimdi ise bu durumdan fena hâlde korkmuş, evin içine kaçmış ve dolabın arkasına saklanmıştı. Varvara'ya gelince, öylesine şaşırmıştı ki, yerinden bile kalkamamış ve âdeta kendini arılardan koruyormuş gibi, sadece iki elini, hiç durmadan sallamakla yetinmişti.

Kadın, büyük bir dehşet içinde:

"Aman yarabbi, bu da ne demek?" diye mırıldanmaya başladı. "Oh... teh... te... Konu komşu işitecek!.. Biraz yavaş söyle. Aman, bari biraz yavaş söyle!"

Aksinya bağırmasını sürdürdü:

"Kürek mahkûmunun karısına Butiokino'yu verdiniz; şimdi ona her şeyi verin; artık sizin hiçbir şeyiniz bana gerekli değil!.. İnşallah yerin dibine batarsınız. Siz burada hepiniz bir çetesiniz! Bıktım sizden, yeter artık! Geleni soydunuz, geçeni soydunuz, gencini soydunuz, ihtiyarını soydunuz!.. Haydutlar! Ya kaçak rakı satan kim? Ya sahte paralar? Sandıklarınızı sahte paralarla doldurdunuz! Tabii şimdi artık bana ihtiyacınız yok!"

Ardına kadar açık olan kapının ağzına halk birikmiş, avluya bakmaya başlamıştı.

Aksinya:

"Varsın halk seyretsin!" diye bağırıyordu, "Sizi rezil edeceğim! Utancınızdan cayır cayır yanacaksınız! Ayaklarıma kapanacaksınız! –Sağıra dönerek seslendi– Hey Stepan! Hemen eve gidelim! Anama, babama gidelim! Kürek mahkûmlarıyla bir arada yaşamak istemiyorum! Hazırlan!.."

Avluda gerili bulunan iplerin üzerinde çamaşırlar sarkıyordu. Aksinya kendi eteklik ve bluzlarını yaş yaş çekip sağırın kucağına atıyordu. Sonra, kuduz gibi avludaki çamaşırların etrafında dönmeye ve ipin üzerinde kendisinin olmayan çamaşırları da koparark yerlere atmaya ve ayaklarıyla çiğnemeye başladı.

Varvara:

"Aman yarabbi şunu susturunuz," diye inliyordu. "O ne yapıyor öyle? Verin ona Butiokino'yu, Allah rızası için veriniz!"

Kapıda biriken halk:

"Amma da karıymış ha!.." diye söyleniyordu. "Yaman karıymış be!.. Kudurmuş!"

Aksinya mutfağa koştu; bu sırada orada Lipa bir başına çamaşır yıkıyordu. Aşçı kadın yıkananları çalkalamak için dereye gitmişti. Tekneden ve ocağın yanındaki tencereden çıkan buharla mutfak duman dolmuştu, içeride boğucu bir hava vardı. Yerde yıkanmamış, daha bir yığın kirli çamaşır duruyordu. Çamaşırların yanında, bir sıranın üzerinde, küçücük kırmızı ayacıklarını oynatarak Nikifor yatıyordu; bu durumda çocuk yere düşse bile bir yerini incitmesi olasılığı yoktu. Tam Aksinya mutfaktan içeri girdiği sırada Lipa kirli çamaşır yığınından onun gömleğini alarak tekneye koymuş ve masanın üzerinde durmakta olan kaynar su dolu büyük kepçeye elini uzatmıştı.

Aksinya nefretle Lipa'ya bakarak:

"Onu buraya ver!" dedi ve teknenin içinden kendi gömleğini yakaladı. "Benim çamaşırlarıma el sürmek senin haddin değil! Sen bir kürek mahkûmunun karısısın, yerini bilmek zorundasın!"

Lipa şaşkın şaşkın ona bakıyor ve hiçbir şey anlamıyordu. Ama birdenbire, Aksinya'nın çocuğuna fırlattığı bakışları fark edince hemen durumu kavradı ve bedeninde bir ölüm ürperişi hissetti.

"Benim toprağımı aldın, sen de al öyleyse!.."diyen Aksinya, kaynar su dolu kepçeyi yakaladığı gibi Nikifor'un üzerine döktü.

Bunun ardından, şimdiye kadar Ukleyevo'da asla işitilmeyen bir çığlık koptu; Lipa gibi küçük, zayıf bir yaratığın böylesine bağırabileceğine, insan inanmak istemiyordu. Birdenbire avluyu derin bir sessizlik kapladı. Aksinya yüzünde her zamanki masum gülücüğüyle, bir söz söylemeden eve girdi. Sağır, kucağında çamaşırlar olduğu hâlde habire avluda dolaşıyordu; sonra sessizce ve acele etmeden bunları tekrar asmaya başladı.

Aşçı kadın dereden dönmeden hiç kimse mutfağa girerek orada ne olup bittiğini anlamak cesaretini kendinde göremiyordu.

VIII

Nikifor'u Zemstvo hastanesine götürdüler; çocuk akşama doğru orada öldü. Lipa, kendisini gelip hastaneden almalarını beklemedi; ölüyü bir battaniyeye sararak evine götürdü.

Daha geçenlerde yapılmış olan büyük pencereli yeni hastane, bir dağın tepesindeydi. Batmakta olan güneş bütün hastaneyi aydınlatıyor ve binanın içerisi, yanıyormuş izlenimi veriyordu.

Aşağıda küçük bir köy vardı. Lipa bayır aşağı, yol boyunca yürüdü ve köye gelmeden küçük bir gölün kıyısına oturdu. Kadının biri, beygirini sulamak için göle getirdi; ama beygir su içmiyordu.

Kadın şaşırmış bir hâlde ve yavaşça:

"Bilmem ki daha ne istiyorsun?" dedi. "Ne istiyorsun?"

Tam gölün kıyısına oturmuş olan kırmızı gömlekli küçücük bir çocuk, babasının çizmelerini yıkıyordu. Ne köyde ne de dağın tepesinde, başka canlı insan görünmüyordu.

Lipa, beygire bakarak:

"İçmiyor..." dedi.

İşte kadınla çizmeli çocuk da gitti; artık görünürlerde kimsecikler kalmadı. Güneş altın yaldızlı kırmızı bir kumaşla örtünerek çekildi, gökyüzüne uzanmış olan, uzun, kırmızı ve leylak rengindeki bulutlar, güneşin rahatını sağlamak için bekçilik ediyorlardı.

Uzaklarda bir yerde, bilinemez nerede, bir balaban kuşu –tıpkı ahıra kapatılmış bir inek gibi– boğuk ve hazin bir sesle haykırıyordu. Bu gizemli kuşun feryadını her bahar işitirlerdi; ama bunun ne biçim bir kuş olduğunu, nerede yaşadığını bilmezlerdi. Yukarıda hastanede, gölün çalılıkları arasında, köyün ardında, bütün ovada, hiç durmadan bülbüller ötüyordu. Bir kukumav kuşu birinin yaşını sayıyor, ama hep hesabında yanılarak yeniden başlıyordu. Gölde kurbağalar, boğazlarını yırtarcasına öfkeli öfkeli birbirlerine bağırıyorlardı; hatta onların: "*I tı takova! I tı takova!**" dedikleri bile anlaşılabiliyordu.

Bütün bu yaratıkların, bu bahar akşamında, kimsenin uyumaması, herkesin, hatta öfkeli kurbağaların bile, her dakikadan tat almaları, her dakikayı değerlendirmeleri için, mahsus bağırdıkları ve öttükleri sanılabilirdi.

Gökyüzünde gümüşten bir yarım ay ışıldıyor, birçok yıldız görünüyordu. Lipa, gölün kıyısında ne kadar çok oturduğunun farkında değildi. Ama ayağa kalkıp da yola düzüldüğü zaman, köyde artık herkes uyumuştu, ortalıkta hiçbir ışık görünmüyordu. Eve kadar yol herhalde, on iki verst kadardı; ama artık onun gücü kalmamıştı; nasıl gidileceğini bir türlü düşünemiyordu. Ay kâh önden, kâh sağdan ışıldıyor, aynı kukumav kuşu, ama bu sefer kısık bir sesle, takılgan, alay ediyormuşçasına haykırıyordu: Dikkat et, yolunu kaybedeceksin!

Lipa hızlı hızlı yürüyordu; başındaki yemeniyi kaybetti. Lipa gökyüzüne bakıyor ve şimdi çocuğunun ruhu nerededir, diye düşünüyordu. Arkasından mı geliyordu, yoksa yıldızların çevresinde dolaşıyor ve artık annesini düşünmüyor muydu? Kendin şarkı söyleyemediğin sırada bu bitmez tükenmez sevinç çığlıkları arasında;

* "Sen de böylesin! Sen de böylesin!" –*H. Âli Ediz*

şimdi bahar mı, yoksa kış mı, insanlar canlı mı, yoksa ölü mü diye hiç umursamayan, kendisi de yalnız olan ayın gökten baktığı sırada, geceleyin kırda insan kendini, ah, ne kadar yalnız hisseder! İnsan, ruhunda bir acı taşıdığı zaman, bir başına olmak ne ağır şeydir. Ah, annesi Praskovya yahut Koltuk Değneği veya aşçı kadın ya da rastgele bir mujik şimdi onun yanında olsaydı ne olurdu!

Balaban kuşu haykırıyordu:

"Bu-u! Bu-u!"

Birdenbire çok açık olarak bir insan sesi duyuldu:

"Hayvanları koş, Vavila!"

Önde, yolun üzerinde bir ateş yanıyordu. Ateşin alevleri yoktu, sadece kırmızı korlar ışıldıyordu. Hayvanların nasıl geviş getirdikleri bile duyuluyordu. Karanlıkta iki araba seçiliyordu: Bunların birinde fıçılar, daha alçak olan ötekinde ise çuvallar vardı. Sonra, iki insan da ayırt edilebiliyordu: Biri koşmak için beygiri yedeğine almış götürüyor, elleri arkasında olan ötekisi ise ateşin yanında kımıldamadan duruyordu. Arabaların yanından bir köpek hırladı. Beygiri yedeğinde götüren adam duraklayarak:

"Galiba yolun üzerinden biri geliyor," dedi.

Ötekisi ise:

"Şarık," diye köpeğe seslendi, "sus!"

Bu ikincisinin bir ihtiyar olduğu sesinden anlaşılabiliyordu.

Lipa duraklayarak:

"Allah yardımcınız olsun," dedi.

İhtiyar, Lipa'nın yanına yaklaştı ve küçük bir aralıktan sonra cevap verdi:

"Sağol!.."

"Dedeciğim, köpeğiniz ısırmıyor ya?.."

"Korkma, yürü. Bir şeycik yapmaz!.."

Lipa, küçük bir sessizlikten sonra:

"Hastaneden geliyorum," dedi. "Orada küçüğüm öldü. İşte şimdi de eve götürüyorum."

Bu sözleri duymak ihtiyarın hoşuna gitmemiş olacaktı; çünkü oradan biraz uzaklaşarak acele acele:

"Bir şey değil, yavrum," dedi. "Allah'ın takdiri!"

Sonra yol arkadaşına dönerek:

"Delikanlı," dedi, "elini ağır tutuyorsun! Biraz çabuk ol!"

Delikanlı:

"Senin eğri ağaç yok. Ortada göremiyorum."

"Ah, sen tam Vavila imişsin!.."

İhtiyar, ucu ateşli bir odun aldı ve üfledi; gözleriyle burnundan başka bir yer aydınlanmadı. Eğri ağaç bulununca, ihtiyar, elinde ateş, Lipa'ya yaklaştı ve ona bir göz attı. Bu bakışta, acıma ve sevecenlik vardı.

"Sen annesin," dedi. "Her anne çocuğuna acır!"

İhtiyar bunları söyledikten sonra içini çekti ve başını salladı. Vavila ateşin üzerine bir şey attı ve onu ayaklarıyla çiğnedi; hemen ortalığı zifiri bir karanlık kapladı. Hayaller kaybolmuş, eskisi gibi, ancak tarlalar, yıldızlı gökyüzü kalmıştı; kuşlar, birbirlerinin uyumasına engel olarak gürültü ediyorlardı. Bir su tavuğu bağırıyor, sesi, az önce ateşin bulunduğu yerden geliyormuş izlenimi veriyordu.

Ama aradan bir dakika geçti; arabalar, ihtiyar ve uzun boylu Vavila yeniden göründüler. Arabalar yol üzerinde ilerlerken gıcırdıyordu:

Lipa ihtiyara:

"Siz azizlerden misiniz?" diye sordu.

"Hayır. Biz Firsanovo'danız."

"Sen demin yüzüme bakınca hemen yüreğimde bir rahatlık duydum. Delikanlı da sessiz bir çocuk. Kendi kendime, herhalde bunlar azizlerden olsa gerek diye düşündüm."

"Uzağa mı gidiyorsun?"

"Ukleyevo'ya."

"Bin arabaya, seni Kuzmenski'ye kadar götürelim. Sen oradan sağa, biz de sola sapacağız!"

Vavila, içinde fıçı olan arabaya bindi; ihtiyarla Lipa da ötekine oturdular. Ağır ağır yola düzüldüler! Vavila öndeydi.

Lipa:

"Küçüğüm bütün gün acı çekti," dedi. "Küçücük gözleriyle bana bakıyor ve hiç ses çıkarmıyordu: Bir şeyler söylemek istiyor ama söyleyemiyordu. Ulu Tanrım, göklerin hâkimi!.. Acımdan, hep yerlere kapanıyordum. Duruyor ve karyolanın yanına, yere düşüyordum. Dedeciğim söylesene bana, bir küçüğün ölümünden önce böylesine acı çekmesi uygun mu? Büyük bir insan, bir mujik ya da bir kadın, acı çektiği zaman onun günahları bağışlanırmış; ama hiçbir günahı olmayan bir yavrucak ne diye acı çeksin? Ne diye?"

İhtiyar:

"Orasını kim bilir!" dedi.

Hiç konuşmadan yarım saat kadar yol aldılar.

"Her şeyi bilmek olmaz," dedi. "Neden, nasıl? Kuşlara dört kanat değil de iki kanat verilmiştir, çünkü iki kanatla da uçulabilir. İşte bunun gibi, bir insanın da, hepsini değil, ancak yarısını ya da dörtte birini bilmesi takdir olunmuştur. Yaşayabilmesi için ne kadar bilmesi gerekiyorsa ancak o kadar bilir."

"Dedeciğim, yaya gitmek benim için daha iyi. Böyle yüreğim hopluyor."

"Bir şey olmaz. Otur."

İhtiyar esnedi ve ağzına doğru istavroz çıkardı.

"Bir şey olmaz," diye tekrarladı. "Senin acın, yarım acıdır. Yaşam uzundur. Sen daha iyi günler de göreceksin, kötü günler de göreceksin; hepsini göreceksin!"

İhtiyar etrafına bakınarak:

"Rusya anamız büyüktür," dedi. "Ben bütün Rusya'yı dolaştım ve orada her şey gördüm. Sen benim sözlerime inan, yavrum. İyi günler de göreceksin, kötü günler de göreceksin! Ben yaya olarak Sibirya'ya gittim; Amur'u, Altay'ları dolaştım, Sibirya'ya yerleştim. Orada çift sürdüm. Ama sonra Rusya anamızı özledim, gerisin geriye köyüme döndüm. Rusya'ya yaya olarak döndüktü; iyi hatırlıyorum, bir sal üzerinde gidiyorduk; ben öylesine zayıf, öy-

lesine zayıftım ki... Üstüm başım parça parça, yalın ayak, donmuş bir hâldeydim. Bir ekmek kabuğunu kemirip duruyordum. Saldaki yolculardan biri –öldüyse nur içinde yatsın!– acıyarak bana bakıyor, gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Bana: 'Eh,' dedi, 'senin ekmeğin kara, bahtın kara!' Eve geldim, bir de ne göreyim, taş üstünde taş kalmamış. Karım vardı, Sibirya'da kaldı, onu orada gömdük. Şimdi de ırgatlıkla geçiniyorum. Ne olacak sanki? Ben sana şunu söyleyeyim: Sonraları, iyi günler de gördüm, kötü günler de gördüm. Ama işte ölmek de istemiyorum, yavrum. Hiç olmazsa daha yirmi yıl yaşamak istiyorum. Demek ki, iyi günlerim daha çokmuş, Rusya anamız büyüktür!"

İhtiyar bu son sözleri söyledikten sonra tekrar etrafına bakındı, her yanını inceledi.

Lipa sordu:

"Dedeciğim, insan öldükten sonra ruhu kaç gün yeryüzünde dolaşır?.."

"Kim bilir!.. Ama istersen Vavila'ya sor; o okul gördü. Şimdi okulda insana her şeyi öğretiyorlar."

İhtiyar:

"Vavila," diye seslendi.

"Ne var?"

"İnsanın ölümünden kaç gün sonraya kadar ruhu yeryüzünde dolaşır?"

Vavila beygiri durdurdu ve ancak bundan sonra yanıt verdi:

"Dokuz gün. Kirill amcam öldükten sonra, ruhu bizim izbede on üç gün yaşadı."

"Nereden biliyorsun?"

"Sobamız on üç gün takırdadı."

İhtiyar köylü:

"İyi iyi," dedi. "Sür arabayı!.."

İhtiyarın, bunlardan hiçbirine inanmadığı belliydi.

Kuzmenski yakınında arabalar şoseye saptılar; Lipa yoluna devam etti. Ortalık ışımaya başlamıştı.

Lipa bayırdan aşağı inerken, Ukleyevo'nun evleri ve kilisesi bir sis tabakasıyla örtülüydü. Hava soğuktu. Lipa, hep aynı kukumav kuşunun sesini duyuyor gibiydi.

Lipa eve geldiği zaman sürüler daha çıkmamıştı. Henüz herkes uyuyordu. Kapının önüne oturdu ve beklemeye başladı. İlk dışarı çıkan, ihtiyar Tsıbukin oldu. Daha ilk bakışta ne olup ne bittiğini anladı. Uzun bir süre bir söz söyleyemedi, sadece dudaklarını oynatmakla yetindi:

En sonunda:

"Eh Lipa," dedi, "torunumu koruyamadın!"

Varvara'yı uyandırdılar. Kadın ellerini birbirine vurarak hıçkırmaya başladı ve hemen çocuğu giydirmeye, ona çekidüzen vermeye koyuldu.

Bu arada:

"Yavrucak ne iyi bir çocuktu," diye söyleniyordu. "Oh... teh... te... Bir çocuğumuz vardı, budala karı, onu da koruyamadın!"

Çocuğun ruhunun rahat etmesi için sabah ve akşam, dualar edildi. Ertesi gün de küçüğü gömdüler. Cenaze töreninden sonra konuklar ve din adamları, sanki çoktandır hiçbir şey yememişler gibi, büyük bir iştahla birçok şey yediler. Sofrada Lipa hizmet ediyordu. Papaz, ucunda tuzlu bir mantar bulunan çatalını kaldırarak ona:

"Çocuk için ağlamayın," dedi, "Bu gibiler cennetliktir..."

Ve ancak herkes dağılıp gittikten sonradır ki Lipa, Nikifor'un olmadığını ve bundan sonra da olmayacağını iyice anladı; anladı ve hıçkırmaya başladı. Ama ağlamak için hangi odaya gitmesi gerekeceğini de bilemiyordu. Çünkü küçüğün ölümünden sonra kendisine bu evde yer olmadığını, hiçbir şeyle ilgisi kalmadığını, bir fazlalık olduğunu duyuyordu. Başkaları da bunu hissediyorlardı.

Aksinya, kapıdan görünerek birdenbire haykırdı:

"Orada ne bağırıp çağırıyorsun? Sesini kes!"

Cenaze töreni dolayısıyla baştanbaşa yeniler giymiş ve yüzüne pudra sürmüştü. Lipa susmak istedi, ama elinden gelmedi ve eskisinden güçlü hıçkırmaya başladı.

Aksinya, büyük bir öfkeyle ayağını yere vurarak:

"İşitiyor musun?" diye bağırdı. "Ben kime söylüyorum? Hemen evden defolup git!.. Bir daha da buraya ayak basma, kürek mahkûmu karısı! Kır boynunu!"

İhtiyar Tsıbukin, araya girerek:

"E, e, e, Aksiyüta," dedi, "biraz sakin ol, yavrucuğum. Ağlıyor, niçin ağladığı besbelli... Çocuğu öldü..."

Aksinya ihtiyarı taklit ederek:

"Niçin ağladığı besbelli..." dedi. "Bu gecelik burada kalsın, ama yarın onu gözüm görmesin!"

Aksinya, "Besbelli..." diyerek bir defa daha ihtiyarın taklidini yaptı ve gülerek dükkâna yollandı.

Ertesi gün Lipa, sabah erkenden Torguyevo'ya, annesine gitti.

IX

Şimdi dükkânın damı ve kapısı boyalı olup yeni gibi parlıyor; pencerelerde güler yüzlü ıtır çiçekleri, yine eskisi gibi açıyor... Bundan üç yıl önce Tsıbukin'lerin evinde ve avlusunda olup bitenler artık tamamıyla unutulmuş gibidir.

O zaman olduğu gibi şimdi de evin ve işlerin sahibi ihtiyar Grigori Petroviç sayılıyordu. Ama gerçekte her şey Aksinya'nın eline geçmiş bulunuyor; alan da o, satan da o, onun rızası olmadan hiçbir şey yapılamaz! Tuğla fabrikası iyi işliyor. Demiryolu için istediklerinden tuğlaların fiyatı, bini yirmi rubleden yirmi dört rubleye kadar yükseldi. Tuğlaları istasyona götüren ve vagonlara yükleyenler, kadınlar, kızlardır. Bu iş için de günde yirmi beşer kapik alıyorlar.

Aksinya, Hrımin'lerle ortak oldu; şimdi onların fabrikası, "Küçük Hrımin'ler ve Ortakları" adını taşıyor. İstasyon civarında bir de meyhane açtılar; şimdi pahalı armonika fabrikada değil de burada çalıyor. Bilmem ne ticaretine başlayan posta müdürü sık sık meyhaneye geliyor, istasyon şefi de meyhaneyi ziyaret ediyor. Küçük Hrımin'ler, sağır Stepan'a altın bir saat hediye ettiler; işin

güzelliğine bakın ki, Stepan bunu cebinden çıkarıp çıkarıp kulağına götürüyor.

Köyde anlattıklarına göre Aksinya büyük bir güç sahibi olmuş; gerçekten de o, dudaklarında o masum gülücüğü güzel mutlu – sabahları fabrikasına giderken ve sonra fabrikada emirler verirken, onda büyük bir güç hissediliyor. Evde, köyde, fabrikada, herkes ondan korkuyor. Postaneye gittiği zaman, posta müdürü yerinden fırlayarak ona:

"Kseniya Abramovna," diyor, "oturmak lütfunda bulunur musunuz?"

Sırtında ince zarif kumaştan bir pardösü, ayağında uzun konçlu rugan çizmeler olan şık ve yaşlı bir büyük çiftlik sahibi, bir gün Aksinya'ya bir at satarken, onun sözleriyle öylesine kendinden geçti ki, kadına istediği bütün indirimleri yaptı. Çiftlik sahibi, uzun bir süre kadının elini bırakmadı, onun neşeli, hileci ve masum gözlerine bakarak:

"Sizin gibi bir kadın için, Kseniya Abramovna, her şey yapmaya hazırım," dedi. "Siz yalnız şunu söyleyin: Kimsenin bizi rahatsız etmeyeceği bir yerde ne zaman görüşebiliriz?"

"Ne zaman isterseniz!"

O günden beri yaşlı züppe, bira içmek için hemen her gün dükkâna uğruyor. Biraya gelince, berbat, pelin gibi acıdır. Çiftlik sahibi başını sallıyor, ama yine içiyor.

İhtiyar Tsıbukin artık hiçbir işe karışmıyor. Sahici parayı sahte paradan bir türlü ayırt edemediği için, artık üzerinde para da bulundurmuyor. Ama sesini çıkarmıyor. Bu zaafını kimseye açmıyor. Bugünlerde ona bir de unutkanlık geldi. Yiyecek vermezlerse, kendisi kalkıp istemiyor. Onsuz öğle yemeği yemeye de alıştılar. Varvara sık sık tekrarlamaya başladı:

"Bizimki dün yine yemek yemeden yattı."

Kadın bunu umursamazlıkla söylüyordu. Çünkü buna alışmıştı. İhtiyar, nedense, yaz kış, aynı gocukla geziyordu. Yalnız çok sıcak günlerde evden dışarı çıkmıyordu. Genellikle, gocuğu-

nu giymiş, yakasını kaldırmış ve önünü iliklemiş bir hâlde köyde, istasyon yolunda dolaşıyor ya da sabahtan akşama kadar, kilise kapısının yanındaki sırada oturuyordu. Oturuyor ve hiç kımıldamıyordu. Gelip geçenler onu selamlardı; ama o bunlara karşılık veremezdi. Çünkü eskiden olduğu gibi yine mujikleri sevmiyordu. Kendisine bir şey sorulduğu zaman tamamıyla akıllıca, nazik ama kısa yanıtlar veriyordu.

Köyde dolaşan dedikodulara göre sözde gelini onu evinden kovmuş, ona yemek falan da vermiyormuş ve sözde ihtiyar sadakayla geçiniyormuş! Kimisi buna seviniyor, kimisi de ihtiyara acıyordu.

Varvara biraz daha şişmanladı ve beyazlaştı. Yine eskisi gibi şuna buna iyilik etmeye devam ediyor, Aksinya da ona engel olamıyor. Şimdi onlarda reçel öylesine çok ki, yeni meyvelerin çıkışına kadar bunları yemeye vakit bulamıyorlar; bunlar şekerleniyor; Varvara ne yapacağını şaşırarak âdeta ağlayacak gibi oluyordu.

Artık Anisim'i unutmaya başladılar. Geçenlerde ondan manzum olarak yine aynı güzel yazı ile dilekçe biçiminde, büyük kâğıda yazılmış bir mektup geldi. Herhalde arkadaşı Samarodov da onunla birlikte ceza çekiyor olmalıydı. Manzumenin altında kötü, zor okunur bir yazıyla şöyle bir satır vardı: "Hep hastayım, çok eziyet çekiyorum, İsa aşkına bana yardım edin."

Güzel bir sonbahar gününün akşamüstüydü; ihtiyar Tsıbukin kilise kapısının kenarına oturmuştu. Gocuğunun yakası kalkıktı; ancak burnu ile kasketinin viziyeri görünüyordu. Uzun sıranın öteki ucuna, dülger Yelizarov, onun yanına da, yetmiş yaşlarında dişsiz bir ihtiyar olan okul bekçisi Yakov oturmuştu. Koltuk DDeğneği ile bekçi konuşuyorlardı.

Yakov sinirli sinirli:

"Çocuklar ihtiyarları beslemek zorundadırlar..." diyordu. "Anaya babaya saygı gerek! Hâlbuki o, gelin olacak karı, kaynatasını kendi evinden kovmuş. İhtiyara ne yiyecek veriyorlar, ne de içecek. İhtiyar nereye gitsin? Bu üçüncü gündür ki, aç duruyor."

Koltuk Değneği şaştı:

"Üçüncü gün, ha!.."

"İşte böylece oturup duruyor ve hep susuyor. Zayıfladı. Ama ne diye susuyor? Mahkemeye versin! Herhalde mahkemede kadına aferin diyecek değiller!"

Söylenenleri iyice işitmemiş olan Koltuk Değneği sordu:

"Mahkemede kime aferin demişler?"

"Ne dedin?.."

"Fena kadın değil, çalışkan. Ama onların işi bunsuz, yani günahsız olmaz!.."

Yakov sinirli sinirli sözlerini sürdürdü:

"Kendi öz evladından, ha! Kendin bir ev kur, ondan sonra kov!.. Nasıl da bilmiş, ha!.. Engerek yılanı!.."

Tsıbukin dinliyor, ama kımıldamıyordu.

Koltuk Değneği:

"Ha kendi evin olmuş ha başkasının, hepsi bir. Elverir ki sıcak bir yer olsun ve kadınlar kavga etmesin!.." dedi ve güldü. "Gençliğimde Nastasya'ya çok acırdım. Sessiz bir kadındı. Boyuna bana: 'Makarıç,' derdi, 'bir ev satın al! Makarıç, bir ev satın al! Makarıç, bir ev satın al!' Ölürken bile durmadan: 'Makarıç,' diyordu, 'yaya yürümemen için kendine bir binek arabası al!' Hâlbuki ona ballı çavdar çöreğinden başka bir şey almazdım."

Yakov, Koltuk Değneğinin söylediklerine kulak vermeden, sözlerine şöyle devam ediyordu:

"Kocası sağır, aptal herifin biri. Budalalıktan yana kazdan hiç farkı yok! O ne anlayabilir?.. Kazın kafasına sopayla vursan, yine bir şey anlamaz!.."

Koltuk Değneği fabrikadaki evine gitmek üzere kalktı. Yakov da kalktı. Konuşmalarını sürdürerek birlikte yürüdüler. Bunlar elli adım kadar uzaklaştıktan sonra, ihtiyar Tsıbukin de kalktı, âdeta buzların üzerinde yürüyormuş gibi, sarsak adımlarla bunların peşinden gitmeye başladı.

Köy artık akşam karanlığına gömülüyordu. Güneş ancak, aşağıdan yukarıya doğru yılankavi uzanan yolun üst bölümünü

aydınlatıyordu: Kocakarılar mantar sepetleriyle ve çocuklarıyla ormandan dönüyorlardı. Kadınlar ve kızlar, gruplar hâlinde, istasyondan, vagonlara tuğla yüklemekten geliyorlardı. Burunlarının ve gözlerinin altı, yanakları, kırmızı tuğla tozuyla örtülüydü. Şarkı söylüyorlardı. Lipa hepsinin ilerisinde gidiyor ve incecik sesiyle şarkı söylüyordu; âdeta Tanrı'ya şükürler olsun, akşam oldu, artık dinlenebiliriz, demek isteyen muzaffer ve hayran bir edayla yukarıya, gökyüzüne bakarak boğazını yırtarcasına haykırıyordu. Kalabalığın arasında annesi Praskovya da vardı; elinde bir çıkın olduğu hâlde her vakitki gibi güçlükle soluyordu.

Koltuk Değneğini gören Lipa:

"Merhaba Makarıç," dedi, "merhaba güvercinim!"

Koltuk Değneği sevinerek:

"Merhaba Lipinka," diye cevap verdi. "Kadınlar, kızlar zengin dülgere aşık olunuz! Ho ho ho! Çocuklarım, çocuklarım benim! (Koltuk Değneği hıçkırdı) Benim sevgili baltacıklarım!.."

Koltuk Değneği ile Yakov konuşarak uzaklaştılar.

İşte bunlardan sonra kalabalık, ihtiyar Tsıbukin'e rastladı. Birdenbire ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Lipa ile annesi biraz geri kaldılar. İhtiyar, onların hizasına gelince Lipa yerlere kadar eğilerek:

"Merhaba Grigori Petroviç," dedi.

Annesi de onu selamladı. İhtiyar duraksadı ve hiçbir şey söylemeden ikisine baktı. Dudakları titriyor, gözleri yaşla doluyordu. Lipa annesinin çıkınından biraz çörekle bulgur lapası çıkararak ihtiyara verdi. İhtiyar bunları aldı ve yemeye başladı.

Güneş artık batmış, yolun üst bölümündeki ışıltısı da kaybolmuştu. Ortalık kararmış ve soğumuştu. Lipa ile Praskovya yollarına gittiler ve sonra, uzun uzun istavroz çıkardılar.

1900

Dozunu Kaçırmış!..

Kadastro memuru Gleb Gavriloviç Smirnov, Gniluşka istasyonuna geldi. Sınır çekmek için çağırıldığı çiftliğe kadar, araba ile otuz kırk verstlik bir yol gitmesi daha gerekiyordu. (Eğer arabacı sarhoş ve beygir lagar değilse bu yol otuz verst bile sürmez. Yok eğer arabacı çakırkeyf, beygirler de yorgunsa, yol elli verste kadar da çıkabilir.)

Kadastro memuru, istasyondaki jandarmaya başvurarak:

"Bir posta arabası nerede bulabilirim, lütfen söyler misiniz?" dedi.

"Ne arabası? Posta arabası mı?.. Burada, yüz verstlik yolda bir köpek bile bulamazsınız, değil posta arabası... Siz nereye gitmek istiyorsunuz?"

"Devkino'ya... General Hohotov'un yurtluğuna."

Jandarma esneyerek:

"Ne yapalım?" dedi. "İstasyonun arka tarafına gidin, orada meydanda, bazen köylü arabaları bulunur, yolcu da alırlar."

Kadastro memuru içini çekti ve istasyonun arka tarafına yollandı. Orada uzun araştırmalardan, konuşmalardan ve duraklamalardan sonra, sağlam yapılı, çatık kaşlı, çiçek bozuğu yüzlü bir köylü buldu. Köylünün sırtında partal bir hırka, ayağında da keçe çizmeler vardı.

Kadastro memuru arabaya binerken suratını buruşturarak:

"Bu ne biçim araba," diye söylendi, "ne başı belli ne de kıçı!.."

"Bunda anlamayacak ne var sanki? Beygirin kuyruğunun bulunduğu taraf arabanın başı, efendimizin oturduğu yer de arabanın kıçıdır."

Beygir genç ama zayıftı. Kulakları ısırık içinde, bacakları da apışıktı. Arabacı şöyle biraz yerinde doğrulup ipten yapılmış kamçısıyla beygire vurunca, hayvan sadece başını sallamakla yetindi. Arabacı bir küfür sallayarak, ikinci sefer kamçısını indirince; araba, âdeta bir sıtma nöbeti geçiriyormuş gibi titredi, gıcırdadı, üçüncü kamçıdan sonra sallandı, ancak dördüncü kamçıdan sonradır ki yerinden kımıldadı.

Kadastro memuru, şiddetli bir sarsıntı duydu. Rus arabacılarının bir kaplumbağa yürüyüşüyle insanın yüreğini ağzına getiren şiddetli sarsıntıyı bir araya getiren yeteneklerine şaşarak sordu:

"Bütün yol boyunca hep böyle mi gideceğiz?"

Arabacı onu yatıştırarak:

"Hiç üzülme, gideriz," dedi. "Kısrak gençtir. Şöyle bir hızlandı mı, bir daha istesen de durduramazsın!.. Gelgelelim melun bir hayvandır."

Araba istasyondan hareket ettiği zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Kadastro memurunun sağında, uçsuz bucaksız, donmuş bir ova uzanıyordu. Bu, bitmez tükenmez bir düzlüğe benziyordu. Düzlüğün gökle birleştiği yerde, ufukta, tembel, soğuk bir sonbahar kızıllığı tutuşuyordu. Yolun sonunda, karanlıkların arasında geçen yılın ot yığınları mı, yoksa bir köy mü olduğu pek de belli olmayan birtakım tümsekler yükseliyordu.

Ön tarafında neler bulunduğunu kadastro memuru görmüyordu. Çünkü bu taraftaki görme alanını, arabacının geniş ve dümdüz sırtı kapıyordu. Ortalık sessiz ve soğuktu. Ayaz vardı.

Paltosunun yakasıyla kulaklarını örtmeye çalışan kadastro memuru, aklından şunları geçiriyordu: 'Ne kadar da ıssız bir yer! Ne in, ne cin var! Vakit de biçimsiz! İnsanı öldürseler kimsenin ruhu bile duymaz! Sonra arabacı da pek güvenilir bir adama benzemiyor. Herifin sırtına bak!.. Çam yarması gibi adam, insana parmağıyla dokunsa canını alır... Sonra herifin suratı da yırtıcı hayvanlara benziyor!'

Kadastro memuru:

"Hey, bana bak, senin adın ne?" diye sordu.

"Benim mi? Benim adım Klim."

"E, Klim, sizin buraları nasıl? Tehlikeli falan değil ya? Soygun falan olmaz mı?"

"Allah'ın inayetiyle hiçbir şey olmaz. Kim soygun yapacak?"

Kadastro memuru:

"İyi ki soygun falan yok, ben her ihtimale karşı yanıma üç tabanca aldım," yalanını kıvırdı. "Bilirsin ki tabanca ile şakaya gelmez... İnsan tabanca ile on haydudun hakkından gelebilir..."

Ortalık kararmıştı. Araba birdenbire gıcırdadı, inledi, sarsıldı ve âdeta istemeyerek sola saptı.

Kadastro memuru, 'Bu adam beni nereye götürüyor?' diye düşündü. 'Dosdoğru giderken birdenbire sola sapıverdi. Kim bilir, alçak herif, belki de bir batakhaneye götürüyor... Dünyada neler olmuyor!'

Kadastro memuru arabacıya dönerek:

"Bana bak," dedi, "buraları tehlikeli değil diyorsun, öyle mi? Yazık. Oysa ben haydutlarla dövüşmesini çok severdim. Görünüşte hastalıklı, zayıf bir adamım ama bir öküz gibi kuvvetliyim! Bir sefer bana üç eşkıya saldırmıştı. Ne oldu biliyor musun? Bir tanesine öyle bir ekledim ki... Herif, şey herif, hemen mortoyu çekti, geri kalan ikisi ise, benim yüzümden Sibirya'yı boyladılar. Bendeki bu kuvvete ben de şaşıyorum doğrusu. Örneğin bir elimle, işte şöyle senin gibi iri yarı bir adamı yakaladım mı, kıskıvrak bağlarım."

Klim başını çevirip kadastro memuruna baktı, suratını ekşitti ve atını kamçıladı. Kadastro memuru sözlerini sürdürdü:

"Ya, kardeş, işte böyle... Bana dokunanın vay hâline... Eşkıyanın elini ayağını kaybetmesi bir şey değil, üstelik de mahkemeyi boylar. Bütün hâkimler, bütün jandarmalar, polisler benim ahbabımdır. Ben hükümet adamıyım. Devlete gerekli bir insanım. Örneğin bak şimdi ben gidiyorum ya, hükümet bunu bilir işte... Bana bir kötülük gelmesin diye göz kulak olur... Her çalının arkasında jandarmalar vardır, hep beni kollarlar..."

Kadastro memuru birdenbire sesini yükselterek bağırdı:

"Du du dur! Beni nereye götürüyorsun? Burası neresi?"

"Neresi olduğunu görmüyor musun? Orman işte!"

Kadastro memuru: 'Gerçekten burası ormanmış,' diye düşündü. 'Oysa ben birdenbire ürktüm. Ama heyecanımı belli etmemeliyim... Korktuğumu fark etti galiba... Ne diye ikide bir başını çevirip bana bakıyor? Herhalde bir şeyler tasarlıyor. Önceleri çok ağır gidiyordu, şimdi ise yıldırım gibi koşturuyor.'

"Bana bak Klim, atı ne diye bu kadar hızlı sürüyorsun?"

"Ben sürmüyorum. Kendisi koşuyor. Bir kez hızlanmaya görsün, artık onu bir türlü durdurmak elde değildir. Herhalde ayaklarının böyle oluşundan kendisi de memnun olmasa gerek."

"Yalan söylüyorsun kardeş! Yalan söylediğin besbelli! Bak, bu kadar hızlı koşturmanı salık vermem! Durdur şu beygiri... İşitiyor musun? Durdur şunu!"

"Neden durduracakmışım?"

"Şunun için... Şunun için ki... İstasyondan arkamdan dört arkadaşım gelecek... Bunların bize yetişmesi gerek... Onlar bu ormanda bana yetişmeye söz vermişlerdi. Onlar gelirse daha neşeli yolculuk etmiş oluruz. Arkadaşlarım sağlam, güçlü, kuvvetli insanlar. Hepsinin birer tabancası var. Kuzum ne oluyorsun? İğnenin üzerinde oturuyor gibi kıpır kıpır kıpırdanıyor, boyuna arkana bakıyorsun? Ben... Şey... Benim suratımda maymun oynamıyor. İzninle..."

Kadastro memuru, tabanca çıkarıyormuş gibi bir davranışta bulundu ve işte bu anda, bütün korkaklığına rağmen, kadastro memurunun tahmin edemeyeceği bir olay meydana geldi. Klim, birdenbire arabadan yuvarlandı ve dört ayak üstünde, emekleyerek ormana kaçtı, bağırmaya başladı.

"İmdat! İmdat! Melun herif, beygiri de al, arabayı da al. Yalnız canıma kıyma! İmdat!"

Gittikçe uzaklaşmakta olan hızlı ayak sesleri ve çalı çırpı hışırtısı duyuldu, sonra her şey sustu. İşin böyle bir renk alacağını hiç beklemeyen kadastro memuru, ilk iş olarak beygiri durdurdu, son-

ra arabaya rahatça yerleşti ve düşünmeye başladı: 'Kaçtı... Demek ki korktu aptal herif... Ama şimdi ne yapmalı? Bir başıma yoluma devam edemem, çünkü yolu bilmiyorum. Sonra da, adamın atını çaldığımı da düşünebilirler. Peki ne yapmalı?'

"Klim!.. Klim!" diye bağırdı.

"Klim!" diye karşılık veren yankıdan başka bir şey duyulmadı.

Bu ayazda karanlık bir ormanda geceleyeceğini ve yalnız kurtların ulumasını, lagar kısrağın kişnemesini ve yankılar dinleyeceğini düşündükçe, sırtında karıncalanmalar hissetti.

"Klimuşka!" diye bağırdı. "Güvercinim, Klimuşka, neredesin?"

Kadastro memuru iki saat kadar bağırdı ve ancak sesi kısıldıktan sonra, rüzgâr kulağına hafif bir inilti getirdi.

"Klim! Sen misin güvercinim?.. Gidelim."

"B... B... B... Beni öldüreceksin!"

"Yavrucuğum, ben şaka ettim. Allah belamı versin ki şaka ettim. Bende tabanca ne gezer! Ben korkudan sana yalan söyledim. Ne olursun, gel gidelim! Ben donuyorum."

Klim, ortada gerçekten bir haydut olsaydı, beygiriyle arabasıyla birlikte çoktan ortadan kaybolması gerekeceğini düşünmüş olacak ki, ormandan çıktı ve kararsızca yolcusuna yaklaştı.

"Aptal, korkacak ne vardı sanki? Ben şaka yaptım, oysa sen korktun! Otur bakalım!"

Klim, arabaya binerek:

"Hay Allah layığını versin," diye söylendi. "Böyle olacağını bilseydim, yüz rubleye de gitmezdim. Korkumdan az kalsın ölüyordum."

Klim beygiri kamçıladı. Araba sarsıldı. Klim bir kez daha beygiri kamçıladı, araba sallandı. Arabacı dördüncü kamçıyı indirip araba hareket edince, kadastro memuru, paltosunun yakasıyla kulaklarını örttü ve düşünceye daldı. Gerek yol, gerek arabacı artık ona tehlikeli görünmüyordu.

1886

Bayan N.'nin Hikâyesi

Bundan dokuz yıl kadar önce, bir akşamüzeri sorgu yargıcı Pyotr Sergeyeviç ile birlikte mektuplarımızı almak için atla istasyona gitmiştik.

Hava çok güzeldi, ama dönüşte gök gürültüleri duyduk; kızıl bakır renkli bir bulutun üzerimize doğru geldiğini gördük. Bulut bize, biz de ona yaklaşıyorduk.

Bulutun kapkara yerinde bizim ev ile kilise beliriyor, uzun kavak ağaçları da gümüşle yaldızlanmış gibi parlıyordu. Havada yağmurla karışık biçilmiş ot kokusu vardı. Yol arkadaşım heyecanlıydı. Durmadan gülüyor, saçma sapan şeyler söylüyordu. Diyordu ki: Birdenbire yolumuzun üstüne surları dişli, sarmaşıklarla örtülü, baykuşlarla dolu, Ortaçağdan kalma bir şato çıksa, yağmurdan kaçıp oraya sığınsak, sonra yıldırım bizi öldürse ne güzel olurdu.

Ama işte ilk dalga, çavdar, yulaf tarlalarından hızla geçti. Rüzgâr bir hamle yaptı, tozlar havalandı. Pyotr Sergeyeviç güldü, atını mahmuzlarken:

"Ne güzel!" diye bağırdı. "Ne güzel!"

Neşesi bana da geçmişti; bir anda iliklerime kadar ıslanacağımı, yıldırım çarpmasıyla ölebileceğimi düşünerek gülmeye başladım.

Kasırgada at üstünde dörtnala giderken, rüzgârdan boğulur gibi uçtuğunu hissetmek, insanın ruhuna heyecan veriyor, göğsünü gıcıklıyor. Evimizin avlusuna girdiğimiz zaman, rüzgâr artık dinmişti, iri yağmur damlaları, otları, çatıları dövüyordu. Ahırın yanında kimse yoktu.

Pyotr Sergeyeviç, eyerlerini indirdikten sonra atları ahıra çekti. Onun, bu işleri bitirmesini bekleyerek eşikte duruyor, yağmurun çapraz çizgilerini seyrediyordum; tatlı, iç gıcıklayan bir ot kokusu,

burada kırdakinden daha kuvvetli duyuluyordu; bulutlardan, yağmurdan ortalık kararmıştı.

Gökyüzünün yarıldığını sandıracak kadar şiddetli, çatırtılı bir gök gürlemesinden sonra yanıma yaklaşan Pyotr Sergeyeviç:

"İşte gök gürlemesi dediğin böyle olur!" diye bağırdı. "Nasıl, ha?"

Yanımda, eşikte duruyordu, biraz önceki hızlı koşunun tesiriyle ağır ağır nefes alarak beni seyrediyordu.

"Natalya Viladimirovna," dedi, "uzun zaman böyle durup size bakabilmek için her şeyimi verirdim. Bugün çok güzelsiniz."

Hayranlık ifade eden, yalvaran gözlerle bana bakıyordu, yüzü solgundu, sakalıyla bıyıklarında pırıldaşan yağmur damlaları da sanki muhabbetle beni seyrediyordu.

Pyotr Sergeyeviç, sözlerine devam ederek:

"Sizi seviyorum," dedi. "Evet, seviyorum, sizi karşımda gördüğüm için bahtlı bir insanım. Karım olmayacağınızı biliyorum, ama zarar yok, bir şey istemiyorum, hiçbir isteğim yok, sevdiğimi bilmeniz bana yeter. Susun, cevap vermeyin, yeter ki, benim için dünyada her şeyden değerli olduğunuzu bilin, size bakmama izin verin."

Hayranlığı bana da geçmişti. Heyecanlı yüzüne bakarak, yağmur gürültüsüne karışan sesini dinliyor, büyülenmiş gibi hiç kımıldamadan duruyordum.

O ışıl ışıl gözlere doya doya bakmak, sesini ebediyete kadar dinlemek istiyordum.

Pyotr Sergeyeviç:

"Susuyorsunuz, peki!" dedi. "Susmaya devam edin."

Kendimi o kadar iyi hissediyordum ki, sevincimden güldüm, bütün hızıyla yağan yağmurun altında eve doğru koştum; o da güldü, su birikintilerine basmamak için zıplaya zıplaya arkamdan koştu.

Çocuklar gibi gürültü patırtı ederek koşa koşa merdivenlerden çıktık, hızla odaya girdik. Sırsıklam olmuş, koşmaktan nefes nefese kalmıştık.

Beni neşeli görmeye alışkın olmayan babamla ağabeyim, şaşkın şaşkın yüzüme baktı, onlar da gülmeye başladı.

Fırtına bulutları dağılmış, gök gürültüsü kesilmişti. Pyotr Sergeyeviç'in sakalındaki yağmur damlalarıysa hâlâ pırıldıyordu. Akşam yemeğine kadar durmadan şarkı söyledi, ıslık çaldı, gürültü ederek köpekle oynadı, onu odadan odaya kovaladı, az kalsın semaveri getiren uşağı devirecekti. Yemek yenirken de çok yiyor, saçma sapan konuşuyor, kışın taze hıyar yeyince insanın ağzında bahar kokusu duyacağını iddia ediyordu.

Gece yatağıma yatarken mumu yakarak penceremi arkasına kadar açtım; tarif edilmesine imkân olmayan bir duygu bütün ruhumu sardı. Hür, sıhhatli, asil, zengin olduğumu, sevildiğimi hatırladım, ama en önemlisi asil, zengin oluşumdu, yarabbi, hem asil, hem zengin olmak, ne hoş bir şeydi. Sonra yatağımın içinde şebnemle beraber odama dolan hafif soğuktan büzülürken, Pyotr Sergeyeviç'i sevip sevmediğimi anlamaya çalıştım... Ama bir şey anlayamadım, uyuyup kalmışım.

Sabahleyin yatağımın üstünde titreşen güneş lekelerini, kavak dallarının gölgelerini gördüğüm zaman, bir gün önce olup bitenlerin hepsi hayalimde canlandı. Hayat bana zengin, binbir renkli, pek latif göründü. Şarkı söyleyerek, acele acele giyinip bahçeye koştum...

Peki, sonra ne oldu? Hiç. Kışın şehirde oturduğumuz zaman Pyotr Sergeyeviç, ara sıra köyden bize geliyordu. Köylü ahbaplar, yalnız köyde, o da yazın sevimli olurlar, şehirde, kışın sevimliliklerinin yarısını kaybederler. Şehirde onlara çay ikram ederken, giydikleri redingotun başkasının sırtından alındığını, çaylarını gerektiğinden fazla karıştırdıklarını sanırsınız. Pyotr Sergeyeviç, şehirde de aşkından konuşuyordu, ama bu, köydekine hiç benzemiyordu. Burada bizi birbirimizden ayıran duvarı daha çok hissediyorduk. Ben asildim, zengindim, o ise yoksuldu, asil bile olmayan bir papazın oğlu, sorgu yargıçlığı eden bir kişiydi, o kadar; ikimiz de (ben genç olduğum için, o da Tanrı bilir neden) bu duvarı hem çok yüksek, hem de kalın buluyorduk; şehirde bize gel-

diği zaman zoraki gülümsüyor, toplumu tenkit ediyordu. Salonda yabancı birisi olduğu zaman da somurtarak susuyordu. Aşılmasına imkân olmayan hiçbir duvar yoktur, ama çok iyi tanıdığım zamanımızın roman kahramanları, fazla sıkılgan, gevşek, tembel insanlardır, kendilerine güvenleri yoktur. Başarısızlığa, hayatın kendilerini aldattığı düşüncesine pek çabuk boyun eğiyorlar; mücadele etmek varken topluma adilik damgası vuruyor, onu tenkit etmeye kalkışıyorlar, asıl kendi tenkitlerinin yavaş yavaş adileştiğini fark etmiyorlar.

Seviliyordum, saadet pek yakınımdaydı, benimle omuz omuza yaşadığını sanıyordum; kendimi anlamaya çalışmadan hayattan ne beklediğimi, ne istediğimi bilmeden gamsız, kedersiz yaşıyordum, zamansa yürüyor, yürüyordu... İnsanlar, aşklarıyla yanımdan gelip geçiyor, parlak günler, ılık geceler birbirini takip ediyor, bülbüller ötüyor, kuru ot kokuları havayı dolduruyordu, şimdi yalnız hatıraları kalan bütün bu latif, güzel anlar herkeste olduğu gibi bende de iz bırakmadan hızla geçiyor, değeri bilinmiyor, sis gibi kaybolup gidiyordu... Şimdi bütün bunlar nerede?

Babam öldü, ben ihtiyarladım; beğenilen, okşayan, ümit veren bir şey, yağmur sesleri, gök gürlemeleri, saadet düşüncesi, aşkın sesleri, bütün bunlar ancak birer hatıra olarak kaldı. Şimdi önümde düz, ıssız bir çöl görüyorum; orada canlı bir tek mahluk yok, uzak ufukta her şey karanlık, korkunç...

İşte çıngırak çalıyor, Pyotr Sergeyeviç gelmiş olacak. Kışın ağaçları görünce, yazın yalnız benim için yeşerdiklerini hatırlıyor, kendimi tutamayarak fısıldıyorum:

"Ah, benim sevgililerim!"

Baharımı beraber geçirdiğim insanları gördüğüm zaman da hüzün, ılıklık duyuyorum, onlara da aynı şeyleri fısıldıyorum.

Pyotr Sergeyeviç, babamın tavsiyesiyle çoktan şehre nakledildi. Biraz ihtiyarladı, biraz çöktü. Çoktan beri aşktan konuşmaz oldu, artık saçma şeyler söylemiyor, memurluğu sevmiyor; gizli bir ıstırabı var, anlayamadığım bir şey onu hayal kırıklığına uğratmış, hayattan ümidini kesmiş... İstemeyerek yaşadığı belli. İşte şömine-

nin karşısına geçip oturdu; sessiz sessiz ateşe bakıyor... Ne söyleyeceğimi bilmeyerek sordum:

"Ne var?"

"Hiç..." diye cevap verdi.

Ortalığa gene sessizlik çöktü. Ateşin kızıl ışığı hüzünlü yüzünde zıplamaya başladı.

Geçmiş günleri hatırladım, birdenbire omuzlarım sarsıldı, başım göğsüme düştü, acı acı ağladım. Kendime, bu adama karşı tahammül edilemeyecek kadar büyük bir acıma duyuyordum, şimdi hayatın bize vermekten kaçındığı o geçmiş şeyleri sonsuz bir özlemle istiyordum. Şimdi, artık asilliğimi, zenginliğimi düşünmüyordum.

Ellerimi şakaklarıma bastırarak, yüksek sesle hıçkırıyor, mırıldanıyordum:

"Tanrım, tanrım, hayatım mahvoldu..."

O ise oturmuş susuyordu, bana: "Ağlamayın," demiyordu. Bu ağlamanın gerektiğini, zamanının geldiğini biliyordu. Onun da bana acıdığını gözlerinden anlıyordum; ben de ona acıyor, bir yandan da ne benim, ne de kendisinin hayatını düzene sokabilen bu sıkılgan adama içerliyordum.

Kendisini uğurladığım zaman, öyle hissettim ki, holde kürkünü mahsus yavaş yavaş giymeye çalışıyordu. Bir iki defa sessizce elimi öptü, yaşlarla ıslanan yüzüme uzun uzun baktı. Öyle sanıyorum ki, o dakikada fırtınayı, yağmurun çapraz çizgilerini, bizim kahkahalarımızı, benim o zamanki yüzümü hatırlamıştı. Bana bir şeyler söylemek istiyordu, söylemek için can atıyordu, ama bir şey söylemedi, yalnız başını salladı, kuvvetle elimi sıktı. Allah selamet versin!

Onu uğurladıktan sonra salona döndüm, gene şöminenin önündeki halının üstüne oturdum.

Kızıl ateşler küllenip kararmaya başladı. Ayaz, büyük bir şiddetle pencereye vuruyor, rüzgâr da şöminenin bacasında bilinmeyen bir şarkı söylüyordu.

Hizmetçi salona girdi, yerde uyukladığımı sanarak bana seslendi...

1887

DÜŞMANLAR

Karanlık bir eylül akşamının saat onunda, hükümet doktoru Kirilov'un altı yaşındaki oğlu Andrey ölmüştü. Doktorun karısı ölü çocuğunun karyolası önünde yere diz çöküp yasının ilk nöbetine kapıldığı sırada holden şiddetli bir çıngırak sesi duyuldu.

Difteri hastalığı yüzünden hizmetçilerin hepsine daha sabahleyin izin verilmişti, hepsi evlerine gönderilmişti. Kirillov ceketsiz, yeleğinin düğmeleri çözük bir hâlde ıslak yüzünü, asit fenikten yanmış ellerini silmeden kapıyı açmaya gitti. Hol karanlıktı. İçeri giren adamın yalnız orta boylu olduğunu, boynundaki beyaz atkıyı, çok solgun yüzünü görebiliyordu, öyle ki bu yüzün holde belirmesiyle burası aydınlanır gibi olmuştu...

İçeri giren adam acele acele:

"Doktor evde mi?" diye sordu.

Kirilov:

"Evdeyim," diye cevap verdi. "Ne istiyorsunuz?"

Yeni gelen sevinçle bağırdı:

"Ya, sizsiniz demek?"

Bunun arkasından karanlıkta doktorun elini aramaya başladı, bulunca da şiddetle sıktı.

"Çok... çok sevindim! Sizinle tanışıyoruz! Ben, Abogin'im... Sizi yazın Gnuçev'lerde görmek şerefine ermiştim... Evde bulduğuma o kadar sevindim ki!.. Allah aşkına şimdi benimle gelmek zahmetine katlanın... Karım tehlikeli surette hastalandı... Arabamı da getirdim..."

Gelenin sesinden, hareketlerinden büyük bir heyecan geçirdiği anlaşılıyordu. Yangından yahut kuduz köpekten korkmuş bir insana benziyordu, sık sık nefes almaktan kendini zor tutuyordu, tit-

rek bir sesle acele acele konuşuyordu. Sesinde taklitsiz içli, çocukça ürkek bir ifade vardı. Bir şeyden korkunca şaşıran bütün insanlar gibi, kısa, kesik cümlelerle konuşuyor, işle ilgisi olmayan birçok lüzumsuz söz kullanıyordu.

"Ya evde bulamazsam, diye korkuyordum. Buraya gelinceye kadar bütün ruhum büyük bir ıstırap içindeydi... Allah aşkına giyininiz de gidelim... Bakın nasıl oldu. Sizin de tanıdığınız Aleksandr İvanoviç Popçinskiy bize gelmişti... Oturmuş konuşuyorduk... Sonra çay içmeye oturduk; karım birdenbire haykırdı, göğsünü tutarak sandalyesinde yığıldı kaldı. Onu karyolaya kadar götürdük... Şakaklarını nişadır ruhuyla ovuşturdum, yüzüne su serptim, fayda vermedi... Ölü gibi yatıyor... Damar çatlaması olmasından korkuyorum... Gidelim... Babası da damar çatlamasından ölmüştü...

Kirilov dinliyor, Rusça anlamıyormuş gibi susuyordu.

Abogin gene Popçinskiy'den, karısının babasından konuşmaya, gene karanlıkta doktorun elini aramaya başlayınca doktor, birdenbire başını salladı, her sözü uzata uzata:

"Affedersiniz, ben gidemem... Beş dakika önce... Oğlum öldü..."

Abogin:

"Sahi mi?" diye fısıldayarak bir adım geriledi. "Aman yarabbi, ne uğursuz bir zamanda gelmişim! Şaşılacak kadar talihsiz bir gün... şaşılacak kadar! Ne tesadüf... sanki mahsus."

Abogin elini kapı tokmağına götürdü, düşünceli düşünceli başını önüne eğdi. Anlaşılan kararsızlık içindeydi, ne yapacağını bilmiyordu; gitmeli mi, yoksa doktora yalvarmaya devam mı etmeliydi?

Kirilov'un kolunu yakalayarak ateşli ateşli:

"Beni dinleyin," dedi, "durumunuzu çok iyi anlıyorum! Allah şahidimdir, böyle bir zamanda dikkatinizi çekmeye çalıştığım için utanıyorum, ama ne yapabilirim? Kendiniz takdir buyurun, kime gidebilirim? Buralarda sizden başka doktor yok ki? Allah aşkına gidelim! Kendim için rica etmiyorum... Hasta ben değilim!"

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Kirilov arkasını Abogin'e çevirdi, biraz durdu, sonra ağır adımlarla holden salona geçti. Kararsız kararsız, bir makine gibi yürüdüğüne, salondan geçerken kullanılmayan lambanın saçaklı abajurunu büyük bir itina ile düzelttiğine, masanın üstünde duran kalın kitabı karıştırdığına bakılacak olursa o dakikada ne bir niyeti, ne bir isteği vardı, hiçbir şey düşünmüyordu, herhalde dışarıda yabancı bir adamın kendisini beklediğini unutmuştu bile. Alacakaranlık, salonun sessizliği galiba şaşkınlığını büsbütün artırmıştı. Salondan çalışma odasına geçerken, sağ ayağını gerektiğinden fazla yukarı kaldırıyor, eliyle kapı çerçevesini arıyordu, o anda bütün varlığında bir çeşit kararsızlık duyuluyordu, sanki yabancı bir eve girmişti, yahut hayatında ilk defa sarhoş olmuştu, şimdi şaşkınlık içinde kendisini bu yeni duygunun tesirine bırakmıştı. Kitap dolaplarının arkasından gelen geniş bir ışık sızıntısı, çalışma odasının bir duvarında uzayıp gidiyordu, bu ışık, asit fenikle etherin ağır, ezici kokusuyla birlikte çalışma odasından yatak odasına geçilen kapının aralığından sızıyordu... Doktor, kendisini masanın önündeki koltuğa bıraktı; uykulu gözleriyle bir dakika aydınlatılmış kitaplarına baktı, sonra kalkıp yatak odasına gitti.

Yatak odasında ölü bir sessizlik hüküm sürüyordu. En küçük eşyaya varıncaya kadar her şey biraz önce yaşanılan kasırgayı, yorgunluğu açıkça anlatıyordu. Şimdi her şey dinleniyordu. İskemlenin üstünde bir yığın tüpün, kutunun, kavanozun arasında duran mumla konsolun üstündeki büyük lamba bütün odayı parlak bir aydınlığa boğuyordu. Pencerenin tam önündeki karyolada gözleri açık, yüzü şaşkınlık ifade eden bir erkek çocuk yatıyordu. Hiç kımıldamıyordu, ama açık gözleri sanki her an daha ziyade kararark kafatasının içine doğru çekiliyordu. Ellerini çocuğunun cansız vücuduna koyup, yüzünü yatağın kıvrımları arasına gizleyen zavallı anne, karyolanın önüne diz çökmüştü. O da çocuğu gibi kımıldamadan duruyordu, ama vücudunun kıvrılışında, kollarının duruşunda, o kadar canlı görünüyordu ki! Bütün varlığıyla, kuvvetiyle,

hırsıyla karyolaya doğru eğilmişti, sanki yorgun vücudu için nihayet bulmaya muvaffak olduğu bu sakin, rahat duruşu bozmaktan korkuyordu. Yorganlar, bez parçaları, leğenler, yerdeki su birikintileri, her tarafa atılmış fırçalar, kaşıklar, içinde kireç suyu bulunan şişe, boğucu ağır hava, her şey donmuş, sanki dinlenmeye dalmıştı.

Doktor karısının yanında durdu, ellerini pantolonunun ceplerine sokarak başını yana eğdi, gözlerini oğluna dikti. Yüzü kayıtsızlık ifade ediyordu, ancak sakalında pırıldayan çiy damlaları onun biraz önce ağladığını belli ediyordu.

Ölümden söz açıldığı zaman akla gelen o tiksinti verici dehşet, yatak odasında yoktu. Bütün o durgunlukta, annenin duruşunda, doktorun kayıtsız yüzünde çekici, içe dokunan bir şey vardı; işte bu insan kederinin gözle görmeye imkân olmayan güzelliğini anlamayı, anlatmayı insanlar daha uzun zaman öğrenemeyeceklerdir; bu duyguyu, galiba, ancak musiki ifade edebilirdi. Gamlı sessizliğin de bir güzelliği vardı. Kirilov ile karısı ağlamıyordu, sanki bu kaybın ağırlığından başka, durumlarının bütün nazikliğini de anlıyorlardı: Bir zamanlar gençlikleri geçip gittiği gibi şimdi bu çocukla birlikte artık çocuk sahibi olmak hakları da ebediyete karışıyordu. Doktor 44 yaşındaydı, saçları ağarmıştı, kendisi de ihtiyar görünüyordu; soluk benizli hasta karısının yaşı da 35'ti. Andrey ilk ve son çocuklarıydı.

Doktor, karısı gibi değildi, ruhları ıstırap çektiği zaman hareket etmek ihtiyacı duyan insanlardandı. Karısının yanında beş dakika kadar durduktan sonra sağ ayağını yukarı kaldırarak yatak odasından, yarısını büyük geniş kanepe kaplayan küçük odaya, oradan da mutfağa geçti. Ocağın, aşçı kadının yatağı yanında dolaştı, sonra eğilerek küçük kapıdan hole çıktı.

Orada gene beyaz boyun atkısını, solgun yüzü gördü.

Abogin:

"Nihayet geldiniz!" diyerek içini çekti, kapının tokmağını tuttu. "Gidelim, lütfen!"

Doktor birden titredi, karşısındakinin yüzüne baktı, hatırladı...

Canlanarak:

"Beni dinleyin, gitmeme imkân olmadığını size söylemiştim!" dedi. "Ne tuhaf şey!"

Abogin yalvaran bir sesle:

"Doktor, ben ruhsuz bir eşya değilim, durumunuzu pek iyi anlıyorum... Kederinizi paylaşıyorum!" diyerek elini boyun atkısı üstüne koydu. "Biliyorsunuz, kendim için istemiyorum... Karım ölüyor! Feryadını işitmiş, yüzünü görmüş olsaydınız, ısrarımın sebebini anlardınız! Yarabbi, bense giyinmeye gittiğinizi sanıyordum! Doktor vaktimiz kıymetlidir! Gidelim, rica ederim gidelim!"

Kirilov sözleri teker teker söyleyerek:

"Gidemem!" dedi, salona doğru bir adım attı.

Abogin, peşini bırakmadı, kolunu yakaladı.

Bir dilenci gibi yalvarmaya başladı:

"Kederiniz var, anlıyorum, ama biliyorsunuz ki sizi diş tedavisine, konsültasyona değil, bir insanın hayatını kurtarmaya çağırıyorum. Hayat herhangi bir şahsi kederden üstündür! Peki, ben cesaret, fedakârlık istiyorum! İnsanlık adına!"

Kirilov sinirlenerek:

"İnsanlık denilen şey iki uçlu değnektir," dedi. "Ben de aynı insanlık adına beni götürmemenizi rica ediyorum. Vallahi çok tuhaf! Benim ayakta duracak hâlim yok, siz de tutmuş beni insanlıkla korkutuyorsunuz! Şimdi ben hiçbir işe yaramam ki... İmkânı yok gidemem... Hem karımı kime bırakayım? Hayır, hayır..."

Kirilov ellerini sallayarak kapıya doğru geriledi. Korku dolu bir sesle:

"Hiç... hiç rica etmeyin," diye devam etti. "Af buyurun... Düsturun XIII'üncü cildi gereğince gitmek zorundayım, siz de beni yakamdan tutup sürükleyebilirsiniz... Buyurun, sürükleyin, ama... İşe yaramam ki... Hatta konuşacak durumda değilim... Af buyurun..."

Abogin gene doktorun kolunu tuttu.

"Boş yere benimle böyle konuşuyorsunuz, doktor," dedi. "Kitaptan, XIII'üncü ciltten söz eden kim? İradenizi zorlamaya hak-

kım yoktur. İsterseniz gelin, istemezseniz gelmeyin, siz bilirsiniz, ama ben iradenize değil, duygularınıza başvuruyorum. Genç bir kadın ölüm hâlinde! Şimdi oğlunuzun öldüğünü söylüyorsunuz, duyduğum dehşeti siz anlamazsanız kim anlar?"

Abogin'in sesi heyecandan titriyordu; bu titremede, sesin ahenginde sözlerden daha fazla inandırıcı bir şey vardı. Abogin içliydi, ama söylediği bütün sözler beylik, ruhsuz, yersiz, lüzumsuz görünüyor, hatta doktorun evindeki havayı, öte tarafta ölüm hâlinde bulunan kadını tahkir ediyordu. Kendisi de bunu duyuyor değildi, anlaşılmamaktan korktuğu için sözlerle olmazsa ses ahenginin içliliğiyle kandırabilmek için sesine elden geldiği kadar yumuşaklık, tatlılık vererek doktoru inandırmaya çalışıyordu. Sözler her bakımdan ne kadar derin, ne kadar güzel olursa olsun, ancak kayıtsız insanlara tesir eder. Ama mesut yahut bahtsız olanları her zaman tatmin edemez, çünkü saadetin yahut bahtsızlığın en yüksek ifadesi çoğu zaman susmaktır. Âşıklar sustukları zaman birbirlerini daha iyi anlarlar, mezar başında söylenen sıcak, coşkun sözler, ancak yabancılara tesir eder; ölünün karısıyla çocuklarına hem soğuk, hem önemsiz gelir.

Kirilov susuyordu. Abogin doktorluğun yüksek, insani gayelerine, fedakârlığa vs. dair birkaç söz söyleyince doktor ağır bir sesle:

"Gideceğimiz yer uzak mı?" diye sordu.

"On beş yirmi kilometre kadar bir şey. Atlarım çok iyidir! Namusum üzerine söz veririm ki, sizi bir saate kadar götürüp getiririm. Yalnız bir saat!"

Son sözler doktora insanlıkla doktorluğun gayelerinden daha ziyade tesir etti. Biraz düşündükten sonra içini çekerek:

"Peki, gidelim!" dedi.

Hızlı, hem bu defa emin adımlarla çalışma odasına doğru yürüdü. Biraz sonra uzun redingotunu giyerek geri döndü. Sevinç duyan Abogin, onun yanında sık, kısa adımlarla yürümeye başladı, ayakları birbirine dolaşarak, doktorun paltosunu giymesine yardım etti; beraberce dışarı çıktılar.

Dışarısı karanlık olmakla beraber holden biraz aydınlıktı. Karanlık zeminde doktorun uzun, iri yapılı vücudu, uzun ince sakalı, kartal burnu açıkça beliriyordu. Şimdi Abogin'in solgun yüzünden başka kocaman kafasıyla tepesinde duran kasketi de görünüyordu. Beyaz boyun atkısı yalnız önden görünüyordu, arka taraftaysa uzun saçlarının altında gizleniyordu.

Abogin doktorun faytona binmesine yardım ederken:

"İnanın ki bu alicenaplığınızı takdir etmesini bileceğim," diye mırıldanıyordu. "Hemen oraya gideriz. Sen de, Luka, yavrum, elden geldiği kadar hızlı gitmeye gayret et! Lütfen!"

Araba hızlı gidiyordu. Önce hastane avlusuyla bir hizadaki biçimsiz yapılar uzanıyordu; her yer karanlıktı, yalnız avlunun iç taraflarından, bahçedeki ağaçların arasından bir ışık sızıyordu, hastane binasının üst kat pencerelerinden üçü havanın renginden daha solgun görünüyordu. Daha sonra araba zifiri karanlıklara daldı; buralarda mantar küfü kokuyor, ağaçların hışırtısı duyuluyordu. Tekerleklerin gürültüsünden uyanan kargalar, yaprakların arasında kımıldayarak acı acı gaklamaya başladı, sanki onlar da doktorun oğlunun öldüğünü, Abogin'in de karısının hasta olduğunu biliyordu. Ama işte tek tük ağaçlar, çalılar gelip geçmeye başladı; üzerinde siyah, büyük gölgeler uyuyan gölcük, donuk bir parıltıyla ışıldadı, fayton düz ovada gitmeye başladı. Kargaların sesleri, artık gerilerden, çok uzaktan boğuk boğuk işitiliyordu, biraz sonra büsbütün kesildi.

Hemen hemen bütün yolculuk boyunca Kirilov ile Abogin konuşmadı. Ancak bir defa Abogin derin derin içini çekerek mırıldandı:

"Ezici bir hâl! İnsan hiçbir zaman yakınlarını, kaybetmek tehlikesiyle karşılaştığı zamanki kadar sevmez."

Fayton yavaş yavaş dereyi geçerken Kirilov, su şırıltısından korkmuş gibi birdenbire silkindi, kımıldanmaya başladı.

Kederli bir sesle:

"Baksanıza, beni bırakın," dedi. "Size sonra gelirim. Karımın yanına hasta bakıcıyı göndermek isterdim. Orada yapayalnız kaldı!"

Abogin susuyordu. Fayton sallanıp yalpa vurarak, taşlara çarparak kumsal kıyıya geçti, yoluna devam etti. Kirilov, kederiyle baş başa kalmıştı, çevresine bakındı. Arkada, yıldızların zayıf ışığı altındaki yol ile karanlıkların içine gizlenen kıyıdaki söğüt ağaçları görünüyordu. Sağda gökyüzü gibi düz, sınırsız bir ova serilmişti; onun üstünde uzakta şurada burada, herhalde yanar şist bataklıklarında, donuk ateşler yanıyordu. Solda yol ile aynı hizada, çalılıklarla kaplı bir tepecik uzanıyordu, tepeciğin üzerinde hafif sisle örtülü, küçük bulutlarla çevrili kocaman kırmızı hilal, hareketsiz duruyordu. Bulutlar, sanki onu her taraftan gözetliyordu, kaçmasın diye gözaltına almışlardı.

Bütün tabiatta ümitsizliğe, hastalığa benzer bir şey hissediliyordu; toprak, karanlık odasında yalnız başına oturup geçmiş günleri düşünmemeye çalışan düşkün bir kadın gibi, baharın, yazın hatıralarını canlandırıyor, kaçınılmasına imkân olmayan kışı, yeis içinde bekliyordu. Ne tarafa baksanız her yerde tabiat, karanlık, çok derin, soğuk bir çukuru andırıyordu, öyle derin bir çukur ki, içinden ne Kirilov, ne Abogin, ne de kırmızı hilal çıkabilecekti...

Araba eve yaklaştıkça Abogin'in sabırsızlığı artıyordu. Durmadan kımıldanıyor, yerinden fırlıyor, arabacının arkasından başını uzatarak ileriye bakıyordu. Nihayet araba, üstü çizgili yelken beziyle güzel bir tarzda kapanmış bir merdivenin önünde durdu. Abogin ikinci katın ışıkla aydınlanan pencerelerine baktığı zaman nefesinin titrediği duyuluyordu.

Doktorla beraber hole girerken sinirli sinirli ellerini ovuşturuyordu.

"Bir şey olursa... ben bu darbeye dayanamam," dedi.

Sessizliğe kulak verdi.

"Ama gürültü falan işitilmediğine göre, şimdilik her şey yolunda demektir."

Holden ne bir ayak sesi, ne de telaşlı ayak patırtısı işitiliyordu, parlak aydınlığa rağmen bütün ev derin bir uykuya dalmış gibi görünüyordu. O zamana kadar hep karanlıkta kalan doktorla Abogin, artık birbirlerini tetkik edebilirlerdi. Doktor, uzun boy-

lu, geniş yapılı, itinasız giyinmiş bir adamdı, yüzü çirkindi. Zenci dudağını andıran kalın dudakları, kartal burnu, pörsük cildi, kayıtsız bakışları, hoşa gitmeyen, şefkatsiz, sert bir ifade taşıyordu. Taranmamış saçları, çökük şakakları, arasından çenesi görünen vaktinden önce kır düşmüş ince sakalı, cildinin solgun boz rengi, ihmalci, kaba hareketleri, kısacası bütün bunların sertliği, hayatının yokluk içinde geçtiğini, hayata, insanlara karşı bıkkınlık duyduğunu anlatıyordu. Kuru vücuduna bakarak bu adamın karısı olabileceğine, bir çocuk için ağlayacağına inanmak zordu. Abogin ise büsbütün başka tipte bir insandı. Etine dolgun, iri yapılı, kocaman kafalı, sarışın bir erkekti, yüz çizgileri geniş olmakla beraber yumuşaktı, zevkle, en son modaya uygun giyinmişti. Duruşunda, düğmeleri baştan aşağı ilikli redingotunda, kabarık saçlarında, yüzünde, asil bir aslanı andıran heybetli bir şey duyuluyordu; başı yukarıda, göğsünü kabartarak yürüyor, kulağa hoş gelen bariton bir sesle konuşuyordu. Boyun atkısını çıkardığı zaman yahut saçlarını düzeltirken yaptığı el hareketlerinden ince, hemen hemen kadınca bir zariflik akıyordu. Hatta yüzünün solgunluğu, paltosunu çıkarırken yukarıya merdivene çocukça bir korkuyla bakması, bütün vücudunda sezilen asil tavırlarını bozmuyor, ona tok, sıhhatli, metin görünüşünden hiçbir şey kaybettirmiyordu.

Merdivenleri çıkarken:

"Kimseler görünmüyor, bir şey de işitilmiyor," dedi. "Telaş, gürültü yok. İnşallah her şey yolundadır."

Doktoru holden geçirerek, kuyruklu piyanonun siyah şekli görünen, tavanında beyaz kılıflı bir avize duran salona götürdü, buradan ikisi de küçük, pek konforlu, latif pembe bir ışıkla hafifçe aydınlatılmış misafir odasına geçtiler.

Abogin:

"Burada biraz oturunuz, doktor," dedi, "ben de... şimdi gelirim. Gidip bakayım da size haber vereyim."

Kirilov yalnız kaldı. Misafir odasının şıklığı, latif yarı karanlık, bir macera geçiriyormuş gibi yabancı, hiç tanımadığı bir evde

bulunması, ona galiba hiç tesir etmiyordu. Kanepede oturmuş, asit fenikten yanan ellerini süzüyordu. Yalnız göz ucuyla çevresine bakarak açık kırmızı abajuru, viyolonsel kutusunu gördü. Yan gözle saat tik takının geldiği tarafa baktı, burada Abogin gibi iri, tok görünüşlü bir kurt korkuluğu vardı.

Ortalıkta çıt yoktu... Bitişik odalardan birinde, çok uzakta birisinin yüksek sesle: "A-a!" diye bağırdığı, camlı bir kapının şıngırdadığı duyuldu (herhalde camlı dolap kapısıydı), sonra her şey gene sessizliğe gömüldü. Beş dakika kadar bekledikten sonra ellerini gözden geçirmeyi bıraktı, gözlerini Abogin'in çıktığı kapıya çevirdi.

Eşikte Abogin duruyordu, ama biraz önce çıkan Abogin değildi. Üzerindeki tokluk, incelik ifadesi kaybolmuştu. Yüzü, elleri, tavırları değişmiş, bütün varlığı, eziyet verici bedeni bir ağrı gibi bir şeyin tesiriyle altüst olmuştu. Burnu, dudakları, bıyıkları, yüzünün bütün çizgileri ayrı ayrı kımıldıyor, yüzünden kopup düşmek istiyordu, gözleriyse acının tesiriyle gülüyordu...

Abogin ağır, geniş adımlarla misafir odasının ortasına doğru yürüdü, eğildi, inledi, yumruklarını salladı:

"Aldattı!" diye bağırırken "tı" ekini kuvvetle söylüyordu. "Aldattı! Gitti! Şu Popçinskiy soytarısıyla kaçmak için hasta rolü oynayarak beni doktor çağırmaya göndermiş! Yarabbi!"

Abogin ağır adımlarla doktora doğru ilerledi, beyaz, yumuşak yumruklarını onun yüzüne doğru uzattı, yumruklarını sarsarak bağırmaya devam etti:

"Gitti! Aldattı! Peki, bu yalana ne lüzum vardı? Yarabbi! Yarabbi! Bu çirkin, kalpazanca hokkabazlığa, bu şeytanca, iğrenç oyuna ne lüzum vardı? Ben ona ne yaptım ki? Gitti!"

Gözlerinden yaşlar boşandı. Bir ayağı üzerinde döndü, sonra misafir odasında dolaşmaya başladı. Şimdi kısa redingotu, modaya uygun dar pantolonu içinde vücuduna göre kısa görünen ayakları, kocaman kafası, kabarık saçlarıyla bir aslanı andırıyordu. Doktorun kayıtsız yüzünde bir merak ışığı parladı. Yerinden kalkıp Abogin'i süzdü.

"Peki ama hasta nerede?" diye sordu.

Abogin hem gülüyor, hem ağlıyor, hem de yumruklarını sallamaya devam ediyordu.

"Hasta! Hasta!" diye bağırdı. "Bu hasta değil, melun! Alçaklık! Rezillik öyle bir rezillik ki, bundan daha çirkin bir hareket şeytanın bile aklına gelmezdi! O soytarıyla, ahmakla, paskalla, o hokkabazla kaçmak için beni evden uzaklaştırdı! Ah yarabbi, keşke ölseydi, daha iyi olurdu! Ben buna tahammül edemem! Edemem!"

Doktor doğruldu. Gözlerini kırptı, gözleri yaşlarla doldu, ince sakalıyla, çenesiyle sağa sola dönmeye başladı.

Çevresine merakla bakınarak:

"Müsaade edin, bu nasıl şey?" diye sordu. "Benim çocuğum öldü, karım keder içinde, evde yapayalnız... Kendim güçlükle ayakta duruyorum, üç gecedir uyumadım... Sonra da ne görüyorum? Beni adi bir komedyada ruhsuz bir eşya rolü oynamak zorunda bırakıyorlar! Anla... anlamıyorum!"

Abogin yumruğunu açtı, buruşmuş bir kâğıdı yere fırlattı, üzerine ezmek istenilen bir böceğe basar gibi bastı.

Yumruğunu yüzünün yanında sallayarak, nasırına basılmış bir insan gibi dişleri arasından söylenmeye başladı:

"Bense görmüyor... anlamıyordum! Her gün buraya geldiğinin farkına varmıyordum, bugün de kupa arabasıyla niçin geldiğini anlamadım! Neden kupa arabasıyla geliyor? Bense görmüyordum! Aptal!"

Doktor:

"Anla... anlamıyorum!" diye homurdanıyordu. "Bu ne demek! Bu insana hakaret, insan ıstırabıyla alay etmek demektir! Bu... bu imkânsız bir şey... Hayatımda ilk defa görüyorum."

Kendisine ağır bir şekilde hakaret ettiklerini daha yeni anlayan bir insan tavrıyla şaşkın şaşkın omuzlarını silkti, ellerini iki yana açtı, ne söyleyip, ne yapmak gerektiğini kestiremeyerek, yorgun bir hâlde koltuğa yığıldı.

Abogin ağlayan bir sesle:

"Peki, benden bıktın, başkasını sevdin, anladık, ama bu yalana, bu alçakça, haince teşebbüse ne lüzum vardı? Neye? Niçin? Ben sana ne yaptım?"

Kirilov'a yaklaşarak ateşli bir sesle:

"Beni dinleyin, doktor. Siz benim bahtsızlığımın istemeyerek şahidi oldunuz, ben de sizden gerçeği saklayacak değilim. Size yemin ederim ki, bu kadını seviyor, ilahi bir aşkla, bir köle gibi seviyordum! Onun uğruna her şeyimi feda ettim; akrabalarımla bozuştum, memurluğu, musikiyi bıraktım, anneme, kız kardeşime bağışlamayacağım şeyleri ona bağışlıyordum... Bir gün olsun fena gözle bakmadım... Böyle bir şeye sebebiyet vermedim! Bu yalan niye? Ben aşk istemiyorum, ama bu iğrenç hıyanet niye? Sevmiyorsan açıkça, namusluca söyle, çünkü bu mesele hakkındaki görüşümün ne olduğunu da açıkça biliyorsun..."

Abogin, yaşlı gözlerle, bütün vücuduyla titreyerek içli içli ruhunu doktora açıyordu. İki elini göğsüne bastırmış, ateşli bir sesle konuşuyor, hiç çekinmeden aile sırlarını ortaya döküyordu, sanki bu sırların nihayet dışarı atıldığına seviniyordu. Bir, iki saat böyle konuşsa, ruhunu büsbütün açsaydı, muhakkak ki, kendini hafiflemiş hissedecekti. Kim bilir, doktor onu sonuna kadar dinlese, dostça ilgi gösterseydi, belki çoğu zaman olduğu gibi, hiç itiraz etmeden, budalalık etmeden kadere boyun eğerdi... Ama başka bir şey oldu. Abogin, söylerken, hakarete uğrayan doktor, gözle görülecek kadar değişmişti. Yüzündeki kayıtsızlık, şaşkınlık ifadesi, yavaş yavaş yerini acı hakarete, öfkeye, kızgınlığa bırakıyordu. Yüz çizgileri daha sert, kaba, hoşa gitmeyen bir şekil aldı. Abogin, güzel, ama rahibeye benzeyen kuru, manasız yüzlü bir genç kadının resmini doktorun gözlerine doğru uzatıp, bu yüze bakarak onun yalan söyleyebileceğine inanmak mümkün mü, diye sorduğu zaman doktor, birdenbire ayağa fırladı, gözlerinde şimşekler çaktı. Her sözü kaba kaba, örse vurur gibi söyleyerek:

"Bunları, bana ne diye anlatıyorsunuz? Dinlemek istemiyorum! İstemiyorum!" diye bağırarak yumruğunu masaya indirdi. "Sizin

bayağı sırlarınıza ihtiyacım yok, canı cehenneme! Bu bayağı şeyleri bana söylemeye hakkınız yoktur! Yoksa yetecek kadar hakaret görmediğimi mi sanıyorsunuz? Kendisine sonuna kadar hakaret edilebilecek bir uşak mıyım ben? Ha?"

Abogin, Kirilov'un yanından geri geri çekildi, şaşkınlık dolu gözlerini ona dikti.

Doktor, sakalını oynatarak:

"Beni buraya niçin getirdiniz?" diye devam ediyordu. "Keyfiniz gelince evleniyor, keyfiniz gelince kuduruyor, melodram oynuyorsanız bundan bana ne? Sizin maceralarınızla benim ne alıp vereceğim var? Beni rahat bırakın! Asil görünmeye çalışın, insanca ülkülerinizle gösteriş yapın (viyolonsel kutusuna göz attı), kontrbas, trombon çalın, ıblıklar gibi semirin, ama insana hakaret etmeye hakkınız yoktur! Ona saygı göstermesini bilmiyorsanız, hiç olmazsa dikkatini de üzerinize çekmeyin!"

Abogin kızararak:

"Peki ama bütün bunlar ne demek?" diye sordu.

"Bu, şu demek ki, insanları böyle oyuncak yerine koymak alçaklık, rezilliktir! Ben doktorum, siz doktorları, kendilerinden lavanta, fuhuş kokusu gelmeyen bütün işçileri, uşak ve vasıta sanırsınız, varsın öyle olsun ama ıstırap içinde kıvranan bir insanı ruhsuz bir eşya gibi kullanmak hakkını size kimse vermemiştir!"

Abogin hafif sesle:

"Bana bunları söylemeye nasıl cesaret ediyorsunuz?" diye sordu, yüzü gene öfkeden titredi.

Doktor:

"Hayır, keder içinde olduğumu bildiğiniz hâlde nasıl beni buraya bayağılıklarınızı dinlemeye getirmek cesaretini gösterdiniz?" diye bağırarak, yumruğunu tekrar masaya vurdu. "Başkasının kederiyle böyle alay etmek hakkını size kim verdi?"

Abogin:

"Siz delirmişsiniz!" diye bağırdı. "Bu alicenaplığa yakışmaz! Ben kendim de son derece bahtsızım ve... ve..."

Doktor, alaylı alaylı gülümseyerek:

"Bahtsızmış!" dedi. "Bu söze dokunmayın, o size ait değildir. Bono karşılığında para bulamayan haylazlar da bahtsızız diyor. Fazla semizlikten nefes alamayan ıblık da bahtsızdır. Sefil insanlar!"

Abogin tiz bir sesle:

"Sayın bay, siz kendinizi kaybediyorsunuz!" diye bağırdı. "Böyle sözler için... tokat atılır! Anlıyor musunuz?"

Bunun arkasından elini acele iç cebine soktu, para çantasını çıkardı, iki banknot çekip alarak, masanın üstüne fırlattı.

Burun deliklerini oynatarak:

"İşte vizite paranız!" dedi. "Hakkınız ödenmiştir!"

Doktor:

"Bana para teklif edemezsiniz!" diye bağırdı, banknotları eliyle masanın üstünden yana süpürdü. "Hakaret için para verilmez!"

Abogin ile doktor karşı karşıya duruyor, hak etmedikleri hakaretleri öfke içinde birbirlerine savuruyorlardı. Herhalde hayatlarında hiçbir zaman, hatta sayıklarken bile bu kadar haksız, acı, manasız söz söylememişlerdir. Her ikisinde de bahtsız insanların bencilliği baş göstermişti. Bahtsızlar, bencil, garezci, haksız, merhametsiz olur, deliler kadar bile birbirlerini anlayamaz. Bahtsızlık, insanları birleştirmez, ayırır, hatta kederleri aynı cinsten olduğu için birbirlerine bağlı olmaları gerekeceğini sandığınız yerlerde bile, hâllerinden oldukça memnun insanların muhitinden daha çok haksızlık, kötülük yapılmaktadır.

Doktor, boğulur gibi:

"Beni hemen evime gönderiniz!" diye bağırdı.

Abogin, sert bir hareketle çıngırağı çaldı. Çağırışına kimse gelmeyince gene çaldı, sonra çıngırağı öfke ile yere fırlattı, çıngırak halıya çarparak, boğuk bir ses çıkardı, can çekişir gibi acıklı acıklı inledi. Uşak geldi.

Abogin yumruklarını sıkarak, onun üzerine yürüdü:

"Nereye saklandınız, kahrolasıca herifler?! Sen neredeydin? Git söyle, bu efendiye faytonu, bana da kupa arabasını hazırlasınlar!"

Uşak gitmek üzere yüzgeri döndüğü sırada:

"Dur!" diye bağırdı. "Yarın evde hiçbir hain kalmayacak! Hepiniz defolun! Yenilerini tutacağım. Alçaklar!"

Arabaların hazırlanmasını beklerken Abogin de, doktor da susuyorlardı. Abogin, gene tokluk hâlini, gene eski inceliğini, zarifliğini takınmıştı. Şimdi misafir odasında dolaşıyor, zarif bir tarzda başını sarsıyor, herhalde bu sırada bir şeyler kuruyordu. Kızgınlığı henüz geçmemişti, ama düşmanını fark etmediğini göstermeye çalışıyordu... Doktor da ayakta duruyor, bir eliyle masanın kenarına dayanıyor, onu, karşılarında tokluk, zariflik gören kederli, yoksul insanların bakabilecekleri derin, biraz hayâsız, çirkin, küçümseme dolu gözlerle süzüyordu.

Biraz sonra doktor, faytona binip gittiği zaman gözlerinde aynı küçümseme okunuyordu. Ortalık, bir saat öncekinden daha karanlıktı. Kızıl hilal, artık tepenin arkasına kaçmıştı, onu muhafaza altında tutan bulutlar da yıldızların yanında kara noktalar hâlinde duruyordu. Kırmızı fenerli kupa arabası şosede gürültü çıkararak, doktorun arabasını arkada bıraktı, geçip gitti. Abogin itiraz etmek, budalalıklar yapmak üzere gidiyordu...

Doktor yolda giderken karısını, Andrey'i değil, Abogin'i, biraz önce ayrıldığı evde yaşayan insanları düşünüyordu. Düşünceleri haksız, insanlığa yakışmayacak kadar merhametsizdi. Abogin'i de, karısını da, Popçinskiy'i de, pembe yarı karanlıkta yaşayan, lavanta kokan insanların hepsini de mahkûm etmişti; yol boyunca onları düşünürken nefret duyuyor, kalbinin derinliklerine kadar onlardan iğreniyordu. Kafasında bu insanlar hakkında sarsılmaz bir inanış yerleşmişti.

Zaman geçecek, Kirilov'un kederi de geçecektir, ama bu haksız, insan kalbine yaraşmayan inanış sarsılmayacak, doktorun aklından mezara kadar çıkmayacaktır.

1887

Şampanya

(Bir Avarenin Hikâyesi)

Hikâyemin başladığı yıl güneybatı demiryollarımızdan birinde küçük bir istasyonun şefiydim. Yirmi kilometre etrafta ne bir ev, ne bir kadın, ne de iyi bir meyhane olduğunu söylersem istasyonda neşeli mi yahut sıkıcı bir hayat mı sürdüğümü anlayacağınızı sanırım. Bense o zamanlar sağlam yapılı, ateşli, şımarık, budala bir gençtim. Biricik eğlencem, yolcu trenlerinin pencerelerine bakmak, afyonlu Yahudi votkası içmekti. Öyle anlar olurdu ki, vagonun penceresinde gördüğüm bir kadın başına bir heykelmiş gibi durup nefes almadan bakar; belli belirsiz bir nokta hâline gelinceye kadar gözlerimle treni takip ederdim. Yahut iğrenç votkayı içebildiğim kadar içer, sıcak uzun günlerin, saatlerin nasıl geçtiğini fark etmezdim. Ben kuzeyliydim, stepin manzarası bana bakımsız bir Tatar mezarlığını hatırlatırdı. Yazın onun ihtişamlı sessizliği, çekirgelerinin hiç kesilmeyen cızırtısı, kendisinden kaçıp bir yere saklanmaya imkân olmayan parlak ayışığı, bana müthiş bir hüzün verirdi. Kışın da stepin o bakir beyazlığı, soğuk ufukları, uzun geceleri, kurtların uluması beni ağır kâbuslarla ezerdi.

İstasyonda birkaç kişi oturuyorduk. Karım ile ben, sağır, saralı telgrafçı, üç de bekçi. Genç, veremli bir adam olan muavinim tedavi edilmek için hep şehre gider, aylığından faydalanmak şartıyla görevlerini bana bırakarak, orada aylarca kalırdı. Çocuğumuz yoktu, misafirleri hiçbir vaatle bize gelmeleri için kandırmaya imkân bulamazdık, kendim de ancak aynı şebekede çalışan arkadaşlara misafirliğe gidebiliyordum, o da ayda en çok bir defa. Kısacası pek sıkıcı bir hayat sürüyordum.

Hatırlıyorum, karımla yeni yılı kutlamaya hazırlanıyorduk. Masanın başına geçmiştik, yemeğimizi tembel tembel yiyerek bitişik odada aletini tıkırdatan sağır telgrafçıyı dinliyorduk. Ben, artık afyonlu votkadan beş kadeh kadar içmiştim. Ağırlaşan başımı yumruğuma dayayıp sonu geleceğe benzemeyen bu can sıkıntısını düşünüyordum; karşımda oturan karım da gözlerini yüzümden ayırmıyordu. Bu geçici dünyada güzel kocasından başka hiçbir şeyi olmayan bir kadın gözüyle bana bakıyordu. Beni delice, bir köle aşkıyla seviyordu; yalnız güzelliğimi yahut ruhumu değil, bütün günahlarımı, kusurlarımı, kızgınlığımı, can sıkıntımı, hatta sarhoş olup gözlerim kararınca öfkemi kimden alacağımı bilmeyerek kendisini sitemlerimle hırpalayışımı bile seviyordu.

İçimizi kemiren can sıkıntısına bakmadan yeni yılı pek parlak kutlamaya hazırlanıyor, gece yarısının gelmesini bir çeşit sabırsızlıkla bekliyorduk. Çünkü elimizde Dul Kliko etiketli en iyi cinsten iki şişe şampanya vardı, sırf o güne saklamıştık; bu hazineyi güzün komşu istasyonun şefinden bir bahis sonunda kazanmıştım. Matematik derslerinde bazen can sıkıntısından hava bile donup buz hâline gelirken bahçeden sınıfa bir kelebek uçarak girer; çocuklar başlarını kaldırır, uçan şeyi, kelebek değil de yeni, acayip bir yaratıkmış gibi, merakla seyretmeye başlarlar; işte tıpkı bunun gibi, bizim can sıkıcı küçük istasyona düşen bayağı bir şampanya da bizi eğlendiriyordu. Konuşmadan oturuyor, kâh saate, kâh şişelere bakıyorduk.

Saatin yelkovanı on ikiye beş kaldığını gösterdiği sırada yavaş yavaş şişeyi açmaya başladım. Bilmem içtiğim votka takatimi mi kesmişti, yoksa şişenin dışı fazla mı ıslaktı, sadece şunu hatırlıyorum ki, mantar patlayarak havaya uçarken şişe elimden kaydı, yere düştü. Şarabın yalnız bir bardak kadarı yere dökülmüştü, çünkü şişeyi elimle yakalamış, köpüren deliğe parmağımı tıkamıştım.

İki kadehe şampanya doldurarak:

"Haydi, yeni yılımız kutlu olsun," dedim. "İç bakalım."

Karım, kadehi eline aldı, ama korku dolu gözlerini de bana dikti. Yüzü sararmıştı, dehşet okunuyordu yüzünde.

"Şişeyi düşürdün değil mi?" diye sordu.

"Evet, düşürdüm. Bundan ne çıkar?"

Kadehini masanın üstüne koyarak:

"Çok kötü," dedi, daha çok sarardı. "Kötüye alamet. Yeni yıl içinde başımıza bir felaket geleceğine işarettir."

"Ne kadar basit düşünceli şeysin," diyerek içimi çektim. "Akıllı bir kadın olacaksın bir de, ihtiyar sütnine gibi sayıklıyorsun. İç haydi."

"Allah vere de sayıklamış olsam, ama... mutlaka bir şey olacak! Bak görürsün!"

Kadehine dudağını bile sürmedi, bir kenara çekildi, düşüncelere daldı. Boş inanışlar üzerinde durarak birkaç söz söyledim, şişenin yarısını içtim, köşeden köşeye birkaç defa gezindikten sonra dışarı çıktım.

Dışarıda, sakin, ayazlı gece, bütün o soğuk, sessiz güzelliğiyle hüküm sürüyordu. Ay ile onun yanındaki pamuktan iki bulut, birbirine yapışmış gibi istasyonun tepesinde, yüksekte hareketsiz duruyor, sanki bir şey bekliyorlardı. Bulutların arasından hafif, şeffaf bir ışık sızıyor, bembeyaz yere iffetine dokunmaktan korkuyormuş gibi hafifçe dokunarak, kar yığınlarını, demiryolunu aydınlatıyordu... Ortalık sessizdi.

Demiryolu üzerinden yürüyordum.

Parlak yıldızlarla serpili gökyüzüne bakarak:

'Budala kadın!' diye düşünüyordum. 'Bazı alametlerin bazen doğru çıktığını kabul etsek bile başımıza ne gibi bir felaket gelebilir? Şimdiye kadar çekilen ıstıraplarla şimdi de devam edegelen bahtsızlıklar o kadar çok ki, daha kötü bir felaketi insan aklına bile getiremez. Oltayla tutulup yağda kızartıldıktan sonra soslanarak masaya konan bir balığın başına daha ne gibi bir felaket gelebilir?'

Dalları karlarla kaplı uzun kavak ağacı, mavimtırak karanlıkta kefene bürünmüş bir dev gibi karşımda duruyordu. Kederle, hü-

zünle, bana bakıyordu, sanki o da yalnızlığın ne demek olduğunu biliyordu. Uzun zaman gözlerimi ondan ayıramadım.

Düşüncelerime devam ederek:

'Gençliğim, kimseye faydası olmayan bir izmarit gibi, boş yere yok oldu gitti. Henüz çok küçükken annemi, babamı kaybettim, liseden kovuldum. Asil olarak doğdum, ama ne terbiye, ne tahsil gördüm, bilgilerim de herhangi bir şimendifer yağcısının bilgilerinden fazla değil. Ne bir yuvam, ne akrabam, ne dostlarım, ne de sevdiğim bir işim var. Elimden hiçbir iş gelmez, gençliğimin en verimli çağında küçük bir istasyona şef olmaktan başka bir şeye yaramadım. Başarısızlıklarla musibetlerden başka hayatımda hiçbir şey görmedim. Daha ne gibi bir felaket olabilir?'

Uzakta kırmızı ışıklar göründü. Bana doğru bir tren geliyordu. Uykuya dalan step, onun gürültüsünü dinliyordu. Düşüncelerim o kadar acıydı ki, yüksek sesle kendi kendime konuşuyordum; telgrafın inleyişi, trenin uzaktan gelen gürültüsü de sanki benim düşüncelerimi anlatmak istiyordu...

Kendi kendime:

'Daha ne gibi bir felaket olabilir? Karımı mı kaybedeceğim?' diye soruyordum. 'Bu da o kadar korkunç bir şey değil, insan kendi vicdanından bir şey gizleyemez: Karımı sevmiyorum! Onunla evlenirken henüz bir çocuktum. Şimdi genç, sağlam yapılı, dinç bir erkeğim; o ise çöktü, ihtiyarladı, aptallaştı, içi dışı boş inanışlarla dolu. Sırnaşık sevgisinde, çökmüş göğsünde, sönük bakışlarında ne güzellik var? Kendisine katlanıyorum, ama sevmiyorum onu. Daha ne olabilir? Gençliğim boşu boşuna geçip gidiyor. Vagon pencerelerinde görünen kadınlar, kuyruklu yıldızlar gibi önümden geçip kayboluyorlar. Aşk denilen o hayat suyundan içmedim, içmiyorum da... Erkekliğim, dinçliğim, kalbim harap olup gidiyor... Hepsi bir süprüntü gibi çürüyor, bendeki bu hazineler burada, bu stepte metelik bile etmiyor.'

Tren uçar gibi gürültüyle yanımdan geçti, kızıl pencerelerinden sızan kayıtsız ışığıyla beni aydınlattı. Küçük istasyonumuzun yeşil

ışıkları önünde yavaşladığını, bir dakika kadar durup gene yoluna devam ettiğini görüyordum. İki kilometre kadar yürüdükten sonra geri döndüm. Hüzünlü düşünceler kafamdan çıkmıyordu. O kadar acı duymama rağmen, hatırlıyorum, düşüncelerimin elden geldiği kadar hüzünlü, karanlık olmasına ayrıca gayret ediyordum. Bilir misiniz, uzağı göremeyen, onurlarına düşkün insanların öyle anları olur ki, bahtsızlıklarını düşünmek onlara bir çeşit zevk verir, hatta çektikleri cefaları etrafa yayarak kendi kendilerini pohpohlarlar. Düşüncelerim arasında birçok gerçek olmakla beraber, birçok manasızlık, övünç de vardı. Benim, "Daha ne gibi bir felaket olabilir?" diye sormamda çocukça bir böbürlenme göze çarpıyordu.

Dönüşte de kendime:

'Peki, daha ne olabilir?' diye soruyordum. 'Galiba yaşanmayan bir şey kalmadı. Hastalık da çektim, para da kaybettim, amirlerimden her gün ihtar da alıyorum, açlık çekiyorum, istasyon bahçesine kuduz bir kurt da hücum etti. Daha ne olsun? Hakaret görüyorum, küçük düşürülüyorum, ben de hayatımda birçok kişiye hakaret ettim. Yalnız hiçbir zaman cani olmadım, ama galiba cinayet elimden gelmez, mahkemeye gelince ondan hiç korkum yok.'

İki küçük bulut, artık ayın yanından uzaklaşmış, biraz ötede öyle bir biçim almışlardı ki, ayın bilmemesi gereken bir sırrı sanki birbirlerine fısıldıyorlardı.

Karım beni evin eşiğinde karşıladı. Gözleri neşe ile parlıyor, bütün yüzü saadet ifade ediyordu.

"Sana bir haber vereceğim!" diye fısıldadı. "Çabuk odana git de yeni redingotunu giy. Bize bir kadın misafir geldi!"

"Hangi kadın misafir?"

"Şimdi trenle yengem Natalya Petrovna geldi."

"Natalya Petrovna da kim?"

"Amcam Semyon Feodoroviç'in karısı. Sen tanımazsın, çok iyi kalpli, güzel bir kadındır..."

Galiba somurtmuştum, çünkü karımın yüzü ciddileşti. Acele acele fısıldadı:

"Tabii onun bize gelişi garip, ama Nikola, sakın somurtma, alçakgönüllülük göster. Ne yapsın, bahtsız bir kadın. Amcam Semyon Feodoroviç, gerçekten zalim, müstebit bir adamdır, kendisiyle bir arada yaşamak çok zor. Yengem bizde üç gün, kardeşinden mektup gelinceye kadar kalacakmış."

Karım müstebit amcaya, bütün insanların, ayrıca da genç evli kadınların zayıf taraflarına dair uzun uzadıya saçma sapan şeyler fısıldadı.

Bu sözlerden bir şey anlamadım, ama yeni redingotumu giydim, yenge hanımla tanışmaya gittim.

Masanın başında iri siyah gözlü, çıtı pıtı bir kadın oturuyordu. Masamız, boz renkli duvarlar, doğramacı yapısı kanepe... Galiba her şey, en ufak bir toz parçası bile, bu yeni gelen genç, kendine uygun güzel bir koku saçan, nefis, bozuk ahlaklı kadının varlığıyla gençleşmiş, neşelenmiş, güzelleşmişti. Misafirin bozuk ahlaklı bir kadın olduğunu, gülümsemesinden, kokusundan, kendisine özgü bakışından, kirpiklerini titretmesinden, namuslu bir kadın olan karımla konuşurken sesine verdiği ahenkten anlamıştım... Kocasından kaçtığını, kocasının hem ihtiyar, hem de müstebit bir adam, kendisinin de iyi kalpli, şen tabiatlı bir kadın olduğunu söylemesine lüzum yoktu. Daha ilk bakışta her şeyi anlamıştım, hem de sanmam ki, Avrupa'da o tabiattaki kadınları ilk bakışta anlamayacak erkekler bulunsun.

Cici yenge elini bana uzattı, gülümseyerek:

"Yeğenimin bu kadar iri bir erkek olacağını aklımdan bile geçirmemiştim!" dedi.

"Ben de bu kadar güzel bir yengem olduğunu bilmiyordum!" diye cevap verdim.

Yemeği tazeledik. İkinci şişenin mantarı da gülümseyerek havaya uçtu. Yenge hanım bir yudumda kadehin yarısını içti; karım bir aralık bir yere gittiği zaman yenge hanım, artık nazlanmadı, dolu bir kadehi boşalttı. Hem içtiğim şarabın, hem de bu kadının

yakınlığının tesiriyle büsbütün mest olmuştum. Şu meşhur şarkıyı hatırlar mısınız?

Siyah gözler, şehvetli gözler,
Yakıcı, latif gözler!
Sizi ben ne kadar seviyorum,
Sizden ne kadar korkuyorum.

Ondan sonra ne olduğunu ben de bilmiyorum. Aşkın nasıl başladığını bilmek isteyen varsın roman, hikâye okusun, bana gelince, pek az şey söyleyeceğim, o da gene aynı budalaca şarkının sözleriyle:

Anladım ki, sizi gördüğüm gün,
Uğurlu bir gün değilmiş...

Her şey altüst oldu. Beni bir tüy gibi döndürerek uçuran korkunç, kudurmuş kasırgayı hatırlıyorum. Kasırga beni uzun zaman döndürdü, yeryüzünden karımı da yengeyi de, benim kuvvetimi de süpürüp götürdü. Ondan sonra stepin küçük istasyonundan alıp bu karanlık sokağa fırlatıp attı.

Şimdi söyleyiniz, başıma daha ne gibi bir felaket gelebilir?

1887

Volodya

Yaz mevsiminde bir pazar günü, akşamüstü saat beşe doğru, on yedi yaşında, çirkin, hastalıklı, sıkılgan bir delikanlı olan Volodya, Şmuhin'lerin sayfiyedeki evlerinin kameriyesinde oturmuş, canı sıkılıyordu. Hüzünlü düşünceleri üçe ayrılıyordu: Bir defa ertesi gün, yani pazartesi günü matematikten sınav vermesi lazımdı. Biliyordu ki, yarın, yazılı sınavı geçemediği takdirde okuldan kovulacaktı. Çünkü altıncı sınıfta üst üste iki yıl kalmıştı. Bu yıl da cebirden aldığı notların ortalaması iki yetmiş beşti. Sıkıntısının ikinci sebebine gelince, zengin, aristokratlığa özenen Şmuhin'lerde oturması her an onurunu yaralıyordu. Ona öyle geliyordu ki, Madam Şmuhina ile yeğenleri, Volodya ile annesine yoksul bir akraba, bir sığıntı gibi bakıyor; üstelik annesine, gereken saygıyı göstermeyip onunla alay ediyorlardı. Bir kere tesadüfen Madam Şmuhina'nın, kuzini Anna Fiyodorovna ile bir konuşmasını dinlemişti. Bu konuşma arasında Madam Şmuhina, Volodya'nın annesinden bahsederken, onun hâlâ genç görünmek istediğini, süslenip püslendiğini, kâğıt oyunlarındaki kayıplarını hiçbir zaman ödemediğini, başkalarının pabuçlarıyla tütünlerine zaaf duyduğunu söylemişti. Volodya her gün annesine, Şmuhin'lere gitmemesini rica ediyor, onun bu evde ne kadar onur yaralayıcı bir durumda bulunduğunu anlatıyor, onu kandırmaya çalışıyor, ona saygısız sözler söylüyordu. Ama düşüncesiz, şımarık, kendisinin de kocasının da servetini har vurup harman savurmuş, her zaman yüksek sosyete düşkünü bir kadın olan annesi onu anlamıyor, bu yüzden Volodya haftada bir iki defa bu nefret ettiği sayfiye evine gitmek üzere annesine arkadaşlık etmek zorunda kalıyordu.

Üçüncü sebep ise şu idi: Delikanlı, kendisini tamamıyla yeni doğan, garip, hoşuna gitmeyen bir duygudan bir an olsun kurtaramıyordu... Ona öyle geliyordu ki, kendisi Madam Şmuhina'nın misafiri, kuzini olan Anna Fiyodorovna'ya âşıktı. Bu, otuz yaşlarında, sıhhatli, sağlam yapılı, yuvarlak omuzlu, yuvarlak, yağlı bir gerdanı olan, ince dudakları her zaman gülümseyen, hareketli, gür sesli, neşeli bir bayandı. Hem güzel değildi, hem de genç sayılmazdı. Volodya onu pek iyi biliyordu, böyle olmakla beraber nedense onu düşünmeden yapamıyordu. Anna Fiyodorovna kriket oynadığı zaman yuvarlak omuzlarını oynatıyor, düzgün sırtını hareket ettiriyor, yahut da uzun bir kahkahadan veya merdivenlerden koştuktan sonra kendini bir koltuğa atıyor, gözlerini kapayıp ağır ağır nefes alıyordu. Sanki göğsü tıkanıyor, nefes alamıyormuş gibi yapıyordu... Volodya ona bakmamazlık edemiyordu. Anna Fiyodorovna evliydi, ağırbaşlı bir mimar olan kocası haftada bir sayfiyeye geliyor, rahat rahat uyuyor, gene şehre dönüyordu. Volodya'nın garip duygusu şöyle başlamıştı: Hiç yoktan bu mimardan nefret ediyor, adamın şehre gitmesine seviniyordu.

Şimdi de kameriyede oturmuş sınavını ve alaya alınan annesini düşünürken Niyuta'yı (Şmuhin'ler Anna Fiyodorovna'yı bu adla çağırırlardı) görmek, gülüşünü, entarisinin hışırtısını duymak için içinde kuvvetli bir istek vardı. Bu istek, romanlardan öğrendiği, her gece yattığı zaman düşündüğü o şairane sevgilere benzemiyordu... Bu, garip, anlaşılmaz bir duygu idi. Volodya pek fena, kötü bir şey olduğunu bildiği, kendisine bile itiraftan çekindiği bu duygudan sıkılıyor, korkuyordu.

Kendi kendine:

'Bu aşk değil...' diyordu. 'İnsan otuz yaşındaki evli bir kadına âşık olamaz. Bu düpedüz küçük bir macera. Evet, bir macera...'

Volodya bu küçük macerayı düşünürken, yenilmez sıkılganlığını, bıyıksızlığını, çillerini, çekik gözlerini hatırlıyor, hayalinde kendisini Niyuta ile yan yana koyuyor, bu çift ona çekilmez bir şey olarak görünüyordu. O zaman kendisini güzel, cesur, ince zekâlı,

son modaya göre giyinmiş bir adam olarak gözlerinin önüne getirmeye kalkışıyordu.

Tam bu düşüncelere dalarak kameriyenin karanlık bir köşesine büzülüp yere baktığı sırada hafif bir ayak sesi duydu. Birisi ağır ağır ağaçlı yoldan geliyordu. Çok geçmeden ayak sesi kesildi, kameriyenin kapısında bir şey belirdi. Bir kadın sesi:

"Burada kimse var mı?" diye sordu.

Volodya bu sesi tanıdı, korku içinde başını kaldırdı. Niyuta kameriyeye girerken:

"Kim var burada?" diye tekrarladı... "Oh, siz misiniz, Volodya! Ne yapıyorsunuz burada? Bir şey mi düşünüyorsunuz? Böyle durmadan düşünülür mü? Düşün, düşün, düşün... İnsan delirir vallahi..."

Volodya ayağa kalktı, Niyuta'ya şaşkın şaşkın baktı. O, banyodan yeni dönmüştü. Omuzlarında bir çarşaf ile ıslak, tüylü bir havlu vardı. Başındaki beyaz ipek örtünün altından, alnına yapışmış ıslak saçları görünüyordu. Vücudundan suyun, badem sabununun rutubetli, serin kokusu geliyordu. Hızlı yürüdüğü için nefes nefese kalmıştı. Bluzunun üst düğmesi açıktı. Öyle ki, delikanlı, kadının boynu ile göğsünü görebiliyordu.

Volodya'ya bakarak:

"Niye susuyorsunuz?" dedi. "Bir bayan sizinle konuşurken susmak nezaketsizliktir. Amma da sümsüksünüz ha, tıpkı fok balığına benziyorsunuz!.. Hep oturur, susar, düşünürsünüz. Sanki filozofsunuz. İçinizde hayat yok, ateş yok. Vallahi insanın içini karartıyorsunuz. Sizin yaşınızda bir genç yaşamalı, zıplamalı, gevezelik etmeli, kadınlara kur yapmalı, âşık olmalı..."

Volodya beyaz, tombul elin tuttuğu çarşafa bakıyor, düşünüyordu. Niyuta hayretle:

"Hâlâ susuyor... Bu artık çok garip doğrusu... Beni dinleyin; biraz erkekleşin! Gülümseyin bari!.. Oof... Amma da sevimsiz bir filozofsunuz!" diyerek güldü. "Ama niçin böyle sümsük olduğunuzu biliyor musunuz Volodya? Kadınlara kur yapmıyorsunuz da on-

dan. Niye kur yapmıyorsunuz? Doğru, burada genç kız yok. Ama bayanlara kur yapmaktan sizi alıkoyan yok ki! Niçin mesela bana kur yapmıyorsunuz?"

Volodya dinliyor, ağır, gergin bir düşünce içinde şakağını kaşıyordu. Niyuta onun elini şakağından çekerek:

"Çok gururlu insanlar böyle susar ve yalnızlığı severler," dedi. "Siz pek gururlusunuz Volodya. Niçin bana böyle kaş altından bakıyorsunuz; doğru baksanıza!.. Haydi canım haydi!"

Volodya konuşmaya karar verdi. Gülümsemek isteyerek alt dudağını kıpırdattı, gözlerini kırptı, gene elini şakağına götürdü:

"Ben... ben... sizi seviyorum!" dedi.

Niyuta hayretle kaşlarını kaldırdı, güldü. Opera artistlerinin korkunç bir şey duydukları zaman yaptıkları gibi şarkı söyleyerek:

"Neler işitiyorum?" dedi. "Ne? Ne dediniz? Bir daha söyleyin bakayım..."

Volodya bir daha:

"Ben... Sizi seviyorum," dedi.

Artık kendi iradesi olmadan, hiçbir şey anlamadan ve düşünmeden Niyuta'ya doğru yarım adım attı, elini bileğinden tuttu. Gözleri kararardı, gözyaşlarıyla doldu. Bütün dünya banyo kokan büyük, tüylü bir havlu oluvermişti. Volodya o anda neşeli bir kahkaha arasından:

"Bravo... bravoo," sözlerini duydu. "Niye susuyorsunuz? Konuşmanızı istiyorum. Haydi konuşun!"

Volodya, Niyuta'nın elini tutmasına engel olmadığını görerek, onun yüzüne baktı, beceriksizce iki eliyle belinden yakaladı. Bu sırada iki kolunun bileği arkasında kavuştu. Volodya iki eliyle onu belinden tutuyordu, Niyuta da ellerini ensesine atıp dirseklerinin çukurcuklarını göstererek başörtüsünün altında saçlarını düzeltiyor ve sakin bir sesle:

"Volodya, insan becerikli, sevimli, nazik olmalı. Bu da ancak kadınların tesiriyle elde edilebilir. Ama yüzünüz niye bu kadar fena, bu kadar kızgın. Konuşmalı, gülmelisiniz... Evet Volodya, somurt-

kan olmayın. Daha gençsiniz, felsefe yapmaya daha çok vaktiniz olur. Haydi bırakın şimdi beni, gitmem lazım. Bıraksanıza canım!"

Zorluk çekmeden belini kurtardı, bir türkü tutturarak kameriyeden çıktı. Volodya tek başına kalmıştı. Saçlarını düzeltti. Gülümsedi. Bir köşeden öteki köşeye iki üç defa gitti, geldi. Sonra sıraya oturdu, bir defa daha gülümsedi. Dayanılmaz bir utanç duyuyordu. Öyle ki, bir insanın utanma duygusunun bu kadar keskin, bu kadar kuvvetli oluşuna hayret ediyordu. Utancından gülümsüyor, birbiriyle ilgisiz sözler söylüyor, hareketler yapıyordu.

Kendisine karşı biraz önce bir çocuk gibi davranıldığı, sıkılganlığı, ama daha çok, namuslu, evli bir kadını belinden tuttuğu için utanç duyuyordu. Ne yaşının, ne güzelliğinin, ne de toplumsal durumunun böyle bir harekette bulunmak için kendisine bir hak verdiğini düşünüyordu.

Yerinden fırladı. Kameriyeden çıktı, arkasına bakmadan evden uzaklaştı, bahçenin derinliklerine daldı. Başını elleri arasına alarak: 'Ah, buradan hemen gidebilsek... Allah'ım, çabuk gitsek,' diye düşündü.

Volodya'nın annesiyle beraber gidecekleri tren sekizi kırk geçe hareket ediyordu. Demek ki, üç saat daha beklemek lazımdı. Fakat o, annesini beklemeden şimdiden seve seve istasyona giderdi.

Saat sekize doğru eve yaklaştı. Kesin kararını vermiş bir insan hâli vardı. Ne olursa olsun, cesaretle içeri girmeye, dosdoğru bakmaya, yüksek sesle konuşmaya karar vermişti.

Taraçayı, sofayı, salonu geçti. Nefes almak için salonda biraz durdu. Buradan yemek odasında çay içildiği duyuluyordu. Madam Şmuhina, annesi, Niyuta bir şeyler konuşuyor, gülüyorlardı. Volodya kulak kabarttı. Niyuta:

"Sizi temin ederim!" diyordu. "Gözlerime inanamadım! Bana ilanı aşk ettiği zaman, hatta düşünün, beni belimden tuttuğu zaman kendisini tanıyamadım. Biliyor musunuz? Orijinal bir çocuk. Bana âşık olduğunu söylerken yüzünde Çerkezlerinki gibi vahşi bir ifade vardı."

Annesi uzun bir kahkaha ile gülerek:

"Ne diyorsunuz? Bana nasıl da babasını hatırlatıyor, tasavvur edemezsiniz," dedi.

Volodya hemen koşarak geri döndü, kendisini dışarı attı. Ellerini ovuşturuyor, dehşet içinde gökyüzüne bakarak:

'Bu mesele üzerinde böyle yüksek sesle nasıl konuşabiliyorlar,' diye düşünüyor, azap duyuyordu. 'Böyle soğukkanlılıkla, yüksek sesle konuşuyorlar. Annem de gülüyor... Annem... Allah'ım niye bana böyle bir anne verdin? Niye?'

Ama ne olursa olsun eve dönmesi lazımdı.

Ağaçlı yolda iki üç defa gitti, geldi. Biraz sakinleşti, eve girdi. Madam Şmuhina sert bir sesle:

"Niçin vaktinde çay içmeye gelmiyorsunuz?" diye sordu.

Volodya gözlerini kaldırmadan:

"Affedersiniz. Vakit geldi, benim gitmem lazım," diye mırıldandı. "Anne, saat sekiz!"

Annesi baygın bir sesle:

"Sen yalnız git kuzum," dedi, "ben bu geceyi Lili'de geçireceğim, güle güle oğlum... Dur istavroz çıkarayım."

İstavroz çıkardı, sonra Niyuta'ya seslenerek, Fransızca:

"Biraz Lermontov'a benziyor... Değil mi?" dedi.

Volodya, hiç kimsenin yüzüne bakmadan, yarım yamalak veda etti, yemek odasından çıktı. On dakika sonra istasyona giden yolda yürüyor, bundan memnunluk duyuyordu. Artık ne korku, ne utanç duyuyordu; hafif, serbest nefes alıyordu.

İstasyona yarım kilometre kala bir taşa oturdu, yarısından fazlası dolma tepenin arkasında saklanmış olan güneşi seyretmeye başladı. İstasyonda, tek tük ışıklar yandı. Donuk, yeşil bir ışık parladı. Ama tren görünürde yoktu. Volodya kımıldamadan, akşamın yavaş yavaş yaklaştığını duyarak oturmayı çok hoş buluyordu. Kameriyenin boşluğu, ayak sesleri, banyo kokusu, gülmeler, kadın beli, bütün bunlar hayalinde şaşılacak bir açıklıkla canlandı. Hiçbiri artık eskisi kadar önemli, eskisi kadar korkunç değildi.

'Saçma... Belinden tuttuğum zaman elimi itmedi, hem de gülüyordu, demek ki hoşlandı. Hoşlanmasaydı kızardı,' diye düşündü.

Şimdi de Volodya kameriyede yeter derecede cesaretli olmadığı için pişmanlık duyuyordu. Böyle budalaca ayrılıp gitmek ona manasız geliyordu. Aynı şey bir daha başına gelse, meseleye daha cesaretle, daha basit bir şekilde bakacağına emindi.

Tesadüfleri tekrarlamak da zor değildi. Şmuhin'lerde akşam yemeğinden sonra uzun süren bir gezintiye çıkılırdı. Volodya, Niyuta ile karanlık bahçede gezmeye giderse bu tesadüf pekâlâ yaratılmış olurdu!

'Döneyim,' diye düşündü. 'Yarın, sabah treniyle giderim. Onlara da trenimi kaçırdım derim.'

Geri döndü... Madam Şmuhina, annesi, Niyuta, yeğenlerden birisi taraçada oturmuş kâğıt oynuyorlardı. Volodya onlara "Treni kaçırdım," diye yalan söylediği zaman, ertesi gün sınava geç kalması ihtimalini ileri sürerek endişeye düştüler ve sabahleyin erken kalkmasını tavsiye ettiler. Onlar iskambil oynarken Volodya kenarda oturuyor, Niyuta'ya istekle bakıyor, bekliyordu... Kafasında plan hazırdı. Karanlıkta Niyuta'ya yaklaşacak, elinden tutacak, sonra da kucaklayacaktı. Bir şeyler söylemesine de lüzum yoktu. Çünkü ikisi de konuşmaya hiç ihtiyaç duymadan her şeyi anlayacaklardı.

Ama yemekten sonra bayanlar bahçede gezmeye çıkmadılar; iskambile devam ettiler. Oyun gece saat bire kadar sürdü. Sonra da yatmak üzere dağıldılar.

Volodya yatağına yattıktan sonra canı sıkılarak: 'Bütün bunlar ne kadar budalaca şeyler! Neyse, yarını beklerim. Yarın tekrar kameriyede... neyse...' diye düşündü.

Uyumaya çalışmıyor, iki elini dizlerinde kavuşturarak yatakta oturmuş düşünüyordu. Sınavı düşünmek ona pek tatsız geliyordu. Artık okuldan kovulacağına adamakıllı aklı yatmıştı. Kovulmanın da hiçbir korkunç tarafı yoktu. Aksine, böyle bir şey pek iyi de olurdu. Bir gün sonra, bir kuş gibi serbest kalacak, üniformasını

atacak, herkesin yanında sigara içebilecek, buraya gelip istediği zaman Niyuta'ya kur yapacak, artık bir talebe değil, "bir delikanlı" olacaktı. Geriye istikbal ile bir meslek tutmak endişesi kalıyordu ki, bu noktada da alınacak karar belli idi. Volodya gönüllü asker, telgrafçı olabilir, bir eczaneye girip eczacılığa kadar yükselebilirdi. Bu dünyada az mı iş vardı? Bir iki saat böylece geçti. O hâlâ oturmuş düşünüyordu...

Saat üçe doğru, şafak sökerken kapı hafifçe gıcırdadı. Odaya annesi girdi. Esneye esneye:

"Uyumuyor musun?" dedi. "Uyu, uyu, ben bir dakika için geldim. Damla alacaktım..."

"Damla mı? Niçin?"

"Zavallı Lili'nin gene sinir buhranı başladı. Uyusana yavrum, yarın sınava gireceksin..."

Annesi dolaptan bir şişe çıkardı. Pencereye yaklaştı. Şişenin üzerindeki etiketi okudu. Bir dakika sonra Volodya bir kadın sesi işitti:

"Mariya Leoniyevna, istediğimiz damla bu değil. Bu çiçek suyu. Lili morfin istiyor. Oğlunuz uyuyor mu? Söyleyin da arasın bulsun..."

Bu Niyuta'nın sesiydi. Volodya ürperdi. Acele acele pantolonunu giydi, omuzlarına paltosunu attı, kapıya doğru yürüdü. Niyuta fısıldayarak annesine anlatıyordu:

"Morfin aldınız mı? Üzerinde Latince yazılıdır. Volodya'yı uyandırın, o bulur..."

Annesi kapıyı açtı. O zaman Volodya, Niyuta'yı gördü. Üzerinde banyoya gittiği, günlük bluzu vardı. Dağınık, taranmamış saçları omuzlarına dökülüyordu. Yüzü uykulu idi; alacakaranlıkta esmer gibi görünüyordu.

"Hah... İşte Volodya uyandı," dedi. "Volodya, kuzum, dolapta morfini arar mısınız? Bu Lili başımıza dert... Her zaman bir şeyi olur."

Annesi bir şeyler mırıldandı, esnedi ve çıktı.

Niyuta:

"Hadi arasanıza, niye duruyorsunuz?" diye sordu.

Volodya dolaba yaklaştı. Diz çöktü, ilaç dolu şişelerle kutuları karıştırmaya başladı. Elleri titriyor, göğsünde, karnında öyle bir şey duyuyordu ki sanki içinde soğuk dalgalar birbirini kovalıyordu. Eter, asitfenik kokusundan, hiç lüzum yokken titreyen elleriyle tuttuğu için dökülen çeşit çeşit otların kokusundan boğulur gibi oluyor, başı dönüyordu.

'Galiba annem dışarı çıktı,' diye düşünüyordu. 'İyi, iyi.'

Niyuta sesini uzatarak:

"E... Buldunuz mu?" diye sordu.

Volodya bir etiketin üzerinde "morf..." yazısını okuyarak:

"Şimdi... Hah işte bu galiba morfin," diye söylendi. "Buyurun!.."

Niyuta kapı aralığında duruyordu. Bir ayağı koridorda, bir ayağı odada idi. Saçlarını toplamak istiyor, ama saçları uzun, sık olduğu için kolayca düzeltemiyor, Volodya'ya dalgın dalgın bakıyordu. Beyaz, ama hâlâ güneşin aydınlatmadığı gökten odaya giren o zayıf ışık altında, geniş bluzu içinde, uykulu uykulu, saçları dağınık duran Niyuta, Volodya'ya pek çekici, ihtişamlı görünüyordu. Sinirlenmiş bir hâldeydi, bütün vücuduyla titriyordu, kameriyede bu latif vücudu nasıl kucakladığını zevkle hatırlayarak morfini ona uzattı.

"Siz ne kadar..." dedi.

"Ne?"

Niyuta odaya girdi, tekrar gülümseyerek:

"Ne?" diye sordu.

Volodya susarak ona baktı, sonra da kameriyedeki gibi elini tuttu. Niyuta ona bakıyor, gülümsüyor, bakalım daha ne olacak, diye bekliyordu. Volodya fısıltı ile:

"Sizi seviyorum..." dedi.

Niyuta gülümsemeyi bıraktı, düşündü:

"Durun, galiba biri geliyor," dedi. "Ah şu talebeler yok mu!" Konuşarak kapıya yaklaştı, koridora baktı:

"Hayır, hiç kimse yok..."

Niyuta geri döndü...

Sonra Volodya odanın, Niyuta'nın, şafağın, hatta kendisinin hep birden keskin, fevkalade, görülmemiş bir saadet duygusu içinde birleşiverdiğini sandı; insanın bütün hayatını verebileceği, uğrunda sonsuz ıstırapları bile göze alabileceği bir saadet duygusuydu bu... Ama yarım dakika geçti geçmedi, bütün bunlar yok oldu. Volodya ancak dolgun, çirkin, iğrenme ifadesiyle çarpılmış bir yüz görüyordu. Kendisi de birdenbire bu olan şeye karşı nefret duydu. Niyuta, Volodya'yı gene iğrenerek süzdü:

"Artık gitmem lazım," dedi. "Öf, ne kadar çirkin, zavallı... Pis ördek yavrusu!"

Volodya'ya da onun uzun saçları, geniş bluzu, adımları, sesi şimdi ne kadar çirkin görünüyordu! Niyuta gittikten sonra:

'Pis ördek yavrusu...' diye düşündü. 'Gerçekten pisim... Her şey pis.'

Dışarıda güneş doğuyor, kuşlar yüksek sesle cıvıldaşıyordu. Bahçeden bahçıvanın ayak sesiyle el arabasının gıcırtısı duyuluyordu. Biraz sonra inek böğürtüleriyle çobanın kaval sesi işitildi. Güneş ışığı, sesler, bu dünyada temiz, ince, şairane bir hayatın mevcut olduğunu söylüyordu. Ama neredeydi bu hayat? Böyle bir hayattan Volodya'ya ne annesi, ne de çevresinde bulunan başka bir kimse bahsetmişti.

Uşak onu sabah trenine uyandırmaya geldiği zaman, uykudaymış gibi yaptı.

'Aman, hepsinin canı cehenneme,' diye düşünüyordu.

Yataktan saat on birde kalktı. Aynanın önünde saçlarını düzeltirken, uykusuz geceden solmuş, çirkin yüzüne bakarak:

'Gerçekten öyle... Pis ördek yavrusu,' diye düşündü.

Annesi onu görünce, sınava yetişemeyeceği düşüncesiyle telaşa düştü. Volodya:

"Uyuyakalmışım, anne," dedi. "Ama siz merak etmeyin, doktordan bir rapor götüreceğim."

Madam Şmuhina ile Niyuta saat bire doğru uyandılar. Volodya uyanan Madam Şmuhina'nın pencereyi gürültüyle açtığını, kaba sesine Niyuta'nın kahkaha ile cevap verdiğini işitti. Kapının açıldığını, bir sürü yeğenle sığıntının (bunlar arasında annesi de vardı) salondan yemek odasına doğru yürüdüklerini, Niyuta'nın yıkanmış güler yüzünü, onun yanında henüz gelmiş olan mimarın kara kaşlarını, sakalını gördü.

Niyuta, kendisine hiç yakışmayan, belki de daha hantal bir hâle sokan bir Ukrayna kostümü giymişti. Mimar kötü, bayağı bir tarzda nükteler yapıyordu. Kahvaltıda verilen köftelerin içinde fazla soğan vardı. Yahut da Volodya'ya öyle gelmişti. Niyuta'nın kasten kahkaha ile güldüğünü, kendisine baktığını sanıyordu. Niyuta, böylece Volodya'ya geceye ait hatıraların kendisini hiç rahatsız etmediğini, pis ördek yavrusuna masada bulunuşunu hiç fark etmediğini anlatmak istiyordu.

Saat dörde doğru Volodya, annesiyle beraber istasyona yollandı. Kötü hatıralar, uykusuz gece, okuldan kovulma düşüncesi, vicdan azabı; bütün bunlar onun içinde ağır bir duygu, kötü bir kızgınlık uyandırıyordu. Annesinin profiline, küçük burnuna, Niyuta'nın hediyesi olan yün hırkaya bakıyor, mırıldanıyordu:

"Niye pudra sürüyorsunuz? Hiç de yaşınıza uygun değil. Yüzünüzü boyuyorsunuz, ama oyunda kaybettiğiniz paraları ödemiyorsunuz. Başkalarının tütününü içiyorsunuz. Öööf... İğrenç şeyler bunlar. Sizi sevmiyorum, sevmiyorum!"

Volodya, annesine ağır sözler söylüyor, annesi de gözlerini korku ile açarak ellerini ovuşturuyor, dehşet içinde mırıldanıyordu:

"Ne oluyor sana oğlum? Aman Allah'ım, arabacı duyacak... Sus, yoksa duyacak! O, her şeyi işitiyor!"

Volodya nefes nefese:

"Sizi sevmiyorum... sevmiyorum..." diyordu. "Siz ahlaksızsınız, vicdansızsınız. Bu yün hırkayı giymeyeceksiniz. İşitiyor musunuz? Yoksa onu paramparça ederim."

Annesi ağlayarak:

"Kendine gel oğlum, arabacı duyacak," diyordu.

"Ya babamın serveti ne oldu? Paranız nerede? Hepsini har vurup harman savurdunuz. Ben fakirliğimden utanmıyorum ama böyle bir annem olduğu için utanıyorum. Arkadaşlarım bana sizi sorunca her zaman yüzüm kızarıyor."

Trenle şehre varabilmek için iki istasyon geçmek gerekiyordu. Yolculuk bitinceye kadar Volodya sahanlıkta durdu, tir tir titredi. Vagona girmek istemedi, çünkü orada nefret ettiği annesi duruyordu. Kendisinden, kondüktörlerden, lokomotifin dumanından, titremesine sebep olduğunu sandığı soğuktan nefret ediyordu... İçi karardıkça, bu dünyanın kim bilir neresinde, bilmem hangi insanların, sevgi, şefkat, neşe, canlılık dolu temiz, asil, sıcak, zarif bir hayat geçirmekte olduklarını daha kuvvetle duyuyordu. Bunu duyuyor, duydukça öyle dehşetli kederleniyordu ki, bir yolcu, yüzüne dikkatle bakarak:

"Dişiniz mi ağrıyor?" diye sordu.

Annesiyle Volodya, şehirde asillerden bir bayan olan Marya Petrovna'nın evinde oturuyorlardı. Bu bayan, büyük bir daire tutmuş, odaları ayrı ayrı kiraya vermişti. Annesi iki oda tutmuştu. Penceresi olan odada yatağı duruyordu, duvarlarda yaldızlı çerçeveler içinde iki tablo vardı. Küçük, karanlık olan öteki odada ise Volodya oturuyordu. Bu odada Volodya'nın yattığı kanepe dururdu. Eşya namına da başka bir şey yoktu. Bütün oda elbise dolu sepetlerle, şapka kartonlarıyla, annesinin niçin sakladığı belli olmayan bir sürü ıvır zıvırla doluydu. Volodya, derslerine, annesinin odasında yahut da akşamleyin yemek esnasında, bütün kiracıların toplandığı "ortak" adını taşıyan büyük odada çalışırdı.

Eve dönünce Volodya, kanepesine uzandı, titremesini durdurmak için üstüne yorgan örttü. Şapka kutuları, sepetler, öteberi, her şey ona kendi odası, annesinden, annesinin misafirlerinden ve şimdi ortak odadan gelen seslerden saklanabileceği bir sığınağı olmadığını hatırlatıyordu. Köşelerde dağınık bir vaziyette duran mektep çantasını, kitaplarını gördükçe, gitmediği sınav aklına

geliyordu... Nedense hiç sebep yokken, yedi yaşındayken rahmetli babasıyla beraber oturdukları Mantona şehrini hatırladı; sonra Biarich'te kumda beraberce koştuğu iki İngiliz kızı aklına geldi... Hayalinde o zamanki ruh halini, dalgaların yüksekliğini, okyanusun, göğün renklerini tekrar canlandırmak istedi, ama muvaffak olamadı. Yalnız İngiliz kızları canlı gibi gözlerinin önüne geldi. Geri kalan şeyler birbirine karışıp, intizamsızlık içinde dağıldılar.

Volodya, 'Hayır... Burası soğuk,' diye düşündü. Paltosunu giydi, "ortak" odaya gitti.

"Ortak" odada çay içiliyordu. Semaverin önünde üç kişi oturuyordu. Annesi, kelebek bağa gözlük takan ihtiyar müzik öğretmeni, bir de ıtriyat fabrikasında çalışan yaşlı, pek şişman bir Fransız olan Augustin Mihayloviç vardı. Annesi:

"Bugün yemek yemedim," diyordu, "hizmetçiyi ekmek almaya göndermeli."

Fransız:

"Dunyaş," diye bağırdı. Ama ev sahibinin hizmetçiyi bir yere göndermiş olduğu anlaşıldı. Fransız:

"Oh, bunun önemi yok," dedi. "Ben kendim giderim! Zarar yok!"

Fransız, sert, kötü bir koku saçan purosunu göze görünür bir yere koydu, şapkasını giyerek dışarı çıktı. Ondan sonra Volodya'nın annesi müzik öğretmenine, Şmuhin'lerde nasıl misafir kaldığını, orada nasıl kabul gördüğünü anlatmaya başladı.

"Lili Şmuhin akrabamdır," diyordu. "Merhum kocası General Şmuhin, kocamla kardeş çocuğuydular. Lili'nin de kızlık adı Barones Kolb'dur..."

Volodya, öfkeli öfkeli:

"Anne, bu söylediklerinizi yalan," dedi; "niye yalan söylüyorsunuz?"

Ama annesinin doğru söylediğini pek iyi biliyordu. General Şmuhin ile Barones Kolb'a dair anlattıklarında gerçeğe aykırı bir tek söz yoktu. Ama gene de yalan söylediğini düşünüyordu. Yalan

onun konuşma tarzında, yüzünün ifadesinde, bakışında, her şeyinde duyuluyordu.

Volodya:

"Yalan söylüyorsunuz," diye tekrarlarken masaya öyle bir yumruk indirdi ki, masanın üstündeki çanak çömlek yerinden oynadı, annesinin bardağındaki çay döküldü. "Ne diye generallerden, baronlardan konuşuyorsunuz? Bütün bunlar yalan."

Müzik öğretmeni şaşırdı, çay genzine kaçmış gibi mendilini çıkarıp öksürmeye koyuldu. Annesi ağlamaya başladı. Volodya:

'Nereye gideyim?' diye düşündü.

Sokaktan daha yeni gelmişti. Arkadaşlarına gitmekten utanıyordu. Gene sebep yokken iki genç İngiliz kızını hatırladı.

"Ortak" odada bir köşeden öteki köşeye gitti, geldi. Sonra Augustin Mihayloviç'in odasına girdi. Burası, keskin keskin eterle gliserin kokuyordu. Masanın üstünde, pencere kenarlarında, içleri çeşitli, renk renk sularla dolu birçok şişe, bardak, kadeh duruyordu. Volodya, masanın üstünden bir gazete aldı, adını okudu: *Figaro*... Gazeteden kuvvetli, hoş bir koku geliyordu. Sonra orada duran tabancayı aldı...

Yandaki odada müzik öğretmeni, annesini yatıştırmaya çalışıyordu:

"Canım ehemmiyeti yok... Aldırış etmeyin!" diyordu. "Henüz pek genç. Onun yaşındaki delikanlılar hep böyle taşkınlıklar yapar. Buna boyun eğmek lazım."

Annesi sesini uzatarak:

"Hayır, Evgenya Andreyevna," diyordu, "fazla şımardı da ondan. Başında bir büyüğü yok ki. Bense zayıfım, hiçbir şey de yapamıyorum. Aaa... ne kadar bahtsızım."

Volodya tabancanın namlusunu ağzına soktu. Tetiğe yahut horoza benzeyen bir şeyi yokladı, parmağıyla bastı... Sonra bir çıkıntı daha buldu, bir defa daha bastırdı. Ondan sonra namluyu ağzından çıkardı, paltosunun eteğine sildi. Mekanizmayı gözden geçirdi. O güne kadar hayatında hiç eline silah almamıştı:

'Herhalde bunu kaldırmak lazım,' diye düşünüyordu, 'evet herhalde böyle...'

"Ortak" odaya Augustin Mihayloviç girmiş, kahkaha ile gülerek bir şeyler anlatmaya başlamıştı. Volodya gene namluyu ağzına soktu. Dişleriyle sıktı, sonra tabancanın bir yerini parmağıyla çekti. Silah patladı... Bir şey müthiş bir kuvvetle Volodya'yı ensesinden itti, o masanın, şişelerle kadehlerin üzerine yüzükoyun düştü. Sonra rahmetli babası Montan'da iken bir bayan için yas tuttuğu sırada giydiği silindir şapkası üzerindeki geniş, siyah bir kurdele ile birdenbire önüne çıktı, onu iki eliyle kucakladı, sonra ikisi beraber karanlık, derin bir uçuruma uçtular...

Sonra her şey karıştı, kayboldu.

1887

Yolunu Şaşıranlar

Karanlıklara bürünmüş bir sayfiye yeri. Kasabanın çan kulesindeki saat, biri vuruyor. Avukat Kozyavkin ile Layev, çakırkeyf bir hâlde, hafif hafif sağa sola yalpa vurarak ormandan çıkıp sayfiye evlerine doğru yürüyor.

Kozyavkin, havayı derin derin içine çekerek:

"Çok şükür, geldik," diyor. "Bu hâlimizle istasyondan buraya kadar beş fersah yayan yürümek büyük bir kahramanlık sayılabilir. Çok yoruldum, doğrusu. Arabacılar da bizi yayan yürümek zorunda bırakmak için sözleşmişler sanki..."

Layev:

"Petya, yavrum... Öyle yoruldum ki beş dakika sonra yatağa girmezsem ölürüm..."

"Ne? Yatmak mı dedin? E, bunu unut, birader! Önce akşam yemeği yeriz, sonra evdeki kırmızı şaraptan içeriz, eh, ondan sonra da yatarız. Veroçka ile ben uyumana izin vermeyiz, yağma yok... Şu evlilik de ne iyi şeydir, birader! Hoş, sen böyle şeylerden pek anlamazsın ya, ruhsuz herifin birisin! Bak işte ben şimdi yorgun argın eve dönerim... Sevgili karım beni karşılar, çayımı hazırlar, yiyecek bir şey verir, çalışmama, kendisine olan sevgime bir teşekkür olmak üzere siyah gözleriyle bana öyle okşayıcı, öyle tatlı bakar ki, yorgunluğumu da, kasa soygunculuğunu da, mahkemeyi de, temyizi de unuturum... Öyle güzel ki!"

"Aman... ayaklarımın dizden aşağısı kopmuş sanki... zorla yürüyorum... Öyle de susadım ki..."

"İşte eve geldik bile!"

Ahbaplar, sayfiye evlerinden birine yaklaşarak en sondaki pencerenin önünde duruyor.

Kozyavkin:

"Evimiz çok güzeldir," diyor. "Burasının manzarasını yarın göreceksin! Pencereler karanlık olduğuna göre Veroçka beklemek istemeden yatmış. Herhalde yatakta yatarak benim şimdiye kadar gelmediğime üzülüyordur... (Bastonu ile pencereyi dürter, pencere açılır.) Ne de cesur! Uyurken bile pencereyi kapamaz (pelerinini çıkarıp portföyü ile beraber pencereden içeri atar). Çok sıcak! Haydi gel, bir şarkı söyleyerek Veroçka'yı güldürelim... (Söyler:) 'Ay, karanlık göklerde yüzüyor... Rüzgâr, hafif hafif esiyor. Rüzgâr ağaçları sallıyor...' Sen de söylesene, Alyoşa! Veroçka, sana Schubert'in serenadını söyleyeyim mi? (Söyler:) 'Benim şa-ar-kım... ha-asret dolu...' (Sesi öksürükle kesilir.) Tuh! Veroçka, Aksinya'ya söyle de bize bahçe kapısını açsın! (Ses yok.) Veroçka! Tembellik etme, kalk, sevgilim! (Bir taşın üstüne çıkıp pencereden bakar.) Veroçka, canımın içi, ruhum... meleğim, eşsiz karıcığım benim, kalk da Aksinya'ya söyle, bize kapıyı açsın! Uyuyormuş gibi yapmasana! Ruhum, öyle yorulduk ki hiç şaka edecek hâlde değiliz. Biliyor musun, istasyondan buraya kadar yayan geldik? İşitiyor musun? Hay, Allah kahretsin! (Pencereden tırmanmak ister, ama elleri pervazdan kurtulur.) Ama Veroçka, belki bu şakalar misafirimizin hoşuna gitmez! Görüyorum ki hâlâ eski enstitü huylarından vazgeçmemişsin, işin gücün hep şaka etmek..."

Layev:

"Belki de Vera Stepanovna uyumuştur!" diyor.

"Uyumuyor, canım! Galiba gürültü ederek bütün komşuları uyandırmamı istiyor! Ben kızmaya başlıyorum, Vera! Hay, Allah kahretsin! Alyoşa, omuz ver de içeri gireyim! Sen zaten şımarık bir kızdan başka bir şey değilsin, işte o kadar!.. Alyoşa, omuz ver!"

Layev, ıhlayarak Kozyavkin'i kaldırıyor. Öteki de pencereye tırmanıp odanın karanlıklarında kayboluyor.

Bir dakika sonra Layev onun sesini işitiyor:

"Vera! Neredesin! Hay şeytan! Tuh! Elime bir şey bulaştı! Tuh! İçeriden bir hışırtı, kanat çırpmaları, tavuk sesleri duyuluyor."

Layev, Kozyavkin'in:

"Bu da ne?" diyen sesini işitiyor. "Vera, bu tavuklar nereden geldi bize? Hay, Allah kahretsin, burada bir sürü tavuk var! Kuluçkaya yatmış bir hindi... Gagalıyor kahpe!"

İki tavuk gürültü ile kanatlarını çırparak pencereden çıkıyor, bağıra bağıra sokakta koşmaya başlıyor.

Kozyavkin, ağlayan bir sesle:

"Alyoşa, biz başka bir yere girmişiz!" diye söyleniyor. "Burada bir sürü tavuk var. Ben galiba yanıldım... Defolun be, kahrolası yaratıklar!

"Öyleyse oradan çabuk çık! Anlıyor musun? Susadım, ölüyorum!"

"Şimdi... Pelerinimle portföyümü bulayım da..."

"Kibrit yaksana!"

"Kibrit pelerinin cebinde... Buraya ne halt etmeye girdim! Hoş bütün evler de birbirine benziyor ya! Bu karanlıkta şeytan bile şaşırır, işin içinden çıkamaz! Aman, ay! Hindi yanağımı gagaladı! Alçak!.."

"Çabuk çık oradan... Yoksa bizi tavuk hırsızı sanacaklar!"

"Şimdi, şimdi... Pelerinimi bir türlü bulamıyorum. Burada bir sürü paçavra var, hangisinin pelerin olduğunu bir türlü kestiremiyorum. Kibritini atsana!"

"Bende kibrit ne gezer!"

"Eh, bu duruma diyecek yok, doğrusu! Şimdi ne yapacağız? Pelerinsiz, portföysüz gidemem ya! Onları muhakkak bulmalıyım."

Layev:

"Anlamıyorum, insan oturduğu evi nasıl tanımaz," diye kızıyor. "Sarhoş herif... Bunun böyle olacağını bilseydim, seninle gelmezdim. Şimdiye kadar çoktan evime gitmiş, rahat rahat uyumuştum, işin yoksa burada eziyet çek dur... Çok yorgunum, öyle de susadım ki... Başım dönüyor..."

"Şimdi, şimdi... sabret biraz... ölmezsin canım..."

Büyük bir horoz bağırarak Layev'in tepesinden uçuyor. Layev, derin derin içini çekip ümitsizlikle elini sallıyor, sonra bir taşın üstüne oturuyor. İçi susuzluktan yanıyor, gözleri kapanıyor, başı kurşun gibi ağırlaşıyor... Aradan beş, on, sonra yirmi dakika geçiyor. Kozyavkin'se hâlâ tavuklarla uğraşıyor.

"Petya, hadisene."

"Şimdi portföyü bulmuştum ama gene kaybettim."

Layev, başını yumruklarına dayıyor, gözlerini kapıyor. Tavuk gıdaklamaları gittikçe artan bir şiddetle devam ediyor. Boş evde oturan bu yaratıklar, uçarak pencerelerden çıkıyor, Layev'in tepesinde baykuş gibi dönüyor. Onların sesinden Layev'in kulakları çınlıyor, ruhunu dehşet kaplıyor.

"Hayvan!.." diye düşünüyor. "Misafirliğe çağırdı, şarapla yoğurt vadetti, bunun için istasyondan buraya kadar sürükledi. Şimdi de bu tavukların sesini dinletiyor..."

Layev, çenesini öfkeyle yakasının arasına sokuyor, başını portföyünün üstüne koyup yavaş yavaş sükûnet buluyor. Yorgunluk galip geliyor, uyuklamaya başlıyor.

Bir aralık Kozyavkin'in muzafferce çınlayan sesini işitiyor:

"Portföyü buldum! Pelerini de buldum mu, paydos, çeker gideriz!"

Ama biraz sonra Layev, uyku sırasında bir köpek havlaması duyuyor. Önce bir köpek havlıyor, sonra iki, üç köpek sesi daha ona katılıyor... Köpek sesleri tavuk gıdaklamalarıyla karışarak garip, vahşi bir müzik yaratıyor. Birisi Layev'e yaklaşıyor, bir şeyler soruyor. Daha sonra Layev, üstünden atlayarak pencereden içeri girdiklerini, gürültü ettiklerini, bağrıştıklarını duyuyor. Elinde fener, kırmızı önlüklü bir kadın, Layev'in önünde durarak bir şeyler soruyor.

Kozyavkin'in:

"Böyle söylemeye hakkınız yok!" dediği duyuluyor. "Ben savcı Kozyavkin'im. İşte kartvizitim!"

Kalın, kısık bir ses:

"Kartvizitinizi ne yapayım," diyor. "Tavuklarımı kaçırdınız, yumurtaları ezdiniz! Yaptıklarınızı görmüyor musunuz? Bugün yarın hindi civcivleri çıkacaktı, kuluçkadaki yumurtaları ezdiniz. Kartvizitinizi ben ne yapayım, bayım!"

"Beni yakalamaya hakkınız yok! Evet! Buna müsaade etmem!"

Layev, gözlerini açmaya çalışarak:

"Öyle susadım ki!.." diye düşünüyor, bu sırada birisinin pencereden atlayarak tepesinden geçtiğini hissediyor.

"Soyadım Kozyavkin! Burada kendi köşküm var, herkes de beni tanır!"

"Biz, Kozyavkin adında hiç kimseyi tanımıyoruz."

"Siz ne söylüyorsunuz? Muhtarı çağırın! O beni tanıyor!"

"Kızmayın, bayım, şimdi komiser gelecek... Burada oturan bütün sayfiyelileri tanıyoruz, ama sizi hiç görmedik."

"Ne diyorsunuz? Beş yıldan beri Gniliye Viselki'de oturuyorum!"

"Gniliye Viselki mi? Burası Viselki değil ki? Burası Hilovo! Gniliye Viselki daha sağda kalır, kibrit fabrikasının arkasında. Buradan dört fersah uzaktadır."

"Hay Allah benim cezamı versin! Demek ki başka yoldan gelmişiz."

İnsan ve tavuk sesleriyle köpek havlamaları birbirine karışıyor, bu karışık ahengin arasından Kozyavkin'in sesi duyuluyor:

"Hayır, buna hakkınız yok! Zararınızı öderim! Sabredin, benim kim olduğumu öğrenirsiniz!"

En sonunda sesler yavaş yavaş uzaklaşıyor. Layev, birinin kendisini omuzlarından tutarak sarstığını hissediyor.

1883

Telaş

Henüz enstitüyü bitirmiş olan, genç Maşenka Pavliyetskaya, mürebbiye olarak girdiği Kuşkin'lerin evine bir gezintiden döndüğü zaman, evi müthiş bir telaş içinde buldu. Kendisine kapıyı açan kapıcıbaşı Mihaylov heyecanlıydı, bir ıstakoz gibi kızarmıştı.

Yukarıdan gürültüler geliyordu. Maşenka, 'Herhalde hanımefendi bir buhran geçiriyor, yahut kocasıyla kavga ediyor,' diye düşündü.

Koridorlarda, sofalarda hizmetçilere rastladı. Biri ağlıyordu. Telaşla, Maşenka'nın odasından, kısa boylu, dazlak kafalı, yağdanlık gibi sarkan yanaklarıyla ev sahibi çıktı. Yüzü kıpkırmızıydı, zangır zangır titriyordu... Mürebbiyeyi görmeden yanından geçti, ellerini kaldırarak:

"Ooh, korkunç bir şey bu... Uygunsuzluk, bayağılık, adilik, budalaca, aşağılık bir şey bu..." diye söyleniyordu.

Maşenka odasına girdiği zaman, sonradan görmelerin, zengin ve tanınmış ailelerin ekmeğini yiyen insanlar tarafından iyice bilinen o duyguyu, ilk defa, bütün acılığıyla duydu. Odası araştırılıyordu. Şişmanca, geniş omuzlu, gür siyah kaşlı, dümdüz saçları, kıpkırmızı elleri, belli belirsiz bıyıkları olan, yüzünün ifadesi basit ev sahibi hanımefendi Fedosya Vasilyevna, Maşenka'nın masasının önünde duruyor, çantasından çıkardığı yün çilelerini, kâğıt tomarlarını geri koyuyordu. Herhalde mürebbiyenin böyle ansızın gelişi onun için hiç beklenmeyen bir şey olmalı ki, başını çevirip, onun sapsarı kesilmiş, hayretler içindeki yüzünü görünce, biraz şaşırdı:

"Pardon," diye mırıldandı. "Dikkatsizlikle kolum çarptı... döküldü."

Bunları söyledikten sonra Madam Kuşkina kuşağını hışırdatarak odadan çıktı. Maşenka, şaşkın şaşkın odasına bir göz attı. Olup bitenlerden bir şey anlamıyor, ne düşünülmesi gerektiğini kestiremiyordu. Omuzlarını silkti. Ama korkudan da vücudu buz kesildi... Fedosya Vasilyevna, el çantasında ne arıyordu, gerçekten kolunu çarpıp dökmüşse niye özür dilemişti? Nikolay Sergeviç niye odasından öyle kıpkırmızı, heyecanlı fırladı? Niye masasının bir gözü hafifçe aralık? Onar kapiklikleriyle pullarını koyduğu kumbara açıktı. Kumbarayı açtılar ama kilidi çizilmiş olduğu için tekrar kapayamadılar. Kitap rafı, masanın üstü, yatak, her şey, bir araştırmanın taze izlerini taşıyordu. Çamaşır sepetinde bu izler vardı. Gerçi çamaşır iyi katlanmıştı ama Maşenka onu evinden böyle getirmedi ki. Demek ki bir araştırma yapılmıştı, ama niçin? Hangi sebeple? Ne oldu? Maşenka, kapıcıbaşının heyecanını, evde hâlâ devam eden telaşı, ağlayan hizmetçiyi düşündü. Acaba bütün bunlar, odasında yapılan araştırma ile alakalı mıydı? Adı, korkunç bir işe mi karıştı? Maşenka sarardı, vücudu buz kesilerek çamaşır sepetinin üstüne çöktü. Odaya hizmetçi girdi.

"Liza, benim odamı niçin araştırdıklarını biliyor musun?"

"Hanımefendinin iki bin rublelik bir iğnesi kayboldu da."

"İyi ama benim odamı niye arıyorlar?"

"Her yeri aradılar. Beni de aradılar... Hepimizi çırılçıplak soyup baktılar... Ben, matmazel, Tanrı şahidim olsun masumum. Değil onun iğnesini görmek, tuvalet masasına bile yaklaşmıyorum. Polise de aynı şeyi söyleyeceğim."

Mürebbiyenin şaşkınlığı devam ediyordu:

"Peki ama benim odamdan ne istiyorlar?" dedi.

"Size diyorum ya, iğnesi çalındı... Hanımefendi kendi eliyle aradı herkesi. Hatta kapıcıbaşı Mihaylov'u bile kendi eliyle aradı. Rezalet doğrusu. Nikolay Sergeviç, sadece bakıyor, bir tavuk gibi gıdaklıyordu. Ama matmazel niye boş yere titriyorsunuz, sizin odada çıkmadı ki. Şayet iğneyi siz almadıysanız korkacak ne var?"

Maşenka, infialden nefes alamayarak:

"Fakat bu, Liza... Aşağılık... Bir hakaret bu. Bayağılık, adi bir şey. Benden şüphe etmeye, benim eşyamı aramaya ne hakları var."

Liza, içini çekerek:

"Siz el evindesiniz... Matmazelsiniz, ama ne de olsa hizmetçi gibi bir şeysiniz... Bu, ana baba evinde oturmaya benzemez."

Maşenka, yatağa yığıldı, acı acı ağlamaya başladı. Hiçbir şey hayatında ona bunca tazyik yapmamıştı. Hiçbir zaman hayatında bunca büyük hakarete uğramamıştı. Onun gibi, tahsil terbiye görmüş, ince ruhlu bir öğretmen kızdan şüphelendiler, bir sokak kadını gibi eşyasını araştırdılar. Bundan daha büyük bir hakaret düşünülemezdi bile. Şimdi, bu hakaret hissine bir de korku eklenmişti. Ne olacak? Mademki şüphe ettiler, o hâlde tevkif de ettirebilir, çırçıplak soyup arayabilir, sonra caddelerde polislerin arasında götürebilirler. Soğuk, karanlık, sıçan dolu bir hücreye kapatırlar, Prenses Tarakonova'nın hücresine benzer bir hücreye. Onu kim savunacak? Anasıyla babası taşrada, uzaktalar. Yanına gelmek için paraları bile yok. Başkentte, yapayalnız boş bir tarla gibi yaşıyor; dostu, tanıdığı yok. Ne dilerlerse onu yapabilirler. Maşenka titreyerek:

'Bütün yargıçlara, avukatlara koşacağım,' diye düşündü. 'Onlara anlatacağım, yemin edeceğim; benim bir hırsız olamayacağıma inanacaklar.'

Maşenka'nın, yatak çarşaflarının altında, çamaşır sepetinde, talebelik günlerinden kalma bir alışkanlıkla yemek masasından alıp odasına getirdiği kurabiyeler vardı. Bu küçük sırrının artık ev sahibi tarafından bilindiğini düşünerek utancından kıpkırmızı oldu. Korkudan, utançtan, gördüğü hakaretten kalbi hızlı hızlı atmaya başladı. Bu atış, şakaklarına, ellerine, karnının içine kadar yayılıyordu. Maşenka'ya, lütfen yemeğe buyursun, dediler. Gideyim mi, gitmeyeyim mi, diye düşündü.

Saçını düzeltti, ıslak bir havluya yüzünü sildi, yemek odasına gitti. Yemeğe başlamışlardı... Masanın bir kenarında, azametli, ciddi kafası bir noktaya saplanmış bir hâlde Fedosya Vasilyevna

oturuyordu. Öbür başında da Nikolay Sergeviç vardı. Yanlarında çocuklar, misafirler yer almıştı. Frak giymiş, ellerinde beyaz eldiven bulunan iki uşak hizmet ediyordu. Herkes evde bir hadisenin geçtiğini, ev sahibi hanımefendinin canının sıkıldığını biliyor, susuyordu. Ancak ağız şapırtıları, çatalların sesi duyuluyordu. Ev sahibi bitkin, ıstıraplı bir sesle:

"Üçüncü yemek ne?" diye sordu.

Uşak:

"Rus usulü mersin balığı," diye cevap verdi.

Nikolay Sergeviç çabuk çabuk:

"Fenya, ben istemiştim bunu," dedi. "Canım balık istedi. Şayet sevmiyorsan, *ma chère*, vermesinler. Bilirsin bu söz arasında..."

Fedosya Vasilyevna, kendisinin pişirilmesini emretmediği yemekleri sevmezdi. Zaten gözlerinde yaşlar parlıyordu. Aile doktoru Mamikov, hanımefendinin eline dokunup, tatlı tatlı gülümseyerek:

"Bırakalım heyecanlanmayı," dedi. "Zaten yeter derecede sinirliyiz. Unutalım şu iğneyi. Sıhhat iki binden kıymetlidir."

Ev sahibi:

"İki bin rubleye acımıyorum," diye cevap verdi, iri bir damla yaş yanağından süzüldü. "Beni çileden çıkaran hırsızlık. Evimde bir hırsızın yaşamasına tahammül edemem. Hiçbir şeye acımıyorum ben, ama hırsızlığa asla göz yumamam... Bu nankörlük, benim iyiliğimi böyle mi ödüyorlar?"

Herkes tabağına bakıyordu, ama Maşenka'ya öyle geldi ki, ev sahibinin bu sözlerinden sonra herkes kendisine bakmıştı. Ansızın boğazına bir şey düğümlendi, ağlamaya başladı. Mendilini gözlerine götürerek:

"Pardon," diye mırıldandı. "Yapamam, başım ağrıyor, gideceğim."

Masadan kalktı, sandalyesini beceriksizce gürültü ile itti, bu hâl şaşkınlığını büsbütün artırdı, çabuk çabuk dışarıya çıktı.

Nikolay Sergeviç yüzünü buruşturarak:

"Allah'ım," dedi, "sanki onun odasını niçin aradık? Ne kadar da yersiz bir hareket bu..."

Fedosyo Vasilyevna:

"İğneyi onun aldığını söylemiyorum," dedi. "Ama temin edebilir misin? İtiraf edeyim ki, bu okumuş fakirlere çok güvenemiyorum."

"Vallahi Fenya doğru bir hareket değildi bu. Affet Fenya, zaten senin kanunen araştırmaya hakkın yoktu."

"Ben kanunlarınızı bilmiyorum, ben yalnız iğnemin çalındığını biliyorum, o kadar." Çatalı tabağa vurup gözleri gazapla parlayarak: "Bu iğneyi bulacağım," diye bağırdı. "Siz yemeğinizi yiyin! Benim işlerime karışmayın!"

Nikolay Sergeviç uysalca gözlerini indirdi, içini çekti.

Maşenka odasına girip yatağa kapandı. Artık ne korku, ne utanç duyuyordu. Yalnız, gidip bu sert, bu azamet taslayan, bu mahdut, bu mesut kadının yanaklarına iki tokat atmak arzusu onu pençesine almıştı.

Yatağa uzandı, yastığa doğru nefes alarak, 'Şimdi gidip en pahalı iğneyi almak, getirip bu budala kadının suratına fırlatmak ne iyi olurdu,' diye düşünüyordu. Ah, şu Fedosya Vasilyevna bir fakir düşse, yapayalnız kalsa, çalışmak zorunda kalsa, fakirliğin, tabii olmanın bütün korkunçluğunu bir anlasa; hakarete uğramış Maşenka ona elini uzatsa, ne iyi olurdu. Ah, büyük bir mirasa konsaydı, bir araba alıp Fedosya Vasilyevna hasetinden çatlasın diye penceresinin önünden şöyle bir geçseydi ne iyi olurdu.

Fakat bütün bunlar hayaldi. Gerçekte bir tek şey vardı: Buradan çabucak gitmek, artık bir saat bile bu evde kalmamak. Doğru, yerini kaybetmek, parasız pulsuz ailesinin yanına dönmek korkunç, ama başka ne yapabilir? Maşenka artık ne ev sahibini, ne de bu odayı görmeye tahammül edebilirdi. Odası ona boğucu, kasvetli geliyordu. Hastalıklı, sahte aristokrasi budalası olan Fedosya Vasilyevna ona o kadar iğrenç geliyordu ki, içinde bu kadın yaşıyor

diye dünyadaki her şeyi kaba ve değersiz buluyordu. Yataktan fırladı, eşyasını toplamaya başladı.

Kapının arkasından Nikolay Sergeviç:

"Girebilir miyim?" diye sordu.

Yavaşça kapıya yaklaşmıştı, hafif tatlı bir sesle konuşuyordu.

"Girebilir miyim?" diye tekrarladı.

"Girin!"

Nikolay Sergeviç, girip kapının önünde durdu. Donuk donuk bakıyor, kızarmış burnu parlıyordu. Yürüyüşünde, kol hareketlerinde yemekten sonra içtiği biranın tesiri görülüyordu. Çamaşır sepetini göstererek:

"Bu ne?" diye sordu.

Maşenka:

"Hazırlanıyorum," diye cevap verdi. "Affedersiniz Nikolay Sergeviç, ama artık burada daha fazla kalamam. Bu araştırma gururumu çok zedeledi."

"Anlıyorum... Yalnız siz boşu boşuna... Niçin? Araştırdılarsa ne olur, ne çıkar bundan? Bundan bir şey kaybetmezsiniz ki..."

Maşenka susuyor, eşyasını toplamaya devam ediyordu. Nikolay Sergeviç, sanki daha neler söyleyeyim der gibi düşünüyor, bıyığıyla oynuyordu. Yoklayan bir sesle:

"Tabii anlıyorum," dedi. "Ama biraz müsamahakâr olun. Biliyorsunuz karım sinirli, şımarık bir kadındır. Böyle sert hareket etmek doğru değil. Şayet sizi incittiysek hemen özür dilemeye hazırım. İşte af diliyorum."

Maşenka, gene cevap vermedi. Çantasının üstüne daha çok eğildi. Bu kararsız, görmüş geçirmiş adamın evde hiçbir rolü yoktu. Hizmetçilere karşı bile, evde sanki bir sığıntıymış gibi davranıyordu. Onun özür dilemesinin hiçbir manası yoktu.

"Hım... Susuyorsunuz, demek tatmin olmadınız. Öyleyse karım adına sizden özür diliyorum. Evet karım adına... Doğru, kibar hareket etmedi, bir aristokrat olmak sıfatıyla bunu itirafa mecburum."

Nikolay Sergeviç, bir aşağı bir yukarı dolaştı, içini çekti:

"İstiyorsunuz ki, vicdan azabı duyayım, yüreğim burkulsun..."

Maşenka, gözyaşlarıyla dolu yüzünü ona çevirerek:

"Sizin, Nikolay Sergeviç, bunda suçunuz olmadığını biliyorum," dedi. "Niçin bana azap veriyorsunuz?"

"Tabii, tabii, ama siz gene de... Gitmeyin... Sizden rica ediyorum."

Maşenka, başını hayır der gibi salladı. Nikolay Sergeviç, pencerenin önünde durdu, parmaklarıyla camı fiskeleyerek:

"Bu gibi anlaşmazlıklar," dedi, "benim için gerçek bir çiledir. Ne istiyorsunuz, önünüzde dize mi geleyim? Sizin gururunuz yaralandı, ağladınız, gitmeye hazırlanıyorsunuz. Ama ya benimki, benim de gururum var, onu hiç hesaba katmıyorsunuz. Yoksa ister misiniz, günah çıkartırken bile itiraf edemeyeceğim şeyleri size söyleyeyim? Söyleyeyim mi? Dinleyin beni! İster misiniz, ölmeden kimseye itiraf edemeyeceğim şeyi size söyleyeyim?"

Nikolay Sergeviç, çabuk çabuk:

"İğneyi ben aldım," dedi. "Şimdi memnun musunuz? Tatmin oldunuz mu? Evet, ben aldım... Ama şimdi artık sizin ketumluğunuza güveniyorum. Allah aşkına hiç kimseye ne bir kelime söyleyin, ne de sezdirin."

Şaşırmış, korkmuş olan Maşenka eşyasını toplamaya devam ediyordu. Çamaşırlardan birini alıyor, buruşturuyor, kâh çantaya, kâh seleye koyuyordu. Nikolay Sergeviç'in bu itirafından sonra bu evde bir dakika bile kalamazdı. Şimdiye kadar nasıl yaşadığına şaşıyordu. Nikolay Sergeviç biraz sustuktan sonra:

"Bunda şaşılacak bir şey yok," dedi. "Gayet basit bir hikâye. Paraya ihtiyacım var, o da vermiyor. Hâlbuki bütün ev, içindeki eşya, hepsi babamın. Bütün bunlar benim. Bu iğne de annemden kaldı. Her şey, her şey benim. Hepsini elimden aldı, hepsine o tasarruf ediyor... Mahkemelik olamam ya... Siz düşünün bunu. Israrla rica ediyorum, affedin ve kalın. *Tout comprendre? Tout pardonnez*! Kalacak mısınız?"

Maşenka titremeye başladı, ama kesin bir sesle:

"Hayır," dedi. "Lütfen beni yalnız bırakın."

Nikolay Sergeviç, bavulun yanındaki tabureye oturarak:

"Eh, Tanrı yardımcınız olsun," dedi. "İtiraf edeyim ki, ben, onurunun kırıldığını, hakaret gördüğünü bilenleri severim. Burada bütün bir hayat oturur, sizin bu kırılmış yüzünüze bakardım. Demek kalmıyorsunuz? Anlıyorum, zaten başka türlü de olamazdı, evet böyle... Sizin için iyi ama benim için buvv... Bu zindandan bir adım atamam. Malikânelerimden birine gitmeye kalksam, orada da hep bizim hanımın çıplak soytarıları oturuyor. Kâhyalar, çiftçiler, hepsinin Allah belasını versin. Sığındıkları yerleri boyuna rehine koyuyor, kurtarıyor, gene koyuyorlar... Balık tutulmaz, ot çiğnenmez, ağaç kesilmez..."

O anda:

"Nikolay Sergeviç," diye Fedosya Vasilyevna'nın sesi duyuldu. "Agnia, beyefendiyi çağırsana."

Nikolay Sergeviç, hemen kalkıp kapıya doğru yürüyerek:

"Demek kalmıyorsunuz?" diye sordu. "Kalsaydınız iyi olurdu. Akşamları size uğrar, dereden tepeden konuşurduk. Ha? Kalın, kalın canım. Siz de gideceksiniz, evde yüzüne bakılacak insan kalmayacak, ne korkunç şey..."

Nikolay Sergeviç'in solgun, yorgun yüzü yalvarıyordu. Ama Maşenka hayır anlamında başını salladı. Nikolay Sergeviç de ne yapalım der gibi elini sallayarak dışarı çıktı.

Yarım saat sonra Maşenka artık yoldaydı.

1886

ENGEL

(Çiftlik Kâhyaları)

"... Sanat okullarını bitirmiş kişiler işsiz duruyor ya da uzmanlık dallarıyla hiç ilgisi olmayan işlerde çalışıyor. Böylece yüksek teknik öğretim şimdilik bizde verimsiz sayılıyor."

(Bir başmakaleden)

Efendisi Bukin'i tıraş etmekte olan uşağı İvan:

"Efendimiz," diyordu, "Maslov adlı biri günde iki sefer gelip sizi soruyor. Bugün de geldi. Yanınıza kâhya olarak girmek istediğini söylüyor. Saat birde yine gelecek. Tuhaf bir adam."

"Ne olmuş?"

"Sofada oturup boyuna söyleniyor. 'Ben,' diyor, 'ne her gün sofada iki saat pinekleyecek bir uşağım, ne de bir dilek sahibiyim. Ben okumuş bir adamım. Gerçi senin efendin bir general ama' diyor, 'insanlara koridorlarda eziyet çektirmenin kibar bir davranış olmadığını kendisine söyle!'"

Bukin kaşlarını çatarak:

"Yerden göğe kadar hakkı var," dedi. "Sen bazen ne kadar da patavatsız bir insan oluyorsun, kardeş! Baktın ki üstü başı düzgün, temizce bir adam, onu odana mı olur, bilmem artık, bir yere buyur ediver!"

İvan gülümsedi:

"Pek de öyle ahım şahım bir şey değil," dedi. "General olmaya gelmemiş ya, varsın sofada oturuversin! Ondan daha temizleri oturuyorlar da sesleri bile çıkmıyor. Kâhya olmaya, efendisine hizmetçilik etmeye gelen bir adam kurum satıp okumuşluk taslamaz, oturur kâhyalığını yapar. Hele şuna bak, kirli suratına bakmadan

bir de kalkmış misafir salonunu istiyor. Efendimiz, bugünlerde amma da tuhaf insanlar türemiş."

"Şu Maslov denilen kişi bugün de gelirse, onu içeri al."

Tam saat birde Maslov geldi. İvan onu çalışma odasına götürdü. Bukin, Maslov'u karşılayarak:

"Sizi kont mu gönderdi?" dedi. "Tanıştığımıza sevindim efendim. Buyurunuz, oturunuz! Şöyle buyurun delikanlı, burası daha yumuşak. Bundan önce de buraya geldiğinizi bana söylediler. Ama beni bağışlayın, ben her zaman için ya burada yokum ya da meşgulüm. Sigara buyurun dostum. Evet, gerçekten de bana bir kâhya gerekli. Bundan önceki kâhya ile yıldızlarımız pek barışmamıştı. O bana saygı göstermedi, ben de ona ısınamadım. Kısacası birbirimize ters davrandık... Hah, hah, hah! Siz bundan önce bir başka yerde çiftlik falan yönetmiş miydiniz?"

"Evet, Kirşmaher'in yanında bir yıl kadar kâhya yardımcılığı ettim. Çiftlik açık artırma ile satıldı, bize de ister istemez ayrılmak düştü. Tabii deneyimim hemen hemen yok gibi bir şey. Ama Petrovskiy tarım akademisini bitirdim. Orada tarım okudum. Umarım ki bilgim biraz olsun deneyim yerine geçer."

"Aman kardeş, burada bilginin işi ne? İşçileri, orman korucularını kollayacaksın, tahıl satacaksın, yılda bir sefer de hesap vereceksin... Burada hiçbir bilginin gereği yok! Buraya gözü pek, dişi keskin, sözü geçer bir adam gerek. Tabii bilginin zararı yok. -Bukin içini çeker- Neyse, çiftliğim Orlov ilindedir. Neyin nasıl olacağını şu planlardan ve şu hesaplardan öğrenirsiniz! Ben hiçbir zaman çiftliğe ayak atmam, çiftlik işlerine de karışmam. Benden, Rasplüyev'den* olduğu gibi, toprağın siyah ve ormanın yeşil oluşundan başka hiçbir şey öğrenemezsiniz! Eski koşulları olduğu gibi bırakmayı düşünüyorum: Yani yılda bin ruble, ev, yemek içmek, araba ve tam bir hareket serbestliği..."

Maslov, 'Şeker gibi bir adam,' diye düşündü.

---

* Rasplüyev: Bir piyes kişisidir. -*H. Âli Ediz*

"Yalnız, bak kuzum, affedersiniz ama, sonradan kavga edeceğimize önceden kararlaştırmak daha iyi olur: Orada ne yaparsanız yapınız ama, sakın ha yenilik yapmaya kalkmayınız, mujiklerin aklını çelmeyiniz! Sonra, hepsinden önemlisi yılda bin rubleden fazla anafor yapmayınız!"

Maslov:

"Af buyurun efendim," dedi, "son cümlenizi iyi duymadım."

"Yılda bin rubleden fazla anafor yapmayınız! Tabii anaforsuz olmaz! Ama yavrucuğum her şeyin bir ölçüsü var. Sizden önceki kâhya pek aşırı gitti, yalnız yün işinden beş bin ruble vurdu. Gerçi kendi bakımından hakkıdır, insan çıkarına bakar, önce can, sonra canan. Ama kabul etmelisiniz ki bu kadarı da benim işime gelmez. Hatırınızda olsun: Bin, hatta iki bin rubleye kadar size izin, ama bundan fazlasına iznim yok!"

Maslov ayağa kalkarak parladı:

"Siz benimle, bir dolandırıcı ile konuşur gibi konuşuyorsunuz," dedi. "Affederseniz, ben böyle konuşmalara alışık değilim."

"Yaaa? Nasıl işinize gelirse... Sizi alıkoyamam."

Maslov şapkasını yakaladı ve hızla çıktı.

Maslov çıkınca, kızı, Bukin'e sordu:

"Nasıl baba, kâhyayı tuttunuz mu?"

"Hayır. Çok toy... Yani çok namuslu."

"İyi ya işte! Daha ne istiyorsun?"

"Hayır, Allah beni namuslu insanlardan korusun! Namuslu bir insan mutlaka ya işini bilmez, ya serüvencidir ya da gevezenin, aptalın biridir. Allah korusun! Namuslu bir insan çalmaz çalmaz da bir vurgun vurdu mu ne olduğunu anlayamazsın! Hayır yavrucuğum, Allah beni bu namuslu insanlardan korusun!"

Bukin biraz düşündükten sonra ekledi:

"Beş kişi geldi, hepsi de bunun gibi... Allah belasını versin, bendeki de ne talih! Anlaşılan yine eski kâhyayı çağırmak gerekecek."

1885

İHTİYARLIK

Mimar Uzelkov, mezarlıktaki kilisede yapılacak bazı değişiklikler için doğduğu şehre gelmişti. Burada doğmuş, okumuş, büyümüş, evlenmişti; ama vagondan çıkınca şehri tanıyamadı. Her şey değişmişti... On sekiz yıl önce Petersburg'a göç ettiği sırada, şimdi istasyon binası bulunan yerde çocuklar tarla fareleri avlıyordu. Ana caddeye çıkılan yerde şimdi dört katlı Viyana Oteli yükseliyordu, eskiden burada çirkin bir tahta perde uzayıp giderdi. Ama ne duvarlar, ne evler, ne başka şeyler insanlar kadar değişmişti. Otel uşağını sorguya çeken Uzelkov, hatırlayabildiği insanlardan yarısının ya ölmüş, ya yoksul düşmüş yahut unutulmuş olduğunu öğrendi.

İhtiyar uşağa kendini sordu:

"Uzelkov'u hatırlıyor musun? Mimar, hani karısından ayrılmıştı... Svirebeyev Sokağında bir de evi vardı... Herhalde hatırlarsın!"

"Hatırlamıyorum."

"Nasıl hatırlamazsın canım! Gürültülü bir davaydı, bütün arabacılar biliyordu. Hele bir hatırla! Boşanma işini avukat Şapkin üzerine almıştı. Tanınmış madrabaz, hani kulüpte kendisine dayak atmışlardı..."

"İvan Nikolayiç mi?"

"Ta kendisi... Nasıl sağ mı? Öldü mü?"

"Allah'a şükür sağ. Şimdi noterlik ediyor. Çok iyi yaşıyor. Kirpiçniy Sokağında iki evi var. Geçenlerde kızını evlendirdi."

Uzelkov, odasında bir aşağı bir yukarı dolaştı, biraz düşündü, can sıkıntısından Şapkin'i görmeye karar verdi. Otelden çıkıp yavaş adımlarla Kirpiçniy Sokağına doğru yürüdüğü zaman öğle

olmuştu. Şapkin'i dairesinde buldu, güçlükle tanıyabildi. Bir zamanlar güzel yapılı, azametli, saygısız, kurnaz bir avukat olan, hep sarhoş gezen, yüzünden ayyaşlık akan Şapkin, şimdi alçakgönüllü, ak saçlı, zayıf vücutlu bir ihtiyara dönmüştü.

Uzelkov:

"Beni tanıyamadınız galiba, herhalde unutmuşsunuzdur," diye söze başladı. "Ben sizin eski müvekkillerinizden Uzelkov'um..."

Şapkin hemen hatırladı, tanıdı, şaşırdı. Hayret sesleri, sorular, hatıralar yağmaya başladı.

Şapkin, heyecanlanarak:

"Doğrusu hiç beklemiyordum! Hiç ummuyordum!" diye mırıldanıyordu. "Ne ikram edeyim? Şampanya mı istersiniz? İstiridye mi? Aziz dostum, vaktiyle sizden o kadar çok para çektim ki, şimdi ne sunacağımı bilmiyorum."

Uzelkov:

"Hiç rahatsız olmayın," dedi. "Vaktim dar. Şimdi mezarlığa giderek kiliseyi gözden geçirmek zorundayım. Sipariş aldım da..."

"Çok güzel! Yer, içer beraberce gideriz. Atlarım çok güzeldir! Sizi hem oraya kadar götürür, hem de kilise mütevellisiyle tanıştırırım... Sizin için her şeyi yaparım... Niçin öyle benden çekiniyormuş, korkuyormuş gibi davranıyorsunuz, azizim? Yaklaşın, yaklaşın! Şimdi, artık korkacak hiçbir şey kalmadı... He-he-he... Eskiden sahiden kurnaz, becerikli, açıkgöz bir insandım, benimle kimse boy ölçüşemezdi, şimdiyse sessiz bir adam oldum; ihtiyarladım, ev bark sahibiyim, çocuklarım var. Artık ölmek zamanı da geldi."

Ahbaplar yiyip içtikten sonra çift atlı kızağa binerek şehir dışına, mezarlığa doğru yola çıktı.

Şapkin kızağa iyice yerleşerek:

"Hey gidi ne günlerdi, ne günlerdi!" diye söylendi. "İnsan düşünüyor da bir türlü inanacağı gelmiyor. Karınızla ayrılışınızı hatırlıyor musunuz? Yirmi yıl kadar oluyor, belki de siz her şeyi unutmuşsunuzdur, ama ben sizi dün ayırmışım gibi hatırlıyorum. Allah'ım, o zaman ne kadar uğraşmıştım! Kurnaz, becerikli, açık-

göz bir gençtim... Karışık bir dava yakalamak için can atıyordum. Hele vekâlet ücreti yüksek olursa, mesela sizin davanızdaki gibi... O zaman bana ne kadar vermiştiniz? Beş altı bin! İnsan böyle bir iş için nasıl uğraşmaz! Siz o zaman Petersburg'a gittiniz, bütün davayı bana bıraktınız, bildiğin gibi yap dediniz. Rahmetli karınız Sofya Mihaylovna, tüccar soyundandı, ama onurlu bir kadındı. Kabahati kendi üzerine alması için onu kandırmak güçtü, çok güçtü! Bu iş üzerinde görüşmeye gittiğim zaman hizmetçisine bağırdı: 'Mâşâ, sana alçak insanları içeri alma demiştim!' Allem ettim, kallem ettim... kendisine mektuplar yazdım, karşılaşmak için tesadüfler yaratmaya çalıştım, ama nafile! Sonunda üçüncü bir adam vasıtasıyla hareket etmek zorunda kaldım. Uzun zaman uğraştım, siz on bin ruble vermeye razı olduktan sonra ancak teslim oldu. On bine dayanamadı, karşı duramadı... Ağladı, yüzüme tükürdü, ama kabahati üzerine almaya razı oldu!"

Uzelkov:

"O, benden on değil, on beş bin almıştı galiba," dedi.

Şapkin sıkılarak:

"Evet, evet... yanlış söyledim, on beş bin," dedi. "Ama geçmiş şey, şimdi artık günahı gizlemekte mana yok. Ona on bin vermiştim, geriye kalan beş bini de kendi payıma ayırmıştım. İkinizi de aldattım... Geçmiş iş, bundan utanacak değilim... Hem de sizden almayıp kimden alacaktım Boris Petroviç, bir kere kendiniz takdir buyurun... Siz zengin, toy bir insandınız... Keyfiniz istemiş, evlenmiştiniz, keyfiniz istediği için boşanıyordunuz... Çok para kazanıyordunuz... Hatırlıyorum, bir yapı işinden tam yirmi bin ruble vurmuştunuz. Sizden para sızdırmayıp da kimden sızdıracaktım? Hem de, itiraf edeyim, kıskanıyordum... Siz vurunca önünüzde şapkalarını çıkarıyorlardı, bense bir ruble için kulüpte dayak yiyor, tokatlanıyordum. Şimdi artık bunları hatırlamak değil, unutmak gerek!"

"Lütfen, söyler misiniz? Sonraları Sofya Mihaylovna nasıl yaşadı?"

"On bin ruble ile mi? Çok kötü yaşadı. Bilmem ki para hırsına mı kapılmıştı, yoksa paraya satıldığı için vicdan, onur duyguları mı ayaklanmıştı, yoksa sizi sahiden seviyor muydu; ancak biliyor musunuz, kendini içkiye verdi... Parayı aldıktan sonra kızaklarla gezmeye başladı. İçki âlemleri, cümbüşler, sefahat... Subaylarla beraber meyhaneye geldiği zaman şarap yahut daha hafif bir içki değil de göğsünü yaksın, her şeyi unutsun diye bardaklarla konyak içerdi."

"Evet, hercai bir kadındı o... Ben de ondan çok çektim. Bir şeye darıldı mı sinir kesilirdi... E, sonra ne oldu?"

"Aradan bir iki hafta geçti... Odamda oturmuş bir şey yazıyordum. Birdenbire kapı açıldı, Sofya Mihaylovna içeri girdi... Sarhoştu. 'Alın,' dedi, 'geri alın kahrolasıca paranızı,' ve desteyi suratıma fırlattı! Paraları topladım, saydım. Beş yüz rublesi eksikti. Yalnız bu kadarını harcayabilmişti."

"Bu paraları siz ne yaptınız?"

"Geçmiş iş... gizleyecek değilim... tabii iç ettim! Niye bana öyle baktınız? Bekleyin, hepsi bu kadar değil. Bakın daha neler olacak. Tam bir roman, delilik! İki ay kadar sonra bir gece kötü bir durumda evime dönmüştüm. Lambayı yaktım, bir de ne göreyim, kanepede Sofya Mihaylovna oturmuyor mu? Sarhoştu, karmakarışık bir ruh hâli içindeydi, vahşi bir görünüşü vardı, cehennemden çıkmıştı sanki... 'Paramı geri verin,' dedi, 'düşüncemi değiştirdim. Mademki battım, büsbütün batmak, bataklığın içine gömülmek istiyorum! Haydi, kımıldasanıza alçak, paraları verin!' Rezalet!"

"Tabii verdiniz... değil mi?"

"Evet, hatırlıyorum, on ruble verdim..."

Uzelkov, yüzünü buruşturarak:

"Ah! Hiç öyle şey olur mu," dedi. "Mademki kendiniz vermiyor, yahut vermek istemiyordunuz, hiç olmazsa bana yazmalıydınız... Ben de bilmiyordum, vallahi bilmiyordum!"

"Dostum, benim yazmam gerekmedi ki! Hastaneye düştüğü zaman kendisi size yazmıştı."

"Olabilir, ben o zaman yeni evlenme işiyle o kadar yüklü idim, öyle başım dönmüştü ki gelen mektuplara bakacak hâlde değildim, ama siz yabancı bir insansınız, Sofya'ya karşı bir düşmanlığınız olamazdı. Niçin ona yardım elinizi uzatmadınız?"

"Şimdiki arşınla ölçmeye gelmez, Boris Petroviç. Biz şimdi böyle düşünüyoruz, o zamansa büsbütün başka türlü düşünüyorduk. Şimdi ona bin ruble bile verirdim, hâlbuki o zaman on rubleyi de bedava vermedim. Kötü bir hatıra! Unutmalı, unutmalı... İşte mezarlığa da geldik..."

Kızak mezarlığın önünde durdu. Uzelkov ile Şapkin kızaktan inip kapıdan içeri girdi, geniş yoldan yürümeye başladı. Çıplak vişne, akasya ağaçları, boz renkli haçlar, mezar taşları karla kaplanmıştı. Her kar tanesi güneşin akisleriyle pırıl pırıl yanıyordu. Burası da bütün mezarlıklar gibi günlük ve yeni kazılmış toprak kokuyordu.

Uzelkov:

"Mezarlığımız çok güzel," dedi. "Tıpkı bahçe gibi!"

"Evet, ama ne yazık ki, hırsızlar mezar taşlarını çalıyor... İşte şu sağdaki dökme anıtın arkasında Sofya Mihaylovna yatıyor. Görmek ister misiniz?"

Ahbaplar, sağa saptı, derin karları çiğneyerek dökme anıta doğru yürüdüler.

Şapkin, beyaz mermerden bir mezar taşını göstererek:

"İşte burada..." dedi. "Bu taşı mezarına bir teğmen diktirmiş."

Uzelkov, şapkasını çıkardı, dazlak kafasını güneşe gösterdi. Şapkin de ona bakarak şapkasını çıkardı, ikinci dazlak kafa güneşte parladı. Her tarafta her şey mezar sessizliği içindeydi, hava bile kötüydü sanki... Ahbaplar, mezar taşının karşısında sessiz sessiz durarak düşünüyordu.

Şapkin sessizliği bozarak:

"Uyuyor!" dedi. "Şimdi artık suçu üzerine aldığı, konyak içtiği umurunda bile değil. İtiraf ediniz, Boris Petroviç!"

Uzelkov, durgun bir yüzle:

"Neyi?" diye sordu.

"Şunu itiraf ediniz ki geçmiş günler iğrenç de olsa yine bunlardan iyidir."

Şapkin, bunu söylerken ak saçlarını gösterdi.

"Ölüm saatini hiç düşünmüyordum. Ölümle karşılaşsam, belki yüzüne gülerdim, şimdiyse... ne diyeyim?"

Uzelkov'un ruhuna garip bir hüzün çöktü. Birdenbire hıçkıra hıçkıra, tutkuyla ağlama isteği duydu, tıpkı bir zamanlar sevmek istediği gibi... Bu ağlamanın çok tatlı olacağını, ruhuna ferahlık vereceğini hissediyordu. Gözleri yaşarmıştı, artık boğazı da düğümlenmişti, ama yanında Şapkin duruyordu. Uzelkov da bir başkasının önünde yufka yüreklilik göstermekten utandı. Yüzgeri dönerek kiliseye doğru yürüdü.

Ancak iki saat sonra, mütevelli ile konuşup kiliseyi gözden geçirince, bir fırsatını buldu. Şapkin papazla konuşmaya daldığı bir sırada ağlamak için oraya koştu.

Dakikada bir arkasına bakarak, bir hırsız gibi gizlice mezarın yanına yaklaştı. Bu beyaz, küçük taş karşısında öyle düşünceli, öyle hüzünlü, öyle günahsız duruyordu ki, altında yatan sefih, boşanmış bir kadın değil de masum bir kızdı sanki...

Uzelkov: 'Ağlamalı, ağlamalı,' diye düşündü.

Ama ağlama anı kaçırılmıştı artık... İhtiyar, o kadar gözlerini kırpıştırdı, o kadar ağlamaya çalıştı, ama gözyaşları bir türlü akmıyor, boğazı da düğümlenmiyordu... Uzelkov, on dakika daha durduktan sonra elini silkti, Şapkin'i aramaya gitti.

1885

Bataklık

At üstünde, heybetle sallana sallana, kar gibi beyaz subay ceketli genç bir adam, M. E. Rothstein'ın Halefleri Alkol Fabrikasının büyük avlusuna girdi. Güneş, teğmenin yıldızları üzerinde, kayın ağaçlarının beyaz gövdelerinde, avluda, şurada burada duran cam parçalarında kayıtsızca gülümsüyordu. Her şey aydın, sıhhatli bir yaz gününün güzelliğini taşıyor, hiçbir şey taze bitkilerin neşeli neşeli titremesine, açık mavi gökyüzüyle kırpışmasına engel olmuyordu. Hatta isli tuğla yapıların çirkin manzarası, boğucu yağ kokuları bile havanın hoşluğunu bozmuyordu. Teğmen, eyerinden neşe ile atladı. Hayvanı, koşa koşa yanına gelen adama verdi, parmağıyla ince siyah bıyığını düzelterek büyük kapıdan içeri girdi. Eski olmakla beraber aydınlık, halı döşeli merdivenin üst basamağında yüzü yaşlıca, biraz vakarlı bir hizmetçi onu karşıladı. Teğmen, bir şey söylemeden kartını uzattı.

Hizmetçi elinde kartla ev sahibinin dairesine giderken üzerindeki "Aleksandr Grigoreviç Sokolski" yazısını okuyabilirdi. Kadın, bir dakika sonra döndü, bayanın biraz rahatsız olduğu için kendisini kabul edemeyeceğini söyledi. Sokolski tavana baktı, alt dudağını biraz uzatarak:

"Çok yazık!" diye söylendi. Sonra daha canlı bir ifade ile: "Beni dinleyin! Lütfen Suzanna Moiseyevna'ya onunla mutlaka görüşmem gerektiğini söyleyin," dedi. "Mutlaka... Kendisini ancak bir dakika kadar rahatsız edeceğim. Rica ederim, beni affetsin."

Hizmetçi, bir omzunu silkip tembel tembel yürüdü, gitti. Biraz sonra döndü, göğüs geçirerek:

"Peki, buyurun," dedi.

Teğmen, hizmetçinin arkasından pek büyük, ihtimamlı bir tarzda döşenmiş beş altı oda geçti, sonra bir koridorda yürüdü, en sonunda geniş, dört köşeli bir odaya vardı. Odaya girer girmez bitkilerin bolluğu, tatlı, pek kuvvetli bir yasemin kokusu onu şaşırttı. Çiçekler duvarları sarıyor, pencereleri kaplıyor, tavandan sarkıyor, köşelerden çıkıyordu. Öyle ki, bu oda oturulacak bir yerden ziyade bir limonluğu andırıyordu. Arıkuşları, kanaryalar, saka kuşları bu bitkilerin arasında cıvıl cıvıl ötüşüyor, pencere camlarına çarpıyordu.

Teğmen, "r"leri çatlatarak konuşan tatlı bir kadın sesi duydu:

"Sizi burada kabul ettiğim için kusuruma bakmayın. Dün migren ağrısı çektim. Bugün de tekrarlamaması için yerimden kımıldamamaya çalışıyorum. Arzunuz efendim?"

Kapının tam karşısında ihtiyar işi, büyük bir koltukta başını geriye, yastığa bırakmış, üzerinde kıymetli bir Çin sabahlığı bulunan, başı sarılı bir kadın oturuyordu. El örgüsü yün örtüler arasından ancak uzun, solgun, sivri, hafifçe kemerli bir burunla bir de kocaman, tek siyah göz görünüyordu. Geniş sabahlık, kadının boynunu ve vücudunu saklıyordu. Ama güzel beyaz eline, sesine, burnuna, gözüne bakılacak olursa yirmi altı, yirmi sekiz yaş arasında görünüyordu. Teğmen mahmuzlarını şakırdatarak:

"Sizi görmek için bu kadar ısrar ettiğim için beni bağışlayın," dedi. "Müsaade ederseniz size kendimi tanıtayım: Sokolski. Buraya kuzenim, komşunuz Aleksey İvanoviç'in bir işi için..."

Suzanna Moiseyevna onun sözünü keserek:

"Ah bilirim!" dedi, "Krukov'u tanırım. Buyurun, oturun. Karşımda büyük bir şeyin dikilip durmasından hoşlanmam."

Teğmen mahmuzlarını bir defa daha şakırdattı, oturarak devamla:

"Kuzenim," dedi, "sizden bir ricada bulunmamı istedi. Merhum babanız kışın ondan yulaf satın almış, bu yüzden biraz borçlu imiş. Bonoların müddeti bir hafta sonra bitiyormuş. Kuzenim, acaba bu borcu bugün ödeyebilir misiniz diye ayrıca rica ediyor."

Teğmen konuşurken yan gözle dört bir yanına bakınıyor, 'Acaba yatak odasında mıyım?' diye düşünüyordu.

Odanın bir kenarında, bitkilerin daha yüksek, daha sık olduğu bir yerde, sanki cenaze için yapılmış pembe bir cibinlik kubbesi altında bir karyola vardı. Yatak hâlâ düzeltilmemişti. Buradaki iki koltuk üzerinde buruşturulup atılmış bir yığın kadın elbisesi duruyor, eteklerinin, kollarının buruşuk dantelleri halıya sarkıyordu. Halının üstünde kordonlar, birkaç sigara izmariti, karamela kâğıtları göze çarpıyordu. Karyolanın altında da çeşit çeşit pabuçların sivri ve küt burunları görünüyordu. Teğmene öyle geldi ki, o bayıltıcı yasemin kokusu çiçeklerden değil, yataktan, pabuçların bulunduğu yerden çıkıyordu.

Suzanna Moiseyevna:

"Bunların tutarı kaç ruble?" diye sordu.

"İki bin üç yüz."

Yahudi kızı öteki büyük gözünü de göstererek:

"O!.." dedi. "Bir de az buluyorsunuz. Hoş, benim için aynı şey. Ha bugün vermişim, ha bir hafta sonra. Ama babamın ölümünden beri bu iki ay içinde o kadar çok borç ödedim, o kadar can sıkıcı işle uğraştım ki, başım dönüyor. Avrupa'ya gitmem gerek. Oysa ben burada birtakım budalalıklarla uğraşmak zorunda kalıyorum. Votka, kepek, senet sepet, faiz, yahut da kâhyanın dediği gibi faiiz..." Bunları söylerken gözlerini hafifçe kapadı. "Berbat bir durum. Dün, tekel memurunu düpedüz kovdum. Bir Bay Trales diye tutturmuş. Ben de ona dedim ki: 'Bu Trales kimse Allah belasını versin. Kimseyi görmek istemiyorum.' Bunun üzerine elimi öptü çıktı. Bana baksanıza, şu kuzeniniz iki üç ay bekleyemez mi?"

Teğmen gülerek:

"Merhametsizce bir soru," dedi. "Kuzenim bir yıl daha bekleyebilir. Ama benim bekleyecek hâlim yok. Size açıkça söyleyeyim, ben kendi işim için uğraşıyorum. Bana mutlaka para lazım. Aksiliğe bakın ki, kuzenimin de bugünlerde nakit olarak bir tek rublesi bile yok. İstemeye istemeye öteye beriye gidip para toplamak zorunda kaldım. Biraz önce, bir ortakçı köylünün yanında idim. Şimdi sizin evinizdeyim. Biraz sonra başka bir yere gideceğim. Ta, beş bin rubleyi toplayıncaya kadar. Paraya dehşetli ihtiyacım var."

"Canım, sizin gibi genç bir adamın paraya ne ihtiyacı olabilir? Yoksa bir delilik mi yaptınız? İçtiniz mi? Oyunda mı kaybettiniz? Yoksa evleniyor musunuz?"

Teğmen gülerek, hafifçe koltuğundan doğruldu, mahmuzlarını şakırdattı:

"Tamam, buldunuz," dedi. "Gerçekten evleniyorum."

Suzanna Moiseyevna misafirini uzun uzun süzdü, yüzünü ekşitti. Göğüs geçirerek etrafında mendilini aramaya başladı:

"Anlamıyorum, bu insanlar neden evlenmek ister?" dedi. "Hayat o kadar kısa, o kadar az hürlük varken gene de kendilerini bağlamak istiyorlar."

"Ama herkesin kendine göre bir görüşü vardır."

"Evet, evet, herkesin kendine göre bir görüşü vardır ama anlayamadığım şu; yoksul bir kızla mı evleniyorsunuz? Yani ihtirasla severek mi evleniyorsunuz? Hem niye ille beş bin oluyor, dört bin yahut üç bin değil?"

Teğmen, 'Amma da çok soruyor,' diye düşündü, sonra:

"Mesele şurada ki," dedi, "bir subay yirmi sekiz yaşından önce evlenemez. Buna rağmen evlenmek isterse ya hizmetten ayrılmalı yahut da beş bin ruble teminat göstermeli."

"Ha... Şimdi anladım. Beni dinleyin, demin dediğiniz gibi herkesin kendine mahsus bir görüşü vardır. Belki de nişanlınız pek güzel, eşi bulunmaz bir kızdır. Ama namuslu bir adamın nasıl olup da bir kadınla beraber yaşayabileceğini benim aklım almıyor. Öldürseniz de almaz. Tanrı'ya şükür, yirmi yedi yıldır yaşıyorum, tahammül edilir bir tek kadına rastlamadım. Hepsi de yapmacık, ahlaksız, yalancıdır... Ben ancak hizmetçilerle aşçı kadınlara tahammül edebiliyorum. Yoksa şu namuslu makulesini semtime bile uğratmam. Zaten, Tanrı'ya şükür, onlar da benden nefret eder, kapımı çalmaz. Paraya ihtiyaçları olursa kocalarını yollarlar. Yoksa kendileri hiç gelmez. Gururlarından değil, sadece korkudan. Kavga ederim diye korkuyorlar. Tabii benden nefret etmelerinin sebebini pek iyi anlıyorum. Nasıl nefret etmesinler? Ben onların Tanrı'dan

da, insanlardan da bütün gayretleriyle saklamak istedikleri şeyleri apaçık ortaya döküyorum. Benden nasıl nefret etmezler? Herhalde benim hakkımda size de söylemedikleri kalmamıştır."

"Ben burada çok yeni olduğum için..."

"Yok, yok... Gözlerinizden okuyorum! Sanki kardeşinizin karısı sizi iyice doldurmadı mı? Genç bir adamı böyle korkunç bir kadına gönderirken daha önce kulağını bükmemek doğru olmaz. Hah, hah... E, kuzeniniz nasıl? Ne yiğit bir kuzeniniz var; o kadar güzel bir erkek ki... Birkaç defa kilisede gördüm. Niye bana öyle bakıyorsunuz? Ben kiliseye çok giderim. Herkesin Allah'ı birdir. Bilgili bir insan için önemli olan şekil değil, ülküdür. Öyle değil mi?"

Teğmen gülümseyerek:

"Evet öyle," dedi.

"Evet, esas ülküdür. Kardeşinize hiç benzemiyorsunuz. Siz de yakışıklısınız. Ama kardeşiniz çok daha güzel. Birbirinize hiç de benzemiyorsunuz."

"O kadar garip değil... Biz öz kardeş değil, kardeş çocuklarıyız."

"Aaa... Öyle ya. Demek ki, bugün mutlaka paraya ihtiyacınız var? Niye ille bugün?"

"Bugünlerde iznim bitiyor da..."

Suzanna Moiseyevna göğüs geçirerek:

"Eh... Ne yapalım," dedi. "Mademki böyle... Peki, parayı vereyim. Ama sonradan bana lanet edeceğinizi biliyorum. Evlendikten sonra karınıza içerlediğiniz zaman: 'Şu pis Yahudi karısı bana parayı vermeseydi, şimdi kuş gibi serbest olurdum!' diyeceksiniz. Nişanlınız güzel mi?"

"Eh, şöyle böyle..."

"Hımm... Neyse bari güzel olsun. Ama kadın ne kadar güzel olursa olsun bununla hiçliğini telafi edemez."

Teğmen gülerek:

"Çok orijinal bir söz," dedi. "Kadın olduğunuz hâlde, kadınlardan nefret ediyorsunuz."

Suzanna gülümseyerek:

"Kadınmışım..." diye cevap verdi. "Tanrı beni bu kalıba soktu ise benim bunda ne suçum var? Siz bıyıklı olduğunuz için ne kadar suçlu iseniz, ben de öyleyim. Keman, kutusunu kendi seçmez ki... Ben kendimi pek severim. Ama bana kadın olduğum hatırlatılınca kendimden nefret ediyorum. Biraz dışarı çıkın da giyineyim. Beni salonda bekleyiniz."

Teğmen dışarı çıktı. İlk iş olarak, başını döndüren, boğazını gıcıklayan o ağır yasemin kokusundan kurtulmak için derin derin nefes aldı. Biraz şaşırmıştı. Etrafına bakınarak: 'Ne garip kadın,' diye düşündü. 'Güzel konuşuyor, ama fazla geveze, hem de çok dobra dobra... Psikopatın biri.'

Beklediği salon lüks, modaya özenilerek zengin bir tarzda döşenmişti. Burada kabartmalı, koyu tunç tepsiler vardı. Nice ve Rhine dolaylarının peyzajları masa üstlerinde duruyordu. Birtakım antika eşya, Japon işi heykelcikler... Ama bütün bu modaya, lükse uyma gayreti, yaldızlı pervazların, çiçekli duvar kâğıtlarının, renkleri göz alan kadife masa örtülerinin, ağır çerçeveler içinde duran kötü taş baskıların yarattığı o bas bas bağıran zevksizliği pek az giderebiliyordu. Bu zevksizliğe, tamamlanmamış olmaktan, bir defa fazlalıktan doğan bir şey ekleniyordu. İnsana öyle geliyordu ki, burada birçok şey eksiktir. Birçok şeyi de atmak lazımdır. Bunlar, uygun fırsatlarla mezat yerlerinden alınmıştır.

Teğmen de zaten pek zevk sahibi bir adam değildi. Ama o bile bütün bu eşyada lüks ile modaya uyma ile yok edilmesi kabil olmayan bir özellik bulunduğunu fark etti. Burada, bir odaya sıcaklık, şiir, rahatlık hâli veren o ev kadını elinin eksikliği hissediliyordu. Burada, istasyonların bekleme salonlarıyla tiyatro ve kulüplerin dinlenme salonlarındaki o soğuk hava esiyordu.

Belki Yakup'la İshak'ın karşılaşmasını gösteren büyük bir tablo istisna tutulursa odada buranın bir Yahudi evi olduğunu belli eden hemen hiçbir şey yoktu. Teğmen etrafına bakınırken omuzlarını silkerek bu yeni, acayip tanıdığı, onun konuşuş tarzını, konuşmasındaki serbestliği düşünüyordu. O sırada kapı açıldı, eşikte kadın

göründü. Boyu uzundu, mütenasipti. Giydiği uzun siyah elbisenin beli adamakıllı sıkılmıştı. Teğmen artık kadının yalnız burnunu, gözlerini değil, beyaz zayıf yüzünü, kıvırcık saçlarını da görüyordu. Ona çirkin gelmedi ama gene de pek hoşlanmadı. Zaten Rus tipinde olmayan yüzlerden hazzetmezdi. Bunun dışında ev sahibinin yüzünün beyaz renginin siyah buklelerine, kalın kaşlarına hiç de uygun düşmediğini düşündü. Bu yüz beyazlığı ile nedense ona biraz önceki o bayıltıcı yasemin kokusunu hatırlattı. Kadının kulaklarıyla burnu da şaşılacak kadar soluktu. Sanki bir ölünün kulaklarıyla burnu idi, yahut ince bir balmumundan yapılmış gibiydi. Gülümsediği zaman dişleriyle beraber solgun diş etleri de görünüyordu. Bu da teğmenin hoşuna gitmedi.

'Solgun, zayıf,' diye düşündü. 'Herhalde bir hindi kadar da sinirli.'

Kadın hızlı hızlı önden yürüyerek, yolda çiçeklerin solmuş yapraklarını kopara kopara:

"İşte geldim, gidelim," dedi. "Şimdi size parayı veririm. İsterseniz kahvaltı da çıkarırım. 2300 ruble!.. Bu kadar güzel bir işten sonra siz herhalde yemeğinizi iştahla yiyeceksiniz. Odalarım hoşunuza gidiyor mu? Konu komşu bayanlar odalarımın sarımsak koktuğunu söylüyor. Bütün esprileri işte bu mutfak şakasından ileri gidemiyor. Sizi temin ederim, mahzende bile sarımsak bulundurmam. Bir gün sarımsak kokan bir doktor buraya gelmişti de kendisine, şapkasını alıp tatlı kokusunu başka yerde dağıtmasını rica ettim. Burası sarımsak değil ilaç kokuyor. Babam felce uğradı, bir buçuk yıl yattı. Tabii bütün evi de ilaç kokusu kapladı. Bir buçuk yıl!.. Acıyorum ona, ama öldüğüne de memnunum. O kadar ıstırap çekiyordu ki..."

Subayı misafir odasına benzeyen iki odadan, büyük bir salondan geçirdi. Nihayet kadının çalışma odasına girdiler. Burada üzerinde birçok biblo bulunan kadınlara mahsus bir çalışma masası vardı. Onun yanında halı üstünde sayfaları kıvrılmış, açık birkaç kitap duruyordu. Çalışma odasındaki küçük bir kapıdan bakılınca kahvaltı için hazırlanmış bir masa görünüyordu.

Suzanna konuşmasına ara vermeden cebinden küçük anahtarlardan ibaret bir demet çıkardı, yarım yuvarlak kapaklı, acayip bir dolabı açtı. Üstü kalkınca dolap, teğmenin arp sesine benzettiği bir ses çıkardı. Suzanna bir anahtar daha aldı, bir kilidi daha açtı, içinden küçük bir meşin çanta çıkararak:

"Burada gizli yollarım, gizli kapılarım vardır," dedi. "Garip bir dolap değil mi bu? Bu çantada servetimin dörtte biri saklıdır. Beni boğup öldürecek değilsiniz ya?"

Suzanna gözlerini teğmene kaldırarak saflıkla güldü. Teğmen de güldü. Onun anahtarları parmaklarının arasında nasıl oynattığına, evirip çevirdiğine bakarak:

'Ama hoş kız!' diye düşündü.

Suzanna çantanın anahtarını bularak:

"Hah, işte," dedi... "Eh bay alacaklı, lütfen bonoları çıkarın. Aslına bakılacak olursa bu para denilen şey ne saçma şeydir! Ne kadar değersizdir, ama kadınlar onu sever. Biliyor musunuz, ben iliklerime kadar Yahudi'yim. Salamon'ları Yankel'leri çok severim. Ama şu Semit kanımızda hoşuma gitmeyen şey, paraya karşı olan düşkünlüktür. Parayı biriktiriyorlar, habire biriktiriyorlar. Ama niçin biriktirdiklerini kendileri de bilmiyor. İnsan yaşamalı, hayattan zevk almalıdır. Onlarsa fazladan bir kapik bile sarf etmekten korkuyor. Bu bakımdan ben Salamon'lardan çok husarlara benzerim. Paraların bir yerde yatmasını sevmem. Zaten Yahudi'ye de pek benziyorum galiba. Şivem beni ele veriyor mu? Ha? Ne dersiniz?"

Teğmen şaşırarak:

"Ne diyeyim," dedi, "çok temiz konuşuyorsunuz ama 'r'leri çatlatıyorsunuz."

Suzanna güldü ve küçük anahtarı çantanın kilidine soktu. Teğmen cebinden bir küçük deste bono çıkarıp not defteri ile beraber masanın üstüne koydu. Susanna teğmene neşe ile bakarak:

"Bir Yahudi'yi, şivesi kadar hiçbir şey ele vermez," dedi. "Kendisini ne kadar Rus veya Fransız göstermeye çalışırsa çalışsın, 'Puh' demesini rica edin, o mutlaka size, 'Peh' diyecektir. Ben ise söylüyorum: Puh, Puh, Puh..."

İkisi de güldü. Sokolski:

'Vallahi hoş kız,' diye düşündü.

Suzanna çantayı sandalyenin üstüne bıraktı. Teğmene doğru bir adım atıp yüzünü onun yüzüne yaklaştırarak neşe ile devam etti:

"Yahudilerden sonra en çok sevdiğim millet, Ruslarla Fransızlardır. Lisede iyi bir talebe değildim. Tarih de bilmem. Ama bana öyle geliyor ki dünyanın geleceği bu iki milletin elindedir. Ben yabancı memleketlerde çok kaldım. Hatta Madrid'de altı ay oturdum. Bütün halklara dikkatle baktım. Şu neticeye vardım ki, Ruslarla Fransızlardan başka adamakıllı bir millet yok. Mesela, dillere bakın... Alman dili, at dili gibidir. İngiliz dilinden daha budalaca bir şey tasavvur edebilir misiniz? Fid, feed, food!.. İtalyanca ancak ağır konuşulduğu zaman hoştur. Yoksa İtalyan kadınlarını dinlerseniz, vallahi Yahudi lehçesine benziyor. Ya Lehler? Aman Allah'ım, bundan daha çirkin bir dil yoktur! "*Ne pepşi petşe pepşem vepşa, bo mojeş şpepep şpepepşitz vepşa pepşem*... Manası da şu: Piyotr domuz yavrusunun yemeğine fazla biber koyma, biberini fazla kaçırmış olursun. Hah, hah, hah!"

Suzanna Moiseyevna, gözlerini yukarıya kaldırdı. Öyle güzel sâri bir gülüşle güldü ki, teğmen de ona bakarak neşeli, neşeli kahkaha attı. Suzanna, sözüne devam ederek misafirini, göğsünün düğmesinden tuttu:

"Siz tabii Yahudileri sevmezsiniz..." dedi. "Sizinle tartışacak değilim. Tabii Yahudilerin de birçok kusuru var, her milletin olduğu gibi... Ama Yahudilerin bunda suçu var mı? Hayır... Yahudiler suçlu değil. Suçlu olan Yahudi kadınlarıdır. Onlar uzağı göremez. Fazla haristirler. Hiç şiirle ilgili tarafları yoktur. Can sıkıcıdırlar. Siz hiç bir Yahudi kadınıyla beraber yaşamadınız herhalde. Bunun ne kadar zevkli bir şey olduğunu bilemezsiniz."

Suzanna bu son sözleri, uzatarak, gülümsemeden cansız cansız söyledi. Sanki açık konuşmasından kendisi de ürkmüş gibi sustu. Yüzü de birdenbire garip, anlaşılmaz bir şekilde değişti. Gözlerini

kırpmadan teğmene dikti. Dudakları açıldı. Birbirine kenetlenmiş olan dişlerini gösterdi. Yüzünde, boynunda hatta göğsünde gaddar bir kedi ifadesi belirdi. Gözlerini misafirinden ayırmadan belini acele ile büktü, bir kedi gibi masanın üstünden bir şey kaptı. Bütün bunlar birkaç saniye içinde olmuştu. Onun hareketlerini takip eden teğmen, beş parmağıyla nasıl bonoları buruşturduğunu, hışırdayan beyaz kâğıtların gözünün önünden geçip, kadının avucu içinde nasıl kaybolduğunu gördü. Onun içli bir gülmeden suç sayılacak bir harekete bu kadar çabuk, bu kadar beklenilmez bir şekilde geçmesi teğmeni o kadar şaşırttı ki, rengi sarardı, bir adım geriledi...

Kadın ise dikkatli, ürkek gözlerini ondan ayırmadan sıkılı yumruğunu yan tarafında sürterek cebini arıyordu. Yumruk, yakalanmış bir balık gibi cebin yanında titreyerek kıpırdıyor, ama bir türlü içine giremiyordu. Bir an sonra bonolar kadın elbiselerinin esrarengiz yerlerinden birinde kaybolup gidecekti. Ama o anda teğmen hafifçe bağırdı, aklına değil de daha çok içgüdüsüne uyarak kadını kolundan, kapalı yumruğunun hemen üstünden tuttu. Kadın bunun üzerine dişlerini daha da çok sıkarak var kuvvetiyle elini çekti, kurtardı. Bunun üzerine Sokolski, bir eliyle onun belini sağlamca sardı, öteki eliyle de göğsünü yakaladı, aralarında bir mücadele başladı. Sokolski onun kadınlığına saygı göstermeye, acıtmamaya dikkat ederek sadece hareket etmesine engel olmaya, bonoları tutan yumruğunu yakalamaya çalışıyordu. Kadın ise onun kolları arasından kıvrak vücuduyla yılan gibi sıyrılmaya çabalıyor, dirsekleriyle göğsüne vuruyor, tırnaklarıyla tırmalıyordu. Bu yüzden teğmenin elleri kadının bütün vücudunda dolaşıyor, istemediği hâlde onu acıtıyor; kadınlığına hakaret ediyordu...

Teğmen hâlâ şaşırmış bir hâlde, yasemin kokusundan başı dönerek: 'Ne garip, ne inanılmaz bir şey,' diye düşünüyordu.

Konuşmadan ağır ağır nefes alarak, eşyalara çarparak bir yerden bir yere geçiyorlardı. Suzanna mücadeleye canla başla girişmişti. Yüzü kızarmış, gözleri kapanmıştı. Bir defasında da kendini kaybederek yüzünü, teğmenin yüzüne adamakıllı dayadı. Öyle ki

teğmenin dudaklarında tatlımsı bir lezzet kaldı. Nihayet kadının avucunu yakaladı... Onu açıp da içinde bonoları göremeyince kadını bıraktı. Kıpkırmızı kesilmiş bir hâlde, saçları darmadağınık, güçlükle nefes alarak birbirlerine bakıyorlardı. Kadındaki o haince, kedi ifadesi yavaş yavaş tatlı bir gülümsemeye evrildi.

Kahkaha ile gülüp bir ayağı üzerinde dönerek kahvaltının hazırlandığı odaya yollandı. Teğmen de arkasından gitti. Kadın masanın yanına oturdu, hâlâ yüzü kırmızı, ağır ağır nefes alarak yarım kadeh şarap içti. Teğmen sessizliği bozarak:

"Beni dinleyin... Ümit ederim ki, şaka ediyorsunuz," dedi.

Kadın ağzına bir ekmek parçası attı:

"Asla," diye cevap verdi.

"Hımm! Peki bunu nasıl anlamalı?"

"Nasıl isterseniz... Oturun da kahvaltı edin!"

"Ama bu sizin yaptığınız namusluca bir hareket değil."

"Belki de öyle... Ama bana ahlak dersi vermek zahmetine katlanmayın. Benim de kendime göre bir görüşüm var."

"Demek vermeyeceksiniz ha?"

"Tabii vermeyeceğim... Yoksul, bahtsız, yemek parası bile olmayan bir adam olsaydınız, o vakit mesele değişirdi. Baksanıza evlenmek istiyormuşsunuz."

"Ama bu para benim param değil ki, kuzenimin!"

"Kuzeninizin de paraya ne ihtiyacı var sanki! Karısına elbise yapacak... Ama nişanlınızın elbisesi varmış yokmuş, bu bana vız gelir..."

Teğmen, yabancı, tanımadığı bir kadının evinde bulunduğunu unutmuştu. Artık hareketlerinin yakışık alıp almadığına değer vermiyordu. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, somurtuyor, sinirli sinirli yeleğiyle oynuyordu. Kadın, şerefsiz hareketiyle kendisini gözünden düşürdüğü için ona karşı daha fazla cüret, laubalilik duyuyordu.

"Bu ne biçim şey," diye mırıldandı. Sonra: "Beni dinleyin," dedi. "Sizden bonoları almadan şuradan şuraya bir adım atmam."

Suzanna gülerek:

"Daha iyi ya!" dedi. "İsterseniz bu eve yerleşin, benim için daha eğlenceli olur."

Mücadeleden coşmuş olan teğmen, Suzanna'nın gülümseyen küstah yüzüne, çiğneyen ağzına, derin derin nefes aldığı için kalkıp inen göğsüne bakıyor, daha cüretkâr, daha saygısız oluyordu. Bonoları düşüneceği yerde, kuzeninin bu Yahudi kadının romantik maceraları ve serbest yaşama tarzına dair anlattıklarını hırsla hatırlamaya başladı. Bu hatıralar da onun cüretini, saygısızlığını artırıyordu. Birdenbire sert bir hareketle kadının yanına oturdu, bonoları unutarak yemeye başladı.

Susanna gülerek:

"Şarap mı istersiniz, votka mı?" diye sordu. "Demek ki, bonoları almak için bekleyeceksiniz ha? Zavallı çocuk! Senetleri beklemek için burada daha birçok geceler, günler geçireceksiniz. Nişanlınız buna itiraz etmez mi?"

Aradan beş saat geçti. Teğmenin kuzeni Aleksey İvanoviç Krukov hırkasını, terliklerini giymiş, çiftliğindeki evinde, odadan odaya dolaşıyor, sabırsızlıkla pencerelere bakıyordu. Uzun boylu, sağlam yapılı uzun siyah sakalıyla erkek yüzlü, güzel bir adamdı. Suzanna'nın söylediği doğru idi. Erkeklerin fazlaca şişmanladığı, lapalaştığı, saçlarının döküldüğü bir evreye girmiş olmasına rağmen yakışıklı bir erkekti. Akıl, ruh bakımından aydınlarımız arasında pek çok rastlanan tiplerdendi. İyi kalpli, babacan, bilimle, sanatla, din işleriyle ilgili, şeref hakkında mertçe bir anlayışa sahip, ama pek derin düşünceli olmayan, tembel bir adamdı. İyi yemek yemesini, içki içmesini severdi. Kâğıt oyununu pek güzel oynardı. Kadın, at işlerinde zevk sahibi, başka çeşit işlerde ise fok balığı gibi ağır, hareketsizdi. Kendisini bu rahat hâlden, bu durgunluk hâlinden çıkarmak için, görülmemiş, sinirlerini gerecek bir şey lazımdı. O zaman dünyada her şeyi unutur, büyük bir çeviklik gösterirdi. Düello yapacağını bağıra çağıra söyler, nazıra yedi sayfalık bir dilekçe yazar, kazada dörtnala at koşturur, herkesin önünde "namussuz herif" diye bağırır, mahkemeye giderdi, vesaire, vesaire...

Pencereden bakarken karısına:

"Neden acaba bizim Saşa hâlâ gelmedi?" diye soruyordu. "Tam yemek zamanı."

Krokov'lar teğmeni saat altıya kadar bekledikten sonra yemeye oturdu. Akşam yemeği zamanı gelince Aleksey İvanoviç ayak seslerine, kapı gıcırtılarına dikkat ederek omuzlarını silkiyordu:

"Garip," diyordu, "bu hınzır, bizim ortakçıda kalmış olacak."

Yemekten sonra yatmaya gidince Krukov, teğmenin güzelce kafayı çektikten sonra ortakçıda gece yatısına kaldığına hükmetti.

Aleksandr Grigoreviç, evine ancak ertesi sabah döndü. Sıkılgan, yıpranmış bir hâldeydi. Kuzenine gizlice:

"Seninle baş başa konuşmam lazım," dedi.

Çalışma odasına girdiler. Teğmen kapıyı kapadı, konuşmaya başlamadan önce, uzun uzun odanın bir köşesinden öteki köşesine gidip geldi:

"Başımıza öyle bir şey geldi ki, birader, sana nasıl anlatacağım bilemiyorum. İnanmayacaksın ki..."

Böylece teğmen, kızararak, kardeşinin yüzüne bakmadan bono hikâyesini anlatmaya başladı. Krukov ayaklarını açmış, başını eğerek dinliyor, somurtuyordu.

"Şaka mı ediyorsun?" diye sordu.

"Şaka mı? Ne şakası yahu! Böyle şaka olur mu?"

Krukov'un yüzü kızardı, ellerini açarak:

"Anlayamıyorum," diye mırıldandı. "Bu senin yaptığın düpedüz ahlaksızlıktır. Kadın, gözünün önünde suç işliyor, alçaklık ediyor, sen öpmeye kalkıyorsun."

Teğmen suçlu suçlu gözlerini kırparak:

"Ben de işin nasıl olduğunu anlayamıyorum," diye mırıldandı. "Vallahi anlayamıyorum. Hayatımda ilk defa böyle bir mahluka çattım. Güzelliğiyle, zekâsıyla değil de saygısızlığı, hayâsızlığı ile insanı alt ediyor."

"Saygısızlığı, hayâsızlığıyla... Ne güzel sözler bunlar! Eğer senin saygısızlığa, hayâsızlığa ihtiyacın varsa çamurdan bir domuz alıp

canlı canlı yeseydin. Herhalde ne de olsa daha ucuza gelirdi. Şaka değil, iki bin üç yüz ruble bu."

Teğmen yüzünü buruşturarak:

"Eh, pek nazik konuşuyorsun doğrusu... Ben sana bu parayı veririm, merak etme!" dedi.

"Vereceğini biliyorum, ama iş parada değil ki... Paraya değer veren kim? Beni kızdıran şu senin muhallebi çocukluğun, zaafın... Şu lanet olası cesaretsizliğin. Hem de nişanlısın, nişanlın var ha?"

Teğmen kızarak:

"Aman hatırlatma," dedi, "şimdi ben de kendimden iğreniyorum. Yerin dibine girmeye hazırım... Bunun üstüne bir de beş bin ruble için teyzeme yalvarmak gerekecek. İğrenç kötü bir iş..."

Krukov uzun zaman kızdı, homurdandı. Sonra sakinleşerek kanepeye oturdu. Kuzeniyle alay etmeye başladı, hor gören alaylı bir sesle:

"Teğmen," diyordu, "nişanlı!"

Sonra birdenbire bir yerine iğne batmış gibi yerinden fırladı, ayağını yere vurarak çalışma odasında dolaşmaya başladı. Yumruğunu sallayarak:

"Hayır, ben bu işi böyle bırakmam," diye bağırdı. "Senetlerimi geri alacağım! Ona gösteririm ben! Kadınlar dövülmez ama... Onu öyle bir hâle sokacağım ki görürsün. Ben teğmen değilim! Ben saygısızlıkla, hayâsızlıkla kandırılacak adam değilim! Hayır, Allah onu kahretsin."

Sonra:

"Mişka," diye bağırdı, "çabuk koş git, söyle tek atlı arabayı hazırlasınlar!"

Krukov acele acele giyindi, telaşa düşen teğmeni dinlemeyerek arabaya bindi. Elini sert bir hareketle salladı, Suzanna Moiseyevna'ya yollandı. Teğmen uzun zaman arabanın peşinden koşan toz bulutuna baktıktan sonra gerindi, esnedi, odasına gitti. Çeyrek saat sonra derin bir uykuya dalmıştı.

Saat altıya doğru onu uyandırıp yemeğe çağırdılar. Yemek odasında yengesi karşıladı:

"Bakın şu Aleksey'in bize yaptığına! Yemekte bekletiyor," dedi.

Teğmen esneyerek:

"Hâlâ gelmedi mi?" diye sordu.

"Herhalde ortakçıya uğramış olacak..."

Ama Aleksey İvanoviç akşam yemeğine de gelmedi. Karısıyla, 'Sokolski ortakçıların evinde iskambile dalmıştır, herhalde geceyi orada geçirecek,' diye düşündüler. Ama hiç de düşündükleri gibi çıkmadı.

Krukov ertesi sabah evine döndü, kimseye merhaba demeden sessizce çalışma odasına gitti. Teğmen gözlerini ona dikerek:

"E... Ne oldu bakalım?" diye fısıldadı.

Krukov elini salladı, kıkır kıkır güldü.

"Ne oluyor, ne oluyor sana? Ne gülüyorsun?"

Krukov kendini kanepeye attı. Başını yastığının arasına soktu, bütün vücudu kahkahalardan titremeye başladı. Bir dakika sonra ayağa kalktı, gülmekten gözyaşlarıyla dolan gözleriyle şaşıran teğmene bakarak:

"Şu kapıyı kapat," dedi. "Ama ne kadın, sana şunu söyleyeyim, müthiş bir kadın..."

"Bonoları aldın mı?"

Krukov elini salladı, tekrar kahkaha ile güldükten sonra:

"Amma da kadın," diye devam etti. "Beni onunla tanıştırdığın için teşekkür ederim, birader. Bu kadın değil, eteklik giymiş bir şeytan. Evine gittim, içeri girdim, öyle de sert bir tavır takındım ki, ben bile kendimden korkuyordum. Suratımı astım, kaşlarımı çattım, hatta daha vakarlı olayım diye yumruklarımı sıktım... Bayan, dedim, ben alaya gelemem... Vesaire, vesaire... Bu çeşit sözlerle devam ettim. Mahkemeye, valiye gideceğim diye korkuttum... İlk önce ağladı. Sana şaka ettiğini söyledi. Sonra Avrupa'nın geleceğinin Ruslarla Fransızların elinde olduğunu ispat etmeye kalkıştı. Kadınlara sövdü... Ben de tıpkı senin gibi, eşek gibi oturmuş dinliyordum. Güzelliğime methiye okudu. Kuvvetimi anlamak için omzumun şurasından koluma dokundu, işte görüyorsun, ondan ancak şimdi ayrılabildim. Hah... Hah... Senden çok hoşlanmış."

Teğmen gülerek söyledi:

"Sana diyecek yok. Evli barklı saygıdeğer bir adam... Utanmıyor musun? Kendini ayıplamıyor musun? Ama vallahi birader ciddi söylüyorum, sizin kazada kendi Kraliçe Tamara'nız* varmış...".

"Bizim kazada değil, bütün Rusya'da böyle bir bukalemun bulamazsın. Ben doğduğumdan beri böylesine rastlamadım. Bu işlerde epeyce de bilgim vardır. Ben cadılarla bile yatıp kalkmışımdır. Ama böylesini görmedim. Dediğin gibi sahiden saygısızlıkla, hayâsızlıkla insanı elde ediyor. Onda hoş olan, birdenbire bir hâlden başka bir hâle geçivermesi, renk değiştirmesi, şiddetli ihtiras... Uvvv! Senetlere gelince, uvvv! Üstünden sünger çek. İkimiz de günahkârız, günahımız da yarı yarıya... Senin borcun iki bin üç yüz değil, yarısıdır. Karıma ortakçıda kaldığımızı söyleyeceğim ha!"

Krukov ile teğmen başlarını yastıkları arasına sokup kahkaha ile gülmeye başladı. Başlarını kaldırıyor, birbirlerine bakıyor, tekrar yastığa gömülüyorlardı. Krukov alayla:

"Sözde nişanlı! Sözde teğmen!" diyordu.

Sokolski de:

"Sözde evli! Sözde aile babası!" diye cevap veriyordu.

Yemekte imalı imalı konuşuyorlardı. Birbirlerine göz kırpıyor, evdekilerin hayretleri arasında peçetelerini yüzlerine kapatıp kıs kıs gülüyorlardı. Yemekten sonra da hep bu canlı ruh hâli içindeydiler. Türk kıyafetine girip ellerinde tüfeklerle birbirlerinin peşinden koşarak çocuklara bir savaş sahnesi gösterdiler. Akşamüstü uzun bir tartışmaya giriştiler. Teğmen, bir erkeğin, aralarında iki taraflı bir sevgi de olsa, bir kadından drahoma almasının kötü, alçakça bir şey olduğunu ispat etmeye uğraşıyordu. Krukov ise masayı yumruklayarak bunun manasız, saçma bir görüş olduğunu, karısının kendisine ait mala mülke sahip olmasını istemeyen bir erkeğin bencil, zorba olduğunu söylüyordu. İkisi de bağırıyor, kızıyor, birbirlerini anlamıyor, boyuna içiyordu. Sonunda hırkalarının

* Tamara ya da Tamar (1160-1212), Gürcü kraliçesidir. Lermontov'un *Şeytan* adlı eserinde tasvir edilir. –*H. Âli Ediz*

eteklerini kaldırarak yatak odalarına çekildiler. Çabucak derin bir uykuya daldılar.

Hayat gene düzgün, kedersiz bir tarzda akmaya başladı. Toprak üzerine gölgeler düşüyor, bulutlardan gök gürültüsü işitiliyor, zaman zaman rüzgâr, sanki tabiatın da ağlayabileceğini göstermek istiyormuş gibi inliyordu... Ama bu insanların her zamanki rahatını hiçbir şey bozmuyordu. Suzanna Moiseyevna'dan, bonolardan söz açmıyorlardı. İkisi de bu meseleyi tazelemek istemiyordu. Ama o olayı zevkle hatırlayıp düşünüyorlardı. Onlara, bu, beklenmedik bir sürpriz gibi gelmişti. Öyle bir sürpriz ki ummadıkları bir sırada birdenbire hayatlarına girmişti, ihtiyarladıkça bunu hatırlamak ayrıca hoş olacaktı.

Suzanna ile konuşmasının altıncı veya yedinci gününde Krukov çalışma odasında oturuyor, teyzesine bir tebrik mektubu yazıyordu. Masanın yanında Aleksandr Grigoreviç, sessiz sessiz gidip geliyordu. Teğmen, o gece iyi uyumamıştı, keyfi yerinde değildi, canı sıkılıyordu. Dolaşıyor, sonu yaklaşan iznini, kendisini bekleyen nişanlısını, bütün bir ömür boyunca köyde oturmanın nasıl can sıkıcı bir şey olduğunu düşünüyordu. Pencerenin önünde durdu. Ağaçlara uzun uzun baktı. Üst üste üç sigara içti, birdenbire kuzenine dönerek:

"Alyoşa, senden bir ricam var," dedi, "bugün için bana binek atını versene."

Krukov dikkatle kuzeninin yüzüne baktı. Sonra, kaşlarını çatarak mektubuna devam etti.

Teğmen:

"Verecek misin?" diye sordu.

Krukov ona bir daha baktı. Sonra, yavaş yavaş masanın çekmecesini açtı, oradan kalın bir deste çıkararak kardeşine verdi:

"Al, işte sana beş bin," dedi. "Benim değil, ama önemi yok, al... Şimdi posta arabasını çağırt ve git. Daha iyi olur."

Teğmen de Krukov'a dikkatle baktı, birdenbire gülmeye başladı. Kızararak:

"Nasıl da anladın, Alyoşa," dedi. "Gerçekten ona gitmek istiyordum. Dün akşam çamaşırcı bana, o gün giydiğim o kahrolası yazlık ceketi verince burnuma yasemin kokusu geldi, dayanamadım, bu beni oraya çekti."

"Buradan gitmen lazım."

"Evet, öyle... Zaten iznim de bitti. En iyisi bugün gideyim. Vallahi öyle!.. Ne kadar otursam gene de bir gün gideceğim. Haydi, artık gidiyorum..."

Aynı gün yemekten önce araba hazırlandı. Teğmen, Krukov ile vedalaştı, iyi dileklerle yola koyuldu.

Aradan bir hafta daha geçti. Bulutlu, ama sıcak, boğucu bir gündü. Sabahleyin erkenden Krukov maksatsızca odadan odaya dolaşıyor, pencerelerden bakıyor yahut da artık görmekten bıktığı eski albümleri gözden geçiriyordu. Karısıyla çocukları gözüne ilişince kızgın kızgın homurdanıyordu. Bugün nedense ona çocuklar pek kötü hareket ediyor; karısı hizmetçilere iyi bakmıyor, masraflar gelire göre ayarlanmıyor gibi geliyordu. Bütün bunlar "beyin" keyifsiz olduğunu gösteriyordu.

Yemekten sonra, çorbayı, eti beğenmeyen Krukov arabanın hazırlanmasını emretti. Yavaşça avludan çıktı. Ağır ağır iki üç yüz metre kadar yol aldı, sonra durdu. Bulutlu göğe bakarak:

'Yoksa ona... o şeytana mı gideyim?' diye düşündü.

Krukov bunu düşününce güldü. Sanki bütün gün bu soruyu ilk defa kendi kendine soruyormuş gibiydi... Hemen kalbindeki can sıkıntısı geçti, tembel gözlerinde neşe parladı. Atı kamçıladı.

Bütün yol boyunca hayalinde Suzanna'nın kendisini görünce nasıl şaşıracağını, kendisinin nasıl gülüp gevezelik edeceğini, sonra eve değişmiş bir hâlde döneceğini canlandırdı...

'Ayda bir defa,' diye düşünüyordu. 'Gündelik hayatın dışında bir şeyle insan kendini tazelemeli... Öyle bir şey olmalı ki durgun bir vücutta bir hamle, bir canlılık, bir değişiklik yaratsın... Bu içki içmek de, Suzanna da olabilir. Böyle bir şey yapmadan durulmaz.'

Alkol fabrikasının avlusuna girdiği zaman karanlık basıyordu. Ev sahibinin evinden gülüşmeler, şarkılar işitiliyordu.

Kalın bir ses, "Şimşekten parlak ateşten sıcak..." şarkısını söylüyordu.

Krukov: 'Vay... Galiba misafirleri var!' diye düşündü.

Kadının misafirleri olmasından hoşlanmadı. Kapının zilini eline aldığı zaman, 'Acaba dönsem mi?' diye düşünüyordu. Ama gene de kapıyı çaldı, bildiği merdivenden yukarı çıktı. Sofadan salona bir göz attı. Odada beş erkek vardı. Hepsi tanıdık çiftlik sahipleri, memurlardı. Uzun boylu, zayıf olanı piyanonun önünde oturuyor, uzun parmaklarıyla tuşlara vurarak şarkı söylüyordu. Ötekiler dinliyor, memnunluklarından sırıtıyorlardı. Krukov aynaya bir göz attı. Salona girmek üzereyken Suzanna Moiseyevna neşeli neşeli, o aynı siyah elbise ile çıkageldi. Krukov'u görünce bir saniye kadar taş kesilmiş gibi durdu. Sonra bir çığlık kopardı. Sevincinden yüzü parladı. Onu elinden tutarak:

"Siz misiniz?" dedi. "Aman ne güzel sürpriz."

Krukov gülümseyerek kadını belinden sardı:

"Hah, işte bu da sizsiniz... Eh... Nasılsınız? Avrupa'nın talihi Ruslarla Fransızların elinde değil mi?" dedi.

Kadın, gülerek Krukov'un elini hafifçe çekti:

"Ah ne kadar memnun oldum," dedi. "Haydi buyurun, salona geçin. Hepsi tanıdığınız kimseler... Hemen söyleyeyim de size çay versinler. Adınız Aleksey'di değil mi? Haydi buyurun, ben de şimdi gelirim."

Eliyle bir öpücük yolladı, arkasından baygın bir yasemin kokusu bırakarak sofadan acele acele çıktı. Krukov başını kaldırdı, salona girdi. Buradakilerin hepsi yakın tanıdığıydı. Ama ancak başıyla hafif bir selam verdi... Ötekiler de ona aynı şekilde karşılık verdi. Sanki karşılaştıkları yer uygun bir yer değildi yahut da birbirlerini tanımazlıktan gelirlerse daha uygun olacağı üzerinde anlaşmış gibiydiler. Krukov, salondan bir misafir odasına, sonra başka bir misafir odasına geçti. Üç dört misafire daha rastladı. Hepsi de tanıdıktı, ama onu zor tanıdılar. Yüzlerinden sarhoş, neşeli oldukları anlaşılıyordu. Aleksey İvanoviç onlara yan göz-

le bakıyor, şaşırıyordu. Onlar gibi aile sahibi, saygıdeğer, feleğin çemberinden geçmiş insanların bu kadar zavallı, bu kadar ucuz bir eğlenceye nasıl kapıldıklarını aklı almıyordu. Omuzlarını silkiyor, gülümsüyor, yürüyordu.

'Öyle yerler vardır ki,' diye düşünüyordu, 'orada ayık insanın midesi bulanır, sarhoş ise neşelenir. Hatırlıyorum, ayık bir hâlde, operete, çingenelere bir defa bile gitmedim. Şarap, insanları daha iyi kalpli yapar. İnsan da kusurları hoş görür.'

Birdenbire taş kesilmiş gibi durdu, iki eliyle kapının kasasını tuttu. Suzanna'nın çalışma odasında, yazı masasının önünde teğmen Aleksandr Grigoreviç oturuyordu. Şişman, sarsak bir Yahudi ile yavaştan bir şeyler konuşuyordu. Kuzenini görünce kıpkırmızı kesildi, gözlerini albüme indirdi.

Krukov'un namus duygusu canlandı, başına kan hücum etti. Şaşkınlığından, utancından, kızgınlığından kendisini kaybederek sessizce ağzını açmadan masanın yanında dolaşmaya başladı. Sokolski başını daha aşağı eğdi, yüzünden azap verici bir utanma okunuyordu. Gözlerini kaldırmaya, gülümsemeye çalışarak:

"Vay, sen misin Alyoşa?" dedi. "Ben buraya vedalaşmak için gelmiştim. İşte gördüğün gibi... Ama yarın mutlaka gideceğim."

Aleksey İvanoviç: 'Peki ona ne söyleyebilirim?' diye düşünüyordu. 'Onun hakkında nasıl hüküm verebilirim? Ben de buraya geldikten sonra...'

Bir tek söz söylemeden, yalnız homurdanarak yavaş yavaş dışarı çıktı. Salondan: "Semavi bir mahluktur diye onu aramızdan alma!" şarkısını söyleyen bas bir ses duyuluyordu.

Biraz sonra Krukov'un arabası tozlu yolda gürültü yaparak gidiyordu.

1886

GÜZELLER

I

Hâlâ hatırlarım; sekizinci mi dokuzuncu mu sınıfta ne idim, dedemle beraber Don bölgesindeki Bolşoy Krepkov köylerinden Don Rostov'a gidiyorduk. Müthiş sıcak, sıkıcı, yorucu bir ağustos günü idi. Üstümüze toz bulutlarını savuran kuru, yakıcı rüzgârdan göz kapaklarımız birbirine yapışıyor, ağzımız kuruyordu; ne etrafımıza bakmak, ne de konuşmak istiyorduk. Boyuna uyuklayan arabacımız Ukraynalı Karpo'nun atların üzerinde şaklattığı kırbacı kasketime dokunduğu zaman bile sesimi çıkaramıyor, itiraz etmiyordum. Yalnız bu yarı uykulu hâlde kendime gelerek isteksiz isteksiz, uysal uysal uzaklara bakıyordum: Acaba bu toz bulutları arasında köyü görebilir miyim? Atlarımızı doyurmak için Bahçi-Salah isimli büyük bir Ermeni köyünde, dedemin tanıdığı zengin bir Ermeni'nin evi önünde durduk. Hayatımda bu Ermeni kadar karikatüre benzeyen bir insan görmemiştim. Küçük, saçları kesik, gür ve sarkık kaşlı, gaga burunlu, uzun, kır bıyıklı, dudakları arasında kiraz ağacından yapılmış uzun bir çubuk bulunan kocaman ağızlı bir baş tasavvur edin; bu baş, zayıf, kambur, acayip urbalı bir vücudun üzerine kondurulmuştur. Gerçekten de üstünde kırmızı bir ceketle, parlak, mavi bir şalvar vardı. Ermeni, ayaklarını dışa doğru açа açа ve pabuçlarını sürüyerek yürüyordu. Ağzından çubuğunu çıkarmadan konuşuyor, gayet vakarlı davranıyordu... Gülümsemiyor, kaşlarını çatıyor, misafirleriyle mümkün olduğu kadar az meşgul olmaya çalışıyordu.

Ermeni'nin evinde rüzgâr ve toz yoktu ama içerisi step ve yol kadar nahoş, sıkıcı, boğucuydu. Hâlâ hatırlarım; toz, toprak için-

de, sıcaktan bitkin bir hâlde, bir köşede, yeşil bir sandığın üstünde oturuyordum. Ahşap, boyasız duvarlardan, mobilya ve döşemeden, güneşle yanmış kuru bir ağaç kokusu çıkıyordu. Nereye baksan dört bir tarafta sinek doluydu; sinek, sinek, sinek... Dedemle Ermeni, alçak bir sesle işten güçten, davardan bahsediyordu... Semaverin hazırlanmasının bir saat kadar süreceğini biliyordum. Dedem de en az bir saat boyunca çay içer, sonra da iki üç saat kadar yatardı. Böylece günümün dörtte biri beklemekle geçecek, sonra yeniden yolun sıcağı, tozu, arabanın sarsıntısı başlayacaktı. İki sesin mırıltısını işitiyordum. Bana Ermeni'yi, içinde yemek takımları bulunan dolabı, sinekleri, üstüne güneş vurmuş olan pencereyi çoktan beri görüyormuşum gibi geldi; onları görmekten ancak uzak bir gelecekte kurtulabileceğimi sanıyordum. Bu bozkıra, bu güneşe, bu sineklere karşı müthiş bir nefret hissettim...

Başörtülü bir köylü kadın, üzerinde çay takımı bulunan bir tepsiyle içeri girdi. Sonra da semaveri getirdi. Ermeni ağır ağır sofaya çıktı ve:

"Mâşâ..." diye çağırdı. "Gel çay koy! Neredesin Mâşâ?"

Acele acele yürüyen birinin ayak sesleri duyuldu, odaya on altı yaşlarında bir kız girdi. Üstünde sade basma bir elbise, başında beyaz bir atkı vardı. Çay fincanlarını yıkayıp içlerine çay koyarken arkası dönük duruyor, yalnız ince beli, yalın ayakları, aşağı kadar inen pantolonunun çıplak topuklarını kapadığı görülüyordu.

Ev sahibi beni çaya çağırdı. Masaya otururken bana bardağı uzatan kızın yüzüne baktım, birdenbire sanki ruhumda bir rüzgâr esmiş de günün bütün intibalarını, sıkıntılarını, tozunu toprağını ruhumdan silip götürmüş gibi bir hisse kapıldım. Hayatımda gördüğüm yahut rüyalarımda tahayyül ettiğim en güzel yüzün harikulade çizgilerini karşımda buldum. Gözümün önünde bir dilber duruyordu. Bunu daha ilk anda, sanki insanın şimşeği görmesi gibi anlayıverdim.

Mâşâ'nın, yahut da babasının dediği gibi, Mâşâ'nın gerçekten bir dilber olduğuna yemin etmeye hazırım. Fakat bunu ispat ede-

mem. Bazen ufukta bulutlar darmadağınık bir hâlde karışıverir, arkalarında saklanan güneş onları, gökyüzünü, türlü türlü renklerle boyar. Turuncu, altın rengi, kızıl, eflatun, tozpembe... Bulutlardan kimi keşişe, kimi balığa, kimi sarıklı bir Müslümana benzer. Ateş, gökyüzünün üçte birini kaplar, kilisenin haçında, çiftlik evinin pencerelerinde parlar, nehirde su birikintilerinde akisler yapar, ağaçlarda titrer durur; uzakta, ta uzakta gurup aydınlığı içinde yabani ördekler sürü hâlinde, geceleyecekleri yerlere doğru uçar... İnekleri güden küçük çoban, bendin üstünden arabayla geçen kadastrocu, hava almaya çıkan baylar... Herkes guruba bakar, hepsi de istisnasız onu fevkalade güzel bulur fakat hiç kimse bu güzelliğin sırrını çözemez, anlatamaz.

Ermeni kızını güzel bulan yalnız ben değilim. Seksen yaşında, sert, kadınların, tabiatın güzelliklerine karşı kayıtsız bir ihtiyar olan dedem Mâşâ'ya bir dakika kadar muhabbetle baktıktan sonra:

"Kızınız mı?" diye sordu. "Avet Nazariç?"

"Evet, kızım..."

Dedem onu överek:

"Güzel kız doğrusu," dedi.

Bir ressam, bu kızın güzelliğini, klasik, ağırbaşlı bulurdu. Bu öyle bir güzellikti ki, ona bakmak insanda nedense şu fikri uyandırıyordu: Bu insanın çizgileri muntazamdı; saçları, gözleri, burnu, ağzı, boynu, göğsü, genç vücudunun bütün hareketleri ahenkliydi. Öyle bir ahenk ki, tabiat bu işte tek yanlış bile yapmamıştı. Nedense insanda, ideal güzellikte bir kadının da mutlaka Mâşâ'nın burnu gibi hafif kemerli bir burnu olacağı kanaati uyanıyordu. Gözleri de onunki gibi büyük, kara, kirpikleri onunkiler gibi uzun, bakışları gene onun baygın bakışları olmalıydı. Yeşil bir saz sakin bir çaya nasıl yakışırsa, onun, simsiyah, dalgalı saçları da, kaşları da yanaklarının, alnının beyaz tenine öyle yakışıyordu. Mâşâ'nın beyaz boynu ile taze göğsü yeni yeni gelişmekteydi. Fakat bunları anlatmak için insana, müthiş bir sanat lazımdır gibi gelirdi. İnsanda yavaş yavaş, içten, güzel, onun kadar güzel bir söz söylemek arzusu uyanırdı.

İlk önce Mâşâ'nın bana hiç dikkat etmediğinden, gözlerini boyuna önüne eğmesinden canım sıkılıyordu; kırılmıştım. Sanki kızın etrafındaki mesut, mağrur hava onu benden ayırıyor, kıskançlıkla bakışlarımdan koruyordu. Bu belki de üstümün başımın toz toprak içinde oluşundan, yahut yüzümün yanıklığından, yahut da çocuk olduğumdan ileri geliyor diye düşündüm.

Fakat yavaş yavaş kendimi unuttum, bu güzellik duygusu içinde kayboldum. Artık o stepin verdiği can sıkıntısını, tozu, sineklerin vızıltısını hatırlamıyor, çayın tadını alamıyor, yalnız masanın öte yanında güzel bir kızın bulunduğunu hissediyordum.

Bu güzelliği garip bir şekilde duyuyordum, ama bende, istek, zevk, mest olmak arzusu değil, yalnız ağır, fakat hoş bir hüzün uyandırıyordu. Bu, müphem, karışık, rüyaya benzeyen bir hüzündü. Nedense kendime, dedeme, Ermeni'ye, bu genç Ermeni kızına acıyordum. Bana öyle geliyordu ki, dördümüz de çok mühim, hayat için lüzumlu, bir daha bulamayacağımız bir şeyler kaybetmiş gibiydik. Dedem de mahzunlaşmıştı. Artık ekinlerden, koyunlardan bahsetmiyor, boyuna susuyor, Mâşâ'ya düşünceli düşünceli bakıyordu.

Çaydan sonra dedem yatmaya gitti. Ben de evden çıkıp avluda oturdum. Ev, Bahçi-Salah'taki bütün evler gibi güneşe karşı idi; ne ağaç, ne de gölge veren başka bir şey vardı. Karapazı, daha buna benzer şeylerle dolu olan büyük avluda, müthiş sıcağa rağmen canlılık ve neşe vardı. Bu avluyu şurasından burasından kesen alçak çitlerden birinin yanında harman vardı. Harman yerinin tam ortasındaki bir direğin etrafında birbirinin arkasından on iki at koşuyordu. Yanlarında da uzun bir yelek ve şalvar giymiş bir köylü yürüyor, kamçısını arada bir, havada şaklatıyor, sanki atlarla alay etmek, onlar üzerindeki hâkimiyetinden gururlanmak istiyormuş gibi:

"Allah belanızı versin," diye bağırıyordu. "Haydi bakayım."

Beyaz, kır, doru atlar niye böyle bir nokta etrafında dönmek, niye buğdayları ezmek gerektiğini anlamadan, istemeye istemeye, sanki kendilerinden, güçlerinden başka bir şey isteniyormuş gibi

koşuyor, dargın dargın kuyruklarını sallıyordu. Nalları altında rüzgâr, altın rengindeki saman tozlarından bulutlar kaldırıyor, çitler uzaklara götürüyordu.

Yüksek, yeni yapılmış yığınların yanında, ellerinde tırpanlar bulunan kadınlar uğraşıp duruyor, arabalar gidip geliyor, bu yığınların arkasındaki avluda gene bir direk etrafında buna benzer bir düzine at koşuyor, buna benzeyen bir köylü, kırbacını şaklatıp, atlarla eğleniyordu.

Oturduğum basamak sıcaktı. Seyrek tırabzanlarda, pencerelerin çerçevelerinde sıcaktan yer yer reçineler eriyordu, basamaklarla panjurların altındaki gölgeliklerde birbiri içine girmiş kırmızı yosunlar vardı. Güneş başımı, göğsümü, arkamı yakıyordu. Fakat ben bu sıcağı hissetmiyor, yalnız arkamda, sofada, odalarda, çıplak ayakların sesini duyuyordum. Çay takımını kaldırdıktan sonra Mâşâ, yanımdan geçip arkasında hafif, kokulu bir rüzgâr bırakarak basamaklardan fırladı. Kızarmış koyun kokusuyla bir Ermeni'nin sesi duyulan, küçük, kararmış bir binaya doğru kuş gibi uçtu. Burası herhalde mutfak olmalıydı. Mâşâ, karanlık kapıdan girip kayboldu. Onun yerine, kapının eşiğinde, ihtiyar, kırmızı yüzlü, yeşil şalvarlı kamburca bir Ermeni kadını gözüktü. İhtiyar, bir şeye kızmış, küfrediyordu. Biraz sonra eşikte tekrar Mâşâ göründü. Mutfağın sıcaklığından kızarmıştı. Omzunda büyük siyah bir ekmek vardı.

Ekmeğin ağırlığı yüzünden, vücudunu kıvıra kıvıra avludan harman yerine doğru koştu. Çitin üzerinden atladı, altın renginde bir saman tozu bulutuna bürünerek arabaların arkasında kayboldu. Atları kullanan köylü, kırbacını indirdi. Sustu, bir dakika kadar sessiz arabaların olduğu yere baktı; sonra kız, atların yanında tekrar görünüp çiti atladığı zaman onu gözleriyle takip etti, sanki atlara çok canı sıkılmış gibi:

"Allah belasını versin, keratalar..." diye bağırdı.

Artık hep onun çıplak ayaklarının sesini duyuyordum. Ciddi, düşünceli yüzüyle avludan koştuğunu görüyordum. Kâh arkasında rüzgâr bırakarak basamaklardan geçiyor, kâh mutfağa giriyor, kâh

harmandan geçiyor, kâh büyük avlu kapılarından girip çıkıyordu. Ben de başımı dört bir yana döndürerek, onu güç bela takip edebiliyordum.

Böyle, güzelliğiyle gözlerimin önünden gelip geçerken, hüznüm artıyordu. Kendime de, ona da, arabalara doğru her koşuşunda onu mahzun gözlerle takip eden köylüye de acıyordum. Güzelliğini mi kıskanıyordum, bu kızın benim olmadığını, hiçbir zaman da olmayacağını, onun için bir yabancı olduğumu bildiğimden mi canım sıkılıyordu? Yoksa onun bu az bulunur güzelliği bir tesadüf eseridir de, hiçbir şeye yaramaz, dünyadaki her şey gibi o da uzun sürmez diye müphem bir his içinde miyim? Yahut bu hüznüm, gerçek güzelliğin insanda yarattığı o bambaşka duygunun ta kendisi miydi? Allah bilir.

Orada, o üç saatin nasıl geçtiğini hiç fark etmedim. Bana öyle geliyordu ki, daha Mâşâ'ya bakmaya doyamadan Karpo nehre gitmiş, atı yıkamış, arabayı hazırlamaya başlamıştı. Islak hayvan, neşesinden kişniyor, ayaklarıyla yeri eşeliyordu.

Karpo:

"Bas geri..." diye bağırıyordu.

Dedem uyanmıştı. Mâşâ, avlunun büyük kapılarını gıcırdata gıcırdata açtı. Arabaya bindik, avludan çıktık. Sanki birbirimize dargınmışız gibi hiç konuşmadan yol alıyorduk.

Aradan iki veya üç saat kadar geçip de uzakta Rostov ve Nahiçeven göründüğü zaman boyuna susmakta olan Karpo, başını geri çevirip dedi ki:

"Şu Ermeni'nin kızı güzel kızdı doğrusu..."

Kamçısını atın üzerinde şaklattı.

II

Aradan zaman geçti, artık genç bir üniversite talebesi olarak trenle güneye gidiyordum. Mayıs ayı idi. İstasyonun birinde, galiba Belgorod ile Harkov arasında, peronda biraz dolaşmak için vagondan indim.

İstasyonun küçük bahçesine, perona, tarlalara akşam loşluğu çökmüştü; istasyon binası gurubu kapatıyordu. Fakat lokomotiften çıkan dumanın üstündeki tatlı pembe renk, güneşin büsbütün batmadığını gösteriyordu.

Peronda dolaşırken, yolculardan çoğunun, bir ikinci mevki vagonun önünde dönüp durduğunu fark ettim. Hâllerinden bu vagonda mühim bir kimsenin bulunduğu anlaşılıyordu. Bunların arasında yol arkadaşım olan bir topçu subayı da vardı. Bu subay, yolda tesadüfen, kısa bir an içinde tanıştığımız insanlar gibi, zeki, cana yakın, sevimli biriydi.

"Kime bakıyorsunuz?" diye sordum.

Subay cevap vermedi, yalnız gözleriyle bir kadını işaret etti. Bu on yedi, on sekiz yaşlarında genç bir kızdı. Üzerinde bir Rus elbisesi vardı, başı açıktı. Bir omzuna ihmalkâr bir şekilde bir ceket atmıştı. Bu bir yolcu değildi, herhalde istasyon şefinin kızı, yahut kız kardeşi falan olmalıydı. Vagon penceresinin önünde duruyor, ihtiyar bir yolcu kadınla konuşuyordu. Daha vaziyeti iyice kavramadan, o Ermeni köyünde kapıldığım duyguya kapılmıştım. Kız, fevkalade güzeldi. Ne benim, ne de benimle beraber onu seyredenlerin bunda şüphesi vardı.

Şayet her zaman yapıldığı gibi onun güzelliğini parça parça tasvir etmeye kalkarsak, onun en güzel yerinin gür dalgalı saçları olduğunu söyleyebiliriz. Bu saçlar gelişigüzel omuzlarına düşüyordu. Başının üstünde siyah bir kurdele bağlanmıştı. Kızın öteki tarafları pek muntazam değildi. Yahut da alelade sayılırdı. Gözleri, ya cilveden yahut da uzağı göremediği için yarı kapalıydı. Burnu ise yukarıya kalkıktı. Ağzı küçüktü. Yandan bakıldığı zaman yüzünün çizgileri keskin değildi. Omuzları, yaşına göre dardı. Ama bütün bunlara rağmen kız hakikaten güzeldi. Ona bakarken, bizim memleketin kadınlarının güzel görünmeleri için yüz çizgilerinin hiç de muntazam olmasına lüzum yok diye düşündüm. Hatta diyebilirim ki, kızın kalkık burnu yerine biçimli, Ermeni kızının burnu gibi hatasız bir burnu olsaydı, herhalde bu yüz büsbütün güzelliğini kaybederdi.

Pencerenin önünde konuşan genç kız akşam serinliğinde üşüyüp büzülüyor, dönüp bize bakıyor, saçlarını düzeltmek için ellerini başına götürüyor, konuşuyor, gülüyor, yüzünde kâh hayret, kâh dehşet ifadesi beliriyor, vücudu da, yüzü de bir an bile rahat durmuyordu. Güzelliğinin sırrı, sihri, gerçekten de bu küçük, bu zarif hareketlerinde, gülümsemesinde, yüzünün mimiklerinde, bize fırlattığı bakışlarında gizliydi. Bu güzellik, kızın zarif hareketleri, gençliği, sesinde, gülüşünde okunan masumlukla; çocuklarda, kuşlarda, karacalarda, fidanlarda görüp sevdiğimiz o kendini koruyamamak hâlinin birleşmesinden ileri geliyordu.

Bu güzellik, hareketli bir güzellikti. Ona dans etmek, bahçelerde koşuşmak, boyuna gülmek, neşe yaraşırdı, bu güzellik ciddi fikirlerle, hüzünle, rahatlıkla uyuşamazdı. İnsana öyle geliyordu ki, bu peronda kuvvetli bir rüzgâr esse yahut yağmur yağsa bu zayıf vücut birdenbire solacak, bu oyuncak güzellik, bir çiçek gibi toz olup uçuverecekti. İkinci kampanadan sonra vagonumuza doğru yürüdüğümüz zaman subay iç çekerek:

"Böyle işte..." diye mırıldandı. Bu "böyle işte..." sözünün manasını izah etmek işini üzerime almayacağım.

Belki mahzundu, güzel genç kızdan, ilkbahar akşamından uzaklaşıp sıkıntılı vagonuna dönmek istemiyordu. Belki de benim gibi, o da güzel kıza, bana, kendisine, tembel tembel, isteksiz isteksiz vagonlarına giden bütün yolculara acıyordu.

İstasyon binasının pencereleri önünden geçerken telgraf başında, solgun, kırmızı kıvırcık saçlı, rengi uçuk, elmacık kemikleri çıkık telgrafçıyı gördük. Subay içini çekerek dedi ki:

"Bahse girerim ki, bu telgrafçı, o güzel kıza âşıktır. Böyle dağ başında melek gibi bir kızla bir dam altında oturup da âşık olmamak, insan gücünü aşar. Ama dostum çalışmaktan kamburu çıkmış, fakir, soluk, namuslu, zekice bir adamın böyle güzel bir aptalcığa, kimseye aldırış etmeyen böyle bir kıza âşık olması ne felakettir; ne gülünç şeydir, bilir misiniz? Bir de daha kötüsünü düşünün: Düşünün ki, bu telgrafçı hem âşık, hem de evlidir, karısı

da onun gibi kamburu çıkmış, hırpani, namuslu bir kadındır. Istırap vallahi, ıstırap..."

Kondüktör, vagonumuzun yanında, sahanlığın parmaklığına dayanmış, güzel kızın durduğu yere bakıyordu. Görmüş geçirmiş, pörsümüş, çökmüş, uykusuz gecelerden, vagonun sarsıntılarından yorulmuş, sevimsizce dolgun yüzünde şefkat, derin bir hüzün okunuyordu, sanki bu kızda, gençliğini, saadetini, içki kullanmadığı zamanlarını, saflığını, karısını, çocuklarını görüyordu. Sanki pişmanlık duyuyor, bütün varlığıyla bu genç kızın kendisine ait olmadığını, kendisine vaktinden önce gelen ihtiyarlığı, hantallığı, yağlı yüzüyle tabii, insani olan yolcu saadetinden gökyüzü kadar uzak olduğunu hissediyordu.

Üçüncü kampana da çaldı. Düdükler öttü, tren ağır ağır hareket etti. Penceremizden ilk önce kondüktör, sonra istasyon şefi, bahçe, harikulade, çocukça, kurnazca gülümseyişle o güzel kız göründü.

Başını pencereden uzatıp geriye bakarak, onun gözleriyle treni takip ettikten sonra, peronda telgrafçının penceresi önünden nasıl geçtiğini, saçlarını düzelttiğini, bahçeye koştuğunu gördüm.

İstasyon binası, artık gurubu örtmüyordu. Ova apaçık önümüzdeydi. Fakat güneş batmıştı; trenin dumanı kara kara, yeşil kadife gibi güz ekinleri üzerine yayılıyordu. İlkbahar havasında kararmaya başlayan gökyüzünde, vagonumuzda hüzün vardı.

Kondüktör vagona girdi, mumları yakmaya başladı.

1888

"Eh!" dedi. "Siz bana nasıl yaşadığımı soruyorsunuz! Biz burada nasıl yaşayabiliriz? Yaşamıyoruz ki, ihtiyarlıyoruz, şişmanlıyoruz, sönüp gidiyoruz. Birbirinden ayırt edilmeyen günler ve geceler, sönük, anlamsız, en küçük bir iz bırakmadan geçip gidiyor. Gündüz para kazanmak, akşamları kulüp, katlanamadığım kumarcılar, içkiciler, kısık sesliler topluluğu. Bunun neresi iyi?"

"İoniç"ten

Bize okuma yazma değil, tinsel yetenekleri açığa vurmak için özgürlük gerek. Okullar değil, üniversiteler gerek.

"Asma Katlı Ev"den

Benim bütün hastalığım, yirmi yılda bütün kasabada bir akıllı insan bulabilmem ve bu bulduğum kişinin de bir deli oluşudur.

"Altıncı Koğuş"tan

Matematik derslerinde bazen can sıkıntısından hava bile donup buz hâline gelirken bahçeden sınıfa bir kelebek uçarak girer; çocuklar başlarını kaldırır, uçan şeyi, kelebek değil de yeni, acayip bir yaratıkmış gibi, merakla seyretmeye başlar; işte tıpkı bunun gibi, bizim can sıkıcı küçük istasyona düşen bayağı bir şampanya da bizi eğlendiriyordu. Konuşmadan oturuyor, kâh saate, kâh şişelere bakıyorduk.

"Şampanya"dan

Taşra Hikâyeleri, Çehov'un sadece mekân değil, bir ruh, bir karakter olarak ele aldığı taşrayı, çeşitli şekillerde sergilediği hikâyelerden yapılmış bir seçki, bir okuma önerisidir.

Hasan Âli Ediz'in güzel Türkçesi ile...

yordam edebiyat

YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

THG 0941884 GNL

20 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-209-2

9 786051 722092